

Michael Sorellò Scul. Romæ 1751.

JUSTI FONTANINI

Archiepiſcopi Ancyrani

HISTORIÆ LITERARIÆ AQUILEJENSIS

LIBRI V.

Accedit Diſſertatio ejuſdem Auctoris de Anno emortuali S. ATHANASII Patriarchæ Alexandrini, necnon Virorum illuſtrium Provinciæ Fori-Julii Catalogus

CUM DUPLICI INDICE.

OPUS POSTHUMUM.

ROMÆ, MDCCXLII.

Ex Typographia Nicolai et Marci Palearini.

PUBLICA AUCTORITATE.

BENEDICTO XIV.
PONTIFICI MAXIMO.

DOMINICUS FONTANINUS.

U*BI primum*, SANCTISSIME, *idemque* SAPIENTISSIME PONTIFEX, *tanto ac tam repentino totius ſacri Senatus conſenſu, ad ſummum iſtud dignitatum culmen divinitus evectus es, inter univerſi Chriſtiani Orbis*

lætitiam, populique plausus, quibus Urbs tota personuit, ingenti quoque gaudio ego præ cæteris affectus sum. Jamdudum enim compertum habebam, Te iis animi ornamentis semper excelluisse, ut crimen esset nulla hostia expiandum, si quis imposterum sapientia tua Ecclesiæ disciplinam, tuoque patrocinio bonarum artium studia sarta tecta non servatum iri in dubium revocare auderet. Quis amabo unquam talem ac tantum Pontificem, ad omnia summa natum, satis pro dignitate celebrare possit, in quo uno singula virtutum genera, quas divinæ Literæ in quolibet Episcopo videntur deposcere, maxime sine ulla sane controversia eminent, ac longe lateque elucescunt? Supremi Sacerdotii cura a Te, BEATISSIME PATER, *feliciter suscepta, nemo est, qui non admiretur tuam illam Tecum natam, & Tecum jam senescentem in rerum gubernatione prudentiam, & in omnes, qui Te adeunt comem facilemque morem, ut venisse jam tempus, quo religio, integritas, innocentia, ingenuæque artes floreant, libenti animo unusquisque gratuletur. Quæ vitæ tuæ pars*, OPTIME PONTIFEX, *non ejusmodi semper fuit, ut recto itinere gradiens, & de sola virtute sollicitus, in ea cordati homines ac vere sapientes quæ admirarentur, quæque imitarentur invenirent? Atque utinam mihi ea ingenii daretur facultas, quæ desiderio meo responderet, ut præstantissimas dotes tuas, cæteroquin omni laude ma-*

jores,

jores, si non omni, aliqua saltem in parte dicendo possem adumbrare. Verum cum obrui me rerum copia sentiam, ac perdifficile sit ejus Viri præconia verbis exprimere, qui jamdiu parta sibi gloria, maximisque rebus gestis inclaruit, onus hoc, viribus meis omnino impar aliis relinquam, pauca de Auctore hujus Operis dicturus, quod in tuo nomine, apud omnem posteritatis memoriam celebrando, apparere jam gestit. In hac communi hominum societate, nemo, ut opinor, tam hospes est, qui ignoret, inexhaustum beneficentiæ tuæ fontem quaquaversus erga Fontaninum, *dum in humanis ageret, se se diffudisse, ac eundem Te, pro ea benevolentia, quam erga Literatos omnes adhibere soles, omni officiorum genere cumulavisse. Fluctuantem adhuc, utrum elucubrationes has, jam a plurimis annis exaratas, tanto Principi inscriberem, magnopere confirmavit singularis illius humanitatis tuæ recordatio, qua me Bononiæ olim commorantem complexus es. Patere igitur,* SANCTISSIME PONTIFEX, *ipsas, non exiguo rerum præsertim ecclesiasticarum penu refertas, sub auspiciis tuis in publicam lucem venire, quo eisdem maximus splendor accedat, & auctoris sui gloria augeatur, qui procul dubio vigiliarum suarum fructum nec uberiorem, nec splendidiorem sperare potuisset, quam illas sapientissimi Pontificis, & in eruditorum republica facile principis patrocinio insignitas videre. Pergratas autem*

Tibi

Tibi futuras non levis mea est fiducia, præsertim cum & viros doctos, & quidquid sub horum nomine circumfertur, semper foveris ac fovere non desinas, ac insuper in hoc Opere celeberrimæ quæstiones inter præteriti ævi Scriptores ecclesiasticos jamdiu agitatæ, in medium proferantur, quarum cognitio ad Te potissimum, qui toti Ecclesiæ præes, spectare videtur. Interim ad sacrorum pedum oscula provolutus D. O. M. *enixe precor, ut quem sibi Vicarium in terris constituit, nobis rei Christianæ, ac literarum bono quam diutissime incolumem servet.*

Dabam Romæ Kalendis Maii CIↃ. IↃ. CC. XLII.

DOMI-

DOMINICI FONTANINI

PRÆFATIO.

VIris eruditis jampridem hujus *Historiæ Aquilejensis* præstantia suboluit, quam cum celeberrimus auctor literariis assidue curis distentus, ac pene obrutus publici juris facere nunquam potuerit, nos e tenebris, quod Deus bene vertat, amicorum impulsu tandem extrahere, hisque pro virili parte satisfacere statuimus. Non est meum hic ostentare, quanta ex puris fontibus veræ germanæque eruditionis petita ille in suum veluti succum sanguinemque converterit, præsertim cum vel in ipsius Operis primordia acrem aciem intendentibus satis superque id patefiat. Dummodo nostrorum temporum quidam Aristarchi, emissitiis, quibus solent oculis, & exulcerato corde ad judicandum non impellantur, sua libenti animo cuique laus tribuetur, & singulorum industriæ quæ propria censetur merces minime denegabitur. Quis unquam (nisi mea fortasse me fallit opinio, aut demortui consanguinei amor mentis oculos perstrinxerit) nostri Cornelii Galli Foro-Juliensis aut fusiori calamo, aut præstantiori causam dicere potuisset, ita ut inveteratæ inter nostri, præteritique ævi Scriptores de eodem acerrimæ quæstiones, penitus imposterum sublatæ nullo negotio videantur? Quid dicam de Sancto Pio, & ejus epistolis tam solerter ad trutinam revocatis, ut quæ auctori suo jure restituendæ essent restituerentur, quæve non, procul amandarentur? quid porro de Santo Chromatio, ac Fortunatiano, quid demum de Rufino Aquilejensi, variis criminationibus, sed præsertim Origenianæ hæreseos labe impetito, & a *Fontanino* strenue sapienterque vindicato? Innumeri, pene dixerim, Scriptores lectoribus occurrent, quorum non leves alucinationes deteguntur; sed non ideo tamen is ego sum, ut deposito pignore, præsentis Operis etiam auctorem, aliquando in devia non esse delapsum facile velim contendere. *Legentes enim*, ut

ut Quintiliani verbis utar, *non sibi persuadeant , omnia , quæ magni auctores dixerunt , esse perfecta , nam & labuntur aliquando , & oneri cedunt .*

Quotiescumque Critici munere suo non abutentes virorum illustrium monumenta solo veritatis amore detegendæ, præ oculis haberent, nemo non videt, quantam studiosis omnibus utilitatem essent allaturi . Verum, quæ nostra in primis ætate invaluit prava consuetudo, si non ea, qua par esset animorum integritate, ad judicium de illis proferendum accedant, quid aliud, ita me ament Superi, nisi contumeliæ expectari possunt, & ut viri immortalitate digni ex eruditorum albo expungantur ? Supremi hujuscemodi literarum arbitri , qui sibi suoque ingenio nimium indulgent, omnem lapidem movere solent; ut non sordes, si quæ in illis forte reperiantur, detergant, sed ut æstimationem alienam quaquaversus infringant , ac procaci sanna labefactent. Quanto melius cum optimarum artium amatoribus ageretur , si istius notæ censores , qui tam gravi supercilio universam rem literariam humeris fulcire suis videri volunt , utpote magnopere infensi ablegarentur, qui nulla rerum, nulla personarum ratione habita, putida conviciorum strue obvios quosque inclementer accipiunt !

Istorum manus, elapsis annis, noster hic *Fontaninus* Archiepiscopus Ancyranus evadere nequaquam potuit, quin livida censoria virga in suo *Eloquentiæ libro* notatus, universo bonorum cœtu tacite reclamante, vel in extremas eundem ignorantiæ tenebras perfricta fronte trudere conati fuerint. Hic sane vir, libellis, tametsi proletariis, bilem stomachumque moventibus , quasi læsæ majestatis reus, iniquo marte congredi visus est, nemine pro lacessiti manibus, adversariorum de se superbe sentientium ora, ut æquum erat, comprimente . In hoc eruditorum quasi regno, nullus, ut ego arbitror, tam hospes poterit reperiri, qui quantum *Fontaninus* de optimis studiis benemeritus fuerit prorsus ignoret ; neque adeo ad incitas ille mihi videtur redactus, ut ne inani verborum strepitu ipsius fama , jamdiu posteritati commendata imminuatur, indigeat defensione . Tot præclara ingenii sui monumenta vel iis, ut ita dicam, qui ne primoribus quidem labris literas attigerunt, satis innotescunt, & nisi sibilis Censores esse excipiendos sapientissimorum virorum de eodem testimonia, in scriptis, auro ac cedro dignis relicta, ubique gentium declara-

runt.

runt. Quos nunc in medium afferre necesse non est, cum epistolæ tribus voluminibus comprehensæ, & ad eundem ex variis, dissitisque regionibus exaratæ, in publicam lucem brevi sint proditur æ, ut ex ipsis appareat, ex *Fontanino* de rebus eruditis undique consulto, tamquam ex Pythio oraculo (absit verbo invidia) illos responsum expectasse. Hoc interim omni laude superius silentio non prætcribo, scilicet illum a multis, cursu non intermisso, Summis Pontificibus, pro sua in rebus agendis morum integritate, & in Ecclesiæ juribus vindicandis animi fortitudine, tot officiorum generibus semper fuisse cumulatum, quot eximia in eum collata beneficia demonstrarunt. Idem accidit de S. R. E. Cardinalibus, quos inter, ne lectoris patientia nimio sermone abuti videar, mihi sit pro millibus unus summa doctrina & pietate venerabilis S. R. E. Cardinalis Joseph Maria Thomasius, qui *Fontaninum* peculiari adeo amore semper prosequutus est, ut eundem frequenter inviseret, ac de multiplici studiorum genere vicissim sermones instituerent. Nec sine gravi piaculo indictum relinquam amplissimum Cardinalem Dominicum Passioneum, apud literariam, quam ornat Rempublicam & fovet, summatibus viris jamdudum adscriptum, in cujus laudes non excurro, ne forte quæ de egregiis ejus animi dotibus merito dici possent, vel ob incredibilem suam erga me humanitatem, vel ob necessitudinem, quæ ipsum inter & *Fontaninum* arctissima intercessit, a me dicta fortasse videantur. Huic ego profecto, quoad vita suppetet, gratum animum profitebor, cum pro demortui amici manibus, data occasione, tamquam pro aris & focis nunquam dimicare fatigetur.

Mihi igitur Criticorum injustæ criminationes, & jurgia, qualiacumque tandem sint, memoria repetenti, eo magis contemnenda videntur, quo ab invidis, & cœco livore contabescentibus promanarunt, ut cordatorum virorum calculis ad singulare certamen provocato nihil omnino detractum fuerit. Cujusdam nihilominus scioli blateronis audaciam concoquere non potui, qui trium pagellarum epistola, suppresso nomine, consarcinata, in apertum campum prosilire non dubitaverit, ut a Fontaninianis censuris quosdam Scriptores apposite (ut de se putavit) vindicaret. Hominis nullius judicii non est contra primi subsellii viros, chartisque impallescere assuetos, ex ingenio & garrulitate, tanquam ex tripode, sententiam proferre; laudes vero Mœcenati ab ipso utraque manu

 pro-

profusæ tanti habendæ sunt, quanti a non laudato viro emanantes passim haberi solent. Facessant igitur hinc nebulones isti, & æqui rerum æstimatores utrum hujus Operis Auctor causa cadat dijudicent, cujus etiam Dissertationem *de anno emortuali Sancti Athanasii Patriarchæ Alexandrini* dare proposuimus rei argumento minime absonam. Provinciæ quoque Fori-Julii Virorum illustrium Catalogum, fortasse numeris omnibus non absolutum subnectimus, sed colophonem nobilis ac pereruditus amicus noster Josephus Lirutus addere poterit, quem in colligendis ejusdem Provinciæ undecunque monumentis jamdiu laudabiliter occupatum inter ipsos locum merito obtinere nemo est qui non libenter fateatur. Atque utinam quæ in suis scriniis delitescunt tandem aliquando lucem viderent, cui viro studiosissimo stimulos adjungere non desistit Comes Franciscus Beretta, doctrina ac morum suavitate opido notus, quem grati animi caussa nomino. Interim, Lector benevole, *Fontanino* grates habebis, qui non evanescentis gloriæ cupidus, sed alienæ potius utilitatis, vitæ suæ cursum improbo labore attrivit, ut hæc, & his similia literarum cultoribus exhiberet.

IMPRI-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro.

F. M. de Rubeis Archiep. Tarsen. Vicesg.

APPROBATIO.

Studiose, & diligenter legi opus posthumum Cl. Viri *Justi Fontanini Archiepiscopi Ancyrani*, in quo describuntur *Vitæ Literatorum Virorum Aquilejensium*, id mihi muneris mandante Reverendissimo P. Nicolao Aloysio Ridolfi Sac. Pal. Apost. Magistro. Nihil in illo, quantum animadvertere valui, Christianæ Catholicæ Religioni, aut bonis moribus adversatur. Opus censeo dignissimum publica luce, in quo præclarissimus Auctor plurimum laboris, studii, industriæ, & temporis insumpsit; & quæ ex jugi, & multiplici celebriorum Auctorum lectione comparaverat, opportune collocata, & larga manu effusa Lector sacræ præsertim antiquitatis amator, libenti animo excipiet, & ut auguror, admirabitur.

Ex Collegio Clementino prima die Januarii 1742.

D. Joannes Franciscus Baldinus Cler. Reg. Congr. Somaschæ.

APPROBATIO.

Clarissimi præsulis Justi Fontanini Archiepiscopi Ancyrani librum, cui titulus: *Historia Literaria Aquilejensis Libri V.* Jussu Reverendissimi Patris Aloysii Nicolai Ridolfi Sac. Apost. Palatii Magistri diligenter perlegi, & in eo nihil, quod Catholicæ Religionis dogmatibus, vel probis moribus adversetur, inveni, quamobrem Typis mandari posse censeo, ac insuper puto, opus, ab immensæ lectionis Viro, longo tempore, summoque labore absolutum studiosis, præsertim Ecclesiasticæ, ac literariæ Historiæ, non modicè profuturum.

Romæ die 2. Januarii 1742.

Franciscus Valesius.

IMPRIMATUR,

Fr. Nicolaus Maria Ridolfi Ord. Prædicatorum Sacri Palatii Apostolici Magister.

INDEX

INDEX
LIBRORUM, ET CAPITUM.

LIBER I.

Cornelius Gallus ex Foro-Julio Venetorum.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

LIBER II.

Sanctus Hermes Pastor, Aquilejensis.

Sanctus Pius Aquilejensis

Summus Pontifex, hujus nominis Primus.

LIBER III.

Fortunatianus Aquilejensis Episcopus.

Sanctus Chromatius Aquilejensis Antistes.

LIBER IV.

Tyrannius Rufinus , natura Concordiensis , Civiate Aquilejensis , presbyteratu Hierosolymitanus .

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

LIBER V.

De scriptis a Rufino Romæ editis.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT X.

CAPUT XI.

CAPUT XII.

CAPUT XIII.

CAPUT XIV.

CAPUT XV.

CAPUT XVI.

HISTO-

HISTORIÆ LITERARIÆ AQUILEJENSIS

LIBER PRIMUS.

C. Cornelius Gallus ex Foro-Julio Venetorum.

CAPUT I.

I. *Cornelius Gallus ubi & quando natus*. II. *Ejus patria* Forum-Julii *in omnibus Chronici Eusebiani editionibus*. III. *Antiqui Codices idipsum confirmant*. IV. *Etiam antiqui variarum gentium historici, ab Eusebiano Chronico edocti*. V. *Recentiores non indiligentes omnino consentiunt*. VI. Forum-Julii Narbonense & Vicetia *hac litis contestatione dejiciuntur*. VII. *Galli prænomen* Cajus. VIII. Cornelius Gallus *cum aliis* Gallis *confusus*. IX. *Ejus officia & res gestæ in Italia, & in Ægypto*. X. *Mors, deque ejus caussa variæ sententiæ*. XI. *Galli ruina ex falsa accusatione orta*.

A. U. 685. Ante Chr. 68.

DE Viris, literarum gloria illustribus, civitatis, & regionis Aquilejensis, actuaro, primus omnium occurrit *Cajus Cornelius Gallus*, ob famam ingenii & rerum gestarum, apud scriptores Latinos & Græcos magnis laudibus commendatus. E junioribus nostrates historici Johannes Candidus in Commentariis Aquilejensibus lib. I. & Henricus Palladius Rerum Foro-Juliensium lib. v. fine antiquiori teste, patriam Aquilejam illi adsignarunt pro *civitate Foro-Julii* in Chronico Eusebiano adsignata: quæ jamdudum proprio nomine, quod hodieque retinet, *Civitas* dicta est, *Fori-Julii* vocabulo, ad universam regionem, cujus post Aquilejam excisam caput extitit, indicandam, translato. Sed junioribus in re simili fides habenda, quatenus veterum scrinia compilarunt: quod enim antiquis scriptoribus indictum produnt, id omne comminiscuntur. Galli annus natalis emergit ex epocha mortis, quam infra illigabimus anno Abrahami 1991. tertio Olympiadis clxxxviii. U. C. 728. ætatis ejus xliii. Quare hinc liquet, Gallum natum A. U. 685. qui fuit Abrahami 1948. quartus Olympiadis clxxvii. Nepote & Metello Coss. annos-

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

que LXVIII. ante ortum Domini nostri Jesu Christi, secundum fastos Anonymi Vindobonensis ab Henrico Norisio Cardinali vulgatos. Horum ductu facile cavemus a lapsu Jacobi Cruquii in Commentario ad Horatium pag.403. & Jani Dousæ in schediasmate succidaneo pro Tibullo pag.918. editionis Parisiensis A. D. 1608. qui id statuunt quadriennio citius, C. Cassio Varo, & M. Licinio Lucullo Coss. nempe A. U. 681. ajuntque, sed falso, hoc erui ex Servio & Eusebio. Gravius offendit Petrus Crinitus in lib. III. cap. XLII. de Poetis Latinis, ubi *natum* tradidit Gallum *eodem anno*, quo *diem obiit* M. Terentius Varro, uno & altero scilicet anno priusquam Gallus sibi *necem* inferret, Varro enim apud Eusebium naturæ concessit anno primo Olympiadis CLXXXVIII.

II. At vero quanquam eruditorum neminem fugit, hunc virum insignem fuisse nostratem *Foro-Juliensem*; nihilominus post hominum memoriam non defuere, qui de eruditorum judicio minime laborantes, ingeniosa unius literulæ transpositione, illum, si Deo placet, *Foro-Liviensi* civitate, ornatissima illa quidem, gratis donare studuerunt, quantunvis reclamantibus non solum universis Eusebianis codicibus, ante medium sæculi decimi quinti, quo Flavius Blondus *Foro-Liviensis*, hujusmodi sententiæ primus auctor, floruit, ubique terrarum conscriptis; sed etiam variarum gentium historicis & chronologis tum antiquis, tum recentioribus, qui ab Eusebiano Chronico edocti, Cornelii Galli patriam memorarunt, ne de Foro-Livii quidem somniantes. Anne ergo adversa unius Blondi sententia tanti est, ut animum abducat a veritate, quæ in omnem sui partem semper est eadem? Blondum ipsum præstat audire, cujus verba hæc sunt in regione sexta Italiæ illustratæ pag.437. operum editionis Frobenianæ anni 1559. *Videmus autem, Eusebium de Temporibus dicere, Gallum poetam, cujus sæpe Virgilius, & Horatius meminerunt* (de *Horatio* id falsum est) *fuisse Foro-Liviensem*. At non ita est, Blonde. Gallum Eusebius *Foro-Juliensem*, non *Foro-Liviensem* dicit. Hinc Lilius Gregorius Gyraldus Ferrariensis, vir sine ulla controversia doctissimus, in dialogo IV. de Poetis Latinis, fucum, verbis jam recitatis, sibi fieri minime passus, hæc literis consignavit: *Cn.* (rectius *Cajum* dixisset) *Cornelius Gallus Foro-Juliensis poeta, quanvis amore, ut puto, patriæ Flavius Blondus Foro-Liviensem facit*. Huc spectant verba Philippi Brietii in libro II. de Poetis Latinis pag. 26. sic de Galli patria scribentis: *Foro-Juliensis, non Foro-Liviensis, ut scribit Blondus in gratiam patriæ suæ*. Sane Gallus eo priori modo vocatur in Chronico Eusebii, paucis viso, quod Boninus Mombritius, non diu post obitum Blondi (qui contigit A. D. 1463.) ad veterum Codicum fidem typis tunc recens inventis, primus excudendum curavit Mediolani per Philippum Lavaniam circa A. D. 1475. non enim annus exprimitur, sed tamen exsurgit ex aliis voluminibus, quæ, Bonini jam dicti studio, officinam typographicam illo eodem tempore subierunt. Idem prorsus ac prima editio Mombritiana, quam Pontacus & Scaliger ignorarunt, altera exhibet,

hibet, quam Erhardus Ratdolt Auguſtanus A. D. 1483. Venetiis adornavit, *plurimis*, ut teſtatur in fine, *undique comparatis exemplaribus*; hiſque omnibus de patria Galli inter ſe conſentientibus. Ab his minime diſcrepant poſteriores *novem* aliæ editiones (quotquot ſcilicet reperiri potuerunt) *duæ Pariſienſes* apud Henricum Stephanum ſeniorem, annorum 1512. & 1518. *ſex Baſileenſes* Henricpetrinæ, annorum 1529. 1536. 1542. 1548. 1559. 1570. quarum primam accuravit Johannes Sichardus, & *nona Pariſienſis* apnd Michalem Sonnium anni 1587. quas fere omnes Arnaldus Pontacus Vaſatenſis Epiſcopus ſingulatim & diligentiſſime expreſſit in egregia Chronici Euſebiani editione, quam & ipſe accuravit Burdigalæ typis Simonis Millangii A. D. 1604. Huic Pontaci editioni ea omnino reſpondet, quam Joſephns Juſtus Scaliger expoſuit Lugduni Batavorum apud Thomam Baſſon A. D. 1606. quamque ſecundis curis emendatiorem factam, iteravit Johannes Janſſonius Amſtelodami A. D. 1658. Ergo ubinam ſunt Chronici Euſebiani exemplaria, Mombritio, Ratdolto, Stephano, Sichardo, Henricpetro, Sonnio, Pontaco, & Scaligero, nnnquam viſa, quæ *Cornelium Gallum non Foro-Julienſem, ſed Foro-Livienſem* dicunt?

III. Pontacus in apparatu pag. 26. nobis teſtatum reliquit, ſe non tantum verba & ſententias Euſebianas, ſed ſyllabas & literas quoque ad octo & viginti Codices manu deſcriptos, Gallicos, Hiſpanos, Italoſque ſummo ſtudio expendiſſe. Scaliger etiam bene multis, iiſqne eximiis Codicibus uſus eſt, præcipue vero *quinque* illis ceterorum præſtantiſſimis, ab ſe ſpeciatim enumeratis in Animadverſionibus ſuis pag. 9. & 260. quos inter longe eminebat Bongarſianus, *omnium vetuſtiſſimus & luculentiſſimus* ab eodem vocatus, utpote ſcriptus A. D. 627. quo uſus fuit etiam Pontacus. Addamus & quatuor alios Codices MSS. Palatinos, ad quos, ut poſtea dicemus, Scaligerianam editionem exegit Claudius Salmaſius: & Cornelius Tollius apud Paullum Colomeſium in Catalogo Bibliothecæ Voſſianæ pag.886. Hoc Tollii opus jam exſtat in publica Bibliotheca Leidenſi. Tædet & pndet profecto in re tam clara atqne teſtata ejuſmodi argumenta congerere, quæ non tam dedoceant, quam obruant contrariæ ſententiæ aſſertores, ſi qui adhnc ſunt (quod credere nolim) inter Foro-Livienſes, non tam illuſtrium dignitatum, quam literarum copia ceteroqui egregie conſpicuos. Quis enim ſerio agens ſcripta novitia non magnæ rei, ubi pura pnta Blondi crambe recoquitur, locupletium teſtium locum habitura crediderit apud eos, qui non ignorant, juniores de rebus antiquis, nullo antiquorum teſtimonio prolato, differentes, a viris emunctæ naris contemni? Nemo profecto ſapiens diffitebitur, quominus hunc numerum impleant Alexander Padnanus apud Ughellum to.II. Italiæ Sacræ pag.604. Angelus Maria Torſanus in ea Orationum ſuarum, quæ eſt de Laudibus Fori-Livii pag.69. Paullus Bonolus in Hiſtoria Foro-Livienſi pag. 15. Sigiſmundus Marcheſius in Supplemento pag.33. 100. 831. quique dedita opera hanc ſpartam omnium

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I. uberrime idemque ineptissime pro virili ornandam suscepit, Bartholomæus Ricceputus in sua, ut ait, Veritate rediviva pag. 150. 157. 161. Horum scilicet næniis, quæ sine maximo tædio legi non possunt, quasque Historici Faventini Petrus Maria Cavinus & Julius Cæsar Tondutius jampridem sibilis exceperunt, fidem habebimus, ut antiquis scriptoribus detrahamus. Et vero cujus ponderis esse possunt unius & alterius mustei scriptoris conatus, ubi omnium editionum & veterum membranarum auctoritas æqua fronte adversatur? His apposite congruit illud Symmachi lib.x. epist.11. *sine argumento rerum*, *loquacitas morosa displicet*. Sed præter jam recensita Eusebiana exemplaria, quæ tanti sunt, ut vel ab invitis consensum extorqueant, alii quoque Codices Cornelium Gallum *Foro-Juliensem* proclamant. Hi sunt *sex*, vetustissimi, & optimæ notæ, Parisiis servati in Bibliotheca Colbertina num. 240. 1058. 1286. 1398. 1701. 2542. *Duo* alii sub Carolo Magno descripti, unus bibliothecæ regiæ num.4908. alter Ecclesiæ Lucensis, quem *præ ceteris insignem* Mabillonius vocat in Itinere Italico pag.188. Regii præterea tres 5216. 5217. 4723. His accedit Venetiis Bibliothecæ Sancti Marci pluteo 1. ordine 1. theca III. cod.23. Fesulanus, a V. C. Bernardo de Montfaucon memoratus in Diario Italico pag. 392. Florentinus a me visus in Bibliotheca Sanctæ Crucis Scamno XVIII.Cod.VI. a parte claustri, & tres Bibliothecæ Ottobonianæ T.1I. 39. 43. 44. Unus etiam Ambrosianæ Mediolanensis C.191. & alter, olim Benedicti Cardinalis Accolti ex autographo Petrarchæ descriptus, nunc in Bibliotheca amici nostri Dominici Passionei viri ornatissimi. His omnibus consonant Vaticani quatuor 241.243.244.867. hi tamen Blondi ætatem præferentes: quod non solum character, sed etiam notatio in singulorum calce demonstrat. Verum quidem est, in hisce Vaticanis Codicibus vocabulo *Foro-Juliensis* litteram L. ubi aderat, cultro diligenter abrasam, & ubi deerat, affabre superadditam, ut hac arte Gallus ex *Foro-Juliensi*, in *Foro-Liviensem* evaderet. Sed cultrum falsarii, de posteritatis memoria parum solliciti, non ita ejusdem literæ vestigia delere potuit, quin adhuc educatur *Foro-Juliensis*, ut oculos habentibus patet. Anne vero Eusebiani Chronici auctoritas iis præsto erat, qui ad afferendum Gallum civitati *Foro-Liviensi*, Codicibus Vaticanis furtivum cultrum injicere ausi sunt? Superest tamen Vaticanus Codex 247. qui Harpyarum contactus, minime blandos, effugit, ut ceterorum ulcus detegeret. Contra tamen accidit in codice Bibliothecæ Malatestensis, Cesenæ servato, infirmæ alioquin auctoritatis, neque Blondo vetustiore, sed prorsus æquali, utpote scripto A. D. 1452. sicuti in fine adnotatur. Nam in hoc codice, ut Gallus ex *Foro-Liviensi* per alienam fraudem in *Foro-Juliensem* migrasse quodammodo putaretur, una & altera littera, sagaci, nec levi sane aut exiguo vulnere, ita est abrasa, ut ab Foro-Liviensis gloriæ hoste facinus perpetratum videri possit. Hoc fraudis genus nequaquam est novum. Huic enim omnino simile in Athanasii codicem a quopiam admissum testatur

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

testatur Rufinus in opusculo de Adulteratione librorum Origenis tomo I. operum editionis Grynæi pag. 781. *Accepto*, inquit, *codice*, *inauditum excogitavit adulterationis genus. Locum ipsum, in quo sermo iste scriptus erat, rasit, & ipsum sermonem rursum rescripsit, quem raserat. Codex redditus, simpliciter receptus est. Monetur iterum pro eodem sermone quæstio. Ad probationem codex profertur. Invenitur sermo, de quo erat quæstio, ex litura in codice positus, fides proferenti talem codicem, derogatur, eo quod litura illa corruptionis & falsitatis videretur indicium*. Sed nec incuriosi, nec mali homines, ad suæ rei fidem stabiliendam, quoddam etiam recentius testimonium, & illud quidem egregie festivum, in fine Malatestensis codicis exarandum curarunt. Sic profecto pulchram & facillimam iniere triumphandi viam, ne diutius in veris & integris Eusebii verbis convellendis ingenia fatigarent. Quid ergo mirum, si, quibuscumque editionibus & codicibus antiquis & incorruptis insuper habitis, in hisce unis laudandis gestiunt? Alios laudare non possunt, sinceros nimirum, aut Blondo vetustiores. Nam octo codices Vaticani 242. 246. 606. 607. 817. 818. 821. 862. frustra laudantur, quibus præter Ambrosianum C. 190. & Parisiensem regium 4909. nos ingenue addimus etiam Romanos *duos* in Bibliotheca Collegii Capranicensis, quorum alterum descripsit Antonius Marii filius Florentinus A. D. 1448. alter est ejusdem ætatis. In his omnibus quidem certe Gallus dicitur *Foro-Liviensis*. At vero quid hinc boni in rem suam Blondi cives exsculpant, non video, si omnes isti codices sunt novi, quippe scripti vel medio, vel exeunte sæculo xv. ideoque post Blondum, ut vel mediocriter scripturæ peritis in comperto esse potest. Præterquamquod recentioribus Librariis Italis, ab *Foro-Julio* diffitis, proclivis fuit lapsus ex *Foro-Juliensi* in *Foro-Liviensem*, ut multis aliis exemplis probatur: a quo tamen lapsu vetustiores procul abfuisse palam est, nedum Eusebiani Chronici latinum interpretem Sanctum Hieronymum: quippe quibus vox *Foro-Liviensis* ignota fuisse videtur. Cives enim *Fori-Livii*, non *Foro-Livienses*, sed *Livienses* usque ad sæcula Blondo proxima dicti sunt. Quare nihil frequentius in Ecclesiasticis & civilibus veterum tabulis occurrit, quam *Livienses* Episcopi, civitas, populus, & Ecclesia *Liviensis*. Secus me legere in vetustissimis monumentis nusquam memini. Consulatur Baronius in notis ad diem XIII. Maji, Petrus de Natalibus lib.x. cap.CVII. Bollandus to.III. Aprilis pag. 752. 756. Ad hæc Lucas Holstenius in notis ad Carolum a S. Paulo pag.25. Labbeus in Conciliis to.VI. pag.708. Ughelli Italia Sacra to.II. pag.616. 618. Margarini Bullarium Cassinense to.II. pag.39. & Sigismundi Marchesii supplementum Historiarum Foro-Liviensium pag.131. 144. 145. 152. 162. Sed nondum satis.

IV. Ab Italicis & Gallicanis Eusebii codicibus proxime adductis, qui ab omni fraude immunes abierunt, venio ad Chronographos & Historicos. Hos a sæculo nono ad decimum quinctum advocare præstat, Gallos, Sco-

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

Scotos, Anglos, Germanos, Italos, qui suis scriptis verba Eusebii integra, non corrupta inseruerunt. Hi sunt Freculphus in Chronicis tomo I. libro VII. cap. XIX. Marianus Scotus in Chronico lib. I. Aet. V. inter scriptores Pistorii to. I. pag. 355. Florentius Wigorniensis item in Chronico apud Matthæum Westmonasteriensem pag. 500. Conradus Urspergensis etiam in Chronico pag. 39. editionis Argentoratensis anni 1609. Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib. VI. cap. LX. Venetiis excuso apud Hermannum Liechtenstein A.D. 1494. & Duaci 1624. necnon & in ejus codice MS. Ottoboniano T. III. 18. Sozomenus Pistoriensis tomo II. Historiæ suæ MS. anno U.C. 727. quæ est in Bibliotheca Abbatiæ Fesulanæ, ab Orbe condito ad Cœlestinum V. perducta. Guillelmus de Pastrengo in codice Vaticano 5271. Ottoboniano T. VI. 18. & in Veneto Cœnobii D. Johannis & Paulli. Franciscus Petrarcha de Augusto agens in Vitis virorum illustrium, Italice editis Polliani prope Veronam apud Innocentium Zilettum A.D. 1476. in folio, & Venetiis per Gregorium Gregorij A.D. 1527. fol. 354. pag. 2. In libro inscripto *Vita philosophorum*, in sermonem Italicum verso, editoque Florentiæ apud Petrum de Bonaccursiis A.D. 1489. in 4. cap. CVII. sic legitur: *Gallo Cornelio poeta fu Furlano*. Hi de compacto omnes, ut alios interim silcam, eandem omnino patriam Gallo adscribunt, quam Hieronymianum Eusebii Chronicon adscripserat, propterea quod singuli in suis codicibus Eusebianis eam, non vero aliam, expressam reperissent. Hoc ita verum est, ut Wigorniensis natum in *Foro-Julii* prodiderit, Petrarcha vero illum voce Italica *Furlano* appellaverit. Pastrengi Petrarchæ necessarii, codices calamo, non typis scriptos, laudavi, ut errorem exploderem, quem aliena oscitatio, ut credere malim, intrusit in ejusdem Pastrengi *Origines rerum*, *Venetiis* editas per *Michaelem Angelum Blondum* A. D. 1547. in 4. Flavii gentilem typis Nicolai Bascaini, ubi fol. 123. Gallus *Foro Liviensis* vocatur; sed contra omnium, ut dixi, MSS. codicum fidem.

V. Argumentis in commenticiam Galli patriam allatis concinit una vox illustrium scriptorum, qui, statim, vel paullo post Blondum, in re literaria claruerunt; Hi sunt Marcus Antonius Sabellicus Enneade VI. lib. IX. tomo II. operum pag. 229. edit. Basileensis Hervagianæ anni 1560. Petrus Crinitus de Poetis Latinis lib. III. cap. XLIII. Raphael Maffejus Volaterranus in Commentariis urbanis lib. XIV. pag. 203. edit. Romanæ; Jacobus Mancinellus Velliternus in Gymnasio Romano scribens A. D. 1490. ad Eclogam VI. Virgilii; Philippus Beroaldus Senior ad Propertii lib. I. Eleg. XXI. Dominicus Marius Niger Venetiis in Enarrationibus Ovidii Amorum lib. I. Eleg. XV. & Bernardinus Corius in Vita Augusti ad calcem Historiæ, quæ Mediolani prodiit apud Alexandrum Minutianum A.D. 1503. Veteres & primigenias editiones, utpote a suspicionis labe alienas, libenter advoco. His colophonem imponit maximi ponderis testimonium Petri Bembi, Venetorum elegantissimi, qui Galli patriam a Timavo fluvio eam alluente his carminibus graphice quodammodo expressit.

...e

. . . . . . e Gallo, che se stesso offese,
Portar sull' ali della fama impigre
La sua Licori, dal Timavo al Tigre.

Hæc perpendens Laurentius Pignorius, rerum antiquæ Venetiæ, ubi est Forum Julii, scrutator diligentissimus, Bembi sententiam egregie tutatur in Originibus Patavinis pag. 153. Malo rem explieare verbis Pignorii vel ob summi viri auctoritatem: *i versi di Pietro Bembo non istanno nel presente sito fuori di luogo, perchè Cornelio Gallo ebbe per patria Cividale del Friuli; che così intese Eusebio il Bembo, Cornelius Gallus Foro-Juliensis poeta, a quo primum Aegyptum rectam supradiximus XLIII. ætatis suæ anno propria se manu interfecit, Sicchè veggano bene il fatto loro quelli, che scrivono, Cornelio Gallo essere stato d' altra Città.* Ævo Bembi Gallum patria Foro-Juliensem, *di patria di Frioli*, dixit etiam Hortensius Landus libro VI. Catalogorum pag. 463. Sed quid diutius cum his larvis luctor? Si tota res ad unum Eusebium reducenda est, qui secus loquitur atque in vetustis & genuinis Eusebij Codicibus legitur, utique is vel Eusebium non legit, vel sublesta fide, aut saltem negligenter legit. Horum unum post Benedictum Cæsenatem in libro Italico, sed Latine inscripto *Honores mulierum* lib. IV. epist. I. se prodit ejus æqualis Jacobus Philippus Bergomas in lib. VII. Supplementi Chronicorum, Venetiis primum impressi apud Bernardinum de Novaria A. D. 1482. nisi forte totum hoc crimen in ignaviam operarum vertere malimus. Certe Bergomas de rebus nostratibus loquens libro X. deque Claris mulieribus cap. LIX. passim hunc errorem erravit, *Foro-Julienses* cum *Foro-Liviensibus* miscens, quod in aliorum etiam libris evenisse manifestum est. Adi, si lubet, Petrum de Natalibus in Catalogo lib. V. cap. VII. Fatium de Ubertis in Dictamundo lib. II. cap. XXII. Marcum Zuerium Boxhornium in Elogiis pag. 54. & Arturum in Martyrologio pag. 22. §. 9. Tantæ indiligentiæ misertus, nobiscum sentit Josephus Antelmius, ex Foro-Julio Narbonensi in opere de Initiis Ecclesiæ suæ Foro-Juliensis pag. 3. Quare iis bene sit, qui hisce lauticiis magno studio corrasis somnia sua se adstruere arbitrantur. Nobis in iis evertendis bonas horas terere non vacat, nec lubet, ne laureolam in mustaceo quærere videamur.

VI. Ceterum nequis Forum-Julij Galliæ Narbonensis, vel aliam quamcumque ejusdem nominis civitatem, a nostra diversam, Cornelio Gallo patriam largiatur, quod, Antelmio non adversante, nuper egit Hadrianus Bailletus in Judiciis eruditorum to. IV. par. 2. §. 1147. pag. 124. heic præstat animadvertere, Hieronymum Chronico Eusebiano, ab se aucto, & latinitate donato, *plurima* addidisse, a Troja capta ad annum usque XX. Constantini, *quæ intermissa videbantur*, *in Romana maxime historia*; Ipsemet Sanctus Doctor id testatur in præfatione. Ex his autem *plurimis*, unum est, Gallum patria *Foro-Juliensem* appellavisse; hoc enim in Græcis a Scaligero vulgatis desideratur pag. 198. Ne-

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

Neque ambigo, quin Hieronymus id speciatim didicerit ex Livii postremis libris, tunc nondum deperditis. Livius autem res Galli prosecutus est libro CXXXIII. quantum ex Epitome, quæ Florum vulgo auctorem præfert, colligere possumus. Quare non immerito Johannes Freinshemius res Galli, utpote a Livio descriptas, supplevit lib. CXXXV. cap. V. Porro quis veram Galli patriam melius & accuratius magno Hieronymo nosse potuit, qui præterquam non in Gallia Braccata seu Narbonensi, sed Constantinopoli Eusebianum Chronicon auxit, aliquandiu apud nos Aquilejæ vixit, unde paullum aberat civitas *Fori-Julii*? Ibidem etiam & in aliis tractus istius Civitatibus, plures intima necessitudine sibi conjunctissimos habuit, quod ejus epistolæ palam faciunt. Quare Hieronymus si ex alia civitate *Foro-Juliensi*, quam nostra, Gallum ortum novisset, profecto is, qui in Venetia *Forum-Julii*, omnium reliquorum celeberrimum stare noverat, Galli patriam ad vitandas ambages sua appellatione, a nostra discriminasset; præcipue quum *Foro-Julienses* Galli non uno vocabulo in veterum monumentis distincti reperiantur, nam *Pacenses*, *Classicos*, *Octavianos*, & *Narbonenses* dici video apud Melam lib. II. cap. V. lib. III. cap. IV. Tacitum Annal. lib. II. cap. LXIII. & in Uberti Goltzii Thesauro pag. 240. 241. Urbem tamen nostram Foro-Juliensem ab reliquis ejusdem nominis discriminare, opus non fuit Chronici universalis auctori Hieronymo, qui procul a Gallia braccata scribens, de nullo alio Foro-Julii, quam de hoc Veneto, ceterorum notissimo, loqui, satis superque agnoscebatur; adeoque nec etiam de obscuro illo Umbriæ Foro-Julii, cognomento *Concubiensi*, quod Plinius memorat lib. III. cap. XIV. *Umbrum* enim, aut *Concubiensem* potius, quam *Foro-Juliensem* tantum *Cornelium Gallum* dixisset, ut ejus patria sine confusionis discrimine statim designaretur. Urbes enim minus claræ, ne cum clarioribus ejusdem nominis misceantur, distinctis cognominibus indigent: non perinde clariores, quæ splendore suo minorum nomina obruunt, ab illis non obruuntur. Cave autem putes Hieronymum anachronismo usum; ac in antecessum *Galli* patriam eo nomine expressisse, quod postmodum a C. Julio Cæsare sumsit, ubi in ea *forum*, & totius regionis *conventum* instituit, unde loco ipsi nomen adhæsit. Cæsar A. U. 685. quo natus est *Gallus*, annum agebat XXXII. quippe natus A. U. 653. C. Mario VI. & L. Valerio Flavio Coss. ex Stephano Pighio in Annalibus tomo III. pag. 200. necdum ullum *forum*, ab se dictum, instituerat. Itaque alia Fori hujusce nostri, quod fuerit Galli natale solum, origo quærenda est. Livius lib. XXIX. cap. XLV. A. U. DLXIX. M. Claudio Marcello & Q. Fabio Labeone Coss. L. *Julio* Prætori creato, Gallicani evenisse tradit, ad quam jussus est maturare, quum *Galli* transalpini per saltus ignotæ antea viæ in Italiam transgressi, opidum in agro, qui nunc Aquilejensis est, ædificarent. *Gallia* ergo tunc regio hæc nostra appellabatur, inque hac *Forum* ab se dictum prætor *L. Julius* anno ante Christum natum 183. condidit; quumque

que postea *C. Julius* Cæsar præ *L. Julio* clarus, alia Fora condiderit, hujusce conditor vulgo habitus est. De *Foro-Julio* nostro, vera Galli patria, plura haberemus, si Chronici Eusebiani Hieronymianam editionem haberemus, quam una cum Prospero, Victore & Paullo Diacono *innumerabilibus in locis*, *antiquissimorum codicum ope* castigatam, notisque illustratam paraverat Hubertus Gifanius apud Jo: Georgium Schelhornium in Amœnitatibus literariis tomo XII. pag. 590. Ceterum hærere, utrumne *Galli* vocabulo *familiæ* cognomentum, an *patria* & *natio* denotetur, ludicrum est pro *Foro-Julio Galliæ Narbonensis*, si regio quoque, ubi est Forum-Julii Venetorum, *Galliæ* appellatione innotuit. Addo tamen, Virgilium, Ovidium, aliosque, Latinos & Græcos, *Galli* cognomen ad familiam, non ad *patriam* referendum, testari. Addo pariter, gentem *Corneliam*, unde Gallus prodiit, fuisse Italicam, & Aquilejæ etiam floruisse, ut inscripti lapides docent, a clarissimo Adriensi Episcopo editi cum Monumentis veteris Antii pag. 263. 268. Hinc Cornelius Gallus a pueris in Italia altus, & literis instructus una cum Virgilio: qui non certe in Gallia Narbonensi, sed Cremonæ, Mediolani, Romæ, & Neapoli studiis operam dedit, testibus Probo & Donato Grammaticis in ejus Vita. Hæc eo me adducunt, ut dubitari posse non credam, quominus Cornelius Gallus ortum suum traxerit ex Foro-Julio Venetorum, cui sincere ac libenter illum adjudicat Gallicus vates Germanus Audebertus Aurelianensis lib. I. Venetiarum CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP. I.

Quaque tibi natale solum, lectissime vates
Galle, Fori decus atque illustris gloria Juli,
Galle Maronis amor, servandæ ab prodige vitæ.

Legendum *Juli* in fine secundi versus non Livi, ut errore typographi legitur in editione Aldina. Loquitur enim Audebertus de nostro *Foro-Julio*, post *Patavium* & *Veronam* in Venetorum imperium redacto. Quid jam de illis dicam, qui Gallum domo *Vicetinum* fecerunt? Nunquid horum etiam sententiam pluribus labefactare opus est, dum non alio sponsore nititur, quam perbelle corrupto versiculo 59. Elegiæ I. inter Maximianeas, quæ Gallum auctorem mentiuntur? Audi rem, sane festivam. Ubi apud Maximianum legebatur, & adhuc legitur *Etruria*,

Ergo his ornatum meritis ETRURIA *nostris*,

Jo: Baptista Palearinus, scriptor Sæculi XV. *Etruria* sublata, *Vicetiam* suppofuit, lib. I. Chronici sui MS. in reliquis locis *Maximiani* nomine eraso, Gallique addito. Hinc Palearino auctore, Maximianus *Etruscus* in Gallum *Vicetinum* migravit. Hoc deinde Commento, ut fit, nonnullis suis conterraneis facile imposuit, uti *Sebastiano Monticulo* de Inventario Quæst. CCXXXII. §. 469. & Jacobo Marzario in Historia Vicetina lib. I. pag. 7. Sed, viri boni, etiamsi versiculus ille, ita ut vultis, procederet, non ideo tamen *Gallum*, sed *Maximianum* Vicetinum haberetis. Quam vero *Gallus* noster fuit Vicetinus, tam *Maximianus*, versiculi auctor, non fuit *Etruscus*. Hoc postea planum faciam. Nequid

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

porro hac in re lateat, silentio non præteribo, Laurentium Pignorium ab eximiis fratribus Vicetinis Paullo & Æmilio Gualdis A. D. 1608. de patria Galli consultum, candide sententiam suam aperuisse, eandemque, ut vidimus, typis vulgasse A. D. 1625. in Originibus Patavinis. Ad hæc *Pignorius* de æreo Galli numismate procudendo a Paullo rogatus, respondit, in aversa ejus parte *lyram* sibi potissimum arrisuram cum lemmate ex Virgilio in Georgicis lib. v. v. 99. CUI. NON. CERTAVERIT. ULLA. In antica vero ipsa *Galli* imago, nomen, & patria (ut ominor) legi debuissent. Ex Pignorianis epistolis MSS. Patavio datis ineunte Januario A. D. 1609. quæ Venetiis servantur penes Clericos Regulares Somaschos ad Sanctæ Mariæ de Salute, hæc me docuit V. C. Apostolus Zenus. Gualdos autem prudentissimos viros, quum se, Pignorio judice, caussa sua cecidisse intelligerent, de percutiendo numismate amplius cogitasse non puto, veritos, ne de illustri eorum patria *Vicetia* diceretur, quod de Parisiensi urbe scripsit Franciscus Petrarcha lib. x. Rerum Senilium Epist. II. ad Guidonem Januensem Antistitem: *multa suorum mendaciis debere*.

VII. In Galli prænomine discordes secum abeunt scriptores; nam Eutropius lib. VII. cap. VII. *Cneum* appellat. Hunc sequuti videntur Paullus Diaconus in Historia Miscella lib. VII. pag. 211. editionis Canisii, Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib. VI. cap. L. & Petrus Crinitus lib. III. de Poetis Latinis cap. XLII. Ad hæc Lilius Gyraldus in Dialogo IV. de Poetis, Conradus Gesnerus in Bibliotheca V. *Cneus*, Caspar Barthius in Adversariis lib. XVI. cap. XI. & in Claudianum pag. 748. nosterque etiam Henricus Palladius. Sed liticulam dirimit Pæanius Sophista, Græcus metaphrastes Eutropii, Γάϊον *Cajum* reddens, cui favet Græcus codex Eusebii Scaligeriani, in quo litera compendiaria Γ. prænomen Galli signatur. Latinus interpres, vel auctor, Hieronymus in quibuscumque exemplaribus calamo & typo descriptis adstipulatur; licet incuria quadam ipsum prænomen omnino absit ab editione Scaligeri: quod totum in Mombritiana tamen legitur, *Gajus*, non, ut in reliquis, simplici nota G. quemadmodum præter codicem Lodovensem, a Pontaco laudatum pag. 512. exhibet etiam Marianus Scotus. Non ergo audiendi Gerardus Jo: Vossius de Poetis Latinis pag. 25. Jo: Vaillantius in Historia Ptolemæorum pag. 187. & Guido Pancirolus ad Notitiam Imperii cap. CXVII. quorum hic *Ælium*, ceteri *Publium* dixerunt.

VIII. Jam a nobis res postulat, ut eos errasse ostendamus, qui *C. Cornelium Gallum* poetam cum aliis *Gallis* miscuerunt. Hoc primus omnium egit Servius (si tamen est Servius) cujus verba hæc sunt in editione Petri Danielis ad Eclogam X. Virgilii, quæ tota in Galli laudes effunditur: *hic est Gajus Asinius Gallus orator, Asinii Pollionis filius, qui ante omnes primus Ægypti præfectus, fuit eximius poeta; nam & Euphorionem, ut supra diximus* (ad Eclogam VI.) *transtulit in latinum sermonem, & amorum suorum de Cytheride libros scripsit quatuor.*

Hic

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP. I.

Hic primum in amicis Cæsaris (Augusti) *fuit. Postea quum venisset in suspicionem, quod contra eum conjurasset, occisus est. Fuit autem amicus Virgilii &c.* Labitur vulgatus hic Servius, nam *Cajus*, seu *Gajus Asinius Gallus*, non sane domo Foro-Juliensis, sed Romanus, Consul processit cum C. Marcio Censorino A. U. 746. annoque postea U. C. 786. Ser. Sulpicio Galba & L.Sulla Coss. Olympiadis CCIII. anno I. & Tiberii XX. *diris a Tiberio suppliciis necatur*, ut constat ex Chronico Eusebii ad annum Abrahami 2030. ubi tamen id illigatur anno II. Olympiadis CXCVIII. qui fuit primus Tiberii; odium enim quo Asinium Gallum Tiberius perdidit, ab initio Imperii sui conceperat, ut Pontacus observat pag. 541. Forsan Hieronymum decepit mors C. Asinii Pollionis, Galli patris, quem anno Abrahami 2020. extinctum putavit, ut adnotat Scaliger: id caussa fuit, cur filii mortem serius rejecerit in annum 2030. Porro Asinii Galli Pollionis filii *dira supplicia*, *de egestate cibi* explicat Tacitus Annalium lib.VI. cap. XXIII. Id contigit annos LVIII. post quam *C. Cornelius Gallus* sibi necem intulerat. Immo Asinii Galli pater Asinius Pollio, nostrum Cornelium Gallum, *familiarem* suum vocat apud Ciceronem infra adducendum; tantum abest, ut ejus filius dici potuerit, ut nonnullis dictus, interque eos Aldo Manutio juniori in inscriptione adulterinæ Elegiæ, quam postea discutiam, & Tarquinio Gallutio in Virgilianis vindicationibus pag. 459. Licet hic Servii error non levis est, non tamen est tantus, uti Scaligero visus num. 1998. ubi ait, a Servio confundi *Cornelium Gallum cum Asinio Pollione*. Quum enim & filium & patrem nominet vulgatus Servius: *Gajus Asinius Gallus Asinii Pollionis filius*, nihil est caussæ, cur verba sequentia *Ægypti præfectus, fuit eximius poeta*, Servio invito, potius referamus ad patrem *Pollionem*, quam ad *filium Gajum Asinium*, cui *Galli* cognomen veteres nummi largiuntur apud Fulvium Ursinum in Familiis Romanorum pag.93. editionis Caroli Patini, & inscripti etiam lapides apud Onuphrium Panvinium in Commentario ad Fastos lib.II. pag. 183. editionis Sanctandreanæ anni 1588. Enimvero inter *Asinium Gallum*, & *Cornelium Gallum* proclivior fuit error, quam inter *Asinium Pollionem* & *Cornelium Gallum*, ut Vossius quoque in cap. XV. de Rhetorices natura animadvertit: & tamen Augustinus Babelonius nuper *Asinium Gallum* pro *Cornelio Gallo* accepit in suis notis ad Tranquillum in Augusto lib. II. cap. LXVI. §.3. Hæc, quæ duos *Gallos* conflandi occasionem præbuerunt, ex Chronico Eusebiano latine reddito in genuinum Servium irrepsisse non dubito. De *Asinio Gallo* sic ibi scripserat Hieronymus ad annum, quem dixi, 2030. *Gajus Asinius Gallus orator, Asinii Pollionis filius, cujus etiam Virgilius meminit, diris a Tiberio suppliciis necatur*. Scripserat etiam anno 1987. *quam* (Ægyptum) *primum tenuit Cornelius Gallus, de quo Virgilius scribit in Bucolicis*. Vidit quispiam, Virgilianis præconiis *Gallum* extolli in Eclogis VI. & X. neque ulterius indagare laborans, statim hunc ipsum & *Asinium Gallum*

 lum

lum & *Cornelium Gallum* putavit, ad unum *Galli* vocabulum & cognomentum respiciens; nec animadvertens, duos *Gallos* a Virgilio laudari; unum *Asinium* Ecloga IV. patri dicata, sed facta in gratiam filii; alterum *Cornelium* Eclogis VI. & X. Hinc verba de utroque *Gallo*, ex Hieronymi Chronico sumta, in sincerum & antiquum Servium trudendi, unique *Cornelio Gallo* nostro adplicandi facilitas orta est. Ergo post A.D. 380. quo Hieronymus qui Constantinopoli Eusebianum Chronicon vertit, perduxitque ad mortem Valentis, quæ contigit die IX. Augusti A. D.378. Servium, Macrobio antiquiorem hac in parte interpolatrices manus passum videmus. Macrobium porro qui Servii meminit lib. VI. cap. VI. Saturnaliorum, A.D.400. floruisse colligit Reinesius ex cod.Theod.lib. VI. tit.VIII. in Epist. I. ad Rupertum, pag.462. Ad hæc Vossius cap. II. de Poetis Latinis alios arguit, qui *Cornelium Gallum* unum etiam fecerunt cum *Ælio Gallo*, post ipsum Cornelium, tertio Ægypti præfecto, & C.Petronii successore. Ex his unus fuit ipsemet Vossius lib. II. de Historicis Græcis cap.VI. quod ejus mendum, quanquam sublatum in appendice, nihilominus Henricus Valesius ad Ammianum lib. XVII. cap. IV. Vossio exprobravit perinde ac Casaubono: in cujus notis ad Strabonem & Suetonium uterque *Gallus* coaluerat. Et tamen Strabo lib.XVII.& Dio lib.LIII. diserte unum ab alio distinxerant. Sed nec defuere qui *Cornelium Gallum* cum alio *Gallo*, apud Propertium Elegia V. & XXI. libri I. memorato, unum fecerunt, ut Janus Dousa & Philippus Silvius, tametsi Beroaldus senior ibidem, quo Silvius offendit, hæc tanto ante adnotaverat: *nec intelligas, hunc esse illum Gallum, qui primus Ægypti provinciam rexit: qui Foro-Juliensis fuit: qui propria se manu interfecit. Ille enim fuit dictus Cornelius Gallus : cujus sit etiam mentio a Virgilio in Bucolicis, de quo Strabo & Eusebius meminerunt*. Gallum suum fuisse Umbrum Amerinum testatur Propertius lib. I. Elegia XX. 20.

Hunc tu sive leges umbrosæ flumina silvæ,
Sive Amerina tuos tinxerit unda pedes.

sic enim posteriorem hunc versum ex suo codice legit Scaliger. Obiit in bello Perusino, teste eodem Propertio Elegia XXI. habuitque matrem *Arriam*, & fratrem *Lupercum*, ex Elegia I. lib. IV. in qua de ejus morte ita canit:

Gallus at in castris dum credita signa tuetur,
Concidit ante Aquilæ rostra superba tuæ.

ubi hæc notat Scaliger: *inepte hæc refert ad Cornelium Gallum poetam Grammatista ille, qui Virgilii vitam ex multis auctoribus, tanquam centonem consarcinavit*. Cave insuper misceas *Cornelium Gallum* poetam cum *Cornelio Gallo Prætorio*, cujus meminit Plinius lib. VII. cap. LIII. hic enim in Venere obiit, ille sibi mortem conscivit. Non tamen repugnem, utrumque ex eadem familia oriri potuisse, quod in mentem venit Johanni Harduino in notis ad Plinium, quanquam id ex antiquis nemo testatur.

IX. *Cor-*

IX. *Cornelio Gallo* cum *Pollione Asinio* necessitudinem intercessisse, ex ipsomet Pollione jam dixi. Hic enim Tullio scribens Epist.famil.xxxII. lib. x. ait: *Gallum Cornelium familiarem meum poscito*. Nomini enim cognomen sæpe præponi, veterum exemplis comprobat Franciscus Sylvius Progymnasmatum Elegantiæ Latinæ, Centuria II. cap.XL. ut *Celsus Cornelius*, *Nepos Cornelius*, *Pollio Asinius*, & alia. Pontacus ad Eusebium pag.518. *Cornelius Gallus*, *alias Gallus Cornelius*, in antiquis chirographis usurpari testatur. Dionem hoc modo scripsisse, observat Casaubonus in notis ad lib.XVI. Strabonis. Hoc notavi, nequis *Gallum Cornelium* a *Cornelio Gallo* diversum putaret. Idem Pollio in Epistola XXXI. libri x. quæ jam adductæ præcedit, ad Tullium sic scripserat: *quod familiarem meum tuorum numero habes*, *opinione tua mihi gratius est*, ubi quin *Cornelius Gallus* intelligatur, minime ambigit Sebastianus Corradus. Erat Pollio & poeta & orator & historicus perinsignis: quod ex veterum testimoniis memoriæ mandavit Vossius cap.II. de Poetis Latinis, deque Historicis item Latinis lib.I. cap. XVII. diuque moratum in regione nostra *Venetiæ*, ut populares in potestate Antonii retineret, auctor est Vellejus lib.II. cap. LXXVI. & Virgilius Ecloga VIII. *Pollioni* inscribenda, uti oboluit Scaligero ad Eusebium num. 2020. Hinc parta Philippensi victoria anno II. Olympiadis CLXXXIV. ex eodem Vossio, U. C. 712. M. Æmilio Lepido, & L. Munatio Planco Coss. *Gallus* agens annum XXVI. Pollioni & Alpheno Vario, Triumviris, munere junctus est, præpositusque *ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Transpadana regione non dividebantur*, ut ait Servius ad Eclogam VI. maximi Poetarum, qui ea tempestate quum agri, inter milites veteranos dividerentur in eadem *Transpadana regione*, hoc est *Venetia*, ex Pignorio in Originibus Patavinis cap. XVI. pag.106. beneficio Triumvirorum ipse indemnis redditus, adgressus fuit ad scribenda Bucolica, eosdem Triumviros optime de se meritos celebraturus, *Asinium Pollionem*, *Alphenum Varium*, & *Cornelium Gallum*, cujus rei testem habeo *Tiberium Claudium Donatum*, quomodo in editione Georgii Fabricii auctorem Vitæ Virgilii appellari video. Donato consentit M. Valerius Phocas alter vetus Grammaticus, ita canens

Pollio, Mæcenas, Varius, Cornelius, ardent,
Et sibi quisque rapit per te victurus in ævum.

Huc allusit Codrus Urceus in Encomio Virgilii, quod est libro I. Silvarum.

Quid? quod canori Pollio carminis,
Et Tucca, Gallusque, atque Propertius,
Et Flaccus acer te celebrant,
Quamvis foret inter eos simultas?

De Virgilio hæc etiam habet Donatus: *per Mæcenatem, & per Triumviros, Varium, Pollionem, & Cornelium Gallum, fama carminum commendatus Augusto, & agros recepit, & deinceps familiari amore perfrui-*

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.I.

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

fruitus eſt. Sed Probus, Grammaticus probatiſſimæ auctoritatis, qui tetigit Imperium Trajani, ut ſtatuit rei literariæ dictator Henricus Cardinalis Norifius ad Cenotaphia Piſana Differt. IV. cap. III. pag. 464. omnem Virgilii fortunam & gratiam apud Auguſtum uni *Coruelio Gallo* ejus condiſcipulo tribuit ſubſequentibus verbis in ſua Virgilii vita, operibus ejus præfixa in editione Fabricii, Baſileæ apud Henricpetrum A. D. 1575. *factum, ut Virgilius quoque agros amitteret, quos ſexaginta veterani acciperent. Sed inſinuatus Auguſto per Cornelium Gallum condiſcipulum ſuum, promeruit, ut agros ſuos reciperet*. Ad hæc, *Galli* operâ, utpote viri diſciplina militari optime instructi, in rebus perquam arduis uſus eſt Auguſtus. Nam poſt bellum Actiacum A. U. 723. die II. Septembris, confectum, *Gallus* in Ægyptum trajicere juſſus, acceptis quatuor legionibus Pinarii Scarpi, qui ab Antonio defecerat, præter Pharum, etiam Parætonium occupavit, eluſitque Antonium, illuc profectum, ut copias recuperaret. *Gallus* enim concinere juſſit tibicines, ita ut nemo exaudire quicquam poſſet. Quare Antonius licet muris proximus, & alta voce clamans, copias alloqui non potuit, ſubitaque earum irruptione ejus claſſis magnum incommodum paſſa eſt; nam, teſte Dione lib. LI. pag. 449. editionis Jo: Leunclavii, *catenas quaſdam latentes noctu per fauces portus Gallus extenderat: ac deinde nullo præſidio portum cuſtodiens ſine omni timore Antonii naves cum ſui contemtu intro navigare paſſus fuerat. Poſtquam eæ intra pervenerunt, attractis per inſtrumenta, ad hoc parata, catenis, naves ſimul terra marique & ex ædibus circunventas partim incendit, partim ſubvertit*. Idem ac Dio ſcribit Oroſius lib. VI. cap. XVIII. Addit Plutarchus in Antonio tomo I. Operum pag. 952. editionis G. L. Pariſienſis anni 1624. Auguſtum, accepto nuncio de morte Antonii, Proculejum miſiſſe, ut viva Cleopatra potiretur: quæ ex propinquo cum illo congredi renuit; colloquio tamen ex ædificio habito. Hoc cum Auguſto renunciatum fuiſſet, *iterum miſſus eſt ad eam appellandam Gallus, qui ut venit ad fores, produxit de induſtria ſermonem. Interea Proculejus admotis ſcalis intravit per feneſtram, qua exceperant mulieres Antonium, trahenſque ſecum duos miniſtros, deſcendit confeſtim ad ipſas fores, quibus aſſiſtebat attendens Gallum Cleopatra*. Eadem habet Johannes Zonaras Annalium lib. X. cap. XXXI. Sic capta, inque cuſtodiam tradita eſt *Cleopatra* anno regni ſui XV. & CCXCIV. Lagidarum, ſecundum Johannem Vaillantium in Hiſtoria Ptolemæorum pag. 182. *Gallus* ergo non ſcriptis tantum, quod poſtea videmus, ſed re bellica etiam excelluit. Quare ſi non princeps, aliquis ſaltem locus ei debebatur in Diſſertatione *de Viris militia æque ac ſcriptis claris*, quam Johannes Chriſtianus Biel publicæ luci expoſuit Lipſiæ A. D. 1713. in 8. ubi juvenis eruditus de tanto viro penitus ſiluit. Hæc apud Hieronymum in Chronico illigantur anno Abrahami 1987. & III. Olympiadis CLXXXVII. ubi ſic legitur: *Cleopatra & Antonius ſemet interficiunt, & Ægyptus fit Romana provincia: quam pri-*

primum tenuit Cornelius Gallus, de quo Virgilius scribit in Bucolicis. Hæc omnia ex Usserianis Annalibus concurrunt cum periodo Juliana 4684. anno Mundi 3975. ante Christum xxx. Augusto IV. & M. Licinio Crasso Coss. qui fuit annus U. C. 724. non vero 721. nec 725. ut Cruquius & Dousa perperam scribunt. Tunc Augustus annum agens Imperii sui xv. Ægypto in tributariam provinciam redactæ, ut ait Dio lib.LI. pag.455. *Cornelium Gallum præfecit. Nam multitudo tum hominum, urbium, & agrorum, ac mores gentis leves; tum copia annonæ & pecuniæ efficiebant, ut non modo committere provinciam Senatori nulli auderet; sed & proficiscendi in Ægyptum potestatem, nisi ipse nominatim alicui permisisset, omnibus adimeret.* Hunc morem, Romanis antea inauditum fuisse, observat Norisius ad Cenotaphia Pisana Dissert.II. cap.XI. pag.223. Præfecto Ægypti sex provinciæ parebant, Libyæ duæ, Ægyptus cum Thebaide, Arcadia, & Augustamnica. Sedes fuit Alexanxandria, *ubi non prius Ægypti imperium a præfecto deponebatur, quam Alexandriam ingressus esset successor ejus, licet in provinciam* venisset, inquit Ulpianus Digest. XVII. Cetera docuit Jacobus Cujacius in Paratitlis Codicis Justinianei lib.I. tit.XXXVII. tomo II. operum editionis Fabroti, & in Appendice recitationum tomo x. pag.584. Unus ergo, cujus fidei & imperio, *ad similitudinem proconsulis* ei dato, ut ait Ulpianus, tot ac tantæ regiones committerentur, dignus habitus fuit Gallus: quem Strabo lib. XVII. pag. 819. edit. Parisiensis anni 1620. Ἔπαρχον, *præfectum*, vocat: quo nomine eum Servii interpolator etiam designat. Ammianus vero lib.XVII. cap.IV. *procuratorem*, Sex. Rufus in Breviario & Eutropius lib. VII. cap. VIII. *Romanum judicem*, Julius Africanus apud Georgium Syncellum in Chronographia pag. 308. *ducem Augustalem*, Græce Ἡγεμών, Collector Chronici ex Idacio apud Henricum Canisium tomo II. Antiquæ lectionis pag.619. *Consulem*, Pierius Valerianus ad Virgilii Eclogam x. Alexander ab Alexandro Dierum genialium lib.I. cap.II. *præsidem* appellant: quæ vocabula summam rerum potestatem præseferunt. De hoc vide etiam, si placet, Baronium in notis ad Martyrologium die xx. Octobris. Evagrius lib. III. Hist. Ecclesiast. cap.XLI. Galli præfecturam sic memorat: *post hos* (Antonium & Cleopatram) *Cornelius Gallus præfectus* (ἡγεμών) *Ægypti ab Augusto Cæsare constituitur, primusque post Ptolemæos Ægyptum rexit.* Locus me monet, ut lapsum innuam Petri Angelii Bargæi, qui in Epistola de ædificiorum Romæ eversoribus, a corruptis Strabonis exemplaribus deceptus, hunc geographum *Cornelio Gallo* in Ægyptum proficiscenti Comitem dedit. In eundem errorem cecidit Vossius lib. II. de Historicis Græcis cap.VI. quem tamen in Addendis pag. 530. postmodum sustulit ubi primum *duos Gallos* Ægypto præfuisse cognovit, quibus *Petronius*, ut alibi dictum, medius intercessit. Is, quem sequutus est Strabo, in Parisiensi editione Casauboniana, omnium optima, non *Cornelius*, sed *Ælius Gallus* vocatur, quem pro *Cornelio*, quasi detruncato prænomine,

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.I.

ne, cœpit etiam Pierius Valerianus. *Gallus* noster vix tanto muneri admotus, quò Ægypti imperium Augusto servaret, memorandæ ultionis exemplum edidit, Thebas, Heroum urbem, quod defecissent, depopulatus. Hieronymus in Chronico tunc funditus *& usque ad solum dirutas* scribit. Sed Scaliger num. 1989. atque etiam in prolegomenis, Thebas a Gallo spoliatas tantum, non *dirutas* fuisse contendit. Scaligero tamen refragantes, pro Hieronymo sunt Samuel Bochartus in Geographia sacra lib. IV. cap. XXVII. in fine, & Johannes Marshamus in Canone chronico, Sæculo XV. pag. 421. editionis Franequeranæ anni 1696. præterquamquod funestæ hujus cladis memoriam testatam reliquerit Strabo, mox sub Tiberio Imperatore, Ælio Gallo comes in expeditione Arabica, qui post C. Petronium *Cornelio* successit. Ait enim Strabo de Thebana urbe lib. XVII. pag. 816. NUNC *per vicos habitatur*. Huc adde ex Juvenali, Domitiani æquali, illud Satyræ XV. v. 6.

Atque vetus Thebe centum JACET *obruta portis*.

Pausanias etiam, sub M. Aurelio clarus lib. VIII. pag. 509. *Thebas Ægyptias ad* NIHILUM *redactas* fuisse, literis consignavit. Tacitus de Germanico scribit Annalium lib. II. cap. LX. *Mox visit veterum Thebarum magna vestigia, & manebant structis molibus literæ Ægyptiæ priorem opulentiam complexæ*. Apud Eusebium hæc desiguntur anno Abrahami 1989. primoque Olympiadis CLXXXVIII. qui fuit U.C. 726. Augusti XVII. eodem Augusto VI. & M. Vipsanio Agrippa II. Coss. Sed inter Christianos primus & accuratissimus temporum observator Sex. Julius Africanus, quem Scaliger, ab Eusebio *recoctum* dicere non veretur, id statuit integro anno citius apud Syncellum pag. 308. ubi quod Strabo de Thebis, ipse generatim de Ægypti urbibus sic exponit: *Alexandria capta, primus dux Augustalis Cornelius Gallus missus est, qui Ægyptiorum ad perduellionem deflectentium urbes subvertit*. Et mox: *quod Romanorum Monarchiæ & Imperii anno* XI. *contigit, Olympiadis vero* CLXXXVII. *anno* IV. *Post Alexandriam captam cœpit Olympias* CLXXXVIII. *Annorum summa ab Adam creato est* 5472. Sic Africanus, qui eversionem Thebarum alteri anno ab exordio Cornelianæ præfecturæ conjungit. Annus IV. Olympiadis CLXXXVII. cecidit in annum U.C. 725. Augusto V. & Sex. Appulejo Coss. Antonius Pagius in Apparatu §. LXVIII. per antiquos Christianos Chronologos, Romanorum sive Augusti Monarchiæ principium, ab anno U.C. 710. Juliano II. deductum, tuetur: quod tamen Africanus, si vulgati illius calculi recte procederent, ab anno U.C. 714. deduxisset. Sed in ejus numerales notas mendum utique irrepsit, adeo, ut XVI. pro XI. legendum sit. Jacobus Goar in notis pag. 74. ubi ex his Africani calculis annos Augusti a Mundi 5461. ante Christum 40. vel 41. numerari observavit, suspicatur, a primis librariis in Africano lectum ιά pro ιδ' annumque XI. pro XIV. eos reddidisse. Immo librarios ιά pro ιϛ' sive XI. pro XVI. reddidisse dubitari nequit. Syncellus enim pag. 311. ex Africano, ut apparet, ait, Alexandrinos a XV.

Im-

Imperii Augusti annos suos inivisse, nempe a prima die Thoth, sive 29. Augusti A. U. 724. ut in Epochis Syromacedonum Differtat. III. cap. VII. docet Norisius. Annus autem, quo Gallus Thebas subvertit, fuit Augusti XVI. & II. ab Ægypto in ejus potestatem redacta. Sed *Galli* exitus, opido infelix, alio nos vocat. CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

X. Is apud Eusebium anno Abrahami 1990. & II. Olympiadis CLXXXVIII. consignatur his verbis: *Cornelius Gallus Foro-Juliensis, a quo primum Ægyptum rectam supradiximus, quadragesimo tertio ætatis suæ anno propria se manu interfecit*. Sic ex fide omnium manuscriptorum, & typis impressorum voluminum legit Pontacus: quibus post primam editionem Mombritii, codicesque superius adductos, consentiunt Marianus, Florentius, Urspergensis, & Bellovacensis, qui Gallum XLIII. ætatis anno mortem oppetiisse ad unum omnes testantur. Quare apud Anonymum cap. CVII. Vitæ philosophorum mendum irrepsit, dum XLIIII. legitur pro XLIII. Sed ei triennium vitæ abstulit Scaliger. Hujus enim editio habet solum *quadragesimo*, quem postea errorem hauserunt Philippus Labbeus in Chronologia historica tom. I. pag. 105. Vossius cap. II. de Poetis Latinis, & Brietius etiam lib. II. de Poetis Latinis pag. 26. qui postremus, de rei veritate anceps vel parum sollicitus, Gallum interemtum ait, 40. *vel* 43. ætatis suæ anno. Sed Claudius Salmasius Palatinorum codicum subsidio triennium editioni Scaligerianæ restituit in suis emendationibus Eusebianis, ab Henrico Leonardo Schurzfleischio vulgatis in Notitia Bibliothecæ Vinariensis pag. 206. Idem Scaliger probe animadvertit, *Galli* ruinam ab Hieronymo conjici debuisse in annum Abrahami 1691. non 1990. ideoque in annum III. non II. Olympiadis CLXXXVIII. nam Dio lib. LIII. pag. 513. Augusto VIII. & T. Statilio Tauro II. Coss. occidisse testatur: Ne tamen vitium anachronismi ad auctorem facile referam, sed ad librarios, in hujusmodi lapsus proclives, ea faciunt, quæ de Chronico Hieronymiano exponit Baronius A.D. 325. §. XIII. Consulatus, a Dione expressus, congruit anno U.C. 728. Imperii Augustei XIX. Periodo Julianæ 4686. anno Mundi 3979. ante Christum XXVI. septennio ante Virgilii decessum, biennio post Thebanæ urbis excidium, Ægyptiæque præfecturæ anno IV. Idem adstruunt præstantes Chronologi Petavius, Usserius, & pereruditus amicus noster Johannes Masson in Vita Horatii pag. 208. 209. & Ovidii pag. 84. Hinc corrigendus Salmasius, in Excerptionibus Chronologicis ad Florum, ubi Gallum sibi mortem conscivisse scribit A. U. 726. ante Christum 24. His, quæ dixi detergitur levis alucinationis macula in Scaligero & Vossio, quorum ille ad Propertium lib. II. Elegia XXXIII. *Galli* mortem consignat A. U. 727. alter vero Olympiade CLXXXVII. De eadem morte Cruquius ad Horatium pag. 403. sic loquitur: *aut occisus est, aut propria manu se interfecit*. Sed ab alio, quam a seipso occisum nemo unus ex antiquis pronunciavit; non sane Suetonius, non Dio, non Ammianus, Ovidius, Propertius, Hieronymus. Hi omnes vulgatum Servii interpolatorem satis refellunt,

 qui

qui ab alio occisum tradere videtur; quanquam non de *Cornelio Gallo*, sed de *Asinio Gallo* ejus verba esse capienda jam vidimus. In anno emortuali, quem descripsimus, adquiescit Janus Dousa, tametsi Gallum, ut alibi dictum, cum alio confundens, annos octo & quadraginta falso vixisse contenderat. Labitur etiam Henricus Ranzovius in Tractatu de annis climactericis & enneaticis, ubi pag. 90. eum periisse scribit anno enneatico LXIII. Caussa quamobrem sibi vitam exhausit, hactenus parum innotuit; nam scriptores antiqui de eadem caussa loquentes, inter se diffident; non tamen de ipsa morte: quod tradidit Andreas Schottus observationum lib. II. cap. XXVI. In hac enim omnes consentiunt. Eorundem ego varias sententias in examen vocabo, ut veritas latens, si fieri potest, ex tenebris tandem antiquitatis proferatur in lucem. Ergo audiatur antiquitas. Ammianus Marcellinus Thebanæ direptionis exuviis *Galli* perniciem adscribit, propterea quod repetundarum accusatus, procerum indignationem formidaret. Verba Ammiani hæc sunt lib. XVI. cap. IV. *Cornelius Gallus Octaviano res tenente Romanas, Ægypti procurator, exhausit civitatem* (Thebarum) *plurimis interceptis; reversusque quum furtorum arcesseretur & populatæ provinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negocium spectandum dederat Imperator, stricto incubuit ferro*. Verum hoc, quod Ammianus narrat, suspectum redditur silentio Dionis, Ammiano vetustioris. Dio enim lib. LIII. pag. 512. *Galli* casum derivat ex Augusto maledice traducto, & ex statuis ab eo sibimetipsi per Ægyptum erectis. His subjungit, *Gallo* crimini versum, quod Pyramidibus nomen suum & gesta, quasi rerum potitus, insculpenda curasset, quod Scaligero ad Eusebium num. 1990. est *crimen majestatis*. Sed nec Largi, nefarii hominis, & obtrectatorum calumnias Historicus silet. Proferamus verba Dionis. *Cornelius Gallus ad libidinem ex honore sibi ab Augusto dato præcipitavit, ita ut multa contra Augustum vana dicta deblateraret, ac multa flagitiose ageret, statuas sibi ipsi per universam Ægyptum ponens, suaque acta in pyramidibus inscribens. His de caussis accusatus a Valerio Largo, qui socius ejus & convictor fuerat, infamia ab Augusto notatus est, prohibitusque intra provincias ejus degere. Eo facto multi quoque alii Gallum aggressi, varia ejus crimina detulerunt, decretumque est ab universo Senatu, ut judicio damnatus exsularet, bona ejus Augusti essent, ac rem sacram ejus rei caussa Senatus faceret. Gallus dolorem non ferens morte voluntaria damnationem prævenit*. Sed Suetonius Dione vetustior, ab epistulis Augustorum, deque eorundem actis optime edoctus, horum, quæ scripsit Dio, nullam mentionem facit, procul dubio facturus, ut puto, si eadem novisset: unde suspicio animum subit, criminum, quæ a Dione recensentur, *Gallum* minime fuisse compertum; sed ejus hostes eadem commentos, ut absenti apud Augustum invidiam conflarent. Tranquillus hoc nobis persuadere videtur in Augusto lib. II. cap. LXVI. ubi *Gallo* nullam prorsus notam inurit, præter-

terquam *animi ingrati & malevoli*: hancque ipsam subinde minuit, affirmans delatorum criminationibus ad necem sibi inferendam adactum Augusto lacrymas expressisse: *Gallo*, inquit Suetonius, *ob ingratum & malevolum animum domo & provinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque, & accusatorum denunciationibus, & Senatus-Consultis ad necem* (sibi inferendam) *compulso, laudavit quidem pietatem, tantopere pro se indignantium, ceterum & illacrymavit, & vicem suam conquestus est, quod sibi non liceret, amicis, quatenus vellet, irasci*. Idem scriptor cap. XVI. de Illustribus grammaticis, *Gallo* objectum narrat, quod Q. Cæcilium Epirotam, Attici Romani equitis libertum, hospitio excepisset, quanquam suspectum, quod patroni filiam, Marco Agrippæ nuptam, docens, ad turpia sollicitasset; quare, ut ait Suetonius, *ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum se contulit, vixitque una familiarissime: quod ipsi Gallo inter gravissima crimina ab Augusto objicitur*. Ex adverso tamen pugnant quæ mox subjungit; Cæcilium scilicet post necem *Galli* scholam aperuisse, in quam nullum prætextatum admiserit, nisi cui esset officiis obstrictus: *post deinde damnationem, mortemque Galli, scholam aperuit; sed ita ut paucis, & tantum adolescentibus præciperet, prætextato nemini, nisi si cujus parenti hoc officium negare non posset*. Ecquis autem facile credat, propter hospitium Cæcilio præbitum, tantopere *Gallum* deliquisse; & Cæcilium postea, præcipui criminis reum, impune coram Augusto degere permissum? Accedere postremo loco deberet vulgatus Servius, qui *Gallum* perduellionis reum, ideoque vita mulctatum tradere non dubitavit. Sed in hac parte spurii scriptoris commentum abunde superius explosimus.

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

XI. Tot ac tanta hæc auctorum dissidia, quæ etiam ab aliis (mihi tamen minime visis) in medium allata credidisse videtur sæpe a me laudatus Andreas Scottus lib. II. Observationum cap. XXVI. satis produnt, crimina *Gallo* impacta, parum certa, ipsumque calumniatorum insidiis plurimum patuisse ob honoris culmen, quo illum Augustus evexerat. Quare aliunde *Galli* ruinæ abdita origo petenda est. Hanc exspiscari posse mihi videor in Ovidii carminibus ejusdem ruinæ testis æqualis, utpote nati A.U. 711. ante Christum 43. ex Norisio ad Cenotaphia Pisana Dissert. IV. cap. X. pag. 202. & Jo: Massonio in Vita; unde, ni fallor, digito ostendam, crimina *Gallo* objecta, ex officina Valerii Largi scelestissimi hominis, prodiisse. Ovidius ergo lib. III. Amorum Elegia IX. Tibullo justa persolvens, lepide fingit, in campis Elysiis eidem Tibullo vita functo obvios poetas eroticos, ita canens:

Obvius huic venias, hedera juvenilia cinctus
Tempora, cum Calvo, docte Catulle, tuo.
Tu quoque, si falsum est TEMERATI crimen AMICI,
Sanguinis atque animæ, prodige Galle, tuæ.

Raptim percurrenda non sunt verba *temerati amici*, quibus Augustum a *Gallo* offensum designari opinantur interpretes. Hanc expositionem auda-

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

audacter improbat Scaliger num. 1990. ipse mentem poetæ se proxime adsequutum hoc pacto gloriatus : *quod dicit Ovidius crimen* TEMERATI AMICI, *hoc interpretes referunt ad læsum a Gallo Augustum, quod ut falsum est, ita ineptum : intelligendum enim Tibullum & Gallum amicos fuisse, & postea jus amicitiæ a Gallo violatum. Nam certum est, Gallum vinolentum, iracundum, contumeliosum hominem fuisse*. Ita Scaliger : cujus explicationem ut meo calculo adprobem, adduci non possum ; Nullam enim Ovidianæ sententiæ lucem impertit : quæ, me judice, non ita capienda, hac si Naso crimen ullum a *Gallo* patratum innuat ; sed potius *Gallum* ipsum ab amico perverso & corupto falsis criminibus circumventum. Hoc aperte indicat vox *temeratus*, nempe *scelere & perfidia pollutus*, verbi significatione ex intimo purioris latinitatis recessu deducta, unde *intemerata* fides pro *integra & incorrupta*. Id vero de nemine intelligendum nisi de *Valerio Largo*, ficto & doloso *Galli* amico Dioni memorato, adeo, ut Ovidii sensus sit : *tu quoque, o Galle, prodige tui sanguinis, tuæque animæ, obvius eas Tibullo, beatas Elysii sedes ingredienti, si tamen falsum est crimen, cujus te apud Augustum insimulavit sceleratus amicus* Largus. Tum illud etiam cogitare oportet, non frustra Ovidium exceptionem adjungere, *si falsum est*. Nam si crimen, *Gallo* affictum, reapse verum fuisset, idem *Gallus* Tibullo Elysium ingredienti, quo nonnisi purgati pervenire credebantur, neutiquam posset occurrere ; propterea quod *Gallus* seorsum Herebo, ubi puniuntur impii, esset damnatus : vide Servium ad lib. VI. Æneid. v. 47. & 61. Natalem Comitem lib. III. Mythologiæ cap. XI. Non temere igitur perspicacissimus Barthius de Ovidiana sententia hæc protulit Adversariorum libro XLI. cap. XXVI. *amicum illum prodidisse memorat*. De hoc amplius quærendum non puto, quum jam liquido constet, *Galli* ruinam Ovidii ævo ex falsa accusatione derivatam, qualem dubio procul agnovit etiam Augustus, dum eidem lacrymis suis parentavit, ut jam vidimus ex Suetonio ; quod sane pietatis officium maximus Imperator perduelli & perfido homini post tantam fœditatem haudquaquam solvisset, nec Senatus præcipitem sententiam improbasset. Jam sequitur, ut paucis inquiram, undenam *Largus* caussam traxerit *Gallum* postulandi apud Augustum. Id aperit Ovidius Tristium lib. I. ad ipsum Augustum scripto, Elegia I. v. 445.

Nec fuit opprobrio celebrasse Lycorida GALLO,
Sed LINGVAM NIMIO NON TENVISSE MERO.

scilicet *Gallo*, homini libero, & sine fuco, nec ab hoste compransore, quo familiariter utebatur, sibi metuenti, interpocula, ut fit, verbum aliquod excidit, unde *Largus*, spreto amicitiæ sacramento, ansam arripuit *Gallum* deferendi ad Augustum, tanquam *ingratum*, & *malevolum*, ut Suetonius loquitur. Quumque alii perditi homines *Gallum* hoc pacto in invidiam raptum conspicerent, ceteris criminibus, apud historicos memoratis, eundem tanto terrarum spacio absentem, in Se-

natu

natu impune onerare potuerunt, quemadmodum in hujusmodi tempestatibus sæpe contingit. Quare hoc pacto in ipso ætatis flore, manu sua usus, sic concidit *Cornelius Gallus*, vir profecto maximus, & utraque Pallade insignis, utpote quem bellicæ juxta ac literariæ & politicæ laudes summarum dignitatum compotem fecerint. Triumvir enim Triumviris in Venetia præfuit, idemque fortissimus imperator, Cleopatram cum Antonio ad Parætonium & Pharum devicit, unde Alexandria cum Ægypto universa, cui mox ipsemet *Gallus* primus omnium jus dixit, in Romanorum potestatem pervenit. Magnis & optimarum artium gloria clarissimis amicitiis floruit; nam Augustum, Pollionem, Tullium, Virgilium, Parthenium, Q. Cæcilium, stricto necessitudinis vinculo sibi conjunctissimos habuit. Dolendum porro vehementer, idem illud fatum, ut sic loquar, quod *Gallo* vitam exhausit, in poemata, auro contra æstimanda, quibus immortalem vitam tantus vir sibi comparaverat, perinde sæviisse, adeo ut, si *Ciris* (de qua postea) & *unicus versus*, a Vibio Sequestro servatus, excipiantur, omnia perierint. Corneliani ingenii monumenta apud veteres quanti fuerint, Virgilii, Ovidii, Propertii, Parthenii, Martialis, Quinctiliani, Probi, Servii, Diomedis luculenta præconia, a nobis postmodum recitanda, patefacient. Ceterum *Gallus* præfecturam Ægypti C. *Petronio* implendam reliquit, quem deinde *Ælius Gallus* excepit. Strabo lib. XVII. pag. 819. utrumque statim post nostrum his verbis recenset: *Cornelius quidem Gallus, cui primum provincia a Cæsare commissa est, Heroum urbem, quæ defecerat, paucis stipatus, recepit, & in Thebaide seditionem propter tributa exortam, cito admodum sedavit. Deinde Petronius, tot millibus Alexandrinorum in eum irruentibus jactu lapidum, tantum suis munitus militibus impetum sustinuit, nonnullis ipsorum interemtis, ceterosque repressit. Gallus Ælius cum parte præsidii, quod erat in Ægypto, in Arabiam ingressus*. Cetera, de quibus Scaliger ad Eusebium num. 1990. *Gallum* objurgat, gratis dicuntur. Quod enim scribit magnus polyhistor Gyraldus in Dialogo IV. de Poetis, Proculejum *Gallo* obvium, sibi manibus os & nares compressisse, ut innueret coram eo non licere tuto respirare nec loqui; hoc est ingens memoriæ lapsus doctissimi Lilii; quum Dio lib. LIII. pag. 513. actum illum Proculeji narrans, non de *Gallo*, sed de *Largo* loquatur, in cujus & ejusdem studiosorum perfidiam ipse Galli perniciem ita refundit: *Documento fuit is Galli casus, quam parum sincere plerique benevolentia alios prosequantur, quando eos se Gallo, cui adulati hactenus fuerant, præbuere, ut eum ad inferendas sibi manus adegerint: & in Largum, quoniam eum jam crescere videbant, studia sua converterunt; procul dubio si quid ei similis evenisset, eadem in ipsum statuturi. Certe Proculejus ita de Largo sensit, ut obviam eo forte facto nares suas osque manu compresserit, iis, qui secum erant, significans, ne respirare quidem, Largo præsente, quenquam tuto posse*. Ob hanc Gyraldi indiligentiam, a qua video in errorem

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. I.

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP. I. rorem abductum Tobiam Magirum in Eponymologico, Janus Dousa in Schediasmate pro Tibullo pag. 921. tanquam ob crimen inexpiabile, bacchatur *in virum multarum literarum*, teste Scaligero ad Eusebium num. 2160. & *longe doctissimum ac sani judicii*, ut fatetur Casaubonus ad librum x. Strabonis. Sed Dousam cogitare decuisset, quam facile sit, viros etiam perspicacissimos interdum ab alucinationibus capi: a quibus sane iisdemque palmaribus nec ipse, immitis aliorum censor, sibi cavit in notis ad Elegiam v. libri I. Propertii, ubi de *Gallo* quodam, sui æmulo in amoribus Cynthiæ, poeta sic canit

Nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti:
Nescit amor priscis cedere imaginibus.

hinc Dousa ratus *Cornelii Galli* honestum genus ostendi, Suetonio nequaquam pepercit, quod in Augusto lib.II. cap.LXVI. tradidisset, *Cornelium Gallum ad præfecturam Ægypti ex infima fortuna provectum*. Ubi sane Dousa crimen admisit eo non minus fœdum, propter quod ipse parum memor manticæ suæ, quam ab erroribus minime vacuam gestabat in tergo, acerbe, ne impudenter dicam, in Gyraldum invehitur, quem & *Lilium nescio quem Gyraldum* appellat, & *utrumne incuriam Lilianam magis, an inscitiam, an vero madidam memoriam potius demiretur*, nescire se ait. Hui! plura adducere non sustinet animus. Sed *Gallus* iste Propertii vel Dousæ toto cœlo abfuit a *Gallo* Suetonii, quod jam demonstravimus; adeout illius nobilitas hujus generi suffragari non possit. *Gallum* tamen nostrum fuisse ex ordine equestri alias probatur testimonio Dionis, qui lib.LIII. pag. 504. scribit, Augustum Ægypto præfecisse *equestris dignitatis virum*; & Tacitus lib.I. Historiarum cap.XI. testatur, *Ægyptum, copiasque, quibus coercetur, jam inde a divo Augusto equites Romanos obtinere loco Regum*: quibus incumbens Cardinalis Norisius ad Cenotaphia Pisana Differt.II. cap.XI. pag.223. Cornelium Gallum *poetam insignem & equitem Romanum* appellavit. Hunc eundem *Gallum* Isidorus Originum lib.VI. cap. IX. ubi enumerat genera chartarum, sextæ inventorem facit, quæ, ut ait, vocatur *Corneliana*, a *Cornelio Gallo præfecto Ægypti* primum confecta. Fortassis hoc nonnihil tutatur Geographus anonymus, a Jacobo Gothofredo primum vulgatus, qui in Emanuelis Schelstratii Antiquitate illustrata to.II. pag. 624. laudat præ ceteris omnibus *Chartam*, quæ Alexandriæ in Ægypto fabricatur. Isidoro assentiri videtur Vossius pater in Aristarcho lib.I. de Arte grammatica cap. XXXVII. Sed omnium antiquissimus Hadrianus Augustus in epistola ad Severianum apud Vopiscum in Vita Saturnini cap.VIII. testatur, Alexandriæ *chartam confici*.

CA-

CAPUT II.

I. *Scripta Galli, a Virgilio sæpe laudati, deperdita ferme universa.* II. *Veterum plerique omnes in Galli laudes effusi.* III. *Cytheris mima, alias Volumnia, sub Lycoridis nomine quatuor libris carminum a Gallo celebrata, M. Antonio adhæsit.* IV. *Gallus in latinum sermonem vertit Euphorionis Chalcidensis poetæ Hesiodum & Chiliadem. Item utriusque Scyllæ, Terei quoque & Philomelæ fabulas versu descripsit.* V. *Poema Galli de Scylla, Nisi filia, in avem Cirim conversa, adhuc superest, Virgilio & Catullo falso attributum.* VI. *Ciris amplius Gallo vindicatur.* VII. *Argumenta Cirim Virgilio adjudicantia evertuntur.* VIII. *In Ciris poema censura Caroli Ruæi, deque eodem poemate summorum virorum judicia.*

I. JAm superest, ut ad ingenii fœtus, quibus *Gallus* nomen suum immortalitati commendavit, diatribas convertamus. Multa eum literis condidisse, a veteribus memoriæ proditum est. Sed hæc fere omnia tempus edax nobis plane subripuit. Etenim ex quatuor libris Amorum de Cytheride amica, qui Servio memorantur ad Eclogam x. Virgilii, carmen unicum, sub ejus nomine adhuc superstes, in Vibii Sequestri libello de fluminibus, exspiscatus est sagacissimus Barthius, qui satis mirari nequit, magni & celeberrimi vatis opera omnia intercidisse, ita ut vix apud unum & alterum Grammaticum laudata reperiantur. Sic autem loquitur Barthius in Adversariis lib.xvii.cap.xi. *Galli scripta funditus perierunt, nec Grammaticorum quidem allegationibus vindicata, quod genus in aliis mage frivolis curiosius est.* Hoc idem his verbis rursus miratur lib. xli. cap. xxvi. *illud mibi miro mirius est, non exstare apud Grammaticos, nisi Virgilii interpretes, idque alieno in opere, quicquam de tam luculenti poetæ fragmentis, quod ejus videri possit genius. Unum quidem solum versum exstare nunc memini apud Vibium Sequestrum in libro de fluminibus, de Hypane.*

Uno tellures dividit amne duas.

Scaliger in Eusebium num. 1362. sic legit:

Uno qui terras dividit amne duas.

putatque, falso heic dici, *Hypanim* dividere Europam ab Asia, quum Borystheni misceatur. Sed contra est Abrahamus Ortelius, in thesauro geographico duplicem *Hypanim* distinguens, & hunc, de quo loquitur *Gallus*, alias *Phasim*, Asiæ & Europæ terminum antiquos fecisse animadvertens, forte ex Procopio de Bello Gothico lib. iv. cap. II. & vi. ubi auctores adferuntur Herodotus atque Æschylus. Gerardus Johannes Vossius de Analogia lib.I. cap.xl. *tellures* non *terras*, de diversis continentibus *Asia* & *Europa*, a Gallo scriptum probat, & pro exemplo adducit. Licet *Galli* carmina fere omnia perierint, decus tamen nunquam

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.II.

quam interiturum ei pepererunt, quum veterum poetarum nobilissimi (non tamen *Horatius*, quod tradidit Blondus) teneros eorundem affectus, Gallique rarum in iis pangendis ingenium, magnis & repetitis laudibus cumulaverint. Virgilius ceterorum princeps, non solum in Bucolicis, uti Ecloga I. in qua *Gallum* latere sub nomine Tityri, ait Servius, sexta insuper & postrema, de quibus agam inferius; sed præcipue in Georgicis *Cornelium Gallum* mirifice ornavit, ita ut *quartus Georgicorum a medio usque ad finem ejus laudes teneret, quas postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit*, inquit Servius in Ecloga x. Quare, ut ait Pontacus ad Eusebium pag.513. de Gallo Virgilius *loquitur lib.* IV. *Georgicorum sub nomine pastoris Aristæi, alludens ad Aristæi fabulam sumtam ex Iliad.* XVIII. Hanc tamen Servii narrationem in notis ad argumentum ejusdem Eclogæ,& rursus in argumento libri IV. Georgicorum, postquam recitasset Carolus Ruæus, subinde in falsitatis suspicionem idem ipse vocare non dubitavit in sua Virgilii historia per Consules descripta, idque tribus de causis, quas præterire non decet.

1. Aristæi fabula cum Apum cultura ita cohæret, ut *nata e re ipsa, non huic attexta videatur*.

2. *Virgilius tantam operis partem, laudando Gallo minime debuit tribuisse, qui nonnisi pauculos versus Mæcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat*.

3. *Augustus ipse, qui, Suetonio teste, luxerat Galli necem, non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret*.

Hæc Ruæus; quæ mihi tanti non sunt, ut Servii testimonium explodere valeant: qui certe quod narrat, alicunde hauserit. Neque connexio Aristeanæ fabulæ cum apum cultura prohibet, quominus eandem fabulam, *Galli* laudibus inde resectis, subrogare Virgilius potuerit; non enim summi poetæ ingenium ita erat angustum, ut eandem fabulam reliquo operi aptare nesciret. Neque maximi & amicissimi capitis encomia fusius a Virgilio cani dedecuit, ut ut de Mæcenate, cui totum opus suum nuncupabat, id ille non ita præstiterit, ratus sufficere si paucis eundem alloqueretur, ut Hesiodus alloquutus est Persen, & Lucretius Memmium. Libros Georgicorum A. U. 724. Virgilius absolverat, quos tunc Atellæ per quatriduum recitavit Augusto, ex bello Actiaco reverso, ut ex Donato colligit Norisius ad Cenotaphia Pisana Differt. II. cap.XIII. pag.249. Itaque Augustus *Galli* laudes memoriæ infixas quadriennio serius mutari jussit, utpote quæ *Galli*, e vivis sublati, virtutes eidem Augusto, & Senatui quodammodo exprobrare viderentur, neque illas palam cani deceret, quanvis Augustus *Galli* necem luxisset.

II. Sed non unus Virgilius *Galli* nomen impense coluit, præsertim Ecloga VI. cujus versus infra recitabo, & x. ubi ait:

Carmina sunt dicenda. Neget quis carmina Gallo?

Ovidius enim in libro III. Amorum Elegia XV. ver. 29. ita de illo cecinit,

GAL-

GALLUS & Hesperiis & GALLUS notus Eois,
Et sua cum GALLO nota Lycoris erat. CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. II.

Libro autem primo de Arte v. 333.

Et teneri possis carmen legisse Properti,
Sive aliquid GALLI, sive, Catulle, tui.

Item v. 537. de Mima a Gallo celebrata

Vesper & Eoæ novere Lycorida terræ,

Lib. 1. de Remedio amoris v. 765.

Quis potuit lecto durus discedere GALLO?

Et denique lib. v. Tristium Elegia 1.

Delicias si quis lascivaque carmina quærit,
Præmoneo nunquam scripta quod ista legat.
Aptior huic GALLUS, blandique Propertius oris.

Ovidium excipit Propertius lib. II. Eleg. XXXIII.

Et modo, formosa quam multa Lycoride, GALLUS,
Mortuus inferna vulnera lavit aqua!

Martialis etiam lib. VIII. Epigr. LXXIII.

Ingenium GALLI pulchra Lycoris erat.

Huc facit locus Octavii Cleophili Phanensis in Carmine de Cœtu poetarum pag. 22. editionis Basileensis apud Frobenium A. D. 1518.

Cynthia lascivi micat inde decora Properti,
Illinc pulchra, tuus, Galle, Lycoris, amor.

Cleophilo addamus Herculem Strozam in libro I. Amorum fol. 67. 2. ita canentem.

Galle, tuus super ignis erit, tenerique Properti,
Aurea dum Veneris diriget arma puer.

Herculis etiam patrem Titum in lib. I. Eroticorum fol. 14.

Abstulit ardentem Gallum formosa Lycoris.

Jam vero ad Propertium redeo, ad cujus locum superius adductum, hærentes, mirum in modum se torquent interpretes. Beroaldus significari opinatur, *Gallum apud inferos abluisse cruorem ex vulneribus, quæ sibimet ipse intulerat, ministerio amicæ Lycoridis, quæ Gallum apud Inferos præstolabatur*. Scaliger pro *quammulta*, legi jubet *qui multa*, eique adstipulatur Janus Brouckusius in notis ad Propertium pag. 209. Andreæ Schotto observationum lib. II. cap. XXVI. *qua multa*, potius arridet. Super hæc Barthius Adversariorum lib. XII. cap. XXVI. in multis anceps, sic loquitur: *is, ut verum dicam, Propertii locus mihi semper aliqua difficultate impeditus hærere visus est. Juvandum putavi parva commutatiuncula, nimirum uti legatur: de modo formosa, &c. Et quæso attentius vulgata scriptura consideretur. Infert enim Gallum, mortuum formosa Lycoride. Sed illud verum non est*. At si Propertium de poetis eroticis, statim a morte *Galli* ibidem loquentem, viri docti accuratius pensiculassent, ab ejus fortasse verbis sollicitandis abstinuissent. Nullo enim Œdipo indigent, dummodo instar exclamantis le-

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. II.

gantur hoc pacto: *& Gallus, modo mortuus, o quam multa vulnera, ob formosam Lycoridem sibi inflicta, lavit aqua inferna!* Schottus, vir sane pereruditus, hoc Propertium ex Euphorione, quem *Gallus* Latinum fecit, expressisse adnotavit; cujus Euphorionis hic versus prostat apud Photium cod. cxc. non cc. ut errore typographico legitur apud Schottum. *Κωκυτὸς μοῦνος τὸν ἀφίλκεα νίψεν Ἄδωνιν.*

Solus Cocytus sua vulnera lavit Adonin.

Quanquam Ptolemæus Hephæstion hoc aliter accepit; de stygia tamen aqua accipit Schottus, qua Euphorion tradit ablutum Adonidem: cui Romæ in sarcophago, ejus fabulam præferente, vulnera ad sistendum sanguinem spongia detergi observatum a Cæsare Baronio A.D. 34. §. cxxv. Ad hæc, Galli versus magni fecit Quinctilianus, licet paullo duriusculos appellans; nam inter quatuor Elegiographos, quorum præstantia Latini Græcos provocarent, locum Gallo dedit his verbis Institutionis lib. x. cap. I. *Elegia Græcos quoque provocamus, cujus mihi tersus, atque elegans maxime videtur auctor Tibullus. Sunt qui Propertium malunt. Ovidius utroque lascivior, sicut durior GALLVS.* Quinctiliani judicium sequutus videtur Homerus Italicus Jo: Georgius Trissinus libro IX. Italiæ liberatæ fol. 161.

Volgi la vista all' Elegia, che mena
Al dolce ber Callimaco e Fileta,
E Properzio, e Tibullo, Ovidio, e Gallo.

Sed Ovidius ipse, qui in hac arte excelluit, libro IV. Tristium Elegia x. v. 64. Gallo potiorem locum hoc pacto adsignavit

Virgilium vidi tantum, nec avara Tibullo
Tempus amicitiæ fata dedere meæ.
Successor fuit hic tibi, GALLE, Propertius illi,
Quartus ab his, serie temporis, ipse fui.

Heic Naso declarat, elegos poetas eroticos, eximios & singulares quatuor uno eodemque sæculo Augusti floruisse; quorum alius alium, tanquam *ætatis* pariter & *gloriæ* successor, exceperit: quæ est Francisci Vavassoris sententia in pereleganti libro de ludrica dictione, operum ejus pag. 35. Ex his locupletissimis testibus exploratum habemus quanti fuerint *Galli* poemata, ita quidem, ut Parthenius Nicænus & ipse poeta & mythologus insignis, eidem inscripserit librum *περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων, de amatoriis affectionibus*, inter Scriptores Historiæ poeticæ Thomæ Galei pag. 343. exstantem, quem *de amantibus* vocat Probus in Eclog. III. Virgilii ad cap. v. ejus libri respiciens, ut notat Jo. Albertus Fabricius in Bibliotheca Græca lib. III. cap. XXVI. §. 9. pag. 675. ubi vir doctus & perhumanus de me honorifice loquitur. Parthenii epistolam nuncupatoriam, quoniam brevem, hic exscribam, in latinum sermonem translatam a Jano Cornario.

PARTHENIUS CORNELIO GALLO.

Quum convenire tibi, Corneli Galle, putarem, amatoriarum affectio- *num*

num lectionem, eas quam potui brevissime collectas transmisi. Multa enim apud poetas sunt, quæ magna consideratione indigent, ubi illa non perfecte sint expressa. Licebit autem tibi ex illis plurima in poemata ac elegias transferre, quæ videlicet maxime jucunda videbuntur, quum alias nihil superfluum in illis sit comprehensum, quod transilire possis, ob verbositatis tædium ei factus iniquior. Commentariolorum enim vice illas congessimus, ut & tibi similem usum exhibiturus sperem. Hæc Parthenius, quæ, quanto in honore *Gallus* fuerit, ostendunt. Dum quis legit verba illa de libro Parthenii apud Vossium lib.II. de Historicis Græcis cap. I. *eum dicavit Cornelio Gallo Foro-Juliensi, primo Ægypti præfecto. Quid mirum? erat enim Gallus poeta egregius & amorum minime vacuus*, non ideo putet, Parthenium opus suum Gallo, præfectura Ægypti jam tunc potienti, dicavisse. Parthenius enim semper in Asia non vixit, sed plerosque vitæ suæ annos *Romæ* egit, huc ductus a Cinna ex bello Mithridatico circa A. U. 670. ut vidit Fabricius, qui de eo fuse & erudite disseruit. Græcas hic literas docuit Virgilium, teste Macrobio Saturnaliorum lib. v. cap. XVII. eique propterea in Urbe agenti, cum *Gallo* se amatoriis argumentis in primis oblectanti, consuetudo intercesserit.

III. Libros IV. Elegiarum de amoribus *Cytheridis*, quæ sub *Lycoridis* nomine passim innotuit, *Gallum* scripsisse constat: Hoc discimus ex antiquis Virgilii interpretibus ad Eclogam X. quæ a *Gallo* titulum & argumentum accepit, dum Cytheris, quam ipse deperiit, M. Antonium in Galliam ulteriorem sequuta est, ut Servius prodidit: qui etiam testatur, Eclogam VI. ubi Quinctilius & Gallus laudantur, a Cytheride in theatro cantatam, spectante & obstupente Cicerone. Sed hoc posterius subducta temporum ratio falsum evincit apud Davidem Blondellum in Tractatu Gallico de Sibyllis lib. I. cap. XIII. pag. 58. Similiter Ludovicum Vivem errasse manifestum est, ubi ait, Poetam Ecloga X. *sub titulo amorum deflere mortem Cornelii Galli*. De Cytheride, ab Antonio circumducta, hæc habet Cicero ad Atticum lib. X. Epist. X. alias XI. *hic tamen* (Antonius) *Cytheridem secum lectica aperta portat, altera uxorem*, scilicet *Fulviam*, explicante quidem Sebastiano Corrado, nisi cum Lipsio Epistolicarum Quæstionum lib. IV. Epist. XI. *alteram uxorem* legere malimus; meretriculas enim hominibus luxuriæ deditis, loco uxorum esse omnes norunt. Hinc idem Cicero ad Atticum lib. XV. Epist. XXII. alias XXIII. Antonium acuto scommate vocat *Cytherium*. Rursus lib. X. Epist. XVI. *Collega noster Antonius, cujus inter lictores lectica Mima portatur*. Ea fuit *professione* Mima, *P. Volumnii Eutrapeli*, M. Antonii necessarii, Liberta: unde Servius, Probus, & Cicero eam *Volumniæ* nomen sumsisse tradunt, non tamen *Polymniæ*, ut errore librarii legitur apud Donatum. Eandem *infra Volumnium* ipsum, a quo etiam amabatur, accubuisse, testis est Cicero Familiar. lib. IX. Epist. XXVI. qui Philippica II. cap. VIII. illius consuetudinem M. Antonio exprobravit,

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.II. utpote facetias ex Mimæ & Ludiæ suæ Cytheridis contubernio affectanti: quam licet amicam, ab assiduo tamen Antonii consortio, falsse *uxorem* appellat. Verba Ciceronis audiantur: *at enim quodam loco facetus esse voluisti. Quam id, Dii boni! non decebat? In quo est tua culpa nonnulla: aliquid enim salis ab uxore Mima trahere potuisti*. Infra vero cap. XXIV. sic peroravit in Antonium, provincias cum Cytheride Mima obeuntem, quod refert etiam Plutarchus; *vehebatur in essedo Tribunus plebis, lictores laureati antecedebant; inter quos aperta lectica Mima portabatur, quam, ex opidis municipales, homines honesti, obviam necessario prodeuntes, non noto illo & mimico nomine, sed Volumniam consalutabant*. Notum illud, & *mimicum nomen*, erat *Cytheris*. Plinius senior lib. VIII. cap. XV. narrans Antonium in medio bellorum civilium non puduisse cum eadem Cytheride in curru a Leonibus vecto Urbem circumire, *tempore illo*, inquit, *generosos spiritus jugum subire coactos, prodigio significante; nam quod ita vectus est cum Mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum, fuit*. De hoc similiter Plutarchus in Antonio. Ergo Cytheride Antonium in Galliam sequuta, Virgilius Eclogam x. lusit, ut Gallum ejus discessu mœrentem solaretur: quod palam facit v. 22.

. . . . tua cura Lycoris
Perque nives ALIUM, perque horrida CASTRA sequuta est.

Mox *Gallus* ipsemet ita in Cytheridem amasiam fugientem querulus clamare fingitur v. 46.

Tu procul a patria: nec sit mihi credere tantum,
Alpinas (ah dura) nives, & frigora Rheni,
Me sine, sola vides?

Augustus Antonium in Mutinensi prælio devicit anno Abrahami 1976. & IV. Olympiadis CLXXXIV. secundum Eusebium. Antonius in Galliam ulteriorem profugus ex Epitome Liviana cap. CXIX. & Plutarcho, tunc M. Æmilio Lepido se conjunxit, periodo Juliana 4671. anno Mundi 3961. ante Christum XLIII. ex Usserianis Annalibus, & XVIII. ante necem *Galli*: qui tunc annum agebat XXV. Hi chronologici characteres concurrunt cum anno U. C. 713. Antonio & P.Servilio Isaurico II. Coss. Sed Ruæus in Historia Virgilii eam, de qua loquimur, Eclogam x. quæ tempore præcessit *quinctæ*, Scaligero judice, num. 1960. scriptam fuisse contendit anno XII. ante necem *Galli*, & XXXIII. ætatis Virgilii; quanvis Scaliger Virgilium XXX. annum jam natum ostendat quo tempore Cytheris transiit in castra Antonii. Ad hæc Ruæus in argumento ejusdem Eclogæ x. persuadere conatur, *Cytheridem* Antonii aliam fuisse a *Lycoride* Galli. Sed non ego facile propter unum Ruæum fidem antiquis scriptoribus derogare ausim, Probo, Servio, & Junio Philargyrio ad Eclogam x. Donato item in Vita; & recentioribus etiam bonæ notæ, inter quos eminent Ruæi socii Brietius & Vavassor, a me ali-

alibi memorati. His tamen præeat Angelus Politianus, vir magnus & philologorum quidam veluti sol, de Cytheride *Galli* hæc canens in Nutricia pag. 542. operum editionis Basileensis anni 1553. apud Nicolaum Episcopium, quam ideo peculiariter adnoto, quia reliquarum optima est.

. . . . Galli minia Cytheris
Personam falsæ lasciva Lycoridos adfert
In scenam, & docto clausam se jactat amanti,
Dum miser ipse suo fodiat præcordia ferro.

Alia est *Lycoris*, meretricula tamen & ipsa, ut videtur, cui forte ab vetustiore illa nomen adhæserit, apud Martialem lib. I. epigr. III. & lib. IV. epigr. LXII. Jam propius venio ad ea, quæ majoris sunt momenti, *Galli* nempe lucubrationum examen.

IV. Postquam *Gallus* discessum Lycoridis flevisset apud Virgilium Ecloga X. tandem dolori suo multiplex remedium quærit, primumque ita declarat.

Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.

Hic innuit, se, ut solamen suo mœrori conciliet, Theocritico seu pastorali stilo modulaturum carmina, quæ ex Græcis *Euphorionis*, Bucoliastæ Chalcidici, jampridem latine condiderat. Hoc Servius & omnes plane Virgiliani interpretes iis versibus significari consentiunt. *Euphorion*, ex Suida to. I. pag. 915. editionis Ludolphi Kusteri, & ex Vossio de Poetis Græcis pag. 66. natus Olympiade CXXVI. præfuit Bibliothecæ Antiochi Magni Syriæ Regis, multaque elaboravit, inter quæ Lilius Gyraldus in Dialogo III. de Poetis, & Franciscus Patricius in Poetica historiali lib. I. pag. 114. (ex Suida tamen) opus, cui *Hesiodo* nomen esset, enumerant. Ob hoc Varro fortasse & Columella *Euphorionem* cum scriptoribus rei rusticæ collocarunt. Scripsit quoque *Mopsopiam*, libris quinque distinctam, in quibus actum præcipue de rebus *Atticis*, ex Vossio de historicis Græcis lib. I. cap. XVI. *Attica* enim dicta olim *Mopsopia* ab ejusdem nominis Oceani filia, ut tradit Suidas, sive potius a *Mopso* quodam alio, quam vate, ut auctor est Hieronymus scriptor antiquus apud Strabonem lib. IX. pag. 443. *Euphorion* autem licet Chalcide ortus, fuit incola Atheniensis ex Photii cod. CCLXXIX. Ad hæc etiam *Chiliadem* lucubravit, quæ mille annorum oracula, eventu comprobata, libris quinque complecteretur; quanquam Vossius, qui *poetam historicum* vocat, librum quinctum *Mopsopiæ*, titulo *Chiliadis* inscriptum putavit: quod visum fuit etiam Gyraldo. Pluscula vide apud Vossium, qui hæc fuse persequitur. Ex Chiliade *Euphorionis* quædam leguntur in fragmento Stephani Byzantii nuper edito in Bibliotheca Coisliniana a summo & viro & amico Bernardo de Montefalconis pag. 281. qui etiam pag. 519. ait, ejus epigrammata exstare in Anthologia Leonardi Philaræ. Jo: Jonsius in lib. II. cap. IX. pag. 160. de Scriptoribus Historiæ

riæ philosophicæ ex Athenæo lib. IV. cap. XXV. observat, hunc Euphorionem scripsisse librum de *Poetis Melicis*. De eo sic Cicero lib. II. de Divinatione cap. LXIV. *ille vero nimis etiam obscurus*, nempe Euphorion. Hoc fortasse propter non imitandas voces, quibus aliquando usum notat Photius, quanquam tot fabulis, quibus erat refertus, id tribuat Vossius de poetis Græcis pag. 67. Lucianus, ut poetam, in descriptionibus sibi minime temperantem, Parthenio & Callimacho sociavit, de Homero loquens in libro de scribenda historia, Operum pag. 371. edit. Bourdelotii, *quanquam enim* (Homerus) *poeta est, prætercurrit tamen Tantalum & Ixionem & Tityum, & reliquos. At si Parthenius, aut Euphorion, aut Callimachus eadem tractaret, quam multis putas versibus aquam adusque labia Tantali adduxisset*. Athenæus lib. XI. cap. VII. *Euphorionem* poetam semel atque iterum laudat, cujus fortasse Epicedion in Protagoram Astrologum memorat Laertius lib. IX. cap. 56. pag. 578. edit. Amstel. 1692. *Euphorionis* versus quosdam congessit Petrus Victorius Variarum lect. lib. XXXIII. cap. XIII. Sed nemo hactenus docuit, utrumne *Gallus* aliquot tantum, an omnia ejus scripta latinitate donaverit: quod vidit etiam Patricius pag. 138. quippe Servius ait generatim: *Euphorion, quem transtulit Gallus*. Ex Ecloga tamen VI. Virgilii satis educitur, latinum fecisse Euphorionis *Hesiodum*, & etiam *Chiliadem*; nam poeta Silenum cantantem inducit, quo pacto *Gallus ad flumina Permessi errans*, in magnum poetam evaserit, ab *una ex novem sororibus ductus in Aonios montes*, ubi *Phœbi chorus omnis illi assurrexit*, præcipue *Linus* poeta, qui musarum nomine *Hesiodi calamis* Gallum donarit, eodem canere jusso *originem Grynæi nemoris*, ubi oraculum Apollinis colebatur. Inde factum, ut *Gallus* etiam utriusque *Scyllæ, Nisi, & Phorci* filiarum; item *Terei & Philomelæ metamorphoses* versu descripserit. Ceterum ex amplissimis laudibus, quas in hac Ecloga VI. Virgilius *Gallo* largitur, Antonius Sebastianus Minturnus in lib. VI. de Poeta pag. 540. *consentaneum* esse censuit, *in summis poetis Gallum haberi*. Committere vero non possum, quin universam, quam tetigi, narrationem, ex ore Sileni Maroniani adscribam.

Tum canit errantem Permessi ad flumina GALLUM,
Aonas in Montes ut duxerit una sororum,
Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
Floribus atque Apio crines ornatus amato,
Dixerit: hos tibi DANT CALAMOS, en accipe, MUSÆ,
ASCRÆO quos ante SENI: quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi GRYNÆI NEMORIS DICATUR ORIGO,
Nequis sit lucus, quo se plus jactet APOLLO.
Quid loquar? Aut SCYLLAM NISI? Aut quam fama sequuta est,

Can-

Candida succinctam LATRANTIBUS inguina MONSTRIS.
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas CANIBUS lacerasse MARINIS?
Aut ut mutatos TEREI NARRAVERIT ARTUS?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?

Hisce carminibus res *Galli* numero plures tangi conspicimus.

1. Illum e Græco latinum fecisse *Hesiodum* Euphorionis.

2. *Chiliadem* etiam ejusdem auctoris, sive de origine oraculorum, illius præcipue, quod colebatur in Luco Apollinis *Grynæi*. Quare Servius ad ea verba: *Grynæi nemoris dicatur origo*, hæc notat: *hoc autem Euphorionis continet carmina, quæ Gallus transtulit in sermonem latinum.*

3. Fabulam *Scillæ Nisi filiæ*, in avem Cirim mutatæ.

4. Fabulam etiam alterius *Scyllæ Phorci filiæ*, quæ monstrum marinum induit.

5. *Terei* & *Philomelæ* metamorphoses versu etiam narravisse.

Petrus Daniel Huetius in Dialogo de optimo genere interpretandi pag. XI. hæc quæ *Gallus* ex *Euphorione* latine expressit, ejus generis fuisse arbitratur, quum *non auctorem modo, auctorisque verbis subjectam sententiam respicit interpres; sed vel lectoris etiam servit voluptati, aut studiis, vel suo ipsius ingenio indulget.* Fabius Paulinus nostras in erudita Oratione de Græcis literis cum latinis conjungendis pag. 6. catalogum veterum poetarum latinorum texens, qui Græcos expresserint, *Cornelium Gallum* idem quod alii fecerant, præstitisse arbitratur, dum *Euphorionem* Græcum poetam in latinum transtulit. Scripta tamen hæc omnia, tertio solum excepto, de Scylla Nisi, prorsus evanuerunt, tum codex Græcus *Euphorionis*, tum *Galli* interpretatio latina, si hemistichium aliquod illius excipias, ab antiquis scholiastis Græce servatum. Hinc dormitasse putamus Ludovicum Cerdam, ubi ad Virgilii Eclog. X. v. 50. de *Euphorione* hæc adnotata reliquit: *tantum itaque restant & Græca paucula, & quæ Gallus fecit Latina.* Alio prorsus abiit Julius Pomponius Sabinus ad eundem locum hæc scribens: *quidam ajunt Gallum transtulisse Euphorionem, sed errant.* Anne errat etiam Virgilius, qui nobis id diserto suo testimonio comprobavit? Ceterum magno studio *Gallum* opera *Euphorionis* prosequutum, quod fecit & Tiberius Imperator, narrante Suetonio in ejus vita lib.III. cap.LXX. non solum inde constat, quod illius scripta Latio donaverit; verum etiam quod *Elegias* fuerit imitatus. Hoc indicat Probus ad Eclogam X. Virgilii: *Euphorion Elegiarum scriptor, Chalcidensis fuit, cujus in scribendo sequutus colorem videtur Cornelius Gallus.* Inter veteres Grammaticos Eliæ Putschii col. 482. Diomedes idipsum sic aperit in libro III. *quod genus carminis* (Elegias) *scripserunt apud Romanos, Propertius, Tibullus, & Gallus, imitati Græcos Callimachum, & Euphorionem.* Hinc recte visum Casaubono, junctim a Suetonio *Euphorionem*, & Parthenium, poetas elegiacos, nominari, ob similitudinem poeseos, eosque propterea Tiberio libidinosissimo

mo Principi probatos, quod amatoria tractarent: quo nomine *Gallum* quoque nostrum celebratum nemo nescit. Sane Euphorionis poemata Romæ sic vulgo probata, ut a parum sobriis cantarentur, testis est Cicero: qui Tuscul. Quæst. III. XIX. mollium Scriptorum lectioni operam dantes, *Cantores Euphorionis* appellat. Hæc refellunt Ruæum Probo inique adversantem pag. 88. quasi temere & falso Euphorionem *elegiographi* nomine compellasset. Si de *Servii* & *Vibii* Sequestri ætate certo constaret, facile esset agnoscere, quo tempore *Galli* opera haud dum perierant, quandoquidem ab utroque, ut adhuc exstantia, memorantur. Utinam vero Barthius edidisset *corpus veterum poetarum*, quod quinque tomis distinctum se editurum spoponderat in Adversariis lib. XLIV. cap. XIX. primo enim volumini fragmina *Galli* inserere decreverat. *Gallus* sermone etiam numeris soluto videtur excelluisse, nam Fabius Institutionum lib. I. cap. X. ejus orationem commemorat in C. Asinium Gallum C. Asinii Pollionis historici filium, judice Vossio in fine capitis XXIII. lib. I. de historicis latinis: quæ tamen oratio *Labienum* præferebat auctorem. Sed hunc juxta ac alios bene multos *Galli* nostri literarios labores nobis (heu!) tempus edax invidit. Quare non illepide in Mariniani poematis periocha vel cantu X. §. CLVIII. inter auctores, quorum libri apud nos quidem perierunt, sed in conficta Mercurii bibliotheca servabantur, Gallus hoc modo enumeratur.

Petronio v'ha, di cui gran parte ascose
Torbido Lete in nebbie oscure e cieche;
Di Tacito vi son l'ultime prose,
Tutte di Livio le bramate deche;
La Medea di Nasone, ed altre cose
De' Latini miglior non men che Greche:
CORNELIO GALLO con Lucrezio Caro,
Ennio ed Accio, e Pacuvio, e Tucca e Varo.

V. Verum de his plus satis. Nunc ad *Cirim* progrediamur. Fridericus Taubmannus ad Eclogam X. inter summi poetæ opera ab se illustrata, & edita apud Zachariam Schurerium A.D. 1618. in forma quarti (Wittembergæ, ut puto, non enim adscriptum est nomen loci) & Barthius lib. III. cap. XXI. Adversariorum, quæ typis Wechelianis prodierunt Francofurti A. D. 1624. testes mihi sunt, Obertum Gifanium primum omnium olfecisse, ad *Cornelium Gallum* esse referendum *Ciris* poema. Ciris est avis ex genere alaudarum, in quam Scyllam, filiam Nisi Regis Megarensis conversam Mythologi tradunt, si unum Hyginum excipias, qui Fabula CXCVIII. non in avem, sed *in piscem Cirim* mutatam scribit. Ejus rei pro Gallo argumentum quantivis pretii suppeditat Sileni Virgiliani carmen superius adductum,

Quid loquar? Aut Scyllam Nisi? Aut quam fama sequuta est?

Ego tamen ubinam id *Gifanius* affirmet, expiscari non potui. Immo contra observo, non uno in loco Indicis Lucretiani, *Cirim*, ut fœtum Virgilii, a Gifanio laudari, quemadmodum ad voces *æra*, *barbaricæ*, & *ri-*

tus.

tus. Utcumque sit, *Gifanium* ante omnes facem prætuliſſe ad detegendum aurei poematis verum auctorem *Gallum*, Taubmannus & Barthius certos nos reddunt, poſtquam ipſemet Barthius pro Virgilio ſtetiſſet, dum *Cirim* Commentario illuſtratam vulgavit Ambergæ ex typographio Schonfeldiano in 12. A.D. 1608. ubi tamen ſtrenuus adoleſcens annorum XVIII. in illud unum potiſſimum incubuit, ut frangeret Raphaelem Eglinum, qui ex inanibus conjecturis Carmen illud in Catulli penum tranſtulerat, epiſtola ad Melchiorem Goldaſtum data, & Francofurti edita, A.D. 1606. initio libri, ab ſe inſcripti: *Catulli caſta Carmina*. Hanc epiſtolam Philippus Sylvius recudendam curavit cum ſuo Catullo ad uſum Delphini pag. 191. Quare Barthius poſtmodum a *Gifanio* melius edoctus, ſponte ſua palinodiam cecinit, & aliis argumentis pro *Gallo* certavit. Præcipuum inde promanat, ubi Maro de Sileno refert: CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. II.

Tum canit errantem Permeſſi ad flumina GALLUM
Aonas in montes ut duxerit una ſororum.

Ciris enim auctorem quoque teſtari videmus, ſe, varie jactatum, in placido Muſarum ocio tandem quieviſſe. Barthii verba adſcribamus: *Ceiris illius divinæ auctor vario ſeſe laudis amore jactatum, tandem Eratus auxilio requieturum vovet cum Muſis, & blandum morem vagandi per Permeſſi vireta poſiturum.* Sed referam verſus ipſos ex *Ciri*, editionem Scaligerianam, alicubi emendatam ſequutus, quoniam nec Barthianam, nec aliam caſtigatiorem hactenus videre licuit.

Et ſi me, vario jactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius, ſuaves exſpirans hortulus auras
Florentis ſophiæ, viridi complectitur umbra,
Nec mea quit Erato dignum ſe quærere carmen;
Longe aliud ſtudium, atque alios accincta labores,
Altius ad magni ſubtendit ſidera mundi,
Et placitum paucis auſa eſt ASCENDERE COLLEM,
Non tamen abſiſtam cœptum detexere munus,
In quo jure meas utinam requieſcere muſas,
Et leviter blandum liceat deponere morem.

Ad hæc Barthius eodem, quem dixi, libro III. cap. XXI. carmen Sileni Virgiliani de *Cornelio Gallo*

Aonas in MONTES UT DUXERIT una ſororum,

ad illud *Ciris* reſpexiſſe arbitratus,

Et placitum paucis auſa eſt ASCENDERE COLLEM,

ſtatim hæc adnotat: *non ſine ope divini numinis, & quidem Apollinei, factum Virgilius ſcribit. Alia quæ occurrunt in eandem rem argumenta, in Commentario dubiorum ſcriptorum prolixius proſequemur. Neque nos impedit, Virgilio olim adſcripſiſſe nos ipſos; non enim tam probare potuimus Virgilii eſſe, quam manifeſto demonſtrare Catulli non eſſe.* Cirim præterea non alium quam *Cornelium Gallum* auctorem habuiſſe, ſemel

atque iterum scribit etiam in Commentariis ad Statium to. I. pag. 55. *Ceiris*, inquit, *quam non sine ratione, doctorum nonnulli Cornelio Gallo adscribunt; neque Virgilii enim, neque Catulli ullo modo esse potest, ut rebus necessariis alibi demonstratum est*: & to.II. pag.885. *auctor Ceiris, quem re vera Cornelium Gallum arbitramur*. In notis ad Benedictum Paulinum Petrocorium lib.II. de Vita Sancti Martini v. 52. *Ceiris* auctorem, *verisimillime omnium Cornelium Gallum* putare se ait. Rursus in Commentario ad Guillelmum Britonem pag.343. *Ceirim Maroni adscriptum, revera Cornelii Galli* opus esse non ambigit. Sane Vossius pater in cap.VIII. de Philosophorum sectis §.XXIII. dubitat, an sit Virgilii; & Petrus Scriverius in Animadversionibus ad Martialis lib.VII. Epigram. LXIX. *auctor*, inquit, *Ceiris falso Maro creditus*. Virgilii esse negat etiam Brouckusius ad Propertium pag.90. Ille Barthii *Commentarius dubiorum scriptorum*, quo, in libros X. distincto, eruditis salivam movit in præfatione ad notas in Rutilium, & in notis etiam ad Zachariam Mitylenæum pag.252. nunquam foras in lucem venit, magno certe literarum damno: ideoque nobis desunt argumenta, quibus Galli caussam perorabat vir præstantia ingenii & multa lectione insignis. Quare mihi pro modulo tentandum est, ut eas rationes procudam, quas ex libro Barthii vel deperdito, vel alicubi delitescente, haurire non licet.

VI. Tantus ubique consensus elucet inter ea, quæ de Gallo narrantur a Sileno Virgiliano, quæque de seipso Gallus narrat in Ciri, ut nihil supra. Etenim Silenus de Gallo scribit, *errantem ad flumina Permessi ab una ex novem musis in Montes Aonas ductum*. Gallus in Ciri, quo respexit Silenus, ait, *se vario jactatum laudis amore, sub viridi umbra in Cecropio hortulo florentis Sophiæ* consedisse, & Eratum, ejus Musam, amorum præsidem, cujus nomen reticuerat Silenus, *paucis placitum collem*, nempe Aonium, ascendisse. Silenus hæret quid primum loquatur, aut ut Scyllam Nisi, aut ut aliam Scyllam, Phorci filiam *Gallus* narraverit; quarum prima in avem, altera in monstrum saxeum conversa est: hoc pacto innuens de utraque *Gallum* cecinisse. Id quidem hujus particulæ *aut*, utrique Scyllæ aptatæ, non inanis repetitio confirmat: *ut UTRIUSQUE fabulæ videatur facere commemorationem*, inquit Servius; qui etiam monet particulam *AUT certe ut bis accipiendam*. Rem firmat Scholiastes interlinearis vetustissimi codicis Virgiliani heic Romæ in Bibliotheca Ducis Salviati, a me consultus, ubi hæc leguntur: *quid loquar? Aut loquar Scyllam Nisi? aut Scyllam Phorci?* Ad hæc particulam *aut* apud Virgilium in antiquis voluminibus utrobique reperiri testatur Petrus Hannius in lib. VI. Miscellaneorum cap.VI.

Quid loquar? AUT Scyllam Nisi? AUT quam fama sequuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates?

Gallus, Scylla Phorci in aliud tempus seposita, Scyllam Nisi suis carminibus celebrandam, se delecturum profitetur ...po-

. . . . . . potius liceat notescere CIRIM,
Aut unam ex multis SCYLLAM novisse puellis.

Demum Silenus Phorci filiæ metamorphosim ab Gallo descriptam commemorans, tres integros Galli versus ex Ciri usurpavit, initio tertii leviter immutato: quod ex subjecta collatione melius patebit

I.	II.
Silenus in Ecloga VI. Virgilii.	Gallus in Ciri.
Candida succinctam latrantibus inguina monstris	*Candida succinctam latrantibus inguina monstris*
Dulichias vexasse rates & gurgite in alto	*Dulichias vexasse rates & gurgite in alto*
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis.	*Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.*

At vero ne mirum videatur, Virgilium de *Galli* versibus loquutum, meminisse sufficiat, alibi quoque a summo vate id præstitum; nam Ecloga X. Gallum novem totis versibus, ab ipso ante vulgatis, loquentem inducit. Hoc Servius ita testatur: *hi autem OMNES versus Galli sunt, de ipsius TRANSLATI carminibus*. Etiam in codice Virgiliano Ducis Salviati ad carmen illud: *tu procul a patria*, hoc scholion legitur: *hi omnes versus Galli sunt, de ipsius carminibus translati*: Eos præstat audire

Tu procul a patria: nec sit mihi credere tantum,
Alpinas (ah dura!) nives & frigora Rheni
Me sine sola vides? Ah te ne frigora lædant,
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est in silvis inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.

In primo versu explicando hærent interpretes. Illum vero sic enucleat Scholiastes Ducis Salviati: *tu, o Lycoris, procul es a patria: nec sit mihi fas credere tantum de te*. Iis, quæ diximus & illud accedit, quanvis propter artificium, summamque elegantiam, *Ciris* poema auro & cedro dignissimum sit, tamen ob trajectionem verborum alicubi durius videri: quem nævum in carminibus *Galli* Fabium tetigisse, paullo supra indicavimus.

VII. Jam vero discutiendæ sunt rationes, quæ *Cirim*, Virgilio tribuendam, viris bene doctis persuaserunt. Barthius ad Claudianum pag. 1160. edit. II. antequam palinodiam caneret, ex carmine illo Ovidianæ Medeæ apud Fabium lib. VIII. cap. V.

Servare potui, perdere an possim rogas?

sum-

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.I. ſumtum putavit quod legitur in Ciri v. 276.

Ut me ſi ſervare potes, ne perdere malis,

Hinc *Cirim* Virgilio dandam conjecit; propterea quod Tertullianus de Præſcriptionibus cap.xxxix. Ovidii Medeam, centonibus Virgilianis contextam fuiſſe, affirmaſſet: *vides hodie* (ait Septimius) *ex Virgilio fabulam in totum aliam componi, materia ſecundum verſus, verſibus ſecundum materiam concinnatis. Denique Ovidius Geta Medeam Tragædiam ex Virgilio pleniſſime exſuxit*. Sic locum Septimii legerat Barthius, ſic Pamelius, ſic Politianus, aliique. Sed omnes prava lectio decepit: quod non vidit Martinus Antonius Delrius in fragmentis veterum Tragicorum pag. 157. neque in Adverſariis ad Senecæ Medeam, ſed nec poſt eum Paullus Colomeſius in notis ad Fabium eodem, quem dixi, lib.viii. cap.v. non enim *Ovidius*, ſed *Oſidius*, legendum monuit Nicolaus Rigaltius. *Oſidius*, vel potius *Hoſidius*, *Geta* fuit Conſul ſuffectus ſub Claudio I. ex lapide apud Thomam Reineſium in claſſe vii. num.xi. & ex Voſſio de Poetis Latinis pagina 85. Hoſidiæ familiæ, cui *Getæ* cognomentum adhæſit, nummos proferunt Fulvius Urſinus pag.122. editionis Patini, & Jo: Vaillantius tabula lxx. quos explicat pag. 492. Hoſidii Medeæ, quam integram habuit Claudius Salmaſius, ſpecimen edidit Petrus Scriverius in Collectaneis veterum Tragicorum pag.187. quo docemur, eam ex unis centonibus Æneidos Virgilianæ fuiſſe compactam. Quid vero *centonibus hexametris Hoſidii Getæ* cum Medea *Ovidii Naſonis*, verſibus jambicis concinnata? Quare laudandus Jo: Albertus Fabricius, qui quum olim in Bibliotheca latina lib.I. cap.xv. pag.273. edit.iv. Hamburgenſis anni 1712. utranque Medeam confudiſſet, poſtea melius edoctus, utranque diſtinxit in ſupplemento pag.109. Eglino, Catullianis ſcriptis *Cirim* admiſcenti, Barthius ex Chronico Euſebii objicit Catulli mortem illigatam anno iv. Olympiadis clxxx. unico nempe anno poſt natum Meſſallam, cui *Ciris* dicatur. Verum Scaliger num.1960. mendum in Euſebio cubare opinatus, Catullum ſuperfuiſſe contendit Cæſaris neci, quam Petavius, ceterique chronologi deſignant Olympiadi clxxxiv. A. U. 710. diei xv. Martii. Sed in tam longa ætate Catullo adſignanda (natus enim fuit anno iv. Olympiadis clxxiii. A.U. 668.) Scaligerum a vero aberraſſe oſtendit Iſaacus Voſſius in Obſervationibus ad Catullum pag.81. mortiſque epocham ſtatuit A. U. 704. quo decurrebat annus iii. Olympiadis clxxxii. *Meſſalla* adhuc *Septenni*. Catullus ergo *Ceirim* dicaſſet infantulo, ſi ipſo etiam quo deceſſit anno, eandem ſcripſiſſet. Hinc nullo pacto in Catulli operum album tranſire poteſt. Sed neque in Virgilii: quod dicere liceat contra ſententiam Scaligeri in notis ad Ceirim. Nam quod primo obtrudit vir doctus, carmina ex *Ceiri* paſſim apud Virgilium legi, hoc idem, quod falſum eſt, ſi verum foret, nihil aliud evinceret, quam Virgilium eadem ex *Ceiri* mutuatum; alias opera omnia veterum poetarum, unde tot verſus in Æneidem translatos notat Macrobius Saturnal. lib.vi. cap.I. ad unum Virgilium pertinerent. Sed enim quis Scaligero conceſſerit,

hujus

hujus poematis *versus*, præterquam semel in *Bucolicis*, *passim in Æneide*, *& in Georgicis* legi, quum neque alibi in Bucolicis legantur, quam in una Ecloga VI. neque ex *Æneide*, aut ex *Georgicis* ullum ipse adduxerit versum in notis ad *Ceirim*, ubi tamen omnes adduci debuissent? Paris omnino ponderis est quod secundo loco ingerit ex versu Ceiris 430.

Ut vidi, ut perii, ut me gravis abstulit error?

ad quem, *negari enim non potest*, inquit Scaliger, *quin eum ex Theocrito verterit Maro, qui omnium Romanorum primus Theocritum latine expressit*. Sed immo id a nobis negatur quammaxime; quia testimonio Virgilii adversatur, apud quem Gallus noster de seipso canit.

Carmina pastoris Siculi modulabor avena.

quod ita explicat Servius: *Theocritio stilo canam carmina Euphorionis*. His inhærens Jo: Vigintimillius in libro suo de Poetis Siculis pag. 143. censuit, *Gallum* post versa *Euphorionis* poemata, idipsum etiam de Theocritiis meditatum: quod pro facto habuit Ludovicus Vives. Adhæc Scaliger Cirim *supremum Virgilii opus* appellat, & Megaræ quidem confectum, quum percepturus philosophiam Epicuri, Athenas petiisset; unde in poemate Peplum describi ait: Peplus fuit velum Panathenaicæ navis, quam quarto quoque anno honori Palladis instruebant, ducta pompa a Ceramico ad Eleusinium; eundemque Peplum, in arce suspendi solitum, prælia Gigantum, victoriam Palladis de Encelado, & heroum Atheniensium gesta & nomina acu picta exhibuisse, ex veterum scriptis egregie docuit Cœlius Rhodiginus lib. XIII. cap. XVIII. Sed pace magni Scaligeri, nos fugit, ubinam gentium Ciris conscripta fuerit; auctor enim quanquam affirmat, se considere in *Hortulo Sophiæ*, quæ est schola Epicuri, teste Apollodoro apud Laertium lib. x. cap. 10. pag. 608. non ideo tamen declarat, in Græcia, an alibi scribat. Neque alias ejusmodi studium, proprium fuit Virgilii senis, sed juvenis: qua ætate, philosophiam a Scirone & Catio Insubre eum didicisse Vitæ scriptores produnt. Falsum est pariter, Cirim esse *supremum opus*. Cui potius hac parte credamus, quam ipsi auctori? Hic vero disertim testatur, se, adhuc adolescentem, illud *primum* omnium exegisse. Id optime subolduit Samueli Bocharto in Hierozoico tomo II. lib. v. cap. VII. ubi *Virgilium adhuc pueriliter balbutientem in Ciri* testem compellat. Virgilium tamen, an alium Ciris auctorem credat, diserte ambigit lib. II. cap. XIX. Sed ipsum poetam de se loquentem jam tandem audiamus.

Sed quoniam ad tantas NUNC PRIMUM nascimur artes:
NUNC PRIMUM TENEROS firmamus robore NERVOS;
Nec tamen interea quæ possumus, in quibus ÆVI
PRIMA rudimenta & PRIMOS exegimus ANNOS.

His versibus peregre ablegatur sententia Taubmanni, qui postquam ad Virgilii Eclogam x. Gifanium Cirim Gallo tribuentem laudasset, mox in præfatione ad Cirim, hæc pronunciavit: *Manifestum fit, poema hoc*

non

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.II. *non fuisse adolescentis poetæ experimentum, ut grammaticorum παῖδες nugantur, sed jam* SENIORIS, *& forte* SUPREMUM *auctoris laborem*. Virgilius natus A. U. 684. Olympiadis CLXXVII. anno III. objit A. U. 735. Olympiadis cxc. anno II. ex Petavio. Sed si verum est qnod tradit Taubmannus, cur Vigilius in Ciri, se *tunc primum* ad metricas *artes natum dicit*? Cur se *primos annos* in illo poemate elaborando *exegisse* affirmat? Cur Messallam, Consulatibus, & maximis Romæ dignitatibus jam olim Virgilio sene functum ipse *juvenem* appellat? Ad M. Valerium Messallam Tibullus quoque, Galli amicus scribit Elegiam III. Libri I.

Tali te vellem, JUVENUM doctissime, ritu,
Purpureos inter Soles & candida Lunæ
Sidera, cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis.

Sed nec magis adsentior, auctorem Ciris tradere, sibi visam Athenis magnam illam pompam, propptereaque Peplum Panathenaicum ab illo descriptum: quod arbitratus est Scaliger. Immo qnum poeta *felices* esse pronunciet quibus eadem festa *videre* contigit; inde palam facit, se ea visendi magno studio teneri: alias *felicem* semetipsum etiam vocasset, qui iisdem interfuisset.

Felix ille dies, felix & dicitur annus:
Felix qui talem annum videre, diemque!

Nec porro Virgilius tunc ea festa spectare potuit. Quum enim, teste Donato, *ingressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam reverteuti, destinaretque non absistere, atque etiam una redire, dum Megara, vicinum opidum, ferventissimo sole cognoscit, languorem nactus est, eumque non intermissa navigatione, duxit, itaut gravior aliquanto Brundusium appelleret, ubi diebus paucis obiit x. Kal. Octobris*, Q. Sextio Saturnino, & Q. Lucretio Vespillone Coss. nempe A. U. 735. ideoque Athenis, visurus magnum certamen Panathenaicum, morari neutiquam potuit. Hunc reditum Augusti Norisius ad Cenotaphia Pisana Dissert. II. cap. XVI. §. 8. pag. 294. æstati defigit: quamobrem etsi ludi Panathenaici eo anno rediissent (qnod tamen falsum est) Virgilius eos spectare non poterat, mense Hecatombæonis, anno III. cujusque Olympiadis fieri solitos, quum apud Ensebium anno III. Olympiadis LIII. instituti fuisse tradantur. Eidem mensi, qui secundum ordinem a Numa Rege institutum fuit primus apud Atticos, mensis Julius Latinornm respondet: & die XXVIII. Panathenæa magna Athenis incepta, ex Proclo adnotat Petrus Castellanus in libello de Anno & mensibus Atticis post Syntagma de Festis Græcorum Antuerpiæ editum apud Hieronymum Verdussium A.D. 1617. in 8.° ubi argumentum Panathenaicum recondita eruditione pertractans, si quid nobis desiderandum reliquit, hoc ubertim biennio serius implevit Jo: Meursius in Panathenæis Lugduni Batavorum impressis A. D. 1619. in 4.° Ceterum uter-

uterque Philologus ad suam spartam ornandam Ceiris auctoritate utitur. Quum ergo duntaxat quolibet quadriennio completo, seu quinquennio incepto hi ludi Panathenaici reverterentur, teste etiam Scaligero num. 789. & 1452. secus ac minores, quotannis fieri soliti, illi reverti non potuerunt nisi integro anno a morte Virgilii, anno scilicet III. non II. Olympiadis CXC. Hujusce rei locupletior testis ipso Ceiris auctore flagitari nequit, præcipuum tempus eorundem festorum sic explicante. CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.II.

Debita quum castæ solvuntur dona Minervæ,
Tardave confecto redeunt Quinquennia lustro,
Quum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro.

idest *cum ver incipit æstati cedere*, ut explicat Barthius in Adversariis lib. X. cap. XII. pag. 480. Adde, Tanaquillum Fabrum de isthoc Virgiliano itinere longe diversa sentire lib. IX. Epist. XLIX. Ex his, quæ dixi, satis superque exploratum autumo, Ceirim neque ad Catullum, neque ad Virgilium ullo modo pertinere posse, sed in *Cornelii Galli*, legitimi auctoris, jura esse transcribendam.

VIII. Ciris venustatem ita eruditorum oculos perstrinxisse hactenus vidimus, ut non ab alio quam a Virgilio, aut Catullo, aut Gallo, Sæculi Augustei deliciis, egregium & undequaque absolutum carmen pangi potuisse crediderint. Quandoquidem igitur omnium plane philologorum quotquot in interioribus literis consenuerunt, hæc una est eademque sententia, satis mirari nequeo, ex gente non barbara, prodiisse, qui opus, in quo omnes Gratiæ & Veneres ornando certarunt, vel ex uno hoc capite nudius tertius Virgilio abjudicaret, quod sibi uni videretur tanto auctore indignum, utpote ineptum, ipsaque Augusti ætate posterius. Is est Carolus Ruæus, inter suos humanioribus scriptis editis notus: a quo alias dissentire coacti sumus. Hic ergo Ruæus in Historia Virgilii de Ciris poemate hæc protulit: *in eo jacent multa, multa horrent, nitent quam paucissima*: quare post Ovidium a nugatore quoppiam confictum proclamare non dubitat, propterea quod colloquium Scyllæ cum Nutrice, patris & patriæ ruinam meditantis, similitudinem ipsi referre videatur illius colloquii, quod Myrrha, patris amore insaniens, habet cum nutrice item sua apud Ovidium libro IX. Metamorphoseon. Adhuc amplius; *ut plane*, subdit Ruæus, *existimem fictorem illum Virgilianæ Ciris ad Myrrham Ovidianam inter scribendum oculos intendisse*. Sed heus tu vir bone! Nunquid etiam *Valerius Messalla*, cui Ciris dicatur, fuit Ovidio posterior? Cur non Ovidius, colloquium Myrrhæ cum nutrice describens, præ oculis Cirim habuisse dicendus, si tamen alterum alterius colloquii vel minimam similitudinem refert: quod neminem unquam Ruæo concessurum existimo. Sed humanæ ista imbecillitati condonemus. Gallus scriptis a Parthenio Nicæno sibi nuncupatis usus est, quibus etiam Ovidium usum monuit Patricius in Poetica historiali pag. 123. & Vossius de Historicis Græcis lib. II. cap. I. Immo Agellius lib. IX. cap. IX. & Macrobius lib. V. cap. XVII.

CORNELIUS GALLUS. LIB.I. CAP.II.

xvii. produnt, Virgilium ipsum ex Parthenio præceptore quædam in Eclogas transtulisse, & similiter in *Moretum*: cujus rei testimonium Isaacus Vossius, teste patre de Poetis Græcis pag. 70. reperit in veteri codice Bibliothecæ Ambrosianæ, ubi Moreto adscribebatur hæc notula: *Parthenius Moretum scripsit in Græco, quem Virgilius imitatus est*. Frustra est ergo Scaliger ad Virgilii Appendicem pag. 158. edit. II. ubi Moretum esse Virgilii negavit. Quo autem loco habendum sit Ruæi judicium de Ciri, satis docebunt magnæ & eximiæ laudes, quibus eam non e vulgo homines & proletarii, seu mavis stipites, si Ruæum auscultamus, sed viri in re literaria opido egregii, certatim cumulaverunt. Ordiar a Julio Cæsare Scaligero, qui exercitatione CCXXXVI. vocat *poematium pulcherrimum*, & exercitat. CCCXLI. hæc scribit: *profecto una Virgiliana Ciris universum obruit Silii reptilem conatum*. Patri succedat filius Josephus Justus, qui in notis pag. 44. 45. *politissimum poematium*; item *prorsus cultissimum* dicit; aitque, *nulli latinorum neque nitore, neque elegantia cedere*. In Animadversionibus vero ad Eusebium num. 844. *divinum* appellat. Quis tantis viris non credere malit? Sed si quis eos non audit, nec Barthium audiet, cui libro X. Adversariorum cap. XII. est *luculentissimum inter omnia antiqua poematia*: in Commentariis ad Claudianum pag. 1160. *poema unum omnium elegantissimum*, & ad Statium tom. I. pag. 55. *Carmen longe optimum*. Ad hæc Thomam Reinesium contemnet, cui in Appendice Epistolarum ad Christianum Daumium cap. VII. pag. 332. est *cultissimum omnium poema*. Hinc viri bene docti, & plane Criticorum ephori, a renatis literis, in Ciri, quæ ita sordet Ruæo, pro virili illustranda, vigilias suas impendere sibi laudi tribuerunt, postquam inter opera Virgilii prodiisset Venetiis A. D. 1475. typis Nicolai Jenson Galli in forma folii; eandemque decennio serius Christophorus Landinus Florentiæ A. D. 1485. Virgilianis operibus admiscuisset quæ excusa fuerunt etiam Venetiis per Antonium Bartholomæi A. D. 1486. in folio: a quibus tamen Virgilianis operibus excluserat Boninus Mombritius, ea edens Mediolani apud Philippum Lavaniam A. D. 1474. Abest pariter ab editione ibidem curata apud Antonium Zarotum Parmensem A.D. 1476. in folio. Excluserat etiam auctor editionis Romanæ Virgilianorum poematum, omnium primæ, sub auspiciis Paulli II. Summi Pontificis in domo Petri de Maximo, per Conradum & Arnoldum Teutonicos curata, circa annum (qui tamen omittitur) 1467. Badius Ascensius & Julius Pomponius Sabinus Ciri explicationes suas adjecerunt, quæ exstant cum operibus Virgilii editionis Basileæ cura Georgii Fabricii apud Henricpetrum A. D. 1575. in forma folii. Notæ Domitii Calderini Ascensianas comitantur in editione Veneta Virgilii apud Lucam Antonium Junctam A. D. 1519. & 1537. in folio. Josephus Scaliger in Appendice Virgiliana Lugduni apud Guillelmum Rovillium A. D. 1573. in 8. notis bonæ frugis Cirim exposuit: quas iterum cum Virgilio vulgavit Antuerpiæ typis

typis Plantinianis Germanus Guellius A. D. 1575. in folio fuifque auctas emifit Fridericus Lindenbrogius Lugduni Batavorum apud Raphelengium A.D. 1595. & 1617. in 8.° Raphael Eglinus Cirim tanti fecit, ut Catullo dignissimam judicaret. Barthius eam, ut dixi, Commentario illustratam publicavit Ambergæ A. D. 1608. in 8.° & Fridericus Taubmannus Vittembergæ cum Virgilio in 4.° Item Georgius Besmannus in editione Virgilii Lipsiæ A.D. 1588. in 8.° pag. 667. Ciri aliquot variantes lectiones adjecit. Ad hæc nonnulli eruditi viri ejusdem poematis testimoniis sua scripta illustrarunt, ut librum de Panathenæis Johannes Meursius: quæ protulit de Peplo Minervæ Marcellus Donatus; suas notas in Plautum Taubmannus pag. 896. Collectanea, sive Indicem Lucretianum Gifanius, Dantis Defensionem Jacobus Mazonius lib. I. cap. III. & lib. III. cap. LXXX. Petrarcham Ludovicus Castelvetrius Parte III. pag. 208. 210. Hæc eo dixi, ne Ruæi judicium ab lectione Ceiris quemquam absterreat. Illud idem poema alicubi emendavit Reinesius Variarum lectionum lib. V. cap. VII. & ad calcem Epistolarum ad Bosium pag. 332. & suæ Collectioni Poetarum inseruit Petrus Pithœus. Utque ejus maculas tollerent, quæ non ab auctore, longe elegantissimo, sed ab ignavia librariorum irrepserant, accuratam operam impenderunt Hadrianus Turnebus Adversar. lib. XXVIII. cap. XXV. Barthius item Adversar. lib. X. cap. XII. & lib. XX. cap. XX. & in Commentariis ad Statium, centies *Cornelii Galli* fœtum appellans. In eandem spartam ornandam incubuerunt Paullus Leopardus in Miscellaneis lib. X. cap. XXIV. apud Gruterum to. III. Thesauri critici pag. 306. Janus Parrhasius ad Claudianum ibidem to. I. pag. 836. Jacobus Nicolaus Loensis in Miscellaneis lib. VIII. cap. XXIII. to. V. ejusdem Gruteriani Thesauri pag. 618. Hieronymus Columna in notis ad Ennium pag. 211. edit. II. Vincentius Contarenus Variarum lectionum cap. VIII. pag. 32. Jo: Rhodius de Acia pag. 61. edit. II. Nicolaus Heinsius in notis ad Ovidii Tristia IV. 1. v. 42. & Richardus Bentlejus ad Horatii lib. I. carm. XXV. v. XI. Arnoldus Drakenborchius in notis ad Silium Italicum lib. II. pag. 64. & 106. & lib. IX. pag. 461. Cirim emendat. Hæc Ruæum, parum idonee judicantem satis refellunt. Ultro tamen cum Scaligero fatemur, eximium hoc poematium, *quod venustate sua meruit, ut minus ad nos depravatum veniret*, illud idem in hac luce literarum adhuc merere, & ab studiis eruditorum deposcere, ut ad veterum membranarum fidem emaculatum, & necessariis explicationibus aliquando locupletatum, pulchrius in lucem prodeat. Id sibi præstandum cogitaverat jam laudatus Nicolaus Heinsius. Nam in Epistola M. S. ad Octavium Falconerium, Holmiæ Suecorum data die XIII. Decembris A. D. 1670. de Catalectis Virgilianis loquens, hæc scribit: *Exemplar Ciris, quod poematium multo elegantius est, nec minus mendose descriptum, nullum licuit evolvere, ante artem typographicam inventam, descriptum.*

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. II.

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

CAPUT III.

I. *Elegias Cornelio Gallo ab se fraudulenter suppositas, primus vulgavit Pomponius Gauricus.* II. *Fraus detecta & a viris doctis explosa.* III. *Eas ad Maximianum pertinere testantur auctores & codices Gaurico vetustiores; prima etiam editio Parisiensis. Maximianus Elegiographus Etruscus, alius a Maximiano versificatore Grammatico, natione Gallo.* IV. *Illustrium auctorum lapsus in Pseudo-Galli scriptis laudandis.* V. *Gens, ætas, & res gestæ Maximiani.* VI. *Alia carmina Cornelio Gallo attributa.*

I. EX sinceris & omnium eruditorum calculo probatissimis Cornelii Galli carminibus, transeamus ad quisquilias & nugas, quibus sublestæ fidei scriptoribus tam bonum nomen mentiri placuit. In his summum locum sibi vindicant *Elegiarum fragmenta*, Propertio sub nomine *Galli* adcudi solita: & *fragmenta* quidem, nihil enim in iis integrum. Hæc porro quanquam primæ notæ Critici omnes ex aureæ ætatis operum albo jamdudum exspunxerant, quia tamen, ut sæpe fallimur, viri cetera non indocti, secus aliquando sentire visi sunt, de iisdem *Elegiis* inepte, vel timide judicantes, vel earundem versibus, tanquam germanis, interdum usi; operæ pretium me facturum existimo, si suppositicias merces paullo diligentius excussero, ne imposterum quemquam amplius ludificent. Hoc ut effectum dem, ante omnia illud animadverto, Pomponium Gauricum Geophonensem, quod nomen est opidi prope Salernum in Sicilia citra Pharum, sub specioso titulo *fragmentorum*, & *Galli* nomine, hasce elegias primum vulgasse hac mendaci inscriptione: *Cornelii Galli fragmenta. Venetiis per Bernardinum Venetum de Vitalibus Anno Domini* MCCCCCI. die XII. *Januarii in* 4.° Hæc editio, quæ rarissima est, Luteciæ in pluteis regiis servatur, exstititque in Bibliotheca Heinsiana, ut legitur in ejus par. 2. pag. 75. Alterius editionis Venetæ anni 1503. exemplar cum codicibus Mss. collatum recenset Paullus Colomesius operum pag. 891. inter libros Isaaci Vossii, qui postea transierunt in publicam Bibliothecam Leidensem. Eadem *fragmenta* subinde cum P. Tipherni, & aliorum opusculis, ad Italicum exemplar fideliter expressa, prodierunt Argentorati ex officina Schureriana mense Julio A.D. 1509. in 4.° & deinde sine elegia & nomine Gaurici, quæ extant in prima editione, excusa fuerunt ad calcem Propertii Basileæ apud Henricpetrum A. D. 1530. in 8.° Lugduni etiam apud Sebast. Gryphium A. D. 1531. in 8.° & alibi sæpius. At undenam Gauricus *Cornelii Galli* nomen exsculpserit, dicere non habeo, nisi forte ex relatu Vicetini cujuspiam, ab Jo: Baptista Palearino decepti, de quo infra. Certe locus, Patavium scilicet, ubi Gauricus tunc morabatur, ut postea dicam, suspicionem de hoc aliquam ingerit. Utcumque res fuerit, Gauricus

ricus, fraudi suæ colorem additurus, istis suis *fragmentis* vitam Cornelii Galli, abs se consarcinatam, præposuit, miris fallaciis instructam, ut jam aliis visum, & res clamat. Ibi præ ceteris hæc leguntur: *Cornelius Gallus Foro-Juliensis* (cave legas *Foro-Liviensis*, quod oscitatio fortasse typographi obtrusit ad calcem Propertii in editione Veneta apud Hieronymum Scotum A. D. 1549.) *Orator & poeta clarissimus. Ejus scripta penitus interciderunt præter hunc libellum, quem paullo ante mortem in Ægypto visus est perscripsisse. Quum ibi Græcam quamdam puellam adamasset, nec propter ingravescentem jam ætatem ejus libidini satisfacere potuisset, materia satis opportune oblata est, ut senectutis incommoda describens, juveniles suos amores recenseret, seque suis carminibus multo melius, quam in nummo spectandum effingeret. Nam quod fuerit Etruscus, quod Orator, quod poeta, quod etiam vinolentus, quod Lycorida adamarit; quod Legatus Ægypto præfuerit, hinc manifestissime colligitur: quæ si quis diligenter animadvertat, fatebitur, hunc libellum Cornelii Galli, non alterius fuisse, ut quidam parum prudenter existimant*. Hucusque Gauricus, homo plane admirandus, nam, ipso auctore, *Forum-Julii*, urbs Venetiæ, serio in *Etruriam* migrat *Gallus*, qui ætatis suæ anno XLIII. sibi mortem conscivit; jam ad gravem senectutem pervenit *Præfectus* Ægypto, *& Legatus ad Eoas* gentes, si ipsum audimus, unum sunt; scilicet Alexandria Constantinopolim pertingit, neque ulla regio est in Origene præter Ægyptum. Quis feret hæc? *Legatus* aliquo missus, provinciæ *præfectum* significat. Nondum tamen satis, *adeo nullus mentiendi modus est*, inquit Livius lib. XXVI. cap. XLIX. cuncta enim poemata, quæ nomen *Lycoridis* alicubi exhibent, ad unum Gallum omnino pertinent, quia hic *Lycoridem* quandam carminibus suis celebravit. Sed Pomponi, vir bone, tuus iste *Cornelius Gallus* a vetere illo, qui *libris quatuor* unam *Lycoridem* cecinit, se alium facile prodit, ubi duntaxat Elegia II. *Lycoridem* semel memorat; in tertia *Aquilinam*; in quarta *Candidam*. Sed ludere desinamus, Gauricus enim ludit, sed serio rem agit in Elegia, Gallum suum comitante, ubi sic canit.

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. III.

Eloquar (ab facinus!) tua nunc ubi, Galle, Lycoris?
Ah ubi, ubi ingenium, Galle poeta tuum!
Pœnitet heu longi noctesque diesque laboris,
Quum videam tantos deperiisse viros!
Nitendum tamen est, nam quanvis cuncta peribunt,
Ingenii nunquam fama perire potest;
Et quanvis tua scripta olim, divine poeta,
Ac versus tulerint sæcula longa tuos;
Orbe quidem toto vivet tua, Galle, Lycoris,
Vivet & ingenium, Galle poeta tuum.

Ne quid deesset, Johannes Baptista Rhamnusius grande hoc beneficium sub Gaurico acceptum ferri voluit hoc monito, quod in operis calce scriptum reliquit: Jo: Baptista Rhamnusius Lectori. *Lector quod has Corne-*

CORNELIUS GALLUS. Lib.I.Cap.III.

lii Galli poetæ relliquias legeris, Pomponio Gaurico, adolescenti optimo gratias habeto. Gauricum vero ipsum ornavit hoc epigrammate.

Si quis sensus inest, si qua est mens ulla sepultis,
Pomponi, pietas hæc tua, grata satis;
Qui sparsos cineres proprio componis acervo,
Qui titulum proprio restituis tumulo.
Ipse tuo tandem Gallus nunc munere, gaudet,
Se penitus dextra non cecidisse sua.

Neque hic stetit calliditas Gaurici, sicut enim fallacia alia aliam trudit, ipse ut figmento suo fidem adstrueret, duplici fraude usus est; nam in carmen 48. Elegiæ III. corruptam vocem *Bobeti* suaviter nobis ingessit pro sincera *Boeti*, sive *Bobeti*: quam omnes codices præferunt; novit enim Gauricus, homo catus, hanc voculam non de nihilo esse, quum ab hac una, etsi cetera nos argumenta deficerent, carminum illorum ætas facile patefiat. Inde ab Elegia IV. integrum distichon XIII. abire jussit, ne veterum & germanum auctorem *Maximianum* detegeret. Distichon illud posteaquam Pseudo-Gallus accessit Propertio, ab universis editionibus perpetuo exsulavit; quanquam prostat in antiquis codicibus, & seorsum in tribus etiam editionibus, inferius recensendis. Id tale est.

Atque aliquis, cui cæca foret bene nota voluptas
Cantat; cantantem MAXIMIANUS amat.

II. Nunc ad alia properemus. *Melchior Goldastus* A.D. 1610. libellum nugarum plenum hac inscriptione vulgavit: *Ovidii Nasonis Pelignensis erotica, & amatoria opuscula de amoribus, arte & modis amandi, & qua ratione quis amoris compos fieri debeat, nunc primum ex vetustis membranis, & MSS. codicibus deprompta, & in lucem edita, diversa ab iis, quæ vulgo inter ejus opera leguntur; cum aliis quibusdam ejusdem argumenti libellis, qui per fucum in Ovidianas inscriptiones transierunt. Francofurti per* Wolffgangum *Richterum* 1610. *in* 8.° Deest quidem nomen *Goldasti*: quod tamen *Christianus Daumius* Epist. LXXX. inter Reinesianas ad se scriptas, aperuit. Idem *Goldastus* pravo loliginis fucco in præfatione operis, quod carmina Pseudo-Galli etiam complectitur, Gaurici carbones pro auro nobis obtrusos, *fucum Italicum* vocat, ac si non unus Gauricus, sed universa Italia egisset hanc fabulam, quam tamen vix actam, Itali, a musis minime alieni, exsibilarunt. Etenim illis ipsis diebus, ex popularibus nostris Jacobus Purliliarum Comes lib.I.Epist.IV.ad Petrum Hædum, *nihil* (sub Galli nomine) *certi superesse* prodiderat. Petrus Crinitus de Poetis latinis lib.II. cap.XLII. quod opus Philippus Juncta quadriennium ab fuco *Gaurici* edito, *Florentiæ* excudit A.D. 1505. sic pariter censuit: *leguntur ætate nostra Elegiarum libri sub nomine Cornelii Galli, quæ in re facile est imponere imperitis hominibus: qui autem paulo diligentius antiquitatem observarunt, nihil minus censebunt, quam ut hæc referenda sint ad poetam Gallum.* Rem paullo acrius persequitur *Dominicus Marius Niger Venetus* in enarrationibus Amo-

rum Ovidii lib.I.Elegia xv. editionis Venetæ apud *Joannem Tacuinum de Tridino* A. D. 1518. in folio, ita scribens: *Gallus Foro-Juliensis. Hujus nulla prorsus carmina exstant; nam qui nuper protulit in lucem Elegiarum quendam libellum, cujus auctorem Gallum fecit, aut prudens sciensque, sperans aliquid inde emolumenti se aucupaturum, rudibus lectoribus imposuit, aut judicio penitus caruit. Carmina enim illa, quibus ut fides fraudi adhiberetur, Fragmentorum titulum præposuit, ridicula sunt, nec digna, ut Galli (quem maximi semper fecerunt ejus temporis optimi poetæ) ingenio attribuantur.* Sed audiamus Lilium Gregorium Gyraldum, in Dialogo IV. de poetis propius larvam Gaurici imposturæ detrahentem: *miratus sum quorundam impudentiam, ne dicam amentiam, qui tralaticios quosdam & ementitos versus sub Galli poetæ nomine ediderunt, quum in iis neque phrasis, nec tempus Gallo conveniant, qui tertio & quadragesimo suæ ætatis anno sua sibimet manu mortem accersivit; in iis enim se senem describit. Sed nec in plerisque versibus purus & sincerus est sermo latinus; quin & syllabarum moræ, & tempora metri leges nonnunquam excedunt. Maximiani vero nugatoris cujusdam & nebulonis potius eorum versus plurimi sunt. Et si hoc avetis nosse ex vetustioribus adhuc quibusdam exemplaribus est videre, in quibus Maximiani ipsius nomen legitur, illius inquam Maximiani, cujus & insignis Grammaticæ nugator Alexander nugas irridet: quod nomen in editis & excussis nuper libellis per fraudem est prætermissum.* Hoc denique loco post Janum Parrhasium in libro de Rebus per Epistolam quæsitis, hunc *Gallum* spurii Marci Catonis originibus, Beroso, & Sempronio pag.15. accensentem audiamus Franciscum Floridum Sabinum in Apologia Linguæ Latinæ pag.49. operum, ubi ait: *Cornelii Galli scripta, quanvis durior plerisque* (uni tamen Fabio) *visus fuerit, utinam non penitus intercidissent; Nam quæ illius nomine circumferuntur; nihilominus, quam veterem antiquorum elegantiam leporemque sapiunt, ut ex primis quatuor versiculis quivis vel mediocriter in bonis poetis versatus nebulonem aliquem illam nobis fucem obtrusisse, acu (quod ajunt) tangere possit.* Illustrium virorum judiciis adstipulans Benedictus Varchius, easdem Elegias, ut Gallo minime dignas, repudiat in Dialogo de Lingua Italica, quem *Herculanum* inscripsit pag.245.& in Prælectionibus habitis in Academia Florentina pag.587. Varchio tandem ceterisque proxime abit Tarquinius Gallutius in Vindicationibus Virgilianis pag. 459. Sed præterire non licet quæ Johannes Cardinalis Bona in Notitia auctorum, Divinæ Psalmodiæ præposita, hac de re chartis mandavit: *Cornelii Galli*, inquit, *Foro-Juliensis, mellitissimus poeta. Sed Maximiani esse quæ vulgo ei tribuuntur, nihilque Galli ad nos pervenisse* (nempe sub ejus nomine, præter unicum versum apud Vibium Sequestrum) *Critici accuratiores sentiunt.* Transalpini nobiscum faciunt: nam Barthius ad Rutilium v.410. Maximiani, non Galli versus adducit. Olaus Borrichius in Cogitationibus de variis Latinæ Linguæ ætatibus pag.12. ait, se præterire Cornelium

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III. lium Gallum, *non quod non vixerit Sæculo Augusti, sed quod carmina, quæ ejus nomine circunferuntur, suppositicia sint, a Maximiano quodam sene, amatore & inepto confecta*. Idem auctor ad rem etiam & apposite in Dissertationibus Academicis de poetis pag. 853. *addi Propertio solet Cornelius Gallus, sed carmen ejus præter alias ineptias non olet vetustatem, eoque sequioris ævi fœtus recte judicatur. Nam nonnisi de fæce hæc ejus sunt*

Hoc quoque virtutum quondam certamine magnum
Socratem palmam promeruisse ferunt.

Item.

O quam dura premit homines conditio vitæ!
Efficior demens alter Ulysses ego.

Iterum.

Quo tibi fervor abit, per quem feritura placebas?

Janus Brouckusius in notis ad Tibullum pag.29. vocat *Longinum Maximianum, malorum temporum haud omnino pessimum nugatorem*. Ad Propertium vero pag.209. *Maximianum scriptorem barbarum, lutulentum, ac tantum non stercoreum*. Hoc ætati, qua vixit tribuamus. Ne in rei tam claræ fidem, adhuc testium nubem vocare videar, innuere sufficiat Martinum Antonium Delrium in notis ad Senecæ Hippolytum, Scaligerum seu Villiomarum in Animadversionibus lib.I. cap.xv. Vossium de Institutionibus Oratoriis lib. v. cap. XIII. §. III. & de Arte grammatica lib.II. cap.XXVII. & XXXIX. in fine. Etiam cap.II. de Poetis Latinis; Brietium quoque de Poetis Latinis lib.II. pag.26. lib. VI. pag.69. & 565. Ruæum (hic recte sentientem) in Eclogam x. Virgilii, Christophorum Cellarium in Antibarbaro, voce *passio*, inque prolegomenis ad Curas posteriores, tertium recognitas, de Barbarismis; & quem non? Hi enim omnes de compacto agunt in iisdem *fragmentis* repudiandis, quippe a genio *Cornelii Galli* longe lateque abhorrentibus. Quare vel ob tot scriptorum auctoritatem, jure ambigi nequit, quominus, literis jamdudum in barbariem euntibus, scripta fuerint non tamen Sæculo XII. ut nuper invita Minerva censuit Bernardus Moneta in Menagianis to. III. pag.244. Neque heic tam multas eruditorum censuras indicassem, adeo res est manifesta, nisi horum quasi umbone occurrendum fuisset Renato Papino, qui in Considerationibus suis de re poetica Parte II. §. XXIX. Elegias Pseudo-Galli & legitimas censuit, & Catulli etiam & Mæcenatis carminibus, si Deo placet, præferre non dubitavit. Præstat ipsum loquentem audire verbis ex Gallico sermone in Latinum translatis: *ad nos pervenerunt aliquot Elegiæ Catulli, Mæcenatis, & Cornelii Galli, quæ summam puritatem præferunt, & summum leporem. Sed carmina Catulli & Mæcenatis sunt nimis languida, & affectate neglecta. Contra Cornelius Gallus est rotundior & gravior*. Nolo istud Papini judicium aliis verbis, quam Francisci Vavassoris viri politissimi, ejusdemque cum Papino instituti, a me refellatur. Sic porro Vavassor in Papinum animadvertit

pag.698.

pag.698. operum: *nihil falsius hac Papini sententia: Cornelii Galli Elegiarum nihil superest: quodque illi tribuitur parum est castigatum; immo est puerile & absurdum; tantum abest, ut ejus versus Catullianis rotundiores & graviores sint. De his consulatur Justus Lipsius, Petrus Pithœus, Josephus Scaliger, quique nunc in bonis literis aliquid sapiunt.* Ita Vavassor, verbis Gallicis a me latine explicatis: quibus nihil oppofuit Rapinus in suis Responsionibus ibi subjunctis, & ob judicium istud suum minime cautum præterea vapulat ab Jano Brouckusio in notis ad Propertium lib.II. Eleg.xxv. v.91. pag.209. Lipsium tamen, quem generatim citat Vavassor, de Maximiano aut Gallo nusquam loquutum reperio; adeoque nec in libro II. Electorum, quem falso indicavit Bailletus in Judiciis a me alibi adductis tomo IV. parte II. pag. 128. Henricus Palladius lib.V. pag.75. quasi Rapiniano errori præcurrens, non solum in re certa dubius hæsit; an scilicet Galli essent necne quæ Criticis plane omnibus emunctæ naris ut spuria & sordida reprobantur; sed eadem *ab elegantiori stilo & cultu verborum*, immerito sane, laudavit. Illuc omnino abiit Michael Fuscarenus in notis ad Honorii Dominici Caramella Museum illustrium poetarum pag.70. ubi de *Gallo* scribens; *hujus poetæ*, inquit, *carmina notissima sunt ac lepidissima, præsertim carmen illud elegiacum de Senectute.* CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

III. Hæc eadem carmina, *notissima & lepidissima* quidem certe, apud ævi inferioris auctores usque ad ipsa tempora Gaurici, sub proprio semper & vero nomine *Maximiani*, qui se *Etruscum* appellat, per manus hominum volitarunt. Hoc ita exploratum ubique & compertum est, ut nulla unquam tergiversatione celari possit: nam præter mediæ ætates Auctorem Anonymum qui eum laudat in Florilegio poetarum, apud Christianum Daumium in epistolis Reinesianis pag. 304. Theodericus a Niem in Nemoris unionis Labyrintho, quem complevit A. D. 1408. die 25. Julii, tract.V. cap.XXXVII. Historiæ Schismatis pag.384. loquens de Senectutis affectibus, hæc ponit: *& qui easdem passiones senum latius voluit speculari, legat librum MAXIMIANI poetæ, qui incipit*

Æmula cur cessas finem properare senectus?

Mox & alios versus adducit: quod in Margaritæ poeticæ cap.XIII. præstitit etiam Albertus ab Eyb cubicularius Pii II. Summi Pontificis fol.86. editionis Basileensis A. D. 1503. nam deest recensio paginarum in editione I. Romana A. D. 1475. apud *Udalrium Gallum alias Han, Alamanum ex Ingolstat, civem Wiennensem*, in forma folii. Hæc fugerunt obtutum eximii, & a me persæpe laudati philologi Gerardi Jo. Vossii in Institutionibus Oratoriis lib. V. cap. XIII. §. III. ubi unum Johannem Magnum indicavit, qui in Sophologio lib.VII. cap.I. fol.67. edit. Parisiensis A. D. 1516. Maximiani versiculos aliquot protulit. Vixit Magnus A. D. 1415. ex Nicolao Antonio in Bibliotheca Hispana veteri lib.X. cap. II. §.58. Accedit eo Gregorius Britannicus, sacerdos Ordinis Prædicatorum, qui in sermone habito Cremonæ die prima Februarii A. D. 1492.

& ipse

& ipse sub vero nomine *Maximiani* ex Elegia I. paullo post a Gaurico edita, prompsit hæc carmina inter sermones funebres, Venetiis excusos per Petrum Bergomensem A. D. 1505. in 8,

Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt,
Et redit in nihilum quod fuit ante nihil;
Felix qui potuit tranquillam ducere vitam,
Et lætus stabili claudere fine dies.

At vero si de codicibus calamo scriptis sermo instituatur, omnes ad unum quotquot viri docti consuluerunt, & Bibliothecarum plutei hactenus servant, carminum auctorem semper *Maximianum* faciunt; *Gallum* porro nunquam. Gyraldum quorundam Codicum auctoritatem retulisse jam vidimus. Martinus Antonius Delrius in Commentariis ad Senecæ Hippolytum parte II. pag. 93. testatur, in tribus Codicibus MSS. se auctorem reperisse *Maximianum*. Codicis MS. *Maximiani poetæ* etiam fit mentio in Bibliotheca Heinsiana parte II. pag. 121. Goldastus pag. 13. ad partes advocat quinque codices MSS. ita inscriptos: *Facetum & perjucundum poema de amoribus Maximiani poetæ doctissimi, oratoris suavissimi*. Exemplum editionis *Goldasti*, Hamburgi in Bibliotheca Johannea, varias lectiones MSS. Friderici Lindenbrogii exhibere, testis est Jo. Albertus Fabricius in Bibliotheca Latina lib. I. cap. XV. pag. 278. editionis IV. Idem Lindenbrogius in notis ad *Cirim* pag. 294. expresso nomine *Maximiani* adfert distichon ex Elegia III. Et quanquam satis in hanc sententiam dixisse videri possum, quædam tamen alia non præteribo. Jacobus Sirmondus in notis ad Sidonium pag. 146. edit. II. sub eodem pariter nomine *Maximiani* laudat distichon Elegia I. ubi in voce *Socratem* media syllaba producitur: quod Sidonium ipsum aliosque, more sæculi semiprisci, fecisse observat strenuus Sirmondus. Vossius pater lib. II. de Arte grammatica cap. XXVII. in Institutionibus Oratoriis, & in libro de Poetis Latinis certos nos reddit, nomen *Maximiani* in suis item Codicibus lectum. Marquardus Gudius in notis ad Phædrum lib. IV. Fab. XVIII. se in *vetustissimo codice Divionensi* sub nomine *Maximiani* eadem carmina legisse testatur, quomodo in Bibliothecæ Bodlejanæ codice 2195. & in alio, quem citat Labbeus in Bibliotheca minori MSS. librorum pagina 63. pariter legi compertum est. Tot codicibus Maximianeis addamus quos citat Janus Ulitius in notis ad Poetas Venaticos, ubi semel, iterum, & tertium Maximiani Elegias ex antiquis membranis emaculat pag. 93. 274. 340. Hæc omnia, quanvis per se satis firma, eo amplius roborantur auctoritate Codicum Italicorum, & præcipue Bibliothecæ Vaticanæ, quos ego hisce manibus contrectavi. In Codice enim 1663. qui est antiquissimus, fol. 25. hæc leguntur: *incipiunt carmina Maximiani*. Codex Palatinus 1573. caret inscriptione, sed tamen *Maximianus* legitur in versu 26. Elegiæ IV. In Codice Urbinate 832. fol. 133. prostat hic titulus: *Vetuli Maximiani de incommodis Senectutis libellus*. In Codice membraneo in folio Bibliothecæ nostrates municipii Sancti Danielis, Ma-

Maximiani Carmina exstant post Propertium, Tibullum & Catullum, utique ob unum amatorium argumentum. Demum Codex Ecclesiæ Patavinæ hanc epigraphem exhibet: *Maximiani poetæ illustris opusculum de ejus Vita & Senectute*. In hoc codice, quem indicavit Jacobus Philippus Tomasinus in Bibliothecis Patavinis pag. 8. sex Elegiæ Maximianeæ in tres coaluerunt, sicut etiam in principe editione Parisiensi, de qua mox dicam. Primæ elegiæ inscriptio est quam recitavi. Secundæ hæc altera: *Maximiani poetæ illustris de Lycori ejus amica, quæ ipsum deseruerat cum esset senex*. Tertiæ hæc: *Maximiani poetæ illustris, de quadam puella Græca, cujus amore captus fuit, & de nonnullis aliis*. Calligraphus omnia finiit hoc disticho.

Talibus infectæ deponis verba senectæ
Scriptus ab Erimacho, Maximiane, Lupo.

Hæc de Maximiani codicibus MSS. Jam sequitur, ut ad Gaurici editionem revertamur. Ab eo excogitata *Fragmentorum* epigraphe nusquam in codicibus reperitur. Et cur nam reperiatur, si iisdem elegiis nihil deest præter elegantiam & honestatem? Quid ergo in Senatu eruditorum ad agendum reum Pomponium Gauricum manifestæ imposturæ, a nobis deposcitur, quod ubertim productum non fuerit? Nihilominus adhuc amplius hominis fraudem configam, ita ut nullius artis medicamine obduci possit. Illo eodem tempore, quo Gauricus Maximiano subrepta, ut vocat, *Elegiarum fragmenta*, Cornelio Gallo supponere studuit, hæc ipsa sub vero nomine *Maximiani* typographicis formis excusa fuerunt Parisiis cum hac inscriptione, quæ operi sane respondet: *Perjucundus (juvenum quoque mirum in modum demulcens animos) libellus, quem nugarum Maximiani, immitis Alexander intitulat. Impressus Parrhisii opera exactissimaque diligentia Stephani Jehannot & Petri Le-Drou artium magistrorum, & vigilantissimorum impressorum. Hunc si parvo numismate comparare cupis, venalem in vico Sancti Jacobi reperies, in domo quadam, ante Mathurinos sita, juxta carnificem (humano pro corpore) carnes vendentem* in 4.° Hujus rarissimæ editionis exemplar servatur Parisiis in Bibliotheca Mazarinica. Deest annus. Sed character aliique libri ab iisdem typographis A. D. 1496. & 1497. impressi factam evincunt circa A. D. 1500. Alexander, cognomento de-*Villadei*, qui *nugas Maximiani* dicitur irrisisse, vixit A. D. 1240. ex Luca Waddingo in Scriptoribus Ordinis Minorum pag. 10. inque suo *Doctrinali puerorum*, versibus Leoninis contexto, quod centies excusum est, sic præfatur

Scribere Clericulis paro Doctrinale novellis,
Pluraque doctorum sociabo scripta meorum.
Jamque legent alii pro NUGIS MAXIMIANI,
Quæ veteres sociis nolebant pandere caris.

Gyraldus in Dialogo IV. de Poetis, hunc eundem *Maximianum cujus* (ut ait) *& insignis nugator Alexander nugas irridet*, etiam ipse pro

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

illo eodem *Maximiano* Elegiographo accepit, cujus carmina Gallo tunc recens suppofita fuerant. Idem putavit Gabriel Naudæus in Auctario Historiæ Ludovici XI. Regis Francorum cap.VI. pag. 148. & nuper Moneta in Menagianis tomo III. pag.243. & 244. Sed viros cetera diligentes similitudo nominis a vero deduxit. Etenim *Maximianus*, quem fpernit Grammaticus Alexander, nec fuit *Etrufcus*, neque *Elegiographus*; fed natione Gallus, & verfificator grammaticæ artis, in Academia Parifienfi olim perlegi folitæ, quem vixiffe A. D. 1200. auctor eft Carolus Cangius in Nomenclatore ad Gloffarium Latinum, ejufque regulas metro concinnatas, alicubi forte *nugas*, ufque ad eundem Alexandrum invaluiffe, palam fit non minus ex verfibus jam recitatis, quam ex Cæfare Egaffio Bulæo in Hiftoria Univerfitatis Parifienfis to.I. pag. 517. Hæc fententia vero etiam propius accedit, quod *puerorum* manibus libri de arte grammatica teruntur, non turpiffimæ Elegiæ de amoribus & ebrietate, cujufmodi hæ funt, quæ *Maximianum* Etrufcum, vitiis inquinatiffimum fenem, auctorem habent. Ceterum ficut Alexander in Galliis e puerorum manibus excuffit Maximianum illum Grammaticum; fic pari modo Patres Synodi Mechlinienfis Alexandrum ipfum explofum iverunt, ut juventuti unum Jo: Defpauterium in manus tradere decernerent, tefte Auberto Miræò in Elogiis illuftrium Belgii fcriptorum pag.144. Editionis I. anni 1602. Ex his, quæ dixi, videmus, Theodoro Pulmanno & Jano Gebhardo prudenter actum ubi editionibus fuis Lugduni apud Antonium Gryphium, & Hanoviæ apud Aubrios, curatis A.D. 1573. & 1618. carmina, quæ *Cornelio Gallo* afficta in fuperioribus editionibus offenderant, Propertio non prius addiderunt, quam monito lectore, eadem referenda effe ad *Maximianum*. Id editione vero Propertii ex mufeo Simonis Abbes Gabbemæ, Trajecti ad Rhenum apud Gisbertum a Zyl A.D. 1659. in 8.° *Maximiani elegiarum libellus, perperam Cornelio Gallo attributus*, infcribitur.

IV. Nomen ergo *Cornelii Galli*, cui *omnem Phœbi chorum affurrexiffe* teftatur Virgilius, longe abeat a vulgatis illis *Elegiarum fragmentis*, utpote Mufis omnibus invitis illuc intrufum. Neque audiatur Robertus Titius, vir ceteroqui eruditus, qui in fuis Locis controverfis quum nonnulla carmina *Maximiani* pro finceris *Cornelii Galli* inconfulto laudaffet, mox in lib.I. cap.XV. Affertionis contra Ivonem Villiomarum, five Jofephum Scaligerum (a quo propterea vapulaverat) ut hoftis telum declinaret, poetaftrum illum in Codicibus MSS. *Cornelium Gallum Maximianum* dici pronunciavit, antiquum vero, & nobiliffimum vatem, *Cornelium Gallum Afinium*: quod fubterfugium Voffius jure & merito ridet in Inftitutionibus Oratoriis lib.V. cap.XIII. §.III. Ab hoc lapfu nec Tarquinius Gallutius fibi cavit, dum *Maximianum* ipfe etiam cognomento *Gallum* dicere maluit. Utrique impofuit Aldus Manutius junior in præfatione ad carmen, de quo infra agam, ubi narrat in fuo Codice MS. Elegias ab hifce Maximianeis diverfas, quas ipfe pro Sinceris

Cor-

Cornelianis ab se editas venditavit, *Asinii Cornelii Galli* nomen præferre. Verum inscriptio hæc ideo conficta est, ut *Asinium Cornelium Gallum* ab *Cornelio Gallo Maximiano* distingueremus, quum utrumque sit merum ornamentum. Quare vehemens suspicio animum subit, Aldum Titio, familiari suo, a quo in partes vocatur, gratificaturum, spurium fœtum excogitasse, quum Titius totus esset in Scaligeri Animadversionibus evertendis. Aldum enim hoc figmentum Florentiæ vulgasse A.D. 1588. infra videbimus. Titii Assertio ibidem prodiit A. D. 1589. Certe Aldus epistola inter suas Italicas 170. pag. 149. Pisis data die 3. Julii A.D. 1587. ab Titio ad se mitti postulat librum quempiam sibi promissum, Titioque, ut ait, jam notum: quem Scaligerianum esse auguror. Ejusdem farinæ censeo Maximiani Elegiarum Codicem MS. Ragusinum acephalum, ad cujus calcem sic legebatur: *Cornelii Galli poetæ libri* IV. *finis*, si meretur fidem non nemo, qui id notavit in margine Pseudo-Galli editionis Lugdunensis anni 1537. inter libros impressos Bibliothecæ Vaticanæ Cod. 10940. At neque satis mirari possum inconstantiam Goldasti, qui, quum negasset, in antiquis Codicibus MSS. *Cornelio Gallo* adsignari elegias, illi falso adsignatas, postea nomine *Cornelii Maximiani Galli Etrusci* easdem inscripsit inter Ovidii Erotica & amatoria opuscula, a nobis jam recensita. Hæc postea inscriptio Jo: Albertum Fabricium virum alias diligentissimum fefellit in Bibliotheca Latina lib. I. cap. XIV. & XV. pag. 252. & 278. Præter Codices MSS. & auctores hucusque indicatos, Janus Dousa in Præcidaneis ad Petronium lib. II. cap. XVIII. & Petrus Pithœus inter epigrammata, & poematia vetera, *Maximianum* dixerunt, nunquam *Cornelium Gallum*. Quare ex Aldi Officina fine dubio reliqua nomina prodierunt. Unde vero Janus Brouckusius in notis ad Tibullum pag. 29. *Longini* prænomen hauserit, quo *Maximianum* donavit, me penitus fugit. Hoc unum scio, in Codice Neapolitano Vallettæ A. D. 1400. exarato, *L. Maximianum* dici, nota prænominis addita, quæ *Lucium*, non *Longinum* designat. Villiomarus, sive Scaliger, Animadversionum in Titium lib. I. cap. XV. arguit Petrum Crinitum, quasi Gallo tribuerit quæ essent Maximiani. Hæc sunt verba Scaligeri. *Crinitus tuus de Maximiano Cornelium Gallum fecit. Ideo non dubium est, esse Cornelium Gallum*. Hæc Scaligero humanitus exciderunt, dum Crinito Galli Vitam adscribit, quam cum spuriis illis *elegiarum fragmentis* Gauricus auctor ediderat, & postea sublato Gaurici nomine, iisdem *fragmentis*, Propertio adcusis typographi præposuerunt. Id Scaliger propterea facile credidit, quod testimonia Criniti in editionibus veterum Poetarum, limini præire interdum vidisset. Sed Titius personato Ivoni in hoc errore deprehenso nequaquam pepercit in Assertione sua lib. I. cap. XV. ubi eum his verbis contudit: *Illud certe dissimulare non debeo, quod de Petro Crinito plusquam mendacissime pronunciasti. An vir ille eruditus adeo judicio non valuit, ut ex parum eleganti locutionis forma, sententiarumque frigiditate, absque ullo veteris exemplaris auxilio,*

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. II.

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

quod nactus deinde fuit Gyraldus non intelligeret, alium omnino auctorem fuisse illarum elegiarum, quam qui vulgo crederetur? Minime vero: sunt enim hæc ipsius verba, ut norunt omnes. Hæc verba ego supra jam retuli. Goldastus ut Scaligeri lapsui occurrere studeat, deceptum tradit a Vita illa, quam consarcinaverat Gauricus. Paullus Colomesius in opusculis cap.v. id vitio vertit Pseudo-Galli editioni Plantinianæ anni 1560., cui, ut ait, *præfigitur ejusdem Vita, quam putavit Scaliger esse Criniti*. Non uni tamen isti Plantinianæ editioni, sed aliis etiam bene multis Vita illa præfigitur. Sed hoc est, quod acris & superbus aliorum animadversor, non inspecto Crinito, putare non debuit. Scaligeri auctoritas subinde in errorem traxit Vossium de Poetis latinis cap. II. & etiam Bailletum, qui in Judiciis eruditorum to.IV. parte II. pag. 125. Crinitum de eodem crimine a Gyraldo reprehensum, nobis perperam narrat. Hoc enim Gyraldus nunquam somniavit, qui non sane *Crinitum*, sed *Gauricum*, licet ejus nomini parcens, reprehendit. Barthius in Adversariis lib.XVII. cap.XI. & lib. XXI. cap. VI. suspicatur; in elegiis Maximiani multa ex *Cornelio Gallo esse descripta, sed in sensum Maximiani retorta*; cujusmodi nonnulla bonæ frugis ex illis eruderat, quæ nihil attinet heic recitare. Fortassis, particulæ illæ priscæ elegantiæ, etsi perquam raræ, quas Maximianus ab aliquo ex antiquis tribus poetis mutuari potuit, Gyraldo imposuerunt, ut non diffiteretur, unam vel aliam ex iisdem elegiis dandam Cornelio Gallo; non enim Gyraldus, qui obiit A. D. 1552. ad spuriam Galli elegiam respicere potuit, ab Aldo juniore vulgatam, quod suspicatur Fabricius in Bibliotheca Latina lib.I. cap.XIV. §.III. quum ante annum 1588. quo prodiit, nemini unquam innotuerit. Sed aurem vellit Julius Cæsar Scaliger, qui lib. VI. cap.VII. pag.786. edit.v. Poetices, tertiam tantum Maximiani Elegiam, eique subjectam cantiunculam pro adulterinis habere videtur. Verum hoc quod nulli Criticorum hactenus arrisit, admittere non sustinet animus, & merito quidem certe, quia phrasis *barbara*, & character ubique humi serpens, veterum etiam codicum plane omnium consensus, singulas Maximiani esse satis loquuntur. Hinc post eundem seniorem Scaligerum viros eximios Claudium Dausquium in notis ad Silium Italicum lib.I.pag.29. Hieronymum Columnam ad Ennium pag.474. & Sertorium Ursatum in Monumentis Patavinis pag. 271. nonnihil humani passos deprehendimus, quædam carmina Maximiani pro Cornelianis laudantes. Et tamen Columna pag.274. distichon ex eadem Officina protulerat, ambigens, an quæ Gallo adscribuntur, ad eum pertinerent. Sed & alios doctos viros hic indicabo a Gaurico deceptos, qui Maximiani versus, tanquam *Galli*, acceperunt. M. Antonius Majoragius Decisione XX. in Cœlium Calcagninum pag. 91. edit. Lugdunensis apud Gryphium 1544. citat hunc versum, quasi Galli, quum sit *Maximiani*, Eleg.I. ver. 50.

Non res in vitium, sed male facta cadunt.

Jo:

Jo: Jacobus Chiffletius in Geminiæ matris titulo pag. 22. profert hunc alium, qui est in fine Elegiæ v.

Ac velut expletis desinit exequiis.

Gabriel Naudæus in Consilio de instruenda Bibliotheca pag.79. edit.I. Parisiensis apud Franciscum Targam A. D. 1627. quasi ex Gallo hoc distichon recitat

Nec minus est nobis per pauca volumina fama,
Quam quos nulla satis bibliotheca capit.

Hoc distichon, unde hauserit Naudæus, me fugit. Nam in elegiis Gallo suppositis frustra quæritur. Daniel Heinsius in notis ad Silium Italicum lib.I. v.468. animadvertit, *mare fluctuosum* sæpe generatim dici *Ægæon* a poetis: ad quod comprobandum hos versus profert *ex fragmentis Cornelii Galli*, ut ait, *non illis Maximiani*.

Non secus Ægæo moles objecta fragori,
Illa manet: frustra ventus & unda furit.

Pro *illa manet* legendum monet *firma manet*. Et *Ægæo fragori* simpliciter dictum pro *magno & insuetato fragori*. Sunt versus ex Elegia, Galli nomine edita ab Aldo juniore, & a Scaligero explosa. Quum Heinsius fuerit Scaligeri amasius, & armiger contra Scioppium, mirum est, carmina sui herois animadversione confixa, eum tanti fecisse, ut Gallo adscribere, & quasi tanti vatis legitimum fœtum emaculare non dubitarit. Franciscus Vavassor in opusculo de *usu quorundam verborum*, *verbum Cypris* pro *Venus* probæ antiquitati ignotum fuisse animadvertit. Eo usum Ausonium epigr.LVII. & Maximianum Eleg.I.

Diligit & florem Cypris ubique suum,

notatur in Menagianis to. III. pag.32. Ceterum ultro largimur, ut Gaurico *adolescenti*, non viro, hanc fraudem vitio vertamus: quem scilicet ingenii vanitas juvenilis, de qua culpatur a Paullo Jovio in Elogiis, ad experiendum perpulerit, utrumne operis novitate, falso prisci ævi colore illita, viris doctis illudere posset. Sedenim Gauricum deinde adultum, & doctiorem factum, suæ fraudis pœnituisse, facile existimo; adeoque impensius egisse, ut primis Pseudo-Galli exemplaribus pro virili subtractis (nunc ideo rarissimis) nomen suum in novis editionibus imposterum prætermitteretur. Certe hoc suadet nos credere Sebastianus Antonius Minturnus, qui Gauricum una cum aliis præstantissimis viris disceptantem inducit in eleganti opere suo de Poeta: in quo veteres Elegiographos, etiam Latinos, imitatione dignos, commendat lib.v. pag.406. non tamen in his Gallum ab suo Pomponio tanto ante vulgatum: quem neque illorum numero adscripsit in opere Italico de Arte poetica lib.III. pag.270. 271. Gaurici *Elegiæ*, *Eclogæ*, *Silvæ*, *Epigrammata*, Venetiis A. D. 1526. in 8.° non expresso typographi nomine, prodierunt. In epistola, qua Lucas, auctoris frater, librum Ferdinando Salerni Principi nuncupavit, Pomponium ante XIX. ætatis suæ annum ea Patavii scripsisse testatur. Rhamnusius cui Pomponius duo

Epi-

Epigrammata inscribit, Tarvisii natus die xx. Junii A. D. 1485. ex genealogia MS. apud V. C. Apostolum Zenum, A. D. 1501. quo, ut dixi, Gauricum, *adolescentem*, vocavit, ætatis suæ annum XVI. agebat, Pomponius circiter XIX. tunc enim uterque simul Patavii studiis operam dabat Raphael Regius in Oratione ad Jo. Baduarium, anno 1508. quo edita fuit Venetiis apud Georgium de Rusconibus, ait Pomponium adhuc Patavii moratum & pridem operam dedisse Jo. Calpurnio in eodem gymnasio Patavino; quæ ideo scrupulose adnoto, ut juvenilem hanc fraudem & lusum vanis adolescentibus condonemus.

V. Priusquam de persona Maximiani, deque ævo, quo claruit, disserere instituo, notare præstat, fuisse *Etruscum*. Hoc non semel de se testatur. Elegia I.

Ergo his ornatum meritis ETRURIA nostris
Optabat natis me sociare suis.

Elegia V.

Hic me suscipiens ETRUSCÆ GENTIS alumnum,
Involvit patriis Graja puella dolis.

Rursus.

Succubui fateor, Grajæ tum nescius artis,
Succubui TUSCA simplicitate senex.

Quod *Maximiani* ætatem spectat, Delrius in codicibus MSS. eandem subodoratus, *temporibus Boethii* vixisse monuit in notis ad Senecæ Hippolytum pag. 93. Sane ipsemet Maximianus in Elegia III. non obscure id prodit.

Hic mihi MAGNARUM SCRUTATOR MAXIME RERUM
Solus BOHETI fers miseratus opem;
Nam cum me curis intentum sæpe videres
Nec posses caussam noscere tristitiæ;
Tandem prospiciens tali me peste teneri,
Mitibus alloquiis pandere clausa jubes.

Hæc nimium quantum congruunt clarissimo Consulari & præstanti philosopho Severino Boethio, qui præter alios librum de *Consolatione* composuit, obiitque Theoderico Rege Gothorum, sub quo Maximianum floruisse mox apparebit. Idem, quem dixi, Delrius, in suis Codicibus MSS. legerat *Boheti*, non *Boheti*, quod est a manu Gaurici, etiam in editione Pithœana. Verum lectionem Delrii prima editio Parisiensis, membranæ Goldasti, & ceteræ omnes confirmant. Codex Patavinus habet *Boheti*, Vaticanus & Palatinus *Boeci*, Ragusinus aliique *Boeti*. In hoc fundo arans Goldastus, nonnulla apte suggessit, quibus judicium suum non satis strenue interposuit Reinesius Epist. LXXXI. ad Daumium. Nos rationibus utrinque subductis, & quibusdam ex nostro penu depromtis, rem non admodum notam pro modulo illustraturi, per singula ibimus. In Elegia I. Poeta testatur, se adolescentem in utraque palæstra, declamatoria & gymnica exercitum, pro palma certasse; gratia, venustate, agi-

agilitate, cantu, venatu, arcu, natatu, valetudine, & corporis viribus, vigilia, temperantia; sed etiam temulentia, æqualibus suis locum præripuisse. Quod ait Maximianus, se arte declamatoria pro palma, inque palæstra & cursu certasse, hoc unum, si alia deessent, plane ostendit, multis eum sæculis ante XII. floruisse, quando scilicet Romana juventus hisce artibus etiamnum exercebatur, quod iterum arguet oscitationem Bernardi Monetæ, Maximianum ad sæculum XII. detrudentis. Audi Vegetium sæculi V. scriptorem lib.I.de Re militari cap.III. *sudorem cursu & campestri exercitio collectum nando, juventus abluebat in Tiberi*. Hoc idem se fecisse, ait Maximianus Elegia I. Est quidem ille poeta barbarus, at non ideo sæculi XII. Ejus barbaries ea est, quæ sæculis V. & VI. usu erat ut periti norunt. Ortum, altumque in Tusciæ Suburbicanæ opido quoppiam, Tiberi adjacente, puta Hortana Colonia, innuere videtur hoc carmen de se juvene ab illo prolatum CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

Innabam gelidas TIBERINI FLUMINIS undas.

Cum ergo Maximianus Boethio, qui Consul processit A. D. 510. familiariter usus fuerit sub Theoderico Rege Gothorum, ad eum sine dubio referenda erit Epist.XXI. lib.I. Variarum Cassiodori, hac epigraphe prænotata: MAXIMIANO *Viro illustri & Andreæ viro Senatori Theodericus Rex*, qui ratiocinia fabricarum & operum publicorum urbis Romæ utrique commendat. Idem *Maximianus* memoratur etiam epistola XXII. libri IV. Reinesius Goldasto succenset, quasi inscriptionem epistolarem, jam recitatam, non viso Cassiodoro, pro marmorea venditasset; quanquam Goldastus pro titulo epistolæ, nec secus, eandem exhibuit. Æque iniquum se ostendit Reinesius ubi ait, Goldastum gravius errare dum Siglas V. S. exponit *Viro Senatori*, non ut debuit, *Viro Spectabili*: nam Goldastus notas compendiarias V. S. minime exposuit, sed retulit verba integra Cassiodori, penes quem prostant bene multa hujusmodi exempla, ut lib.I. epist. XIX. *Saturnino & Verbusio Viris illustribus Senatoribus*. Epist. XXII. *Marcello Viro Senatori*, Epist.XXIV. *Sabiniano Viro Senatori*, & hujusmodi alia sexcenta. Neque dicendum, in editionibus verba temere extensa fuisse; eadem enim prorsus leguntur in operibus Cassiodori, quæ Johannes Garetius, monachus Sancti Mauri ad fidem veterum Codicum MSS. emisit Rotomagi apud Ludovicum Billaine A. D. 1679. duobus voluminibus in forma folii. Quia vero Maximianus Elegia V. gloriatur, se *legati munere functum* apud *Eoas* gentes, ob *geminæ pacis fœdus* percutiendum, scite monet Goldastus, ad Anastasium Constantinopolitanum Imperatorem, qui A.D. 491. Zenoni successerat, & ad Regem Theodericum, id pertinere. Hanc suam Legationem sic declarat Poeta Elegia V.

Missus ad EOAS LEGATI MUNERE functus
TRANQUILLUM cunctis nectere pacis OPUS.
Dum studeo GEMINÆ componere FOEDERA PACIS,
Inveni cordis bella nefanda mei.

Ex

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III. Ex his cognoscimus, Maximianum *ad Eoas* partes, ideft Constantinopolim missum, ut *gemina pacis fœdera componeret*, nempe inter Imperium Orientale & Italicum; Anastasius enim in Oriente, Theodericus in Italia rerum potiebantur. *Legatus* hoc loco non est qui Proconsulibus in provinciam ituris vicaria potestate adjungebatur, sed qui posteriori ævo dictus est *Missus*. Hujusce Legationis diploma recitatur a Cassiodoro lib. I. Variar. Epist. I. ubi Theodericus poscit ab Imperatore Anastasio, ut secum fœdus sanciat: propter quod binos Legatos ad eum se mittere ait: *proinde Illum & Illum LEGATIONIS officio ad serenissimam pietatem vestram credidimus destinandos, ut sinceritas PACIS, quæ caussis emergentibus cognoscitur fuisse vitiata, detersis contentionibus, in sua deinceps firmitate restituta permaneat: quia pati vos non credimus inter VTRASQVE Respublicas, quarum semper unum corpus sub antiquis Principibus fuisse declaratur, aliquid discordiæ permanere.* Ad hanc *pacem* alludens Senatus Romanus, Anastasium Augustum affatur verbis, quæ Hormisdæ literis intexuntur apud Baronium A. D. 515. §. XLIV. *proinde, piissime Imperator, hæc suo nomine Senatus serenitatis tuæ clementia provocatus adjunxit, ut qui animo quam benigno in VTRAQVE Republica concordanda fuisti, tum esse pio in Ecclesiæ redintegrandæ unitate noscaris. Nam, ut PAX illa Regnorum tantum scitur prodesse subjectis, sic hæc religionis, cum populo suo proficit imperanti.* Avitus Viennensis epist. LXXXIV. apud Sirmondum tomo II. Operum pag. 126. sub nomine Sigismundi Burgundiæ Regis, ad Anastasium Imp. de ea *pace* sic scribit: *Specialius securitate concepta, quod rector Italiæ* (Theodericus) *de PACE vestra publice plauderet, & rumore disperso redditam sibi Orientis gratiam coloraret.* Apud Procopium lib. III. de Bello Gothico cap. XXI. Totilas Justinianum Augustum alloquens eandem *pacem* his verbis pariter memorat: *petimus ut commoda PACIS & amplectaris ipse & nobis concedas: quorum momenta atque exempla nobis suppeditant Anastasius & Theodericus.* Legatorum nomina, qui hanc celeberrimam *pacem* in Aula Constantinopolitana pro Theoderico subsignarunt, in literis Legationis testibus, a me superius adductis, reticuit Cassiodorus; neque de iis ulterius indagavit Goldastus. Sed fuisse *Faustum Magistrum & Irenæum, viros illustres*, eruimus ex Gelasii Pontificis epistola in magnis Ecclesiæ Annalibus A. D. 493. §. II. quo anno contigit hæc legatio, extincto Odoacre, & ad Regni Italici fastigium evecto Theoderico: qui alias ab A. D. 489. quo vicit Odoacrem Veronæ, late dominabatur. Anonymus Valesianus ad calcem Ammiani Marcellini pag. 719. editionis Gronovianæ memorat *Faustum Nigrum*, quem Theodericus Legatum direxerat ad Zenonem Imp. Cassiodori Epistolæ XXXVI. & XXXVIII. libri IV. inscribuntur *Fausto Præfecto Prætorio*, qui penes Baronium *Magister officiorum* dicitur a Gelasio. Verum quum nomen *Irenæi* nusquam occurrat apud Cassiodorum, ominari fortasse licet, eum fuisse multinominem, ex illius sæculi more, quem egregie explicuit

plicuit Jacobus Sirmondus in notis ad Sidonium, adeo ut, quemadmodum Anonymus Valesianus *Faustum Nigrum* appellat quem Gelasius *Faustum* appellaverat, sic *Maximianus* Cassiodori fuerit *Lenæus* Gelasii: quo pacto is, qui fuit *Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius* Cassiodoro lib. I. Epist. x. & lib. II. Epist. IV. est *Boethius*, & Theodulfo Aurelianensi lib. IV. Carmine IX. *Severinus*. Idem Cassiodorus, cujus nomina fuerunt *Magnus Aurelius Cassiodorus Senator*, dicitur *Cassiadorus* Epist. III. lib. I. Sed in inscriptionibus Epistolarum libri XI. & XII. uno *Senatoris* nomine appellatur: *Irenæus* ergo idem fuerit ac *Maximianus*; & nescio, an diversus ab *Alano Maximiano*, Boethii συγχρόνῳ, cujus carmina Barthius inserere decreverat tomo quinto Corporis Poetarum, quod moliebatur. Quare *Maximianus Etruscus* tetigit finem quinti, & initium sexti sæculi; nec illi quicquam rei est, ut opinabatur Reinesius, cum Maximiano, ad quem Symmachus, Theodosii I. æqualis, scribit Epist. XXIV. lib. VIII. eoque minus cum *Tarrutenio Maximiliano*, ut putavit Pignorius in Originibus Patavinis pag. 153. ubi ejus inscriptionem, secum ab Sirmondo communicatam, vulgavit: quam postea edidit Sirmondus ipse in censura cap. III. & ferme eadem prostat apud Gruterum CCCCLXXI. 8. Lapidem *Maximiliano* erexit *Anicius Acilius Glabrio Faustus* ineunte sæculo quinto, qui Glabrio consulatum iniit A. D. 437. ex Panvinio ad Fastos Consulares pag. 420. Præfuit Urbi A. D. 426. ex Reinesio Classe I. num. XXXIX. Felix Ciattus in Perusia Augusta lib. III. pag. 415. & ipse *Maximianum* poetam cum hoc *Maximiliano* commiscuit, & Perusinis insuper suis, in patriam officiosus adnumeravit. De eo Jacobus Gothofredus ad Cod. Theodosianum lib. IX. tit. XXX. l. IV. Itaque *Maximiano* Etrusco, Gothicam illam suam Legationem in Aula Constantinopolitana obeunti, contigit quod ipse in Elegia V. statim post versus a nobis superius exhibitos, sic narrat.

CORNELIUS GALLUS. LIB. I. CAP. III.

Hic me suscipiens Etruscæ gentis alumnum
Involvit patriis Graja puella modis,
Nam quum se nostro captam simularet amore,
Me potius vero fecit amore capi.
Pervigil ad nostras adstabat mane fenestras
Nescio quid Græco murmure dulce canens.

Hæc satis evertunt mendacissimum commentum Reinesii, qui in Epistola ad Daumium, alibi adducta, opinatur Maximianum hunc poetam vixisse inter sextum & septimum sæculum, eundemque illum esse Maximianum, qui fuit Abbas Monasterii exstructi in Urbe ab Sancto Gregorio Magno, deinde Episcopus Syracusanus, ad quem idem Pontifex nonnullas epistolas scribit; enim vero hic Maximianus fuit vir sanctissimus, ita ut absque fœda calumnia illi adsignari nequeant elegiæ omnino profanæ, ineptiis & turpissimis amoribus ad nauseam refertæ, quæ dedeceant non solum Abbatem, Episcopum & virum sanctum, qui fuit idem Maximianus, sed quemcumque honestis & christianis moribus paullo deditum.

H Brietius

Brietius lib. VI. de Poetis latinis pag. 69. Elegias *flammarum, quam eruditionis luce digniores* judicat. Benedictus Varchius in Herculano Dialogo pag. 245. tantam earum turpitudinem censuit, ut si Galli essent, hunc omnium maxime lascivum dicere non ambigeret. Hoc tamen vir præstans de Gallo se minime credere affirmat, qui non solum laudatus, sed & dilectus fuerit a Virgilio, quem veteres a virginali pudore *Parthenium* dixerunt: de quo Vossius in Instit. orat. lib. IV. cap. VI. §. X. Quanto indignius ejusmodi obscœnitates viro sanctissimo affingi debent? Sed de his jam satis, & nimis profecto patienter. Et tamen novelli scriptores *Foro-Livienses* post Vicetinos, inconsultis rei criticæ magistris, harum etiam amœnitatum ductu, Cornelium Gallum in tabulas suæ Civitatis referre non dubitarunt. Eorum omnia singulatim percurrere non est animus, ne ocio plane abutamur. Quod si posthabitis tot argumentis, quibus lectorem ferme oneravimus, adhuc exsurgit, qui in tanta luce ultro cœcutire gestiat, quod nullius quidem sapientis est, rem faciet viro gravi prorsus indignam. Absit credam, in Civitate a doctis viris minime vacua, ullum esse tam levis ingenii, ut omni literarum Senatui detracturus, serio ei aures præbeat.

VI. Occasio jubet, ut etiam adscribam qnid videatur de cantiuncula Lyrica, post primam Gaurici editionem Elegiis Maximianeis subjecta. *Gallo* adscripta legitur in libro, cui titulus est: *Pindari de Bello Trojano*, seu verius, libri VII. Homeri Iliados latinitate donati, & Fani editi apud Hieronymum Soncinum 1515. in 12.° Non patiar diutius hærere quenquam in re levicula. Samuel Bochartus in Hierozoico to. II. lib. V. cap. VII. inde, ut ex Galli vero fœtu, versum adduxit, quem ait imitatum Petrum Crinitum. Sed in erratis ita emendavit: *Cornelius Gallus aut quisquis est*. Nicolaus Villanius in Considerationibus sub ficto nomine *Phasiani* editis pag. 499. ex ea cantiuncula, tanquam legitima, hoc testimonium adducit.

Da columbatim mitia basia,

Sed *mammas* etiam *genipomas* a Gallo reapse dictas putavit pag. 404. alterius operis, quod *Aucupium Vincentii Foresii* appellavit. Verum hæc ipsa verba Viros doctos monere debuissent, ne illud carmen Gallo transscriberent, quum vox *columbatim* sit Galli ætate recentior, utpote conficta a Cn. Matio, ut habet Agellius lib. XX. cap. IX. & Goldastus sub nomine Georgii Erhardi in symbolis ad Plautum pag. 958. agnoscit non esse Galli. Ad hæc in eodem carmine, Gallum mentiente *rubidæ genæ* pro *roseis* dicuntur, quum tamen apud Agellium lib. II. cap. XXVI. RUBIDUS, *atrore & nigrore multo mixtus sit*. Plautus pro *scabro* & *aspero* accipit in Sticho I. III. 78.

Rubiginosam, strigilem ampullam RUBIDAM,

Et in Casina II. v. 2.

Atque ibi torreto me pro pane RUBIDO,

Quare non laudis, sed dedecoris caussa genas *rubidas* vocasset sincerus

Gallus

Gallus: Gallo etiam tribuere carmen, ubi *papillæ*, voce novitia dicuntur *gemipomæ*, perquam absurdum videtur, eoque magis tertiam syllabam, quæ longa est, corripere ut patet ex genere metri.

Quid mihi fugis vivum sanguinem?
Conde papillas, conde gemipomas,
Compresso lacte quæ modo pullulant.

Similiter statuendum de illis pauculis, quæ prodierunt Florentiæ sub hoc lemmate: *Asinii Cornellii Galli Elegia, nunc primum e tenebris eruta ab Aldo Manuccio. Ejusdem Epigrammata tria. Florentiæ ex typographia Georgii Marescotti* 1588. *in* 8.° Occasio scriptionis hæc perhibetur: *Militabat Gallus adversus Parthos sub Ventidio Imperatore clarissimo. Certior vero factus de valetudine Lycoridis, quam in urbe reliquerat, hanc in castris Elegiam scripsit, in qua mirabiliter amantum affectus exprimit.* Hæc eadem novo fuco illita paullo post recusa fuerunt Venetiis cum hac inscriptione: *Cornelii Galli antiqui poetæ Elegia, Gandavi in Divi Bavonis Bibliotheca reperta, sed vitio temporis multis in locis corrupta. Epigramma cum eadem Elegia inventum, & quantum ex stilo conjicere licet, ab eodem poeta compositum, eadem quoque temporis injuria depravatum, & a Demetrio Græce utcumque restitutum. Venetiis apud Georgium Angelerium* 1594. *in* 8.° Omnia hæc prostant etiam inter Epigrammata & poematia vetera Pithoei pag. 418. in Choro poetarum pag. 3263. editionis Lugdunensis A.D. 1616. & cum Catullo, Tibullo, Propertio & Pseudo-Gallo editionis Wechelianæ Francofurti A.D. 1621. in 8.° Denique cum iisdem Poetis ex Museo Simonis Abbes Gabbemæ. Elegiæ initium tale est.

Non fuit Arsacidum tanti expugnare Seleucem.

Verum quibus pituita non est molesta, caussam facile subodorantur, quamobrem inter pseudepigrapha hæc quoque sint ableganda. Id ubertim loquitur tota orationis idea & sermo in primis, Galli ætate minime dignus. Perplacet judicium Pithœi pag. 477. ubi hæc omnia contemnit, *ut quæ nec temporum rationi, nec personarum moribus ac decoro, sed nec linguæ quidem Romanæ elegantiæ, & proprietati satis congruere videantur.* De elegia sic scribit Philippus Brietius pag. 186. *non puto tamen esse Galli.* Sane Scaliger omnia hæc Manutiana fragmenta censorio stigmate inussit in suis opusculis postumis ab Isaaco Casaubono editis Luteciæ apud Hadrianum Beys A. D. 1610. in 4.° ubi pag. 335. cum Scaligerianis notis recusa sic inscribuntur: *Asinii Cornelii Galli Elegia & epigrammata tria cum animadversionibus Josephi Justi Scaligeri Jul. Cæs. Fil. ad amplissimum Virum Claudium Puteanum Consiliarium in suprema Curia Parisiensi.* Hæc pariter inseruntur iisdem opusculis auctioribus, Francofurti vulgatis apud Jacobum Fischerum A. D. 1612. in 8.° Ibidem vero Scaliger Parte II. pag. 411. ad Janum Gruterum de his commenticiis carminibus sic iterum scribit: *Neque nos sumus tam levis ingenii, ut illis fidem adcommodemus, quos scimus nunc non primum incipere ludere*

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

dere de credulitate nostra, si modo ullam hactenus in nobis experti sunt. Id fecerunt in Elegia ineptissima, nomine Cornelii Galli, in qua lacunas reliquerunt, & versus integros omiserunt, ut fidem facerent vetustatis ex lituris & obsoleta lectione. Idem ferme ait lib. IV. Epist. 409. & in notis ad pag. DCCCCXII. Gruterianarum Inscriptionum. Scaligero plane subscribit Eusthatius Swartius in Analectis lib. I. cap. IV. in fine. Praestantium virorum censuris adstipulatur Barthius ad Statium to. I. pag. 449. ubi elegiam vocat *figmentum Aldi Manutii junioris*, & non immerito carpit Thomam Dempsterum, qui Antiquitatum Romanarum lib. X. cap. XXIX. Gallo cum ceteris reliquiis eandem adscripserit, in iisque legendis Jacobi Lectii beneficium agnoverit. Non tamen video, cur Casaubonus in epistola ad Jacobum Augustum Thuanum, qua praefatur in Scaligeri opuscula, Criticos Italos inscitiae redarguat, quasi legitimum Galli foetum eam Elegiam reputaverint. Verba illius haec sunt. *Pseudogalli Elegiam Itali Critici pro germano poemate Cornelii Galli, aequalis Augusti, & cujus mortem Virgilius deflevit, venditabant. Consultus super eo hic nostri saeculi Varro a Cl. Puteano, cui de fraude suboluerat, responsi loco, Notulas misit, quae hic habentur*. Pravum loliginis succum de more heic evomit Scaliger. Licet enim unus & alter ex Italis illam adprobasset, non ideo isthoc judicium erat omnibus Italis imputandum. Sed neminem unum ex Criticis Italis huc adduci posse arbitror, qui tunc eandem pro sincera laudaverit, nam Scaligero & Casaubono recentior est Tarquinius Gallutius, qui *gravem* & *suavem* in Virgilianis Vindicationibus pag. 459. & Octavius Ferrarius, qui in Parte II. de Re Vestiaria lib. I. cap. I. *elegantissimam* profecto nimis incaute dixerunt. Inter libros formis descriptos Bibliothecae Vaticanae Cod. 10962. ad marginem prioris editionis Manutii criticae quaedam notulae MSS. leguntur, itaut plane politissimus Aldus ingenio suo abusus fuerit, non animadvertens quantum distaret saeculum & ingenium Galli ab auctore istius carminis: quod germanum tanti viri foetum putare, hoc plane desipere est. Eodem loco haberi debet epigramma ad Augustum de morte Virgilii, quod incipit.

Temporibus laetis tristamur maxime Caesar.

At me moratur Daniel Heinsius in notis ad Silium Italicum novae editionis Drackenborchii lib. I. v. 468. ubi ut probet, saepe generatim mare fluctuosum, *Aegaeum* a poetis dici, testem advocat *Cornelium Gallum* in fragmentis, non illis Maximiani, sed hisce Aldinis.

Non secus Aegaeo moles objecta fragori
Illa manet, frustra ventus & unda fuit.

ubi etiam legendum monet: *firma manet*, atque *Aegaeo fragori* simpliciter, esse *magno fragori & inusitato*. Crinitus lib. III. de Poetis Latinis cap. XXXVII. illud habuit pro sincero Cornelii Galli, Gyraldo non refragante. Sed aliis eruditissimis viris aliter visum. Etenim Sebastianus Corradus libri primi Aeneidos luculentus enarrator, *quaero*, inquit pag. 20. *quis*

quis iste sit Cornelius Gallus? Is certe non est, quem Virgilius ita dilexit, ut ejus laudes in fine libri quarti Georgicorum fuerit olim complexus; siquidem ille multo ante Virgilium, quod Eusebius ostendit, obierat; nempe septennio integro ante Virgilium. Hinc Scaliger ad lib.II.Eleg.XXXIII. Propertii vocat *ridiculum epigramma, quod sub nomine Cornelii Galli vulgo circumfertur de morte Virgilii ejusque Æneide*, aitque esse scholastici Poetæ. Et re vera huic auctori suo restitutum prostat apud Pithœum pag.70. Deo eo vide etiam Barthium in Adverf. lib.XLIX.cap.XV. Nonius Marcellus hunc versiculum recitat verbo *laboriosus* CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III.

Durum rus fugite laboriosum,

quem post Nonium Henricus Stephanus in fragmentis Poetarum veterum latinorum pag. 414. similiter adducit, tanquam ex Gallo; ambigit tamen illine, an Calvo tribuendus, nam Agellius lib.IX. cap.XII.non *Gallo*, sed *Calvo* tribuit, quem Catullo sociatum laudat Horatius lib.I. Satyra X. & Ovidius lib.II. Amorum Elegia IX. Neque alias constat, nostrum Gallum endecasyllabos versus cecinisse. Versus enim endecasyllabus apud Agellium

Durum rus fugis & laboriosum

Fuit etiam, qui Cornelium Gallum sub *Alpini* nomine latere putavit apud Horatium in eadem Satyra X. libri I. ubi Memnonis, seu belli Trojani historiam ab Alpino scriptam irridet. Nam Jacobus Cruquius Venusini vatis interpres id pro certo habuit in suis Commentariis pag.403. Sed Vossius Cruquii argumenta *Alpina sane nive*, ut ait, *frigidiora*, egregie labefactavit in fine capitis XVII. libri I. de Historicis latinis, cui propterea & nos libenter accedimus; quoniam Richardus Bentlejus in notis ad Horatium pag.439. editionis Wetstenianæ, de Furio Bibaculo poetam loquutum ostendit. Adhuc unam & alteram observationem addamus. Dionysius Nestor Novariensis, qui floruit Sixto IV. Pontifice, in Lexico edito Venetiis apud Guillelmum de Tridino A. D. 1488. hunc versum pentametrum tanquam Cornelii Galli exhibuit lib.VIII.fol.148.2.

Praxitelis manibus vivo iterum Niobe,

quem Bernardus Moneta in Menagianis tomo III. pag. 249. ex Græco epigrammate lib.IV. cap.X. Anthologiæ expressum, & Cyriaco Anconitano adscribendum censuit, quum tamen ad Ausonium certo pertineat, ex ejus Epitaphio XXVIII. derivatum, quod integrum tale est.

Vivebam. Sum facta silex: quæ deinde polita
Praxitelis manibus, vivo iterum Niobe.
Reddidit artificis manus omnia; sed sine sensu.
Hunc ego, quum læsi numina, non habui.

Hoc ex Anthologia sumtum, adnotaverat olim Elias Vinetus. *Cornelio Gallo* quidam adscribunt epigramma Græcum de Tantalo, quod in Anthologiæ lib.IV. cap. VIII. cuidam *Gallo* tribuitur. Vide Natalem Comitem in Mythologia lib.VI.cap.XVIII. Sed Philippus Thessalonicensis in Corona, poetas unde suam collectionem corrasit enumerans, licet Augusto

CORNELIUS GALLUS. LIB.I.CAP.III. gusto æqualis, non meminit *Galli*, forte quod adhuc viventis, & Ægypto præfecti carmina nondum innotuissent.

C. Cornelii Galli opera, de quibus disseruimus.

I.

Sincera quæ exstant.

Ceiris poema, falso aliis adscriptum.
Versus unicus apud Vibium Sequestrum verbo *Hypanis*.
Novem versus apud Virgilium Ecloga x. v. 44.

II.

Deperdita.

Elegiarum libri IV.
Hesiodus & Chilias Euphorionis latinis versibus expressa.
Fabula Scyllæ Phorci filiæ.
Fabula Terei & Philomelæ.
Oratio sub nomine Labieni.

III.

Suppositicia, sive aliena.

Elegiæ VI. Maximiani una cum Cantiuncula Lyrica.
Elegia & Epigrammata ab Aldo Manutio juniore vulgata.
Epigramma Scholastici poetæ.
Versus unicus Calvi.
Cantiuncula IV. lyrica, alias *Joci* sub nomine *Galli Poetæ*, sub finem *Pindari de Bello Trajano*, a Francisco Polyardo Mutio Arellio inscripti, & Fani editi apud *Hieronymum Soncinum* 1515. in 8.°

IV.

Dubia.

Carmen de Tantalo.

HISTO-

HISTORIÆ LITERARIÆ AQUILEJENSIS

LIBER SECUNDUS.

Sanctus Hermes Pastor, Aquilejensis.

CAPUT I.

I. *Hermes Sancti Pii I. Frater, Cognomento Pastor.* II. *Scripsit librum, nunc plane deperditum, de paschate die dominico celebrando. Virorum illustrium de* Hermete, Herma, *& eorum libris disserentium lapsus.* III. *Hermas, qui nunquam dictus est* Hermes *idem ac* Hermodorus, *unus ex* LXX. *discipulis Domini, & episcopus Philippensis.*

AB Augusti temporibus conferamus nos ad ea, quibus Antonini imperaverunt. Floruit tunc *Hermes*, cognomento *Pastor*, Sancti Pii I. Summi Pontificis frater, memoratus ab vetustissimo Scriptore poematis in Marcionem, quod post Jacobum Pamelium, David Blondellus de Sibyllis lib. II. cap. VI. Gerardus Jo: Vossius de Poetis Latinis cap. IV. & Georgius Bullus in Defensione fidei Nicænæ Sect. III. cap. X. §. 19. Tertulliani auctoris esse consentiunt, nec Tillemontius, qui uni *Bullo* adversatur, quicquam solidi profert, cur Tertulliano auctori poema illud abjudicare debeamus tom. III. pag. 669. Ita ille canit in fine lib. III.

Jamque loco nono cathedram suscepit Hyginus,
Post hunc deinde Pius, HERMES cui germine frater,
Angelicus Pastor, quia tradita verba loquutus.

Rufinum domo Aquileja utriusque parentem facit Anastasius aliique Scriptores. *Pius natione Italus ex Patre Rufino, frater Pastoris de Civitate Aquileja.* Et gentem quidem *Rufinam* Aquilejæ floruisse nos dubitare non sinit vetus Epigramma, quod inde ad vicessimum lapidem in Colonia Foro-Juliensi erutum claræ memoriæ Adriensis Episcopus Philippus a Turre vulgavit in monumentis veteris Antii pag. 368. licet instar omnium nobis sit Tertullianus, qui ut dixi, *Hermetem*, cognomento *Pastorem* vocat; Auctorem etiam dabo Anonymum, ab Emanuele Schelstratio in Antiquitate illustrata tom. I. pag. 637. prolatum, apud quem

sub

S.HERMES PASTOR. LIB.II. CAP.I.

sub Antonino Pio hæc leguntur : HERMES PASTOR *Romæ clarus*, *&* *Egesippus insignis*.

II. Ergo hic *Hermes*, Pii frater, qui testibus Catalogo Bucheriano, Anastasio, Adone in Chronico, aliisque, *librum scripsit*, *in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus, quum venit ad eum in habitu pastoris*, *&* *præcepit ei*, *ut sanctum pascha die dominico celebraretur*, hic inquam, *Hermes* alius non est a *Pastore*, Sacti Pii fratre, de quo meminit Catalogus II. Henschenianus, ubi *qui librum de iis scripsit*, *quæ ei præcepit Angelus, quum venit ad eum in habitu pastoris*, nomine *Hermetis* etiam exprimitur, cui scilicet ab Angelico *Pastore*, cujus visum in suo de Paschate libro enarravit, postea cognomentum adhæsit, dictusque inde est *Angelicus Pastor*, *quia tradita verba loquutus*, inquit Poeta antiquissimus. Sic etiam alia a scriptis suis cognomina tulisse observavit Jo: Mollerus in Homonymoscopia pag. 875. nempe *Jo: Climacum*, *Gregorium Dialogum*, *Micrologum*. Sic nostrum, Pius, eodem *Hermetis* nomine prætermisso, in Epistola II. ad Justum Viennensem, designavit: *Presbyter* PASTOR *titulum condidit*, *&* *digne in Domino obiit*. Itaque immerito dubitatum tomo IV. Maii Bollandiani pag. 297. §. 4., an *Hermes* sit *Pastor*, Pii frater. Atque hic est qui librum scripsit, nunc plane deperditum, de *Paschate* die dominico celebrando : quod ei præceperat Angelus *in habitu pastoris*. Habemus ergo *Hermetem Pastorem*, & ejus librum, non de alia re, quam de *paschate*, agentem. Hic *Hermes* propterea cum *Herma*, viro Apostolico, quem Paulus in fine Epistolæ ad Romanos salutari jubet, misceri non debet, neque hujus liber Ecclesiasticus, adhuc superstes, cui titulus *Pastor*, cum ejusdem *Hermetis Pastoris* libro de *Paschate*, qui omnino periit. Singuli enim ab se invicem toto cœlo differunt, & ne verbum quidem ullum apparet de celebratione Paschatis in *Herma Pastore*, in libros III. distincto, quem Romæ ante excidium Hierosolymitanum sub Clemente Pontifice, viri docti ex libro I. Visione II. Cap. III. & Visione IV. Cap III. scriptum fuisse observarunt; Dodvvillo enim ad Pearsonium cap. XI. pag. 158. 159. & Georgio Bullo in Defensione Fidei Nicænæ pag. 30. hac in re potius adhærendum censeo, quam Tillemontio, Epocham libri Hermæ trahenti ad Imperium Domitiani circa A. D. 92. tom. II. pag. 12.; & quidem Græce scriptus fuit : cujus tamen versione a primis usque Ecclesiæ temporibus Latini non caruerunt. Discrimen jam dictum *Hermæ* *&* *Hermetis* Critici alias præstantissimi, ob similitudinem vocum nequaquam animadvertentes, in immanes errores eousque prolapsi sunt, ut *Hermetem* hunc nostrum tanquam commentitium proclamare non dubitaverint. Id semel iterumque egit Jo: Baptista Cotelerius, qui *Hermæ Pastorem* illustravit ; postquam enim *Pseudo-Tertullianum*, ut immerito ait, *Bedam*, & *Adonem* ab ejusmodi Commento sibi non cavisse conquestus esset, hæc subdit in notis ad lib. I. Visionem II. Cap. IV. §. 20. *Hermes*, *frater Pii*, *toti genuinæ antiquitati indictus*, *ex cœnoso gurgite fabularum haustus*. Dupinus in tomo I.

mo I. Bibliothecæ *Reginone* superaddito, eandem serram reciprocavit. Fortasse utrunque decepit *Blondellus* in Apologia, ut perperam vocat, pro Sententia Sancti Hieronymi, Sect. II. §.3. pag. 16. ubi a Tertulliano, Beda, aliisque *Hermam* illum seniorem cum *Rufini* filio, & Pii fratre mixtum caussatur, quanquam & ipse in Tractatu de Sibyllis lib. II. Cap. VII. pag. 162. perinde eum laudat, ac si ab *Hermete* Pii fratre nequaquam differret. Sed præterquamquod a vero abest, Tertullianum, Bedam, Adonem (saltem in Chronico, aut in Martyrologio die XI. Julii) & Reginonem, *Hermeti Pastori* librum *Hermæ* tribuisse; viri eruditi *Hermetem* nostrum non tantum non eliminant, sed potius confirmant. Quî enim, amabo, hujusmodi fabula fingi unquam poterat, nisi Pius *Hermetem* fratrem vere habuisset, fundamentum eorum, quæ superaddita fuisse dicuntur? Hæc est Tillemontii sententia tom. II. pag. 656. omnium Criticorum calculis digna. Certe *Hermetis* librum de festo paschali die dominico celebrando, olim revera exstitisse, probari etiam videtur ex insigni illa Controversia Asianas inter & reliquas totius Orbis Ecclesias, sub Commodo exorta, dum primæ Luna XIV. aliæ vero *die dominica* magnum illud festum recolendum putarent, utrisque veterum consuetudini inniti affirmantibus, teste Eusebio Hist. lib. V. cap. XXIII. & XXIV. ubi S. Irenæus in epistola Synodica ad Victorem Papam, licet Asianos a communione ceterarum Ecclesiarum propterea ejiciendos, non adprobaverit, attamen *Anicetum*, *Pium*, *Hyginumque*, *Telesphorum*, *&* *Xystum* resurrectionis mysterium dominico die observasse fatetur. Hinc Victor, qui Pio post Anicetum, Soterem, & Eleutherum *quartus* successit, quum Asianorum ritum mordicus improbaverit, nequaquam credendus est nudæ tantum traditioni & verbo prolatæ, sed scriptæ etiam, & ab *Hermete Pastore* in libro de paschate pridem literis consignatæ inhæsisse.

III. Docti viri nobis illudunt, dum *Hermam* aliquando *Hermetem* vocari contendunt; hinc *Hermæ* librum *Pastorem*, Hermeti Pastori adsignatum rati: quod nemo veterum cogitavit. Sed nec *Hermæ* illi ullus veterum *Hermetis* nomen tribuit: non Clemens Alexandrinus Stromatum lib. I. pag. 311. 356. lib. II. pag. 360. lib. VI. pag. 679. editionis Caroli Morelli: non Tertullianus de Oratione Cap. XII. non Origenes de Principiis lib. I. Cap. III. Philocaliæ Cap. I. & in Epist. ad Romanos lib. X. cap. XVI. non Eusebius Hist. lib. III. cap. III. non denique Hyeronymus in Catalogo Cap. X. & in Oseam lib. II. cap. VII. adeout apud unum *Rufinum*, tunc forte Græcam terminationem sequutum, in Expositione Symboli semel prostet *libellus Hermatis* pro *Hermæ*: & quanquam in ejus latina versione libri de Principiis bis legitur *Hermes* pro *Hermas* lib. I. cap. III. & lib. IV. cap. II. hoc tamen in Origenis codice Græco nequaquam comparet; sed Ἑρμᾶν, *Hermam*. Immo & apud Eusebium Rufini lib. III. cap. III. occurrit *libellus Hermæ*, non *Hermatis*, neque *Hermetis*. Horum pleraque testimonia quum recitasset Cotelerius in fronte libelli Hermaici, postea in notis *Hermam*, ipsum *Hermetem* di-

S. HERMES PASTOR. LIB. II. CAP. I.

ctum fuisse pronunciavit. Pearsonius quoque in notis ad *Rufini* expositionem in Symbolum post Opera Sancti Cypriani editionis Jo: Felli, & Dodvvellus in Dissert. IV. Cyprianica hanc sententiam amplexi, fabulosum monstrum obtrudunt. Ait quidem Labbeus in notis ad Catalogum Bellarmini to. I. pag. 430. Græcis unum nomen esse Ἑρμᾶς & Ἑρμῆς, mutata solum dialecto, quæ in primo sit *Dorica*, in altero *Jonica*. Lucas Holstenius quoque in notis Mss. ad Bellarmini Catalogum tradit Ἑρμᾶς, *Syrorum & Ægyptiorum pronunciatione idem esse, qui* Ἑρμῆς. Verum his facile occurritur, siquidem apud eosdem auctores, plerosque Orientales, quibus *Hermæ* Pastor, utpote Græce scriptus, magis, quam Latinis innotuit, semper legitur Ἑρμᾶς nunquam Ἑρμῆς. Erasmus ad *Novum Testamentum* G. L. in I. ad *Romanos* XVI. ait *Hermen* & *Herman* diversa nomina esse, prius Ἑρμᾶν, alterum Ἑρμῆν, nempe *Mercurium*, ut ipse vertit. Priori modo scriptum legimus in Stichometria Sancti Nicephori pag. 420. editionis regiæ, in gignendi casu Ἑρμᾶ, *Hermæ*. Sic etiam in epistola Sancti Paulli ad Romanos cap. XVI. Ἑρμᾶν, *Hermam*, ubi Hugo Grotius Operum tomo II. par. II. pag. 762. *Hermæ* nomen ex Ἑρμόδωρος, contractum observat; nam sicut notaverat in prolegomenis ad *Lucam*, nomina quæ in ᾶς terminantur, partem sui postremam abscindere consueverunt, ut Δημᾶς Δημήτριος, Μηνᾶς Μηνόδωρος. De hoc, aliisque ejuscemodi nominibus consulatur Thomas Reinesius Epist. I. ad Rupertum pag. 461. Quare Hermas ille Orientalis idem erit ac *Hermodorus*, scilicet cum juniore *Hermete* Aquilejensi minime confundendus. De *Herma* meminit Paullus in Epistola ad Romanos XVI. 14. teste etiam Eusebio in Hist. lib. III. cap. III. ac Hieronymo in Catalogo cap. X. fuitque unus e LXX. discipulis Domini, deinde *Episcopus Philippensis*, si fidem meretur Dorotheus Episcopus Tyrius apud Auctorem Chronici paschalis pag. 428. Sed *Hermes Pastor*, homo latinus, ex Maii Bollandiani tomo II. pag. 360. fuit simplex presbyter in Ecclesia Romana. Quare Antonius Augustinus de emendatione Gratiani lib. I. Dialogo VI. pag. 63. edit. I. Baluzii, Baronius A. D. 159. §. IV. & die IX. Octobris, Henricus Palladius Rerum Foro-Jul. lib. VII. pag. CXI. & Franciscus Maria Florentinius in Martyrologio pag. 715. minus recte *Hermetem* recentiorem, & Aquilejensem cum *Herma* illo majori conflarunt, quem Sanctus Paullus salutari jubet. Baronius tamen eodem, quem dixi, anno §. VII. perpenso utriusque Auctoris libro, de re ipsa *magnopere ambiguum* se ingenue fatetur. Bellarminus omnium optime utrunque Scriptorem, utriusque etiam libros, singulatim distinxit, licet nonnihil inconstans *Hermam* sive *Hermetem* utrumque appellavit. De Herma plura desiderans, adeat Jo: Pearsonium in Vindiciis Epistolarum S. Ignatii par. I. cap. IV. pag. 39. Tillemontium to. II. pag. 121. 560. Nicolaum Nurrium in Apparatu to. I. pag. 47. & Jo: Albertum Fabricium in Bibliotheca Græca tom. V. cap. I. pag. 7. Hi enim hanc spartam mirifice ornarunt. Jo: Fellus Hermæ Pastorem ab se recensitum castigatissime edidit Oxonii A. D. 1685.

in

S. HERMES PASTOR. LIB.II.CAP.II.

in 12.° ejusdemque in illum animadversiones postea Cotelerianis accesserunt in altera editione Patrum Apostolicorum. Libri Analysin præter Nurrium exhibet Tillemontius to. II. pag. 121. Quandonam ex hac vita *Hermes Pastor* migraverit, ex Pii Epistola II. ad Justum Viennensem colligitur, ubi Sanctissimus Pontifex Justum certiorem reddit de obitu *Pastoris*, statimque subjungit sibi *revelatum esse citius se finem hujus vitæ facturum*; quod A. D. 161. die XI. Julii contigisse infra ostendemus in cap. V. Quare *Pastor* eodem anno 161. paullo ante *Pium* ad cœlestem patriam evolavit. In Martyrologio Romano, inque veteribus Mss. eum coli die XXVI. Julii notat Baronius. Sed dies ipsa non ita in comperto est; nam in Kalendario Romano Jo:Frontonis sub die XXVIII. Augusti legitur *Natalis Sancti Hermetis*, si tamen est noster. Ado in libello de Festis Apostolorum, ejus obitum defigit diei IX. Maii, ubi tamen cum *Herma* confundit; Hermæ enim Ecclesiæ seu Tituli Pastoris originem tribuit. Sed hoc postremum fortasse irrepserit a manu librarii; nam in Chronico, & in Martyrologio, se *Hermetem* ab *Herma* recte distinxisse Ado prodiderat. Auctor Florarii MS. illum refert ad Kalendas Martias apud Bollandianos tomo II. Maii pag. 360. qui se spondent de eodem acturos die XI. Julii to. I. Martii pag. 4. col. 2. *Hermetem* (rectius *Hermam*) anctorem *Pastoris* coli ajunt die IX. Maii. Jo: Baptista Sollerius in Auctario ad Usuardum Antuerpiæ editum A. D. 1714. die XXVI. Julii pag. 427. Sanctum *Pastorem* nostrum ex Usuardinis codicibus inseruit sub titulo *Presbyteri & Confessoris*.

CAPUT II.

I. *Pastor domum Pudentis in Titulum, ab Ecclesia Sanctæ Pudentianæ in thermis Novati, diversum, erexit in Vico Patricii.* II. *Ecclesia Sanctæ Praxedis non in Vico Patricii, sed Laterani, contra Nardinum.* III. *Pia opera & scripta Sancti Pastoris.*

SANCTUS PIUS hæc de *Pastore* scribit ad Justum Viennensem: *titulum condidit, & digne in Domino obiit*. Idem *Pastor* ad Timotheum presbyterum, in epistola I. Sancti Pii memoratum, ait apud Baronium A. D. 162. §. II. & to. IV. Maji Bollandiani pag. 296. 298. 299. domum Pudentis Senatoris in Vico Patricii se in *titulum* convertisse. Hoc nomine ante redditam Ecclesiæ pacem, ædes, secretis Christianorum Conventibus adsignatæ, appellabantur, quas nunc, ecclesias parochiales dicimus. Papebrochius duos Pudentes, ob similitudinem nominum ab aliis in unum conflatos, distinguit, seniorem Sanctorum Petri & Paulli hospitem; juniorem Sanctorum Novati, Timothei, Praxedis, & Pudentianæ, seu *Potentianæ*, parentem. Alteruter Pudens fortasse est, qui in veterrimo Kalendario Ecclesiæ Carthaginensis inscribitur III. *Kal. Maji Martyris Pudentis*, apud Mabillonium in Analectis tomo III. pag. 398.

S.HERMES PASTOR. LIB.II.CAP.II.

Jacobus Usserius in Britannicarum Ecclesiarum Antiquitatibus cap. III. pag.18. edit.II. Timotheum & Novatum germanos facit, Pudentianam & Praxedem quoque germanas : sed has illorum germanas ab antiquis nequaquam dici fatetur. Florentinius *Titulum Pastoris* in domo Pudentis, a quo etiam aliquando dictum offendimus, alium facit ab Ecclesia Sanctæ *Pudentianæ*, a Pio dicata in Thermis Novati, ut dicam cap.IV. secus ac Baronius A.D. 159. §.VIII. & 162. §.I. & Panvinius de præcipuis urbis Romæ Basilicis pag. 323. edit. Coloniensis 1584. qui *Titulum Pastoris* cum Ecclesia in Thermis Novati constructa, miscuerunt. Sed quum utrunque ædificium steterit in Vico Patricii, nempe in Via, quæ Collem Viminalem ab Exsquiliis nunc dividit, forsitan *Titulus* dirutus, postea Ecclesiæ Sanctæ Pudentianæ, sibi proximæ, coaluit, ut conjicit Papebrochius. Anastasius tradit, Hadrianum I. *Titulum Pudentis* (sive *Pastoris*) *idest Ecclesiam Sanctæ Pudentianæ in ruinis positam noviter reparasse*. Quare Monogramma, quod ex veteri musivo adducit Pompejus Ugonius in Historia Stationum Urbis pag. 164. huic Hadriano I. convenit, non III. In Bulla Cœlestini II. A.D. 1195. *Jordanum presb. Card. S. Pudentianæ tit. Pastoris subscriptum* reperio apud Ughellum to.VIII. pag.200. Idem legitur in alia Alexandri III. nondum edita. In Historia Privernate Theodori Vallii lib.II. cap. VIII. pag. 74. exstat Honorii III. Diploma anni 1217. cui inter alios subscribit *Petrus Sanctæ Pudentianæ Tituli Pastoris presbyter Cardinalis*. Hujus Ecclesiæ Zoophoro & epistylio portæ insculpti visuntur SS. Pastor, Pudens, Praxedes, Pudentiana, & in medio Agnus typicus, ut carmina leonina singulis circumposita palam faciunt, quæ non tantum duodecimo sed octavo etiam sæculo obtinuisse nos docet epitaphium Tassilonis Bavariæ Ducis apud Marquardum Freherum in Originibus Palatinis to. I. cap. VI. Effigies Sancti Pastoris in veste Sacerdotali benedictionem dextera impertientis, conspicitur, & cum volumine in læva : quod Evangeliorum Codicem denotare putat Ciampinus in Veteribus monumentis tomo I. pagin. 26. 28. sed potius est liber de *paschate* ab eodem Pastore conscriptus. Vide Maji Bollandiani tomum II. pag.90. & tomum IV. pag. 298. Circum hi versus leguntur.

Hic cunctis vitæ PASTOR dat dogmata Sanctæ :
Sancte precor, PASTOR, pro nobis esto rogator.

Ex his, quæ dixi, falli oportet Nardinum in Roma antiqua lib. IV. capite III. regione V. negantem Ecclesiam Sanctæ Pudentianæ stetisse in Thermis Novati, ubi ipse statuit Titulum Sanctæ Praxedis, qui tamen non in *Vico Patricii*, sed in *Latericio*, seu *Laterano* ab Anastasio collocatur. Contra, Pastor in epistola ad Timotheum apud Baronium A.D. 162. §. II. Domum Pudentis ab se in Titulum erectam, æque ac Thermas Novati, a Pio in Ecclesiam sub nomine Potentianæ dicatas, statuit in *Vico Patricius*, Ecclesiam vero Sanctæ Praxedis *in Vico, qui appellatur Lateranis*. Consulantur Bollandi continuatores to.IV. Maji

pag.299.

pag.299. 300. apud quos etiam tomo III. die XVII. Junii pag.286. Cœmeterium Sancti Hermetis memoratur in Via Salaria. Hi tres Tituli apud Labbeum to.IV. Conciliorum pag.1315. separatim recensentur in Concilio Symmachi sub finem Sæculi quinti, nondum Pastoris seu Pudentis, & Sanctæ Pudentianæ Titulis in unum coactis. S. HERMES PASTOR. LIB.II. CAP.I.

III. Unum adhuc addam de Sancto Pastore ex Codice Lateranensi apud Antonium Bossium in Roma subterranea lib. I. cap.XI. *hic vir beatissimus multa Corpora Sanctorum clanculo rapuit & sepelivit, fretus consilio & adjutorio Sanctarum Virginum Pudentianæ pariter & Praxedis, quarum Corpora Virginum honorifice sepelivit.* Is literis mandavit Acta earundem SS. Virginum, quæ primus omnium vulgavit Boninus Mombritius, & postremo Papebrochius tomo IV. Maji pag.299. collata & emendata ad Codices MSS. Bodecensem, duplicem Trevirensem, Fuldensem, Romanum, aliosque. Laudantur ab Adone in Martyrologio die XX. Julii. Cum eodem Hagiologo Bollandiano fatemur iisdem Actis aliquid furfuris admixtum ab iis, qui duos Pudentes unum primi, alterum tertii sæculi distinguere nescierunt, & extremam clausulam ab alio, quam a primævo auctore, adsutam fuisse.

Opera Sancti Hermetis Pastoris.

I.

Dubia.

Acta SS. Pudentianæ, Praxedis, & Novati.
Epistola ad Timotheum presbyterum.

II.

Falso attributa.

Pastor Hermæ.

III.

Deperdita.

Liber de paschate die dominico celebrando.

SANCTUS

S. PIUS.
LIB. II. C. III.

SANCTUS PIUS
AQUILEJENSIS
Summus Pontifex, hujus nominis Primus.

CAPUT III.

I. *Sanctus Pius Aquilejensis in Cathedra Romana sedit statim ab Hygino, ante, & non post Anicetum.* II. *Non fuit Vicarius, sed successor Hygini. Vicarii Summorum Pontificum, ab ipsismet Pontificibus minime diversi.* III. *Bucherianus Catalogus, aliique, ubi agunt de Pio, ad examen vocati.* IV. *Anicetus Pio iterum male præpositus.* V. *Quamdiu in Pontificatu vixerit Pius.* VI. *Martyrii gloria insignis.*

I. HERMETI *Pastori* Comes & frater accedit Sanctus Pius. Hunc, quicumque Summorum Pontificum res gestas, patria illorum expressa, literis consignarunt, *Aquilejensem*, & *Rufini* filium uno ore dixerunt. *Pius natione Italus ex patre Rufino de civitate Aquileia*, inquit vulgatus Anastasius, ceterique pontificales nomenclatores. Utrum in Petri Cathedra *Anicetum* vel *Hyginum* exceperit, non omnino inter se conveniunt auctores, quandoquidem apud Optatum, Summos Pontifices enumerantem, in libro II. de Schismate Donatistarum cap. III. *Hygino Anicetus*, *Aniceto Pius*, *Pio Soter* succedit. Hanc tamen Optati seriem vitio laborare dudum viderunt præstantes viri Franciscus Balduinus, & Gabriel Albaspinæus, propterea quod hæc verba *Damaso Siricius* HODIE scribere non potuerit Optatus, qui opus suum circa A. D. 370. perfecit: at *Siricius* non fuit Pontifex ante A. D. 383. Quare *Siricii* nomen a librario, qui ejus tempore Optatum exscripsit, irrepsisse notavit Baronius A.D. 368. §. XVII. Vulgatam Optati lectionem sequutus videtur S. Augustinus Epist. LIII. alias CLXV. ubi eadem habet, quæ Optatus, nempe *Hygino Anicetus*, *Aniceto Pius*, *Pio Soter*. Baronius A. D. 158. §. III. hunc ordinem fulciri putavit a Sancto Hieronymo in Catalogo cap. XXII. ubi DECIMUS *post Petrum Episcopus Anicetus vocatur*: qui numerus, *a Petro* ductus, *Pium* Aniceti non *decessorem*, sed *successorem* facit. Verum nihil vetat, quin Anicetus & *decimus* post Petrum, & etiam Pii *successor*, non *decessor* extiterit: nam Hieronymus non solum in Catalogo, sed etiam in Chronico Eusebiano, a se latine expresso, & aucto sub Olympiade CCXXX. *decimum* post Petrum Episcopum Anicetum constituit, ubi ei *Pium* præponit, quem *Romæ* NONUM *Episcopum* vocat, excluso nempe *Anacleto*, vel cum *Cleto* confuso; non enim Hieronymus numerum init a *Petro*, sed ab ejus successore Lino, de quo ait in Chronico: *post Petrum*

PRI-

PRIMUS *Romanam Ecclesiam tenuit Linus*; unde Soter Aniceti successor ab eodem Hieronymo Pontifex *undecimus* appellatur. In Catalogo tamen cap.xv. Clemens, qui post Linum Petri successorem, Cleto vel Anacleto succedit, vocatur *quartus post Petrum Romæ Episcopus*, quod perinde est. Quare labitur Papebrochius in Propilæo par.I. pag.22. ratus Hieronymum circa Pii successionem in Optati & Augustini sententiam ivisse. Ut clarius res pateat, Pontificum ordinem Hieronymianum & vulgatum heic Lectorum oculis subjiciam.

S. PIUS. Lib. II. C. II.

I. Pontificum series ex Hieronymo.	II. Pontificum series vulgata.
Petrus.	1. *Petrus*.
1. Linus.	2. Linus.
2. Cletus, *alias* Anacletus.	3. Cletus.
3. Clemens.	4. Clemens.
4. Evaristus.	5. *Anacletus*.
5. Alexander.	6. Evaristus.
6. Sixtus.	7. Alexander.
7. Telesphorus.	8. Sixtus.
8. Hyginus.	9. Telesphorus.
9. Pius.	10. Hyginus.
10. Anicetus.	11. Pius.
11. Soter.	12. Anicetus.
	13. Soter.

Irenæus lib.III. cap.IV. Pontifices Romanos recensens, Hieronymianum ordinem tanto ante his verbis expresserat: *Valentinus enim venit Romam sub Hygino, increvit vero sub* PIO, *& prorogavit tempus usque ad Anicetum. Cerdon, qui ante Marcionem fuit, sub Hygino, qui fuit* OCTAVUS *Episcopus*. Et paullo post. *Marcion autem illi succedens, invaluit sub Aniceto*, DECIMUM *locum episcopatus tenente*. Ergo *nono* loco fuit Pius, & *decimo* Anicetus secundum Irenæum & Hieronymum. Eadem ex illo habet Eusebius in Historia lib.IV. cap.XI. ubi tamen Hyginum *nonum* Episcopum, non *octavum*, appellat. Ita pariter Cyprianus Epist.LXXIV. quia uterque non a *Lino*, ut Hieronymus, sed a *Petro* numerum iniit. Hunc posteriorem ordinem sequutus videtur Irenæus lib.I. cap.XXVII. alias XXVIII. Sed Renatus Massuetus, qui nuper Irenæum ab se egregie illustratum vulgavit, Hyginum semper *octavum*, Pium vero *nonum* ab Apostolico Patre dictos contendit. Sane in duplici Indiculo Mabilloniano, utroque antiquissimo, in Analectis tom.III. pag.426. si numerus ducatur a *Lino*, qui in altero *primus* occurrit, Anicetus *decimus* erit, Piique successor; quia Anacletus, statim post Clementem poni solitus, omnino abest. Adstipulatur alius Indiculus, & hic vetustissimus, utpote ad Sanctum Silvestrum usque perductus, inter opera Sancti Athanasii novæ editionis to.I. pag.XC. His non animadversis, Emmanuel Schelstra-

tius

S. Pius I. tius in Antiquitate illiuſtrata to.I. pag.417. Euſebium, tanquam ſibi non
Lib. II. C. III. conſtantem, arguit, quaſi in Hiſtoria lib.IV.cap.XI. Pio Anicetum, quem *decimum* Pontificem vocat; deinde Aniceto Pium, præpoſuiſſet in Chronico. Nimirum Schelſtratius Euſebium legens, ulterius procedere neglexit, alias *Pii* defuncti *decimus* Pontifex ſucceſſor, non deceſſor, Anicetus ſtatim illi occurriſſet. Hunc eundem, quem digeſſimus, ordinem, teſtes æquales undequaque confirmant. Nam Hegeſippus temporibus Apoſtolicis proximus apud Euſebium lib.IV. cap.XXII. de ſe ita loquitur: Γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ διαδοχὴν ἐποιησάμην μέχρις Ἀνικήτου, οὗ διάκονος ἦν Ἐλεύθερος. καὶ παρὰ Ἀνικήτου διαδέχεται Σωτὴρ μεθ' ὃν Ἐλεύθερος. Hunc locum ſic vertit Johannes Pearſonius in Operibus poſtumis pag.25. *Romæ vero quum eſſem, ſucceſſionem compoſui uſque ad Anicetum, cujus diaconus erat Eleutherus, & Aniceto ſucceſſit Soter, poſt quem Eleutherus*. Pius ergo *præceſſit*, non *ſucceſſit* Aniceto. Euſebius eodem lib. IV. cap. XI. ex Irenæo hæc de Valentino hæretico protulerat, ſecundum interpretationem *Rufini*, quæ heic præ aliis arridet: *Valentinus venit Romam ſub Hygino. Invaluit autem temporibus* PII, *& ad Anicetum uſque duravit*. Et poſt alia: PIUS *vero in urbe Roma quindecim annis in Sacerdotio expletis Aniceto poſt tradidit Sedem. Cujus temporibus* (ſcilicet Pii) *Hegeſippus refert ſemetipſum Romam veniſſe, & permanſiſſe inibi uſque ad Eleutherum*. Rurſus lib.V. cap. VI. *tum Hyginus, deinde* PIUS, *poſt Anicetus illo munere potiebatur*. Ex his *Hyginum* inter & *Anicetum* in cathedra Pontificali ſediſſe *Pium* conſpicimus, eandemque ſeriem apud omnes Græcos haberi fatetur etiam Pearſonius pag.265. Idem conſtat ex ſubſequentibus verbis Irenæi lib. III. cap. III. *deinceps Hyginus, poſt* PIUS, *poſt quem Anicetus*. Etiam ex fine lib.III. poematis in Marcionem, quod viri docti, jam memorati, quin ſit Tertulliani, non ambigunt. Hanc eandem ſententiam fulcit auctoritas Epiphanii lib.I. Hæreſi XXVI. Proſperi in Chronico, apud Labbeum in Bibliotheca MSS. to. I. pag.32. & utriuſque *Nicephori*, Calliſti in Hiſtoria lib. III. cap. XXV. & Conſtantinopolitani in Chronographia pag. 411. Nec certe diſſentit Catalogus Bucherianus pag. 270. in quo tamen poſt *Pium*, vitio codicis abeſt *Anicetus*, *Soterem* inter & *Pium*, loco vacuo relicto. Denique concinit duplex Indiculus Mabillonianus, *ut jam plane* (inquit nobiſcum Baronius A. D. 158.§.III.) *ſtultitia habeatur iis non acquieſcere, qui eodem tempore, quo iidem Pontifices in Eccleſia claruere, ut Hegeſippus & Irenæus*, quorum alter *omnium doctrinarum curioſiſſimus explorator*, a Tertulliano dicitur in libro contra Valentinianos cap.V. ille vero a Hieronymo in Catalogo cap.XXII. *omnes a paſſione Domini uſque ad ſuam ætatem eccleſiaſticorum actuum hiſtorias texuiſſe*. Quare *Pii* & *Aniceti* ſucceſſio, hujuſmodi teſtium auctoritate firmata, qui *Pii, Aniceti*, & *Soteris* æquales, ſub Eleuthero ſcripſerunt, certiſſima haberi debet.

II. Nihilominus vir, in ſacræ antiquitatis ſtudio præclari nominis, Godefridus Henſchenius, binos Pontificum Romanorum *Catalogos* ab ſe

se editos tomo I. Aprilis his tam diversis & gravibus testimoniis præferre non dubitavit hac una de caussa, quod tempora singulorum Pontificum per *Consules* ibidem recenseantur: quam *regiam viam*, in præfatione Annalium, vocat Baronius. Prior Catalogus (a Bucherio sincerior ante vulgatus) ad Liberium; alter ad Felicem IV. perducitur, & in utroque *Pius* Aniceto *succedit*. Ne vero Henschenius auctorum, quos laudavimus, fidem explodere videretur, periculosæ aleæ plenam divinationem, ab se primum excogitatam, sæpius ingessit; Pium scilicet *C. orepiscopum* seu *Vicarium* Hygini constituens, tunc forte carcere inclusi. Hygino autem mortuo, Anicetum *Successorem* fingit, Pio tunc ægro, vel exule. *Pium* deinde Aniceti *Vicarium*, ac tandem *Aniceto* vita functo, *pontificem* salutatum comminiscitur. Adi, si lubet, tomum I. Aprilis Bollandiani pag. 1. §. 2. tomum II. pag. 477. tomum III. pag. 5. & Maji tomum IV. pag. 297. Ex hoc novo Chronologiæ pontificiæ systemate, quod contra æquales & suppares Scriptores ecclesiasticos pugnat, discrimen oritur, ne Ecclesiam bicipitem admittamus, nam uno tempore binos Successores dabimus *Hygino*, Pium scilicet ex iis, qui eum, non *Vicarium*, vulgari notione, sed verum *Pontificem* viderunt, *Hygino* autem ex Henschenio *successorem* dabimus *Anicetum*; Piumque eodem tempore *Hygini Vicarium*. Sed hoc monstrum procul eliminandum; nullos enim Pontificum *Vicarios*, ab ipsismet pontificibus diversos, per tria priora Ecclesiæ sæcula constitutos præter *Linum*, & forte *Cletum*, ac *Clementem* (de quibus vide Tillemontium in Clemente tomo II. pag. 163.) in septima ex regulis Chronologiæ recte statuendæ, censet Antonius Pagius A. D. 67. §. XXI. contra Henschenium & Papebrochium: a quibus vel ideo tot *Vicarii* Pontificum obtruduntur, quia illorum mortem contigisse non crediderunt sub iis Consulibus, quibus Catalogi I. auctor eam illigavit, vel quia diem *cultus* pro *emortuali* acceperunt: vel quia denique spissos errores in annos, menses, & dies pontificum irrepsisse non animadverterunt. Catalogus I. Bucherianus nullius *Vicarii* unquam meminit; neque apud vetustos aut recentes scriptores aliqua eorum mentio apparet; puta apud Anastasium, aliosque nomenclatores. Hinc Pearsonius in Annalibus Cyprianicis A. D. 253. §. IV. quum vidisset Catalogum I. in annis cuique pontifici adsignandis, alicubi fœde corruptum, Henschenii novos *Vicariatus* explosit, propterea quod ejusmodi Chronotaxis historiam everteret, non confirmaret. Enimvero *Vicarii* pontificum, eorumque *successores*, phrasi veterum Christianorum, unum idemque fuerunt. Rem malo explicare verbis Cypriani ad Stephanum Papam Epist. LXVIII. alias LXVII. *servandus est enim antecessorum nostrorum beatorum martyrum Cornelii & Lucii bonor gloriosus, quorum memoriam quum nos bonoremus, multo magis tu, frater carissime, bonorificare, & servare gravitate, & auctoritate tua debes, qui* VICARIUS ET SUCCESSOR *eorum factus es*. Stephanus, quem alloquitur Cyprianus, fuit Cornelii æque ac Lucii *Vica-*

K *rius,*

S. Pius I. Lib. II. C. III. *rius*, hoc est, interprete Cypriano, *Successor*, quomodo latinos eam vocem usurpasse auctor est Suidas, Βικάριος παρὰ Ῥωμαίοις διάδοχος, *vicarius apud Romanos Successor*. Aliud vero est *Vicarius* vivi, aliud mortui. *Vicarius* vivi est adjutor, *Vicarius* mortui est *successor*: Ille apud primos scriptores sacros nullus vel rarus hoc vocabulo designatus; hic omnibus sæculis frequens. Romanus Pontifex hac notione in ecclesiasticis monumentis *Vicarius Sancti Petri* passim vocatur, illo nusquam. In Concilio Ephesino Parte II. Actione III. apud Labbeum tomo III. pag. 625. *Cœlestinus* Pontifex vocatur *Sancti Petri successor & Vicarius*. Apud Bollandum die XIII. Februarii tomo II. pag. 697. num. 38. col. 2. Sanctus *Bonifacius* Germanorum Apostolus fidem suam ita spondet Gregorio II. Pont. Max. *promitto ego Bonifacius, Dei gratia Episcopus, tibi, beate Petre Apostolorum princeps, Vicarioque tuo Beato Gregorio Papæ, & successoribus ejus*. Consonat ejusdem Bonifacii epistola apud Baronium A. D. 740. §. IV. & V. Summorum Pontificum epistolæ in Codice Carolino alia exempla suppeditant. Paullus I. epist. XIX. rogat Pippinum Regem Francorum, ut defendat Ecclesiam Romanam *juxta id, quod polliciti estis Beato Petro, & ejus Vicario prædecessori nostro, domno & germano meo sanctæ recordationis Stephano Papæ*. Epist. XXXVI. Romani ad Pippinum scribentes, vocant Stephanum Papam imitatorem *Beati Petri, cujus vices gerit, dum ejus Vicarius consistit*. Rursus Paullus I. Epist. XIII. ad Carolum Magnum, & Carolomannum, Pippini filios, ait, Deum misisse *Apostolum suum Beatum Petrum per ejus nempe Vicarium* Stephanum Papam, ut eos & eorum genitorem Pippinum oleo Sancto perungeret. Epist. XLVII. Stephanus Papa iisdem fratribus semel atque iterum memorat promissionem, ab illorum genitore Pippino, *Principi Apostolorum & ejus Vicariis factam*. Hanc promissionem *Beato Petro ejusque Vicario* a Pippino & filiis factam repetit Leo Ostiensis in Chronico Casinensi lib. I. cap. VIII. quo loco alia exempla adducentem vide Angelum a Nuce num. 556. pag. 120. Alia item occurrunt apud Henricum Spelmannum in Conciliis Britanniæ tom. I. pag. 632. 633. Lupus Abbas Ferrariensis in Galliis epist. LXXXIV. de Leone IV. Pontifice ait: *Vicarium Beati Petri Leonem Apostolicum*: ad quem locum videndus Baluzius in notis pag. 425. Sed adeundus in primis Theophilus Raynaudus in Onomastico pontificio, quod inscribitur: *Corona aurea super mitram Romani Pontificis*, ubi fuse hanc nomenclationem summi in Romano Episcopo Petri *Vicariatus* explanat pag. 126. tomo X. Operum. Nec prætereundus Johannes Diaconus in Appendice ad Ordinem Romanum apud Mabillonium tomo II. Musei Italici pag. 567. ubi hæc habet: *dominus Papa Sancti Petri Vicarius*. Ceterum alii etiam Episcopi interdum dicti *Vicarii Sancti Petri*, secundarii nimirum; nam Romanus Pontifex est *summus* seu *specialis Petri Vicarius*, uti eum apposite vocat Hincmarus Remensis Opusc. XLV. cap. XVI. His adde Mabillonium libro II. de re diplomatica cap. II. §. XII. & in Actis Sanctorum Ordinis Sancti Benedicti

dicti sæculo IV. parte I. pag. 362. notis ad Paschasium Radbertum in Vita Sancti Adalhardi. Hæc omnia supremum pondus accipiunt a Pontificali Romano, quod eadem phrasi secundum antiquum morem etiamnum utitur in *examine consecrandi Episcopi* post *formam juramenti*. Adscribam verba ipsa Pontificalis: *vis beato Petro Apostolo, cui a Deo data est potestas ligandi ac solvendi, ejusque* VICARIO, *domino nostro Papæ, suisque successoribus Romanis Pontificibus fidem, subjectionem, & obedientiam per omnia secundum canonicam auctoritatem exhibere? Volo*. Quomodo autem Romanus Pontifex passim dictus *Vicarius* (hoc est *Successor*) *Beati Petri*, sic etiam Archiepiscopus Mediolanensis a Gregorio Magno dictus est *Vicarius* (hoc est *Successor*) *Beati Ambrosii* libro XII. epist. LXV. Indict. III. secundum vulgatum Ordinem, nunc lib. XI. Epist. IV. His enim verbis scribit ad Clerum Mediolanensem: *Vicarius Sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur*, hoc est a non Catholicis. Ita etiam Episcopi Aretini dicti sunt *Vicarii* Sancti *Donati*. Ludovicus Pius Imp. in Constitutione ad Paschalem I. Pontificem de rebus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, eum vocat *Sancti Petri Vicarium*. Dantes etiam in Cantu XXI. Purgatorii:

Ove ha 'l Vicario di Pietro le piante.

Jam redeo ad Cyprianum. Sanctus Martyr Epist. LXVI. alias LXIX. ad Florentium hæc habet: *Ad Apostolos, ac per hoc ad omnes præpositos, qui Apostolis* VICARIA *potestate* SUCCEDUNT. Ejusmodi ordinationem SUCCIDANEAM vocat epist. LXIX. alias LXXVI. ad Magnum. *Succidaneos* eosdem esse ac *Successores* & *Vicarios*, iterum epist. II. alias LXI. docet his verbis: *non potest enim videri cessasse qui* VICARIOS *substituit, & qui pro se uno plures* SUCCIDANEOS *suggerit*. Quare *Vicarii* Henschenîani, veluti universæ antiquitati incogniti, & commenticii, evanescunt. Hinc in laterculis *Pii* & *Aniceti* jure deserendus vel saltem accurato examine perpendendus est auctor Catalogi I. qui electiones & obitus Summorum Pontificum per *Consules* primus omnium descripsit post A.D. 354. nam de *Liberio* loquens, quem postremum recenset, utitur elapso tempore, *fuit*. Ante illud tempus annorum numerum ab *Imperatoribus*, non a *Consulibus*, Ecclesiastici scriptores generatim inibant, ut Theophilus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, secus ac posteriores, quos a fastis Consularibus annos deduxisse innuit Pearsonius in præfatione ad Annales Cyprianicos §. V. Laudati Catalogi I. auctor Pontificum tempora per consulatus recte digessit; sed tamen primorum Pontificum annos eum ignorasse Pearsonius ostendit. In Pii quidem & Aniceti laterculis menda jamdudum olfecerat etiam Johannes Cuspinianus, qui eundem Catalogum I. sparsim in suos fastos transtulit; ideoque Onuphrius Panvinius, & Baronius illum deseruerunt, & Pagius etiam deserendum sanxit A. D. 67. §. XVII. quoniam *ubi de Pio sermonem facit, vel corruptus est, vel saltem illius Chronici auctor Hygini, Aniceti, & Pii successionem, & eorum Sedis durationem ignoravit*.

 Hoc

S. Pius I. Lib. II. Cap. II. Hoc idem repetit A. D. 165. §. III. & a Bucherio, qui eum primus vulgavit, *confusior & vitiosus usque ad Callistum, post hunc paullo distinctior, maxime post Lucium* agnoscitur. Sane in hisce principiis non ita certum esse, ut possit *fidem facere indubitatam, post animadversam in Pio & Aniceto difficultatem*, ingenue fatetur Papebrochius in Propylæo par. I. pag. 217.

III. Sed non ego propterea archetypum & primigenium Catalogum I. unde vulgata apographa prodierunt, in successionis ordine digerendo esse corruptum facile adsentior. Siquidem Cuspinianus A. D. 156. pag. 434. *Pium* statim post Hyginum locavit his verbis, ex suo ejusdem Catalogi codice allatis: *Pius ann.* XX. (pro XV.) *m.* III. *d.* XXI. *fuit temporibus Antonini Pii a Conf. Clari, & Severi usque duobus Augustis. Sub hujus episcopatu frater ejus Hermes librum scripsit, in quo mandatur, continetur que quod ei præcepit Angelus cum venit ad eum in habitu pastoris*. Cuspinianus pag. 432. monet *Clari & Severi* Consulatum se conjecisse in A. D. 148. sed male ominatur, ordinem Pontificum sic videri præposterum, ratus, Eusebium *post Hyginum* ponere *Anicetum Romanæ Ecclesiæ Episcopum* DECIMUM: quem errorem supra abunde refutavi. Idem Cuspinianus A. D. 172. pag. 439. ex suo codice *Soterem Pii successorem* statuit prætérito *Aniceto*, quem Bucherius de Doctrina temporum pag. 270. testatur desiderari etiam in schedis Heriberti Rosvveydi, e *vetustissima membrana* Jo: Brennerii descriptis, sibique oblatis a Jo: Bollando. Hac eadem *membrana* Cuspinianum in suis Fastis usum pro certo habet Bucherius pag. 245. Sed errat, nam codicem Cuspinianeum, alium a Brenneriano, adhuc servari in Bibliotheca Cæsarea docet Petrus Lambecius tomo IV. pag. 275. idque etiam ex Conrado Janningo amico nostro se didicisse affirmat Schelstratius tomo I. pag. 327. Henschenius in diatriba præliminari ad Majum §. IX. tradit, Bucherium *primum omnium* edidisse Rosvveidi apographum, ex Bollando impetratum: cujus postea editionem puram putam se expressisse fatetur idem Henschenius. Quamobrem assequi nondum potui, cur in Henscheniano exemplari, quod nobis pro Bucheriano venditatur, compareant *Anicetus*, *Eleutherus*, *Zephyrinus*, qui omnino absunt a Cuspinianeo, Bucheriano, & etiam Sirmondiano, mox memorando; quum omnia hæc apographa ex uno & eodem fonte manaverint. Etenim codex Cæsareus, qui est recentior, vel descriptus fuit e Brenneriano vel uterque ex alio vetustiori: quæ est sententia Janningi apud Schelstratium pag. 337. 338. Neutiquam vero Bucherianus codex ex Cæsareo prodiit, ut eidem videbatur Schelstratio. Nam Bucherius, ut vidimus, *vetustissimam* Brenneri *membranam* appellat. Sed Cæsareus codex non est *membraneus*: neque Henschenius (si ipsi credimus) alio exemplari, quam Bucheriano usus est, fecus ac putavit Schelstratius. Hæc omnia fusius, quam alias oportuisset, ideo sum persequutus, ut hinc pateat, Henschenium consilio præpostero Catalogi I. lacunas ex Catalogo II. clanculum supple-

fuppleviffe. Hoc male factum queritur Pagius A. 67. §. VII. melius a Bucherio actum animadvertens, qui fuum illum Catalogum I. ex Schedis Rofvveydi, verbum de verbo, defcriptum, vulgavit, probe nofcens, in codicibus, infcriptionibus, numifque exprimendis, ipfa etiam errata, lectorum oculis effe repræfentanda, ut verum fenfum ipfi fuo marte exfculpant. Ejufdem Catalogi I. apographum, manu Jacobi Sirmondi exfcriptum, & Bucheriano refpondens, ut teftatur Pagius ex Jo: Harduino, exftat Parifiis in Collegio Claramontano. De hoc me quoque jamdudum certiffimum reddidit, qui utrumque ductu ejufdem Harduini in locis fufpectis, me rogante, diligentiffime contulit, dum olim effet Parifiis, Julius Imperialis, nunc Sancti Angeli Princeps, quem honoris cauffa nomino. S. Pius I. Lib. II. C. III.

IV. Ex his, quæ fatis longo, fed forte non prorfus inani excurfu, a me dicta funt, colligo, fanctum *Pium* Aquilejenfem, in Summi Pontificatus cathedra ftatim *poft Hyginum* omnino fediffe, & fecus opinantium effugia magnis alucinationibus patere. Hoc percepiffe videtur Henfchenii difcipulus Papebrochius, ut ipfe de fe teftatur in Propilæo par.I. pag.23. *reverentiffimus auctoritatis coævæ*.Ipfe enim Hegefippi & Irenæi teftimoniis perpenfis, ut Pium Aniceto præponeret, aliud (æque tamen infelix) medium tentavit, invertens nimirum pofteriores utriufque Pontificis confulatus; itaut Pius, qui in Catalogo dicitur fediffe a Confulatu *Clari & Severi ufque duobus Auguftis*, fediffe dicatur *ufque Præfente & Rufino*, fub quibus Catalogi tradunt obiiffe Anicetum; quem Papebrochius fediffe fingit a Confulatu *Gallicani & Veteris ufque duobus Auguftis*. Sed vir induftrius etiam hac mutatione facta, fabulofis nihilominus Magiftri fui Vicariatibus eget ad fucceffionem Pii recte firmandam, quia fpacium regiminis in Catalogo expreffi, nonnifi per *Vicarium impleri* poffe arbitratur, ideoque hujufmodi, ut ipfe vocat, *divinationem*, veluti inanem omnino refpuimus. Quin vero in Catalogo II. laterculus *Aniceti* præpoftera librariorum ofcitatione ante *Pium*,quem fequi debebat,tranflatus fuerit, non eft cur dubitari poffit. Hunc eundem errorem primo auctori libri Pontificalis inde adhæfiffe pro certo habet Schelftratius tomo I.pag.393.Optatus & Auguftinus fub finem fæculi IV.vetuftius exemplar fequuti videntur, ex quo Catalogus II. ufque ad *Felicem* IV. deductus procefferit. In eodem libro Pontificali error ineptus celari profecto non potuit: ibi enim *Hyginus* X. præfignatur, *Anicetus* vero XII. Quare in primævis ejufdem libri Codicibus MSS. Pium medium, eundemque XI. intercedere debuiffe, res ipfa loquitur. Eum fane in duplici Florentino intercedere jam notaverat *Lucas Holftenius* apud Schelftratium tomo I. pag.415. qui pariter id collegit ex Codice Reginæ Svecorum, idemque ex Regio, Mazarinico & Thuaneo defcripferat Carolus Annibal Fabrotus in variis lectionibus ad calcem Anaftafii magnæ editionis pag. 253. 292. Præterquamquod *Pium* in Anaftafianis Codicibus *Aniceto* præponendum ex unis utriufque confularibus notis, licet in fecundo mendofis, evin-

S. Pius I. Lib. II. C. III. evincitur: quum enim *Pius* sedisse dicatur *Consulatu Clari & Severi*, qui incidit in A. D. 146. secundum Fastos Norisianos; *Anicetus* vero a *Gallicano* & *Vetere*, qui Consules processerunt A.D. 150. inde planum fit *Anicetum* post, & non ante *Pium* sedisse. Eosdem Consules ex duplici Catalogo jam allato, dubio procul auctor libri Pontificalis mutuatus est. Hæc omnia in Catalogo II. integrum Aniceti laterculum, exscriptorum indiligentia, Pio præpositum fuisse, confirmant; unde error in alios manavit, & primo in Optatum, quem ex rationibus jam adductis, Catalogus I. fallere non potuit, quod male suspicabatur Pearsonius in operibus postumis pag.266. Subinde tamen Optatus fortasse Augustinum fefellit. Jam vero ulterius procedamus.

V. Certus annorum numerus, quos Pius in pontificatu transegit, ex recentium, & paullo antiquiorum Ecclesiasticis monumentis difficulter colligi potest. Nam Gilbertus Genebrardus in Chronographia lib. III. pag.198. Baronius A.D. 167. §.I. Blondellus in Apologia pag.18. Petavius lib.XIII. de Doctrina temporum, & Pagius A.D. 150. §.XX.& 165. §.III. in spacio hujus pontificatus definiendo, sibi non constant. Idem offenditur in vetustis Catalogis Henschenianis tomo I. Aprilis, Schelstratianis tomo I. Antiquitatis pag.414.633. 650. Mabillonianis tomo I. Analectorum pag.426. & Pagianis tomo I. Critices. Anastasius etiam vel Damasus, Ado Rosvveydi, Usuardus Florentinæ editionis, & Martinus Polonus in Chronico pag.10. editionis Jo. Fabricii, plures aut pauciores annos Pio Pontifici tribuunt. Ab his omnibus quam longissime abiit Pearsonius pag.271. qui unum Eutychium Alexandrinum, sæculi decimi scriptorem, ceteris monumentis præferens, Pium tradidit Romanam Cathedram implevisse ab A. D. 127. ad annum 142. & licet scriptores antiqui ad unum omnes sub *Antonino* Pium claruisse testentur, ipse ex suo illo Eutychio Pium retro ad Imperium Hadriani detrusit, universa profecto antiquitate reclamante. Ex hoc opinionum dissidio nihil certi educi potest, quum antiqui Catalogi arbitrio librariorum aucti & immutati fuerint. Ego tamen dum Pii annos alii augent, alii minuunt, Livianum illud recogito lib. XXVI. cap. XLIX. *si aliquibus assentiri necesse est, media simillima veris sunt*. Quare in ea sum sententia, ut religio apud me sit recedere ab Eusebio, qui, præ aliis diu noctuque versatus in tabulis Ecclesiasticis, res Christianas, & singulatim Romanæ Ecclesiæ, centum & quinquaginta annos post Pium, literis consignavit, ob oculos habens certæ fidei scripta Hegesippi, eidem Pio æqualis. Contra, Eutychius, scriptor novus & externus, cujus Historiam Eduardus Pocockius A.D. 1658. ex Arabico ab se in latinum sermonem translatam, vulgavit Oxonii apud Humfredum Robinson, veterum Romanorum Pontificum tempora scire non potuit, quum etiam decessorum suorum, quæ tamen ab Eusebio discere potuisset, gesta ignoraverit, singulisque propemodum narrationibus crassos & fœdos errores chronologicos immiscuerit, ut bene adnotat Pagius A.D. 167. §. III. Barbarum hujusmodi auctorem apud Pearsonium & Hen-

& Henricum Dodvvellum fidem meruisse, eo magis mirari subit; quo ex ejus scriptis constat, non solum cujusque Pontificis tempora ab illo supine ignorata, sed & nomina ridicule corrupta, nam *Hyginum* vocat *Eugenium*, & *Pium* mutat in *Marcum*. Itaque vere Guillelmus Cave in Historia literaria A. D. 933. plurima apud Eutychium occurrere observat, *anilibus fabulis simillima: quæ si non ex proprio cerebro finxerit, saltem ex futilibus Ecclesiæ suæ monumentis hausit*. Eusebius ergo lib.IV.cap.XI. suæ Historiæ *quindecim* annos Pio tribuit his verbis: *Romæ quum Pius anno episcopatus sui* QUINCTO DECIMO *vitam cum morte commutasset, Anicetus Ecclesiæ illius Antistes factus est*. Eundem numerum servat Eusebianæ Historiæ interpres *Rufinus*, & exscriptor Jo: Zonaras Annal. lib.XII. cap.I. pag.594. editionis Cangii. Item plerique omnes Eusebii Codices editi & MSS. melioris notæ, ut fatetur Dodvvellus ad Pearsonium pag.38. Chronicon etiam Eusebianum, a Scaligero, & Auberto Miræo vulgatum, sub Olympiade ccxxx. Nicephorus in Chronographia pag.411. Prosper in Chronico Labbeano pag. 32. & Chronographus Saxo Leibnitii pag.26. Hæc produnt, Henschenio recte visum, in suo Catalogo I. (qui, ut diximus, a Bucheriano differre non debuit) numerum annorum Pii, corruptum, & pro XV. olim scriptum fuisse XX. proclivi enim lapsu X. pro V. scribi potuit. Hoc idem amplius firmatur, quoniam *a Consulatu Clari & Severi usque duobus Augustis*, sub quibus in Catalogo I. Pontificatum Pius tenuisse dicitur, non XX. sed XV. tantum annos præterlapsos, ipsa Consulum Collegia, ibidem expressa, certissimum reddunt: nempe ab A. D. 146. usque ad A. D. 161. Hunc calculum illi antefero, qui arrisit Sebastiano Tillemontio in Commentariis Historiæ Ecclesiasticæ tomo II. pag.312. & in notis pag.654. dum ab A.D.142. ad annum 157. Pium vixisse, falso arbitratur, ex Chronico Eusebii. Quum in Catalogo Bucheriano Pius sedisse dicatur *a Consulatu Clari & Severi* (nempe *Sex. Erucii Clari*, & *Cn. Claudii Severi*) usque ad Consulatum *duorum Augustorum* (seu *M. Antonini Veri*, & *L. Aurelii Commodi*) recte inde consequitur, Pium Pontificatum rexisse ab A. D. 146. ad annum 161. ex Fastis Norisianis, sive ab anno IX. Imperii Antonini Pii ad annum I. M. Aurelii Antonini Veri. Quare non video cur Bucherianus Catalogus sit abjiciendus, ubi in ordine successionis fideliter exprimit Hegesippum & Irenæum: in annorum numero tempus in Historia & Chronico per Eusebium Pio adsignatum, undequaque confirmat, & duplex par Consulum, in eodem Catalogo expressum, vitium, in annorum numero & termino cubans, luculenter emendat.

S. Pius I. Lib. II. C. III.

VI. Jam vero alia difficultas excutienda est, utrumne scilicet Pius *martyr* obierit. Genebrardus superius adductus quæstionem proponit, sed neutiquam solvit. Onuphrius Panvinius in notis ad Vitam Hygini, a Platina scriptam, audacter negat, *Pium* martyrium fecisse, *quia in optimi Principis Antonini Pii tempora incidit, quem & persecutiones in nos cohibuisse, & Christianis aquum fuisse, patet ex Xiphilino*. In eadem

S. Pius I. dem sententia est Tillemontius, propterea Baronium carpens, quod die
Lib. II. C. III. XI. Julii, & A. D. 167. §. I. ut Pium martyrem faceret, *vetera quæque*, ut ait, *ecclesiastica monumenta, Missalia, Breviaria, & Martyrologia* citaverit. Baronii verba hæc sunt in Annalibus: *Pius Papa martyr coronatur: ea enim die natalis ejus martyrio illustratus, in ecclesiasticis tabulis notatus antiquitus reperitur*. In Martyrologio autem sic loquitur die XI. Julii: *revera ipsum martyrem vita functum vetera quæque ecclesiastica monumenta testantur, Missales, Breviaria, ac Martyrologia cuncta*. Inde Tillemontius hæc subjungit: *vellem pauciora testimonia generatim, & plura singulatim citasset*. Addit, quæcumque de Sancto Pio in scriptoribus paullo antiquioribus reperit, sibi adnotata: ex recentioribus Molanum, qui A. D. 1568. festo Pii adsuto, Usuardum interpolaverat, non expressa nota martyrii; in altera editione A.D. 1583. (immo 1573.) martyrii notam primum omnium expressisse. Sed, viro eximio, hæc humanitus excidisse, statim patebit. In ecclesiasticis tabulis Pii depositio consignatur die XI. Julii, quo e vita migravit A.D. 161. ut vidimus. Hoc eodem anno die VII. Martii, T. Antonino Pio demortuo, imperare cœpit M. Aurelius Verus, ut ipsemet Tillemontius ostendit in Historia Imperatorum to. II. pag. 379. 459. Sub hoc Imperatore in Christianos sævitum idem auctor accuratissimus docet testimoniis Chronici Eusebiani, Orosii lib. VIII. cap. XV. Augustini de Civitate Dei lib. XVIII. cap. LII. & Sulpicii Severi lib. II. Historiæ sacræ: idque confirmat Theodericus Ruinartus in præfatione ad Acta martyrum §. 3. Cur ergo in M. Aurelii persecutione, quam iidem auctores *quartam* appellant, Pius martyrio coronari non potuit? Sed etiamsi sub Antonino in cœlum receptus fuisset, martyrii laurea non ideo illi auferenda, quippe sub ipso Antonino Christianos ad necem quæsitos egregie docuit Ruinartus, itaut Panvinius & Tillemontius, Antoninum persecutiones in Christianos cohibuisse non recte censuerint. Sed nec minus viri docti falluntur, dum glorioso *martyrii* præconio Pium in sacris Fastis ornari negant & pernegant. Contra enim stat antiquissimum Martyrologium Gellonense, editum a Luca Dacherio in Spicilegio tomo XIII. in quo ita legitur pag. 406. V. *Idus Julii Pii* MARTYRIS. Festum etiam *Sancti Pii Papæ &* MARTYRIS præfert Martyrologium Usuardi impressum Florentiæ apud Franciscum de Bonaccursiis A. D. 1486. & mox Papiæ cura Antonii de Birretis A. D. 1487. in 4.° quam editionem pauci norunt. Ad hæc Martyrologium, *secundum usum Romanæ Curiæ*, quod prodiit Venetiis apud fratres de Sabio A. D. 1522. in 4.° & ibidem editum A. D. 1548. in 16. antea emendatum per Bellinum de Padua. Aliud etiam Martyrologium *secundum usum Romanæ Ecclesiæ* inscriptum, in Bibliotheca Telleriana Parisiis Cod. 1453. His editionibus undequaque respondent Usuardi Codices MSS. Vaticanus 5417. Ottobonianus R. VI. 39. Chisianus 433. & etiam meus. Addatur Senensis in tabulario Ecclesiæ principis, Florentinus in Bibliotheca Laurentiana, & Narniensis, qui *Datarium seu Martyro-*

tyro-

tyrologium secundum consuetudinem Romanæ Curiæ inscribitur in pluteis Casanatensibus, Martyrologium Augustanum tomo VII. Junii Bollandiani pag. 20. & Labbeanum ibidem pag. 27. Alios sex codices Usuardinos, martyrium Pii adserentes, laudat V.C.Jo:Baptista Sollerius in auctariis ad Usuardum, Antuerpiæ editum A. D. 1714. pag. 394. Consonant Petrus de Natalibus lib. VI. Cap. LXXXII. & Dantes in Cantu XXVII. Paradisi, qui omnes Pium *martyrem* vocant. Ad hæc Sanctus Pontifex cum appellatione *martyris* prostat in Kalendariis, duplici Missali membraneo & Breviario præfixis, quæ apud me sunt. In Kalendario etiam Breviarii Ecclesiæ Parentinæ, secundum ritum & consuetudinem Patriarchalis Ecclesiæ Aquilejensis, inque meo Missali chartaceo, *secundum morem Romanæ Ecclesiæ*, scripto per *Jo: de Jacobello de Capua in Sala Comitis Altævillæ*, mense Aprilis A. D. 1483. Pro eodem martyrio stat Missale secundum consuetudinem Romanæ Curiæ editum Neapoli per Matthiam Moravum 1477. Kalendarium, quod Cardinalis, pietatis & doctrinæ laude insignis, idemque mihi plurimum Venerabilis, Josephus Maria Thomasius, vulgavit cum Responsorialibus & Antiphonariis Ecclesiæ Romanæ: vetus etiam Litania ab eodem summo viro edita in antiquis libris Missarum Romanæ Ecclesiæ pag. 118. ubi hi versus leguntur. S. Pius I. Lib.II. C.III.

Nunc Stephanus, Linus, Clemens, Anacletus, & almus
Xystus, Alexander, Corneliusque, PIUS,
Hippolytus, Vitus, Laurentius, atque Modestus
Chrysogonusque pius nos miserando juvent.
OMNES MARTYRIO decorati in nomine Christi
Conspicui testes purpurei proceres.

Denique, ut plura Missalia & Breviaria omittam, quæ Bibliothecæ Vaticanæ forulos gravant, idipsum legitur in Kalendariis ante Missale & Breviarium Mss. Tabularii Basilicæ Lateranensis; in Missalibus Mss. Bibliothecæ Laurentianæ, & Sanctæ Crucis Florentinorum. Item in aliis, Romæ apud Marchionem de Maximo, & apud Sanctam Crucem in Hierusalem Cod.84. Adhuc accedat duplex Breviarum MS. Bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu, & aliud apud Nobiles de Sanis in Civitate Senarum. Ab his non discrepant typis edita Venetiis per Gregorium Dalmatinum A. D. 1483. Lugduni typis Blasii Guidonis A. D. 1557. Aquilejense, Venetiis excusum per Andream de Torresanis A. D. 1496. & Missale pariter Venetæ editionis apud Lucam Antonium Junctam A. D. 1519. His addatur Breviarium Romanum *de Camera* inscriptum, & Venetiis editum apud eundem Junctam A. D. 1550. in folio. Anne hoc erit multa testimonia *generatim*, & nulla *singulatim* citasse? Licet ergo Molanus in codicibus Usuardi, ab se inspectis, Pium *Martyrii* nota illustrem fortasse non reperit, ideoque ex Martyrologio Romano, suæ Usuardi editioni eam superaddidit, non inde consequitur, in reliquis exemplaribus Usuardi, *Martyrii* præconio Pium caruisse. Itaque jure Baronius, post Petrum Galesinium, in notis ad diem XI. Julii,

S. Pius I. Lib. II. C.IV. & Franciscum Maurolycum, *Sanctum Pium* ex Martyrologiis, Missalibus, & Breviariis, *Martyrem* dixit. Ea vero *generatim*, non *singulatim* laudavit, ne spissa recensione lectorem obrueret, quod si vir magnus præstitisset, me hoc onere liberasset. Quanquam vero in uno & altero Martyrologio, Pii Pontificis *martyrium* reticeatur, haud propterea dicendus nece violenta non obiisse: quod plerisque primi & secundi Sæculi Pontificibus contigit.

CAPUT IV.

I. *Gesta Sancti Pii in episcopatu, & duplex Epistola decretalis sub ejus nomine conficta.* II. *Prima ex aliis duabus epistolis ad Justum Viennensem, eidem Pontifici vindicatur.* III. *Altera etiam.* IV. *Primi Viennenses Episcopi contra Tillemontium suæ Sedi redduntur.* V. *Colobium fuit tunica solis Episcopis propria.* VI. *Epistola Sancti Pii, a Blondello, Dallæo, & Salmasio in suas sententias inique detortæ.* VII. *Permultis viris doctis probatæ.*

I. QUÆ Sanctus Pius gessit in episcopatu, paucis recensentur ab Anastasio, vel Damaso. I. Decrevit, *hæreticum venientem ex Judæorum hæresi, suscipi, & baptizari.* Petrus Boerius, Urbevetanus episcopus, in Glossis Mss. monet, *hæresim* large heic sumi pro *Judæorum infidelitate*, idque non a Pio tantum, sed ab aliis multis statutum. Baronius A.D. 167. §. II. per hanc *hæresim* putavit Cerinthi sectam significari, quæ præ ceteris studebat Ebraicis ritibus. Eandem a Pio innui Epist. I. ad Justum Viennensem postea videbimus. II. Thermas Novati in Vico Patricii, idest *subtus Sanctam Mariam ad præsepe*, ut scribit Boerius, idem Pius in Ecclesiam sub nomine Pudentianæ, rogatu B. Praxedis consecravit, ubi Pius sæpe incruentum sacrificium obtulit. III. In lavacro ab se ibidem constructo plures Christo regeneravit. IV. Quinque ordinationes fecit, & denique obiit die XI. Julii, depositusque est apud Sanctum Petrum in Vaticano, ubi adhuc ejus Corpus quiescit cum hac recenti epigraphe, SANCTUS PIUS I. teste Francisco Turrigio in Cryptis Vaticanis par. 1. pag. 58. Petrus Mallius, qui sub Alexandro III. Pontifice scripsit Historiam Basilicæ Vaticanæ, Pii Corpus ibidem locavit tomo VII. Junii Bollandiani pag. 41. ejusque natalicium tanto ante Vaticano adsignaverat Ado in Martyrologio die XI. Julii. Baronius A. D. 159. §. I. ait, Pium anno II. sui Pontificatus Paschatis solemnia, ex Apostolica traditione, dici Dominico illigavisse, ut Ecclesias Judaizantes corrigeret, quæ illud more Ebræorum luna XIV. celebrant. Hujus suæ narrationis auctorem Baronius facit Eusebium in Chronico, cujus aliqua editio Pio reapse illud decretum adsignat, ut Basileensis Henricpetrina anni 1549. Sed a Mombritiana reliquarum principe, omnino abest. Ad hæc in nullo ex codicibus Mss. se id reperisse testatur Arnaldus

dus Pontacus in notis ad Chronicon Eusebii pag. 615. & etiam Scaliger num. 2158. qui addit, hoc *Marianum a Beda, Bedam a libro Hermæ apocrypho in sua Chronica transtulisse, & ab illis in Eusebianum textum ab editoribus admissa*. Errat Scaliger; non enim Beda, aut Marianus de hujusmodi Pii decreto uspiam meminerunt. De paschate autem vulgatus liber Hermæ penitus silet. Beda in Chronico hæc tantum habet. Operum tomo II. pag. 185. *Sub Pio, Romæ episcopo, Hermes scripsit librum, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum Angeli continetur, ut pascha die dominico celebraretur*. Nihil amplius affert Ado Ætate v. A. D. 141. Marianus & Regino in Chronicis apud Jo: Pistorium to. I. pag. 4. 379. His ergo auctoribus minime innotuit *Decretalis Epistola* I. quam postea sub nomine Sancti Pii falsarii obtruserunt, ubi inter cetera, de hac paschatis celebratione agitur, quamque censorio stilo percellit David Blondellus in Pseudo-Isidoro pag. 194. & cum eo etiam eruditi Catholici, unam verborum atrocitatem auctoris heterodoxi damnantes, ut testis est Pagius A. D. 100. §. III. Ea tamen epistola apud Gratianum sæpe laudatur, ut Dist. LXXXIII. C. *Quid enim prodest*. Rursus III. Q. IV. C. *Si quis vero*. VI. Q. V. C. *Oves pastorem*. Illius etiam fit mentio De pœnit. Dist. III. C. *Nihil prodest*. De Consecrat. Dist. III. C. *Nosse*, & Dist. V. C. *Nihil enim prodest*. Porro huic epistolæ consarcinandæ, scripta, Pio recentiora, centones subministrarunt, puta Biblia Latina post A. D. 370. per Sanctum Hieronymum recognita, S. Leonis epist. LXXXIV. Sixtus Pythagoricus per Rufinum circa A. D. 400. latine redditus, Hormisdæ epist. XXV. A. D. 517. data, Cæsarii Arelatensis Homilia XXII. Isidori Hispalensis sententiarum liber III. Anastasius & collectio Hadriani I. A. D. 785. vulgata. Ivo in Decreto parte IV. cap. III. primus omnium hujus epistolæ laciniam adduxit. Ivonem sequutus est Gratianus, itidem in Decreto, par. III. dist. III. cap. XXI. & deinde Petrus de Natalibus in Catalogo lib. VI. cap. LXXXII. his de Sancto Pio recitatis: *sub ejus Episcopatu Hermes librum composuit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini cum ad eum venit in habitu pastoris, & præcepit ei, ut Sanctum pascha die dominico celebraretur: quod & ipse Pius Episcopus* CONSTITUIT. Alteram epistolam decretalem, Pium mentientem, quæ inscribitur *Italicis fratribus*, quæque in prædiis sacro usui mancipatis non alienandis versatur, post Blondellum explodit Philippus Labbeus in Conciliis tomo I. pag. 561. De utraque sic censuit Baronius A. D. 166. §. IV. *Leguntur duæ aliæ prolixiores Pii epistolæ, de quibus alii disseruerunt*. Censura laconica & tanto viro dignissima. Sed Henricus Palladius noster lib. VII. pag. CXI. non modo placitum illud vulgare de paschate, sed utramque epistolam Pio adjudicavit: quæ tamen omnia Pearsonius pag. 118. ex narratione libri Pontificalis coaluisse opinatur. In posteriori epistola, apud Gratianum semel, iterum, & tertium laudata XI. Q. I. C. *Si quis Sacerdotum*. XII. Q. II. C. *Prædia divinis*; & XVII. Q. IV. C. *Sicut qui*, exstant fragmenta ex Bibliis

S. Pius I. Lib. II. C. IV.

L 2 Hierony-

Hieronymianis, & ex Constitutionibus Cæsareis XXIII. & XL. tit. II. lib. XV. Cod. Theod. A. D. 376. & 412. primum vulgatis. Quamobrem in ejus falsitate, nemo, qui sit mentis compos, amplius hærere debet.

II. Hæc de spuriis epistolis Sancti Pii præfari libuit, priusquam totidem sinceras & genuinas, ad *Justum*, *Viennæ* Allobrogum Episcopum, scriptas, & nunquam ante Blondellum Pseudo-Isidorianis immixtas, fusius a criticorum accusationibus eidem Sancto pontifici vindicarem. Priorem ex veteri codice, in Germania reperto, primus omnium eduxit Georgius Fabricius in notis ad Poetas Christianos, Basileæ editos apud Jo: Oporinum A. D. 1563. pag. 102. Utramque sexennio serius Jo: Jacobus Grynæus prodire jussit in *Monumentis Sanctorum Patrum Orthodoxographis* Basileæ apud Henricum Petri A. D. 1569. tom. I. par. II. pag. 3. quæ alia quidem sunt ab *Orthodoxographis Theologiæ Sacrosanctæ* per Johannem Heroldum pridem editis item Basileæ apud Henricum Petri A. D. 1555. Idem, quem dixi, Fabricius, in epistola ad Johannem Haubitium, iisdem *Monumentis* præfixa, testatur, illum, ut vocat Scriptorum *thesaurum* (ubi est utraque epistola Sancti Pii) e *Bibliothecis vetustissimis* erutum. Alteram Pii epistolam, Aviti versibus subjectam, se in codicibus Mss. legisse affirmat Petrus Pithœus Adversariorum lib. I. cap. XVI. eandemque laudari in duplici Martyrologio MS. Ecclesiæ Viennensis produnt Socii Bollandiani tomo II. Maji pag. 99. ubi hæc leguntur. *Pridie nonas Maji natalis Sancti Justi Martyris, sexti episcopi Viennensis, qui quo tempore Pius Papa primus Romæ sederet, accepit epistolam consolatoriam ab eo de sacri pallii (quod colobium episcoporum vocat) dignitate & fidei fervore.* Primam earundem epistolarum jam recitaverant tomo III. Martii pag. 477. §. 2. Margarinus Bigneus utramque conjecit in tomum I. pag. 63. suæ Bibliothecæ Patrum, Parisiis primo in lucem emissæ apud Michaelem Sonnium A. D. 1575. non tamen ex editione Grynæi, quam nondum viderat: neque ex tabulario Viennensi, ut memoriæ lapsu putavit Baronius A. D. 166. §. IV. & ex eo Blondellus, Pagius, aliique. Codicem, unde illas Bigneus descripsit, vetustissimum fuisse, docet his verbis pag. 62. *Hæ duæ epistolæ bis temporibus a Domino revelatæ sunt, & repertæ in sacrario basilicæ Sancti Petri in urbe Lemovica, ubi hactenus latuerunt, defossæ in arca saxea sub terra, quæ præ nimia vetustate vix legi potuerunt.* Ergo palam est, falli eos, qui, ut epistolarum sinceritati detraherent, eas ex uno tabulario Viennensi emersisse commenti sunt, ut Blondellus, Pagius, & alii. Omnes porro allati scriptores utranque *Justo Episcopo* inscribunt, ita ut plane aberraverit Jo: a Bosco, priorem *Vero fratri* directam prodens in Bibliotheca Floriacensi par. III. pag. 22. Annalium parens A. D. 112. §. IV. ut *plane aureas* commendat. Deinde A. D. 166. §. IV. ambas ex Bigneo ab se recitatas *germanas* & *legitimas* censet, & censendas esse pronunciat, tum ob rerum argumentum & admirabilem quandam cum rebus gestis ejus temporis convenientiam, tum ob simplicissimum illum antiquitatis candorem

candorem, quem in omnibus præseferre noscuntur. Jo: Cardinalis Bona in Rebus liturgicis lib. 1. cap. 11I. sic pariter judicat: *eas recipiunt Orthodoxi, nec audent omnino reprobare Sectarii*. Certe Blondellus, qui in Pseudo-Isidoro, Genevæ impresso A. D. 1628. eas imposturæ accusaverat, postea senior, eoque prudentior factus, veterem hanc suam de iis sententiam omnino exuit, ut ex posterioribus scriptis ab eo editis A. D. 1641. 1646. 1649. manifestum fit. Siquidem in libris de Primatu, de Sibyllis, & in Apologia, utriusque epistolæ, tanquam ad illum, cujus nomen præferunt, certissime pertinentis, testimoniis abutitur: quod etiam Claudium Salmasium & Johannem Dallæum, Henrico Hammondo reclamante, pridem fecisse inferius exponam. Cur ergo vel propter Blondellum nondum resipiscentem suspectiores nobis sint, nihil sane caussæ est. Nec magis movere debet, qui priorem illam *Blondelli* censuram nuper improvide exscripsit Tillemontius, vir alias in his literis eximie præstans. Quis enim sententiam amplectatur, quam auctor prudens abjecerit? Tillemontio detractum minime cupio, dum heic aut alibi ob unius studium veritatis, quam vir pius & doctus agnitam mirifice coluit, ei non accedo. Sed jam tandem quæ Criticis in epistola I. Sancti Pii displicuerunt, additis responsionibus nostris, ordinatim recenseamus. S. Pius I. Lib. II. C. IV.

1. Putant Pii sæculo *Missæ vocabulum*, in ea memoratum, *ad Cathecumenorum missionem, subsequentemque Sacramentorum administrationem significandam*, nondum inolevisse. Addit Tillemontius, Tertullianum, Cyprianum, & Cornelium nunquam illo usos, etsi alias uti debuissent, ideoque Ambrosio minime antiquius videri. Sed Ambrosius, uti jamdudum usitatum, non uti recens, illud vocabulum usurpavit. *Missa* enim ad omnia Ecclesiæ officia significanda olim adhiberi consuevit, ceu vox Romanis frequentissima, quum a principum virorum basilicis & conventibus dimitterentur; unde ad ipsum etiam conventum indicandum *Missa* pro voce *missio*, vulgo usurpabatur, quomodo *accessa* pro *accessio*, *ulta* pro *ultio*, *remissa* pro *remissio*, *offensa* pro *offensio*, & id genus alia. *Missa* pro *missione*, hoc est præteritum passivum generis feminei pro nomine verbali apud Grammaticos frequens est, inquit Josephus Vicecomes lib. I. de Missæ ritibus cap. v. *missio* autem pro *dimissione*, sumpta est ex re militari. Vide Barnabam Brissonium lib. IV. de Formulis prope finem. Hinc Avitus epist. I. *in Ecclesiis, palatiis, sive prætoriis* MISSA *fieri pronunciatur, quum populus ab observatione dimittitur: nam genus hoc nominis etiam in sæcularibus auctoribus invenietis*. Hanc rem erudite pertractat Panvinius in opusculo MS. Vaticano 4973. quod est de Missarum & Liturgiæ vocibus. Vide etiam Baronium A.D. 34. §. LX. Cangii Glossarium Latinum, & Jacobum Benignum Bossuetum in explicatione precum Missæ §. 1I. Dum ergo Pius scribit ad Justum, se *Missas* agere *cum pauperibus in domo Euprepiæ*, de conventibus intelligit, non de simplici solum *missione cathecumenorum*, aut de

sacra-

S. PIUS I. LIB. II. C. IV. *sacramentorum administratione*, ut viri docti putarunt. Notanda est etiam formula *agere missas*, quæ tanquam vetus, communisque in re sacra, semel iterumque usurpatur apud Victorem Vitensem lib. II. cap. I. & XIII. de Persecutione Vandalica. Pearsonius pag. 268. ex hac eadem epistola confectum existimavit decretum apud Gratianum Dist. II. de Consecrat. C. *Si per negligentiam*, ubi altare cum quatuor linteis fieri statuitur: de quo Latinum Latinium, Franciscum Toletum, & Franciscum Turrianum inter se disputasse colligimus ex latinis Lucubrationibus to. I. pag. 369. Profecto si id verum est, quod ait Pearsonius, decretum illud oportet esse antiquissimum, & ex sincero fonte deductum. Illa enim epistola est sincera & antiquissima.

2. Vocem *superbeate*, quam peculiari charactere signavit Blondellus, nec *simplicem*, neque *latinam* censuit Tillemontius. Eà tamen nihil ad emunctæ latinitatis regulam exactius; nam *superbeate* idem est ac *valde beate*, ut aurei sæculi scriptor Virgilius nos docet lib. I. Æneid. v. 29. ubi de Junone in Trojanos irata, sic canit.

His accensa SUPER, *jactatos æquore toto*
Troas: *&c.*

nempe *valde accensa*. lib. III. v. 489. Andromachen loquentem inducit, quum donis Aschanium oneraret.

. . . . . . *cape dona extrema tuorum*,
O mihi sola mei SUPER *Astyanactis imago*.

Ubi *super*, idest *valde*, *expresse*, *vehementer*, explicat Servius: quæ exempla in eandem sententiam affert Nonius Marcellus. Ad hæc quis ignorat, primos illos Ecclesiæ patres non elegantiam sermonis, sed sanctam modestiam verbis & moribus exprimentes, vocabulis & dicendi modis a vulgo petitis, sæpe usos? Audiamus Hieronymum in Catalogo cap. XXII. de Hegesippo, Sancto Pio æquali, scribentem: *Ecclesiasticorum texens historias, quinque libros composuit* SERMONE SIMPLICI; *ut quorum vitam sectabatur*, DICENDI *quoque* EXPRIMERET CHARACTEREM.

3. Viris doctis aqua hæret, ubi Pius Viennam *Senatoriam urbem* appellat. Blondellus enim hanc notulam ibidem appendit: *cur vero Senatoria Vienna dicatur, doceat qui potest*. Dodvvellus ad Pearsonium pag. 90. vel hinc utranque epistolam respuens, hæc profert: *urbem Viennensem* SENATORIAM *appellat in utraque epistola Pseudo-Pius, quod quo jure fecerit, plane nescio*. Dodvvelle, de hoc statim doceberis. Idem Blondellus in libro de Primatu pag. 713. ubi a sua priori sententia recedens, utranque epistolam sinceram agnovit, Viennam quidem *Senatoriam* antiquitus dictam fatetur, sed unde illi hoc nomen adhæserit, se nondum adsequutum prodit, sugillatque Philippum Berterium, quasi ab Adone illud primo inventum tradidisset: de quo tamen Berterius non cogitavit. Tillemontius vocabulum, epistolæ nequaquam proprium, cuique Viennensi magis, quam pontifici secundi sæculi consentaneum pronunciat.

nunciat. Sic critici, de rebus antiquis præpostere judicantes, per avia & devia feruntur. Sed non ita quidem certe judicavit Claudius Drusi filius in oratione super Civitate Gallis danda apud Gruterum pag. DII. in tabula II. Lugdunensi, ubi ante Pium sæculo integro, & eo amplius, de eadem urbe Vienna sic loquitur Imperator: *ornatissima ecce Colonia valentissimaque Viennensium, quam longo jam tempore* SENATORES *huic curiæ confert!* Viden, Blondelle, tuque Dodvvelle, unde Vienna *Senatoriæ* cognomentum acceperit? Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. VIII. cap. XXXIX. Viennensem civem & Episcopum, nomine Virum, *Senatorem* appellat: *Obiit Evantius Viennensis episcopus, in cujus sedem Virus presbyter de* SENATORIBUS, *Rege eligente, subslituitur*. Avitus, Viennensis episcopus in Homilia de rogationibus apud Sirmondum tomo II. Operum pag. 136. a Gregorio nequaquam abludens, *Viennensis*, inquit, SENATUS, *cujus tunc numerosis Illustribus Curia florebat*. Rursus in epistola ad Festum se vocat SENATOREM *Romanum*, quum esset civis Viennensis. Ad hæc in epitaphio dicitur sepultus *in monasterio Sanctorum Petri & Pauli apud* SENATORIAM *Viennensium urbem*. Sic Avitus. *Senatoriæ* nomen a Romanis Viennæ inditum, quod ejus Senatus Gallias moderaretur, auctor est Ado in Chronico. Sed Philippus Berterius in Diatriba II. pag. 208. Adonem errasse contendit. At erraverit ille in caussa nominis adsignanda; in nomine ipso quidem, antiquitus adsignato, nequaquam erravit. S. Pius I. Lib. II. C. IV.

4. Quod scribit Pius de presbyteris ab Apostolis educatis: *qui a Domino vocati in* CUBILIBUS *æternis clausi tenentur*, peculiari charactere, tanquam obelo dignum, notavit Blondellus. Heic tamen verba & sensus perpendi possunt. In verbis nemo non videt, *Pium* respexisse illud Psalmi CXLIX. 5. *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in* CUBILIBUS *suis*, de quo Lucas XVI. 19. & Augustinus lib. II. quæst. XXXVIII. §. 3. in Evangelia. Vide *Ludovici Capelli* Dissertationem, quam inscripsit *Mortuorum vitam*, in ejus operibus criticis, Amstelodami editis anno 1689. In sensu perpendi potest celebris & olim pervulgata doctrina de *receptaculis animarum*. De receptaculis animarum & statu post mortem, antiqui Patres disputantes, ab ipsis Apostolorum temporibus ad Gregorii XI. Pontificatum, Florentinumque Concilium, hoc est toto ferme quatuordecim sæculorum spacio, incerti, interque se dissentientes fuerunt, veluti in re, de qua Ecclesia catholica nondum quicquam definierat; propterea quod tam expressa pro illius definitione non apparerent sacrorum Codicum testimonia, ut non possent in alium sensum utcumque trahi; singuli enim in suis sententiis principia sibi a divinis literis suppeditari existimabant. Consulatur præfatio ad librum Sancti Ambrosii de Bono mortis tomo I. Operum col. 385. editionis novæ. Nonnulli eorum, animas corporibus exutas & procul a visione Dei in quibusdam habitaculis conclusas, adusque generalem resurrectionem servari putabant, ibi mercedem operibus suis debitam, hoc est, divini con-

S. Pius I. ni conspectus fruitionem, in die ultimo reddendam, exspectaturas; qua
Lib. II. C. IV. de re multa congerit clari ingenii & doctrinæ Theologus Dionysius Petavius de Deo lib.VII. cap.XIV. Verum quidem est, inter hujus sententiæ sectatores, *Millenariorum* somniis quosdam imbutos fuisse, ut Irenæus, Tertullianus, Apollinarius, Lactantius, Victorinus, & alii, de quibus Hieronymus in Catalogo cap.XXVIII. ubi Papiam ex Judæis eam opinionem hausisse tradit, quanquam aliter sentit Nicolaus Nurrius in Apparatu ad Bibliothecam PP. tomo I. pag.281. edit.II. Non omnes tamen Patres, qui ante magnum diem suspensam Sanctorum felicitatem adstruere visi sunt, Chiliastarum nugis adhæserunt: non quidem Ambrosius, Augustinus, Nazianzenus, Chrysostomus, Bernardus, & alii, quorum sententias digerit Sixtus Senensis in Bibliotheca lib.VI. adnotatione CCCXLV. & Guillelmus Estius in lib.IV. Sentent. Dist. XLV. §. 6. Ambrosius quidem in libro de Bono mortis cap.X. §.45. doctrinam suam his verbis explanat: *animarum autem superiora esse habitacula, scripturæ testimoniis valde probatur. Siquidem & in Esdræ libris legimus, quia quum venerit Judicii dies, reddet terra defunctorum corpora, & pulvis reddet eas, quæ in tumulis requiescunt, reliquias mortuorum. Et habitacula, inquit, reddent animas, quæ his commendatæ sunt, & revelabitur altissimus super sedem Judicii. Hæ sunt habitationes, de quibus dicit Dominus, multas mansiones apud Patrem, quas suis, pergens ad Patrem, discipulis præpararet. Sed Esdræ usus sum scriptis, ut cognoscant Gentiles ea, quæ in Philosophiæ libris mirantur, translata de nostris.* Hic utique *Ambrosius* innuit Platonem, qui in Phædro tomo III. Operum pag.247. editionis H. Stephani anni 1578. de animorum reditu in coelestem patriam differens, eadem habet, quæ Esdras & Sanctus Ambrosius. Platonem ex sacra Scriptura plurima hausisse prodit *Origenes* contra Celsum lib.VII. pag.350. edit.Guill. Spenceri §.46. Idem Ambrosius in opere allato sic loquitur: *denique & Scriptura habitacula illa, animarum promptuaria nuncupavit,* nempe Esdras: lib.IV. cap.VII. n.32. Ambrosio plane consonat Augustinus in Enchiridio cap.CIX. *tempus autem, quod inter hominis mortem & ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquaque digna est vel requie, vel ærumna pro eo quod sortita est in carne dum viveret.* Infinitus essem si huc omnes adducerem, qui in hac sententia fuerunt antequam OEcumenica Synodus Florentina decerneret, animos, nullo post baptismum peccato foedatos, vel jam contracto, omnino purgatos, *in Coelum mox recipi, & intueri clare ipsum Deum trinum & unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate, alium alio perfectius.* Sixtus Senensis ad Concilii Florentini Sanctionem facile reduci arbitratur nonnullas eorundem Patrum sententias, si duplicem scilicet beatitudinis statum, divino conspectu fruentium consideremus, unum animæ sine corpore usque ad universale judicium: quem statum veteres variis nominibus describentes, dixerunt *sinum Abrahæ, Paradisum primis parenti-*

ventibus ademtum, *Altare exterius*, *sub Altare Dei*, *Sanctorum vestibulum*, *Atria Dei*, *promptuaria Animarum*, *secreta receptacula*, *Animarum custodiam*, *servitutis requiem*, *adeptas repromissiones*, & etiam *cubilia æterna*, ut noster Pontifex Pius. Alter status animæ considerari potest, resumto corpore, post extremum judicium: quem statum similiter diversis appellationibus nuncuparunt, *domum Dei*, *altare interius*, *super altare*, *sublimiora Coelorum*, *& consummationem gloriæ*. Proinde quum apud veteres Patres legimus justorum animas vivere aut *in sinu Abrahæ*, aut in *Paradisi nemore*, aut sub *altare Dei*, aut in *abditis receptaculis*, aut in *cubilibus æternis*, ibique exspectare futuræ gloriæ præmia, non statim suspicari debemus, eos credidisse, animas Sanctorum carere divini intuitus gloria, & nondum potiri perfecta illa & consummata felicitate, quam post corporis resurrectionem exspectant. Ita rem explicat etiam Magister Sententiarum lib. IV. Distinct. XLV. §. 1. notans ex Augustino, *majus futurum gaudium Sanctorum in Resurrectione*, *quam fuerit ante*: tunc enim consummabitur felicitas. Ideo Bernardus enarrans cap. VI. Apocalypseos, docuit, animas Sanctorum *usque ad diem judicii quiescere sub altare Dei*, *idest in sola visione humanitatis Christi donec veniat tempus*, *in quo filius Dei post universalem resurrectionem ostendat seipsum illis in forma Dei una cum Patre & Spiritu Sancto*. Deinde in Sermone III. de festo omnium Sanctorum tres animarum status recenset. I. in corpore corruptibili. II. sine corpore. III. in beatitudine consummata. Ex his nemo non videt, germanam antiquitatem Epistolæ I. Sancti Pii, vel ilia phrasi invicte probari, qua *in cubilibus æternis* animæ Sanctorum *clausæ* TENERI dicuntur. Licet vero eadem phrasis illi persimilis videatur, qua utitur Lactantius Divinar. Institut. lib. VII. cap. XXI. ubi *Animas*, ait, *in una communique custodia* DETINERI: quem loquendi modum Sanctus Hieronymus ferre non potuit in Vigilantio, cui propterea exprobavit: *tu Apostolis vincula iniicis*, *ut usque ad diem judicii* TENEANTUR *in custodia*; attamen Sanctus Pius veluti ceterorum Magister, unus omnium tutiorem & faciliorem viam pressit, dum Sanctorum animas non alibi, quam in cœlesti beatitudine, diserte collocavit, earum cubilia *æterna* appellans, non vero *corporeas*, non *subterraneas*, neque ad extremum usque judicium tantum duraturas habitationes, ut sensit Lactantius, & Tertullianus de Anima Cap. LV. Hæc *cubilia* sunt *mansiones* illæ *in domo Patris*, quibus Christus apud Jo. XIV. 2. varios gloriæ beatorum gradus designavit. Hinc piæ memoriæ Cardinalis Thomasius, interioris Ecclesiasticæ antiquitatis longe peritissimus, *cubilia* in Psalmo CXLIX. *mansiones* interpretatus est in Psalterio edit. II. anni 1697. pag. 644. Atque hæc procul sunt ab erroribus, nullam animam ante diem judicii, beatam esse dicentium, de quibus accurate agit Alphonsus a Castro lib. III. adversus Hæreses pag. 221. Operum editionis Parisiensis anni 1571. Sanctorum animæ dicuntur *cubilibus clausæ teneri*, *vel ad introitum Regni*

coelestis per custodiam reservari, ut loquitur Hilarius Pictavensis in Psal.cxx. 16. quia ibidem protectione & societate Domini ab omni malo liberantur; unde in Psal. cxix. idem Hilarius nihil nobis a saeculi violentia timendum docet, quum *Christi consortium mors acquirat*. Consule clarissimos & celeberrimos viros, qui Hilarium nuper ediderunt, in praefatione pag.63. §.6. num.203. Haec satis *pro cubilibus aeternis* Sancti Pii vindicandis. Veritati examussim cohaeret & illud, quod tradit Pius, presbyteros scilicet Apostolorum alumnos, tunc diem suum obiisse. Prima enim Apostolorum successio usque ad tempora M. Antonini producitur: quo imperante Polycarpus, Johannis Apostoli discipulus, coronam martyrii reportavit, ut in Eusebium lib.II. Cap. xxIII. notat Valesius.

5. Aliud falsitatis argumentum Pii epistolae objici video per haec verba; *salutat te Soter & Eleutherus digni presbyteri*. Nulla heic mentio Aniceti fieri putatur, propterea quod ab auctore epistolae, dudum ante Pium in pontificatu mortuus putaretur, errore, ut creditur, hausto ex Catalogo Henscheniano, & ex Anastasio. Ita Pearsonius in operibus postumis pag.268. inque Vindiciis Ignatianis parte II. Cap.xIII. pag.169. quo etiam judice, Eleutherus sub Pio *presbyter* esse non potuit, qui erat *diaconus* sub Pii successore Aniceto, ex Hegesippo, teste oculato, apud Eusebium lib.Iv. Cap. xxII. Sed heus tu, Pearsoni! Nonne ex Codicibus MSS. Anastasii, & ex Consulatibus Bucheriani Catalogi, ab Henschenio postmodum male habiti, Aniceto Pium, non Pio Anicetum praeponi jam vidimus? Qui ergo errorem, modo ac excogitatum inde olim haurire potuit auctor epistolae? At at praeteritus non fuit Anicetus, propterea quod reapse tunc amplius vivere non crederetur, sed aliam ob caussam nobis ignotam, vel quod Urbe tunc procul abesset, dum verus Pius veram epistolam scripsit; etenim viri illi sanctissimi non semper una versabantur, saepenumero huc & illuc magnis fidelium necessitatibus occurrentes. Pergo ulterius. Sicuti ex hac salutatione non sequitur, alios presbyteros & diaconos tunc Romae non vixisse praeter *Soterem & Eleutherum*, propterea quod Pius singulos non expresserit; eodem pacto futilissimum est affirmare; Anicetum ideo praeteritum, quod ab auctore epistolae jampridem ante Pium mortuus crederetur, errore scilicet ex corruptis Pontificum nomenclatoribus hausto. Sanctus Concordius in actis apud Bollandum die 1. Ianuarii tomo I. pag.286. quae elegantiae commendantur a Tillemontio tomo I. pag.286. dicitur in Subdiaconum consecratus a Pio nostro: qui tamen nullam ejus mentionem facit in epistola 1. ad Justum. Quod *Elutherum* spectat, a Pio cum Sotere, *presbyterorum* nomine comprehensum, quem tamen Hegesippus sub Aniceto Pii successore *diaconum* dixerit, facillime respondetur. Etenim Sanctus Jo. Chrysostomus in Paulli epistolam ad Philippenses cap.1. v.1. antiquitus, ait, nomine *presbyterorum* etiam *diaconos* venisse. Hoc praesertim factum ubi uterque simul contigit memorari, ut in epi-

in epistola Pii, in qua *senioris* seu *presbyteri* nomen ad *diaconum* honoris caussa extensum est. Immo non *diaconos* tantum, sed & reliquam Cleri partem complexum docet epistola IX. Sancti Cornelii Papæ tomo I. pag. 147. Pari pacto *diaconi* nomen in Ecclesia antiqua presbyteros complexum viri docti ad Clementinam epistolam I. ad Corinthios cap. XIII. adnotaverunt, nempe ad ministerii nomen, non ad alterutrius gradum respicientes. Quum vero *diaconi* nomen *ministrum* denotet, fortasse Hegesippus *ministrum* generatim sumtum indicare voluit, ubi Eleutherum Aniceti *diaconum* dixit. *Minister* enim late sumtus non unus *diaconus*, sed etiam *presbyter*. Reliqua in epistola Pii dum recte conveniunt, unum *presbyteri* nomen Eleuthero *diacono* adscriptum nos remorari non debet, quominus hac una ex caussa illam Pio adjudicemus. Frivolum ergo est totum hoc argumentum, nec melioris notæ aliud, quod mox subsequitur.

6. Blondello stomachum movet, a Pio palmam *perseverabilem* dici, & epistolam his verbis claudi: *Cerinthus primarches Satanæ multos avertit a fide*; sed utrunque infeliciter: palmam enim *perseverabilem*, sive æternum duraturam, deduci a *persevero*, ut ejusmodi sexcenta alia, nemo nisi cavillandi studio negaverit. Sed majus est, quod in *Cerintho* reprehenditur; scilicet plus æquo longævum fieri, qui multos adhuc *avertere a fide* sub Pio tradatur. At si auctore Baronio, A. D. 166. §. II. Polycarpus, Apostolorum discipulus, Pii tempora pertigit, *Cerinthus* etiam pertingere potuit, præcipue ubi iis consenserimus, qui *Cerinthum* post Carpocratem hæreses suas sparsisse crediderunt. Carpocrates enim erroribus suis inclaruit imperante Hadriano. Sed hæc nihili facit Nicolaus Nurrius in Apparatu tomo I. pag. 281. quum *Irenæus*, cujus vestigiis reliqui institerunt, in sua hæreticorum recensione, tempora invertens, Chronologico ordini minime inhæreat. Polycarpus autem *Cerintho* jam amoto, & ceteris Apostolis jam demortuis, Johannem valde senem audivit. Quare Epiphanius Hæresi XXXI. scribit, *Cerinthum* & Ebionem antegressos *Valentinum*, quem illis posteriorem facit. *Cerinthus* ergo sub Pio superesse non potuit: propterea que in alteram Baronii sententiam eundum est, ut non *Cerinthum viventem*, sed ejus hæresim in sectariis grassantem, multosque avertentem a fide *Pius* innuere dicatur. Satis enim seducti a *Cerintho* videri poterant qui a recto Fidei instituto per ipsam ejus doctrinam abstrahebantur; quomodo *Tatianus*, qui insanas *Valentini* de *Æonibus* opiniones animo imbiberat, ut docet Irenæus, cui Clemens Alexandrinus, ejus æqualis, suffragatur Stromatum libro III. pag. 465. Ait enim, hæresiarcham e *Schola Valentini* prodiisse, non quod *Valentini* auditor fuerit unquam, sed quod ejus exceperit disciplinam, a qua totum habuit fere quicquid habuit. Hinc auctor appendicis ad Tertullianum de *Præscriptionibus* affirmat Tatianum *totum cum Valentino sapere*, observante pag. XIII. auctore Dissertationis in *Tatianum* Oxoniæ editum a Wilhelmo Worth anno 1700. in 8.°

 qui

S. Pius I. Lib. I. C. IV. qui est Ludovicus du Feur de Longueve. Gnostica errorum portenta, quæ *Cerinthus* excogitavit, deinde per *Valentinum*, primarium ejus sectæ discipulum, in systema crevisse, egregio doctrinæ apparatu ostendit Georgius Bullus in Defensione Fidei Nicænæ sect.III.cap.I. a pag.288. *Valentinus* autem, Pontifice Hygino Pii decessore pravorum dogmatum plaustra Romam invexit, viguitque sub Pio, usque ad Anicetum superstes, uti ex Irenæo & Eusebio in comperto est. Non ergo de *Cerintho*, etiamnum vivo, intellexit Pius, sed de eodem in *Valentino* contra Christi Fidem grassante: neque verbum *avertit* pro tempore elapso accipiendum, ut accepit Labbeus ad Concilia to.I. pag.576. quippe insolens valde fuisset de clade per *Cerinthum* ipsum Catholicæ religioni olim allata, Justum Episcopum tam sero a Pio certiorem factum: qui quidem Justus nuper aut paullo ante Roma discesserat. Censuram in vocem semigræcam *primarcha*, seu *Primarches*, qua Pius Cerinthum ornat, non moror; quo enim tempore Cives Romani Græcis erant permixti, adeo familiaris fuit Romæ Græcus sermo, ut Imperator M. Aurelius integros libros græcè conscripserit, & Christiani suas Apologias itidem Græce Imperatori eidem obtulerint. Quare, ut egregie adnotat V. C. Philippus Bonarotius in Observationibus ad Sacra Vitra pag. 203. nihil mirum, si tunc in ore vulgi Græcus sermo cum latino aliquando coaluit. Pari pacto ex eadem caussa in Græcorum scripta latina vocabula irrepserunt. In Epistolis genuinis Ignatii Martyris editionis Oxoniensis anni 1709. pag.6. §.12. pag. 12. §. 2. pag. 32. §. 3. legitur ἐξεμπλάριον, *exemplarium*, sive *exemplar*. Pag. 9. §. 6. δεσέρτος *desertor*, & δεπόσιτα *deposita*. Pag. 10. ἄκκεπτα *accepta*. In nummo etiam apud Gisbertum Cuperum in Apotheosi Homeri pag.243. DIVOΣ *divus*. Non enim in nostra Epistola, ut suspicatur Bondellus, antiqui Codices *patriarcha* potius, quam *primarcha* exhibuisse putandi sunt, quum *Patriarchæ* nomen, Pii tempore extra Ebræos non innotesceret. Nec alias Pius voce tam sacra in Cerinthi gratiam abusus fuisset. De SS. Timotheo, & Marco, qui in hac eadem epistola I. *per bonum certamen* transiisse dicuntur, mentio superest in tabulis Ecclesiasticis die XXIV. Martii, ubi ex veteri Martyrologio MS. Sancti Cyriaci, sub Antonino passos tradit Baronius; deque iis agunt Hagiologi Bollandiani tomo III. Maji pag.477. Alteram Pii epistolam vindicare pergamus.

III. In ea Blondellus multa improbat. I. *gaudium inæstimabile facere*: qua tamen dictione vix quicquam magis latinum afferri potest; nisi Livium barbare scripsisse dicamus. Livius enim lib. XXIX. cap.XXXII. dixit: *inæstimabile gaudium*. Cicero cap.I. de finibus: *recta & honesta quæ sunt, ea* FACERE *per se* LAETITIAM. Sic *terrorem, pavorem, dolorem, & luctum facere* occurrit apud Ciceronem & Livium, qui lib.VII. cap.III. Circum Tiberi superfuso, *terrorem ingentem* FECISSE, scribit. Sed nec verbum *recognosces* arridet Blondello, & tamen Livius ait lib.V. cap.XVI. *biduum ad* RECOGNOSCENDAS *res datum*. Virgilius Æneid. lib.VIII. 721. *Dona*

Dona RECOGNOSCIT *populorum*. S. Pius I. Lib.II. C.IV.
Tacitus Hist. lib.II. cap. LXX. RECOGNOSCERE *spacia certaminum*, & in Vita Agricolæ cap. VI. RECOGNOSCENDA *dona*. II. Martyrum corpora cur *membra Dei* perperam dici putat Blondellus, si Paullus ad Corinthios epist.I. cap.VI. 15. *nescitis*, inquit, *quoniam corpora vestra*, MEMBRA *sunt* CHRISTI? *Tollens ergo* MEMBRA CHRISTI, *faciam membra meretricis? Absit*. Et paullo post. *An nescitis, quoniam* MEMBRA *vestra, templum sunt Spiritus Sancti, qui in Nobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno. Glorificate &* PORTATE DEUM *in* CORPORE *vestro*. III. Negat Apostolos Stephanum *curavisse*, quod Pius tamen affirmat. Sed Lucas Act. VII. 2. rem ita narrat: *facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis: & omnes dispersi sunt per regiones Judææ, & Samariæ* PRÆTER *Apostolos*. CURAVERUNT *autem Stephanum* VIRI TIMORATI, *& fecerunt planctum magnum super eum*. Si *Apostolos* Hierosolymis permansisse certissimum est, cur ipsimet, *viri* profecto *timorati*, corpus Stephani *curare* non potuerunt? quod quidem non tam a Luca, quam a majorum traditione Pius didicisse credendus est. *Curare* hoc loco pertinet ad rem funerariam, unde Suetonius in Nerone cap.XLIX. *imperavit, aquam simul & ligna conferri* CURANDO *mox cadaveri*. Displicet etiam Blondello hæc clausula epistolæ II. *Salutat te Senatus pauper Christi, apud Romam constitutus*. Non dissimulat in Constitut. Apostolicis lib.II.cap.XXVIII. dictum συνέδριον καὶ βουλὴ τῆς ἐκκλησίας, *Senatum, & curiam Ecclesiæ*, & ab Ignatio ad Magnesianos εἰς τόπον συνεδρίου Ἀποστόλων, *in locum Senatus Apostolorum*. Verum *an similia scripserit Pius, judicent pii*, inquit Criticus. Sed quum sacra hac phrasi usus fuerit Apostolus Paullus ad Timotheum IV. 13. πρεσβυτερίου συνέδριον, quumque jam in Ecclesia invaluisset sæculi secundi initio, quo Ignatius martyr scripsit, non video cur eandem subinde usurpare non potuerit etiam Pontifex Pius. Ea paullo post usus est Origenes lib. III. contra Celsum pag. 129. edit. Cantabrigiensis Spenceri anni 1658. *Si* SENATUM, ait, *ecclesiasticum componas ad Senatus singularum Civitatum, invenies, quosdam* SENATORES *ecclesiasticos, dignos ubivis gentium administrare divinitus rempublicam*. *Sacerdotes*, idest Episcopos, *seniores*, idest presbyteros, antiqua phrasi, dictos invenies in vetustissimis liturgiis ab Jo. Mabillonio illustratis pag.307.337. Sed audiamus Hermam sæculi secundi ecclesiasticum Scriptorem lib.I. Visione II. cap.IV. in fine: *tu autem leges in hac civitate cum* SENIORIBUS, *qui præsunt Ecclesiæ* consilio tamen, non potestate clavium. Vide Petavii libros de Ecclesiastica Hierarchia contra Salmasium. Apud Origenem Philocaliæ cap.I. ex lib.IV. de Principiis cap.II. Rufino interprete, hæc leguntur: *tu vero annunciabis presbyteris Ecclesiæ*. Ergo *Seniores* & *Senatus*, sunt *presbyteri*, & *presbyterium*. Quare *Senatum*, & *Curiam*, ex episcopis, presbyteris, & diaconis componi declarant Constitutiones Apostolicæ lib.II.

cap.

S. Pius I. Lib. II. C. IV. cap. XLIX. L. & reliquis. Hinc tres distinctos in Ecclesia gradus aut ordines sacros fuisse nos docent genuinæ epistolæ Ignatii, ante Pium passi. I. *Episcopum* singularem. II. *Presbyterium*, seu presbyterorum *Senatum*. III. *Diaconos*. Singulos doctissime comprobat Henricus Hammondus Dissertatione II. pro episcopatus juribus cap. XXVI. pag. 117. Pius ergo verbis illis *Senatus pauper Christi*, suos presbyteros designavit, eandemque phrasim postea usurpant subsequentium etiam sæculorum scriptores nostri, Optatus in Gestis Cæciliani & Felicis, Ennodius in natali Laurentii, & Sidonius lib. IX. epist. III. apud quos Ecclesiæ *Senatus*, seu *presbyterium* non semel occurrit. Hoc *presbyterium* Rufinus, *Cleri Romani Senatum* vocat Apologiæ lib. III. pag. 448. editionis novæ Hieronymianæ, quas voces apud latinos *ab ætatis notione ad honoris & dignitatis appellationem* transiisse, notat Petavius lib. I. de Ecclesiastica Hierarchia cap. XII. §. XVI. Morem salutandi in fine literarum, Christianis tunc fuisse acceptissimum, nos docet Ecclesia Smyrnensis in epistola de martyrio Sancti Polycarpi, qui fuit Pio æqualis; ibi enim sic legitur in Ruinarti Actis martyrum pag. 34. *Salutate omnes Sanctos. Hi, qui nobiscum sunt, omnes salutant*: qua in re magnum Ecclesiæ doctorem, majores nostri imitari studebant. Hæc de stylo prioris epistolæ, quam Beveregius in notis ad canonem II. Apostolicum *indubitatam* vocat, ejus testimonio usus, ut tres distinctos in Ecclesia ordines constitutos ostendat, Episcopos, presbyteros, & diaconos A. D. 143.

IV Tillemontius post Blondelli, & Pearsonii censuras a me hactenus refutatas, alteri epistolæ Sancti Pii majus negocium facessere putat quod in eadem traditur de Vero, Viennensi episcopo, e vita sublato, deque *Justo* in ejus locum a *fratribus constituto*: quæ, inquit vir eruditus to. I. & II. pag. 621. in concordiam redigi neutiquam possunt cum Sulpicio Severo, affirmante, nullum Christi martyrem ante M. Aurelium Imperatorem, sive annum vulgarem CLX. in Galliis obiisse. Ad hæc *Verum* hunc *episcopum* & *martyrem* vel nusquam, vel *confessoris*, non *martyris* titulo memorari contendit, ideoque non ad *secundum*, sed ad *quartum* sæculum pertinere, eoque interfuisse Concilio I. Arelatensi. Chronico autem Adonis, episcopi Viennensis, *Crescentem*, *Zachariam*, & *Verum* (quem postremum silet Ado ipse in Martyrologio) ab aliena manu insertos videri, minime vero ab Adone, eorundem Sanctorum præsulum successore. Addit vir doctus, simplicem *Veri* memoriam superesse in tabulis Ecclesiæ Viennensis, at *martyris* elogium deesse in Martyrologio Romano. Sic Tillemontius. Quare heic mihi præcipue laborandum, ut *Verum Episcopum & martyrem* Ecclesiæ suæ Viennensi restituam; inde enim patebit sinceritas epistolæ Sancti Pii. Porro difficile est creditu, Adonem suæ Ecclesiæ primordia tam supine ignorasse, ut ea Chronico suo non inseruerit, quum tamen de aliis Ecclesiis id accurate præstiterit. Quamobrem Adonem ipsum, & non alium, seriem præsulum Viennensium a Crescente deductam, in Chronico suo digessisse autumo; consonat enim

enim ipsemet Ado in Martyrologio die XXVII. Junji pag. 109. editionis Plantinianæ, ubi hanc eandem originem literis consignavit hoc pacto: *Sanctus Crescens Viennæ, civitate Galliarum, per aliquot annos sedit, ibique Zachariam discipulum pro se episcopum ordinavit*. Ante Adonem eadem scripserat Paullus I. Pontifex in epistola ad Carolum Magnum, ubi Ecclesiam Viennensem, *Apostolorum collegam Crescentem, magistrum habere* meruisse affirmat apud Jo: a Bosco in Bibliotheca Floriacensi par. III. pag. 45. Crescentem Gallias religionem edocuisse ex Paulli epistola II. ad Timotheum cap. IV. colligit Petrus de Marca in literis ad Henricum Valesium §. III. quæ exstant cum Dissertationibus editis a Baluzio pag. 425. Neque ulla alia Galliarum Ecclesia præter Viennensem Crescente antistite gloriatur. Nam vir eruditus Nicolaus Serarius, qui in Moguntiacis cap. II. pag. 231. Crescentem, episcopum Moguntinum facere nititur, nullam ejus mentionem in illius Ecclesiæ tabulis haberi fatetur: quod primo auctori non contigisset. Petrus Cluniacensis lib. I. epist. II. Galliæ Ecclesiarum conditores enumerans ait: *Irenæus Lugduni*, CRESCENS *Viennæ &c.* Passus fuit sub Trajano, ex Baronio A. D. 118. §. IV. & in Martyrologio ad diem XXVII. Junii. Hoc eodem tempore martyrium subjisse traditur ejus successor *Zacharias*, quem excepit *Martinus*: atque hunc sub eodem Trajano sequutus est *Verus*, ut Ado auctor est, & ex illo Fratres Sammarthani in Gallia Christiana to. I. pag. 792. Quatuor autem episcopos brevi intervallo Viennensem Ecclesiam rexisse nemo mirabitur, qui perpenderit, in Hierosolymitana *quindecim* præsules *triginta* annis sedisse, teste Eusebio lib. IV. cap. V. & in Romana ab A. D. 883. ad A. D. 912. nempe solis *triginta* annis *quatuordecim* Pontifices numerari, ut constat ex Baronianis Annalibus. *Verus* ergo, quem nihil vetat sedisse usque ad A. D. 146. quo universæ Ecclesiæ præesse cœpit Pius, non sub Trajano, sed sub Antonino Magno passus jure dicetur, salva auctoritate Sulpicii, cujus hæc sunt verba in lib. II. Historiæ sacræ: *sub Aurelio Antonini filio persecutio quinta agitata: ac tunc primum intra Gallias martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta*. Hunc Sulpicii locum critici recentiores Jacobus Sirmondus, Johannes Launojus, & Tillemontius interpretatione ex ipsius juris & rhetorum principiis petita, utinam cum diptychis Ecclesiasticis in concordiam redigere maluissent; generi enim per speciem derogari docent Jurisconsulti. Petrus de Marca in epistola ad Valesium §. XXIII. jure quidem, mea sententia, arbitratur, Sulpicium loqui de martyriis *generalibus*, nimirum de cœde Pontificum simul & plebis Christianæ, quemadmodum in Ecclesiis Viennensi & Lugdunensi sub M. Aurelio factum est: cui cladi similis ante in Galliis nulla contigerat. Nec propterea hæc ipsa *generalis* clades impedit, quin antiquitus alii præsules pro Christo mortem objerint, puta Crescens, Zacharias, ceterique Viennenses, absque ullo tamen generali Christianæ plebis excidio, ut postea sub Decio pariter factum est, qui in solos Episcopos sæviit. Non ideo tamen in rebus pertexen-

S. Pius I. Lib. II. C. IV. pertexendis erravit Sulpicius, qui summa tantum illarum capita libavit, præteriens Gallicanarum sedium origines, quas omnino intactas reliquit. Quod vero ait, *serius trans Alpes Dei religionem susceptam*, hoc recte quidem ait, comparatione habita partium Orientalium ipsiusque Italiæ, quæ doctrina fidei prius imbuta est, proventuque uberiori, quam Galliæ, profanarum superstitionum tenaciores. Ad hæc Viennam *intra* provinciam Romanam potius quam *intra* Gallias stetisse constat; nam in lemmate epistolæ de *martyribus Viennensibus & Lugdunensibus* apud Eusebium lib. v. cap. I. *Lugdunum* vocatur urbs *Galliæ*, quæ postmodum devicta fuit; quæque tunc extra terminos provinciæ Romanæ censebatur. Non ita *Vienna*, quæ proprie erat in provincia Romana; ideoque ad illam non extenditur locus Sulpicii: quod tamen de more audacter pronunciavit Launojus. In eodem lemmate primum etiam locum habere Viennam propter ejus Ecclesiæ antiquitatem, auctor est Blondellus de Primatu pag. 714. non vero, quod honoris prærogativa in ordine civili tunc Viennæ præ Lugduno ex instituto Galbæ competeret, ut visum est Petro de Marca de Primatibus §. 112. nam in regimine ecclesiastico primis illis Ecclesiæ sæculis civilis ejusmodi fastigii dignitatem minime attentam fuisse egregie ostendit Johannes Morinus lib. 1. Exercitat. XVIII. *Veri* ergo martyrium recte statuitur sub Antonino Pio, quamvis non eo anno, quo illud locat Baronius, a quo A. D. 166. §. VII. vocatur *primus Viennensis Ecclesiæ episcopus*, postquam ejus decessores jam numerasset; idque non errore, ut putavit Blondellus, neque consulto, quasi illum *primum*, & non *quartum* Viennensem episcopum credidisset, ut sibi persuasit Tillemontius; sed propterea quod *tres*, vel saltem duo *Veri* eam sedem diversis temporibus implevissent, ut mox dicam. Nec obstat, ex Adonis Chronico Ætate v. A. D. 101. pag. 124. 127. Verum *sub Trajano* floruisse, & A. D. 163. *Justum*, ejus successorem, martyrio coronatum, quum enim primis illis temporibus fatiscat Chronologia Adonis, satis est, rem ipsam ab eodem fuisse literis traditam, licet non adeo certo tempori affixam, eo quod res Chronologica esset luxata sæculo nono, quo scripsit Ado. Si autem *Verus*, qui adest in Chronico Adonis, in ejusdem Martyrologio abest, non inde consequitur, ab aliena manu in Chronicon irrepsisse, quod Guillelmus Morelius typographus regius cum editione Jodoci Badii, & cum *antiquissimo Codice* Viennensi collatum vulgavit Parisiis A. D. 1561. quippe neminem fugit, librarios in Martyrologiis exscribendis alios Sanctos addere, alios omittere consuevisse, unde quot sunt Martyrologii Usuardini codices, calamo aut typis descripti, totidem spissa lectionum discrimina in iisdem occurrunt. Pari pacto Desiderius Veri II. successor in eadem Sede Viennensi, qui martyr obiit A. D. 607. memoratur in Chronico Adonis Ætate VI. pag. 189. reticetur in Martyrologio, quanquam ipsemet Ado seorsum ejus martyrium descripsit. Vide Cointium in Annalibus Francorum to. II. pag. 576. Itaque suspicienda est traditio Ecclesiæ Viennensis, quæ *Verum*, tanquam

quam *martyrem*, sive, ut phrasi utar Adonis, *confessione fidei illustrem*, colit die prima Augusti: *victor enim de mundi principe triumphavit*, teste Pio; licet martyrii nota (quod alibi etiam sæpe contingit) desit in Bedæ, Galesinii, & Baronii martyrologiis, in Usuardo quoque Cartusiano, & Bruxellensi apud Sollerium pag. 441. ubi tamen non *Verus*, sed *Severus* dicitur. Ex his patet, huic *Vero* martyri nihil esse cum *Vero* illo, qui A.D. 314. interfuit Concilio I. Arelatensi, in quo sic legitur tom. I. Labbeano pag. 1429. *Verus episcopus. Beda exorcista de Civitate Viennensi*; ubi nihilominus non *Verum*, sed *Claudium* interfuisse ait Ado A.D. 306. pag. 144. forte enim in Concilio obiit *Claudius*, cui statim suffectus est *Verus*, quare uterque interesse potuit, nisi idem fuerit binominis, vel Adonem ex Baronio A. D. 314. §. XLIX. falsum fuisse malimus, quemadmodum falsus est affirmando, illud Concilium ex episcopis *sexcentis* coactum tempore Nicæni, cui tamen *undecim* annos prævivit, *ducentisque* tantum episcopis constitit. Hic *Verus*, ut notat Baronius ad diem 1. Augusti, *secundus* est ejus nominis episcopus Viennensis; *tertius* enim, qui rectius dicitur *Virus*, vixit A. D. 583. post Evantium & ante Desiderium, ex Adone in Chronico & Martyrologio die III. Januarii. Hoc *Viri* nomen alias antiquis minime ignotum observat Petrus Franciscus Chiffletius in notis ad Fulgentium Ferrandum pag. 269. Trium *Verorum* distinctionem post Baronium olfecit etiam Bollandus to. I. Januarii pag. 822. Jam ad Justum episcopum *Veri I.* successorem descendamus. Ado in Chronico, nimirum in proprio, non in alieno opere, eum non semel quidem, sed iterum & tertium nominat; nam sub Hadriano, ait A. D. 120. pag. 125. *hoc itidem tempore Justus Viennensis Ecclesiæ episcopus, illustrissimus in confessione extitit*. Sub Antonino de eodem sic scribit A. D. 141. pag. 126. *Viennensium episcopus Justus adhuc clarus habetur*: & demum sub M. Aurelio A.D. 163. pag. 127. *Justus Viennensis episcopus longo tempore exsilio maceratus martyr gloriosus efficitur*. In appendice ad Martyrologium Adonis, quod vulgavit Rosvveydus pag. 207. die IV. Maji hæc de eo leguntur: *memoria beatissimi Justi Viennensis episcopi*: & quasi hæc lectio sine expressione martyrii, non esset satis genuina, eam Rosvveydus asterisco signavit. Justus eadem die recensetur in Bedæ Martyrologio, & etiam apud Usuardum editionum Lubecensis, & Coloniensis A. D. 1475. 1490. & in codice Bruxellensi apud Sollerium pag. 253. Rursus in duobus aliis Martyrologiis MSS. Ecclesiæ Viennensis, in Kalendario antiqui Missalis, in Florario MS. Sanctorum tomo I. Maji Bollandiani, & in Catalogo ibidem exscripto, in quo passus traditur sub M. Aurelio. Rectius profecto ejus sedes inter Antoninum & Marcum arctatur, ut proinde illi tribuendi non sint tot anni, ac vulgo tribuuntur. Ex his quæ dicta sunt, existimo, epistolæ Sancti Pii sinceritatem iis, quæ de Vero & Justo in ea memorantur, infirmari neutiquam posse. *Attalus* autem & literas martyrum, & nuncium de Veri triumpho ad Pium tulisse dicitur in hac ejusdem epistola, quia

S. Pius I. Lib. II. C. IV.

N moris

S. PIUS I. LIB. II. C.IV. moris fuit quum episcopus ad episcopum scriberet, alicui tantum Ecclesiæ ministro literas credere. Adi Baronium ad diem III. Februarii. Neque is Attalus a celebri Pergameno diversus putandus est, cujus postea & ceterorum agonem, egregie toleratum, epistolæ ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis, ad Asianos scriptæ, testantur apud Eusebium lib.v. cap. I. Tunc Viennam episcopum proprium, & quidem *Justum*, de quo loquimur, habuisse concludit Henricus Valesius in notis ad eandem epistolam: dum enim *ex* UTRAQUE *Ecclesia præstantissimi quique detenti* dicuntur, manifesto apparet, Viennam perinde ac Lugdunum, suum tunc episcopum habuisse, nempe A. D. 177. qui fuit XVIII. Imperii Marci; quippe *Ecclesia* ab antiquis Scriptoribus non dicitur nisi *matrix* quam *Cathedralem* vocamus. Valesio adstipulatur Ruinartus in Actis martyrum pag. 63. editionis II. Recte ergo Sanctus Pius Justum recens electum, sic alloquitur: *tu vero apud Senatoriam urbem Viennensem ejus loco* (idest Veri) *a fratribus constitutus & colobio episcoporum vestitus, vide, ut ministerium, quod accepisti, in Domino impleas*. Tantum de re historica, in Pii literis comprehensa.

V. Sed Blondellus & Tillemontius *Colobium* istud Justo detrahere conantur, ceu vestimenti genus, episcopo minime proprium. An jure id agant, jam a nobis quærendum est. Veteres tam Romani, quam Græci duplicem *tunicam* exteriorem habuerunt; aliam manicatam & longam, quam *chiriodotam*; aliam nec manicatam nec longam, quam *Colobium* Græce, *tunicam* latine dixerunt. Consulantur de hoc Justus Lipsius Antiquarum lectionum lib. IV. Cap. VIII. & Octavius Ferrarius de re Vestiaria lib. III. Cap. VIII. Tertullianus Cap. I. de Pallio, *tunicam* ejusmodi, sive *colobium*, vestem tam Gentilibus, quam Christianis alias communem, sic graphice delineavit: *neque trans crura prodige, nec intra genua inverecunde, nec brachiis parce, nec manibus arcte*. Sed erat etiam aliud *Colobium* ab vulgari & communi diversum, quo uni episcopi in sacris utebantur, propterea dictum a Pio *colobium episcoporum*. De eo fit mentio in actis Petri Alexandrini sub Maximino passi, quæ in suum Martyrologium transtulit Ado VII. Kal. Decembres: ibi enim vir sanctissimus Christum sibi apparuisse memorans, *erat autem*, inquit, *indutus* COLOBIO LINEO CANDIDO, *nimis conscisso a summo usque deorsum, & ambabus manibus conjungebat illud circa pectus suum, quodammodo cooperiens nuditatem suam: quem ut vidi timore nimio correptus, tandem confortatus, ajo ad eum: quid est, Domine, quod video* TUNICAM *tuam scissam a summo usque deorsum?* Eadem prostant in vulgato Martyrologio Bedæ & in meo codice MS. Usuardi. Sic Petrus unum & idem vestimentum & *colobium* & *tunicam* vocat. His respondent Acta Græca edita a Francisco Combefisio in Illustrium martyrum triumphis pag. 197. ubi legitur Κολόβιον & Κιτῶνα, quod postremum Anastasius Bibliothecarius interpres apud Baronium A. D. 310. §. V. generatim vertit *indumentum*, quum potius *tunicam* vertere debuisset. Au-

Auctor de Divinis officiis Cap. XXXIX. inter opera Alcuini pag. 1091. Honorius Augustodunensis in Gemma animæ lib.I. Cap. CCXI. *colobium* a B. Silvestro in *Dalmaticam* versum affirmant, eamque ab eodem Pontifice initium sumsisse tradit etiam Walafridus de Rebus ecclesiasticis capite XXIV. quorum dictis adquievit Cardinalis Bona in Rebus Liturgicis lib.I. cap.XXIV. §.18. Contra Anselmus Lucensis in libro MS. Decretorum apud Petrum Ciaconium in notis ad Cassianum pag.674. editionis II. Vaticanæ anni 1588. Eusebio in testem adducto, Liberium *Dalmaticæ*, *colobii* Silvestrum, auctores facit. Sed Anselmus dubio procul sua hausit ex actis apocryphis Sancti Silvestri, quæ ideo tribuit Eusebio, quod initio Prologi occurrant hæc verba: *historiographus noster Eusebius Cæsareensis cum historiam ecclesiasticam scriberet, prætermisit ea, quæ se in aliis opusculis meminit scripsisse*. Hæc acta latina, sexcentis ab hinc annis exscripta, quæ mecum olim communicavit doctissimus æque ac piissimus Cardinalis Thomasius, *colobii* institutionem tribuunt Silvestro, occasione, qua Euphrosynus episcopus ex Oriente huc Romam profectus, *accedens ad sacrificandum Christi mysteria*, CANDIDISSIMO COLOBIO *utebatur*: *quod* COLOBIUM *Sancti Jacobi fuisse perhibebat. Dicebat autem justam esse reverentiam, ut dum divinis mysteriis sacerdos assistit, his utatur vestibus, quæ habitum Apostolorum in Sacerdotibus exhibent*. Inde statim hæc subjunguntur: *sicque factum est, ut a Sancto Silvestro & presbyteris ejus* COLOBIORUM *usus sumsisset initium*: *quo Marcus & Julius & Liberius eo ordine usi sunt. Post hos autem* COLOBIA *in dalmaticas commutata sunt*. Hæc eadem occurrunt in Actis Silvestri Græce editis a Combefisio in Illustrium martyrum triumphis pag.265. Verum quæ de *colobiis* heic narrantur, omnino falsa esse colligimus ex genuinis Cypriani episcopi & martyris actis proconsularibus, in quibus quum ille duceretur ad supplicium, *colobium*, seu *tunicam*, dimisisse memoratur: *& quum se* TUNICA *expoliasset, & diaconibus tradidisset, in linea stetit, & coepit spiculatorem sustinere*. Ita habent antiqui codices MSS. teste Baronio die XXXI. Maii, Ruinarto in Actis martyrum pag.218. §.15. & Jo. Fello ad Opera Cypriani; unde prorsus contemnenda est vulgata lectio, quæ loco *tunicæ* habet *dalmaticam*. Hanc lectionem librariorum audaciæ tribuit idem Fellus; quum enim officiosi homines *tunicam* dignitati episcopali respondere non crederent, *dalmaticam* substituerunt. In Adonem Rosvveydi XVIII. Kal. Octobres, *dalmaticam* manifesto irepsisse comperimus, ibi enim de Cypriano sic legitur: *dalmaticam* TUNICAM *tulit, & diaconibus tradidit, stans in linea*; Vox *dalmaticam* inepte redundat. Papias & vulgatus Alcuinus *colobia* ideo in *dalmaticas* versa scribunt, quia *nuditas brachiorum culpabatur*. Sed hoc ingenium magis, quam fidem historicam sapit. *Colobium* fuit *tunica* exterior; interior autem *subucula*, ut patet ex Actis Sancti Cypriani, qui deposito *Colobio*, sive *tunica* exteriori, in interiori, nempe in *linea*, stetisse dici-

dicitur. Quare licet *Colobia* manicis ultra cubitum protensis, carebant; non ideo tamen *nuditas brachiorum* culpari poterat, quæ ab interiore tunica tegebatur. Non ergo in Ecclesia latina *Colobii* auctor fuit Sanctus Silvester, aut eo recentior Pontifex; sed Apostoli in suos successores episcopos hujus vestimenti morem & formam transmiserunt. *Colobio* pallium superinjiciebatur; tantum abest, ut *Colobium* ipsum fuerit *pallium*: quo tamen nomine perperam appellatur in Martyrologio Viennensi, superius adducto. Hinc Christum Dominum & *tunicam* indutui, & *pallium* amictui habuisse, colligimus ex Johanne cap. XIX. ver. 23. Abdias fabulosus lib. VIII. Hist. Apostolicæ de Sancto Bartholomæo loquens, *vestitus*, inquit, COLOBIO ALBO, *clavato purpura*, *induitur pallio albo*, *habente per singulos angulos singulas gemmas*. Vide Philippum Bonarotium in commentariis ad Sacra Vitra pag. 37. 87. Eundem morem nos docent acta Silvestri apud Combefisium. Et sane in Occidente diu post Silvestrum, ipsumque Liberium, sexto etiam sæculo episcopos *colobio* usos duo luculenta testimonia confirmant. Unum est antiqui auctoris, qui descripsit miracula Sancti Gibriani presbyteri, æqualis Sancti Remigii Remensis episcopi apud Hagiographos Bollandianos tomo VII. Maii pag. 624. §. 14. ubi hæc leguntur: *visum est in somnio cuidam ex nostris, Sanctum Remigium de loco, ubi jacet post altare*, COLOBIO ALBO *indutum prodire*. Alterum est Gregorii Turonensis, qui in vitis Patrum cap. VIII. §. 2. hæc narrat de Sancto Nicetio Lugdunensi Antistite, cum quo adhuc puer versatus fuerat: *oram vestimenti sui articulis arripiens, ita se* COLOBIO *concludebat, ut nunquam artus mei beata ejus membra contingerent*. Quotquot auctores hucusque laudavi, *Colobium* una voce *candidum*, aut *album* dixerunt. Hoc ipsum confirmat Hieronymus lib. I. contra Pelagium, sacras hujusmodi vestes criminantem: *quæ sunt rogo*, ait, *inimicitiæ contra Deum, si* TUNICAM *habuero mundiorem; si episcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum*, CANDIDA *veste processerint?* Ex his apparet, sacrum *Colobium* semper *album* fuisse: quod de colobio communi & vulgari non legimus; deque *Dalmatica* multo minus: quam *post alia indumenta sacerdotalia* inventam memorat Bruno Astensis in libro de Sacramentis in Bibliotheca PP. tomo XX. pag. 1729. edit. Lugd. ejusque usum a summis Pontificibus nonnisi privilegio concessum sexto sæculo, docet Magnus Gregorius lib. VII. Epist. CXII. ad Aregium Vapincensem episcopum. Immo Hieronymus vestem *candidam* communiter induere, crimini vertit in epistola ad Nepotianum. Quare lapsus est Walafridus sic scribens capite XXIV. de Rebus ecclesiasticis: *primis temporibus, communi indumento vestiti, Missas agebant*. Hæc, a nobis fuse explicata, pro *colobio* sacerdotali in epistola Sancti Pii, contra insignium Criticorum animadversiones, evincunt, episcopos a primis usque temporibus *colobium* sibi unis proprium, & a communi diversum, habuisse, cui nihil fuit cum mona-

monachorum Orientalium colobio, sive *lebitonario*, ut appellatur in Vita Sancti Pachomii cap. xiv. in originibus Isidori lib. xix. cap. xxii. & apud Cangium in Glossario Græco. Hoc instar *sacci linei* fuisse tradit noster Rufinus, in lib. II. de Vitis Patrum cap. III. Episcopali *colobio* superiorem *tunicam* successisse puto, quam induunt episcopi subter casulam, ut est apud Amalarium de Eccl. offic. cap. xxii. Rupertum lib. I. capite xxiii. aliosque. Pius noster epistolam II. claudit, Justum hortando, ut inter persecutionum procellas forti animo religionem Christianam palam confiteatur: *unum*, ait, *te rogabo: in communione sta, & mei ne obliviscaris*. Hæc displicent Tillemontio ægre ferenti, Pium sine caussa dubitare de fide & constantia Sancti Justi. Sed hæc censura tanto viro indigna est: quot enim orationes parænetica occurrunt, sanctissimis viris inscriptæ, ne flagellis & ærumnis a fidei confessione averterentur? Ejusmodi vere temporibus Justum vixisse, hucusque probatum est, & ex ipsa epistola id satis clare cognoscitur.

S. Pius I. Lib. II. C. IV.

VI. Hactenus pro utriusque Epistolæ Sancti Pii veritate pugnavimus. Nunc superest, ut interpretationes illorum excutiamus, qui easdem pro genuinis ab se receptas, in Calvinianæ sectæ commodum trahere conantur, novitatem quærentes in visceribus vetustatis. David Blondellus, qui pridem, ut vidimus, imposturæ suspectas esse pronunciaverat, sagaciter postmodum ab hac sententia recedens, utramque probavit, non solum in opere de Primatu, Genevæ excuso A. D. 1641. pag. 713. sed etiam in alio de Sibyllis, Charentonii edito A. D. 1649. lib. II. cap. vi. vii. ix. pag. 160. 162. 169. Hæc Tillemontium fugerunt. Blondello enim contrariam sententiam affingit, perinde ac Pii Epistolas cum judicio Baronii, in suo eodem libro de Primatu recitatas, explosisset: qua in re vir eruditus, ut multa scribentibus sæpe contigit, memoria lapsus est, volumen de *Primatu* cum *Pseudo-Isidoro* confundens. Idem Blondellus in Apologia, Amstelodami apud Blavios vulgata A.D. 1646. suam hæresim antiquissimis testibus, si Deo placet, roboraturus, Pii epistolis, tanquam veris, abutitur sect. II. §. iv. pag. 18. Presbyterorum enim, & primæ Sedis prærogativam, in alios, jure electionis & suffragiorum, sub Pontifice Pio, transferri cœpisse nobis obtrudit; inde factum ratus ut ad Justum, Episcopum constitutum, & Roma Viennam paullo ante profectum, idem Pius hæc scriberet: *presbyteri & diaconi te observent*. Nequis autem presbyteros Episcopali gradu dejectos putaret ob unum, quem communia Ecclesiæ suffragia illis præposuissent, Blondellus comminiscitur, a Pio, more majorum, Apostolicos viros, quotquot antea dominicum gregem paverant, generali *presbyterorum* nomine nuncupatos: *presbyteri illi, qui, ab Apostolis educati, usque ad nos pervenerunt, cum quibus simul verbum fidei partiti sumus, a Domino vocati, in cubilibus æternis clausi tenentur*. Ita quidem Blondellus. Quia vero novatorum studia semper in unam metam collineare noscuntur, hæc commenta avide arripuerunt Calvinianæ scho-

S. PIUS I. LIB. II. C. IV. scholæ prima capita, Johannes Dallæus de scriptis Dionysii lib. II. cap. XXVI. pag. 397. & Walo Messalinus, seu Claudius Salmasius, de Episcopis & presbyteris cap. IV. pag. 275. & in Apparatu de primatu Papæ pag. 60. Sed non ita est, viri superbi, ut putatis. Tantum abest, Pium vestræ caussæ ulla in re suffragari, quam verissimum est, penitus eandem evertere. Hoc paucis & nullo negotio demonstro. Pius monet Justum, dum ei gratulatur Episcopatum, de munere diligenter implendo, ut ceteris inferioris gradus se præbeat exemplum: *carceres Sanctorum visita, ne aliquis tepescat in fide. Martyria sancta Spiritu Sancto proba. Ut perseverent in fide, eis incitator exsiste. Presbyteri & diaconi, non ut majorem, sed ut ministrum Christi te observent. Plebs universa sanctitate tua protegatur.* Itaque Pius jubet, Episcopum ita se exerceri in operibus Christianæ pietatis, ut quanquam, ipsa Episcopalis gradus prærogativâ, suorum caput exsistat, modestia tamen, inferioris ordinis viros æquare studeat, ex more scilicet doctrinæ Apostolicæ Sancti Paulli ad Timotheum. Apposite ergo Henricus Hammondus in Dissertatione V. pro Juribus Episcopatus cap. X. §. 5. pag. 286. Blondellianæ argumentationis levitatem irridens, Justum Episcopali charactere supra presbyteros efferri considerat, ut eum ipsi observare jubeantur; quæque a Pio *de presbyterorum, eadem etiam de diaconorum observantia* dici, adeo ut non solum presbyteros Episcopis, sed diaconos etiam presbyteris & Episcopis æquatos, ex Pii verbis concludi possit, ubi fatua illa Calviniana expositio admittatur; de utrisque enim loquitur Pius: PRESBYTERI & DIACONI, NON *ut* MAJOREM, *sed ut* MINISTRUM *Christi te* OBSERVENT: quibus verbis Pius respexit ad illud Domini apud Matthæum XXIII. II. *qui major est vestrum, erit minister vester.* Et apud Lucam XXII. 26. *qui major est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator,* ubi dici videtur *præcessor* qui in Ecclesia sublimiorem consequutus est gradum, ut *Apostoli* erant consequuti, *& post eos Episcopi,* inquit Hugo Grotius: nemo autem ad Christi exemplum vitam suam efformasse censendus est, qui non *observantiam* omnem, sibi, ut ministro Christi, non certe ut majori, præstari velit. Huc facit quod Wipertus scribit de Sancto Pontifice Leone IX. in Vita lib. I. cap. VI. *illud beati Papæ Gregorii dictum jugiter præ oculis mentis videtur habere: primus esse non audeat qui subesse non didicerit.* Cetera examinare pergamus. *Presbyteros ab Apostolis educatos,* de quorum dormitione loquitur Pius, Calviniani *Episcopos* fuisse garriunt. Vellem equidem addidissent, unde hoc colligerent; nam Pius secundi Ordinis sacros Ministros, non certe *Collegas*, aut *Episcopos*, sed *presbyteros* vocat: *salutant te Soter & Eleutherus, digni* PRESBYTERI. Sed Verum, Episcopum Viennensem adlectum, *Collegam* suum, non sane *presbyterum* vocat, Justumque ejusdem Veri *loco a fratribus constitutum, & colobio Episcoporum vestitum* agnoscit, electione scilicet, non ordine antiquitatis. Quare *presbyteri ab Apostolis educati,* qui diem

suum

suum obierant, non sunt Ecclesiarum rectores, qui in varias mundi regiones profecti, dominicum gregem Episcopi paverunt, ut Blondellus & Salmasius comminiscuntur, sed sunt pauci illi *presbyteri*, tunc superstites, quos Romæ & non alibi, de facie noverat Justus, & cum quibus, sibi subjectis *verborum fidei*, se veluti summum Episcopum, *partitum fuisse* testatur Pius, qui quum de clero sui temporis loqueretur, distinctionem ordinum, & nominum accurate observavit, secus ac Sectarii nugantur: quod adnotavit etiam Pearsonius in Vindiciis Ignatianis par. II. cap. XIII. pag. 170. licet aureas hasce Epistolas parvi fecerit, perperam sane, ut satis probatum. Salmasium Pii epistolis abutentem, alia via refellit Petavius lib. 1. de Ecclesiastica Hierarchia cap. XII. §. XXI. & XXII. S. Pius I. Lib. II. C. IV.

VII. Ex his patet, Guillelmum Cave A. D. 158. in Pearsonii & Dodvvelli sententiam temere ivisse, his de suo præterea superadditis contra easdem epistolas: *Communi fere doctorum consensu, tanquam spurias rejici: nec ipsum Bellarminum de Romano Pontifice lib. II. capite XIV. qui ex iis testimonium citat, veluti indubitatæ fidei, defendere audere*. Somniat Caveus; nam Bellarminus de literis ad Justum Viennensem ibi non loquitur, sed de epistola decretali, Pium mentiente, *omnibus Ecclesiis* inscripta, non expectato heterodoxorum judicio, inter spurias merces a nobis ultro rejici, ingenue fatetur Cardinalis Bona in Rebus Liturgicis lib. I. cap. III. §. I. ex ore Cardinalis Historici A. D. 865. §. IV. quibus addatur Bellarminus de Romano Pontifice lib. II. cap. XIV. tantosque triumviros nominasse, gratiam inire sit ab hostibus, qui crambem toties recoctam, nempe earundem epistolarum falsitatem, identidem nobis objiciunt. Non moror Caveum ubi Pii epistolarum fidem se imminuere arbitratur, propterea quod a veteribus memoratæ non fuerint: quot enim antiquissima monumenta, superiore sæculo emerserunt, quorum tamen nulla exstabat memoria? Neque sane opus fuit, binas epistolas, easque brevissimas, in Scriptorum Catalogos conjici, alias non passim vulgatas, quum Ecclesiam universalem nequaquam respicerent. Sanctus Pontifex Leo Magnus quot epistolas scripsit? Et tamen Gennadius in Catalogo cap. LXX. ceteris prætermissis, unam memorat ad Flavianum contra Eutychen. Idem auctor capite LXIII. omnino reticuit celebrem epistolam Sancti Eucherii ad Hilarium Arelatensem *de Laude eremi*. Reticuit etiam cap. LXIX. ejusdem Hilarii *expositionem Symboli*, ab Honorato Massiliensi laudatam in Vita ejus; nullamque omnino mentionem fecit *Eusebii*, *Silvii*, *& Domnoli*, illustrium Gallicanæ Ecclesiæ doctorum, qui *Scriptis meritissime claruerunt*, teste eodem Honorato in Vita Hilarii. Post Caveum dormitavit etiam Tillemontius, ratus a Natali Alexandro sæculo I. cap. X. artic. VII. & ab Jo. Baptista Cotelerio in notis ad Patres Apostolicos pag. 42. edit. I. Epistolas Pii ad Justum Viennensem reprobari; neuter enim loquitur de alia epistola, quam de illa, omnium Criticorum calculis

S. PIUS I. LIB. II. C. IV.

culis commenticia, quæ *omnibus ecclesiis* directa est. Haud absimili errore captus est Pagius A. D. 1655. IV. a Labbeo non magis utranque probari scribens, quam duas decretales, doctorum omnium consensu improbatas. Sed tantum abest, hoc Labbeo in mentem venisse, ut e contrario nostras pro sinceris & genuinis receperit. Etiam Claudius Castellanus in notis ad diem XIII. Januarii, *a nemine*, ait, *in dubium vocari, quin epistolæ Pii ad Justum Viennensem, sint suppositiciæ*. Hæc, toties dicta, ferri non possunt. Nunquid pro *nemine* habendi sunt tot viri doctissimi, qui easdem undequaque probarunt? Georgius Fabricius in epistola ad Jo: Haubitium, *thesauri e bibliothecis vetustissimis eruti*, loco habuit. Jo: Jacobus Grynæus in præfatione ad Monumenta Sanctorum Patrum orthodoxographa, *Pii*, inquit, *Romani Episcopi duæ epistolæ ob oculos ponunt, velut in tabula, illustria exempla vigilantis Episcopi, liberalitatis erga Ecclesiam, & constantiæ in martyrio*. Et paullo post: *spirant autem ipsius Epistolæ singularem quandam erga Symmistas caritatem & curam de Ecclesia*. Margarinus Bigneus, Cæsar Baronius, Jo: a Bosco, Severinus Binius, Petrus Pithoeus, Jo: Savaro ad Sidonium lib. IV. epist. III. lib. IX. epist. III. & Papirius Massonus de Episcopis Urbis lib. I. pag. 11. illas velut sinceras, uno ore laudarunt. Henricus Spondanus A.D. 112. §. IV. *plane aureas* appellat: Josephus Vicecomes de Missæ ritibus lib. I. cap. VIII. & de Missæ Apparatu lib. III. cap. XXIV. Philippus Labbeus in Conciliis to. I. pag. 576. Jo: Bona, Franciscus Maria Florentinius in Martyrologio pag. 715. Dominicus & Carolus Macri in Hierolexico, Carolus Cangius in Glossario Latino, & Godefridus Henschenius die IV. Maii, earundem, utpote a Sancto Pio scriptarum, sacram auctoritatem plurimi palam fecerunt; ne iterum memorem recentiores heterodoxos, Dallæum, Blondellum, Salmasium, & Hammondum, quorum hic utranque a se receptam contra presbyteriani dogmatis pravas interpretationes, catholice tuetur; ceteri vero utrâque, itidem a se recepta, tanquam omni suspicione carente, ad suas impias sententias confirmandas, de more abutuntur. Profecto nihil non vetustissimum & vere Apostolicum in illis elucet: quod si luculentius adhuc ostendero, insigniores venerandæ antiquitatis characteres ex illis decerptos, ob oculos ponens, operæ precium me facturum existimo. Hi vero sunt.

1. *Missas agimus*.
2. *Titulum domus suæ pauperibus adsignavit*.
3. *Presbyteri ab Apostolis educati*.
4. *Cum quibus simul verbum fidei partiti sumus*.
5. *Cubilibus æternis clausi*.
6. *Sementem Evangelii sparseris*.
7. *Per bonum certamen transierunt*.
8. *Neque vinculis Mundi illigeris*.
9. *Palmam perseverabilem tenere*.

10. Cui

10. *Cui Crux caritatem Christi tollere non potuit.*
11. *Collegam nostrum victorem de mundi principe triumphasse.*
12. *Colobio Episcoporum vestitus.*
13. *Ministerium, quod accepisti, in Domino impleas.*
14. *Cura sanctorum martyrum corpora.*
15. *Martyria sancta Spiritu Sancto proba.*
16. *Fratres nostri requiescunt in Domino.*
17. *Titulum condidit.*
18. *Senatus pauper Christi.*
19. *Plebs universa.*
20. *Collegium fratrum.*
21. *In communione sta.*
22. *Digne in Domino obiit.*

Et vero *Collegæ*, *fratres*, *plebs*, & reliqua christiana & ecclesiastica nomina, passim occurrunt in genuinis epistolis Ignatii & Cypriani; eadem etiam aliquando structura verborum, ac in epistolis Sancti Pii. Quod Pius jubet de *curandis martyrum corporibus*, omnino consonat epistolæ VIII. alias III. Sancti Cypriani, & illi, quam Ecclesia Smyrnensis scripsit de martyrio Polycarpi apud Ruinartum pag.34. Quod demum significat *Pius*, revelatum sibi fuisse, citius se diem obiturum, simile est exemplo Polycarpi, de quo scribit Ecclesia Smyrnensis pag.30. *Signum ante triduum, quam comprehenderetur, revelationis accepit*. Sic etiam Cyprianus epist.XI.alias VIII.& XVI.alias X.& in libro de Mortalitate, revelationes sibi a Domino ostensas amicis patefecit. Hæc fusius persequi oportuit, ut omnes suspicionum nebulas ab integerrimis epistolis emoliremur.

Opera Sancti Pii.

I.

Sincera.

Epistolæ II. ad Justum Viennensem.

II.

Supposititia.

Epistolæ decretales II.

HISTORIÆ LITERARIÆ AQUILEJENSIS

LIBER TERTIUS.

Fortunatianus Aquilejenſis Epiſcopus.

CAPUT I.

I. Fortunatianus, origine Afer, in Sede Aquilejenſi Benedicto ſuccedit contra Valentem Murſenſem Epiſcopum. II. Origo Canonis I. & II. Concilii Sardicenſis. III. Sanctus Athanaſius Aquilejæ cum Fortunatiano alloquitur Conſtantem Auguſtum. In templo noviter ibidem exſtructo Synaxim habet, indeque Romam petit. IV. Fortunatianus ab Arianis deceptus, communionem Athanaſii in Mediolanenſi Concilio damnavit. V. Locus Sancti Hilarii explicatus. VI. Caſus Fortunatiani excuſatur.

VENIO ad ſcriptores, quos ultra Conſtantini Magni tempora vitam ſuam extendiſſe cognoſcimus. His *Fortunatianus* Aquilejenſis Antiſtes adnumeratur, vir in Eccleſia magni nominis. Ad patriam, quod attinet, *natione Afer* dicitur a Hieronymo in Catalogo cap. XCVII. ſcilicet non ortu, ſed origine *Africanus*; quid enim vetat ex remota etiam Africa homines aliquando translatos in urbem, tunc *Italorum emporium opulentum*, uti eam vocat Julianus Imperator in Oratione II. de Conſtantio? Id ex veteribus monumentis aſſequutus Andreas Dandulus in Chronico Venetorum MS. de *Fortunatiano* hæc prodidit lib.I.cap.XII. Par.I. *hic ex Africanis ortus parentibus, & in Foro-Julii ætate & ſcientia provectus*. Hoc Dandulus videtur hauſiſſe ex Anonymi antiquioris Chronico Veneto MS. olim adſervato in Bibliotheca Triviſana, ubi *Fortunatianus* vocatur *natione Foro-Julii*. Quare non ortu, vel domo, ſed *natione*, hoc eſt origine, *Afer* dicitur a Hieronymo, & etiam a Sophronio ejus metaphraſte γένει Ἄφρος, *progenie Afer*. Certe nomen ipſum in Africa frequens fuit. *Fortunatiani*, *Cirtenſis*, *Siccenſis*, & *Tagaſtenſis* Epiſcopi præter alios occurrunt apud Sanctum Auguſtinum in Collat. I. Carthaginenſi cap. 65. Multi præterea apud Victorem Vitenſem in libro de Perſecutione Vandalica.

Alius

Alius pater Sanctæ Victoriæ sub Anulino Procof. in Actis a Balutio vulgatis Miscell. to. II. pag. 70. Hunc Onuphrius Panvinius in Commentario ad Fastos libro pag. 265. improvide miscuit cum Chyrio Fortunatiano, cujus scripta exstant inter Rethores Pithœi pag. 38. Dandulus *nonum* a Sancto Marco, Aquilejæ Episcopum computat, *decimum* Ughellus, *duodecimum* Candidus, *decimumtertium* Henricus Palladius, & de compacto omnes *Fortunatum* mendose appellant: quo nomine Hieronymo Rubeo Baronius succenset A.D. 337. §.LXXIII. Et merito quidem certe; nam in Concilio Sardicensi idem antistes *Fortunatianum* semel iterumque se scribit, & ab Athanasio in Apologia ad Constantium Augustum *Fortunatianus* semper vocatur, qui profecto Athanasius verum ejus nomen optime calluit, quippe qui eum vidit in Concilio Sardicensi, & cum eodem Aquilejæ, ut infra ostendam, aliquandiu moratus est. Neque apud nostros Aquilejenses alius *Fortunatianus*, *Fortunatus*, aut *Fortunatius* unquam exstitit præter hunc unum, contra quam scripsit Georgius Fabricius in Notis ad Poetas Christianos pag. 57. ratus, a Venantio dici *Fortunatum propter versum*, *qui vero nomine Fortunatianus Episcopus & Martyr Aquilejensis cum Felice fratre a Diocletiano capite truncari* jussi: ubi vir eruditus insigniter lapsus est. *Fortunatus* enim martyr domo Vicetinus, licet Aquilejæ passus, non *Fortunatianus*, neque Episcopus Aquilejensis putandus erat. Vide acta, quæ Hagiologi Bollandiani ediderunt tomo II. Junii pag. 460. Ut vero examen numeri Episcoporum, qui *Fortunatiano* præiverunt, alio rejiciam, certum est, neque *Agapyto*, nec *Quirino* eum successisse; utraque enim sententia, licet omnino falsa, sponsoribus suis minime caret. Benedicto Fortunatianum successorem datum jure memorat Dandulus. Hoc videtur contigisse A.D. 343. In emendatioribus enim Danduli exemplaribus Benedictus adsumptus A. D. 322. sedem suam annos xx. implevisse dicitur. Quare A. D. 343. non 344. ut putavit Tillemontius tomo VI. pag. 330. eam Fortunatiano implendam reliquit. Id factum apparet occasione, qua Patres Sardicenses Julio I. Pontifici exposuerunt apud Labbeum tomo II. pag. 661. Valentem Murfensem, in Pannonia inferiori Episcopum Arianum, propriam Ecclesiam deserere molitum, aliam præstantiorem, nempe Aquilejensem, invadere tentasse; unde magnam seditionem in eadem urbe excitavit, in qua *Victor* quidam Episcopus quum tumultum effugere non posset, populi multitudine obrutus triduo post exspiravit. Dabo verba epistolæ Sardicensis ad Julium Pontificem: *quid autem de impiis & imperitis adolescentibus, Ursacio & Valente statutum sit, accipe, Beatissime frater. Quia manifestum est, hos non cessare adulterinæ doctrinæ lethalia semina spargere; & quod Valens relicta Ecclesia, aliam invadere voluisset; eo tempore, quo seditionem commovit, unus ex fratribus nostris, qui fugere non potuit, Victor obrutus & conculcatus in eadem Aquilejensi Civitate die tertia defecit. Caussam itaque mortis præbuit Valens, qui perturbavit, qui sollicitavit.* Nec unum Concilium

lium Sardicense in hac epistola, vocavit Ursacium & Valentem *impios & imperitos adolescentes*; nam *ætate ae moribus juniores* dixit etiam Concilium Alexandrinum apud Athanasium to. I. Operum pag. 135. editionis novæ; itemque *impios & imperitos adolescentes* Hilarius ad Constantium Augustum Operum pag. 1221. editionis pariter novæ. Utrunque ab Ario hæreticis dogmatibus imbutum testatur Athanasius in epistola ad Episcopos Libyæ eodem to. I. pag: 277.

II. Hinc, perinde ac ceteros Episcopos Arianos, Valentem a Mursa, qui post Ursacium Singidunensem primus in Concilio Sardicensi proscribitur, ejusdem Concilii *justa sententia degradavit*, duas ob caussas: I. Quod labe hæretica esset infectus. II. Quod præter sacrorum canonum statuta, propriam Ecclesiam deserere, & *Aquilejensem* occupare tentasset. Quum vero Nicæna Synodus in transeuntes ex una in aliam Ecclesiam, mitius quodammodo videretur egisse, in canone XV. *factum prorsus irritum* duntaxat declarando; ex hoc Valentis crimine occasionem ortam fuisse puto eandem legem instaurandi in canone I. & II. Concilii Sardicensis: quod quidem pœna ea sancitum est, ut laicam communionem etiam in fine vitæ ejusmodi Episcopis Concilium denegari mandaverit: *manifesta est enim caussa*, inquit ibi magnus Osius Cordubensis, *quia hoc facere tentant, quum nullus in hac re inventus sit episcopus, qui de majore Civitate ad minorem transierit*; *unde apparet avaritiæ eos ardore inflammari, & ambitioni servire*. Et quia Valens in sui excusationem fortasse attulit, se ad Aquilejenses infulas invitatum, subjungit Osius in canone II. *Etiamsi talis aliquis exstiterit temerarius, ut forsitan excusationem afferat, quod populi literas acceperit; quum manifestum sit, præmio & mercede paucos, qui sinceram fidem non habent, potuisse corrumpi, ut clamarent in Ecclesia, & ipsum petere viderentur episcopum; omnino has fraudes damnandas esse arbitror, ita ut nec laicam communionem in fine vitæ accipiat talis*. Hujus *communionis laicæ* notionem vide apud Cangium in Glossario. Adi etiam Fridericum Lindenbrogium in Glossario ad Codicem Legum antiquarum pag. 1380. col. 1. Episcoporum ad alias sedes translationem ex ambitu vel avaritia postea damnavit etiam Leo Magnus epist. XII. alias LXXXIV. cap. VIII. ad Anastasium Thessalonicensem: ejusque decretum confirmavit Concilium Chalcedonense can. V. jubens, *de his qui transmigrant de civitate in civitatem, Episcopis, aut Clericis, Canones, qui de hac re a Sanctis Patribus statuti sunt, habeant propriam firmitatem*. Hanc nostram observationem de origine primi & secundi canonis Sardicensis firmare videtur ejus epistola Synodalis ad Julium Pontificem, in qua Sanctissimi Patres in Concilio se quatuor pertractasse significant: I. Res de fide, & de integritate veritatis: II. De personis inique damnatis, nempe de Athanasio: III. De vexatis & in exsilium pulsis episcopis: IV. Demum de Ursacio Singidunensi, & de Valentis crimine, cujus magnitudinem eidem Pontifici Julio ob oculos ponunt. Fortunatianus ergo paullo ante Concilium Sardicense in Episcopum Aquilejensem

jensem adlectus prælatusque fuit Valenti. Nos enim ante sæculum VI. titulo *Patriarchæ* abstinebimus, quem semper a nostris metropolitis usurpatum censet Palladius uterque, & etiam Claudius Salmasius in Eucharistico pag. 481. quibus tamen in hac sententia præiverat sæculo XI. Dominicus Patriarcha Gradensis in epistola ad Petrum Antiochenum apud Jo: Baptistam Cotelerium in Ecclesiæ Græcæ Monumentis tomo II. pag. 109. Quod legitur apud Hieronymum in Catalogo cap. XCVII. editionum Erasmi, Mariani Victorii, Suffridi Petri, & Auberti Miræi, nedum apud Sixtum Senensem in Bibliotheca lib. IV. litera F. Fortunatianum scripsisse imperante *Constantino*, & secundum Græcum Hieronymi metaphrastem *βασιλεύοντος Κωνσταντίνου*, nempe *juniore*, qui obiit A.D. 340. id mendum est pro *Constantio*: quod nomen prostat in vetustissimo codice Vaticano, mille & amplius ab hinc annis scripto, & in alio undecimi sæculi in Cœnobio Sanctæ Crucis in Hierusalem. Hanc sententiam non improbat Andreas Dandulus lib. I. cap. XII. par. I. & tutatur Ado in Chronico, Ætate VI. A. D. 361. Freculphus item tomo II. lib. IV. cap. VIII. qui omnes suorum temporum Hieronymianos codices exscripserunt. Quare post Honorium Augustodunensem in Luminaribus Ecclesiæ cap. XCVIII. ubi non *Fortunatianus*, sed *Fortunatius* corrupte vocatur in editione Suffridi, Magdeburgenses Centuria IV. cap. X. & Antonius Possevinus in Apparatu, eum sub *Constantino* vixisse perperam tradiderunt. Porro in Valentis molitiones, & Victoris Episcopi cladem inde ortam, pœnis canonicis statim animadversum fuisse credibile est: quod tamen ante Concilium Sardicense factum neutiquam legimus; unde Fortunatianus & ipse in æmulum suum Valentem sententiam tulit cum ceteris Patribus, qui CLXX. plus minus interfuerunt, ut narrat Sanctus Athanasius in Historia Arianorum ad Monachos, sive, ut vulgo appellatur, *Epistola ad Solitarios* pag. 352. editionis novæ num. XVI. & plusquam trecenti subscripserunt, ut ait in Apologia contra Arianos pag. 123. num. I. Ad eundem porro Athanasium Ursacius & Valens per Musæum seu Moysem presbyterum ex urbe Aquileja literas dederunt, illius communionem simulate affectantes. Eas recitat Hilarius Fragmento II. pag. 1298. & Sozomenus lib. III. cap. ultimo.

FORTUNATIANUS. LIB. III. CAP. I.

III. Peracta Synodo, in qua Hæresis damnata, absolutusque Athanasius, Fortunatianus noster Aquilejam rediit; eoque etiam Athanasius A. D. 349. profectus est, quem biennio ibi permansisse censet Godefridus Hermannus in Vita lib. V. cap. VIII. illuc scilicet properavit literis a Constante Imperatore acceptis. Henricus Palladius lib. IX. pag. 142. absoluto Concilio Sardicensi, mox Athanasium cum Fortunatiano Aquilejam secessisse arbitratur, quod adhuc Arianorum insidias formidaret. Sed absoluto Concilio, ivit Naissum, urbem Daciæ superioris, non Aquilejam. Hoc ipse testatur in Apologia ad Constantium pag. 298. num. IV. deinde post biennium, Aquilejam venit, a Constantio evocatus. Ipsummet Athanasium hujus rei testem audiamus: *post peractam*

vero

FORTUNATIANUS. LIB.III. CAP.I. *vero Synodum literas mihi tum Naisso degenti misit Constantius, atque hinc profectus, Aquilejæ postea commoratus sum, ubi redditæ mihi sunt tuæ pietatis literæ.* Nondum tamen Aquilejam Athanasius contenderat, quum Ursacius & Valens, ibi degentes, eodem anno 349. literis ad eum missis, quæ prostant apud Hilarium pag. 1297. ejus communionem flagitarunt. Aquilejæ, comite Fortunatiano, Constantem Augustum, Constantii fratrem, alloquutus est Athanasius, ut in eadem Apologia pag. 297. num. III. his verbis narrat: *quod si ne illa quidem, quæ adversum vos, Imperatores, clam proferuntur, celari queunt, annon incredibile erit, præsente Imperatore, tantoque adstante cœtu, me adversum te verba fecisse? Nunquam enim Fratrem tuum solum vidi, nec me ille unquam solum est alloquutus, sed semper comite Episcopo Urbis, in qua tunc degebam, aliisque, qui tum forte aderant, ipsum adii: iis, inquam, comitibus accessi, iis comitibus recessi. Hujusce rei testis est Fortunatianus Aquilejæ Episcopus; hoc ipsum potest patris Osii testimonio confirmari.* Hactenus Athanasius, qui ibidem loci Ecclesiasticis conventibus operam navans, in templo, quod tunc excitabatur, collectam haberi conspexit, præsente etiam Constante Augusto: quod narrat in eadem Apologia pag. 304. diluens Arianorum calumniam in se conflatam, quod in magna Ecclesia Synaxim habuisset, nondum completo ædificio: *rem*, inquit, *similem Treviris & Aquilejæ factam vidi, ubi item ob populorum frequentiam, dum Templa exstruerentur, in illis nihilominus conventus agebantur, nullusque tamen exstitit, qui factum hujusmodi in crimen vocaret. Quin etiam beatæ vir memoriæ frater tuus hujusmodi conventu Aquilejæ cum aliis interfuit. Idipsum me egisse fateor, ita tamen, ut non dedicatio, sed Synaxis ad orandum celebrata sit.* Athanasius acceptis deinde Constantii literis, a Sozomeno lib. III. cap. XX. & a Theodorito lib. II. cap. XI. memoratis, atque a Socrate lib. II. XXIII. adductis, quibus eum hortabatur, ut ad Ecclesiam suam Alexandrinam remearet, Aquileja Romam properavit, unde postea in Germaniam, & secundo Istri flumine Hadrianopolim profectus est, ut in Vita, Athanasianis operibus præfixa pag. 45. num. V. colligit ejus clarissimus auctor Bernardus de Monte falconis, quem pro veteri amicitia, proque ejus egregia eruditione, honoris caussa nomino.

IV. Hæc interim Constantius bello Magnentiano defunctus post diem X. Octobris A. D. 353. Arelate morabatur, quum Liberius Julio suffectus eo misit Vincentium Capuanum & Marcellum in Campania Episcopos, ut Synodum Aquilejæ cogi impetrarent, de quo antea inter eum & Imperatorem condictum fuerat. Id narrat Liberius in Epistola ad Cœcilianum Episcopum Spoletinum apud Hilarium pag. 1334. *multi*, ait, *ex Italia Episcopi convenerunt, qui mecum gloriosissimum Imperatorem Constantium fuerunt deprecati, ut juberet, sicut ipsi placuerat dudum, Concilium ad Aquilejam congregari.* Sed contra res cessit, nam Constantius, Arianis auctoribus, terrore omnia & formidine complens, exsilium

exsilium interminatur episcopis, ni Athanasium proscribant, teste Sulpicio Severo in Historia Sacra lib. II. cap. LIV. Ubi vero prius de Fide tractari, frustra Legati petiissent, quam de damnatione Athanasii, tandem hunc se damnaturos polliciti sunt dummodo & Orientales Arianum dogma damnarent; quod se acturos negantibus Arianis, quum Legati Pontificis nec Concilium Aquilejæ, nec Arii damnationem obtinere valuissent, minis & contumeliis victi, in Athanasium sententiam scripserunt. Guillelmus Cave in Historia literaria inter eos, quos Arelate insidiæ & strophæ Arianorum a Catholicis partibus abstraxerunt, etiam Fortunatianum enumerat, quem Ludovicus Maimburgus in Historia Arianismi lib. IV. pag. 317. edit. 1673. id egisse comminiscitur exemplo Saturnini Arelatensis, ut gratiam Imperatoris aucuparetur. Antonius Godeau in Historia Ecclesiastica lib. IV. pag. 652. ait, eum non solum in Athanasium subscripsisse, sed ulterius progressum, cum defensione innocentis, fidem quoque deseruisse. Sed hæc a vero longissime absunt; nam Fortunatiani subscriptio contra Athanasium, contigit post Concilium Arelatense, immo post A. D. 354. ex Baronio A. D. 353. §. XVIII. Idque vel inde firmatur, quod Liberius in literis ad Eusebium Vercellensem scriptis, ut Concilium, quo Athanasii caussa tractaretur, saltem Mediolani celebrari impetraret, hæc de Fortunatiano in Baronianis Annalibus A. D. 354. §. VIII. significavit: *etiam ad fratrem & Coepiscopum nostrum Fortunatianum, quem sciebam neque personas hominum vereri, & futura magis præmia cogitare, literas erogavi, ut & ipse pro sinceritate pectoris, & pro fide, quam se scit etiam cum discrimine vitæ præsentis custodisse, etiam nunc vobiscum dignaretur excubare: quem quidem scio pro sanctitate pectoris sui indubitanter & consilio suo prudentiam vestram firmare: &, si ita vobis placuerit, præsentiam suam in nullo dilectioni vestræ negare*. Ex his Liberii verbis videmus, Fortunatianum A. D. 354. egregiam operam adhuc navantem pro caussa fidei *etiam cum discrimine vitæ*, quemadmodum egerat in Conciliabulo Arelatensi, ubi illum inter ejectos, & male habitos ab Arianis fuisse vel hinc palam colligitur. Quare casus Fortunatiani vere contigit in Concilio Mediolanensi A. D. 355. præsente Arianorum patrono Constantio. Isthic enim cœtu Episcoporum ab Arianis ex Ecclesia in prætorium translato, hostes Athanasii, duce Augusto, fraudibus & contumeliis caussam agentes, multos in confessione veræ fidei clarissimos viros crudeli exilio damnarunt; quos inter Dionysius Mediolanensis, Eusebius Vercellensis, & Lucifer Sardiniæ Metropolita immortalem sibi nominis gloriam pepererunt. Ex his autem, qui tempestatis furori sustinendo impares, innocentiam Athanasii deseruerunt, ab ejus se communione separaturos scripto polliciti, duo alii magni nominis Metropolitæ inventi sunt, Fortunatianus Aquilejensis, & Heremius Thessalonicensis. Noster, quem antea summis laudibus ornarat Liberius, ut dictum est, aliquanto restitit, ne succumberet, & veritatem Catholicam honoravit, priusquam Arianorum iniquitati assensum

FORTUNATIANUS. LIB. III. CAP. I.

sensum præstaret. Locupletior testis ipso Athanasio afferri non potest; qui *Fortunatianum* non nisi maximis injuriis oppressum cessisse narrat, quas forte pertulit auctore Valente Mursensi, antiquo ejus æmulo in Aquilejensi Episcopatu, sine cujus nutu Constantius nihil agebat, *obnoxius quidem omnibus, sed præcipue Valenti deditus*, inquit Sulpicius Severus in Historia Sacra lib. II. cap. LIII. Valens enim & Ursacius quidem in hæresim relapsi, *principes mali istius habebantur* ex eodem Sulpicio.

V. In fragmentis Hilarianis pag. 1327. exstat brevis epistola Liberii ante exsilium ad orientales episcopos, in qua suam iis communionem impertit, Athanasio negat. Eam sub Liberii nomine ab Arianis confictam censuit Baronius A. D. 352. §. XVII, ejusque sententiam aliis exemplis firmant Monachi Sancti Mauri in notis pag. 1328. Nunquam enim ante exsilium Liberius Athanasium damnavit: immo quia id facere detrectaverat, exsulare coactus est. Quum vero subsequatur brevis appendix, tanquam ab Hilario conscripta, a quo laudari videtur Epistola, ab omnibus merito proscribenda, quod utique vir Sanctus, nec alius quivis Catholicus unquam fecisset; hinc Hermannus in notis ad cap. XXV. libri VI. Vitæ Athanasii num. II. eam appendicem, quam Arianis, epistolæ auctoribus, tribuit Baronius, non ad proximam illam epistolam refert, sed ad aliam per Sardicenses Patres ad Constantium, quam Hilarius in postrema clausula Fragmenti II. pag. 1306. scriptam significavit. Huic sententiæ adversantes editionis Hilarii doctissimi auctores, eas laudes meram esse ironiam arbitrantur, propterea quod nulla ejusmodi appendix in fragmentis Hilarianis, etsi confusis & perturbatis, a proprio loco divulsa reperiatur. Mihi vero hinc inde libratis illustrium virorum momentis, liceat quoque propriam sententiam interponere. Hoc, ut aptius efficiam, prius dabo verba appendicis: *Quid in his literis non sanctitatis, quid non ex metu Dei eveniens est? Sed Potamius & Epictetus dum damnare Urbis Romæ episcopum gaudent, sicut in Ariminensi Synodo continetur, audire hæc noluerunt. Quinetiam Fortunatianus Episcopus epistolam eandem rursus diversis Episcopis mittens, nihil profecit*. Quis non videt, ironiæ nullum heic locum superesse, ubi unus idemque sermo continuus apparet, qui cadere neutiquam potest in præfixam epistolam, in qua Liberius ait, *Athanasium alienum esse a communione Ecclesiæ Romanæ?* At cur, quæso, Potamius Ulyssiponensis, & Epictetus Centumcellensis Episcopi *audire hæc noluerunt*, impii Ariani, Athanasiique acerrimi hostes; qui nihil magis optabant, quam ut ejus communionem Liberius damnaret? Fortunatianus vero cur episcopis *occidentalibus* hanc epistolam, ad *orientales* scriptam, direxit? Hilarius, si appendicis auctor dicendus est, de literis ab hisce diversis procul dubio heic loquitur. Cur non fortasse de Sardicensibus, quæ perierunt? Has enim Fortunatianus *diversis episcopis* recte misisse dicitur, quanquam *nihil profecit*, non quod apud illos Sardicense Concilium,

cilium, judice Hermanno, parum valeret, sed quod ab Athanasii communione, salva fide Catholica, se abstinere posse opinarentur. Falsum est ergo, Epictetum & Potamium, superioris epistolæ fortasse mangones, Fortunatiano auctores fuisse, ut *eandem epistolam diversis episcopis miserit, ut eos ab Athanasii communione retraheret*: quod visum illustratoribus Sancti Hilarii. Si enim hoc procederet, is dici non posset in Concilio Mediolanensi *coactus* ad subscribendum contra Athanasium, a quo jampridem descivisset. Immo ex ipso etiam dicendi modo constat, Hilarium, si appendicem scripsit, serio, non ironice de Fortunatiano loquutum, *nihil eum profecisse* caussatus mittendo eas literas *diversis episcopis*; Epictetum & Potamium eas audire noluisse, quanvis nihil *non Sanctitatis & ex metu Dei veniens* continerent. Fragmenta vero Hilariana, loco mota, salebrosa, obscura, & sine ordine esse, Hermannus etiam non diffitetur in notis ad Vitam Athanasii lib.VI. cap.XXV. num.III. Siquidem isthæc epistola Liberii inserta est, ubi Sardicensis ad Constantium inserenda erat, quemadmodum ex iis, quæ præcedunt, manifesto consequitur. Eodem pacto mox pag.1329. loco epistolæ Concilii Ægypti ad Liberium, quam promittit Hilarius, exstat Liberii epistola ad Constantium. Verissimum ergo est quod ait Hermannus lib.VII. cap.VI. & Tillemontius tomo VI. Artic. LI. pag.364. Fortunatianum, antequam laberetur, epistolam misisse ad varios episcopos, puta Concilii Arelatensis: qua tamen *nihil profecit*, non quod Arianismus in eorum cordibus perterrefactis dominaretur, sed quod sibi satius esse ducerent, Athanasii communionem damnare, dummodo nihil detraherent Concilio Sardicensi, quod Arianos damnaverat.

VI. Hæc gessit Fortunatianus Aquilejensis episcopus ante A. D. 356. propter quæ, ut Arianus & transfuga traduci non potest: a Fide enim Catholica omnino eum defecisse hactenus minime constat; sed tantum Athanasii innocentiam condemnasse. Hac in re etsi gravissimi criminis reus jure & merito agitur, quia caussa Athanasii conjungebatur cum causa Fidei; nihilominus veritatis orthodoxæ proditor dici nequit, si eidem Athanasio credimus. Sane postqnam Constantius Liberium, nec muneribus, nec terroribus fractum, in Thraciam exsulem miserat, ut auctor est Theodoritus lib.II. cap.XIII. ipsemet Athanasius, ad cujus aures hæc convolarant, ex eremo ad Austugum iter instituens, in Apologia, quam ad illum scripsit A.D. 356. pag. 69. num. XXIV. *rumor*, inquit, *undique pervagabatur, Liberium Romanum episcopum, magnumque illum Osium in Hispaniis episcopum, Paullinum Galliarum, Dionysium quoque & Eusebium Italiæ, Luciferum Sardiniæ, & alios quosdam Episcopos, presbyteros, & diaconos, quod adversus nos subscribere renuissent, in exsilium missos. Vincentium vero Capuanum*, FORTUNATIANUM *Aquilejensem, Heremium Thessalonicensem; omnesque occidentales episcopos vi non minima, immo maxima violentia, gravibusque injuriis adfectos esse, donec pollicerentur, se imposterum*

 nobis-

FORTUNATIANUS. LIB. III. C. II.

nobiscum non communicaturos. Hos omnes apud Athanasium non tempus sed caussa una conjunxit. Viden, casum Fortunatiani ab Athanasio excusari, tantum abest, ut fidem Nicænam deseruisse creditus fuerit? Huc facit testimonium Rufini, rerum orientalis æque ac occidentalis Ecclesiæ periti, itemque auctoris æqualis, qui lib. I. cap. XIX. & XX. Historiæ Ecclesiasticæ, quam Chromatio, Fortunatiani post Valerianum successori, nuncupavit, ait, Constantium in Concilio Arelatensi *per deceptionem* episcopos traxisse in consensum Arianæ perfidiæ, *Athanasii prius condemnatione præmissa, velut obicis validissimi objectione sublata*. Hoc etiam in Concilio Mediolanensi accidisse testatur, in quo *plures decepti*, dolum in negotio esse proclamantibus, in exsilium missis, *ceteris vel ignorantibus, vel non credentibus fraudem*. At neque Hieronymus, qui in Catalogo cap. XCVII. Fortunatianum primus omnium *detestabilem haberi* dixit, ideo illi hanc labem inurit, quod *pollicitus fuerit*, se cum Athanasio *non communicaturum*; sed quod *Liberium ad subscriptionem hæreseos* compulerit: quod crimen si vere constat, quin Fortunatianus cnm Arianis sit numerandus negari non potest. Hoc debet a nobis paullo accuratius expendi.

CAPUT II.

I. *Liberius exsilii pertæsus, primæ formulæ Fidei Sirmiensi subscribit.* II. *In Arianas partes non transiit.* III. *Fortunatianus eum ad hæresim subscribendam minime compulit.* IV. *Nec labe Ariana suam Ecclesiam infecit.* V. *Quæ scripsit, & quando obiit.*

I. Liberius A. D. 355. crudelis exsilii pœna a Constantio damnatus, Beroeæ in Thracia misere elanguit usque ad mensem Maii A. D. 357. quo tempore matronis Romanis eum deprecantibus, teste Sozomeno lib. IV. cap. X. & Theodorito lib. II. cap. XIV. annuit Augustus, quamquam potestas Romam redeundi ei minime facta est, priusquam Athanasii communionem execratus, formulæ Fidei Sirmiensi ab Arianarum partium, Demophilo Beroeæ, ubi exsulabat, episcopo, sibi oblatæ, subscripsisset. Hinc *Liberius*, qui terrori & minis Constantii forti invictoque animo pridem restiterat, quum tædium exsilii diutius ferre non posset, mœrore confectus, & desiderio visendæ Urbis graviter tactus, hostium strophis vinci se passus est, teste ejus epistola ad orientales apud Hilarium pag. 1335. quam tunc a *Liberio* conscriptam ostendit Petrus de Marca in opusculis a Baluzio vulgatis pag. 164. De hoc fuse agit Baronius A. D. 357. §. XLI. & Hermannus in Vita Athanasii lib. VIII. cap. V. *Tres formulæ Fidei* diversis temporibus Sirmii prodierunt, de quibus post Baronium anno eodem §. XLV. consulantur Dionysius Petavius in Dissertatione de Photino cap. II. & Natalis Alexander Sæculo IV. Historiæ Ecclesiasticæ cap. III. Artic. IV. §. XVIII.

Prima

Prima formula A. D. 351. contra Photinum vulgata, damnat eos qui dicunt, Filium *de non exstantibus, aut ex altera hypostasi esse: vel fuisse tempus, aut sæculum quando non erat*. Nulla in hac mentio fit *substantiæ*.

Secunda, Osii nomine A. D. 357. expressa, Patrem Filio majorem faciens, vetabat fieri mentionem *substantiæ, similis, & consubstantialis*, propterea quod nusquam in scripturis legerentur.

Tertia demum A. D. 359. dictata, vocabulo *substantiæ* interdicit, sed filium Patri similem profitetur.

Hinc nostro ævo inter eruditos magna quæstio excitata est, cuinam ex his tribus formulis Sirmiensibus Liberius subscripserit. Blondellus de Primatu pag. 480. 484. *secundam* formulam Liberium acceptasse contendit. Petavius ad Epiphanium Hæresi LXXIII. in *secundam* & ipse propendet, ita tamen, ut eam dumtaxat partem, qua *homousion*, & *homoeusion* reticendum esse decernitur, pacis & quietis studio Liberius suscepisse dicatur: cui postea formulæ reliqua Ariani intexuerint, ut Romani Pontificis nomine & auctoritate suam perfidiam venditarent. *Tertiam* a Liberio acceptatam opinatur Henricus Valesius in notis ad Sozomenum lib. IV. cap. XIV. Sed viri sacrarum antiquitatum periti, gravioribus momentis innixi, velut agmine facto, in unum coeuntes *primam* tuentur, Baronius A. D. 357. §. XLVI. Arnaldus Pontacus ad Chronicon Eusebii pag. 726. Hermannus in notis ad Vitam Athanasii lib. VIII. & Natalis Alexander sæculo IV. Dissertat. XXXI. Artic. I. Adstipulantur Christianus Lupus in scholiis ad Concilia to. V. pag. 228. Josephus Cardinalis Aguirrius in Defensione Cathedræ Sancti Petri tract. II. Disput. XXXVIII. pag. 394. Monachi Sancti Mauri in notis ad S. Hilarium pag. 1336. & Tillemontius tomo VI. nota LV. ad Historiam Arianorum. Hi omnes uno ore Liberium *primæ* formulæ Sirmiensi subscripsisse arbitrantur, qua *consubstantialis* Fides tantum supprimebatur, non damnabatur. Hanc formulam ambiguam, & a dolo minime vacuam, in sensum orthodoxum trahi potuisse non unus in sui lapsus purgationem apud Theodoritum lib. II. cap. XXII. dixit Liberius, sed etiam Hilarius in libro de Synodis pag. 1177. licet postea in fragmentis pag. 1337. eam non *Fidem*, sed *perfidiam* appellavit. Quare Liberius dolosam & ambidextram Sirmiensem formulam amplexatus, fide interiori Catholicus mansit, communione vel potius rumore publico hæreticus, nempe subscripsit hæresi *interpretative*, non expresse, ut phrasi utar Scholasticorum. Hoc utique erat, hæreticum quodammodo videri: hæreticis enim communicans, & ab eis Catholico etiam intellectu credendi legem accipiens, quam tamen ipsi suo, idest malo sensu, tuebantur, eorundem partes communire videbatur.

II. Confessio ergo a Liberio edita Sirmii, quo ex Beroeensi urbe Constantius eum advocaverat, Filium per omnia Patri *homousion*, & *homoeusion*, idest *consubstantialem, similemque*, nequaquam negabat,

 sed

FORTUNATIANUS. Lib. III. C. II.

sed reticebat. Hinc fraus Arianorum in Oriente vulgavit, a Liberio *consubstantialis similisque* vocabula, quæ tantum reticuerat, fuisse damnata, Filiumque Patri *dissimilem* pronunciatum. Hoc scribit Sozomenus lib. IV. cap. XV. Rumorem ejusmodi suspectum habuit Rufinus, qui duos libros Ecclesiasticæ Historiæ testatur se conscripsisse, *partim ex majorum traditionibus, partim ex his, quæ nostra jam memoria comprehenderat*; nam lib. I. cap. XXVII. ait, sibi non constare, an Liberius Imperatori adquiescens hæresi subscripserit: *Liberius*, inquit, *Urbis Romæ episcopus, Constantio vivente regressus est. Sed hoc utrum adquieverit voluntati suæ ad subscribendum, an ad populi Romani gratiam, a quo proficiscens, fuerat exoratus, indulserit, pro certo compertum non habeo*. At si Liberius Arianorum fidem acceptasset, utique id Rufino patuisset, qui in Italia enutritus, inter Orientales diutissime vixit, & demum in Occidente diem extremum obiit. Quapropter Liberius non sponte sua, sed invitus subscribens primæ formulæ Sirmiensi, retinuit semper in animo Catholicam Fidem, neque illi quicquam contrarium adprobavit. Crimen vero ejusdem fuit, partim adsensus præstiti injustæ sententiæ contra Athanasium, partim offendiculi dati Christiano Orbi, extrinsecus recipiendo formulam, ab Arianis vulgatam. Hinc ex Commentariis Aquilejensibus Johannis Candidi expungenda sunt, quæ de Liberio per Fortunatianum, ut ipse cum vulgo putat, in partes Arianas tracto, his verbis memoriæ prodidit: *ab exsilio in Pontificatum revocatus, Catholicos adeo persequutus est, ut vix superesset locus ad latendum*. Nihil veritati minus consonum a nostro Candido dici poterat. Anne Catholicos persequutus, qui ab Ambrosio lib. III. de Virginibus cap. I. §. I. *beatæ memoriæ*, & *vir sanctior nuncupatur*? Similes honoris & venerationis titulos meruit a Basilio Magno Epist. LXXIV. ab Epiphanio Hæresi LXXV. cap. VII. & a Siricio Pontifice in epistola ad Himerium Tarraconensem cap. III. Auctores editionis operum Sancti Hilarii, & Cardinalis Aguirrius eodem, quem exposui, sensu intelligendos decernunt Hieronymum in Catalogo cap. XCVII. ubi Liberium a Fortunatiano *ad subscriptionem hæreseos* compulsum protulit, Hilariumque ubi paris impietatis insimulavit Constantium in relegando, ac dimittendo Liberium. Sic etiam Auxilium, qui lib. I. cap. XXV. de Ordinationibus, exclamavit: *quis nesciat quod Liberius (heu proh dolor!) Arianæ Hæresi subscripserit?* De Hilario & Auxilio quidem id certissimum habeo. Non ita de Hieronymo, quem a falso rumore per Arianos quaquaversum diffuso, deceptum magnopere vereor, dum hæc de Fortunatiano dictavit: *& in hoc habetur detestabilis, quod Liberium Romanæ Urbis Episcopum pro Fide ad exsilium pergentem, primus sollicitavit, ac fregit, & ad subscriptionem hæreseos compulit*. Hæc eadem ex Hieronymo habent Ado & Freculphus in Chronicis. Quomodo vero *ad subscriptionem hæreseos* PERGENTEM *ad exsilium compulit* Fortunatianus, si Liberius nonnisi *biennio* postquam exsulasset, tandem subscripsit, ut superius

FORTUNATIANUS. Lib. III. C. II.

perius ostendi? In his verbis ulcus latere mirum a nemine hactenus observatum, accuratissimosque Hermannum lib. VIII. cap. VI. & Tillemontium tomo VI. Artic. LXIX. pag. 419. intactum præteriisse. Admiratio magis etiam augetur ex collatione Hieronymi cum Hieronymo, a perspicacibus viris neutiquam facta: Hieronymus ergo in sua accessione ad Chronicon Eusebianum aliter sentit atque in Catalogo; ibi enim sub Olympiade CCLXXXII. A.D. 350. tradit, Liberium non *pergentem ad exsilium*, neque *sollicitante & compellente* Fortunatiano, sed in exsilium jam trusum, ærumnisque exsilii consumtum, pravitati hæreticæ subscripsisse: *quo*, inquit, *in exsilium ob fidem truso, omnes Clerici juraverunt, ut nullum alium susciperent. Verum quum Felix ab Arianis fuisset in sacerdotium substitutus, plurimi pejeraverant: & post annum cum Felice ejecti sunt, quia Liberius* TÆDIO VICTUS EXSILII, *& in hæretica pravitate subscribens, Romam quasi victor intraverat*. Quomodo vero Liberium, qui Arianæ pravitati subscripserat, Romani exceperunt, si Felicem ab Arianis suffectum, nec *tam secta diversitate, quam communionis & ordinationis convenientia*, maculatum exspulerant, inquit Rufinus lib. I. cap. XXI.? Certe nec de Liberio, nec de Fortunatiano tantum nefas credidit Athanasius, qui & hujus misertus est, & de illo scripsit in Historia Arianorum ad Monachos pag. 368. num. XLI. *porro Liberius extorris factus*, POST BIENNIUM *denique* FRACTUS EST, *minisque mortis perterritus subscripsit. Verum ea ipsa re comprobatur cum violentia eorum, tum Liberii in Hæresim illam odium, ejusque pro Athanasio suffragium; quandiu scilicet libere, arbitrioque suo agere licuit. Nam quæ tormentorum vi præter priorem sententiam eliciuntur, ea non reformidantium, sed vexantium sunt placita*. Verba auro & cedro dignissima! Non ergo Fortunatianus Liberium *pergentem ad exsilium*, aut Beroeæ in Thracia, vel alibi extorrem *ad hæresim sollicitavit, fregit, & compulit*, sed Ariani hoc præstiterunt: & per Demophilum Beroeæ episcopum Constantius Imperator, quem Demophilum *dirum perfidiæ caput* appellavit Concilium Aquilejense in Epistola ad Theodosium apud Sirmondum tomo I. Operum pag. 744. Fortunatianus vero Liberii subscriptionem ad Constantium pertulit, teste eodem Liberio in Epistola ad Orientales, tunc edita, circa A.D. 357. quæ est apud Hilarium Fragmento VI. pag. 1336., ubi hæc ejus sunt verba: *literasque super nomine ejus (idest de condemnatione ipsius Athanasii) per fratrem nostrum Fortunatianum dedi perferendas ad Imperatorem Constantium*. Infra ait, se a Demophilo, non a Fortunatiano Sirmensem formulam accepisse. Mox in alia epistola circa A. D. 358. ad Ursacium & Valentem scripta, rursus idem inculcat pag. 1339. *& hoc etiam scire vos volo, quod fratrem Fortunatianum petii, ut cum literis meis ad clementissimum Imperatorem Constantium Augustum pergeret petere, ut bono pacis & concordiæ, in qua pietas ejus semper exsultat, me ad Ecclesiam, mihi divinitus traditam, jubeat reverti*.

FORTUNATIANUS. verti. Atqui ex his non consequitur, Liberium ad subscriptionem Hæreseos a Fortunatiano compulsum. Hinc turpiter erravit *M. Antonius* Lib. III. C. II. *Sabellicus* lib. III. de Vetustate Aquilejæ, nullo teste indicato, scribens; Liberium in exsilium ejectum, & *Aquilejam peregre progressum a Fortunatiano Aquilejensi Episcopo ad hæresim, & discordiam sollicitatum*. Si Hieronymus, auctore Baronio, *secundum famam, de Liberio longe lateque sparsam, tradidit, illum hæresi subscripsisse*, idipsum de Fortunatiano etiam fateri necesse est. Hoc innuere videtur Hieronymianus loquendi modus, *habetur detestabilis*, nempe vulgo male audit; nisi potius eo nomine traductum dicamus, quasi cum Arianis per omnia communicasse creditus fuerit, Athanasii innocentiam deserens; nam temporibus Arianorum communio cum Athanasio erat sinceræ Fidei tessera. Hoc luculente habemus ex Hieronymo in Catalogo cap. xcv. ubi Luciferum Calaritanum exsulasse testatur, quod *sub nomine Athanasii Nicænam damnare fidem* noluisset. Christianus Lupus in Scholiis ad Concilia tomo v. pag. 228. *Liberium biennalis exsilii ærumnis, & plurium Orthodoxorum Episcoporum, præsertim Fortunatiani Aquilejensis suasu & precibus*, lapsum putat: & quanvis errat in *Fortunatiano*, attamen etiam cum hac noxa illum orthodoxis adnumerare non dubitat. Facessat ergo decoctor Maimburgus, qui in Historia Arianismi lib. IV. pag. 318. *Demophilum* & *Fortunatianum* simul conspirasse fabulatur, ut variis artibus *Liberium*, exsilii calamitatibus fractum, invaderent, ubi & conciones, & verba recitat, quibus eum seducere uterque tentavit. Quum vero purpuratus Historicus omnes doctrinæ & eloquentiæ nervos intenderit in defensionem Liberii, nondum percipio, cum Palladio nostro lib. IX. pag. 144. cur *Fortunatiano*, qui criminis fœdioris, quam *Liberius*, insimulari non potest, nunquam parcens, eundem, veluti hæreticum ubique in operosis Annalibus traduxerit, atque etiam in notis ad Martyrologium. Si *Osius* Cordubensis, qui *secundæ* formulæ Sirmensi, adeoque hæresi, tormentis tamen adactus, suos calculos addidit, doctissimos defensores invenit, & ante obitum pœnitentia ductus, sancte obiisse ab eodem Baronio traditur A. D. 357. §. XXXI. a Bernardo Aldrete in Antiquitatibus Hispanicis lib. I. cap. II. a Nicolao Antonio in Bibliotheca Hispana veteri lib. II. cap. I. §. II. pag. 104. & eo amplius a piissimo æque ac eruditissimo Cardinali Aguirrio in Conciliis Hispaniæ tomo II. pag. 39., cur Fortunatianum quoque pœnituisse non debuit noxæ, lethalis quidem & maximæ, quam tamen mortis metu perterritus, invitus & coactus admiserat, Athanasii communionem damnando? Divinam opem illi in hoc non defuisse eo magis speramus, quod constat sui compotem tuendæ Fidei Nicænæ strenuam operam impendisse.

IV. Hæc si eximio Annalium auctori occurrissent, forsitan A.D. 372. §. XLII. locum Hieronymi ex epistola XLIII. ad *Chromatium*, *Jovinum*, & *Eusebium* Aquilejensis Ecclesiæ alumnos: *per vos ab urbe vestra Ariani quondam dogmatis virus exclusum est*, non perinde accepisset, quasi

extincto

extincto *Fortunatiano* Episcopo, ut ait, *Arianæ sectæ fautore*, Valerianus successor eam ecclesiam, ejusdem Fortunatiani vitio fœdatam, *ab omni prorsus impietatis fæce*, purgasset; ministerio nempe *Chromatii*, *Jovini*, & *Eusebii*. Eadem iterat A.D. 381. §. LXXXII. & in notis ad Martyrologium die XXII. Junii. At vero in plebe maximæ urbis, quo advenæ ex Oriente, *Mæsia*, *Pannoniis*, *atque mediterranea Italia pro mercibus avehendis* confluebant, teste Juliano in Oratione II. de Constantio; priusquam Fortunatianus ipse ad episcopatum eveheretur, Arii quisquilias nonnullas intermixtas fuisse jam dixi, dum ibidem inventi sunt, qui, Valenti Ariano studentes, eundem inclytæ urbis Episcopum eligere optarent. Facile autem fuit intra muros Aquilejæ, *omnium sub Occidente urbium maximæ*, ut vocat Justinianus Imperator Novella XXIX. Arianorum pestem serpere, dum *omnes fere duarum Pannoniarum Episcopi, multique Orientalium, ac tota Asia in perfidia eorum conjuraverant*, ex Sulpicio lib. II. cap. LIII. Idque haud mirum in pravissimo sæculo, *quum Arianorum detestanda perfidia totam cum universo Mundo Italiam perturbasset*, inquit Maximus Taurinensis, vel alius auctor Sermonis LVI. de Natali Sancti Eusebii inter Ambrosii Opera editionis novæ tom. I pag. 468. in fine. Hoc adhuc Sulpicius confirmat cap. LV. *Italiam, Illyricum, atque Orientem Valens & Ursacius, ceterique, quorum nomina edidimus, infecerant*. Quare apte, observante Palladio, *in illo loco Civitas erroris arguitur ab Hieronymo, nulla interim facta mentione de Episcopo, nulla de Clero, quibus salvis, fieri potuit, ut vulgus morbo laboraret*. Ergo *Fortunatianum secta fuisse Arianum*, sedemque ab eodem infectam minus æque deducitur a Baronio in notis ad diem II. Augusti, & XXVII. Novembris. Erroris caussam accipe. *Valeriani, Chromatii*, & ceterorum *Aquilejensium* studia ob Arianum dogma inde evellendum vir summus ad Fortunatianum, in Ariana historia notissimum, retulit, quum ad Julianum Valentem, Arianum, Petoviensis Ecclesiæ in proximo Norico invasorem ea referre debuisset. Hic enim *florentissimas Italiæ Civitates illicitis ordinationibus* contaminasse traditur in Actis Concilii Aquilejensis apud Ambrosium tomo II. pag. 809., ex quibus pariter discimus, in eodem Concilio A.D. 381. sub *Valeriano* antistite, *Palladium*, *Secundianum*, *Ursicinum*, *Attalum*, omnes Arianos, una fuisse damnatos, *Jovino* & *Chromatio* ibidem præsentibus, quorum alter in Concilio contra Palladium semel atque iterum disputavit. Hæc de gestis Fortunatiani.

FORTUNATIANUS. Lib. III. C. II.

V. Scripta ejus paucis verbis recenset Hieronymus in Catalogo XCVII. *in Evangelia titulis ordinatis, brevi & rustico sermone scripsit Commentarios*, sive, ut legitur in Codice Vaticano, & in alio Sanctæ Crucis in Hierusalem: *breves sermone rustico scripsit Commentarios*. Ex verbis Hieronymi discimus, *Fortunatianum* non unos *Commentarios* in Evangelia scripsisse, sed & *Titulos ordinasse*, nimirum Evangeliorum contextu in periochas & Sectiones diviso: quo ut pietati Fidelium, ita sacrarum

literarum

FORTUNATIANUS. LIB. III. C. II. literarum studiosis profecto consuluit. *Tituli* erant breviaria sive Capitula, quæ exhibebant quicquid libro subsequente contineretur, puta: *incipiunt Capitula libri Exodi. Incipiunt Tituli libri Levitici. Incipiunt Tituli libri Deuteronomii. Incipiunt Capitula libri Josue.* Hos Titulos etiam *Periochas* seu rerum *argumenta* dixerunt. Apud Græcos Eusebius omnium primus eos condidit in Evangelia. Apud Latinos nemo ante *Fortunatianum* hanc Spartam ornasse reperitur. Apostolos enim & Evangelistas sua scripta uno tenore, & sine ullis distinctionibus edidisse, apud omnes constat. Hac de re consulantur Laurentius Zacagnius in præfatione ad Collectanea sua cap. XLIV. Monachi Sancti Mauri in Admonitione ad Commentarium Hilarii, & præ ceteris Josephus Cardinalis Thomasius de his literis meritissimus, qui *Sacrorum Bibliorum veteres Titulos* ex codicibus Mss. in lucem protulit, dignissimos certe, qui in nova aliqua Bibliorum editione singuli singulis locis pro solatio & commodo studiosorum sacræ Scripturæ inserantur. Index sive Elenchus horum *Titulorum* in varios numeros distinctus, singulis libris præponebatur, dictusque est etiam *Canon*, idest *complexio Titulorum*. Jamdudum nostri Fortunatiani Lucubrationes perierunt, sed apud beatum Hilarium Pictavorum episcopum in Commentario super Matthæum *Tituli* adhuc supersunt. Fuit Hilarius nostro æqualis: a quo tamen *Titulos* mutuari potuit. Thomasius pate II. varios Titulorum *Canones*, sive *Elenchos* in singula quatuor Evangelia vulgavit: quorum aliquem *Fortunatiani* esse, non abludit a vero. Nullus tamen ex quatuor, qui in Matthæum recensentur, adamussim cum Titulis convenit, quos eidem Evangelistæ Sanctus Hilarius præposuit. Adi Henricum Valesium in notis ad caput I. libri I. Historiæ Eusebii, ubi *titulum* esse indicem *Capitulorum* ostendit, & proinde inter *Titulos* & *Capitula* discrimen aliquod intercedere, cum *Titulus* plura *Capitula* complectatur. Cæterum initio sæculi IX. Sanctus *Paschasius Radbertus* in pologo libri I. in Matthæum pag. 5. Operum a Sirmondo editorum, de *Fortunatiani* & Victorini Petavionensis commentariis in eundem Evangelistam, frustra ab se quæsitos testatur: *quos necdum reperire potuimus*. Utinam superessent, ad historicam, sive ut Theologi loquuntur, literalem Evangelici contextus sententiam illustrandam! Hieronymus in epist. XXI. sibi a Paullo Concordiensi pro vita Paulli Eremitæ, qua eum donaverat, mitti petit *Commentarios Fortunatiani*. Rursus circa finem prologi in Matthæum, inter hujus Evangelistæ latinas explanationes, ab se perlectas, recenset *Fortunatiani opuscula*, quæ a *Commentariis* jam dictis diversa fuisse non puto. Quoto Christi anno extremum diem obierit, nostri inquirere neglexerunt. Post Anonymum Trivisanum, Andreas Dandulus in Chronico lib. I. cap. XII. parte XX. sedisse tradidit annos XV. eique suffectum *Valerianum* A.D. 363. In Dandulum error irrepsit, nam in eodem cap. XII. par. I. ad episcopatum assumtus traditur A. D. 343. Ergo, ipso Dandulo teste, non A. D. 363. sed 358. obiisset: quo tamen adhuc erat in vivis, ut vidimus

cap. I.

cap. I. Onuphrius Panvinius, qui in Chronico Ecclesiastico pag. 30. A. D. 303. quinquaginta annos ei tribuens, Quirino suffecit, *Chromatium* successorem habuisse affirmavit. Hæ supinæ allucinationes, quibus atque aliis permultis Onuphrii Chronicon scatet, ne refutari quidem merentur. Aptius Candidus lib. II. fol. IX. *Fortunatiano*, quem *Fortunatum* perperam vocat, annos XX. pontificatus adsignat. Quare e vita migraverit A. D. 366. In Apologia, sive, ut vulgatæ inscriptiones præferunt, *Invectiva I.* Rufini, sub initio hæc leguntur: *Ante annos fere triginta in Monasterio jam positus per gratiam baptismi regeneratus, signaculum Fidei consequutus sum per Sanctos viros Chromatium, Jovinum, & Eusebium, opinatissimos & probatissimos in Ecclesia Dei episcopos, quorum alter tunc presbyter beatæ memoriæ Valeriani, alter Archidiaconus, alius Diaconus.* Eam Apologiam scripsit *Rufinus* A. D. 400. Aquilejam ex Oriente reversus; unde patet A. D. 371. non amplius *Fortunatianum*, sed *Valerianum* Aquilejæ sedisse, qui tunc *Rufinum* salutari fonte lavit. In aula patriarchali Utinensi, ubi nudius tertius præsulum nostrorum imagines & elogia spectabantur, auctore *Johanne Baptista Scarsaburſa*, deest *Fortunatianus*, quod hæreseos, *opinione vulgi saltem*, foret damnatus, conjectore Palladio lib. IX. pag. 150. Malo credere, *Fortunatianum* cum suppositicio *Fortunato* a Scarsaburſa confusum, quem Palladius lib. VII. pag. 114. ad A. D. 224. trudit. Is enim *Afer* ibidem vocatur: quod, ut vidimus, *Fortunatiani* patrium fuit cognomentum. Haud una hæc fabula est, quam illi parietes, spongia dignissimi, spectatoribus cecinerunt. Hac de re queritur etiam Norisius in Dissertatione de Synodo V. cap. IX. §. 1. pag. 104. & 116. edit. I. idque mecum Eminentissimus auctor aliquando memoravit. Libentius, quam Scarsaburſæ, hoc tamen ego tempori tribuo, quo nemo adhuc ex critica gente res nostras ad censorium examen vocaverat.

FORTUNATIANUS. Lib. II. C. II.

Opera Fortunatiani deperdita.

Commentarii, sive opuscula in Evangelia.

SANCTUS CHROMATIUS
Aquilejensis Antistes.

CAPUT III.

I. *Chromatius patria Aquilejensis*. II. *Valeriano suffectus*. III. *A magnis viris laudatus*. IV. *Ejus rogatu Hieronymus varios Bibliorum libros in latinum sermonem convertit*. V. *Rufinum & Hieronymum in concordiam redigere studet*. VI. *Jo: Chrysostomi caussam juvat*. VII. *Chrysostomi ad Chromatium epistola*. VIII. *Blondelli commenta*. IX. *Chromatius obit, & Sanctorum fastis adscribitur*.

I. AD eos pervenimus, qui partæ salutis sæculum V. attigerunt. Horum agmen ducit *Chromatius*, Aquilejensis antistes, quem Dandulus in Chronico lib.I. cap.XIV. par.I. natione *Hispanum*, Marianus Victorius in argumento Epist.XLIII. Hieronymianæ *Dalmatam*, Sixtus Senensis in Bibliotheca lib.IV. *Romanum* fecerunt. Sed omnes in errore versari; civemque *Aquilejensem* fuisse, posito etiam pignore contenderim. Nam Aquilejæ semper vixit, ubi ei *matrem, sorores*, & *fratres* fuisse prodit illius necessarius & rerum Aquilejensium peritissimus Sanctus Hieronymus epist.VII. alias XLIII. ad ipsum *Chromatium* adhuc presbyterum, pariterque ad Jovinum, & Eusebium, Chromatii germanum conscripta, in qua se ad tres simul unam tantum epistolam mittere affirmat, propterea quod invicem ita se ament, *ut non minus tres charitas jungat, quam* DUOS NATURA SOCIAVIT. Hi *duo* sunt *Chromatius* & *Eusebius*; quos *natura germanos* iterum vocat in Epistola VIII. alias XLII. ad Nicetam Aquilejensem subdiaconum scripta: *ecce*, inquit, *beatus Chromatius cum Sancto Eusebio, non plus* NATURA, *quam morum æqualitate*, GERMANO, *literario me provocavit officio*. Non ergo *Jovini*, ut ad diem XXII. Junii scripsit Baronius, sed *Eusebii* germanus erat *Chromatius*: cui tamen noster Henricus Palladius lib.IX. pag.158. unum *Jovinum* conjunxit. Alium fratrem, adhuc anonymum, habuit *Chromatius*, cujus fortitudinem in illius dormitione, impense laudat Hieronymus epist. XXXV. alias III. ad *Heliodorum*. Hæc quum scripta fuerit A. D. 396., ut postea constabit, hinc Tillemontium tomo XI. pag.536. Martianæum in notis, & Hadrianum Bailletum in Vitis Sanctorum die II. Decembris errasse oportet, dum *Chromatii* fratrem, de quo mortuo Hieronymus loquitur, *Eusebium* dicunt, qui tamen *Eusebius* quadriennio serius adhuc erat in vivis, episcopali dignitate insignis, perinde ac *Jovinus* & *Chromatius*, teste Rufino in priori Apologia A. D. 400. exarata. Matrem viduam & sorores virgines

nes *Chromatio* ibidem fuisse, nos docet eadem epistola XLIII. in qua Hieronymus salvere eas jubet, his verbis, sororis suæ curam, iisdem commendans: MATREM COMMUNEM, *quæ quum vobis sanctitate societur, in eo vos prævenit, quia* TALES GENUIT, *cujus vere* VENTER *aureus potest dici, eo salutamus honore, quo nostis: una quoque suscipiendas cunctis* SORORES, *quæ sexum vicere cum sæculo: quæ oleo ad lampades largiter præparato, sponsi operiuntur adventum. O beata* DOMUS, *in qua moratur Anna* VIDUA, *Virgines, prophetissæ, geminus Samuel nutritus in templo!* Hic *geminus Samuel* sunt *Chromatius* & *Eusebius*. Ne ullus de patria dubitandi locus superesit, Hieronymus *Aquilejam*, illorum urbem patriam appellat: *per vos ab urbe* VESTRA *Ariani quondam dogmatis virus exclusum est*. Hæc docent, cur Hieronymus in Chronico Eusebiano ab se aucto, Olympiade CCLXXX. A. D. 376. qui respondet anno vulgari 374. hoc insigni & memorando præconio nostræ Ecclesiæ alumnos ornaverit: *Aquilejenses Clerici quasi chorus beatorum habentur*. Chromatius, qui, ut supra in Fortunatiano dictum est, & iterum dicam, A. D. 371. adhuc Diaconus, *Rufinum* tunc recens per gratiam baptismi regeneratum, doctrina Catholica instruxerat, postmodum *Valeriani* episcopi presbyter A. D. 381. in Concilio ibidem caussam Filii Dei contra Palladium Arianum strenue peroravit, eumque omnia negasse ostendit, *quæ Fides Catholica profitetur*. Quumque Palladius *auditores laicos* appellasset, *Chromatius* hominis confidentiam paucis retudit: *salva*, inquit, *condemnatione Sacerdotali*. Vide acta Concilii apud Ambrosium tomo II. pag. 798. §. 45. & pag. 800. §. 51. His refutantur sarcinatores Magdeburgenses, qui *Chromatium* A. D. 335. floruisse scripserunt, & *Valerianum* Aquilejensem cum ejusdem nominis Calagurritano antistite, quem laudat Prudentius, conflarunt Centuria IV. cap. X. Ad Chromatii nomen quod attinet, apud Latinos & Græcos occurrit. Libanius ad *Chromatium* quendam scribit epistolam, nondum editam, a me olim latine conversam. *Chromatius*, præfectus Urbi, memoratur in Actis Sancti Sebastiani die XX. Januarii apud Bollandum to. II. pag. 271. Inter XIV. episcopos provinciæ Palæstinæ, qui A. D. 415. in Concilio Diospolitano Pelagium Catholicum pronunciaverunt, unus fuit incertæ Sedis *Chromatius* apud Baluzium pag. 361.

S. CHROMATIUS. LIB. III. CAP. I.

II. Quoto Christi anno cathedram Aquilejensem, a *Valeriano* vacuam, *Chromatius* noster implere cœperit, jam nobis quærendum est; inde enim recentium historicorum lapsus castigabuntur, Joannis Candidi lib. II. fol. IX. Panvinii in Chronico pag. 35. Wolffgangi Lazii Commentariorum lib. XII. Sect. V. cap. VIII. pag. 1014. Leandri Alberti in Descriptione Italiæ fol. 439. 2. edit. I. anni 1550. Henrici Palladii lib. VIII. pag. 129. Philippi Ferrarii in Catalogo Sanctorum pag. 733. & Godefridi Hermanni in Vita Ambrosii lib. V. cap. XII. Hi enim omnes dum *Chromatii* successionem stabilire conantur, in immanes errores abeunt, alius

 duos

S. CHROMATIUS. Lib.III. C.III. duos *Fortunatianos*, totidemque *Valerianos* confingens, alius inter *Valerianum* & *Chromatium*, *Benedicto*, alius *Januario*, locum adsignans. Porro *Valerianum* in Sede Aquilejensi A. D. 366., uti jam dixi, *Fortunatiano* suffectum, Anonymus Trivisanus & Dandulus libri primi cap.XIII. ex veteribus tabulis, annos XIX. sedisse testantur. Obiit ergo sub finem A. D. 386. eique ineunte A. D. 387. successit Chromatius. Antiqui Martyrologiorum Codices, qui Valeriani emortualem diem proferunt VI. *Kalendas Decembris*, hi sunt.

1. *Atrebatensis* tomo II. Martii Bollandiani pag. XXXIX.
2. 3. *Aquisgranensis*, & *Augiensis*.
4. *Baluzianus* in Spicilegio Dacheriano tomo XIII. pag. 13. §. 6.
5. *Barberinus* tomo II. Martii Bollandiani pag. XXXIX.
6. *Blumanius* ibidem.
7. *Sancti Cyriaci* to. III. Februarii Bollandiani pag. 282. col. 2.
8. *Gellonensis* in Spicilegio tomo XIII. pag. 418.
9. *Hieronymianus* ibidem tomo IV. pag. 684. & tomo III. Februarii Bollandini pag. 282. col. 2. ubi *Valentinus* pro *Valerianus* legitur.
10. *Lætiensis* tomo II. Martii Bollandiani pag. XXXIX.
11. *Lucensis* apud Florentinium pag. 999.
12. *Sancti Maximini* to. III. Februarii Bollandini pag. 282. col. 2.
13. *Rabani Mauri* apud Canisium tomo VI. pag. 594. ubi tamen, ut alibi, errore Librarii *Valentinus* pro *Valeriano* legitur.
14. *Sangermanensis* in Spicilegio tomo XIII. pag. 13. §. 6.
15. *Sanremigianus* ibidem.
16. *Tornacensis* tomo II. Martii Bollandiani pag. XXXIX.
17. *Vaticanus* ibidem.
18. *Usuardus* Rosvveydi apud Sollerium pag. 702.

Tot veterum tabularum consensus erroris arguit Usuardi codicem Bruxellensem apud Sollerium pag. 711. ubi *pridie Kal. Decembris* hæc leguntur: *in Aquileja depositio Sancti Valeriani episcopi & confessoris.* An tot diebus post obitum deponi non potuerit alii quærent. Dies depositionis fortasse rectius apud Baronium signatur V. *Kalendas Decembris*, ex Martyrologio Sancti Cyriaci. Idem Baronius A. D. 388. §. LXXXIV. quum Ambrosium, Maximo per Theodosium prostrato, Aquilejæ constitutum legisset, illuc profectum putavit *ex more*, *ad novi creationem antistitis*, *quum*, *defuncto Sancto Valeriano*, *ejus Civitatis episcopo*, *in locum illius est subrogatus Sanctus Chromatius*. Ita Baronius. Verba Paulini Diaconi, eam profectionem narrantis in vita Ambrosii cap. XXII. hæc sunt: *extincto Maximo*, *posito Theodosio Imperatore Mediolani*, *Ambrosio vero Episcopo Aquilejæ*, *in partibus Orientis in quodam castello*, *a Christianis viris Synagoga Judæorum*, *& lucus Valentinianorum*, *incendio concremata sunt*, *propterea quod Judæi*, *vel Valentiniani insultarent Monachis Christianis*. Sed Candidus

didus lib. II. fol. IX. 2. & Palladius lib. IX. pag. 156. ut Ambrosiano itineri caussam prætexerent, ejusmodi incendium *Aquilejæ* contigisse commenti sunt, quanquam Paulinus disertis verbis *in partibus Orientis* id evenisse tradiderat, nempe ad castrum *Callinicum*, quod non in *Venetia*, sed in *Mesopotamia* stetit ad ripam Euphratis, ex Ammiano lib. XXIII. cap. III. & ex Procopio de Bello Persico lib. I. cap. XVIII. lib. II. cap. XI. & XXI. & in Historia arcana cap. III. in fine. Hoc nostrates historici discere etiam potuissent ex Ambrosii Epist. XL. *Aquilejæ* scripta, in qua vir Sanctus cum Theodosio expostulat, propterea quod Synagogam ab Episcopo Callinici instaurandam, & a Monachis pœnas dandas, edicto sanxisset. Maximum Tyrannum ad tertium ab Aquileja lapidem A. D. 388. v. *Kal. Augustas* devictum testatur Idacius in Fastis Labbeanis tomo I. Bibliothecæ Mss., quibus potius, quam Socrati, extero scriptori, credendum est, qui lib. v. cap. XIV. eam cladem rejicit in VI. *Kal. Septembres*. Fuso hoste, *quem prius ignominia servitutis, quam hostili mucrone confossum*, ait Hieronymus in Epitaphio Nepotiani, Theodosius Aquilejæ substitit aliquandiu, Maximi acta abrogaturus. Nam lex VI. tit. XIV. lib. XV. Codicis Theodosiani, ibidem data VI. Kal. Octobres, agit *de honoribus a Maximo collatis, abrogandis*. Mox post sexdecim dies ei similem sanxit Mediolani VI. *Idus Octobres* ejusdem anni 388. in qua urbe III. *Nonas Majas*, & VI. *Kal. Decembres* anni insequentis 389. adhuc degebat, quando leges XVII. & XIX. de *hæreticis* tit. XV. lib. VI. vulgavit. Ergo Theodosium die XXVI. *Septembris* Aquilejæ, & die X. *Octobris* A. D. 388. Mediolani morantem habemus: eoque spacio temporis interjecto Ambrosius, *extincto Maximo, posito Theodosio Imperatore Mediolani*, ut ait Paulinus, *Aquilejam* properavit; aliàs in alterutra urbe, non literis, sed coram, de rescripto, in Christianos Mediolani vulgato, apud Augustum expostulasset. Consulantur auctores Admonitionis pro ordine epistolarum Sancti Ambrosii §. XI. & Pagius A. D. 388. §. XII. Quum autem, ut vidimus, *Valerianus* obierit die XXVI. Novembris, hinc constaret, Ambrosium *ante*, non *post* obitum *Valeriani* Aquilejam profectum, ideoque aliam ob caussam, quam ob *Chromatium* Valeriano subrogandum; qui nondum ex hac vita migraverat. At quanto magis in Ambrosiani itineris caussa vir maximus falli dicendus est, si biennio citius, *Valerianus* diem extremum obierat, quemadmodum Venetorum monumentis proditum est? Recte ergo auctores novæ editionis operum Sancti Ambrosii, in ejus vita cap. XCVIII. caussam ejusmodi itineris ignorari, neque ullum testimonium adstruendæ Baronianæ sententiæ proferri, dixerunt. Si Ambrosius in Pannoniam iter habuit, Anemium Sirmiensem Episcopum ordinaturus, teste Paulino cap. XI. non video cur idem accuratus Ambrosii notarius caussam Aquilejensis itineris reticere debuisset, si hoc Chromatii ordinationem spectasset.

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. III.

III. Fuit *Chromatius* inter occidentales Episcopos sanctitate & doctrina

S. CHROMATIUS. Lib. III. C. III. ctrina celeberrimus, ut laudes a laudatis viris in ipsum collatæ palam testantur; magnis enim amicitiis floruit: *Johannis Chrysostomi*, *Hieronymi*, *Ambrosii*, *Heliodori*, *Rufini*. Ambrosius quidem A. D. 389. a *Chromatio* rogatus, ut aliquid e sacris codicibus epistolari familiaritate disputatum cum eo communicaret, historiam Balaam pseudoprophetæ ex libro Numerorum imterpretatus est epistola L. alias quoque se addyturum pollicitus, quas nobis injuria temporum abstulit. Adi Admonitionem pro ordine epistolarum Ambrosii §. v. & Vitam cap. CVIII. Subinde *Chromatium*, fratre orbatum, cujus nomen ignoratur, magnum christianæ fortitudinis exemplum, adversa invicto animo subeundi, dedisse comperimus; nam Hieronymus epitaphium *Nepotiani*, quod est epistola XXXV. alias III. tunc ex Syria, ad *Heliodorum* Altinatem episcopum, scripta, clausit his verbis: *jungamur spiritu*, *stringamur affectu*, *& fortitudinem mentis*, *quam beatus Papa Chromatius ostendit in dormitione* GERMANI, *nos imitemur in filio*. Hanc epistolam A. D. 396. datam ex subsequentibus verbis docet Petrus Franciscus Chiffletius in Paulino illustrato parte II. cap. X. *ecce tibi* ANNO PRÆTERITO *ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos non jam Arabiæ*, *sed Septemtrionis lupi*, *tantas brevi provincias percurrerunt*. Hæc fuit Alarici Regis Gothorum in Orientale Imperium irruptio, proditione Rufini Patricii, Olybrio & Probino Coss. A. D. 395. Quæ modo adductis Hieronymi verbis præcedunt, epocham magis confirmant: VIGINTI, *& eo amplius anni sunt*, *quod inter Constantinopolim & Alpes Julias quotidie Romanus sanguis effunditur*. Innuit primos *Quadorum*, & *Marcomannorum* incursus in nostram Venetiam, *perruptis Alpibus Juliis*; *unde tunc Aquileja obsessa*, *& Opitergium excisum est*, teste Ammiano lib. XXIX. cap. V. Hæc Gratiano Aug. III. & Equitio Coss. A. D. 374. contigisse animadvertit Henricus Valesius: eodemque excidio Italiæ imminente, Valentinianus senior *Liquentiæ* pontem in agro Opitergino reparandum curaverat A. D. 370. lege II. tit. X. lib. XI. Cod. Theodosiani.

IV. Hieronymus *Chromatio*, & *Heliodoro*, coepiscopis, librum Chaldaicum Tobiæ latine reddi, ab se flagitantibus, unius diei labore paruit, homine ejus linguæ perito sibi librum Ebraice dictante, ut ep. CX. A. D. 390. scripta nos docet: *mirari*, inquit, *non desino exactionis vestræ instantiam*. *Exigitis enim*, *ut librum Chaldæo sermone conscriptum ad latinum stilum trabam*. Et post pacua: *feci satis desiderio vestro*, *non tamen meo studio*. *Arguunt & nos Ebræorum studia*, *& imputant nobis contra suum canonem latinis auribus ista transferre*. *Sed melius esse judicavi Pharisæorum displicere judicio*, *& episcoporum jussionibus deservire institi*, *ut potui*. Tandem his verbis epistolæ finem imponit: *orationibus vestris mercedem hujus operis compensabo*, *quum gratum vobis didicero*, *me*, *quod jubere estis dignati*, *complesse*. Ad hæc Hieronymus, utroque præsule hortante, & pecunias librariis erogan-

erogandas, ut nonnullos prophetas commentariis illustraret, liberaliter suppeditante, valetudinem caussatus, Proverbia, Ecclesiasten & Cantica, triduo ab se latine explicata, ad eosdem transmisit: *jungat epistola*, inquit in præfatione, *quos jungit Sacerdotium; immo charta non dividat quos Christi nectit amor. Commentarios in Osee, Amos, Zachariam, Malachiam, quos poscitis, scripsissem, si licuisset præ valetudine. Mittitis solatia sumptuum: notarios nostros & librarios sustentatis, ut vobis potissimum nostrum desudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba, diversa poscentium, quasi ut æquum sit, me, vobis esurientibus, aliis laborare; aut in ratione dati & accepti, cuiquam, præter vos, obnoxius sim. Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecravi, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum*. His vixdum peractis A.D. 392. commentarium in Abacuc, duobus libris distinctum *Chromatio* donavit, quem in prologo lib.I. *episcoporum doctissimum* vocat. In prologo autem lib.II. *papæ venerabilis* præconio commendat, eundemque *carnem virtute* superasse testatur. Subinde rogatus, ut ceteros scripturæ libros ex Ebræo sermone transferret, Paralipomena Chromatio direxit A.D. 397. in cujus libri vestibulo elogio magnifico illum extollens, vocat *episcoporum sanctissimum atque doctissimum*. Sixtus Senensis huic elogio ab se recitato in libro IV. Bibliothecæ, de suo addit hæc verba: *quod raro invenitur*, ævo tamen *Sixti* fortassis, non *Chromatii*. Hieronymus in libro II. Apologiæ I. quam A.D. 400. scriptam docebimus, easdem sacrorum voluminum ab se factas interpretationes ita commemorat: *in libro temporum, idest Paralipomenon, ad Sanctum Chromatium præfatiuncula usus sum.* Et paullo post: *Salomonis etiam libros, quos* OLIM *additis obelis & asteriscis in latinum verteram, ex Ebraico transferens, & dedicans Sanctis episcopis Chromatio & Heliodoro*. Hæ singulæ præfationes, iisdem libris præfixæ, similiter exstant cum Hieronymianis epistolis secundum ordinem Mariani Victorii CVII. CX. CXV. Denique Sixtus V. Pontifex Maximus in præfatione Bibliorum, Romæ editorum typis Vaticanis A.D. 1590. *Chromatium* ponit inter *Sanctissimos episcopos* qui Hieronymum de Scripturarum locis consuluerunt. S. CHROMATIUS. LIB. III. C. III.

V. Doctor maximus in epist. XLII. alias LXVI. ad *Rufinum* scripta A.D. 399. sic loquitur de Pauliniano fratre suo, quem in Dalmatiam transfretare præceperat: *frater meus Paulinianus nec dum de patria reversus est: & puto quod eum Aquilejæ apud Sanctum papam Chromatium videris*. *Rufinus* biennio citius cum *Melania* ex Oriente reversus, *Aquilejæ* apud *Chromatium* morari intellexerat, postquam Origenis libros *de Principiis* Romana civitate donasset; unde ipsum inter & Hieronymum graves simultates coortæ sunt. Testatur Hieronymus in Apologia contra *Rufinum* lib. II. *Chromatium*, quem post Anastasium Romanum Pontificem, magnis Orientis & Occidentis metropolitis, Theophilo Alexan-

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. III.

Alexandrino, & Venerio Mediolanensi conjungit, in suæ metropoleos conventu populis sibi subjectis Origenis errores denunciasse: *ergo*, inquit, *beati episcopi Anastasius, Theophilus, & Venerius, & Chromatius, & omnis tam Orientis, quam Occidentis Catholicorum synodus, qui pari sententia, quia pari spiritu, illum hæreticum denunciant populis, fures librorum illius judicandi sunt*? Anastasius Pontifex in epistola ad *Johannem* Hierosolymitanum apud Baronium A.D. 402. §. XVI. ait, se Origenianæ *damnationis epistolam fratribus suis Venerio & Chromatio scripsisse*. De hac epistola, deque illo Chromatii conventu accuratius agam libro V. cap. XIX. Nunquam tamen *Chromatius* a *Rufini* communione & amore discessit, ipsique Hieronymo sic adhæsit, ut semper utriusque amantissimus, utrique carus, tantos viros in christianam concordiam redigere pro virili studuerit, nam & commonuit Hieronymum, ut acerbæ contentioni finem imponeret, Rufinumque Aquilejæ, ut dixi, apud se diversantem, ad alia traduxit, jussum Historiam Ecclesiasticam Eusebii Cæsareensis latinis verbis adcommodare. Primum illud de se fatetur Hieronymus in Apologia II. libri III. ubi ait; *testem invoco Jesum conscientiæ meæ, qui & has literas, & tuam epistolam judicaturus est, me ad commonitionem Sancti papæ Chromatii voluisse reticere, & finem facere simultatum*. Rufinus in præfatione Eusebianæ Historiæ ab se latinis redditæ, librisque duobus auctæ, Chromatium, *Pontificem Maximum*, uti eum honoris caussa nominat, sic alloquitur; *peritorum dicunt esse medicorum, ubi imminere urbibus vel regionibus generales viderint morbos, providere aliquid medicamenti vel poculi genus, quo præmuniti homines ab imminenti defendantur exitio. Quod tu quoque, venerande pater Chromati, medicinæ exequens genus tempore, quo diruptis Italiæ claustris ab Alarico duce Gothorum, se pestifer morbus infudit, agros, armenta, viros longe lateque vastavit, populis tibi a Deo commissis feralis exitii remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione subtractæ, melioribus occupatæ studiis tenerentur, injungis mihi ut Ecclesiasticam historiam, quam vir eruditissimus Eusebius Cæsareensis Græco sermone conscripsit, in latinum vertam*. Gothos, duce Alarico & Radagaiso, per nostras Alpes Julias, quas Rufinus *claustra Italiæ*, & Nicephorus Callistus lib. XII. cap. XXXIX. *Italiæ portas* appellant, A. D. 400. primum irrupisse, viri docti consentiunt, Norisius in Historia Pelagiana lib. I. cap. II., Pagius A. D. 400. §. XXV., & Tillemontius in Historia Imperatorum tomo V. pag. 524. 803. Tunc *Aquileja*, totius Venetiæ caput, obsidionem barbaricam subiit; nam Hieronymus Apologia III. in *Rufinum*, ibidem tunc morantem, *& tantum*, inquit, *Romanæ urbis judicium fugis, ut magis obsidionem barbaricam, quam pacatæ urbis velis sententiam sustinere*. Pestiferum morbum, tunc a Gothis in Venetiam nostram invectum, qui primo *armenta*, & postea *viros*, teste *Rufino*, *longe lateque vastavit*, hic noster annus infaustus MDCCXIII. graphice repræsentat, dum boum lues ex Pannonia in Italiam cladibus obrutam

rutam

rutam, se infudit, eadem calamitate in homines per Austriam reliquamque Germaniam ingruente, & procul nos minitante, utinam non prope! Nec solum Eusebianam Historiam, sed Origenis Homilias XXVI. in Josuem, seu Jesum filium Nave, latinitate donatas, *Chromatio*, qui id laboris ab eo flagitaverat, *Rufinus* prologo nuncupavit, qui falso Hieronymum auctorem præfert inter opera Origenis editionis *Erasmi*, Basileæ apud Frobenium MDLVII. tom. I. pag. 318. *Rufinus* his verbis Chromatium ibidem alloquitur: *quia ergo & tu, o mi semper venerabilis pater Chromati, injungis & præcipis nobis, ut aliquid ad ædificationem & constructionem divini tabernaculi ex Græcorum opibus & copiis conferamus, oratiunculas* XXVI. *in Jesum Nave, quas ex tempore in Ecclesia peroravit Adamantius senex, ex Græco latine tibi pro virium mearum parvitate disserui*. Jam ad alia procedamus.

VI. Jo: Chrysostomus A. D. 404. e sede Constantinopolitana impie detrusus, & exulare coactus, ab Innocentio Romano Pontifice, præcipuisque Occidentis Metropolitis opem implorans, præter Venerium Mediolanensem, *Chromatium* etiam, Aquilejensem episcopum de suis ærumnis certiorem fecit, singulis unam eandemque epistolam scribens, quam Palladius Helenopolitanus recitat in vita Chrysostomi cap. II. pag. 10. 22. quippe antiquitus in more positum fuit, ut post summum Pontificem præcipui ejus metropolitæ de magnis Ecclesiæ negociis edocerentur, quemadmodum ex hoc facto Chrysostomi ostendit Hieronymus Aleander junior de Regionibus suburbicariis Differt. II. cap. III. pag. 130. Hoc etiam firmatur exemplo Theodoriti, qui episcopatu depositus, ad Sanctum Leonem magnum appellavit epist. CXIII. literasque ea de re illum scripsisse ad episcopos Mediolani, *Aquilejæ*, & Ravennæ, tanquam ad præcipuos Occidentis metropolitas, docet epist. CXII. ad Domnum Antiochenum. Quantum apud Augustos Chrysostomi caussam *Chromatii* auctoritas juverit, Honorius Imperator testatus est in literis ad Arcadium fratrem, cui Occidentalium episcoporum sententiam significaturus, duas præ ceteris sibi scriptas direxit epistolas, nimirum Innocentii & *Chromatii* apud Palladium cap. III. pag. 30. ubi ait: *quænam sit Occidentalium de Johanne episcopo sententia ex omnibus epistolis, quæ ad me scriptæ sunt, duas subjunxi ejusdem cum ceteris sententiæ, unam Romani, alteram Aquilejensis episcopi*. Sicut vero Sabinus Mediolanensis Diaconus & sub Damaso Legatus Concilii Romani in gravissimo negotio confirmationis Fidei Nicænæ, & divinitatis Spiritus Sancti, præter Synodicas, aliorum literas quoque, & potissimum *Sancti Valeriani* Aquilejensis metropolitæ, *Chromatii* decessoris, tulit ad Sanctum Basilium Magnum, ut hujus epist. CCCXXIV. ad eundem *Valerianum* scripta testatur; ita Æmilius Beneventi episcopus, Cythegius & Gaudentius Legati, una cum Valentiniano & Bonifacio presbyteris, præter Synodi Occidentalis commonitorium, tulerunt Constantinopolim ad Arcadium Augustum A. D. 406. & *literas Imperatoris Honorii, Innocentii, & Italorum*

S. CHROMATIUS. LIB. III. CAP. III.

episcoporum, *Chromatii Aquilejensis*, *& Venerii Mediolanensis*, atque aliorum, teste eodem Palladio cap. IV. pag. 31. Ex his colligimus, *Chromatium* non solum ad Honorium, sed ad Arcadium quoque literas dedisse in caussa Chrysostomi, atque hinc patet quanti habitus fuerit, tum ut vir sanctitate & doctrina conspicuus, tum ut Aquilejensis Metropolita.

VII. Baronius A. D. 405. §. XVII. ex Chrysostomi ad *Chromatium*, Venerium, & Gaudentium Brixianum, literis, quæ supersunt, observat, eosdem Episcopos, non *pacificis* tantum, sed etiam *formatis* cum viro magno communicasse. Hæ tamen interierunt. Epistolam Chrysostomi ad *Chromatium*, quæ est CLV. integram huc ex tomo IV. Opusculorum pag. 784. editionis Frontonis Ducæi, lubet transferre, propterea quod virum sanctissimum mirifice exornet: *Clarissima ferventis tuæ ac sinceræ caritatis tuba ad nos usque sonum suum diffudit, magnum quiddam ac diutissime durans ex tanto itineris intervallo spirans, atque ad extremos usque terræ fines pertingens. Nec nos licet alioqui tam longe disjuncti, minus quam ii, qui adsunt, vehementissimam atque igne plenam caritatem, sinceramque & ingenti libertate & fiducia perfusam linguam, atque adamantinam contentionem exploratam habemus: eoque nomine, vestro etiam conspectu atque congressu frui magnopere nobis in votis esset. Quoniam autem id quoque nobis ea solitudo, qua nunc, tanquam compedibus restricti sumus, eripuit; idcirco Dominum meum Reverendissimum presbyterum nacti, cupiditatem nostram, ut licet, explemus, scribentes & salutantes vobis quoque pro eo studio, quod toto hoc tam diuturno tempore magna cum animi contentione præstitistis, amplissimas gratias agentes. Ac vobis etiam rogamus, ut quum ipse revertetur, insuperque etiam, si tabellarii occurrant, qui ad hanc solitudinem veniant, de vestra valetudine ad nos scribatis. Scis enim quantam hic voluptatem percepturi sumus, quum de hominum tam ardenter nos amantium valetudine crebrius ad nos afferetur*. Huc usque Chrysostomus.

VIII. Hic locus postulat, ut ea refutemus, quæ David Blondellus in Tractatu historico de Primatu pag. 262. 266. 283. 1265. ex hactenus dictis in sectæ suæ rem derivare studuit. Quum Chrysostomus præter Innocentium I. Romanum Pontificem, Venerium Mediolanensem, & *Chromatium Aquilejensem* de iniqua sua dejectione docuerit, hinc Blondellus ad omnes eum æque appellasse, neque Sedem Romanam, ut summum Ecclesiæ tribunal agnovisse falsе contendit. Addit, Chrysostomum non historice dumtaxat narrantem, ut in iterato Responso ad Jacobum I. Regem Britanniæ pag. 118. magnus Cardinalis Peronius scripserat; sed ut appellantem ad singulos æque scripsisse. Erras, Blondelle, erras. Bonifacius I. in epistola ad Rufum, ceterosque episcopos Macedoniæ, quam ex sacræ antiquitatis thesauris eruit *Lucas Holstenius* in Collectione Romana par. I. pag. 77. ait, Innocentium I. decessorem suum (non *Chromatium* nec *Venerium*) in caussa Chrysostomi, ab Orientalium communione discessisse, qui postmodum per Legatos a Sede Apostolica (non

ab

ab Aquilejensi, neque a Mediolanensi) pacem poposcerunt; *ante breve tempus*, inquit Bonifacius, *idest sub prædecessore meo beatæ recordationis Innocentio, Orientalium Ecclesiarum pontifices, dolentes, se a beati Petri communione sejunctos, per legatos pacem, sicut caritas vestra retinet, poposcerunt: quo tempore Apostolica Sedes omnia non difficulter indulsit*. Nicephorus Callistus lib. XIII. cap. XXXIII. literas recitat; quibus Innocentius I. diris devovit clerum Constantinopolitanum, Arcadium, Atticum, & *Theophilum Alexandrinum*, non quidem ut unus ex episcopis occidentalibus, sed ut Pontifex ceterorum maximus, & caput Ecclesiæ universalis: quod nemo ex reliquis fecisse legitur. Idem Innocentius in epist. XIX. ad Acacium Beroeensem apud Labbeum tomo II. pag. 1270. tanquam summus Ecclesiæ custos, sibi sollicitudinem inhærere ait, *ne quid obliquum, aut succisivum in quoquam residere cognoscat*. Arcadius Innocentio rescribens apud Michaelem Glycam Annal. par. IV. pag. 260. edit. regiæ, postquam acta sua in Chrysostomum excusare studuisset, Romanum Pontificem ejus caussæ unicum & summum judicem agnoscens, ita concludit: *igitur quod superest, enixe te obsecro, ut nos a segregatione liberes, nec multipliciter punias*. Hoc amplius confirmat Facundus Hermianensis, qui Constantinopoli diu vixit, nam in defensione Trium Capitulorum lib. IV. cap. I. testatur, *Chrysostomum sine judicio Sedis Apostolicæ* fuisse damnatum, & lib. VI. cap. V. de Cyrillo Alexandrino, Theophili decessoris sententiam sequuto, hæc prodit: *contra judicium Sedis Apostolicæ, quæ per beatissimum Papam Innocentium, prædicti Sancti Johannis in exilio constituti, damnationem solverat, nomen ejus post mortem inter Dei Sacerdotes in sacrificio recitari prohibuit*. Denique Gelasius I. in epistola XIII. ad episcopos Dardaniæ, de sententia Innocentii contra iniquam damnationem Chrysostomi loquens, *quem*, inquit, *Sedes Apostolica, etiam* SOLA, *quia non consensit, absolvit*. Viden, Blondelle, unam & *solam* Apostolicam Sedem, nunquam *Aquilejensem* aut *Mediolanensem*, in hoc judicio memorari! Perinde abludit a vero, Innocentium, ubi Chrysostomi nomine sacris diptychis nondum reddito, Alexandrum & Atticum in communionem recipere detrectavit, suæ tantum separationis rationem dedisse, citra ullam auctoritatem in aliarum diœcesium ecclesias; idemque a pari, *Venerium* & *Chromatium* exigere potuisse. Sed cur ergo non exegerunt? Cur una Sedes Romana exegit, inque caussa Chrysostomi condemnationis & absolutionis sententiam *sola* pronunciavit? Hæc pro re nata contra Blondellum.

IX. De anno, quo diem obiit *Chromatius* meritis plenus, nondum hactenus constitit; nam Panvinium in Chronico pag. 39., Sixtum Senensem in Bibliotheca lib. IV. Antonium Possevinium in Apparatu tomo I. & Henricum Palladium lib. X. pag. 178. quorum alii A. D. 410., alii serius eum obiisse putarunt, a vero aberrasse deprehendimus. Philippus Labbeus in notis ad Bellarmini Catalogum to. I. pag. 223. Franciscus Combefisius in recensione auctorum Bibliothecæ concionatoriæ to. I. pag. 8.

 & Natalis

S. CHROMATIUS. Lib. III. C. III. & Natalis Alexander sæculo IV. cap. III. artic. 34. ut scopulos declinarent, larga & ancipiti formula usi, *exeunte Christi sæculo quarto, & ineunte quinto*, vixisse, annumque mortis ingnorari tradiderunt. Sed Chrysostomus, qui obiit A. D. 407. die XIV. Decembris, de beneficiis in se collatis gratias agens *Chromatio* A. D. 406. ejusdem se *valetudinis* anxium in epistola superius adducta, semel atque iterum prodit, quia *Chromatius* se ægrotare ad Chrysostomum scripserat. Certe ultra A. D. 406. nulla omnino *Chromatii*, tanquam adhuc vivi, memoria reperitur. Quare hoc eodem anno, postquam sedisset annos XVIII. menses IX. ex Andrea Dandulo in Chronico lib. I. cap. XIV. eum die II. Decembris senio confectum hanc mortalem vitam cum æterna commutasse non dubito, Sede Aquilejensi, non *Nicetæ*, quod habent Baronius, Ughellus, aliique, sed *Augustino*, relicta. Nam Dandulus, omnium plane historicorum, qui de rebus nostris scripserint, accuratissimus, lib. I. cap. I. A. D. 407. *Chromatio* Augustinum successorem datum affirmat. *Chromatii* sanctimoniam commendat, quod in paroecia Aquilejensi eadem die II. Decembris colatur sub ritu duplici, ut vocant: quo die in Martyrologio Romano describitur, in Catalogo etiam Petri Equilini lib. VII. cap. XLVIII. & apud Philippum Ferrarium pariter in Catalogo pag. 746. Hi duo postremi dum *Heliodorum* Altinatem episcopum a *Chromatio* ordinatum tradunt, omnino falluntur; nam in Concilio Aquilejensi A. D. 381. Heliodorus *episcopus*, Chromatius *presbyter*, non episcopus, interfuerunt. Quin ergo Heliodorus a *Chromatii* decessore *Valeriano*, ordinatus fuerit, dubitari nequit. Hieronymus epistolas utrique inscribens, *Chromatium* Heliodoro, non ut juniori, sed ut ejus metropoli contributo præposuit: quod fortasse non intellectum, memoratos auctores in errorem traxit. Quanquam in antiquioribus Martyrologiis, *Chromatii* nomen non vidi, ejus tamen cultum contra Bailletum, antiquissimum esse comperio; etenim invocatur in Litaniis majoribus, quæ ex libro Hieronymi de Sanctorum Nataliciis, collectæ dicuntur, in Operibus Alcuini pag. 281. Has Litanias puto laudari a Walafrido Strabone cap. XXVIII. de Rebus Ecclesiasticis. Invocatur etiam in fusioribus Litaniis Mss. post Psalterium in codice sæculi XII. Bibliothecæ Passioneæ. Claudius Castellanus Canonicus Parisiensis, vir de Sanctis egregie meritus, quorum nominibus ex antiquitate eruendis, restituendisque, immortuus est, in Martyrologio universali die II. Decembris pag. 612. *Chromatium* recenset, ratus ante Gregorium XIII. in nullo Martyrologio repertum; tunc enim Baronius, inquit, Romano illum inseruit. Sed longe antea non solum in Catalogo Sanctorum, quem episcopus Equelinus confecit A. D. 1370. sed ante Baronium Jo: Cabilonensis Episcopus in Topographia Sanctorum post Martyrologium Maurolyci, immo & Maurolycus Martyrologio suo eum inseruerat die XI. Augusti. Ante Maurolycum Petrus Natalis in Catalogo Sanctorum etiam meminit. In Martyrologio Usuardi, quod Hermannus Grever Cartu-

Cartusianus vulgavit Coloniæ typis Jo. Roelhoff Lubecensis A. D. 1490. recensetur *Chromatius* noster die XVII. Augusti apud Sollerium pag. 461. alia utique ex causa, quam propter obitum.

CAPUT IV.

I. *Homiliæ* XIIX. *Sancti Chromatii in unum opus conflatæ*. II. *Cur & a quo primum dictus episcopus* Romanus. III. *Homiliarum earundem omnino est auctor*. IV. *Viri docti eas laudant*. V. *A Magdeburgensium calumniis vindicatæ*. VI. *Illarum stilus & scopus*. VII. *Scripta Chromatio supposita*.

I. EX scriptis, quæ *Chromatio* pietatis & doctrinæ laudem pepererunt, *Homiliæ* seu sermones duodeviginti in *Evangelium* Sancti Matthæi, adhuc supersunt; in quibus voluntariam paupertatem, puriorem doctrinam, & christianam perfectionem *vir pietate & eruditione clarissimus*, uti eum vocat Sixtus Senensis, Fidelium animis inserere studet. Hæc opuscula Jo. Sichardus una cnm Symmachi Papæ Apologetico *ex vetustissimo codice* Matthæi a Saræ castro Trevirensis, ut testatur in præfatione, sub hoc titulo primus omnium vulgavit: *Chromatii doctissimi episcopi Romani in* V. *&* VI. *caput Matthai dissertatio, atque in eodem genere declamatio: quæ nunc primum sunt eruta, & in lucem edita. Basileæ apud Adamum Petrum mense Martio* MDXXVIII. in 8.° Primam hanc editionem *Sichardi* correctam & suppletam ex codice antiquo Bibliothecæ Sancti Trudonis, & ex altero, a Laurentianis prope Leodium impetrato, Martinus Lipsius comparere jussit *in Micropresbytico veterum quorundam brevium theologorum*, Lovanii primum A. D. 1546. & postea Basileæ edito apud Henricum Petri anno MDL. pag. 412. Subinde Johannes *Heroldus* hæc omnia inseruit *Orthodoxographis Theologiæ sacrosanctæ*, Basileæ vulgatis apud Henricum Petri anno MDLV. to. I. pag. 430. & etiam Johannes Grynæus suis *Monumentis Sanctorum Patrum Orthodoxographis*, ibidem impressis anno MDLXIX. to. II. 1192. Non ergo Lipsius *primus* omnium *Chromatii* homilias *luce donavit*, quod credidisse videtur Aubertus Miræus in elogiis illustrium Belgii scriptorum pag. 73. editionis I. Hæc tam minuta non adderem, nisi ab historiæ literariæ scriptoribus præteriri conspicerem, atque ita quodammodo iis inventi gloriam perire, qui primi *Chromatium* e membranis & latebris in lucem protulerunt. Mirari subit, a nemine criticorum hactenus visum, hanc eandem Chromatii *dissertationem*, ut vocavit *Sichardus*, sive *opusculum*, vel *declamationem*, aut *Commentariorum fragmentum*, ut cum Bellarmino & Labbeo tomo I. pag. 223. alii dicere maluerunt, nihil aliud esse, quam *duodeviginti Homilias* in unum conflatas, quæ commode etiam *Tractatus* appellari possunt, ea phrasi, quo antiquos scriptores ecclesiasticos ad denotandas *Homilias*

S. CHROMATIUS. LIB. II. C. IV. *Homilias* & *conciones*, usos animadvertit Franciscus Bernardinus Ferrarius lib. I. cap. II. de Ritu sacrarum concionum. Enimvero ubicumque apud *Chromatium* occurrunt hæc verba, vel his similia: *qui est benedictus in sæcula*, ibi unaquæque Homilia singulatim absolvitur. Hujusmodi formula, Homiliis familiari, quæ semper exeunt in δοξολογίαν, sacras conciones terminari consuevisse, post *Erasmum* in præfatiuncula tomo II. operum Origenis, observat idem Ferrarius libro I. cap. XXXI. Chromatii *Homilias* in *tres* tantum *divisas* Laurentius Cumdius inseruit Bibliothecæ Homiliarum, per Gerardum Mesanum editæ Lugduni apud Junctas A. D. 1588. tomo II. pag. 1170. In *sex* vero dissectas Franciscus Combefisius transtulit in suam Bibliothecam concionatoriam, Parisiis vulgatam apud Antonium Bertien A. D. 1662. tomo II. pag. 22. 94. to. V. pag. 202. 424. to. VIII. pag. 344. 346. Omnes junctim compactæ exstant in Bibliotheca Patrum Margarini Bignei editionis II. Parisiensis A. D. 1589. tomo II. pag. 792. & tomo item II. pag. 151. editionis IV. Parisiensis A. D. 1624. & demum tomo V. pag. 976. editionis Lugdunensis Anissonianæ anni 1677. Facile autem fuit tot Homilias ignavia exscriptorum in unum coalescere, quum omnes & singulæ in explanando *Evangelio Sancti Matthæi* versarentur. Ergo vulgatam divisionem & nos sequamur. In opusculo I. est *una* tantum *Homilia*. In opusculo II. sunt XV. *Homiliæ*, quarum postremæ aliqua desunt in fine; quæ in codicibus Mss. Sichardi & Lipsii etiam deerant. In opusculo III. quod est acephalum; sunt *Homiliæ* II. Ex his omnibus *prima* tantum & *secunda* sunt *de octo beatitudinibus*; quo nomine etiam reliquæ vulgo inscribuntur, perperam tamen.

II. In prima editione *Sichardi*, unde reliquæ manarunt, *Chromatius* dicitur *episcopus Romanus*. Hæc *Romani* appellatio hactenus ingenia Criticorum mirifice torsit. Etenim Sixtus Senensis in libro IV. Bibliothecæ, ab urbe *Roma*, Chromatii patria, ut ipse quidem putat, illam appellationem arcessit. Sed Baronius ad dies XXII. Junii, & II. Decembris, cumque eo Henricus Palladius lib. V. pag. 74. & lib. IX. pag. 157. aliique eosdem sequuti, ex *Romæ secundæ*, seu *Romanæ*, vel *Romatianæ* civitatis elogio, quod *Aquilejæ* adhæsisse non ambigunt, cognomenti originem trahunt. De hoc mihi postmodum in *Niceta* quærendum erit. Ab his longe discedens Paschasius Quesnellus ad ep. CXXIX. Sancti Leonis Magni §. 4. postquam audacter in dubium vocasset, utrumne ejusmodi inscriptio *Chromatium* nostrum vere spectaret, subinde Gradensis Ecclesiæ Patriarchatum, ex Aquilejensi ortum, memoria repetens, Gradensem antistitem, ut ab Aquilejensi, Langobardis subjecto, distingueretur, aliquando *Romanum* vocitatum affirmat. Suam in rem profert verba Paulli Diaconi sic scribentis in lib. IV. cap. XXXIV. de Gestis Langobardorum: *in Grados quoque ordinatus est* ROMANIS *Candidianus antistes*: eoque defuncto, ait, ordinatum patriarcham Epiphanium *ab episcopis, qui erant sub* ROMANIS. Baronius A. D. 605. §. IV. hos

§. IV. hos ipsos *Romanos*, perinde ac pro *catholicis* accipiendos, existimavit. At Quesnellus, & ex eo Pagius A. D. 396. §. VI. Tillemontius etiam tomo XI. pag. 647. *veros Romanos Ausonios* intelligunt; sive Aquilejæ veteris incolas, Gradum profectos, qui parerent *Romanis* Ausoniis, tum etiam, quia episcopi illi *erant sub Romanis*. Quominus hæc omnia verissima sint, Quesnellus neutiquam dubitat. Hinc ipse *Romani* nomenclaturam *post sæculum* VII. *Chromatio* nostro Aquilejensi per anachronismum, a scribis adglutinatam, facile credit; scilicet, si eum audimus, tanquam *nomen*, *quod* (Scribæ illi) *communiter Aquilejensibus sui ævi episcopis tribui noverant*. Ita Quesnellus, ex frivolis conjecturis, ne dicam meris commentis, res certas proferre studens; quum tamen Aquilejenses, aut Gradenses metropolitas neque ante, neque *post sæculum* VII. ullus unquam mortalium *Romanos* dixerit; illique episcopi, a quibus Gradensem patriarcham Gradi ordinatum narrat Diaconus, æque essent sub *Romanis*, ac *Gradus* ipsa, teste eodem Diacono. *Romanus* ergo ex hoc capite non magis Patriarcha Gradensis, quam ceteri episcopi, qui eum ordinaverant. Hæc satis superque nos monent, ut in recessu vocabuli quidpiam aliud latens investigare debeamus. Gradus, Istriæque provinciæ civitates, tunc Ecclesiasticæ huic Gradensi metropoli contributæ, non veris *Romanis* nostris, ut ex rerum Italicarum ignoratione putavit *Quesnellus*, sed *Græco Imperio* suberant, cui paullo ante finem sæculi VIII. *Istriam* etiamnum paruisse, habemus ex epistola LVII. Codicis Carolini. Libros enim typis vulgatos potius, quam non editos, ut sunt Annales *Andreæ Danduli*, Leonino critico opponam. *Istriam* denique Carolus Magnus sibi subegit, teste Eginardo in Vita cap. XV. quod Cointius A. D. 789. illigandum censet. Si autem Ravennates imperiali Exarcho suberant, ut patet ex *Paullo*, utique Græcorum Imperio, non *Romanis* Ausoniis suberant. Idipsum de Istris & Gradensibus dicendum est. Ergo *Romani* isti sunt *Græci*. Hoc non solum discimus ex *Paullo Diacono*, qui etiam in Historia Miscella idem vocabulum frequenter usurpat, sed luculentius ex Liutptando in Legatione ad Nicephorum Phocam pag. 139. editionis Plantinianæ, juxta quem, *Romanorum* nomen Græcos Byzantinos sibi proprium fecisse in comperto est. Hoc ex aliis etiam auctoribus liquet apud Cangium in utroque Glossario, qui tamen in Græco to. I. pag. 1312. ex Novella XXI. Justiniani observat, hujus Augusti ætate qui Imperium capessivit A. D. 527. nondum omnino invaluisse, ut Græci Byzantini, recepta appellatione, *Romani* dicerentur. Post Justinianum id passim invaluit adeo, ut tandem apud Occidentales nomen *Romani* esset opprobrio, inquit Liutprandus. Jornandes tnm in libello de Rebus Geticis, tum in alio de Regnorum successione, & Isidorus in Chronico era 446. Imperio subjectos, ipsumque Imperium, generatim *Romanos* & *Romaniam* vocitarunt. Hoc idem ex Græcorum scriptis alii docuerunt, & dudum Jo: Baptista Cotelerius in Monumentis Ecclesiæ Græcæ tomo I. pag. 752.

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. IV.

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. IV. pag. 752. Quare Græci Imperii Sedem Constantinopolim, & *novam Romam*, & caput *Romaniæ* dixerunt. Immo & regio Italica, ubi aulæ Byzantinæ Exarchi, post Gothos per Narsetem Patricium, Justiniani Augusti ducem omnino exactos, dominabantur, inde *Romaniæ*, vulgo *Romagna* appellationem obtinuit; contraquam Blondus aliique posteriores nugantur. David Blondellus in libro de Primatu pag. 539. Paulli Diaconi *episcopos qui erant sub* ROMANIS, eos, qui *Græco Imperio parebant*, secus ac Quesnellus, egregie explicavit. Sed postmodum pag. 612. cum Blondo errans, Ravennati Exarchatui *Romaniæ* nomen inditum tradidit, quod in jus Ecclesiæ Romanæ, Pippino & Carolo Magno auctoribus, transiisset. Hoc idem scripserat pag. 125. semel atque iterum lapsus; nam locus, ex Paullo adductus, aliique mox adducendi, tempora Pippino & Carolo ipso antiquiora, manifeste respiciunt. In codicibus Mss. Palatinis Paulli Diaconi lib. IV. cap. XLVII. Ravennates *Romanos* dici, absque copula, adnotavit Janus Gruterus ad Historiæ Augustæ Scriptores latinos tomo II. pag. 170. in fine, ubi tamen in vulgatis *Paulli* editionibus legitur *cum Ravennatibus ET Romanis*, perperam interjecta copula. Idem *Paullus* lib. VI. cap. XLVI. *Faroaldus*, inquit, *Spoletanorum ductor Classem, Ravennatium civitatem, invasit. Sed jussu Regis Liutprandi eadem* ROMANIS *reddita est*; nempe *Ravennatibus* proxime nominatis. Gradenses pariter non magis *Romani* fuerunt, quam Ravennates, quorum Exarchis obtemperabant. Hæc non ideo a me scripta sunt, quod *Chromatium* hoc sensu *Romanum* dictum fuisse arbitrer, sed quo sententiam Quesnelli nullo modo ferri posse convincam. Enimvero palam est, *Chromatium* sæculi IV. scriptorem, præ aliis hoc significatu *Romanum* dici non debuisse qua ætate non uni Græci, sed plerique omnes Romano Imperio subjecti pro Romanis reputabantur, unaque Ecclesia Romana, *Romaniæ* Metropolis audiebat, ex Athanasio in Historia Arianorum pag. 364. *totiusque Orbis Romani caput* ex Concilio Aquilejensi in Appendice Theodosiana apud Sirmondum tomo I. Operum pag. 743. Sic Epiphanius lib. I. Hæresi LXIX. §. II. Arium ait, prava doctrina sua *πᾶσαν τὴν Ῥωμανίαν*, *totam Romaniam*, occupasse. Similiter Possidius in Vita Augustini cap. XXX. Vandalos Africam depopulantes, *Romaniæ eversores* appellat. Ex his constat, *Romani* cognomentum, *Chromatio* affixum, aliunde explicandum. *Sichardus* in epistola nuncupatoria ad Sigismundum Illsungum testatur, *Chromatium* perhonorifice laudari, & ejus operis magnam partem percenseri ab Albino in *libello contra hæresim Felicis*. Folio deinde 59. pag. 2. ad hunc locum de divinitate Filii Dei, *non per adoptionem gratiæ*, *neque per religionem creaturæ*, *sed sui proprietate generis*, *& veritate naturæ*, hæc in libri margine adnotavit: *citatur hic locus ab Albino contra Felicem ex Chromatii libello de Octo beatitudinibus*. Hanc notam suæ postea editioni *Martinus Lipsius* etiam adposuit. Quum frustra hæc inter opera *Albini*, cognomento *Alcuini*, typis expressa quæsivissem, tandem reperi in codice 290. nunquam

quam edito, inter Palatinos Bibliothecæ Vaticanæ, qui inscribitur: *Albinus contra hæresim Felicis*, & septingentis ab hinc annis exaratus videtur: Ibi inter alia Patrum Latinorum testimonia fol. 12. hæc recitantur: *Chromatius quoque Sancta* ROMANÆ ANTISTES ECCLESIÆ, *in libello, quem de octo Beatitudinibus scripsit, ita dicit: in mysterio enim baptismi & filius videtur in corpore, & Spiritus Sanctus in specie columbæ descendit, & vox Patris de cœlis auditur, ut Trinitatis unitas declaretur, quia nec Pater sine Filio intelligi potest, nec Filius sine Spiritu Sancto cognosci. Vide igitur quale Patris de Filio testimonium sit dicentis: hic est filius meus. Suus utique non per adoptionem gratiæ, neque per religionem creaturæ, ut hæretici volunt, sed sui proprietate generis, & veritate naturæ. Multi enim Sanctorum filii Dei dicuntur & sunt. Sed hic sine comparatione unus Deo Patri Filius unigenitus, & verus & proprius, non aliunde quam de Patre natus, quia tam verus Pater est, quam verus & Deus est, sicuti etiam verus Filius est, quam verus est Dominus. Perfecta ergo fides est Trinitatis ostensa, eum & Pater Christum Dominum, ac Deum nostrum filium suum esse testatur, & Spiritus Sanctus, idest Paracletus in tanto Fidei Sacramento Patri filioque conjungitur, ut verum Patrem, verum Filium, verum etiam Spiritum Sanctum, credere tres personas, sed unam divinitatem Trinitatis, unamque substantiam non dubitemus*. Illustrem hunc locum eo lubentius attuli, quod totidem verbis legatur in Homilia ultima *Sancti Chromatii*, quæ est de baptismo Christi pag. 990. editionis Anissonianæ, qua utor. Alcuinus ergo, qui, more suo, poetice loqui solet, postquam laudasset Alexandri Constantinopolitani episcopi literas ad Alexandrum Alexandrinum antistitem, pro Fide catholica scriptas, statim præ aliis *Romanæ*, idest Latinæ *Ecclesiæ* Patribus, Augustino, Isidoro, & Leone, *Chromatii Aquilejensis* episcopi doctrinam Felici Urgellitano opponens, non *patriæ*, aut *Sedis*, sed Occidentalis seu *Latinæ* Ecclesiæ nomen indicare voluit *Romanæ antistitem Ecclesiæ* appellando. Hinc *Sichardus* eundem *Chromatium* eo *Romani* cognomento donavit. Non enim Alcuinum, sua ætate doctissimum, veterum formularum & historiæ pontificalis adeo ignarum fuisse putaverim, ut *Chromatium* ex elogio *sancti & venerabilis Papæ*, quo Hieronymus eundem ornavit in præfatione libri Paralipomenon, & initio Commentarii in Abacuc, ideo Summum Pontificem fuisse crediderit. Eodem plane Alcuini intellectu Hieronymus, qui fuit Dalmata, in epist. LVIII. ad Damasum, de tribus tunc Antiochenis episcopis trium hypostaseon confessionem ab eo exigentibus loquens, *novellum*, inquit, *a me, homine* ROMANO, *nomen exigitur*. *Pro Romano* Latinum intellige. Pari pacto Gelasius Cyzicenus in lib. I. de Actis Nicænæ Synodi cap. I. Concilium Nicænum II. Actione I. & Photius codice LXXXIX. *Rufinum*, presbyterum ecclesiæ Aquilejensis, *Romanum* dixerunt. Anne hinc *Rufinum* nostratem *Romanum*, idest *Romanis* subjectum cum Quesnello, vel stricto sensu, & vere *Romanum* intelligemus?

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. IV.

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. IV. Non certe. Sed neque inter *Latinos* episcopos ullus *Chromatius* reperitur, doctrina & sanctitate conspicuus, cui laudata opuscula jure tribui possint, præterquam huic nostro: quem Hieronymus, vir tantus, in præfatione ad libros jam dictos *episcoporum doctissimum*; iterumque *episcoporum sanctissimum atque doctissimum* honoris caussa appellavit. Petrus Castellanus in Lexico Hagiologico ante Origines Gallicas Ægidii Menagii memorat quidem *Sanctum Chromatium* Metensem episcopum, sed quem sæculo sexto floruisse testatur. Mallem Bollandiani scriptores de *Chromatio* siluissent tomo IV. Junii pag. 246. §. 10. Quid enim levius, quam dicere, titulum *episcopi* ei vere *Romano*, allini potuisse? vel ex *Comano* a librariis *Romanum* factum? *Comana*, civitas episcopalis, duplex fuit, una in Armenia minori, altera in Ponto, utraque in Cappadocia. *Comaniam* etiam ad Istrum obtrudunt. Hæc tamen *Comania*, vel *Cumania*, seu *Commania*, de qua Cangius ad Villharduinum pag. 336. est regio, Valachiæ partem constituens, non urbs episcopalis. *Comanos* Hungariæ populos dicit Pius in notis ad Antonium Panormitam de Dictis & Factis Alphonsi Regis lib. IV. cap. 32. Atqui *Chromatius*, si vera hæc essent, non latine sed *Græce* scribere debuisset. Appage frigidas hujusmodi conjecturas, tantis viris indignas! Ni fallor, hæc satis produnt, ea non raro Criticis primæ notæ negocium facessere, quæ, si interius spectes, vulgaria omnino & plana esse noscuntur.

III. Hæc scripta, quæ *Chromatii* nostri esse contendimus, quin sint antiqua & probatissimi auctoris, dubitari nequit, judice Tillemontio tomo XI. pag. 539., qui & *Chromatii* nomini illa undequaque respondere arbitratur, & Sixto Senensi assentitur, ab eruditionis & pietatis copia eadem commendanti. Illorum antiquitatem multa confirmant.

1. Testimonia sacræ Scripturæ, ibi, ex more veterum Patrum, frequentissime recitata, non quidem ex versione vulgata Hieronymiana, sed ex prisca Itala, inque veteri testamento auctor sequitur LXX. Interpretes, quod Martino Lipsio pariter observatum pag. 412.

2. De Gentilibus, tanquam de adversariis, adhuc exstantibus, auctor disserit; nam Opusculo I. pag. 977. illud: *beati pacifici*, de *pace* intelligi ait, qua *homines Gentiles, qui inimici sunt Dei, per instantiam doctrinæ, adducuntur ad pacem, qua peccatores emendantur, & Deo per pœnitentiam reconciliantur*: Opusculo II. pag. 981. *habemus*, inquit, *adversarios & Gentiles, qui Fidei nostræ adversantur: qui nos interdum tempore persecutionis ad nefanda sacrificia cogunt*. Item pag. 985. ad illud Matthæi v. 41. *quicumque angariaverit te mille passus, vade cum illo adhuc alia duo*, ita disserit: idest, *ut quicumque Infidelis, vel necdum cognitionem veritatis consequutus, de uno Deo Patre, rerum omnium conditore, velut per iter legis ingressus, non fecerit mentionem, vadas cum illo adhuc alia duo*. Porro Noricos regioni Aquilejensi conterminos, adhuc *Infideles*, seu *Gentiles* quinquaginta circiter annis post *Chromatium* ad Christianam fidem convertit Severinus, propterea

pterea *Noricorum Apostoli* elogio honestatus in Fastis Ecclesiæ Romanæ S. CHROMATIUS.
die VIII. Januarii. *Chromatio* æqualis *Rufinus*, qui suam eidem Historiam dicavit, de Gentilibus seu Paganis, tanquam de hostibus religionis LIB. III. C. IV.
Christianæ, tunc adhuc exstantibus, loquitur in Expositione Symboli: *sed Pagani solent irridere nos*. Ad hæc, *Chromatio* superstite, Sisinnius & socii, a Gentilibus oppressi, martyrium subierunt in provincia ecclesiastica Aquilejensi prope Tridentum A. D. 397. Vide Acta Ruinarti pag. 608. Ejusdem ætatis *Nicetas* subdiaconus Aquilejensis, & postea *Romatianæ* civitatis in Dacia episcopus, librum edidit *de Gentilitatis erroribus* apud Gennadium in Catalogo cap. XXII.

3. In fine postremæ Homiliæ pag. 990. contra ejus temporis hæreticos Arianos, verbis, ex Alcuino superius adductis, divinitas Filii Dei strenue defenditur. Hæc nulli *Chromatio* congruunt, præterquam nostro, quem in Concilio Aquilejensi A. D. 381. contra *Palladium Arianum* disputasse observavimus; quemque *Ariani dogmatis virus ab urbe* Aquileja exclusisse scribit Hieronymus epist. VII. alias XLIII.

4. Initium primæ Homiliæ, in populi frequentia recitatæ, tale est: *dat nobis, Fratres, conventus hic populi & mercatus frequentia occasionem proponendi sermonis Evangelici*. Hæc nimium quantum *Aquilejæ* conveniunt, ubi frequentes nundinas haberi solitas ob finitimos populos, illuc mercimoniorum caussa confluentes, inde colligitur, quod *Aquileja* tunc esset totius *Venetiæ* metropolis, teste Jornande de rebus Gothicis cap. XLII. & Paullo Diacono de Gestis Langobardorum lib. II. cap. XIV. Quare a Juliano Imperatore orat. I. *Italorum emporium opulentum*, a Liutprando hist. lib. III. cap. II. *prædives* vocatur. Mela lib. II. cap. IV. tanto ante, ut *ditem*, & Ammianus lib. XXI. cap. XI. *ab opibus* celebraverant. Porro levissimum est, quod ex silentio Hieronymi ad abjudicandas *Chromatio* Homilias adfert Labbeus; nam præterquamquod Hieronymus Catalogum suum non condidit post *Chromatium*, sed illo adhuc superstite A. D. 392. qui fuit Theodosii XIV. ut contra Scaligerum & Valesium evincit Pearsonius in Vindiciis epistolarum Sancti Ignatii par. I. cap. VI. Viro maximo, brevem Catalogum scribenti, omnia omnium opera præsto nequaquam fuerunt, quod ipse ait in proœmio: *Si qui autem de iis, qui* USQUE HODIE *scriptitant, a me in hoc volumine* PRÆTERMISSI *sunt, sibi magis, quam mihi imputare debebunt. Neque enim celantes scripta sua, de his, quæ non legi, nosse potui: & quod aliis forsitan sit notum, mihi* IN HOC *terrarum angulo fuerit ignotum. Certe quum scriptis suis claruerint, non magnopere nostri silentii dispendio suspirabunt*. Hæc Hieronymus scribebat, ubi *Chromatii*, licet amici, Homilias, necdum forte editas, aut scriptas, omnino ignorabat. Idem est judicium de Gennadio, Isidoro, aliisque nomenclatoribus exteris, qui nec de Mario Mercatore, Sancti Augustini amico, nec de Sancto Gaudentio, Brixiæ episcopo, & *Chromatii* æqualis, nec de Petro Chrysologo meminerunt. Eorum tamen opera genuina

 ad nos

S. CHROMATIUS. ad nos perveniſſe, quis neſcit? Jam vero illuſtrium virorum ſententias de *Chromatii* lucubrationibus perpendamus.

LIB. III. C. IV. IV. Sichardus in epiſtola ad Ilſungum, *diſpeream*, inquit, *ſi non Chromatius hic ſit dignus, qui non ſolum legatur ab eruditis; ſed & edificatur; tanta eſt ſermonis elegantia, & tractandi hujus argumenti dignitas! Divine exſequitur ea fere omnia, quæ hodie ſunt de baptiſmo ac juramento vocata in controverſiam*. Sichardo his plane verbis concinit Martinus Lipſius in Micropresbytico pag. 412. *Chromatium nunc quaſi de novo redditum orbi, ſuſcipe, qui, ut prætercam interim alia, de octo illis apud Matthæum beatitudinibus ita ſcribit diſerte & ſancte, ut non legi ſolum ab eruditæ pietatis cultoribus, ſed etiam edifici ad verbum re vera dignus ſit; tanta eſt in tractando dexteritas & acrimonia*. Heroldus in enarratione auctorum, quibus conſtant ejus *Orthodoxographa theologiæ Sacroſanctæ* num. XXVII. *Chromatius*, inquit, *ſive is papa (quod vocabulum ea ætate ſenioribus & eccleſiæ præfectis dabatur) ſive epiſcopus fuerit, certe de octo beatitudinibus in Dominicam orationem ſcripſit & eruditione, & pietate inſignia commentaria*. Iterum pag. 433. ejus Homilias, ut *eruditione pariter & pietate inſignes*, commendat. Johannes Jacobus Grinæus in præfatione ad *Monumenta Sanctorum Patrum orthodoxographa*, ait, Chromatium eleganti δημηγορίᾳ (ideſt *oratione ad populum*) *octo beatitudines expoſuiſſe*. Nicolaus Serarius in notis ad epiſt. I. Sancti Bonifacii Martyris pag. 292. inter veteres patres, qui libri Eccleſiaſtici auctorem non Jeſum filium Sirach, ſed Salomonem faciunt, *Chromatium* ponit ad caput V. & VI. Matthæi. Caſpar Barthius *Chromatiana* hæc ſcripta tanti fecit, ut in eorum locis nonnullis erudite illuſtrandis ingenium occupaverit. Nam in Adverſariis lib. XXXII. cap. IV. verſiculos, qui auctoribus exciderunt improviſi, neque ſtudio eo contendentibus, detegens, hos reperit in opuſculo I. pag. 977.

. . . . *hic*
Noſter mercatus, hæc nundina ſpiritualis.

Lib. XXXV. cap. XIII. obſervat, *Chromatium* opuſculo II. pag. 978. col. 2. *miſereri* cum dandi caſu uſurpaſſe: quod alii etiam Chriſtiani ſcriptores non illibentes fecerunt, ut Sanctus Cyprianus ad Demetrianum ex propheta: *nolite miſereri ſenioribus atque juvenibus*. Sic Corippus & Petrus Pictavenſis ibidem apud Barthium. Nec ſilentio prætereundum quod Barthius lib. LIV. cap. IV. de voce *Mammona* apud Matthæum VI. 24. in medium profert. Nam poſt variorum ſententias, qui *Mammonam* opes interpretantur, hæc ſubjungit: *mihi autem non videtur quiſpiam Evangeliſtæ locum expoſuiſſe melius Chromatio, cujus hæc verba ſunt, ait Dominus: non poteſtis Deo ſervire & Mammonæ, oſtendens, nos non poſſe & Deo ſervire & Diabolo; ideſt Deo, miſericordiæ auctori, & Diabolo, Mammonæ. Mammona, ideſt Diabolus, qui auctor eſt Mammonæ*. Hæc proſtant apud *Chromatium* opuſculo II. pag. 989. Ad hæc

hæc Barthius animadvertit, a Gennadio Constantinopolitano *Mammonam* haberi pro *diabolo* in his verbis epistolæ Synodalis: *non enim fieri potest, ut quæ coire non possunt, committantur, aut Deus consonet cum Satana, aut huic servientes servire & Deo. Est enim & hæc dominica, citraque controversiam, sentetia: non potestis Deo servire & Mammonæ.* Idem porro *Barthius* in notis ad Phæbadii Aginnensis episcopi sermonem contra Arianos pag. 51. eodem modo Chromatii *Sermonem de octo Beatitudinibus* pro *libro* dici, & vulgo perperam *declamationem*, a Sichardo nimirum, inscribi observavit. A Barthio ad Sixtum Senensem gradum faciamus. Is in Bibliotheca Sancta *Chromatii* nonnulla loca cum veterum Patrum sententiis conferens, quæ perceptu difficilia videbantur, luculenter explanat. Tale est opusculo II. pagina 984. de lege conjugii, ubi postquam dixisset, non licere dimittere uxorem *absque fornicationis caussa*, ita subjungit: *Sed sicut uxorem caste ac pure viventem dimittere fas non est; ita quoque adulteram dimittere permissum est, quia ipsa, mariti consortio fecit se indignam, quæ in corpus suum peccando, Dei templum ausa est violare.* Dupinus tomo tertio Bibliothecæ sæculo V. putat, *Chromatium* heic de divortio ita loqui ac si novum matrimonium, dimissa uxore adultera, contrahi posse existimaret. Tillemontius tamen tomo XI. nota II. ad Chrom. pag. 647. verbis Evangelistæ Chromatium nihil addere observat, hac quæstione nondum fortasse tunc excitata. Rei propius accedit Sixtus lib. VI. Adnot. LXXXI. *Chromatio* plerosque veterum Patrum concinere animadvertens, Hilarium, Chrysostomum, Augustinum, Euthymium, & Theophylactum: qui maritis quidem concedunt & aliquando præcipiunt, ut uxores adulteras, præcipue correctionem aspernantes, procul ejiciant ac repudient; sed novam ducere conjugem nec suadent, nec permittunt. *Chromatius* paullo infra videtur jusjurandum non adprobare; *unde*, inquit, *jurare nos prorsus non convenit. Quid enim unicuique nostrum jurare necesse est, quum nobis mentiri omnino non liceat, quorum verba ita vera semper, ita debent esse fidelissima, ut pro juramento habeantur? Et iccirco Dominus non solum pejerare, sed etiam jurare nos prohibet, ne tunc tantum videamur verum dicere, quum juramus; ne, quos veraces in omni sermone esse constituit, putaremus sine juramento licitum esse mentiri. Juramenti enim hæc caussa est, quia omnis qui jurat, ad hoc jurat, ut quod verum est loquatur: & ideo Dominus inter juramentum & loquelam nostram nullam vult esse distantiam, quia sicut in juramento nullam convenit esse perfidiam, ita quoque in verbis nullum debet esse mendacium, quia utrunque & perjurium, & mendacium divini judicii pœna damnatur.* Ita *Chromatius*: cujus verba expendit Sixtus lib. VI. adnotat. XXVI. cum aliis his similibus Sanctorum Patrum sententiis, arbitrantium non licere absque necessitate jurare, sive etiam jurijurando assuescere, idemque contemnere. Apposite Ambrosius in Exhortatione Virgi-

S. CHROMATIUS. LIB. II. C. IV.

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. IV. Virginitatis cap. XI. *non jurandum facile ; quia plerunque multi casus accidunt, ut non possimus implere quod juraverimus. Qui autem non jurat, utique non pejerat. Qui autem jurat, aliquando necesse est, ut incidat in perjurium, quia omnis homo mendax. Noli ergo jurare, ne incipias pejerare.*

V. Hucusque dicta, me monent, ne ab hæreticorum Magdeburgensium calumniis sanctum *Chromatium* vindicare obliviscar. Ejus enim antiquam & vere Christianam doctrinam, utpote suorum dogmatum novitati adversantem, traducere non sunt veriti duce Illyrico, de quo proditum est, nihil unquam boni fecisse, nisi quum ex hac vita migravit ad Inferos. Itaque Centuria IV. cap. X. *de quibusdam doctrinæ partibus incommode & periculose* eum loqui blaterant, *quod in operibus mereri homines justitiam affirmat*. Hæc tamen abunde discussit Robertus Bellarminus in to. IV. Controversiarum lib. V. de Justificatione cap. II. Quare ne actum agam, illuc mitto lectorem. Ægre etiam ferunt, Chromatium *nimium extollere & urgere voluntariam paupertatem, quasi per eam divitias cœlestis regni consequamur, ubi & pauperes spiritu eos interpretatur, qui ultro bonis sæculi renunciant, & substantias suas erogant*. Sed Christus Dominus hoc ipsum commendat apud Matthæum cap. XIX. *Si vis perfectus esse, vade vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebit thesaurum in cælo*. Ibidem ajunt Apostoli: *ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te*. Verum quidem est, locum cap. V. *beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, a Sanctis Patribus in alium sensum etiam trahi, nempe in humilitates spiritus, ut a Sancto Augustino in Psal. LXXI. cap. XXIV. & Sermone LIII. cap. I. in Matthæum. Sed frequentius de voluntaria paupertate id secundum literam ceteri exponunt, ut Sanctus Hieronymus, *beati*, inquit, *pauperes, qui propter spiritum sanctum, voluntate sunt pauperes*. Gregorius Nyssenus de beatitudinibus loquens Orat. I. tomo I. Operum pag. 771. edit. Parisiensis 1638. *Vis*, ait, *intelligere quis pauper spiritu sit ? Qui corporalem opulentiam animæ divitiis permutat ; qui propter spiritum egenus est ; qui terrenas divitias veluti quoddam onus excussit, & abjecit*. Basilius Magnus in Regula ad Monachos, Interrogatione CXXV. ex versione *Rufini*, eodem modo Matthæum declarat: *Ii sunt pauperes spiritu, qui non alia aliqua caussa pauperes sunt, nisi propter doctrinam Domini, dicentis : Vade vende omnia, quæ habes, & da pauperibus*. Augustinus quoque contra Petilianum lib. II. cap. CIV. docet voluntariam paupertatem ad perfectionem Christianam pertinere, eandemque extollit lib. V. cap. XVIII. de Civitate Dei. Alios Patres in eandem sententiam coeuntes, præter hos, congerit Bellarminus to. IV. Controversiarum lib. II. de Monachis cap. XX. inter quos & *Chromatium* appellat. Quamobrem Nicolaus Zegerus explicationem de *voluntaria paupertate* jure præ ceteris adprobat, tum quia Lucas VI. 20. *Spiritus* vocabulum non adjecit, tum

cit, tum quia utrobique est πτωχοὶ, quod proprie *Mendicos* designat. S. CHROMATIUS. LIB. III. C. IV.
Itaque temere *Erasmus* Bedam aliosque de voluntaria paupertate, non *coactius & alienius*, ut ipse ait, sed proprie illud interpretantes, redarguit, & de *humilitate* seu modestia tantum intelligendum affirmat. Proinde *Chromatii* doctrina evangelicæ omnino respondet, neque alia ab ea est, quam semper Ecclesiæ doctores ex ore Domini nostri Jesu Christi una voce tradiderunt. Ejusdem sunt furfuris, quæ subinde in *Chromatium* hæretici Magdeburgenses effutiunt quia *gradus beatitudinum, quos evangelicos vocat, comparat scalæ Jacob, per quam qui adscendat, portam inveniat cæli*. Hac censura nihil ineptius & absurdius dari ex subjectis *Chromatii* verbis opusc. I. pag. 976. col. I. patebit: *gradus*, inquit, *quosdam firmissimos ex lapidibus pretiosis sternit quodammodo Dominus Salvator, per quos sanctæ animæ & fideles repere possint, & ascendere ad summum illud bonum, idest regnum cælorum. Breviter igitur, fratres carissimi, qualitates graduum cupio demonstrare*. Singulis deinde beatitudinibus enarratis, ita concludit pag. 977. col. I. *ostensi sunt, fratres, octo gradus evangelici exstructi ex lapidibus, ut dixeram, pretiosis: ostensa est illa scala Jacobi, cujus cacumen de terra pertingebat ad cælum, perquam qui ascendebat, portam invenit cæli, ac per eam ingressus sine fine in conspectu Domini lætus adstabit*. Quis non agnoscit sapientissimum Episcopum lingua vere evangelica hic loqui? Verum Sectarii iterum *Chromatio* succensent, quia in dicto illo: *recti inhabitabunt terram, & Sancti habitabunt in ea*, intelligit *terram, corpus Sanctorum transfiguratum*. Nam opusculo II. pag. 978. col. 2. declarans qui sint *mites* apud Matthæum, ita disserit: *hujusmodi ergo mites, beatos ostendit, quibus non in præsenti vita, sed in futura possessionem terræ illius felicis repromisit, de qua dictum legimus in Psalmo: Mansueti autem possidebunt terram & delectabuntur in multitudine pacis. Et iterum: qui exspectant Dominum, ipsi hereditate possidebunt terram: de qua & per Salvatorem Spiritus Sanctus testatur dicens; quoniam recti habitabunt in terra & Sancti habitabunt in ea. Hos ergo mites Dominus beatos ostendit, qui lenitatem mansuetudinis Dominicæ sequentes, beatæ illius terræ hereditate, perpetua fruitione fruentur. Maxime tamen de terra nostri temporis loquitur, in qua Sancti transfigurati in gloriam, secundum Apostolum, æterna felicitate regnabunt*. In hac enarratione quid a vera fide & religione alienum occurrit? Sed Magdeburgenses *Chromatio* nondum parcunt. Hæc enim addunt: *in expositione dicti: esto consentiens adversario tuo cito, ait, se accedere opinioni eorum, qui adversarium, Spiritum Sanctum esse docuerunt*. Sublestæ fidei censura, non prius tamen excipienda, quam perpensis ipsis verbis *Chromatii* ex opusc. II. pag. 982. col. 2. Explicaturus ille dictum Matthæi V. 45. *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, & judex tradat te ministro, & in carcerem mittaris*, varias profert auctorum sen-

S. CHROMATIUS. Lib. III. C. IV.

sententias de voce *adversarius*, quem alii pro inimico, ad pacem revocando, alii pro diabolo accipiunt: quibus recitatis hæc statim subjungit: *alii vero, quorum assertio plenior mihi videtur, adversarium hic Spiritum Sanctum existimant intelligendum: qui adversatur vitiis & desideriis carnis, secundum quod manifestat Apostolus dicendo: Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis illa faciatis; spiritus enim cælestia desiderat, caro terrena concupiscit; spiritus donis spiritualibus gaudet, caro vitiis corporalibus oblectatur; unde & Apostolus ait: nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Huic, credo, adversario peccati, & erroris humani, suadenti quæ justa & sancta sunt in omnibus obedire nos, Dominus præcepit, dum cum illo sumus in via, idest in comitatu vitæ præsentis, ut æternam pacem & perpetuam societatem cum eo habere possimus*. Ita *Chromatius*, aliorum interpretum in hujusmodi explicatione sententiam amplexus: in qua profecto nihil non catholicum reperitur. Sanctus Paulinus Nolanus Epist. XXXVI. alias XX. ad Amandum pari modo, ac *Chromatius*, locum Matthæi se intellexisse demonstrat his verbis: *Neque septem dies luctus noster excedat, si consentiamus in hujus vitæ via* ADVERSARIO *nostro, idest spiritui, ac verbo Dei, quod nobis peccantibus adversatur*.

VI. Hæc quæ dixi, planum faciunt, ad regulas integerrimæ fidei, & spiritu vere Apostolico, Homilias *Chromatii* fuisse conscriptas. De earundem stilo aliqua etiam dicamus. Non utitur charactere sublimi, sed plano, proprio, æquali, concinno, minimeque vulgari: qui nimirum convenit Episcopo, ad populum suum verba facienti. Dictio est selecta & nitida, ratiocinatio, rei, de qua agitur, maxime adcommodata, ita ut jure & merito Natalis Alexander in Sæculo IV. cap. III. Artic. XXXIII. Scripta Chromatii *elegantissima* dixerit. Considerationes perutiles sunt, explicationes, ad mores præcipue directæ, & literales, quibus præ allegoricis studuisse videtur. Orationem Dominicam explanat, voluntariam paupertatem, amorem erga proximum, eleemosynam, jejunium, ceterasque virtutes commendat, de quibus Salvator in monte disseruit. In ultimo opusculo seu Homilia XVIII. loquitur de efficacia baptismi Jesu Christi. Primi opusculi Homiliæ, perspicuitate & doctrina morum, ceteris præstant. Ita ferme Dupinus in Bibliotheca tomo III. & Tillemontius tomo XI. pag. 539. 647. Franciscus Lucas, inter Patres Latinos eo sæpe utitur in suo Commentario in Matthæum cap. V. pag. 62. 63. 65. 66. 79. Hadrianus Bailletus in vitis Sanctorum die II. Decembris stilum *Chromatii* instruendo magis, quam movendo aptum fuisse arbitratur, sed utrunque ex ejus Homiliis apparere nemo non videt.

VII. Cave, *Chromatium* metiaris a literis ad Hieronymum de Natalitiis Sanctorum, quæ sub ejus & Heliodori nominibus una cum Hieronymi

nymi ad eosdem responso, circumferuntur a tempore usque Walafridi Strabonis, ut ipse his verbis innuit cap. XXVIII. de Rebus ecclesiasticis: *Litania autem Sanctorum nominum, postea creditur in usum assumpta, quam Hieronymus Martyrologium, sequutus Eusebium Cæsareensem, per anni circulum conscripsit, ea occasione ab Episcopis, Chromatio & Heliodoro, illud opus rogatus componere, quia Theodosius religiosus Imperator in Concilio Episcoporum laudavit Gregorium Cordubensem Episcopum, quod omni die missas explicans, eorum martyrum, quorum natalicia essent, nomina plura commemoraret*. Walafridus hæc hausisse videtur ex epistolis, quæ *Chromatii*, Heliodori, & Hieronymi nomina in vetustis codicibus Usuardi mentiuntur. Harum falsitas olim suboluit *Erasmo*, qui in fine Indicis *pseudepigraphorum indoctorum*, ut vocat, Hieronymi, *comperimus*, inquit, *Martyrologium, præfixa Hieronymi præfatione, Langobardicis scriptum literis; sed alia quadam lingua, quam Latina, Hispana opinor; plerisque vocibus in aliam formam deflexis ac depravatis*. Utramque epistolam explosit Johannes Molanus in cap. II. de Martyrologiis, & Baronius etiam cap. VI. & VII. de Martyrologio Romano. Sed Franciscus Maria Florentinius in Admonitionibus prævіis ad Vetustius Martyrologium ab se editum, earundem Epistolarum patrocinium suscepit. Quia vero Baronius pro fabuloso habet Concilium illud Mediolanense in Chromatii Epistola memoratum, ad quod *Theodosius universos Italiæ Episcopos* invitasse dicitur *ob caussam aliquantorum Episcoporum, qui Ariana fæce suas animas* inquinaverant, ideo Florentinius in eo est pag. 60. ut illud esse persuadeat, quod Baronius A. D. 390. §. VII. celebratum refert Mediolani. At vir doctus observare neglexit, in eodem Concilio non de *Arianis*, sed de *Priscillianistis*, deque Episcopis olim per hæreticos suis e sedibus pulsis, actum fuisse, ut notat Pagius A. D. 390. §. X. Nec sane de *aliquantis Episcopis Ariana fæce inquinatis* in eo agi potuit, si Sanctus Ambrosius Italiæ partem, hujusmodi peste contaminatam, jam pridem purgaverat, teste Hieronymo in Chronico Olympiade CCCLXXXVIII. A. D. 376. secundum Eusebium, ubi post mortem Auxentii Ariani, Ambrosio Mediolani Episcopo constituto, hæc scribit: *omnis ad rectam fidem* ITALIA *convertitur*. Ambrosius Epist. XIV. A. D. 382. scripta ad Theodosium, idipsum his verbis confirmat tomo II. operum pag. 818. *Laborem quin etiam nobis indicendum putavimus, non pro* ITALIA, *quæ jamdudum ab Arianis quieta atque secura est, nec ulla hæreticorum perturbatione vexata*. Idem in Lucam lib. IX. cap. XXXII. to. I. pag. 1501. quod opus scripsit A. D. 386. ex Pagio A. D. 376. §. III. *æstus omnes*, inquit, *quibus* ITALIÆ *populus per Judaicæ olim & Arianæ proxime sævitatis incendia coquebatur, sereno jam spiramine temperantur*. Dum ait, *Italiæ populum incendiis Arianæ sævitatis* olim coctum, tunc *sereno spiramine* temperari, luculenter ostendit, eodem A. D. 386. illa incendia prorsus extincta non solum in universa

S. CHROMATIUS. LIB. III. C. IV. versa *Italia*, quæ erat parœcia Mediolanensis, sed in toto etiam occidente, in quo præter Auxentium, paucos admodum ejus impietatis sectatores fuisse, colligit Arnaldus Pontacus in notis ad Chronicon Eusebii pag. 742. 745. Hinc Sanctus Basilius Epist. LXX. ad Episcopos Italiæ & Galliæ, *hoc enim*, inquit, *hæreseos malum cuncta depascitur*, *& periculum est*, *ne vastatis Ecclesiis nostris*, *& ad* SANAM *incolatus vestri partem serpat*. Non recte ergo Florentinius pag. 59. incertum existimat, an *Italia reliqua ab hisce sordibus fuerit purgata*, quamvis Sanctus *Valerianus Aquilejensis* ab Ecclesiæ suæ finibus Arianismum expellere laboraverit. Easdem etiam epistolas solœca & in paucis verbis densa stribiligo, *Chromatio* prorsus abjudicant, ut *feriales* pro *Kalendariis*; item *perquirere caussam*, pro *in crimen inquirere*, & *ex fæce inquinare*, cum aliis omnino barbaris: mirorque Florentinium, ut has sordes *Chromatio* affingat, scribere non vereri, *Sanctum Episcopum ad Latiui sermonis candorem minus accurate incubuisse*, propterea quod *mercatum* pro *nundinis* usurpaverit; quum tamen ea voce nihil latinius adferri possit, si latine profecto sapiunt Serenus & Varro apud Nonium verbo *Mercatus*, Plautus in Pœnulo I. II. 126. & in Asinaria II. III. 17. Reliqua non moror, quum ipsemet Florentinius pag. 69. fateri tandem cogatur, epistolas nequaquam esse sinceras; quanquam rursus erret, *omnia* eis contenta vera esse pronuncians: cujus sententiæ falsitas ex jam dictis apparet. Fraudis originem puto haustam ex Cassiodoro cap. XXXII. de Institutione divinarum literarum, ubi laudat Epistolam Hieronymi ad *Chromatium* & Heliodorum, in qua passiones martyrum legebantur. Huic deperditæ nugator quispiam Epistolas ab se confictas suppofuit. Verba Cassiodori hæc sunt: *& ideo futuræ beatitudinis memores vitas patrum*, *confessiones fidelium*, *passiones martyrum legite constanter* (*quas inter alia in* EPISTOLA *Sancti Hieronymi*, *ad Chromatium & Heliodorum destinata*, *procul dubio reperietis*) *qui per totum orbem terrarum floruere*; *ut sancta imitatio vos provocans*, *ad cœlestia perducat*. Viden, in Hieronymi Epistola ipsa martyres recensitos? Ergo alia fuit a Martyrologio, eoque longiusculo, & brevissimæ epistolæ subjuncto, ut hodie contingit. Quare unicam Hieronymi *Epistolam*, a Cassiodoro laudatam, *Chromatii*, Heliodori, & Hieronymi *literas* esse non puto, quæ nunc exstant: quod tamen cum Henrico Valesio putavit Tillemontius tom. XII. pag. 354. 355. Beda in Marcum lib. II. cap. XXVI. & cap. VI. Retractationis in Actus Apostolorum laudat Martyrologium Sancti Hieronymi. Sed Johanni Mabillonio in præfatione ad Acta Sanctorum Benedictina Sæculo IV. par. II. pag. LXXXV. incertum videtur, an Hieronymus *Martyrologium* aliquod scripserit. Cassiodori quidem & Bedæ sententiæ adstipulari tamen videntur, & *Litaniæ*, *collectæ ex libro*, *quem beatus Hieronymus de Sanctorum per anni circulum nataliciis conscripsit*, inter opera Alcuini pag. 280. licet Sancti nonnulli, Hieronymo recentiores, ibidem, ab exscriptori-

toribus, de more, fortasse additi, reperiuntur. Valesius in Disserta- S. CHROMATIUS. Lib. III. C. IV.
tione de Martyrologio Rosvveydi, Hieronymianum memorari putat apud Gregorium Magnum lib. VII. epist. XXI. Jacobus Usserius in Chronologia sacra cap. II. in fine non ambigit, quin Hieronymus, ut Chronicon, ita & Martyrologium Eusebii in Latinam linguam transtulerit, quod ab Usuardo, Adone, aliisque deinde auctum, retinuerit semper die XXV. Decembris, ab orbe condito usque ad Natalem Christi, annorum numerum, ab ipso Eusebio positum. Inde in universam occidentalem Ecclesiam Chronologiæ Eusebianæ usus est propagatus, absque ulla tamen veritatis Ebraicæ jactura; nam & in ipso Chronico Eusebius codicum Ebraicorum calculum simul cum suo, diligenter adnotaverat, seriemque annorum mundi, ab Ebræis per quinquaginta Jubilæos dimensam, proposuerat. Sic ferme Usserius. Tres autem Martyrologii Hienymiani codices superesse viri docti observarunt; sed tamen post ipsum Hieronymum aucti. *Primum* laudat Bollandus to. I. Januarii pag. 46. *Secundum* octingentis ab hinc annis scriptum, judice Mabillonio in Itinere Italico pag. 188. edidit Florentinius Lucæ A. D. 1666. *Tertium* ex codice Corbejensi vulgavit Lucas Dacherius in Spicilegio to. IV. pag. 617. Hoc loco non est silendum, ab Anonymo de *Cursibus* ecclesiasticis (quo nomine statas Ecclesiæ preces, quæ sub Breviarii nomine per singulos dies decurri, ac recitari debent, majores nostri significarunt) apud Henricum Spelmannum in Conciliis Britanniæ to. I. pag. 177. *Chromatio* & *Heliodoro Cursus Orientalis* originem tribui. *Holstenius* ad oram *Spelmanni* in Bibliotheca Angelica, ejusdem Anonymi codicem 900. annorum esse ex Usserio adnotavit. Mabillonius in Disquisitione de *Cursu Gallicano* pag. 380. auctorem ex stilo subodoratus, Britonem aut Scotum facit, cursumque cum liturgia confundere arbitratur. De hoc nostri Chromatii cursu nusquam alibi quidquam legitur.

VIII. In eundem locum falsarum mercium referri debent aliæ epistolæ *Chromatii* & *Heliodori* ad Hieronymum, & Hieronymi ad eosdem, quarum auctoritate otiosi homines pretium conciliare studuerunt opusculis *de ortu sive stirpe S. Mariæ, & de Infantia Salvatoris*, olim a Gelasio I. Pontifice inter apocrypha relatis. Decretum enim de libris recipiendis nos Gelasio alibi vindicavimus, & sincerum edidimus. Jo: Albertus Fabricius in codice apocryphorum, Hamburgi impresso A. D. 1703. tomo primo inseruit easdem epistolas, notis criticis confixas, exstantque inter opera Sancti Hieronymi editionis Romanæ A.D. 1572. to. IX. pag. 398. & tomo V. pag. 444. Editionis Parisiensis Jo: Martianæi anni 1706. apud Claudium Rigaud. Vossius etiam illas explodit in lib. II. de Historicis latinis cap. XI. Gravissimi viri Melchioris Cani judicium præstat audire ex lib. XI. de Locis theologicis cap. VI. *hujus generis fabula etiam illa est insulsa æque ac barbara de nativitate S. Mariæ ad Chromatium & Heliodorum episcopos*. Sixtus Senensis lib. II. Bibliothecæ de Matthæo agens totum scriptum Hieronymo abjudicat, & Baronius etiam in Apparatu §.

 XLIV.

S. CHROMATIUS. Lib. III. C.IV.

XLIV. Denique consulantur Christophorus a Castro in Historia Deiparæ Virginis pag. 704. Editionis Moguntinæ anni 1610. & Rosvveydus in Lege Talionis pro Baronio pag. 106. contra Casaubonum Exercit.I. cap. XV. opus ipsum inter fabulosa recenset quidem, diversum tamen ab eo putans, quod de eodem argumento hæretici antiquitus confixerunt: quod parum refert, dummodo Hieronymo non tribuatur: cui nemo sane judicio præditus tribuit. Petrus Wastelius in Vindiciis Johannis Hierosolymitani tom. II. lib. II. pag. 419. 423. *nonaginta* Chromatii Homilias inter opera Johannis Chrysostomi editionum latinarum, Basileensis Erasmicæ, & Parisiensis Chevallonianæ, latere contendit. Nullam interim probationem Wastelius adducit ea fortiorem, quam vox contracta *Chr.* eidem suppeditat. Hanc enim oræ codicum prius adpictam, postmodum exscriptores ab Chromatio homine Latino ad Chrysostomum Græcum, eoque celebriorem, designandum adplicuerunt. Hinc Chromatianas Homilias imperiti Chrysostomo tribuerunt. Hæc Wastelianæ sententiæ prora & puppis. Sed vir bonus non olfecit, hasce Homilias in Matthæum revera esse *Chrysostomi*, quas Latine reddidit Annianus Diaconus Celedensis Pelagianus, addita Epistola ad Orontium Episcopum, ob eandem hæresim ex Italia ejectum, & deinde in Concilio Ephesino damnatum. Eas ab se interpolatas postea edidit Georgius Trapezuntius. Annianus vertit etiam Chrysostomi Epistolam ad Neophytos & Homilias VII. de laudibus Pauli: quas Evangelo presbytero Pelagiano dicavit. Vide Fabricium in Bibliotheca Græca tomo VII. pag. 645.

Opera Sancti Chromatii.

I.
Quæ supersunt.
Homiliæ XIIX. in Matthæum.

II.
Deperdita.
Epistolæ ad Sanctos Ambrosium, Hieronymum, & Jo: Chrysostomum, Honorium & Arcadium Augustos.

III.
Spuria.
Epistolæ II. ad Sanctum Hieronymum.

HISTO-

HISTORIÆ LITERARIÆ AQUILEJENSIS

LIBER QUARTUS.

Tyrannius Rufinus natura Concordiensis, Civitate Aquilejensis, presbyteratu Hierosolymitanus.

CAPUT I.

I, *Rufini ortus*, *& nominis scriptura*. II. *Patria*. III. *Concordiæ natus, ejus prænomen & genus*. IV. *Aquilejæ monachum induit*. V. *Una cum Hieronymo bonis artibus ibidem instituitur*, *adultus tingitur*. *Minister & Susceptores illius baptismi*. VI. *Hieronymus ab eo divulsus*, *in Syriam navigat*. VII. *Rufinus paullo post cum Melania Hierosolymam profecturus*, *Roma discedit*.

GELASIUS Cyzicenus perlectis Nicænæ Synodi Canonibus apud Rufinum in Historia Ecclesiastica libro x. cap. VI. eundem magno illi conventui interfuisse pro certo habuit in sua præfatione ad Acta Concilii Nicæni apud Labbeum to. I. pag. 114. Atqui eo tempore, nempe A.D.325. nondum natum *Rufinum* adnotavit Natalis Alexander in sæculo IV. Differt.XIII. conclus.II. Longe aliter sentiens Blondellus de Primatu pagina 881. *Rufini* ortum illigavit A.D.345. qui fuit a Concilio Nicæno *vicesimus*. Hanc ego Blondelli sententiam nullo antiquiori testimonio firmatam haud propere amplector. Nam de anno & Consule, quo natus *Rufinus*, nusquam aliquid proditum est, adeo virorum illustrium perinde ac fluminum, ortus obscuri sunt, progressus & exitus conspicui. Non diu tamen a Concilio Nicæno in lucem editum, probari puto ex Hieronymi libro II. Apologiæ A. D. 400. conscriptæ, ubi *Rufinum* vocat *senem* & *canum*, eundemque sugillans, quod *parentes* tunc se invisisse dixisset: *quos*, inquit, *viventes juvenis dereliquit*, *mortuos* SENEX *desiderat*. Sub initio libri III. *Rufinum* dicit VETUSTISSIMUM *monachorum*. Alibi ait: *de sene* SENEX *tanta confingis*. Rursus paullo post: *quæ enim est ædificatio*, *duos* SENES *inter se propter hæreticos* (Ori-

RUFINUS. LIB.IV. CAP.I. (Origenem) *digladiari! Erravimus juvenes, emendemur* SENES. Infra vero : *ego tibi dabo veniam, quod Apologiam librorum ejus* (Origenis) CANO *scripseris capite*. Anne hæc de *Rufino* sexagenario dici potuissent? Fortasse tunc fuerit magno natu, & saltem septuagenarius, qualis erat Hieronymus. Non est silendum, quod in nominis *Rufini* scriptura notavit *Caspar Barthius* ad Claudianum pag. 1073. edit. II. inque Adversariis lib. LIII. cap. II. simplici litera F. in universis codicibus reperiri. Loquitur *Barthius* de *Rufino* præfecto prætorio, quem Claudianus exagitat; sed hæc scriptura omnibus *Rufinis* congruit. Quare eos inepte facere putat, qui id elementum geminant, quum ipsa ejus nominis pronunciatio aliud nihil ferat: neque facile alioquin literam F. Latini in talibus geminant, nec profecto in antiquissimis *Rufini* nostri codicibus geminasse noscuntur. Huc facit adprime quod etiam Græci unam tantum duram literam huic nomini adscribant, quorum ductum non sine ratione in similibus latini sequuntur. Apud Ezechielem Spanhemium in Dissert. IX. de Præstantia & usu numismatum tomo I. pag. 712. & 713. editionis magnæ in nummis Græcis scriptum occurrit ΡΟΥΦΙΝΟΥ. Hanc eandem porro scripturam ex *Rufini* codice vetustissimo de *Benedictionibus Patriarcharum* confirmat Petrus Lambecius in Bibliotheca Cæsarea tomo II. pag. 800. idque ex MSS. libris comprobat etiam Philippus Labbeus in notis ad Bellarmini Catalogum tomo II. pag. 307. Hæc evertunt sententiam Arnaldi Pontaci in notis ad Eusebii Chronicon pag. 749. ubi *Ruffinum* cum gemino F scribendum contendit. Consulatur Index Gruterianus XXIII. & Christophorus Cellarius in Orthographia, ubi unica litera F ex lapidibus & nummis adstruitur.

II. Quoniam de patria *Rufini* non una circumfertur sententia, ego certis Scriptorum veterum testimoniis eam indicabo, unde secus affirmantium dicta penitus convellentur. Natum in *opido* agri *Aquilejensis* prodit Heraclides in Paradiso, quæ est vetus interpretatio Historiæ Lausiacæ Palladii, ut critici norunt. Ibi enim cap. XXXIII. hæc de Melania leguntur: *erat cum ea Rufinus quidam nomine, civis Italus ex Aquilejensi opido*. Hoc ludibrii ergo Hieronymus in Apologia II. vocat *opidulum*: quod Norisius Cardinalis in Historia Pelagiana lib. I. cap. II. interpretatus est *pagum*, sive rus & *parvum castrum*: quibus tamen nominibus res diversas significari jam pridem viri docti observarunt. Sane *opidum* pro *civitate* non solum antiqui Scriptores Livius, Plinius & Mela; sed etiam sæculo quinto, ad cujus initium *Rufinus* pervenit, Sidonius & Eugippius, indiscriminatim usurparunt; nam civitas Arvernorum, *opidum* dicta est a *Sidonio* lib. III. ep. IV. & hujus æqualis *Eugippius* in Vita Severini Noricorum Apostoli, urbibus iisque insignibus, puta *Laureaco* & *Pataviæ* id nominis tribuit. Natus fuit ergo *Rufinus* in *opido* circa Aquilejam: quod his verbis confirmat Hieronymus lib. II. Apologiæ I. PATRIA *derelicta, Aquilejæ habitat*. In Apologia II. eum sugillans, quasi Romam ab Anastasio Papa vocatus, ire noluisset: *qui*, in-

inquit, *rogantem Romam, ut eam illustrares præsentia tua*, OPIDULI *tui amore contemseris*. Quanquam vero a Palladio in Historia Lausiaca cap.CXVIII. dicitur Ῥουφῖνος ὁ ἀπὸ Ἰταλίας ἐξ Ἀκυληίας τῆς πόλεως, *Rufinus ab Italia, ex civitate Aquilejæ*, & a Gennadio in Catalogo cap. XVII. *Aquilejensis presbyter*, hoc non in ipsa urbe *Aquileja* natum, sed in monasterio educatum, & in Ecclesia tinctum, nec tamen ibi ordinatum denique ob vicinioris urbis celebritatem ita dictum, significabat, patriamque demum illi fuisse in *agro Aquilejensi*. Nec profecto *opiduli* nomine Hieronymus Aquilejam dixisset, quam ejus æqualis Philostorgius *magnam* vocavit Historiæ Eccl. lib. XII. cap.XI. Quodnam fuerit isthuc *opidulum* jam tandem aperiamus cum Doctore maximo in epistola IV. alias VI. ad Florentium monachum *Aquilejensem*, Hierosolymis tunc morantem, ad quem, de *Rufino* loquutus, hæc de grandævo Paullo Concordiensi subjungit: *scripsit mihi & quidam* DE PATRIA *supradicti fratris Rufini, Paullus senex, Tertulliani suum codicem apud eum esse, quem vehementer reposcit*. Paulli ergo & Rufini *patria* una erat. Atqui *patriam* Paulli *Concordiam* facit Hieronymus in Catalogo capite IIII. *Vidi ego quendam Paullum* CONCORDIÆ, *quod* OPIDUM *Italiæ est*, SENEM, *qui se beati Cypriani jam grandis ætatis notarium, quum admodum esset adolescens, Romæ vidisse diceret, referreque sibi, solitum nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unam diem præteriisse*. Ad eundem hunc Paullum, qui *centenarius adolescentiam in aliena ætate mentiebatur*, Hieronymus cum epistola X. alias XXI. misit *Vitam Sancti Paulli eremitæ*, vicissim sibi mitti postulans libros quosdam, hosque inter *Fortunatiani Aquilejensis* episcopi *Commentarios in Evangelia*. Raphael Fabrettus Inscriptionum cap.X. num. 636. hanc ex pavimento Sancti Paulli in via Ostiensi, a Cornelio Margarino mutuatam, vulgavit, quæ in eundem *Paullum* nostrum pertinere videtur.

HERACLIÆ . RELIGIOSÆ . SORORI
PAVLVS . A . CONCORDIA . XVI. KAL. FEB.

III. Ergo nullum dubium est, quin *Rufinus* domo fuerit *Concordia*: quod ab his non animadversum, qui aliud natale solum illi adsignarunt. Siquidem Rigberius Francogermanus, sive is *Gabriel Gerberonius*, in notis ad Marium Mercatorem pag.112. *Rufinum* hunc nostrum cum altero cognomine, *natione Syro*, confundens, patria facit *Alexandrinum*: quod tamen cavere poterat, inspecta unica Hieronymi epistola I. alias XLI. in qua ait sibi a monacho Alexandrino in Syriæ latebris delitescenti nunciatum fuisse, *Rufinum* nostrum *Ægypti secreta* penetrasse, quum tamen idem monachus Alexandrinus *ejus* PATRIAM *ignoraret &* NOMEN: quæ sanæ non *ignorasset*, si *Rufinus* item fuisset *Alexandrinus*. Nomen, quod ignorabat, quoque *Rufinus* ab aliis Rufinis postea nominandis distinguebatur, erat *Tyrannius*, ut statim ostendam. Gelasius Cyzicenus in præfatione ad Acta Nicænæ Synodi, hunc eundem *Rufinum* nostrum *Romanum* dixit, quo nomine ut jam tetigi, *Latinum*

RUFINUS. LIB.IV. CAP.I. *tinum* intelligere voluit. Quia tamen ab multis retro sæculis consuetudo obtinuit, ut *Rufinus Aquilejensis* diceretur, nos quoque eodem vocabulo utemur. *Rufinus* vero potuit etiam fuisse *civis Aquilejensis*, quomodo Jo: Jonsius in libro de Scriptoribus Historiæ philosophicæ cap.11. & xx. multis probat exemplis, viros doctos honoris caussa in multas civitates sæpenumero adscitos. Consulatur Gabriel Naudæus hanc rem diligenter pertractans in Judicio, de Augustini Niphi opusculis. Huc sane facit Cicero in lib.II. de Legibus: *ego*, Inquit, *mehercule & illi* (Catoni) *& omnibus municipibus* DUAS *esse censeo* PATRIAS; *unam naturæ*, *alterum civitatis*, *ut ille* (Cato) *quum esset Tusculi natus*, *in populi Romani civitatem susceptus est*; *itaque quum ortu Tusculanus esset*, *civitate Romanus*, *habuit alteram loci patriam*, *alteram juris*. Pari ex caussa *Rufinum Concordiæ* natum, *Aquilejæ* tamen Christianis moribus, doctrinisque imbutum, & denique tinctum, nemo ferme *Concordiensem*, omnes *Aquilejensem* dixerunt. Sic non apud unum Gennadium, sed in plerisque omnibus *Rufini* lucubrationum codicibus reperitur. At exortus est Lusitanorum Hagiologus Georgius Cardosus, qui to. 3. die xx. Junii ex cœnosis lacunis Chronici Pseudodextri *Rufinum* patria Lusitanum facere non vereretur, propterea quod in illa mendaciorum officina sub A. D. 418. §.4. hæc verba legantur: *Paullo Concordiensi Lusitano scribit Hieronymus*. Quum enim *Paullus* & *Rufinus* unam eandemque patriam *Concordiam* sortiti fuissent, opipare credulus *Cardosus* utrumque etiam in suam Lusitaniam traxit, in qua *Concordienses* nescio quos locaverat Plinius lib.IV. cap.XXII. Festivum errorem mirifice fovit Franciscus Bivarius in ingenti Commentario ad Dextrum illum confictum pag.432. ubi erga nos liberalis, *Paullum* ex *Concordia Lusitanica* ad nostram *Italicam* transiisse commentus est. Has nugas consectari non vacat; nec est operæ pretium, quum easdem & id genus alia egregie exploserit Hispanicæ historiæ ab impostorum dolis fœdatæ præclarus vindex *Nicolaus Antonius* in Bibliotheca Hispana veteri lib.III. cap.V. §.125. Et tamen Dupinus in tomo tertio Bibliothecæ eundem *Paullum* a *Concordia* nostra *Hispanum* dixit, quod unde hauserit, se ignorare ait Tillemontius tomo XII. pag.50. Hausit ex Pseudo dextro. Sed alio abiit *Joannes Fellus* in notis ad *Rufini* expositionem Symboli cum operibus Sancti Cypriani editionis Oxoniensis: nam ex *Tora*, sive *Thora*, Sabinorum urbe excisa, *Rufini* ortum deduxit, utique a mendosis inscriptionibus deceptus, in quibus legebatur *Rufinus Toranus*. Hoc postremum, ex ipso *Rufini* prænomine detortum, Fellus patriam, non hominem denotare censuit. Inde, ut assolet ferme in corruptis & alia vocum monstra prodierunt. Hujusmodi sunt *Thoranus*, *Toranius*, & *Thermus*. Ad hæc *Turanius*, *Turranius*, & *Tauranius*, singula enim hæc vocabula suos auctores habent, Barreum, Labbeum, Caveum, Dupinum, Rosvveydum. Patriam tamen *Aquilejam* ibidem loci, ubi *Fellus Toranum* legit, statim legere poterat. Sic enim pro-

ſtat in Recognitionibus Clementinis: *Rufino Torano* (pro *Tyrannio*) *Aquilejensi interprete*. Ergo *Aquileja*, non *Tora* Rufini patria. *Proprium* & verum nomen inferiori ætate id fuit, quod *ultimum*, ait Sirmondus ad Sidonium. *Rufinum*, omnes *proprio* nomine, appellaverunt. Ergo non *Rufinus Tyrannius*, ſed *Tyrannius Rufinus*, appellari debuit, quomodo reapſe appellatur in libello de XII. Scriptoribus eccleſiaſticis Iſidoro & Ildefonſo ſubjectus cap.V. Hujus lectionis veritatem confirmat Hieronymus initio prioris Apologiæ, Pammachio, & Marcellæ amicis inſcriptæ, ubi in *Rufini* prænomine ita ludit: *& veſtris & multorum literis didici, objici mihi in ſchola* TYRANNICA, *linguâ canum meorum ex inimicis ab ipſo, cur Periarchon libros in latinum verterim*. Dicterium erat inſulſum, niſi *Rufinus* alio nomine dicebatur *Tyrannius*. Johannes Martianæus ad eum locum tomo IV. pag. 349. ex multis codicibus, *Tyranni* pro *Tyrannica* reſtituit: rectius fortaſſe *Tyrannii*; licet vulgata lectio nobis arrideat: in qua aculeum latitare olfecit etiam Tillemontius tomo XII. pag.32. *Tyrannii* prænomen ex parte adſumſit ſecundum morem, a Sirmondo obſervatum. Non enim nomen, ſed prænomen fuiſſe, nos docet Sidonius: in cujus tamen vulgatis codicibus *Turannius Rufinus* pro *Tyrannio* perperam legitur lib.II. epiſt.IX. Gentis nomen puto exſtitiſſe in lapide Concordienſi, quod fractum, uti eſt, vulgavit Adrienſis Epiſcopus in Diſſertatione de Colonia Foro-Julienſi pag.343.

*L. tyra*NNIUS. L. F.
RUNCHO
IIIIII VIR. D.

Cetera vocabula, quibus ab Hieronymo *Rufinus* ſemel atque iterum notatur, cujuſmodi ſunt *Grunnius*, *Calpurnius Lanarius*, & *Scorpius*, aliunde fluxerunt: & primum fortaſſe ex vitio pronunciationis, corporiſque craſſitie; nam *Rufinum* deſignans in fine epiſtolæ ad Minervium, *cur me*, inquit, *lacerant amici mei, & adverſum ſilentem* CRASSÆ SUES GRUNNIUNT? *quarum omne ſtudium eſt, immo ſcientiæ ſupercilium, aliena carpere, & ſic veterum defendere perfidiam, ut perdant fidem ſuam*. Idem ſenex *Rufini* vitium in voce, irridet his verbis Apologiæ I. lib.I. *tu qui in Latinis* MUSSITAS, *&* TESTUDINEO *gradu moveris potius, quam incedis*. Ut divitem & opipare viventem paullo poſt ſugillans, *Cræſos*, ait, *quis ſpiret & Darios? Literæ marſupium non ſequuntur. Sudoris comites ſunt & laboris, ſociæ jejuniorum, non ſaturitatis, continentiæ, non luxuriæ. Demoſthenes plus olei, quam vini expendiſſe dicitur, & omnes opifices nocturnis ſemper vigiliis præveniſſe*. In Apologia II.: *quis talis ac tantus eſt, ut audeat cum Crœſo pugnare divitiis? Ut ſubitum Demaratum & Craſſum non pertimeſcat? Habes enim per quod Danaes eſt victa pudicitia: quod Giezi magiſtri prætulit Sanctitati; propter quod Judas tradidit Dominum ſuum*. Epiſtolam quoque de *cubiculo fratris Euſebii*, NUMMIS AU-

V REIS

RUFINUS. LIB.IV.CAP.I. REIS ab eo productam, & AURO, *idest suis suorumque viribus*, oppugnatam fidei veritatem, conqueritur in libro II. Apologiæ. Sane *Rufino* haud curtam supellectilem domi fuisse, colligi præterea videtur ex *cellulis*, quas non proprio tantum, sed aliorum etiam hospitio de suo constructas habuit in monte Oliveti, ut ipse testatur lib. II. Apologiarum. *Palladius* quoque in Historia Lausiaca cap. cxviii. scribit, *Rufinum* Hierosolymæ omnis generis hospites, illuc pietatis caussa adventantes, xxvii. annorum spacio propriis expensis fovisse. Hieronymus epist. xcv. alias iv. ad Rusticum his coloribus eum jam mortuum depingit: TESTUDINEO GRUNNIUS *incedebat ad loquendum* GRADU, *& per intervalla quædam vix pauca verba carpebat, ut eum putares singultare, non proloqui. Et tamen, quum, mensa posita, librorum exposuisset struem, adducto supercilio, contractisque naribus, ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans. Tum nugas meras fundere, & adversum singulos declamare. Criticum diceres esse Longinum, censoremque Romanæ facundiæ; notare quem vellet, & de Senatu doctorem excindere. Hic bene nummatus plus placebat in prandiis: nec mirum, si, qui multos inescare solitus erat, facto cuneo circumstrepentium garrulorum procedebat in publicum: intus Nero, foris Cato. Totus ambiguus, ut ex contrariis, diversisque naturis unum monstrum novumque bestiam diceres esse compactam juxta illud poeticum.*

Prima Leo, postrema draco, media ipsa chimæra.

Rufinus a Palladio εὐγενέστατος, *nobilissimus* dicitur cap. cxviii. Anne hoc ad mores, vel potius ad genus referendum? Rufinus ipse Apologiarum lib. II. pag. 436. morum sanctimoniam, de qua Hieronymus in Chronico illum cum *Florentio & Bonoso* laudaverat, *vitæ* NOBILITATEM appellat. Porro *Concordia* Rufini patria, non fuit Mirandulæ vicinum oppidum in Æmilia, ut ex nominis similitudine censuit Marianus Victorius in Vita Hieronymi; sed quam Venetis Plinius, Ptolemæus Carnis adscribit, Coloniamque lege triumvirali deductam, & in Tribu Claudia descriptam nuper ostendit V. C. Philippus a Turre Adriensium antistes in Dissertatione de Colonia Foro-Juliensi pag. 346. *Concordiæ* fabricam sagittariam memorat Notitia Imperii, unde ibi *decuriam armamentariam*, seu corpus, fabricandis sagittis destinatum, ex literatis lapidibus fuisse discimus. A Theodosio Magno, & Valentiniano II. Imperatoribus in eadem Colonia leges datæ A.D. 391. prostant Codice Theodosiano lib. xi. tit. xxxix. L. xi. *de fide testium*, & lib. xvi. tit. vii. L. iv. & v. *de apostatis*. Sed proh dolor! *Concordiam* istam una cum finitimis urbibus, Aquileja, Foro-Julio, & Altino A. D. 452. solo æquavit totius regionis flagellum & terror Attila Hunnorum Rex, teste Paullo Diacono in Historia Miscella lib. xv. cap. III. editionis Gruteri inter Historiæ Augustæ scriptores Latinos tomo II. pag. 81. in fine Operis. Hanc editionem indico, quia id in ceteris non reperitur. Postea tamen e ruinis caput extulerunt; nam Cassiodo-

Cassiodorus lib. XII. Variarum epist. XXVI. *Aquilejensem*, *Foro-Juliensem*, *& Concordiensem* civitates adhuc stantes recenset. Hanc tertiam, episcopio illustrem, privilegiis auxerunt Carolus & Otto Magni, aliique Imperatores. Sed celebri Colonia ob inclementiam aeris in solitudinem redacta, nunc episcopus degit in proximo opido Portugruario, quod *Romatinum* veteres appellarunt, ex Plinio.

IV. Quum *Concordia* ab Aquileja, totius tunc Venetiæ principe civitate, XXXI. M.P. totidemque ab *Altino* distaret, Aquilejam *Rufinus* se contulit, monasticæ vivendi regulæ nomen daturus. Istic patrum doctrina, & pietate erga Deum, in monasterio instructus, a Sancto *Valeriano* urbis episcopo salutari lavacro abluitur A. D. 371. quod ipsemet prodit in sua Apologia I. A. D. 400. conscripta, in qua, veluti de re notissima, loquens, *ego*, inquit, *sicut & ipse* (Hieronymus) & OMNES NORUNT, *ante annos* FERE TRIGINTA *in monasterio jam positus*, *per gratiam baptismi regeneratus*, *signaculum Fidei consequutus sum per sanctos viros Chromatium*, *Jovinum*, *& Eusebium*, *opinatissimos & probatissimos in ecclesia episcopos*; *quorum alter*, *tunc presbyter beatæ memoriæ Valeriani*, *alter Archidiaconus*, *alius diaconus*, *simulque pater mihi & doctor symboli ac fidei fuit*. Hoc monasterium in quo se *jam positum* dicit *Rufinus*, quum baptismi gratiam in *Aquilejensi* ecclesia suscepit, ceterorum Italiæ & Occidentis vetustissimum, magni Athanasii institutionibus primordia debebat, quem Alexandria ab Arianis ejectum, diu *Aquilejæ* substitisse animadvertit Norisius in Historia Pelagiana lib. II. cap. III. monasticamque disciplinam ab Athanasio universam Italiam suscepisse testatur Hieronymus in epist. XCVI. alias XVI. ad Principiam. Siquidem monachorum, quos fugæ & laborum socios habuit, juventute utriusque sexus ad imitationem accensa, brevi Romæ & per Italiam non pauca monasteria ab episcopis constructa sunt, ut *Mediolani*, adnitente Ambrosio, de quo Augustinus Confessionum lib. VIII. cap. VI. & *Aquilejæ*, studio *Valeriani*, ubi præter *Tyrannium Rufinum*, *Heliodorum* etiam, *Nepotianum*, *Florentium*, *Bonosum*, *Nicetam*, & *Chrysogonum*, spectatissimos monachos, floruisse discimus ex Chronico & epistolis Hieronymianis. Hinc refellitur Magdeburgensium inscitia, qui Rufini institutum & fortasse etiam vitæ monasticæ antiquitatem ignorantes, Centuria IV. cap. X. *Rufinum* a Trithemio *primum* monachi nomine dictum effutierunt. Sed nunquid Trithemio recentior est Hieronymus, qui in Chronico anno I. Olymp. CCLXXXI. Abrahami 2393. Christi vero 378. secundum epocham Eusebianam, quam Hieronymus sequitur, anno epochæ nostræ Dionysianæ 376. sic loquitur: *Florentius*, *Bonosus*, *& Rufinus insignes* MONACHI *habentur*? In Apologia I. lib. I. sibi æque ac Rufino *monachi* nomen tribuit: *quicquid* MONACHI *vocabulum flagitat*, *nostrum uterque complevit*. Et in Apologia II. *credidi Christiano*, *credidi* MONACHO.

V. Idem Hieronymus, Aquilejensibus clericis stricta necessitudine con-

RUFINUS. LIB. IV. CAP. I. conjunctissimus, in hoc eodem monasterio ab adolescentia videtur educatus: nam in epist. xxxix. alias LXII. sic ad Theophilum scribit: *qui ab adolescentia in* MONASTERII *clausus cellulis, magis esse voluerim aliquid, quam videri.* Illi sane jamdudum cum *Rufino* amicitia intercesserat, cui apud Treviros manu sua *prolixum valde de Synodis librum Sancti Hilarii* se descripsisse testatur epist. IV. alias VI. Ad *Rufinum*, postquam in Ægyptum adpulerat, scribit epist. I. alias XLI. *O si nunc mihi Dominus Jesus Christus, vel Philippi ad Eunuchum, vel Abacuc ad Danielem translationem repente concederet, quam ego nunc tua arctis stringerem colla complexibus! Quam illud os, quod* MECUM *vel* ERRAVIT ALIQUANDO, *vel* SAPUIT! Hæc manifesto innuunt, utrunque *ab adolescentia*, studiis simul operam dedisse. Ipsis addi potest *Bonosus*, de quo Hieronymus ad *Rufinum* epist. I. alias XLI. *ecce puer honestis sæculi* NOBISCUM *artibus institutus.* Hoc ipsum *Rufinus* magis confirmat Apologia II. *antequam converteretur* (Hieronymus) MECUM *pariter & literas Græcas & linguam penitus ignorabat.* Conversionem suam Hieronymus *ad Rheni semibarbaras ripas* accidisse testatur epist. I. alias XLI. *Monasterium* ergo *Aquilejense*, ex *Rufini* verbis, A.D. 370. jam stabat: quo tempore alibi in Italia nullum stetisse legimus, nisi fortasse *Vercellis*, ubi Sanctus Eusebius ex Oriente reversus A.D. 362. monasticam vitam instituit. Lucas Holstenius in præfatione ad Codicem Regularum cap. II. Italos ad monasticam vivendi normam traductos ait a vita Sancti Antonii, quam ab Athanasio, Romam primum adventante, vulgatam putavit. Sed Athanasius eam Græce scripsit A. D. 365. auctoribus monachis Italis, a quibus ejusmodi institutum, in Occidente jamdudum coli cœptum, sanctus Pater insinuat initio operis, gratulatus, apud eos PLURIMA *esse* MONASTERIA, & MONACHORUM *quoque nomen celebre.* Hanc Athanasii vitam per tabellarios in Occidentem perlatam, Evagrius presbyter, qui cum Eusebio Vercellensi in Italiam venerat, latinam fecit A. D. 370. nuncupavitque Innocentio, cum quo & Hieronymo tunc in Orientem rediit, mortuo jam Eusebio. Hæc adnotavit peramicus noster Bernardus a Montefalconis in Vita, Athanasii Operibus præposita pag. 84. inque prefatione ad Vitam Sancti Antonii pag. 791. Ad hæc ex verbis superius allatis palam est, *Rufinum adultum* sacro fonte *Aquilejæ* tinctum, & quidem a *Valeriano* metropolita, ministrantibus *Chromatio* presbytero, *Jovino* Archidiacono, & *Eusebio* Diacono: quos tres, tanquam superstites, & episcopali charactere venerabiles A.D. 400. in suæ fidei testes *Rufinus* advocans, antiquo & proprio vocabulo *patres*, atque alibi, ut postea dicam, *parentes* dixit: quos majores nostri etiam *sponsores*, *susceptores*, *fidejussores*, & demum *patrinos* dixerunt. Idem *Rufinus* huc respexit in *Apologia* pro fide sua ad Anastasium Pontificem: *hac nobis de resurrectione tradita sunt, a quibus sanctum baptisma in Aquilejensi Ecclesia consequuti sumus: quæ puto ipsa esse, quæ etiam Apostolica Sedes tradere & docere consuevit.*

Hæc

Hæc arguunt lapsum Dupini in tomo III. Bibliothecæ, *Rufinum* in *monasterio* baptizatum rati. Non enim in ullo monasterio, sed tantum in ecclesia episcopali tunc regenerationis Sacramentum ab uno ejus pastore ordinario conferebatur. Neque *Rufinus* ait, se in *monasterio*, sed in *Aquilejensi ecclesia* baptisma consequutum. Quanquam enim scribit in priori Apologia, se *monasterio jam positum*, quando baptisma suscepit; nequaquam tamen in *monasterio* se illud suscepisse affirmat. Immo in explicatione symboli disertis verbis testatur: *nos tamen illum ordinem sequimur, quem in Aquilejensi* ECCLESIA *lavacri gratia suscepimus*. Eodem pacto Hieronymus procul a patria *Stridone* se baptismum *Romæ* suscepisse, prodit epist. XIV. alias LVII. & XVI. alias LVIII. Edmundus Martene lib. I. de Antiquis Ecclesiæ ritibus cap. XVI. §. 12. & Gerardus Mastricht in Schediasmate de Susceptoribus pag. 69. unicum olim fuisse putarunt. Sed *Rufinus* tres susceptores ob oculos ponit, totidem officiis destinatos, *catechesi*, *baptismo*, & *confirmationi*, statim post baptisma ab episcopo conferri solitæ; unde refellitur idem Gerardus, qui pag. 24. *catechesi* & *baptismo* unicum susceptorem tribuit usque ad sæculum sextum. *Rufinus* per *signaculum fidei*, baptismum designat; quo nomine utitur etiam in Historia lib. X. cap. III. *sequere me ad dominicum, & hujus fidei* SIGNACULUM *accipe*. De hac phrasi multa congerit Jo: Ernestus Grabius in notis ad Spicilegium Sanctorum Patrum to. I. pag. 332.

VI. Hieronymus jam Romæ Christi lavacro ante *Rufinum* regeneratus, Aquilejam repetierat, consortio *Valeriani*, & aliorum fruiturus, ad quos postea intimæ necessitudinis testes literas dedit. In *monasterio* aliquandiu cum Rufino adhuc catechumeno ibidem moratus, improviso rerum eventu illinc discedere cogitur, quemadmodum ex eremo ad *Rufinum* scribens, testatur his verbis epist. I. alias XLI. *me a* TUO LATERE *subitus* TURBO CONVULSIT, *postquam glutino caritatis hærentem* IMPIA DISTRAXIT AVULSIO: tunc enim violenta quadam, nobisque ignota, persecutione in eum excitata, *Aquileja* recedens, in Orientem migravit, profectusque in Thraciam, Pontum, Bithyniam, Galatiam, Cappadociam, & Ciliciam, tandem in *Syriam* descendit, ubi vixit in solitudine *monachus*. Hæc ejus navigationis periodus una cum *Evagrio* Antiocheno, *Innocentio*, & Hyla, *Melaniæ* famulo. Tunc Evagrium *ex Italia* ad se literas attulisse testatur Basilius Cappadox in epist. VIII. ad Eusebium Samosatenum. Sed ipsum Hieronymum suam peregrinationem *Rufino*, postquam ab ejus *latere* discesserat, nunciantem, præstat audire epist. I. alias XLI.: *tandem in incerto peregrinationis erranti quum me Thracia, Pontus, atque Bithynia, totumque Galatiæ & Cappadociæ iter, & fervido Cilicum terra fregisset æstu, Syria mihi velut fidissimus naufrago portus occurrit; ubi ego quicquid morborum esse poterat expertus ex duobus oculis unum perdidi. Innocentium enim, partem animæ meæ, repentinus febrium ardor abstraxit. Nunc uno & toto Evagrio* NOSTRO *fruor: cui ego semper infirmus, ad laborem cumulus,* ac-

accessi. ERAT *nobiscum & Hylas, Sanctæ Melaniæ famulus, qui puritate morum maculam servitutis abluerat, & hic necdum obductam rescidit cicatricem. Verum quia de* DORMIENTIBUS *contristari Apostoli voce prohibemur, &c. Rufinus* paullo post, eodem tamen anno 371. quo *baptismum* Aquilejæ susceperat, Orientalium monachorum fama & ipse permotus, cum *Melania*, Romanarum mulierum nobilissima, Hierosolymam cogitavit. Hieronymus rei nuncio a *Paullo Concordiensi* accepto, qui Tertulliani Codicem ab *Rufino* sibi restitui flagitabat, statim Hierosolymam ad *Florentium* Aquilejensem literas, *Rufino* reddendas, nunc tamen deperditas, misit. Harum sic meminit epist. II. alias v. *quia* FRATER *Rufinus, qui cum Sancta Melania ab Ægypto Hierosolymam venisse* NARRATUR, *individua mihi germanitatis caritate connexus est, quæso, ut epistolam meam, huic epistolæ tuæ copulatam, ei reddere non graveris. Noli nos ejus æstimare virtutibus. In illo conspicies expressa sanctitatis insignia. Et ego cinis & vilissima pars luti, etiam favilla dum vertor, satis habeo, si splendorem morum illius, imbecillitas oculorum meorum ferre sustineat. Ille* MODO SE LAVIT, *&* MUNDUS EST, *& tanquam nix* DEALBATUS. *Ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus operior cum tremore reddere novissimum quadrantem. Rufinus* ab Hieronymo tantopere laudatus, qui A.D. 371. *modo se laverat, & mundus erat, & tanquam nix dealbatus*, tunc recens Aquilejæ baptismi gratiam susceperat. Sed *Florentius* quum *Rufinum* Hierosolymæ nondum visum Hieronymo significasset, hic epist. IV. alias VI. iterum scripsit: *Rufinus autem* FRATER, *ut scribis*, NECDUM VENIT (Hierosolymam). *Et, si venerit, non multum proderit desiderio meo, quum eum jam visurus non sim. Ita enim & ille* LONGO INTERVALLO *a me separatus est, ut huc* (in eremum Chalcidis) *non possit excurrere: & ego arreptæ solitudinis terminis arceor, ut cœperit jam mihi non licere quod volui.* Ubi *Rufinus* advenerit, ab illo sibi codices quosdam describendos commodari postulat: *ob hoc & ego obsecro, & tu, ut petas, plurimum quæso, ut tibi beati Rheticii Augustodunensis Episcopi Commentarios ad describendum largiatur; in quibus Canticum Canticorum sublimi ore disseruit. Scripsit & mihi quidam* DE PATRIA *supradicti fratris Rufini Paullus senex, Tertulliani codicem apud eum esse, quem vehementer reposcit. Est ex hoc quæso, ut eos libros, quos me non habere, Brevis subditus edocebit, librarii manu in charta scribi jubeas. Interpretationem quoque Psalmorum Davidicorum, & prolixum valde de Synodis librum Sancti Hilarii, quem ei apud Treviros manu mea ipse descripseram, ut mihi transferas peto. Nosti hoc esse animæ Christianæ pabulum, si in lege Domini meditetur die ac nocte.* Hæc Hieronymus ad Florentium de *Rufino*, deque Codicibus ab illo servatis. Eundem porro librorum copia maxime instructum Hieronymus non solum ante, sed etiam post simultatem disertis verbis testatum reliquit, nam in *Apologia* I. lib. II. MAGNIS, inquit, *ut scio, sumtibus redemisti Aquilæ & Sym-*

Symmachi & Theodorionis, quinctæque & sextæ editionis Judaicos translatores.

VII. Rufinus interim cum *Melania* Hierosolymam trajecturus, Romam profectus, ut quidem putamus, inde discessit exeunte A. D. 371. Hæc Melaniæ discessio eruitur ex Hieronymi epist. XXI. alias XV. ad *Marcellam*, ubi in *Melaniæ* laudes effunditur, propterea quod *calente adhuc mariti corpusculo, & necdum humato*, postquam duos simul perdidisset filios, unico superstite derelicto, *ingruente jam hieme Hierosolymam navigavit*, Christo ancillatura. Plinius lib. II. cap. XLVII. hiemis initium his verbis describit: *Vergiliarum occasus hiemem inchoat. Tempus in* III. *Idus Novembres incidere consuevit*. Ergo *Melania* mense *Novembri* in Orientem trajecit. Hieronymus ob hoc facinus eam laudat etiam epist. XXXVIII. alias XCIX. ad *Asellam*, eidemque concinit *Paulinus* Nolanus epist. XXIX. alias X. §. 8. ubi ait: *præter alias orbitates, quas irrito in fœtibus abortivis labore, adhuc marito participe, deflevit, ita crevit ærumnis, ut duos filios & maritum intra anni tempus amitteret*, UNICO *tantum sibi parvulo ad memoriam potius, quam ad compensationem affectuum, derelicto*. Et post alia: *luctuoso ambitu trium funerum comes, vidua pariter & orbata Romam* VENIT *cum* UNICO *filio, incentore potius, quam consolatore lacrymarum*: Palladius in Historia Lausiaca cap. CXVII. *genere Hispanam* dicit Σπάνη ἐν τῷ γένει, quod vetus interpres, latens sub nomine *Heraclidis*, sic vertit: *de Hispano vel urbico genere descendens*. Particula *vel* pro copula *et* stilo medii ævi usurpatur. Quædam ejus exempla adfert Cangius in Glossario, multa Blondellus de Primatu pag. 986. ad alium locum *Rufini* illustrandum: in quo explicando viri docti ob particulam illam, sensu veterum latinorum improvide acceptam, cæcutierunt. *Vel* pro *et* Græcismum esse adnotat Barthius in Adversariis lib. XXV. cap. III. iterumque de eadem particula agit in eruditis Animadversionibus ad Rutilii Hodæporicon lib. I. vers. 40. Vide etiam Reinesii epistolam XLII. ad Rupertum pag. 366. Hoc monui, ne in Palladii verbis ullus hæreat. Enimvero *Melania* erat ortu *Romana*, sed ex familia Hispanica, ut recte observat Tillemontius tomo X. pag. 591. & fortasse in *Hispania* conjugem & filios amiserat, unde *Romam* VENIT, teste Paulino. Palladius cap. CXIX. testatur, *Melaniam* juniorem, quæ fuit *Publicolæ* filia, ideoque *Melaniæ* senioris heres & neptis, mundo renunciaturam, vendidisse *omnes possessiones, quas habuit in Hispaniis*. Nolanus antistes epist. XXIX. alias X. ad Severum §. 5. *Melaniæ* suum *sanguinem propinquare* dixit; Ambrosius epistola XXX. alias XXXVI. ad Sabinum, commendat *Paulinum splendore generis, in partibus Aquitaniæ nulli secundum*. Domo enim fuit Burdigala, Aquitaniæ urbe; *paternis maternisque natalibus in Senatorem purpuris admirabiliter rutilans*, teste Uranio in Vita cap. IX. *Melaniæ* juniori ditissima patrimonia in Hispania non solum, sed & in Gallia fuisse, auctor est Palladius in Historia Lausiaca cap. CXIX. & nominatim qui-

RUFINUS. LIB.IV.CAP.I. quidem in *Aquitania*, *Gallia*, *Tarracone*, *Hispaniis*, ut ait Heraclides in Paradiso cap.I. Genus ergo paternum *Melaniæ* senioris fuit ex partibus Aquitaniæ, *Tarraconensi Hispaniæ* conterminis. Hinc ejus & Paulini affinitas. Nomen ipsum feminæ perinsignis in Aquitania usitatum. Ausonius enim, homo & ipse Aquitanus eodem ævo testatur in Parentali XXIX. sibi Æmiliam *Melaniam* sororem fuisse. Paulinus de eadem Melania seniore hæc subjungit: *navem, cunctis flentibus, læta solvit, constanterque congressa fluctibus maris, ne tantum fluctus sæculi vinceret, navigavit, & simul sæculum urbemque commutans, urbem Hierusalem spiritali dono, in qua a corpore peregrinaretur, elegit.* Non tamen recta *Hierosolymam* properavit, sed primo in *Ægyptum* trajecit, inde in urbem Sanctam profectura. *Rufini* & *Melaniæ* navigationem recte eandem facit Baronius A. D. 372. §. XXXIII. quamquam Heribertus Rosvveydus in notis ad vitas Patrum pag. 439. stare non posse opinatur, proptereaquod *Rufini* mora in Ægypto *sex annos*, Melaniæ *sex menses* complexa fuerit, non autem *octo*, ut irrepsit apud Baronium A.D. 372. §. CXCI. neque *annum cum dimidio*, ut scripsit Pagius A. D. 397. §. V. Palladius enim in Paradiso Heraclidis cap. XXXIII. pag. 973. *sex tantum mensibus* affirmat, Gentianus Hervetus Palladii interpres cap.CXVII. *circiter annum dimidium*, non *annum & dimidium*, ut opinatus est Pagius, qui tamen A. D. 372. §. XVIII. *annum dimidium* & ipse ex Palladio recitans, observaverat, in Græco legi ἐν ἡμιέτει, idest *media parte anni*. Sed *Rufinus*, *Melaniam* ex Ægypto Hierosolymam comitatus, cur postea *solus* redire non potuit Alexandriam, quemadmodum etiam *solus* Mesopotamiam peragravit, ut infra dicemus? Utriusque navigationem conjunctam fuisse nobis suadent argumenta mox adducenda.

1. Sanctus Paulinus epist.XXVII. alias IX. §.5. *Rufinum presbyterum, Sanctæ Melaniæ* SPIRITALI VIA COMITEM vocat: quæ phrasis itum in loca sancta, & ex iisdem reditum indicare videtur, nam iter Hierosolymitanum posteriori ætate *via Sanctorum*, *via Dei*, & *Sanctum iter* antonomastice appellabatur, ut docet Cangius in Glossario: quæ idem sunt ad *via spiritalis*, sive *spiritualis*.

2. In Ægypto, & Hierosolymæ utriusque mora conjungitur.

3. Utriusque reditus in Occidentem uni eidemque tempori affigitur, ut postea ostendemus.

4. Hieronymus a Rufini amicitia alienatus, Apologia II. eum carpere videtur, quod ipse *juvenis* navigaverit cum *Melania* item *juvene*, quæ annum agens *vicesimum & secundum*, tunc recens conjugem amiserat, teste Palladio cap. CXVII. cui suffragatur *Paulinus* epist. XXIX. alias X. §. 8. ubi de *Melania* ait: TENERIS ADHUC ANNIS *nuptias passa, & brevi mater. Sed ea felicitate mortalium non longum potita est, ne diu terrena diligeret*. Audiantur verba Hieronymi: *nunquid & ego non possem* PROFECTIONEM *tuam discutere? Cujus ætatis fueris? unde? quo tempore navigaris? ubi vixeris? Quibus interfueris?*

Sed

Sed absit, ut quod in te reprehendo, faciam; & in ecclesiastica disputatione anilium jurgiorum deliramenta conjungam. Hoc solum prudentiæ tuæ dixisse sufficiat, ut caveas in alterum dicere, quicquid in te statim retorqueri potest.

5. *Rufinus* in occidentem reversus, iterum Melaniæ *spiritali via comes*, Hierosolymam navigans, in *Sicilia* obiit, ut suo loco monstrabo. Hæc omnia *Rufinum*, *Melaniæ* comitatui ab initio, sive ab A. D. 371. addictum, ob oculos ponunt. De *Melania* Hieronymus in Chronico anno II. Olympiadis 288. Abrahami 2390. Christi, secundum epocham Eusebianam, 375. decimo Imperii Valentiniani & Valentis; qui Chronologici characteres congruunt anno Dionysiano 373. hæc scribit: *Melania nobilissima mulierum Romanarum & Marcellini, quondam Consulis filia, unico, prætore tunc urbano, filio derelicto, Hierosolymam navigavit: ubi tantum virtutum, præcipuæque humilitatis fuit miraculo, ut Theclæ nomen acceperit*. Viri docti jampridem notarunt, *Melaniam*, non *filiam*, sed *neptem* fuisse *Marcellini*, qui consul processit A. D. 341. In prima editione Mombritiana non legitur, ut in Scaligeriana, *Marcelli*, sed *Marcellini*, quomodo sæculo IX. legit Freculfus in Chronicis tomo II. lib. IV. cap. XXI. Sic etiam in editionibus Sichardi, Pontaci, & Miræi; Idemque habent Palladius Græcus cap. CXVII. & Heraclides interpres latinus; aptius quam Gentianus Hervetus, qui *Marcelli* pro *Marcellini* expressit in sua latina versione Palladii. Sanctus Paulinus epist. XXIX. alias X. §. 6. & 8. eam *consulibus avis* nobilem, & *Marcellino Consule avo* prognatam prædicat: cui accedit *Rufinus* Apologiæ lib. I. pag. 436. ubi verba Hieronymi jam adducta recitans ex suo codice Chronici Eusebiani, non *Marcelli* nec *Marcellini filiam*, sed *Marcellini Consulis neptem* appellat. *Paulino* tamen & *Rufino* præ aliis adhærendum censemus, quorum prior *consanguineus*, uterque Melaniæ amicissimus; quare vel *filiam* pro *nepte* usurparunt *Hieronymus* & *Palladius*, quod Pontacus & Pagius contendunt (non enim in utriusque verba, ut nunc circumferuntur, mendum irrepsisse facile dixerim) vel *filia* fuit Marcellini, Consulis A. D. 341. & *neptis* alterius Marcellini, item Consulis A. D. 275. ut conjecit Pontacus, cui suffragari quodammodo posset vulgatus Heraclides, eam vocans *filiam* Marcellini jam *Exconsulis*, quod Palladium Græce loquentem fideliter exprimit: τοῦ ἀπὸ ὑπάτων. Hoc idem Hieronymus exprimit vocans *Marcellini* QUONDAM *consulis filiam*, ut hinc pateat, *Melaniam* a Marcellino genitam *post consulatum*, non vero A. D. 341. quo consul processit, ut sine ulla necessitate sentire visus est Tillemontius. In verbis Hieronymi superius recitatis, *unico, prætore tunc urbano, filio derelicto*, superest alia difficultas; nam Gregorius Turonensis in Hist. Francorum lib. I. cap. XXXVI. *Urbanum*, Melaniæ filium dictum censuit: cui tamen *Publicolæ* cognomen fuit: Hoc ad gentem Valeriam pertinuit, ex Jo: Glandorpii Onomastico in Stemmate Valeriorum pag. 969., unde con-

ſtat, *Melaniæ* conjugem ad clariſſimum genus *Valeriorum* eſſe referendum. Rufinus Apologiæ lib. II. pag. 436. Hieronymi ſenſum fideliter exprimens, ita habet; *parvulo filio Romæ derelicto*. Roſvveydus in editione I. Hiſtoriæ Eremiticæ pag. 443. Noriſius in Adventoria pag. 14. Pagius A. D. 372. §. XVI. & Tillemontius to. X. pag. 594. contra omnium editionum & codicum fidem, unica literula mutata, non *pratore*, ſed *prætori* legendum putarunt. At vero idem Roſvveydus in editione II. pag. 444. veteribus libris in vulgatæ & primigeniæ lectionis fidem, inter ſe conſpirantibus, eandem & ipſe retinendam cenſuit, quod fugit Tillemontium, priori editione tantummodo uſum. Quare *Melaniæ* filio *Publicolæ*, adhuc puero, *præturam urbanam* ob generis ſplendorem, delatam Roſvveydus tuetur exemplis eorum temporum, quibus & præfecti prætorio, & Conſules etiam, pueri fuerunt: Hac de re conſulatur Theodorus Sitzmannus in Animadverſionibus ad Rutilii Hodœporicon ver. 173. Thomas Reineſius Variarum Lectionum lib. II. cap. XV. & Noriſius ad Cenotaphia Piſana Diſſert. II. cap. II. pag. 103. Neque a vero abiit Tillemontius tomo X. pag. 823. ratus, hunc eundem *Publicolam* poſtea Sancto Auguſtino ſcripſiſſe epiſtolam XLVI. alias CLIII. *Publicolam*, quaſi *Poplicolam* & *Populicolam* ſeu *Populi cultorem*, antiquiſſimum cognomen in eadem gente Valeria ex Menagianis tomo III. pag. 190. 398.

CAPUT II.

I. *De Rufini & Melaniæ Alexandriam adventu nuncius ad Hieronymum in Syriæ deſerto perlatus*. II. *Poſt obitum Athanaſii Rufinus in Nitriam fugit, perſecutione in Catholicos excitata*. III. *Pro fide patitur*. IV. *Melania Chriſti confeſſores ſequitur*. V. *Quibus ab exſilio revocatis, Diocæſarea Hieroſolymam petit*. VI. *Rufinus ſexennium agit Alexandriæ, ubi Didymum & Theophilum audit*. VII. *Hieroſolymam petit, hinc Melania Alexandriam excurrit*. VIII. *Rufinus ſe in operibus caritatis exercet*. IX. *A Bacurio Rege Iberorum, & ab Ædeſio, Æthiopum, ad Chriſti fidem converſionem audit*. X. *Narratio Rufini explicatur atque defenditur*.

I. MElania *ingruente jam hieme* A. D. 371. quum ex Oſtienſi portu Romano ſolviſſet, ineunte A. D. 372. Alexandriam adplicuit, adhuc ſuperſtite Sancto Athanaſio urbis epiſcopo. Interpres latinus Palladii, qui latet ſub nomine *Heraclidis*, id contigiſſe ait *inter principia Valentis Imperii* cap. XXXIII. pag. 973. editionis Roſvveydi. Hinc viri docti ſtrictim ad *initium* Valentis Imperii, Melaniæ iter traxerunt. Sed Gentianus Hervetus Græcæ dictionis ſenſum propius adſecutus, *Valente Auguſto tenente imperium* tranſtulit Græca verba Οὐάλεντος τοῦ Βασιλέως ἀρχὴν ἔχοντος cap. CXVIII. in Bibliotheca Patrum G. L. editionis Morel-

Morellianæ Parisiensis A. D. 1634. to. XIII. pag. 1031. ibi *Melania*, ut ait Palladius cap. CXVII. *quum res suas vendidisset, ingressa est in Montem Nitriæ Sanctos Patres conveniens Pambo, & Christi servum Arsisium, & Serapionem magnum, & Paphnutium Scatiroten, & Isidorum Confessorem Hermipolis & Dioscorum: & versata est apud eos circiter* ANNUM DIMIDIUM, *obiens solitudinem & videns omnes Sanctos*. Tunc monachos Ægypti invisit etiam *Rufinus*, cujus rei nuncium semel, iterum, & tertium ad se perlatum in Chalcidem, prodit *Hieronymus* epist. I. alias XII. ad eundem *Rufinum* in Ægypto morantem scripta. Primo enim *Heliodorus* monachus id, sibi ab alio narratum, Hieronymo in Syriæ eremo versanti nunciavit. Sed quum, ut ait idem Hieronymus, *rei novitas fidem sermonis auferret, non enim credebam certum quod certum esse cupiebam*; RURSUM *suspensam voto nutante mentem quidam Alexandrinus monachus, qui ad Ægyptios confessores & voluntate jam martyres pro plebis* JAMDUDUM *fuerat transmissus obsequio, manifestius ad credulitatem nuncii auctor impulerat*. His ita narratis, se adhuc dubium de *Rufini* in Ægyptum adventu testatur, propterea quod multi essent *Rufini*, illiusque patriam *Concordiam* & *Tyrannii* nomen, quibus a ceteris distingueretur, Monachus *Alexandrinus* se ignorare ostendisset: *fateor & in hoc meam labasse sententiam: nam quum &* PATRIAM *tuam ignoraret &* NOMEN, *in eo tamen plus videbatur afferre, quod eadem asserebat, quæ jam alius indicaverat*. Sed quum *tertius* tandem *nuncius* multorum ore firmatus, *Rufinum* Nitriæ cellulas obire certo referret, Hieronymus immodica lætitia perfusus, illuc statim ad eum literas dedit: TANDEM *plenum veritatis pondus erupit: Rufinum enim Nitriæ esse, & ad beatum perrexisse Macarium* CREBRA COMMEANTIUM *multitudo* REFEREBAT. *Hic vero tota credulitatis frena laxavi, & tunc vere ægrotum me esse dolui, & nisi me attenuati corporis vires quadam compede præpedissent, nec* MEDIÆ FERVOR ÆSTATIS, *nec navigantibus semper incertum mare, pia festinatione gradienti valuisset obsistere*. Hæc ostendunt, *Rufinum*, qui *ingruente jam hieme* A. D. 371. cum *Melania* ex urbe discesserat, adhuc *mediæ fervore æstatis* anni insequentis 372. ab Hieronymo, in ultima Syria degente, creditum Nitriæ in Ægypto morari, *& ad beatum perrexisse Macarium*. Quid plura? *Rufinus* ipse baptismo suo, & ex occidente in Palæstinam itineri, unam eandemque epocham figit; nam Apologia I. A. D. 400. exarata, se *ante annos* FERE TRIGINTA *Aquilejæ* baptizatum; & *ad latinum sermonem* TRICENNALI JAM PENE *incuria* torpuisse scribit. In *Apologia* ad Anastasium summum pontificem ait: post TRIGINTA FERE *annos parentibus redditus sum*: quem Hieronymus non amplius amicus in *Apologia* lib. I. sic ridet: *hic supinus & lassulus post* TRIGINTA ANNOS *per mollissimum Flaminiæ iter essedo venire non potest, sicque prætendit longi itineris lassitudinem quasi* TRIGINTA ANNIS *semper cucurrerit*: & in lib. II. *rursus admones, ut sciamus, te per* TRIGINTA ANNOS *Græcis volumi-*

RUFINUS. Lib. IV. C. I.

RUFINUS. LIB. IV. C. I. *voluminibus devoratis, latina nescire*. Dum *Rufinus tricennale* spacium suæ peregrinationis his particulis *fere*, & *jam pene* distinguit, vel potius extenuat, illud idem spacium *triginta annis* nondum completis, sive uno minus, constare significat; nam totidem anni intercedunt ab ejus profectionis A. D. 371. ad A. D. 400. quo ex Oriente reversus, *tricennalem ad latinum sermonem incuriam* suam querebatur; qui enim in Orientem navigaturus, e patria discesserat A. D. 370. ex portu Romano solvit sub finem A. D. 371. annoque insequenti 372. una cum *Melania* in portum Alexandrinum ingressus est. *Rufinum* hæc scripsisse A. D. 400. discimus ex ejus Apologiæ libro I. ubi doctrinam Hieronymi sugillans, ita loquitur: *cur magister (ut tuis tecum verbis agam) post* QUADRINGENTOS FERE ANNOS, *quando ecclesia cognito eo, quod ab Apostolis non sibi esset tradita veritas veteris Instrumenti, legatos mitteret ad istos, quos illi tunc circumcisionem vocabant, obsecrans & exorans, ut sibi de veritate, quæ apud ipsos est, aliquid largirentur? Per totos istos* QUADRINGENTOS ANNOS *errasse se et ignorasse, quod verum est, fateretur*. Et post alia interjecta, hæc iterum scribit: *modo ergo nobis post* QUADRINGENTOS *annos legis veritas empta precio de Synagoga procedit*. Hæc arguunt *Rufini* & *Melaniæ* ab urbe discessum, adventumque in Ægyptum, citius quam A.D. 371. & serius quam A. D. 372. minus recte viris doctis statutum fuisse. Hieronymus in interiori Syriæ deserto, ab hominum commercio remotus latebat, itaut neque amicorum literæ ad eum volitarent, nisi postquam Antiochiam perlatæ, & ab *Evagrio* collectæ, ad illum in solitudinem transmitterentur: cujus situm non semel delineavit, nam in Vita Sancti Paulli, *Jesum testor*, inquit, *& sanctos Angelos ejus, in ea eremi parte, quæ juxta Syriam Sarracenis jungitur, vidisse me monachos, et videre, e quibus unus per triginta annos clausus bordeaceo pane et lutulenta aqua vixit*. In Vita Malchi cap. II. *perveni tandem*, ait, *ad Eremum Chalcidos; quæ inter Iramas et Beræam magis ad Austrum sita est*. Epist. IV. alias VI. ad Florentium: *in ea mihi parte eremi commoranti, quæ juxta Syriam Sarracenis jungitur, dilectionis tuæ scripta perlata sunt*. Epist. VII. alias XIIII. ad *Chromatium*, Jovinum & Eusebium: *literæ, Sancto Evagrio transmittente, in ea ad me eremi parte delatæ sunt, quæ inter Syros ac Sarracenos vastum limitem ducit*. Præfatione in Abdiam: *quando ego & Heliodorus carissimus, pariter habitare solitudinem Syriæ Chalcidis nitebamur*. Epist. XIV. alias LVII. ad Damasum: *pro facinoribus meis ad eam solitudinem commigravi, quæ Syriam juncto Barbariæ fine disterminat*. Epist. XVI. alias LVIII. ad eundem: *nunc barbaro Syriæ limite teneor*. Et in epist. XVIII. alias XXII. ad Eustochium de custodia virginitatis, eremum suam his verbis pingit: *O quoties ego ipse in eremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus, horridum monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis!* Bidui iter Antiochia distabat Chalcis, ut colligit Cardinalis Norisius Differt. III. de Epochis Syromacedonum cap. IX. §. III.

Hinc

Hinc *Evagrium*, qui postea fuit episcopus *Antiochenus*, in eremnm, ut Hieronymo adhæreret, interdum secessisse constat ex verbis epist. I. allas XII. ad *Rufinum*: *nunc uno & toto mibi lumine Evagrio* NOSTRO *fruor, cui ego semper infirmus ad laborem cumulus accessi*. Hæc postrema demonstrant *Evagrium* Hieronymo æque ac *Rufino* necessitudine conjunctum ex quo fuerat in Italia, atque etiam *Aquilejæ*; unde Hieronymus epist. VI. alias XXXVI. ad *Chromatium* de Evagrio scribit, tanquam de homine eidem notissimo, & in epist. II. alias V. *Florentium* Aquilejensem ab *Evagrio plurimum* salvere jubet. Sed jam ad *Rufinum* in Ægypto discurrentem verba convertamus. RUFINUS. LIB. IV. C. II.

II. E portu Alexandrino Seleuciam, indeque Antiochiam & Chalcidem, triremibus facillime solvi poterat. Hinc Hieronymus ubi primum certior redditus est de *Rufino* Nitriæ morante, ad eundem hæc scripsit, ut amicissimi capitis complectendi desiderium explicaret: *nisi attenuati corporis vires quadam compede præpedissent, nec mediæ fervor æstatis, nec navigantibus semper incertum mare, pia cum festinatione gradienti valuisset obsistere*, quin scilicet *Rufino* occurrisset. Recte ingerit *fervorem æstatis*; Rufinus enim in Nitriam fugit statim a morte Athanasii, quæ, secundum nostram sententiam seorsum expositam, contigit A. D. 372. die II. Maji. Tunc Ægyptios Confessores in Pœnicem, Pontum, Armeniam, Propontidem, & Palæstinam ejectos infra apparebit. Omnium proximi erant Hieronymo Episcopi in Palæstina exsulantes; unde in Schismate, quod Ecclesiam Antiochenam totumque Orientem dilaniabat, sanctus doctor se in eorundem communione mansurum professus est A. D. 376. epist. XIV. alias LVII. ad Damasum scripta, ubi ait: *& quia pro facinoribus meis ad eam solitudinem commigravi, quæ Syriam juncto Barbariæ fine disterminat, nec possum Sanctum Domini* (idest sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, absentibus in signum Catholicæ communionis mitti folitum) *tot interjacentibus spaciis a sanctimonia tua semper expetere, ideo bic* COLLEGAS TUOS ÆGYPTIOS CONFESSORES *sequor, & sub onerariis navibus parva navicula delitesco*. Quos vir Sanctus antiqua Ecclesiæ phrasi *Collegas* Damasi appellat, sunt *episcopi*, jussu Valentis Augusti in Palæstina exsulare coacti, de quibus *Rufinus* Hist. Eccl. lib. II. cap. II. *Valens favendo bæreticis abiit in viam patrum suorum, nam &* EPISCOPOS *egit in exsilium, & presbyteros ac diaconos & monachos* (*Tatiano Alexandriæ præsidente*) *usque ad tormenta deduxit, & ignibus tradidit*. Hæc illigantur A. D. 372. Tatiano adhuc Ægypti Præfecto; etenim mortuo Athanasio in Orthodoxos sævitum, agente *Lucio* invasore Sedis Alexandrinæ, testes sunt Theodoritus & Socrates lib. IV. cap. XXI. & Sozomenus lib. VI. cap. XIX. *Rufinus*, qui persecutioni eidem interfuit, hanc stragem Catholicorum bifariam dividit. I. in cives Alexandrinos. II. in Nitriæ monachos: *& hæc omnia post Athanasii obitum*, partim sub *Tatiano*, partim sub *Palladio*, qui eodem A. D. 372. in præfectura Ægypti Tatiano successit, ex Theodorito lib. IV.

RUFINUS. LIB. IV CAP. I. lib. IV. cap. XXII. Audiamus verba *Rufini* utranque persecutionem enarrantis lib. II. cap. III. *Igitur ea tempestate quum quadragesimo sexto anno Sacerdotii sui Athanasius post multos agones, multasque patientiæ coronas quievisset in pace, sciscitatus de successore, Petrum tribulationum suarum participem & socium delegit. Sed Lucius Arianæ partis Episcopus* CONTINUO *tanquam ad ovem advolat lupus: & Petrus quidem navem protinus conscendens, ad urbem Romam profugit, Lucius vero tanquam materia sibi crudelitatis oblata, sævior erga ceteros efficiebatur, & ita ibat in sanguinem, ut ne speciem quidem aliquam religionis servare videretur: cujus* PRIMO *ingressu tanta & tam turpia in virgines & continentes Ecclesiæ gesta sunt, quæ nec in persecutionibus Gentilium memorantur.* INDE POST *fugas civium & exsilia,* POST *cædes & tormenta, flammasque, quibus innumeros confecerat, ad monasteria furoris sui arma convertit. Vastat eremum, & bella quiescentibus indicit. Tria millia simul aut eo amplius, viros per totam eremum secreta & solitaria habitatione dispersos, oppugnare pariter aggreditur. Mittit armatam equitum, & peditum manum; tribunos, præpositos, & bellorum duces tanquam adversus barbaros pugnaturus elegit: qui cum venissent novam belli speciem vident, hostes suos gladiis objectare cervices, & nihil aliud dicere, nisi amice ad quid venisti?*

III. De immani illa persecutione Rufinus statim hæc addit: *per id tempus patres monachorum vitæ & antiquitatis merito, Macarius, Isidorus aliusque Macarius, atque Heraclides & Pambus, Antonii discipuli per Ægyptum, & maxime in Nitriæ deserti partibus habebantur, viri, qui consortium vitæ, & actuum non cum ceteris mortalibus, sed cum supernis Angelis habere credebantur.* QUÆ PRÆSENS VIDI, LOQUOR, *& eorum gesta refero, quorum in* PASSIONIBUS SOCIUS *esse promerui.* In Apologia etiam ad Anastasium Pontificem, se tunc pro fide passum gloriatur: *quamvis igitur fides* NOSTRA *persecutionis hæreticorum tempore quum in Sancta Alexandrina Ecclesia* DEGEREMUS, *in carceribus, & in exsiliis, quæ pro fide inferebantur,* PROBATA *sit, tamen & nunc si quis est, qui vel tentare fidem nostram cupiat, sciat &c.* His in æstu disputationis sic reposuit Hieronymus Apol. lib. II. post initium: *miror quod non adjecerit: vinctus Jesu Christi; & : liberatus sum de ore Leonis, & Alexandriæ ad bestias pugnavi; & : cursum consummavi, fidem servavi, superest mihi corona justitiæ. Quæ exsilia? quos iste carceres nominat? Pudet me apertissimi mendacii: quasi carceres & exsilia absque judicum sententiis irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, & quarum provinciarum se dicat exsilia sustinuisse. Et utique habet copiam, de multis carceribus & infinitis exsiliis unum aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suæ acta, quæ hucusque nescivimus, ut inter alios Alexandriæ martyres hujus quoque gesta recitemus, & contra latratores suos possit dicere: de cetero nemo mihi molestus sit; ego enim stigmata Domini nostri Jesu Christi in corpore meo porto.* Sed ex ejusdem

dem Sancti Patris Apologiæ lib. II. discimus, *Rufinum* non ab se tantum sed ab aliis etiam martyrem dictum: *cave, ne hoc magistri & condiscipuli tui audiant, & offendas quamplurimos, qui me latronem*, TE MARTYREM *vocant*. Rursus: *post Alexandrinum exsilium & tenebrosos carceres a cunctis Origenis sectatoribus* MARTYR & APOSTOLUS *nominaris*. Certe Socrates lib. IV. cap. XXIV. Alexandrinorum ærumnas literis tradens inter sanctos monachos dire vexatos, Rufinum id de se narrantem, his verbis recensere non diffitetur: *hæc Rufinus & VIDISSE se coram, &* CUM ILLIS PERPESSUM *esse dicit*. Quocirca Rosvveydus, vir pius & doctus, quo nemo accuratius historiam eremiticam illustravit, in notis ad Vitas Patrum pag. 442. §. 18. tanti faciendam non putat objurgationem Hieronymi, quin *Rufino* credendum sit, cui credidit Socrates, quum *Rufinus* idipsum tam in disputatione, quam extra, professus fuerit: quod tamen Hieronymus in uno disputationis calore in dubium vocavit. In eadem sententia est Tillemontius tomo VIII. pag. 614. & tomo XII. pag. 40. Argumenta enim contra *Rufinum* parum probare arbitratur, nobis ignorantibus, quid ad ea *Rufinus* ipse respondere potuerit, quidve responderit in epistola ad duos priores libros *Apologiæ* Sancti Hieronymi: qui eam quidem epistolam, hodie deperditam, memorat in libro III. *Apologiæ*. Ad hæc Tillemontius observat, Arianos in publicas tabulas non retulisse quicquid violenti & inhumani in catholicos ipsi exercebant; nec semper judicum sententias expectasse, ut quos oderant, in carceres truderent, exsiliis plecterent, & vita privarent; hinc *Rufino* titulum *Confessoris* hac in re tribui posse consentit. Annalium parens A. D. 372. §. VIII. *Rufinum*, sicut aliorum confessionem recensuit, ita & suam putat recensere debuisse exemplo Paulli Apostoli. Sed nunquid eam non recensuit qui ait, *se eorum gesta referre, quorum passionibus* SOCIUS *esse promeruit*? Ad hæc in Apologia *pro fide sua* ad Anastasium Pontificem nunquid non fatetur, eandem *fidem* suam persecutionis hæreticorum tempore *in carceribus, & in exsiliis, quæ pro* FIDE *inferebantur*, PROBATAM fuisse? Sed neque omnino id negat ipse Hieronymus, nisi fortasse ironico usu, quod non magni profecto interest; nam Apologiæ lib. II. in Rufinum sic loquitur: *Contra Arii dogmata jam Alexandriæ in carceribus & in exsiliis dimicaveras non voce sed sanguine*. In eodem libro II. pag. 399: *ut tibi quidem quando in carceribus et exsiliis morabaris hujuscemodi sacramenta patuerant*. Et pagina 407. *tibi ergo in quo somnio Alexandrini* CARCERIS *revelatum est, ut quæ ille* (Origenes) *vere profitetur, falsata confingas*? *Rufinus* postquam enarrasset admirandas Nitriensium Monachorum virtutes, & constantiam pro Fide Catholica lib. XI. cap. VIII. de illis a se visis & in familiare colloquium adhibitis, hæc iterum loquitur: *florebat igitur Ægyptus ea tempestate non solum eruditis in christiana philosophia viris, verum etiam his, qui per vastam eremum commeantes, signa & prodigia, Apostolicæ simplicitate vitæ, & cordis sinceritate*,

RUFINUS. LIB. IV. C. I. *tate, faciebant: ex quibus interim quos* IPSI VIDIMUS, *& quorum benedici manibus* MERUIMUS, *hi sunt, Macarius de superiori eremo, alius Macarius de inferiori: Isidorus in Scyti, Pambus in Cellulis, Moyses & Beniamin in Nitria, Scyrion & Elias & Paullus in Apeliote, alius in Focis, Pœmen & Joseph in P spiri, qui appellabatur Mons Antonii*. Eosdem tanquam præceptores suos memorat *Rufinus* Apologiæ lib. II. pag. 424. *Ut ad eremi magistros veniam, quibus & attentius & frequentius vacabamus, ubi Macarius Antonii discipulus, & alter Macarius, & Isidorus & Pambus, omnes amici Dei: qui* NOS HÆC DOCEBANT, *quæ ipsi a Deo discebant? Quantam ego, si hoc ita deceret aut expediret, de his omnibus habere jactantiæ materiam possem? Sed erubesco, hæc etiam retexens, dum volo tibi ostendere, non, ut dicis, nostro ingenio magistros, sed quod plus doleo, magistris defuisse magis ingenium nostrum*. Hieronymus A. D. 380. Chronicon scribens, elogio sane magnifico *Rufinum* ornavit sub anno I. Olymp. 289. Abrahamitico 2393. Christi secundum Eusebium 378. nempe Dionysiano 376. *Florentinus & Bonosus & Rufinus* INSIGNES *Monachi habentur: E quibus Florentinus tam misericors in egenos fuit, ut vulgo pater pauperum nominatus sit*. Hic *Florentinus*, quomodo habent omnes Chronici editiones, a Hieronymo semel & iterum *Florentius* vocatur in epistolis jam adductis, & etiam a *Rufino* Apologiæ lib. I. ubi hoc idem elogium de se olim ab *amico* scriptum, scisso amicitia Hieronymo objicit: *Me nunc laceras, quem et in Epistolis tuis antea laudaveras, et in Chronicis tuis Florentio et Bonoso pro vitæ, ut ais, nobilitate conjunxeras*. Mutua illis necessitudo intercesserat, utpote omnibus simul in Aquilejensi Ecclesia educatis. De *Bonoso* Hieronymus Epist. I. alias XLI. ad Rufinum: *Bonosus* TUUS, *immo meus, et, ut verius dicam* NOSTER, *scalam præsagatam, Jacob somniante, jam scandit*. Fuerat Hieronymi collactaneus & condiscipulus, utque liberius Deo vacaret, scopulo, sive insulæ (forsitan Dalmatiæ) solus insederat, derelicto etiam *Onesimo* adolescente, quem *Rufinus* pariter noverat; *ne parvulus quidem, quem* NOSTI, *Onesimus, quo, velut fratre, in osculo fruebatur, in tanta vastitate adhæret lateri comes*. Chromatium, Jovinum, & Eusebium Aquilejenses hæc Hieronymo nunciasse colligimus ex ejus Epist. VII. alias XLIII. Eundem porro *Bonosi* secessum post A. D. 371. quo *Rufinus* in Ægyptum transmiserat, contigisse manifestum est, quum Hieronymus hac de re, tanquam nova *Rufinum* in Ægypto versantem docuerit Epist. I. alias XLI. ubi de more in Bonosi laudes excurrit.

IV. Duplicem Catholicorum cladem sub Tatiano & Palladio Ægypti præfectis A. D. 372. & 373. durasse colligimus ex Hieronymo, qui de *secunda*, post *primam* Alexandrinorum civium persecutionem, in monachos Nitriæ exercita, loquens, hæc habet anno III. Olymp. 288. Abrahami 2391. Christi secundum Eusebium 376. sive Dionysiano 374. necdum

dum enim hoc anno persecutionem illam deferbuisse vel hinc apparet; *Multi Monachorum Nitriæ per tribunos & milites cæsi.* Paulinus Nolanus epist. XXIX. alias X. §.2. sanctissimos viros eousque vexatos tradit, ut tunc Melania *per triduum quinque millia Monachorum* latentium suis panibus paverit, tot enim ibi fuisse narrat etiam Palladius cap.VII. & Hieronymus eodem in loco *circiter quinque millia divisis cellulis* habitasse testatur ep.XVIII.alias XXII.ad *Eustochium* de custodia virginitatis,& *Rufinus* in vitis Patrum lib.II. §.219. pag.533. qui etiam in prologo pag.449. ait, mirum esse, *ut & numero immensi sint, & virtutibus incomparabiles*. Melania vero postquam *obiens solitudinem, & videns omnes sanctos*, sex menses in Ægypto transegerat, *duodecim episcopos, & presbyteros, & clericos, & anachoretas, ut essent omnes centum viginti sex, in Palæstinam circa Diocæsaream*, ab Augustali Alexandrino delegatos, sequuta est, eis *ex suis propriis pecuniis subministrans in necessitatibus sumptuum, atque omnibus suppeditans*, teste Palladio cap.CXVII. Eidem in hac peregrinatione *Rufinum* adhæsisse, constare puto ex laudata epist.II. alias V. ubi Hieronymus, qui *Rufinum* una cum *Sancta Melania Hierosolymam venisse* intellexerat, epistolam nunc deperditam eidem *Rufino* reddendam ad *Florentium* misit, quem ex Hieronymi epist. IV. alias VI. respondisse colligimus, *Rufinum* illuc *necdum* venisse. Hoc tamen venturum demonstrat, nam & codices quosdam a *Rufino*, illic ad describendum Hieronymus commodari postulat. *Rufinus*, qui, ut vidimus, se contra *Arii dogmata* non solum *carceribus*, sed etiam *exsiliis* dimicasse, ipsemet in Apologia ad Anastasium nos docet, repetitque Hieronymus, tunc fortassis, cum *Melania* & exsulibus Ægyptiis adhuc morabatur circa Diocæsaream: quam Palæstinæ urbem pene extinctam, immortalem fecit Norisius in Epochis Syromacedonum dissert.V. Cap. VI. deque ea non cuivis obvia nuperrime protulit Hadrianus Relandus in Palestina illustrata libro tertio. Nec solum *Diocæsaream* in Palæstina, Ægypti Confessores, episcopi, presbyteri, & diaconi tunc relegati, ad quos Petrus Alexandrinus scripsit epistolam, cujus fragmenta exstant apud Facundum Hermianensem lib. XI. cap.II. sed alio etiam trusi sunt, nam Heliopolim in Phœnice, & ad metalla Proconnesi, Propontidis insulæ, apud Cyzicum, damnatos tradit idem Petrus Alexandrinus apud Theodoritum lib. IV. cap. XIX. Ad *metalla* Ponti & Armeniæ Cassianus Collat. XVIII. cap.VII. *Metalla* quoque memorantur apud *Rufinum* lib. XI. cap. VI. Sane apud Cassianum, qui in Syria & Ægypto fuit A. D. 390. monachus Alexandrinus *Piammon* testatur, se *temporibus Lucii, qui Arianæ perfidiæ episcopus fuit sub Valentis imperio, diaconiam* (nempe eleemosynas) *detulisse fratribus, qui de Ægypto & Thebaide fuerant ob Catholicæ fidei perseverantiam metallis Ponti atque Armeniæ relegati*. Rosvveydus pag. 444. §. XI. putat, hunc ipsum monachum, tunc eremum Chalcidis pertranseuntem, de *Rufini* in Ægyptum adventu Hieronymum docuisse; ut enim ad exsulantes in Ponto, Armenia, & Phœni-

ce, deferretur *diaconia*, necesse fuit transire per Syriam & Chalcidensem eremum. Id autem monachus *jamdudum* illac pertransiens, Hieronymo nunciaverat, quum scilicet ad Ægyptios exsules properaret, non ab iisdem redux, ut videtur putasse Tillemontius. Illo vero tempore, *jamdudum* elapso, puta post unum aut alterum mensem, tandem *plenum veritatis pondus erupit*, *Rufinum Nitriæ esse*. Quare tunc primum Hieronymus ad illum scripsit epistolam.

V. Fortem & magnæ virtutis feminam Diocæsarea Hierosolymam petiisse in comperto est. Sed Palladius cap. CXVIII. & vulgatus Heraclides cap. XXXIII. Paradisi, quæ, uti jam dixi, est vetus interpretatio Historiæ Palladii, auctores sunt, eam non ante revocatos ab exsilio sanctos viros parthenonem sibi & quinquaginta virginibus condidisse: *hæc* POSTQUAM *hi fuerunt revocati*, *monasterio ædificato Hierosolymis* &c. Monasterii epocha non *Melaniæ* in urbem sanctam adventui, secundum Pagium A. D. 372. §. XXI. sed monachorum revocationi, conjungenda est: quæ contigit circa mensem Aprilis A. D. 377. ut supputat Baronius anno eodem §.II. consentitque Hieronymus in Chronico an.II.Olymp.289. Abrahami 2394. Christi secundum Eusebium 379. nempe Dionysiano 377. ubi ait: *Valens de Antiochia exire compulsus*, *sera pœnitentia* NOSTROS *de exsiliis revocat*. Rufinus adhuc luculentius rem exponit Hist. lib.XI. cap. XIII. loquutus de tempore, quo Gothorum gens per omnes Thracias se infudit: *tum vero*, inquit, *Valentis bella*, *quæ ecclesiis inferebat*, *in hostem cœpta converti*, *feraque pœnitentia episcopos & presbyteros relaxare exsiliis*, *ac de metallis resolvi monachos jubet*. Scio Tillemontium in Historia Arianismi tomo VI. pag. 800. testimoniis tam luculentis opponere Theodoriti & Sozomeni auctoritatem, apud quos lib. IV. cap. XXXI. & lib. VI. cap. XL. Sanctus Isaacus Valentem Constantinopoli in Gothos proficiscentem uno aut altero mense antequam moreretur, quod contigit die IX. Augusti A. D. 378. de tollenda persecutione catholicorum, utque redderet gregibus optimos pastores, increpans monuit: quod postea mortuo Valente a Gratiano Augusto sancitum, & *pastores gregibus suis restitutos* affirmant Theodoritus & Socrates lib.V. Cap.II. & Sozomenus lib.VII. cap.I. At *Hieronymi* & *Rufini* oculos non quidem remotos, sed præsentes rei tantæ, cujus uterque, *Rufinus* autem præcipue, ut vidimus, pars magna fuit, falli potuisse haud facile adsentior. Potius cum magno Baronio, quem hac de re consuluisse nequaquam videtur vir præstantissimus, ad ecclesiarum restitutionem episcopis ab exsilio revocatis faciendam, auctores *Rufino* & *Hieronymo* posteriores, & Gratiani edictum respexisse non dubito. Hujus rei veritas constat ex *Rufini* prologo ad Apologeticum Gregorii Nazianzeni, quem ad pervetusti codicis fidem edidit Petrus Franciscus Chiffletius in Vindiciis operum Vigilii Tapsensis: ibi enim pag. 59. Gregorius dicitur Constantinopolim transiisse *quum propter Valentis Ariani tempora* ECCLESIAS *catholici* RECEPISSENT, quas nempe Ariani ad XL. annos tenuerant.

Grego-

Gregorius Constantinopolim ingressus est circa initium A. D. 379. ex Tillemontio tomo IX. pag. 707. Tunc A. D. 377. exsulum necessitatibus opum vim non amplius ab ea flagitantibus, *Melania* ad ædes sacras excitandas animum adpulit. Hieronymus anno Abrahami 2390. x. Valentis, Olymp. CCLXXXV. Melaniæ adventum Hierosolymam statuit, *ubi*, ut ait, *tanto virtutum, præcipuæque humilitatis miraculo fuit, ut Theclæ nomen acceperit*. Hæc, quæ de ejus adventu Hierosolymam accipienda sunt, non vero de discessu ab urbe Roma, ut Pagius accepit A. D. 372. §. XIV. perperam Hieronymum erroris chronologici arguens, recte concurrunt cum A. D. 373. post v. Kal. Apriles: quo die Valens annum x. Imperii inierat, & post Kal. Octobres, quibus annus Abrahami exorditur. RUFINUS. LIB. IV. CAP. I.

VI. Rufinum, quem, *Melaniæ* comitem jungit Palladius, Alexandriam magnis viris operam daturum, rediisse dubitari nequit, nam & *sex annos*, nonnihil vacuos, ab se ibidem traductos narrat, & Hieronymus *multo tempore* moratum agnoscit. Proferamus verba *Rufini* ex Apologiæ lib. I. pag. 422. ubi se ab Hieronymo reprehensum, tanquam nullo præceptore usum, defendit: *& miror*, inquit, *hoc eum dicere voluisse, quum majorem in me & veriorem haberet obtrectandi materiam, quod magis inter* MULTOS *& præclaros* MAGISTROS DIU *moratus nihil dignum eorum vel magisterio, vel institutionibus habeam. Ceterum iste, qui in tota vita sua non totos triginta dies Alexandriæ, ubi erat Didymus, commoratus est, per totos pene libellos suos longe lateque se jactat Didymi videntis esse discipulum & καθηγητὴν, idest præceptorem, in Scripturis Sanctis habuisse Didymum: & omnis ista jactantia in uno mense quæsita est. Ego qui* SEX ANNIS *Dei caussa commoratus sum, & iterum post intervallum aliquot aliis diebus, ubi Didymus, de quo tu solo te jactas, & ubi* ALII *nihilominus illo* NON INFERIORES, *quos tu ne facie tenus quidem nosti, Serapion & Menites, viri natura, & moribus, & eruditione germani; ubi Paullus senex Petri martyris discipulus* (nimirum episcopi Alexandrini, ejus nominis primi, qui martyrium subiit A. D. 311.) *&, ut ad eremi magistros veniam*, &c. Rufino hæc de se memoranti assentitur Hieronymus, cujus testimonium in Apol. lib. II. ita habet: *te* MULTO TEMPORE *Pharus docuit, quod Roma nescivit, instruxit Ægyptus, quod Italia hucusque non habuit.* His verbis *multo tempore* indicat *sex annos* Alexandriæ transactos, quam per *Pharum* designat, ubi Rufinum Origenis doctrina imbutum insinuat. Hunc enim auctorem, in quo bona & mala mixta fuerunt, impotenter quidem amavit *Rufinus*; sed in Apologia ad Anastasium pontificem *Origenis neque defensor, neque assertor* haberi vult. *Didymum* sane, quem miris & magnis laudibus, utpote omni disciplinarum genere instructum, extollit, se audivisse testatur etiam Hist. Eccl. lib. XI. cap. VII. *nos tamen*, inquit, *qui & vivæ vocis ejus ex parte aliqui* FUIMUS AUDITORES, *& ea quæ a nonnullis dicente eo, descripta legimus, longe*

RUFINUS. LIB.IV.CAP.II. *majorem gratiam & divinum nescio quid, ac supra humanam vocem sonans, in illius magis sermonibus, qui de ore ipsius proferebantur* AGNOVIMUS. Didymum scholæ catecheticæ Alexandrinæ post Macarium, & ante Rhodonem, præfuisse, testatur hujus Rhodonis discipulus *Philippus Sidetes* in fragmento de Catechistarum Alexandrinorum successione, edito ab Henrico Dodwello, ad calcem Dissertationum in Irenæum pag. 489. Idem Didymus librum de morte infantium *Rufino* inscripsit, teste Hieronymo in libro II. Apologiæ pag. 464. ex quo etiam pag. 455. discimus, *Rufinum*, Theophilo Alexandrino *ab adolescentia*, operam dedisse gloriatum: cui tamen rei adversatur Hieronymus, propterea quod *Rufinus* in Ægypto non fuerit postquam Theophilus ad episcopatum adscendit, sive post A. D. 385. neque Theophilus docuerit ante episcopatum: *& gloriaris*, inquit, *te ab* ADOLESCENTIA *Theophili fuisse auditorem & discipulum, quum & ille antequam episcopus fieret, pro humilitate sibi insita, nunquam docuerit, & tu, postquam hic episcopus factus est, Alexandriæ non fueris*. Hoc nihilominus haudquaquam probat, *Theophilum* necessarios suos *privatim* non docuisse, nec vero simile est, *Theophilo* adhuc superstite, *Rufinum* se pro ejus discipulo jactasse, a quo aperti mendacii convinci poterat.

VII. Sexennio transacto in schola Ægyptiorum, tandem Hierosolymis pedem fixit *Rufinus*, Melaniæ adhærens, teste Palladio cap. CXVIII. cujus verba sic latine exprimit auctor sub Heraclidis nomine latens capite XXIII. *Erat etiam cum ea Rufinus quidam nomine, civis Italus ex Aquilejensi opido, vir nobilium et in proposito singulari satis fortium morum, qui ad presbyteratum postea meruit pervenire: quo nullus mansuetior, fortior, et placidior, tanquam omnia sciens, in sexu virili, potuit inveniri*. Sexennalem *Rufini* moram in Ægypto, a primo illius adventu A. D. 372. deducentes, ejusdem reditum in Urbem Sanctam statuimus A. D. 377. quo Fidei Confessores ab exsilio revocati; tunc enim, reddita pace Ecclesiæ, ut se totum Vitæ Monasticæ addiceret, Hierosolymam petiit, ubi in *Monte Oliveti Cellulas* suo & aliorum usui stetisse scribit Invect. lib. II. quas licet suas, non tamen ab se uno, sed ab aliis etiam monachis, atque his *quamplurimis* frequentatas affirmat. Præstat integra ejus verba hic recitare: *etiam testes quamplurimos fratrum habere possum, qui in* MEIS CELLULIS *manentes in Monte Oliveti quamplurimos ei* (Hieronymo) *Ciceronis dialogos descripserunt; quoniam et ego quaterniones quum scriberent, frequenter in manibus tenui et relegi, et quod mercedes multo largiores, quam pro aliis scripturis solent, ab isto eis darentur agnovi*. De Hieronymo subjungit Rufinus, *quod in Monasterio potius in Bethleem ante, non multo adhuc tempore partes grammaticas executus sit, & Maronem suum comicosque ac lyricos & historicos auctores traditis sibi ad discendum Dei timorem puerulis exponebat*. Itaque horum usui Ciceronis dialogos de-

scri-

scribendos curasse putandus est. Fratrum in *cellulis* Oliveti manentium unus fuit aliquando Sanctus Petronius Bononiensis, cui postea *Rufinum* in Vitis Patrum scribendis calamum & ingenium suum commodasse, inferius patebit; ait enim in Prologo libri II. se eorundem fratrum rogatu opus illud scripsisse. Neque ideo tamen Rufinus ita substitit Hierosolymis, quin ad invisendos aliarum etiam regionum eximios viros excurrerit; nam Hist. Eccl. lib. XI. cap. VIII. Edessæ & Carrarum, provinciæ Osrhoenæ in Mesopotamia, urbium, partes a se ideo lustratas hic verbis affirmat: *habuit autem per idem tempus etiam Mesopotamia viros nobiles iisdem studiis pollentes, quorum aliquantos ipsi per* NOS *apud Edessam & in Carrarum partibus* VIDIMUS, *plures autem auditione didicimus*. Hieronymus in Commentariis ad Isaiam lib. v. cap. XIX. in fine, de Mesopotamiæ monachis ita scribit: *hæ enim vel maxime gentes monachorum florent examinibus, Ægyptus & Mesopotamia, & pari inter se pietate contendunt*. Fortasse Rufinus hac occasione iterum divertit Alexandriam, veteres amicos & præcipue Didymum salutaturus, quod luculenter superius innuerat, ubi non solum *sex annos* se ibidem *pro caussa Dei*, sed *& iterum* POST INTERVALLUM *aliquot aliis diebus* moratum expresserat. Circa idem tempus Melaniam quoque in Ægyptum reversam nos docet Palladius cap. x. Historiæ Lausiacæ: qui tamen istud piæ feminæ alterum Iter a primo ejus in Ægyptum adventu nequaquam distinxisse videtur; ait enim Sanctum Pambonem Nitriæ monachum, illa eadem præsente, diem obiisse: cujus corpore ab se curato, linteis involuto & deposito, *recessit ab solitudine*, inquit Historicus, qui hæc omnia ex illius ore se didicisse testatur his verbis: *narravit beata Melania*. Hac Palladius juxta ac Rufino familiariter usum fuisse Hierosolymis, infra patebit. *Rufinus* quidem certe in primo adventu A. D. 372. se *Pambonem* in cellulis Nitriæ allocutum affirmat. Verum hic idem *Pambo* ante A. D. 385. in cœlestem patriam nequaquam migravit, siquidem in monumentis ecclesiæ Græcæ a Jo: Baptista Cotelerio vulgatis legimus to. I. pag. 462. invisum fuisse *Pambonem* a *Theophilo* jam tum Episcopo Alexandrino, qui quum sedere cœperit die xx. Julii A. D. 385. *Pambo* ante hunc aunum obiisse non potuit, nisi duos *Pambones* ex ingenio comminiscamur. Quare vel Palladius sermonem a *Melania* secum habitum minus recte distinxit, vel ejus verba strictim accipienda non sunt. Hoc a Tillemontio adnotatur in tomo x. pag. 823.

VIII. Jam vero cum *Rufino* & *Melania* Hierosolymam revertamur. Utrique plures annos in omnis generis hominibus illuc pietatis caussa adventantibus, liberaliter excipiendis, impensos, adsignat Palladius capite CXVIII. *Cum Melania vixit etiam nobilissimus & fortissimus Rufinus ab Italia ex Aquilejensi Civitate, qui postea dignus est habitus presbyteratu: quo non est inventus vel doctior vel mitior. Viginti autem & septem annis excipiebant eos, qui veniebant Hierosolymam voti caussa,*

RUFINUS. LIB.IV.CAP.II. *sa, & episcopos & monachos & virgines, & matrimonio junctos & illustres et privatæ conditionis, et omnes qui adventabant, suis fovebant sumtibus*. Monachos etiam ob schisma *Paulini*, divisos, & Macedonianæ Sectæ reliquias, *Rufino* & *Melania* suadentibus, in pristinam communionem rediisse mox subjungit Palladius, qui clerum insuper Hierosolymitanum donis & alimentis, utriusque beneficentia cumulatum affirmat. His narratis sermonem claudit his verbis: *sic vitam transegerunt, neminem offendentes, sed omnem propemodum Orbem terræ juvantes*. Rufinum A. D. 387. quo secundum calculos Tillemontii, Palladius eum & *Melaniam* Hierosolymæ novit, nondum fuisse *presbyterum*, satis luculenter ostendit ubi de illo ait: *qui* POSTEA *dignus est habitus presbyteratu*. Quare imposterum *presbyteri* nomine appellatum videbimus, qui olim *monachi* & *fratris* nomine tantum appellabatur. Hieronymus A. D. 388. in loca sancta profectus cum *Rufino* veterem necessitudinem renovavit, quemadmodum postea ipsemet *Rufinus* non obscure sic prodidit Apologiæ lib. II. MIHI *quoque ipsi aliquando, quum de Bethleem Hierosolymam* VENISSET, *et codicem secum detulisset, in quo erat Dialogus Ciceronis, et idem ipse Græcus Platonis, quod dederit ipsum codicem, et aliquando fuerit apud me, nullo genere negare potest*.

IX. Inter summos viros, quos *Rufinus* ibidem novit, ceteris maxime præstitit *Bacurius Iberiæ Rex*, vir celeberrimi nominis apud Historicos, Zosimum lib. IV. ante finem, & Socratem lib. VII. cap. X. Huic *Rufinus* acceptam referens historiam de admiranda Conversione Iberorum: *hæc*, inquit, NOBIS *ita gesta fidelissimus vir Bacurius gentis ipsius Rex, & apud nos Domesticorum comes, cui summa erat & religionis & veritatis, exposuit, quum* NOBISCUM, *Palæstini tunc limitis dux, in Hierosolymis satis unanimiter degeret*. Ut *vir fide, pietate, virtute et animi et corporis insignis*, eidem auctori laudatur etiam lib. XI. cap. XXXIII. ubi eum pro Imperatore Theodosio Magno fortiter strenueque contra *Eugenium Tyrannum* auxiliariis armis præliantem cecidisse testatur. *Rufino* Hierosolymis adhuc degente id contigit A. D. 394. III. Idus Septembres in regionis nostræ *Aquilejensis* angusto aditu Alpium, ad fluvium vocabulo *Frigidum*, nunc vulgo *Vipacum*. Istic pugnatum, & de *Eugenio* pari felicitate, ac sexennio ante ad tertium ab *Aquileja* lapidem de *Maximo* altero Tyranno, Theodosium triumphasse tradunt Socrates lib. V. cap. XXIV. Philostorgius lib. XI. cap. II. Claudianus in panegyri de tertio Consulatu Honorii, Epiphanius Scholasticus in Historia Tripartita lib. X. cap. XLV. aliique. Eodem pacto, quo Iberorum conversionem ex *Bacurio*, Indiæ quoque ulterioris a Sancto *Frumentio* factam audivit *Rufinus* ex ore *Ædesii*, Tyri presbyteri, & ejusdem Sancti *Frumentii* apud Indos comitis, ut lib. X. Hist. cap. IX. his verbis refert: *quæ nos ita gesta non opinione vulgi, sed ipso Ædesio, Tyri presbytero postmodum facto, qui Frumentii comes prius fuerat, referente cognovimus*. Hac de re consu-

consulendus Pagius A.D. 327. §. XII. & amicus noster in Vita Sancti Athanasii to. I. Operum pag. XVI. Indiam a *Rufino* memoratam, quæ *Frumentium* Apostolum nacta est, eam esse Æthiopiæ partem scribit, quæ *Abyssinia* dicitur, hujus enim regia tunc erat Axuma sive Auxumis. Porro tunc remotæ quæque regiones, ad Orientem & meridiem late patentes, *Indiæ* nomine dicebantur, quod video in antiquis auctoribus observatum a Friderico Brummero perelegantis ingenii viro in exercitatione sua de Sabinis pag. 372. Operum. Etsi autem *Rufinus* historiam pertexit, quasi in *Indiam* ulteriorem *Frumentius* perrexisset, quemadmodum existimavit Baronius die XXVII. Octobris, ubi duos Frumentios ponit, & Carolus a Sancto Paullo in Geographia sacra pag. 269. constat tamen eam fuisse Ægypto finitimam, & Æthiopiæ partem, quæ toto cœlo ab India Asiatica seu Gangetica distat. *Æthiopes* enim antiquitus *Indorum* nomine appellabantur, unde apud Virgilium de Nilo, qui ex *Æthiopia* oritur, lib. IV. Georgicorum :

Usque coloratis amnis devexus ab INDIS.

Ad hos *Indos coloratos* Frumentium primo pervenisse compertum est. Inde Alexandriam redux, iterum illuc missus est, ab Athanasio ordinatus episcopus *Axumeos*, sive *Auxumeos*, Æthiopiæ metropolis, ubi regia posita erat. Videantur Stephanus de Urbibus, Arrianus in Periplo maris Erythræi, Nonnosus apud Photium Cod. III. & Procopius de Bello Persico lib. I. cap. XIX. Ad hanc ergo *Axumim*, hancque Indiam, Æthiopiæ partem Ægypto proximam, non ad Indiam intra Gangem ad latus Orientale Indi amnis, *Frumentius* a S. Athanasio missus est. Constantius ad Aizanam & Sazanam ejus loci *Tyrannos* epistolam scripsit, ut *Frumentius episcopus Axumeos inde abduceretur*, inquit Athanasius in Apologia sua. *Tyrannos* eos fratres vocat, iisque cum Romanis jura impertit. Atqui nulli Imperatorum Romanorum fœderati ultra Gangem erant. Idem Constantius legem sanxit in hæc verba: *nullus ad gentem Axumitarum & Homeritas ire præceptus, ultra annui temporis spacia debet Alexandriæ de cetero demorari*. Ergo tempore Constantii hi Axumitæ Homeritis adjuncti, Romano Imperio contermini & fœderati utique erant. Ad hos igitur sæpe legati commearunt, qui Alexandriam primo, inde in Æthiopiam profecti, indeque Alexandriam reversi sunt: quos spectat illa Constitutio. Rufinus, a quo Socrates lib. I. cap. XV. Sozomenus lib. I. cap. XXIII. Theodoritus lib. I. cap. XXIII. Cassiodorus, Nicephorus aliique recentiores hanc historiam acceperunt, Gangem non nominat, ut de Indis intra vel extra Gangem sitis ejus narratio accipi possit; quum enim Rufinus *interiorem Indiam* ratione citerioris appellat, *interior* hic pro *exteriore*, sive pro India extra Gangem, quæ nobis *citerior* est, accipi non debet: hoc enim foret absurdum, & contra omnem veræ geographiæ ordinem. Itaque *citerior India*, dum a Rufino lib. X. cap. IX. dicitur, *Æthiopiæ adhærens* etiam designatur, in qua Bartholomæus Evangelium prædicavit. Hanc esse Æthiopiam sub Ægypto, qua

rubrum

rubrum mare attingit ad Adulim, & ostium sinus Arabici, nemo dubitet; unde consequens est, ut *India interior*, heic non alia intelligi possit, quam *Æthiopia interior*, non in Asia, sed in extrema Africa supra principium Nili: qui Æthiopes nunc Abyssini vocantur, quorum metropolis erat *Axumis*, quoque antea nemo Christi pæconum, interius penetraverat. *Axumis* octidui itinere a mari, & Adulitico portu aberat, teste Arriano, aut alio auctore, in Periplo Maris rubri. Hieronymus in epist. xcv. alias iv. ad Rusticum, periculosam, & longam navigationem Rubri maris ad *urbem Axumam* describit, ubi hactenus spisso sed proclivi errore *urbem maximam* pro *urbem Axumam*, editum legitur: Verba ejus hæc sunt: *navigantes Rubrum mare, in quo optandum nobis est, ut verus Pharao cum suo mergatur exercitu, multis difficultatibus ac periculis ad Urbem Axumam perveniunt. Utroque in litore gentes vagæ ac bellicæ habitant ferocissimæ, semper solliciti, semper armati, totius anni vehunt cibaria. Latentibus saxis vadisque durissimis plena sunt omnia; ita ut speculator & doctor in summa mali arbore sedeat, & inde regendæ et circumflectendæ navis dictata prædicet. Felix cursus est, si post sex menses, supradictæ urbis* (Axumeos) *portum teneant, a quo se incipit aperire Oceanus, per quem vix anno perpetuo ad Indiam* (Asiaticam) *pervenitur, et ad Gangem fluvium*. Lucas Holstenius vir exquisitæ eruditionis summique judicii in notis ad Carolum a S. Paulio pag. 172. de narratione Rufini aureum hoc dictum protulerat: *Scriptores antiqui quum de regionibus rebusque longinquioribus obscurius loquuntur, benigna interpretatione juvandi sunt*. Mox notat, hunc locum Hieronymi ad Rufini narrationem recte intelligendam unice facere. Idem Holstenius hac de re consulendus etiam in notis ad Martyrologium Romanum die XXVII. Octobris, & strenuus Epistolarum S.Ignatii Vindex par.I. cap.x. pag. 184. edit. II. pag. 332. Unum adhuc addere præstat. Dodvvellus in Differt. I. Irenaica §. XL. pag. 73. & in Addendis, *Æthiopes* putat *Indos*, quorum legationem ad Trajanum memorat Dio lib. LXVIII. pag. 777. quique in nummis dicuntur *India in provinciam redacta*, nempe finitimos Imperio Romano *Indos citeriores* Arabiæ Felicis Homeritas, & Axumitas intelligit. Ad hos missus Legatus a Christianis Alexandrinis Pantænus, ex Eusebio Hist. lib. v. cap. x. quem vide. In *nummis*, Indiam *provinciam* memorantibus, *rhinoceros* signatur. Æthiopia oriundos *rhinocerotes* tradunt veteres, quos & *Æthiopicos tauros* Pausanias vocat in Eliacis & in Bœoticis. Æthiopas nempe Orientales designat, de quibus adeo multa ex Homero disputat Strabo. Ne longior sim, adi Josephum Scaligerum lib. VII. de emendatione temporum pag. 680. Ezechielem Spanhemium Dissertatione IV. tomo I. pag. 188. & Jobum Ludolphum in Historia Æthiopiæ lib. II. cap. XI. Hæc pro illustranda narratione, quam uni Rufino debet Ecclesia: de qua consulendus etiam Tillemontius tomo VII. pag. 284. & 709.

CA-

CAPUT III.

I. *Hieronymi & Rufini simultatum origo*. II. *Hieronymus Epiphanio contra Jo: Hierosolymitanum, Rufinus Johanni, adhæret*. III. *Rufinus in communionem ab Epiphanio Hierosolymis admissus, & pro Catholico habitus*. IV. *Dissidii inter Hieronymum et Rufinum occasio aucta ex Epiphanii epistola ad Jo: Græce scripta, quam Hieronymus latine convertit*. V. *Melania Rufini et Jo: caussam tuetur*. VI. *Theophilus Alexandrinus iisdem pariter favet*. VII. *Dissidentes frustra in concordiam redigere studet*. VIII. *Hinc Hieronymi et Theophili amicitia frigescit*.

I. Hieronymi & *Rufini* arcta necessitudo, magnis utriusque virtutibus innutrita, crevit eousque, ut *tam caras familiaresque personas, cunctis pene ecclesiis* NOTISSIMO *amicitiæ vinculo copulatas*, Christiani omnes admirarentur, quemadmodum ex Africa ad Hieronymum scripsit Augustinus Epist. LXXIII. alias XV. cap. III. ubi primum inter eos *tantum malum exstitisse discordiæ* intellexit. Hæc palam erupit A. D. 394. quo Sanctus Epiphanius Salaminæ Cypri, quæ & *Constantia*, episcopus, Hierosolymam petiit. Tamen paullo ante nonnullus inter eos discordiæ turbo surrexerat, quum *Aterbius* nescio quis una cum aliis in *Rufinum*, tanquam sectatorem Origenis, clamare cœpisset, Hieronymum quoque, utpote *Rufini* amicum, & olim Adamantii præconem, eodem crimine involvens. Hoc Hieronymus se purgavit damnans doctrinam Origenis: quod a Rufino nequaquam factum fuisse postea contendit lib. III. Apologiæ, rem ita narrans: *quis Aterbii contra te, et ceterorum rabiem concitavit? Nonne ille est, qui et me hæreticum ex tuis amicitiis judicabat? cui quum satisfecissem damnatione dogmatum Origenis, tu clausus domi nunquam eum videre ausus es, ne aut damnares quod nolebas, aut aperte resistens, hæreseos invidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse poterit, quia accusator tui est?* ANTEQUAM *S. Epiphanius venisset Hierosolymam et ore quidem et osculo tibi pacem daret*, &c. *Aterbius contra te latrabat Hierosolymis: et nisi cito abiisset, sensisset baculum, non literarium, sed dexteræ tuæ, quo tu canes abigere consuevisti*. Hæc prima Hieronymi declaratio in Origenem quanquam a Rufini amicitia illum non parum avertere visa est, haudquaquam tamen in apertam simultatem abiit ante adventum Sancti Epiphanii, qui circa Pascha A. D. 394. contubernio & mensa a Johanne episcopo Hierosolymæ exceptus est. Erat vir Sanctissimus Origeni maxime infestus, in quem postmodum coram populo in *Anastasi*, seu templo Resurrectionis, magna animi contentione peroravit, Johanne, qui aderat, quasi Originianæ doctrinæ alumno, haud obscure commonefacto, *ne Arii patrem, Origenem scilicet, & aliarum hæreseon radicem, &*

RUFINUS. LIB.IV. C. III. *parentem laudare* deberet. Vide ejus epistolam inter Hieronymianas pag.824. Despexit Johannes Epiphanium, eoque a concione per Archidiaconum desistere jusso, haud multo post in æde Sanctæ Crucis contra hæreticos Anthropomorphitas, formam Humanam Deo tribuentes, Origenique prorsus oppositos, acriter declamavit, Epiphanium, quasi hac contagione infectum, designans: qui subinde concionem undequaque probavit, hæresim a Johanne damnatam & ipse damnans, sed vicissim Origeniana dogmata ab illo damnari postulans. Hæc & alia discordiarum semina Epiphanium in Bethleemi secessum divertere coegerunt, ubi Hieronymo ceterisque solitariis ab Johannis communione divulsis, Paulinianum Hieronymi fratrem, qui annum XXVIII. agebat, inconsulto Johanne loci episcopo, ad diaconatus, & deinde ad presbyteratus gradum evexit in cœnobio, quod *Vetus* appellabatur, inter Hierosolymam, & proximam Eleutheropolim, ab se olim exstructo. His de caussis Johannem ira immodica accensum, & ad Siricium Pontificem hac de re scribere minitantem, Epiphanius epistola valde longa placare studuit, ordinationem in aliena parœcia ab se factam excusans, & reliqua sibi opposita diluens, ipso, ut ab Origenis doctrina abstineret, iterum commonefacto. Hæc summatim decerpsimus ex ejus epistola cx. alias LX. quam Hieronymus in latinum sermonem convertit, & ex duabus Hieronymianis ad Pammachium, & Theophilum Alexandrinum contra Johannem scriptis, nempe XXXVIII. alias LXI. & XLI. alias LXV.

II. In hoc magno dissidio, Rufinum Johanni, Hieronymum Epiphanio adhæsisse manifestum est. Rufinum, quem A.D. 387. nondum fuisse presbyterum supra observavimus, hoc A.D. 394. *presbyterum* dici videmus ab Epiphanio in laudata epistola, eodem anno conscripta. Johannes ergo Hierosolymitanus antistes Rufinum intra illud septennium suæ ecclesiæ *presbyterum* ordinaverat. Hieronymus in literis ad Pammachium subsequentibus verbis Johannem increpat, querentem, sibi privatim ab Epiphanio ante concionem publicam non fuisse objecta Origenis dogmata, de quibus palam illum postmodum accusaverit: *ille objecisse se dicit; tu negas. Ille testes profert; tu non vis audire productos. Ille etiam commemorat*, ALIUM *esse conventum*; *tu pro utroque dissimulas*. Hunc *alium* non fuisse a Rufino diversum statim patebit: nam in lib. II. Apologiæ pag. 462. ita explicat quod pridem silentio involverat: *ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacem dedit, & in suo corde dolum servavit. Cur non illud verius sit quod* TE PRIMUM MONUERIT? In literis ad Pammachium, paullo post locum superius adductum, Johanni sic exprobrat Epiphanii concionem: *quando contra Origenem in Ecclesia tua Papa Epiphanius loquebatur; quando sub illius nomine in vos jacula torquebantur, tu &* CHORUS TUUS *canino rictu naribusque contractis scalpentes capita*, DELIRUM SENEM *nutibus loquebamini. Nonne ante sepulcrum Domini, misso Archidiacono præcepisti, ut alia disputans conticesceret?* At vero in lib. II. Apo-

Apologiæ pag. 461. hæc eadem quæ Johanni exprobraverat, item Rufino exprobrat: *Simulque risum tenere non possum, quod a quodam prudente commonitus, in laudes Epiphanii persoñas. Hic est ille* DELIRUS SENEX, *hic est Anthropomorphites* &c. Ergo Rufinus in Ecclesia Hierosolymitana fuerat unus ex *Choro* Johannis Episcopi, Epiphanium in concione publica nutibus irridente. In epist. XXXIX. alias LXII. ad Theophilum contra Johannem, postquam dixisset; ab se, & ab Hilario Pictavensi scripta Origenis in latinum sermonem conversa, noxiis inde resectis, sic Rufinum, quo Johannes familiariter utebatur, perstringit; *legat ipse* (Johannes) *si novit; arbitror enim cum assidua confabulatione, et quotidiano latinorum consortio, Romanum non ignorare sermonem; aut si certe penitus non imbibit, interpretentur ei qui solent.* Rufinum Johannis partibus studuisse illud etiam ostendit, quod narrat Epiphanius in epistola ad Johannem, ipsum scilicet ab Zenone presbytero & socio Gregorii item presbyteri & abbatis Monasterii Eleutheropolis, percontatum, num Epiphanius quempiam in diœcesi Hierosolymitana esset ordinaturus? *Zenon autem dixit, quia quum ei presbyter Rufinus nescio quæ alia transitorie loqueretur, etiam hoc dixerit: putasne aliquos ordinaturus est Sanctus episcopus?* Rufinus sub finem prologi in Apologiam Pamphili martyris, fidem Hierosolymitanæ ecclesiæ, cui erat adscriptus, se tenere fatetur: *hæc in Hierosolymis in ecclesia Dei a Sancto Sacerdote ejus Johanne prædicantur. Hæc nos cum ipso et dicimus et tenemus.* In fine Apologiæ ad Anastasium Pontificem, se fidem quatuor Ecclesiarum profiteri testatur. I. Romanæ omnium matris. II. Aquilejensis ubi tinctus. III. Alexandrinæ, ubi per sexennium doctus. IV. Hierosolymitanæ, ubi presbyter ordinatus fuerat: *Ego præter hanc fidem, quam supra exposui, idest, quam Romana Ecclesia & Alexandrina & Aquilejensis nostra tenet, quæque Hierosolymis prædicatur, aliam nec habui unquam, nec habeo, nec habebo.* Nullum ergo dubium est, quin Rufinus in Ecclesia Hierosolymitana presbyteratum acceperit, atque vel hinc patet mendum Gennadiani Catalogi cap. XVII. ubi *Rufinus Aquilejensis Ecclesiæ presbyter* appellatur. Mendum explodit vetustissimus codex ab *Holstenio* mirifice laudatus, qui nunc est in Bibliotheca Vaticana: ibi enim sic legitur: *Rufinus Aquilejensis presbyter*, patriæ, non *ecclesiæ*, nomine expresso. Sic etiam habet Jo: Candidus lib. III. Gennadii verba recitans ex codice aliquo MS. Quare mirum non est, si *Rufinus* episcopi sui partes contra Epiphanium sequutus est, sique cum *Melania* laboravit, ut monachos Bethleemitas in pristinam communionem revocaret, dum ab Episcopo Hierosolymitano defecerant, ut Pauliniani ordinationem tuerentur. Hac de re Palladius Heraclidis hæc habet cap. XXXIII. *illos etiam quadringentos numero monachos, qui propter Paulinum* (sive *Paulinianum*) *se ab ecclesia separabant, sanctæ rursus ecclesiæ reddiderunt*, Se de hoc infra.

RUFINUS. LIB. IV. C. III.

III. Ce-

RUFINUS. LIB. IV. C. III. III. Ceterum ab Epiphanio Rufinum Hierosolymæ ad *osculum*, & ad *orationem* admissum, nos docet Hieronymus in libro III. Apologiæ, qui hac pacis & catholicæ communionis tessera eundem gloriari solitum, etiam testatur. Hieronymus enim ab urbe redux, se in Cyprum contulit, *ubi*, inquit, *susceptus a venerabili episcopo Epiphanio, cujus tu testimonio gloriaris*. Sane Epiphanius in epistola ad Johannem quanquam octo capita hæreseon Origenianæ doctrinæ ad examen vocat, illum obtestans, ut Origenem damnet, eas tamen hæreses ab se recitatas ad conflandum horrorem & invidiam auctori, nequaquam tribuit Johanni, & eo minus Rufino: immo ab Johannis communione, etiamsi de eadem doctrina suspecti, se nunquam discessisse testatur, nam & se in sacrificio pro illo precari solitum ait: *Domine præsta Johanni ut credat*, & eidem hæc obiicit: *rumpitis caritatem, quam in vos habuimus in tantum, ut feceritis nos etiam pœnitentiam agere, quare vobis communicaverimus, ita Origenis errores et dogmata defendentes*. Rursus in eadem epistola de Johanne, Rufinoque ejus presbytero sic loquitur: *te autem, frater,* LIBERET *Deus, & Sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, & omnes fratres, qui tecum sunt, et maxime Rufinum presbyterum, ab hæresi Origenis, & ab aliis hæresibus, & perditione earum*. Hæc verba neutiquam probant, Johannem & Rufinum in Origenianam hæresim lapsos credi a Sancto Epiphanio, sed ne labantur optari. Hieronymus in lib. III. Apologiæ, ubi hoc eodem testimonio utitur in Rufinum, negantem se ab Epiphanio, ut Origenistam, potuisse traduci *post osculum, post orationem*, de quibus meminimus supra, id tantum agit, ut illum in Origenianæ doctrinæ suspicionem adducat: quod tunc facillimum fuit, quum hanc notam Chrysostomus ipse, aliique sanctissimi viri declinare nequaquam potuerint. Verba Hieronymi, postquam locum Epiphanii a nobis jam prolatum, recitasset, ita se habent: *hæc est viri Sancti de te testificatio. Sic ab eo ornatus, sic laudatus incedis*. Tamen Epiphanius Rufinum quidem certe iisdem verbis hæreticum haud magis proclamat, quam Johannem, quam *Sanctum populum Christi*, ei creditum, quamque *omnes fratres*, qui secum aderant. Hos *omnes* æque ac Johannem & Rufinum, Epiphanius ab Origeniana hæresi *liberos* cupit, hæreticos fuisse non dicit.

IV. Epiphanii epistolam ad Johannem, per multorum ora volitantem, mirantibus eam ob doctrinam & puritatem sermonis, doctis pariter & indoctis, quum Eusebius Cremonensis, Græci sermonis ignarus, non intelligeret, Hieronymus, ut homini in suo monasterio versanti morem gereret, raptim celeriterque latinitate donavit, postulatione facta *ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar; nec facile in vulgus proderet*. Idem *Eusebius sæcularem vitam reliquerat, et a tergiversatione illa actuum publicorum ad monasterium conversus, Hieronymo adhæserat*, inquit Rufinus Invect. lib. I. *Anno* tamen *et sex mensibus* jam elapsis, epistola *de Scriniis* Eusebii *novo præstigio Hierosolymam commigravit*, ad

ad manus Rufini, aliorumque Hieronymi hostium: *ista est epistola, quam de cubiculo fratris Eusebii, nummis aureis, produxisti, ut calumnieris interpretem*, inquit Hieronymus in lib.III. Apologiæ pag.461. Hoc veritati propius accederet, si fur epistolam tantum, non etiam nummos Eusebio abstulisset, ut statim visuri sumus. Vtcumque res fuerit, certum est, hinc novam in Hieronymum latrandi materiam ortam, quasi minus sincere epistolam transtulisset, quam laudatam video ab Alvaro sæculi IX. scriptore in Vita Sancti Eulogii apud Bollandum to.II. Martii die XI. pag.92. num.9. Hanc injuriam ut a se in Italia amoliretur, scripsit epistolam XXXIII. alias CI. *de optimo genere interpretandi* ad Pammachium. Quum inde tamen appareat pseudomonachum non solum *chartis*, sed etiam *sumtibus* sive nummis furtivos ungues injecisse, eundem non pretio conductum, sed ut pecuniam potius, quam chartas auferret, facinus *gratuita malitia* perpetrasse credibile est. Nec sane Rufinus pecunias Eusebio auferri jussisset; nec ejus, aut ceterorum magni interesse poterat, epistolam, alias Græce vulgatam, iterum, nec ne, Latine vulgari. Quare monachum chartas non pecunia accepta, sed *gratuita malitia* furatum, CORRUPTOR (nempe Rufinus) *persuadere* nitebatur, teste Hieronymo, qui de eodem Rufino etiam hæc addit: *& audet quidam ex eis* (monachis) *adducto supercilio, et concrepantibus digitis eructare et dicere: quid enim si redemit, si sollicitavit? Fecit quod sibi profuit?* Iisdem ferme verbis Rufinum jam mortuum sub Grunnii nomine carpit epist.XCV. alias IV. ad Rusticum: *adducto supercilio, contractisque naribus, ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat*. Rufinum porro sic, ut Hieronymus refert, locutum, constat, non quasi epistolæ furem a quoppiam reapse redemtum & sollicitatum fateretur; sed ut, etiamsi id verum foret, illud idem, quia proderat, benefactum ostenderet, se ipsum hoc pacto, aut Johannem defendens, quum uterque uno eodemque spiritu ageret. Sed hoc refellit, Hieronymus: *mira*, inquit, *sceleris defensio, quasi non & latrones & fures & piratæ faciant quod sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seducentes infelicem Judam, fecerunt quod sibi utile existimabant*. Hæc jurgia & motus animorum cogitanti succurrit quod ab Epiphanio in eadem, de qua loquimur, epistola ad Johannem, memoratum videmus, quosdam nempe solitos *ultro citroque portare rumusculos, & his, quæ audierunt, semper addere, ut tristitias et rixas inter fratres concitarent*, nimirum inter Johannem, Epiphanium, Rufinum, Hieronymum, ceterosque alterutrius parti studentes. Huc pertinere videtur quod Rufino Hieronymus objicit in lib.III. Apologiæ pag.439. ejus opera & studio, Bethleemi in cubiculis Sanctæ Fabiolæ senioris, & Oceani, utroque inscio, clam conlocatum fuisse codicem quendam, ab ipsis ante ignoratum: quod tamen facinus in alios regerebat Rufinus; *quis Bethleem de cubiculo fratris Eusebii furatus est epistolam laudatricem tuam? cujus artificio, et a cujus ministris in Sancta Fabiolæ hospitio, et viri Chri-*

Christiani et prudentis, Oceani, inventus est codex, quem illi nunquam viderant? An idcirco te existimes innocentem, si, quicquid tuum est, in alios conferas? Codex fortasse scriptus fuerat in Hieronymum. Sub finem epistolæ sæpius laudatæ ad Pammachium, hæc in Rufinum, Melaniam, & quendam alium scribit Hieronymus: *hæc non est illius culpa: cujus sub persona alius agit tragœdiam; sed Rufini & Melaniæ, Magistrorum ejus, qui illum magna mercede nihil scire docuerunt.* Is, cujus nomen reticetur, est Johannes Episcopus, de quo, haud nominatim expresso, hæc quoque statim subjungit: *nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiam, atque utinam Socraticum illud haberemus*: scio quod nescio. *Et alterius sapientis*: te ipsum intellige. *Venerationi mihi semper fuit, non verbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone imitari se dicit Apostolos, prius imitetur virtutes in vita illorum, in quibus loquendi simplicitatem excusabat sanctimoniæ magnitudo: & syllogismos Aristotelis, contortaque Chrysippi acumina resurgens mortuus confutabat. Ceterum ridiculum si quis e nobis manens inter Crœsi opes, et Sardanapali delicias, de sola rusticitate se jactet.* His verbis, quibus scientiam, mores, & vitæ commoda carpit Hieronymus, omnino congruunt quæ in Johannem aperte scribit ep. XXXVIII. alias LXI. pag. 308. *certe nec ætate, nec scientia, nec vitæ merito, nec totius orbis testimonio, major illo es* (Epiphanio). *Si ætatem, juvenis ad senem scribis. Si scientiam, non sic eruditus, ad doctum, licet* FAUTORES TUI *disertiorem Demosthene, acutiorem Chrysippo, sapientiorem Platone contendant, & tibi ipsi forte persuaserint.* Demum pag. 312. sic illum irridet: *repertus est sæculi nostri haud grandis homunculus, qui de cunctis Ecclesiæ quæstionibus uno linguæ rotatu sole clarius coruscaret.* Hæc scientiam Johannis: opes vero, mox adducenda ex pag. 314. perstringunt: *tu qui sumtibus abundas, & totius orbis religio lucrum tuum est.* Jam vero ad Melaniam redeamus.

V. Nobilissimam feminam summis laudibus perinde ac Rufinum, Hieronymus olim ad cœlum extulerat. In epist. I. alias XLI. & II. alias V. *sanctam* dixerat. Epist. XXII. alias XXV. quæ est de obitu Blesillæ hæc scripserat: *Sancta Melania nostri temporis inter Christianos vera nobilitas (cum qua tibi Dominus mihique concedat in die sua habere partem) calente adhuc mariti corpusculo, & necdum humato, duos simul perdidit filios. Rem sum dicturus incredibilem, sed teste Christo, non falsam. Quis illam tunc non putaret more lymphatico sparsis crinibus, veste conscissa lacerum pectus invadere? Lacrymæ gutta non fluxit, stetit immobilis, & ad pedes advoluta Christi, quasi ipsum teneret, arrisit. Expeditius, inquit, tibi servitura sum, Domine, quia tanto me onere liberasti. Sed forsitan superatur in ceteris. Quinimo, qua illos mente contemserit, in unico postea filio probat, cui omni, quam habebat, possessione concessa, ingruente jam hieme, Hierosolymam navigavit.* In Chronico novæ *Theclæ* nomine & in epist. XXVII. alias XCIX. ad Asellam

Iam *a contemtis facultatibus, pignoribusque desertis ut crucem Domini sequeretur*, eam commendaverat. Sed postquam vidit, Melaniam Johannis & Rufini caussam tueri, tantarum laudum cumulo imposterum non solum abstinuit; sed etiam ex Chronico ejus nomen erasit, si Rufino credimus, qui illud testatur Invectiv. lib. II. pag. 436. Quum tamen ex omnibus Chronici exemplaribus illud delere nequiverit, adhuc Melaniæ nomen in eo legitur. In epist. XLIII. ad Ctesiphontem, post Melaniæ mortem scripta, ait, Evagrium *ad eam, cujus nomen nigredinis testatur perfidiæ tenebras*, librum scripsisse, sic ex nomine Græco *Melaniam* designans. Tamen quadriennio serius, nempe A.D. 419. ep. LXXXI. alias LXXIX. Sanctum Augustinum nomine Albinæ, Melaniæ junioris, & Piniani salvere jubet. Albina erat Melaniæ senioris socrus, mater junioris, Piniano in matrimonium datæ.

VI. Rumor contentionis, inter celeberrimos viros cotidie magis ac magis in Palæstina recrudescentis, ad Ægyptum usque pervenit, ubi, sicut Origeni quamplurimos impense addictos exstitisse, monumentis literarum proditum est, ita Johannis & Rufini partium studiosos nequaquam desideratos, inde potissimum adparet, quod virum fastigio & celebritate nominis maximum, Theophilum Patriarcham Alexandrinum Johanni & *Rufino* in hac caussa adstipulatum dubitari nequeat. Etenim præterquamquod Theophilus ea tempestate Origeni favebat, etiam adversus Anthropomorphitas, Origeniano dogmati oppositos, ferebatur, quibus postea triennio serius, bellum indixit, ut auctor est Socrates lib. VI. cap. VI. & X. & Sozomenus lib. VIII. cap. XI. & XIV. Palladius in Vita Chrysostomi pag. 151. memorat, literas ab eo scriptas ad Siricium Summum Pontificem contra Epiphanium, tanquam hæreticum, & auctorem Schismatis, nimirum propter ordinationem Pauliniani. Virum quoque Sanctissimum, ut minimum tanquam Anthropomorphitam ab eodem traductum, Socrates & Sozomenus in locis alias indicatis haud obscure testantur. His omnibus cumulum addidit Theophili cum Johanne & Rufino, discipulo olim suo, amicitia, quorum opinione jamdudum occupabatur. Ex Hieronymi longa epistola ad Pammachium pag. 330. diserte colligimus, Johannem pro se scripsisse ad Theophilum. Quamobrem sanctus doctor inter cetera graviter expostulat, cur ad Alexandrinum Patriarcham, ad quem Palæstina non pertineret, potius quam vel ad Cæsareensem metropolitam, cui suberat, & cum quo Bethleemitæ ab Johanne separati communicabant, vel ad Antiochenum, *totius Orientis* Patriarcham literas suas perferendas curasset: atque hæc postea subjungit: *maluisti* OCCUPATIS *auribus molestiam facere, quam debitum metropolitano tuo honorem reddere. Nec hoc dico, quod præter* AMICITIAS, *quæ suspicionem generant, quidquam in legatione reprehendam*. Rufinus, qui, se *in omnibus* Theophili *sententiam* sequi jactabat, eum sæpe instigavit contra Hieronymum, quasi hic, hoste quodam Theophili, familiariter uteretur. Immo & epistolas Theophili, Rufino prohibente, Hieronymus

sibi

RUFINUS. LIB.IV. C. III. ſibi non redditas ſcribit lib. III. Apologiæ pag. 455. *meæ autem communionis et Papæ Theophili nullum alium teſtem vocabo niſi ipſum, quem a me* LÆSUM *ſimulas: cujus epiſtolas, a me ſemper datas, etiam eo tempore non ignoras, quo mihi eas reddi probibebas, et quotidie miſſis tabellariis, inimicum ejus amicum noſtrum, & familiariſſimum jactitabas: & ea, quæ nunc impudenter ſcribis, mentiebaris, ut illius contra nos odia concitares, et injuriæ dolor Fidei fieret oppreſſio*. Inimicus ille Theophili, quem *Rufinus* Hieronymo adhæſiſſe ſcripſit, erat *Paullus* quidam, in Ægypto incertæ Sedis epiſcopus: quem ab Theophilo ejectum, Hieronymus in ſuo monaſterio receperat, Rufinus enim ab Hieronymo flagitatus quando Theophili, quem in ore habebat, ſententiam ſequi, eidemque fidei communione ſociari cœpiſſet, *credo*, inquit, *quando Paullum, quem ille damnaverat, ſummo niſu, et omnibus ſtudiis defendebas: quando eum per imperiale reſcriptum recipere ſacerdotium, quod epiſcopali judicio amiſerat, inſtigabas*. Ita Rufinus apud Hieronymum paullo ante locum nuper adductum.

VII. His ultro citroque agitatis, res eo pervenerunt, ut *Theophilus*, pacem Eccleſiæ Hieroſolymitanæ daturus, *Iſidorum* presbyterum in Palæſtinam, Johanne & Rufino auctoribus, mittere decreverit. Uno & altero menſe ante Iſidori adventum & circa paſcha, quod eodem A. D. 396. contigit die XIII. Aprilis, agente Archelao, Comite Palæſtinæ, qui anno inſequenti 397. præfuit Ægypto, ex codice Theodoſiano tom. VI. pag. 351. actum eſt de pace, inter Johannem & Hieronymum concilianda. Verbis ex epiſtola ad Pammachium melius, quam noſtris, rei veritas explicabitur: *quando per virum diſertiſſimum et Chriſtianiſſimum Archelaum Comitem, qui ſequeſter pacis erat, conditus locus fœderis fuit, nonne hoc in primis poſtulatum eſt, ut futuræ concordiæ fides jaceret fundamenta? Pollicitus eſt* (Johannes) *eſſe ſe venturum. Inſtabat dies Paſchæ. Frequens monachorum turba convenerat. Expectabaris in loco. Quid faceres neſciebas. Repente mandaſti, ægrotare neſcio quam. Illo die te non poſſe venire*. Dilato conventu in alterum, & tertium diem ab Archelao, necdum Johannes comparuit, *muliercula enim vomere non ceſſabat*, feſtive inquit Hieronymus. Poſt duos interim menſes ab hocce colloquio, inter utranque partem indicto, nec tamen peracto, Iſidorus presbyter & legatus Theophili Alexandrini, in Palæſtinam, animos tanto motu agitatos pacaturus, advenit circa Pentecoſten. Ejus tamen judicio ſe Hieronymus ait diffidiſſe, propterea quod Iſidorus in Johannis partes jampridem iviſſet. Rei teſtes appellat epiſtolas contra Epiphanium ab Iſidoro ad Rufinum ſcriptas, ei tamen nequaquam redditas, ſed Vincentio presbytero, Hieronymi neceſſario. Sic rem pandit, ad Pammachium ſcribens epiſt. XXXVIII. alias LXI. pag. 330. *literæ manu ejus* (Iſidori) *ſcriptæ, quæ ante tres menſes legationis, ad nos directæ erant, portantes errorem* (*terrorem* legi mavult Petrus Waſtelius in Vindiciis pag. 533.) *Vincentio presbytero redditæ ſunt: quæ uſque hodie ab eo tenentur:*

nentur; quibus cohortatur DUCEM *exercitus sui, ut super petram fidei, stabili persistat gradu, nec nostris næniis terreatur. Pollicetur, se antequam legationis esset ulla suspicio, venturum Hierosolymam, & ad adventum suum, illico adversariorum cuneos proterendos. Et inter cetera his etiam verbis utitur: quomodo fumus in ære dissolvitur, & cera ad viciniam ignis liquescit: ita dissipabuntur qui semper ecclesiasticæ Fidei resistentes, nunc per homines simplices eandem Fidem inquietare conantur*. Per *ducem exercitus* Rufinum designari manifestum fit ex lib. III. Apologiæ pag. 453. ubi de iisdem literis Isidori, hæc in Rufinum proferuntur: *ne irascatur is tibi, qui contra Papam Epiphanium ad te epistolas dirigens, hortabatur, ut permaneres in Fidei veritate, & non mutares ullo terrore sententiam: quæ epistola holographa tenetur ab his, ad quos perlata est*, nempe a *Vincentio presbytero*. Hæ literæ sive fortuito, sive dedita opera interceptæ, Rufini cum Alexandrinis commercium contra Epiphanium & Hieronymum, undequaque publicum reddiderunt. Suspiciones eo amplius in Isidorum etiam creverunt, dum literas ab Theophilo ad Hieronymum scriptas, injussu Johannis, Isidorus reddere detrectavit. De hoc in epistola ad Pammachium nos docet Hieronymus, qui rursus in epist. LXXXIX. alias LXII. ad Theophilum, id factum propterea censet, quod Johanni minus quam Hieronymo favere viderentur: *quum pacificas & ad concordiam pertinentes per Isidorum presbyterum literas nobis miseris, hinc probamus, quod illas qui pacem falso jactant, reddere noluerint*. Hieronymus tamen lib. III. Apologiæ pag. 455. de literis sibi non redditis reum facit Rufinum: *cujus* (Theophili) *epistolas ad me semper datas, etiam eo tempore, non ignoras, quo mihi eas reddi* PROHIBEBAS. Sed Wastelius in Vindiciis pag. 535. hac una de caussa *non redditas* censet, quod Epiphanium ejusque studiosos vehementer perstringerent, ideoque haud immerito timeretur, ne redditæ, Hieronymum, ceterosque monachos acrius irritarent.

VIII. Quum ergo *Isidorus* ejusdem ac *Johannes* & *Rufinus*, doctrinæ haberetur, & apud illos Hierosolymis degeret, non legatus pacis, sed socius Johannis, & adversarius Hieronymi creditus est. *Iste Isidorus, qui in cælum tuis laudibus tollitur, idipsum infamatur Alexandriæ, quod tu Hierosolymæ: ex quo non legatus advenisse videretur, sed socius*, ait Hieronymus in epistola ad Pammachium. Paullo post sciscitatur sitne Isidorus *adversarius an legatus?* Quare hic *tribus vicibus* frustra Bethleemum profectus, ut Hieronymum cum Johanne in concordiam redigeret, re tandem infecta, discessit, secum Alexandriam ferens ad Theophilum, Johannis epistolam, sive *Apologiam, Isidoro præsente, & multum collaborante, dictatam, ut idem esset & dictator & bajulus literarum*, inquit Hieronymus, qui easdem literas, utpote in se mordacissimas, fuse refellit in iis, quas ad Pammachium & Theophilum scribit, unde illarum fragmenta in unum collegit Wastelius pag. 530. 531. Gennadius in Catalogo cap. XXX. eandem Apologiam indicare videtur, ubi ait, Johan-

RUFINUS. LIB. IV. C. III. nem *adversus obtrectatores studii sui librum* scripsisse, *in quo ostendit Origenis se ingenium, non fidem sequutum*. Quam porro Theophilus ægre tulerit, Hieronymum pacis conditiones per legatum suum oblatas respuisse, satis aperte significavit, dum aliquo tempore ejus literas nullo responso dignatus est. Sed crebra officia, quibus Patriarcham vel voce vel scripto Hieronymus sedulo interpellavit, tandem cor hominis mollierunt. Itaque diuturnum silentium rupit Theophilus, Hieronymo tamen de sacrorum canonum observantia monito, quod nimirum episcopo suo Hierosolymitano nequaquam pareret, fratrisque Pauliniani ordinationem adhuc defenderet. Sancti doctoris responsum tom. IV. epist. LVIII. alias LXVIII. in nova ejus operum editione, quam hactenus sequuti sumus, plus querimoniæ, quam conjunctionis & amicitiæ cum Theophilo signa præsefert. *Meminerit*, inquit, *beatitudo tua, quod eo tempore, quo nobiscum* TACEBAS, *nunquam ab officiis meus sermo cessaverit; nec consideraverim quid tu pro dispensatione tunc faceres, sed quid me facere conveniret*; & paullo infra: *quod de canonibus ecclesiasticis mones, gratias agimus; quem enim diligit Dominus, corripit, & flagellat omnem filium, quem recipit. Sed tamen scito, nobis nihil aliud antiquius esse, quam Christi jura servare, nec patrum transferre terminos, semperque meminisse Romanam fidem Apostolico ore laudatam, cujus se esse participem Alexandrina Ecclesia gloriatur*. His verbis fortasse innuit, se propter fidem a Johannis communione recessisse, quasi eam ipse Theophilus parum sequeretur. Postremo illum super *nefaria hæresi* (Origeniana) *quam in multa patientia gerit, multis Sanctis* displicere concludit. In ea, quæ statim sequitur, epistola, ait, se accepisse Theophili *scripta emendantia* VETUS *silentium*.

CAPUT IV.

I. *Schismatis Hierosolymitani finis*. II. *Rufini & Melaniæ opera extinctum*. III. *Palladius Historicus & episcopus probatissimus cum Palladio hæretico male confusus*. IV. *Anastasis ædes, ubi Hieronymus & Rufinus ad mutuam pacem redierunt*. V. *Rufinus nullius erroris compertus*. VI. *Inter Jo: Hierosolymitanum ab erroribus vacuum Hieronymumque perfecta necessitudo integrata*. VII. *Rufinus cum Melania Romam revertitur*. VIII. *Melaniæ reditus vera caussa exquiritur*.

I. Schisma Hierosolymitanum, quod per triennale spacium convaluerat, ut solum cœlitus tolli posse videretur, tandem A. D. 397. extinctum est. Quo tamen certo auctore, ignoratur, licet Baronius A. D. 393. §. XXXII. Theophilum, quod pridem obtinere non poterat, demum auctoritate sua obtinuisse, non immerito existimat. Sed quia series temporum in operosis Annalibus non raro luxata fatiscit, ideo exitus magnæ hujus controversiæ ibidem quadriennii anachronismo laborat,

rat, cujus rei veritas facile ostenditur; nam Palæstinæ altercatio adhuc fervebat quo tempore Sanctus Hieronymus commentabatur in Jonam, ubi quum de corruptione & incorruptione corporum loqueretur cap. II. hæc in literas misit: *hoc illi ad occasionem suæ ducunt hæreseos, ut sub persona Christi mentiantur Antichristum, Ecclesias* TENEANT, *ut ventrem pinguissimum nutriant, & carnaliter viventes contra carnem disputent*. Hæc quæ defensores Origenis evidentissime feriunt, iis consonant, quæ alibi a Viro Sancto in Johannem Hierosolymitanum dicta jam memoravimus; verba enim *ut Ecclesias teneant*, episcopos denotantia, ad unum Johannem referenda sunt, contra quem Hieronymus usque ad hunc A. D. 397. certavit. In eum vero nequaquam sic scripsisset statim a pace inita. Porro in præfatione ad eundem prophetam disertis verbis affirmat, se ad *Nepotianum vel pro Nepotiano duos libros* edidisse, qui *Epitaphium* appellantur. Hujus epitaphii epocham A.D. 396. illigari supra in Chromatio lib. III. cap. III. §. III. jam demonstravimus. Quare nonnisi hoc tempore Hieronymus commentabatur in Jonam, necdum cum Johanne Hierosolymitano in concordiam redactus, cujus communioni postmodum restitutus, nunquam scriptis in illum exarsit.

II. Hoc loco prætereunda non sunt quæ de *Rufino* & *Melania* leguntur apud Palladium in Historia Lausiaca cap. CXVIII. quoniam non modicam lucem rebus nostris adferre possunt. Hæc sunt ejus verba ex antiqua versione Heraclidis: *illos etiam quadringentos numero monachos, qui propter Paulinum se ab ecclesia separabant, sanctæ rursus ecclesiæ reddiderunt*. Baronius, qui hæc recitat A. D. 372. §. XCIX. *Paulinum*, *Antiochenum Episcopum* hic designari opinatur, quem contra *Meletium*, licet catholicum, ab Arianis tamen ordinatum, in cathedra Antiochena collocaverat Lucifer Calaritanus Episcopus, Sedis Apostolicæ legatus, unde ibi maximum schisma conflatum est, quod tamen A. D. 378. Chrysostomus aliique extinxerunt; non vero *Melania*, neque *Rufinus*. Et sane Hierosolymis exstitisse *quadringentos monachos*, *propter Paulinum* Antiochenum ab Ecclesia Hierosolymitana divisos, omnino incredibile est. Si aliquis unqnam fuisset, hunc unum Hieronymum dici oporteret, quem Paulinus presbyterum ordinaverat, ex Baronio A. D. 378. §. LXXII. Sed propter hanc caussam Hieronymum ipsum, nedum *quadringentos monachos*, ab Hierosolymitana ecclesia descivisse, non est veritati consentaneum: idque post hactenus dicta ferri non potest. Hinc *Petri Vvastelii* sententiam, a quo ceteroqui in aliis nos discrepare non diffitemur, hoc loco expansis ulnis amplectimur, dum is primus omnium in Vindiciis Johannis Hierosolymitani pag. 534. *Pauliniani* apud Palladium, scriptorem Græcum, non *Paulini* legendum esse animadvertit, itaut *Rufino* & *Melania* maxime adlaborantibus, monachi Bethleemitæ, qui, duce Hieronymo, propter ordinationem *Pauliniani* ab Epiphanio factam, & ab Johanne improbatam, Ecclesiæ Hierosolymitanæ communionem deseruerant, eidem postremo coalue-

coaluerint. Hieronymus hunc numerum monachorum in schismate viventium, generatim innuit his verbis in epistola ad *Pammachium* contra Johannem: TANTAM *fratrum* MULTITUDINEM, *et monachorum choros, qui tibi in Palæstina non communicant*. Atqui schisma Antiochenum non fuit *monachorum*.

III. Non me fugit, a doctissimis viris, quorum agmen ducit *Baronius* A.D. 388. §. CVII. *Palladii*, utpote *Rufino* amici, auctoritatem elevari, quasi Origeniana labe corruptus his turbis & ipse interfuerit, quem propterea *Epiphanius* in fine epistolæ ad *Johannem* Hierosolymitanum, ita perstrinxerit: *Palladium vero Galatam, qui quondam nobis carus fuit, et nunc misericordia Dei indiget, cave, quia Origenis hæresim prædicat & docet, ne forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris*. Palladium, quem tunc Hierosolymis fuisse ait Epiphanius, aperte sugillat etiam Hieronymus in prologo Dialogi contra Pelagianos: *Palladius servilis nequitiæ, eandem hæresim instaurare conatus est*. Verum hunc *Palladium*, *servilis nequitiæ* hominem, & Pelagianæ hæreseos alumnum, cum ejusdem nominis Helenopolitano in Bithynia Episcopo, Historiæ Lausiacæ auctore, non bene confundi statim patebit. Alter *Palladius* Hierosolymis morabatur A.D. 394. quo Epiphanius, præsentem & Johannis lateri adhærentem pro hæretico insimulavit in epistola, eodem anno conscripta. Sed *Palladius* Historicus ab A. D. 388. ad A. D. 399. semper in *Ægypto*, Alexandriæ, in Nitriæ desertis, atque in Cellulis, qui locus erat in eadem solitudine, moratum videmus. Initio Historiæ ait, se primum Alexandrinam civitatem attigisse *in secundo senioris Theodosii consulatu*, quod congruit A. D. 388. At vero illuc semel profectus, nunquam inde discessit ante A. D. 399. quo se *Evagrio* morienti adstitisse testatur cap. LXXXVI. *Evagrius* autem obiit circa festum Epiphaniæ A. D. 399. ex Tillemontio to. x. pag. 379. *Melania* & *Rufinus* Romam redierunt A. D. 397. ut infra visuri sumus. Quare *Palladius* non nisi priusquam in Ægyptum migraret, sive ante A.D. 388. *Melania*, & *Rufino*, tunc nondum presbytero, Hierosolymis familiariter uti potuit, quod de se testatur cap. V. & CXVIII. Bethleemi integro A. D. 388. moratus est cum Possidonio solitario, quem, sicut interdum viri etiam sancti ab affectibus humanis vacui non sunt, de Hieronymo minus æque loquutum, nos docet cap. LXXVII. Quia vero hic *Palladius* Historicus præter suam cum *Rufino* amicitiam, contra Hieronymum nimis tribuit *Possidonio*, ut ibidem, atque etiam cap. CXXII. palam facit; hinc eundem a *Palladio Galata*, qui ab Epiphanio & Hieronymo vapulat, diversum nequaquam fuisse, viri doctissimi facile crediderunt. Ceterum *Palladius* cathedram Helenopolitanam inscendit circa A. D. 400. quo contra *Antonium* Ephesinum Episcopum interfuit Concilio Constantinopolitano, fortasse ordinatus a Sancto Johanne Chrysostomo, cui prætensus Palladii Origenismus objectus est A. D. 403. in pseudo-synodo ad Quercum apud Photium

tium cod. LIX. Idem *Chryfoftomus* in exfilium trufus A. D. 404. ad *Palladium* fcripfit epiftolam CXIII. fe fuamque cauffam ejus precibus commendans. *Palladius* ei pro virili opem laturus, Romam advolavit, tefte altero Palladio in Vita Chryfoftomi pag. 26. & ipfomet in Hiftoria Laufiaca cap. CXXI. Pro Chryfoftomo, epifcopatu & ipfe dejectus, multifque ærumnis afflictus, tandem ad Ecclefiam *Afponenfem* in *prima Galatia* pofitam tranfiit, ut auctor eft Socrates lib. VII. cap. XXXV. Poftquam circa A. D. 420. Hiftoriam Laufiacam fcripfiffet, fic dictam a *Laufo*, in Aula Imperiali cubiculario, cui eam nuncupavit, diem obiit ante A. D. 431. quo in Concilio Ephefino interfuit Palladii fucceffor, Eufebius Afponenfis in Galatia Epifcopus. Titulo *Confefforis* ob defenfum invicto animo Chryfoftomum merito habetur illuftris, cui fcriptores æquales fpiritum propheticum tribuunt, & Romæ, tanquam Præful maxime catholicus, qualis habitus eft in toto Oriente, ab Innocentio I. fummo Pontifice exceptus fuit, contemta accufatione Origenifmi, quanquam Romæ, triennio citius, in Origeniftas clamatum fuiffet. Ibidem hac occafione, fe in domo *Melaniæ* omni officiorum genere cumulatum, feque inde proficifcentem, liberaliffime adjutum, teftatur cap. CXXI. Hæc & alia, quæ fpectant hunc probatiffimum virum, fufe & accurate perfequitur Tillemontius tomo XI. pag. 500. Quare fatis patere arbitror, ejus auctoritatem & nominis famam nullo crimine hærefeos poffe labefactari, adeoque maxima injuria cum alio *Palladio Galata*, malæ fidei homine, fuiffe confufum. Ceterum, ficut *multis Palladiis* circa idem tempus viventibus, facile fuit unum cum alio conflari; etenim *Ifidorus* Pelufiota plures epiftolas ad *Palladium* fcripfit, alias Sanctus Athanafius ad alium, a quibus alius fuit quoque *Palladius*, quem tangit Epiphanius, aliufque auctor Vitæ Sancti Johannis Chryfoftomi; ita eidem fato fuccubuit *Rufinus* nofter Concordienfis; multis enim *Rufinis* eadem ætate florentibus, cum alio & ipfum immerito coaluiffe poftmodum oftendemus. Nunc ab omni fufpicionis nota purgato *Palladio*, Hieronymus & *Rufinus* poft tantum diffidium, mutuo fe complectentes, nos Hierofolymam vocant.

IV. More folemni, in *Anaftafi*, poft facrificium Miffæ, Hieronymi *Rufinique* animos ad pacem compofitos fuiffe, nos dubitare non finit Hieronymus, qui in libro III. Apologiæ pag. 466. id prodit his verbis: *in Anaftafi, immolato agno, dexteras junximus*. In nova editione pro *Anaftafi* perperam legitur *Anaftafii* pag. 462. Hæc *Anaftafis* fuit ædes, in loco *Dominicæ refurrectionis* a Conftantino Magno conftructa, unde nomen traxit. Conftantinus enim Hierofolymæ duas bafilicas in totidem locis erexit, unam in loco *paffionis*, quæ *Crux* & *Martyrium*; alteram in loco *refurrectionis*, quæ proprio nomine *Anaftafis* dicta eft. Utramque memorat Hieronymus epift. XXXVIII. alias LXI. ad Pammachium adverfus Jo: Hierofolymitanum pag 312. *nonne*, inquit, *quum de* ANASTASI *pergeretis ad* CRUCEM, *& ad eam* (Epiphanium) *omnis*

omnis ætatis & sexus turba confluueret, offerens parvulos, pedes deoscu- lans, fimbrias vellens, &c. Ergo ex *Anastasi* ad *Crucis* ædem ibatur. Plura vide apud *Sirmondum* tomo IV. operum pag. 436. & 704. ubi veterem nummum ANACTACIC Græce inscriptum egregie interpretatur. Adi etiam Cangium in Dissertatione de Nummis inferioris ævi §. LXVI. & Henricum Valesium in epistola de *Anastasi* & *Martyrio* ad calcem Eusebii pag. 304. Edit. I. ubi unam ædem *Anastasin*, a Constantino erectam, fuisse contendit. Adamnanus lib. I. de locis sanctis cap. IV. in Actis Sanctorum Mabillonii Sæculo III. Parte II. pag. 506. testatur, *inter Anastasin, & Martyrium in Calvariæ loco* fuisse *plateolam*. Hanc *Sanctam Anastasin* memorat etiam Jo: Cantacuzenus lib. IV. Hist. cap. XIV. pag. 757. editionis regiæ, sed in contextu Græco. Hæc de loco, in quo Hieronymi & *Rufini* dissidentes animi coaluerunt: quo sane loco sanctior haberi non poterat. Hieronymus ante verba superius explicata, ait pag. 462. *junximus dexteras, abeuntes profecuti sumus*, dixeratque ibidem Rufinus: *vos nobis pacem proficiscentibus dedistis*; etenim paullo post in Occidentem remeavit, quo *Hieronymus* ad eum scribens epist. XIII. alias LXVI. sacramento affirmavit, ex parte sua post reconciliatas amicitias nullum *intercessisse rancorem*.

V. Baronius A. D. 393. §. XXXII. putat in hac pace errores Origenis silentio damnatos. Sed Hieronymus bona fide, *Rufinum* nullius erroris compertum agnovit; *Rufinus* vero, se nullum damnasse profitetur in lib. II. Invect. *nunquam ego sequutus sum errantem; aut alium quempiam, nisi Ecclesiam Catholicam, sequar. Nunquid mea aliqua* PROFERRE *potes scripta, in quibus me vel in juventute errasse convincas?* Pace firmata, *Paulinianus*, cujus ordinatio discordiæ origo potissima fuerat, in monasterio Bethleemi, quod Hierosolymitano Episcopo suberat, habitare permissus; unde illum postea Hieronymus anno insequenti Stridonem misit, ut, vendito patrimonio, monasterium ab se constructum, liberaliter sustentaret. De hoc in fine epistolæ LIV. alias XXVI. ad *Pammachium*, sic ait: *nos in ista provincia ædificato monasterio, & diversorio propter constructo, ne forte & modo Joseph cum Maria in Bethleem veniens, non inveniat hospitium, tantis de toto orbe confluentibus, turbis obruimur monachorum, ut cœptum opus deserere, nec supra vires ferre valeamus; unde, quia pene nobis illud de Evangelio contigit, ut futuræ turris non ante supputaremus expensas, compulsi sumus fratrem Paulinianum ad* PATRIAM *mittere, ut semirutas villulas, quæ barbarorum effugerunt manus, & parentum communium census, venderet, ne cœptum sanctorum ministerium deserentes risum maledicis & æmulis præbeamus.* Paulinianum in Palæstinam de patria sua reversurum Rufino Aquilejæ visum apud Chromatium A.D. 399. existimabat Hieronymus in epist. III. alias LXVI.

VI. Quod ad *Johannem* Episcopum attinet, concordiam quoque perfectam, cum illo initam, nobis suadent verba *Severi Sulpicii* Dialogo

logo I. cap. IV. ubi *Postumianus* testatur, parochi munus Bethleemi exercuisse Hieronymum, quem semel invisit, postremoque sex menses cum ipso moratus est: *Ecclesiam*, inquit, *loci illius Hieronymus presbyter regit; nam parochia est Episcopi, qui Hierosolymam tenet*. Hoc largitus haudquaquam fuisset Episcopus homini adversario, sibique non caro. *Rufinus* Invect. lib. II. pag. 420. *Sulpicio* concinens, ait, Hieronymum *traditis sibi ad discendum Dei timorem puerulis*, quod munus parochi est, *partes grammaticas* executum, auctores profanos exposuisse. Posthac Johanni eousque adhæsit Hieronymus, ut A. D. 397. illius innocentiam patefecerit *Theophilo* Alexandrino, querelas in eum excitanti, ut colligere licet ex sequentibus verbis epist. LIX. alias LXX. *super susceptione cujusdam, non debes contra urbis* HUJUS (Hierosolymæ) *dolere Pontificem, quia nihil tuis litteris præcepisti. Et temerarium fuit, de eo, quod nesciebat, ferre sententiam. Tamen reor, illum nec audere, nec velle te in aliquo lædere*. Bono animo sanctissimi viri Johannes quoque respondit, nam A. D. 404. Bethleemi interfuit amplissimo funeri Paullæ Romanæ, ut ipsemet Hieronymus honoris caussa testatum reliquit in ejusdem piæ feminæ Epitaphio, sive epist. LXXXVI. alias XXVII. Quam bene Johannes audierit apud Sanctum Augustinum, magnus doctor locupletissime ostendit in lib. II. cap. LI. contra Petilianum, ubi ait: *Cathedra tibi quid fecit Romanæ Ecclesiæ, in qua Petrus sedit, & in qua hodie Anastasius sedet: vel Ecclesiæ Hierosolymitanæ, in qua Jacobus sedit, & in qua* HODIE JOHANNES *sedet; quibus nos in catholica unitate connectimur, & a quibus vos nefario furore separatis*. Paulinus Nolanus epist. XXXI. alias XI. ad Sulpicium Severum, & Zosimus summus Pontifex epist. IV. ad Africanos, in Conciliis Labbei to. II. pag. 1561. *Sanctum* ante, & post mortem appellaverunt: quod nomen *datum aliquando homini hæretico nemo dicere jure poterit*, auctore Baronio ad Martyrologium Romanum cap. VII. RUFINUS. LIB. IV. C. IV.

VII. Animis utrinque compositis, post vitam tot annos procul a patria institutam, cura in Occidentem revertendi *Rufini* animo insedit. Quare *Melaniæ* seniori, cui a primo in Orientem adventu ferme semper adhæserat, Romam iter meditanti, comes accessit. Hierosolymis discedenti pacem dedit Hieronymus, junxit dexteram, abeuntem prosequutus est, quemadmodum lib. III. Apol. pag. 462. *Rufino* fatetur, qui illi hoc exprobraverat, *vos nobis pacem proficiscentibus dedistis*. Sic autem respondit Hieronymus: *pacem dedimus, non hæresim suscepimus; junximus dexteras, abeuntes prosequuti sumus*. In epist. XLII. alias LXVI. animi sui testem Dominum appellat, *post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem*, ut *Rufinum* læderet. Initio postea lib. II. Apologiæ non diffitetur, ante ultimam cum eo simultatem, ex versione libri Periarchon exortam, de qua infra loquemur, se vicissim ab *Rufino* laudatum, ut *verum collegam & fratrem*. Rufinus ergo in pristinam necessitudinem cum veteri amico restitutus, salute reddita, acceptaque,

& *San-*

RUFINUS. LIB. IV. C. IV. & *Sanctæ Melaniæ spirituali in via comes*, teste Paulino epist. XXVIII. alias IX. §. 5. in Italiam trajecit. Sed Melaniæ rebus examinandis mihi aliquanto accuratius inhærendum est, quia inde Rufini gestorum veritas pendet.

VIII. *Publicola* Melaniæ filius, adhuc puer, ut dictum est, in prætura urbana relictus, virtutum omnium perinde ac honorum civilium gloria, matre absente, insignis evaserat. Albinam uxorem, nobilissimo Cejoniorum stemmate ortam duxerat, cujus genesim ex intimis penetralibus vetustatis ab se crutam illustravit Henricus Norisius in Adventoria. Ex hoc Publicolæ & Albinæ conjugio Melania *junior*, & Publicola item *junior* prodierunt, ut postea constabit. Melania *junior* Piniano clarissimo adolescenti, cujus parens Severus, ex Prosopographia Codicis Theod. to. VI. pag. 384. col. 2. A.D. 382. Africæ Italiæque præfuerat, invita nupsit; quippe quæ Melaniæ aviæ literis, virtutumque fama & exemplis ad vitæ sanctioris genus capessendum excitabatur. Demortuis tamen duobus filiis ab se genitis, Publicolaque parente superstite, castitatis servandæ, a conjuge Piniano, adhuc gentili, venia impetrata, omni rerum terrenarum studio renunciavit. Hæc Palladius, illorum aliquando hospes, in Historia Lausiaca cap. CXIX. cui consonant Acta Melaniæ junioris apud Surium die XXXI. Decembris. Melania *senior* ejusmodi nuncio accepto, ut neptem, in proposito confirmatam, a pravis opinionibus averteret, *navem adscendit, & Cæsarea navigans viginti dierum spacio Romam venit*, inquit Palladius cap. CXVIII. Baronius A. D. 397. §. III. aliam itineris caussam adsignat, Romam nempe Origenismi invehendi studium, cui tamen Melaniæ junioris secessus, apud vulgus obtentu fuerit. Opinionis vero suæ Baronius auctorem non dedit; conjecturis tantum obsequutus est, inquit Huetius in Origenianis lib. II. cap. IV. Sect. I. §. XVI. pag. 204. Idem Palladius ubi Melaniam seniorem *sexaginta annos* tunc natam affirmat, tempora invertit; hanc enim ætatem tantummodo exegerat A. D. 410. quo iterum in Palæstinam itura, ex Urbe discessit. Si autem A. D. 371. quo primum illuc solvit, *vicesimum secundum* ætatis annum Palladius eidem adsignat cap. CXVII. adstipulante etiam Sancto Paulino episcopo Nolano in epist. XXIX. alias X. §. 8. qui *teneris adhuc annis* viduam, sæculo valedixisse declarat; inde consequens est, A. D. 397. quo in Urbem rediit, non *sexaginta*, sed *quadraginta septem* annos dumtaxat egisse. Adde *tredecim*, elapsos ab A. D. 397. ad A. D. 410. quo illuc remeavit, exsurgunt *sexaginta*. Quare Palladius hac in re *tredecim* annorum prochronismum admisisse videtur.

CAPUT

CAPUT V.

I. *Rufini & Melaniæ Nolam adventus*. II. *Quo tempore acciderit*. III. *Paulini Nolani epistolarum chronologia restituitur, unde Rufini & Melaniæ itus & reditus epochæ confirmantur*. IV. *Palladius cum Paulino in concordiam redactus*. V. *Paulini Natalium chronologia restituta, & Melaniæ Rufinique reditus epocha iterum confirmata*. VI. *Baronii sententia de Rufino, individuo Melaniæ comite, defensa*.

I. DUM *Palladius* Melaniam e Palæstinæ portu Cæsareensi Romam continuo venisse, testatur, itineris *terminum*, non *cursum* præ oculis habuit, quippe Neapolim primum adpulit, unde magno, qui occurrerant, procerum cognatorum agmine stipata, Nolam ad Paulinum divertit, ut ipsemet auctor est in epist. XXIX. alias X. §. 12. ad Sanctum Severum Sulpicium, cui Paulinus præ gaudio exsiliens, tantæ feminæ laudes mirifica sua eloquentia describit. Sed verba Paulini, quæ Melaniæ adventum ob oculos ponunt, hoc loco prætereunda non sunt: *reliqua ejus* (Melaniæ) *negocia ac tempora transilibo, & hoc ipsum, quo* REMEANS NAVIGAVIT, *ut cursum ipsius æmuler, transfretabo, quo citius sermonem meum, in ejus* ADVENTU *exponendo determinem: in quo magnæ Dei gratiæ spectator fui. Neapolim urbem, brevi spacio a Nolana, qua degimus, civitate, distinctam* (sive distantem) *advecta est, ubi filiorum nepotumque occursu excepta, mox Nolam ad humilitatis nostræ hospitium festinavit: quo nobis advenit ambitioso ditissimorum pignorum vallata comitatu. Vidimus gloriam Domini in illo matris filiorumque itinere quidem uno, sed longe dispari cultu. Macro illam & viliore asellis burico* (idest breviori equo) *sedentem tota hujus sæculi pompa, qua honorati & opulenti poterant, circumflui Senatores prosequebantur, carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis & carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente*. Hæc Paulinus, qui epistolæ §. V. *tunica lanea*, quam a *Melania* acceperat, Severum donatum voluit, & epist. XXXI. alias XI. §. 1. memorat *partem particulæ de ligno divinæ Crucis*, Johannis Hierosolymitani munere, sibi tunc ab eadem allatam, cujus *segmentum atomum* (sive frustulum) *tubello aureolo* inclusum, ad Severum transmisit, reliquum in æde Sancti Felicis, ab se constructa, deposuit cum epigrammate, quod legitur epist. XXXII. alias XII. §. XI. Melaniæ familia, teste Palladio cap. CXX. *habitabat in agris aliquando quidem Siciliæ, aliquando vero Campaniæ*, ubi Nola, ideoque advenienti Melaniæ cognatos protinus occurrisse facile intelligimus; illam enim *magnifice a suis, Roma eousque profectis*, exceptam dicere cum Norisio lib. I. cap. II. Historiæ

RUFINUS. LIB. IV. C.V. Pelagianæ, vetat Melaniæ improvisus post brevem xx. dierum navigationem in Neapolitanum portum non prænunciatus adventus. Hujus certum tempus ex collatis inter se Paulini locis patebit.

II. Paulinus in adducta epist. xxix. alias x. §. 6. ait, *Victorem* monachum, Sulpicii Severi tabellarium, seu *librigerum*, ut vocat epistola præcedenti §. 4. Nolam iis diebus advenisse, quibus Melania ex Palæstina etiam advenerat. Atqui in præcedenti eadem epistola scribit, Victorem, *decedente jam hieme*, nimirum initio veris, ab se Nolæ susceptum. Ergo huic tempori, navigationi congruo, Melaniæ adventus certo illigatur. Verba Paulini, serum *Victoris* reditum ad Sulpicium, excusantis, hæc sunt in epist. xxviii. alias ix. §. 3. *quod ad te, tardius pacto, rediit* (Victor) *ne imputes pedibus ejus, qui non pigritiæ vitio, sed obedientiæ studio apud nos diutius restiterunt. Reputa tamen tempus, non quo dimissum eum indicasti, sed quo misisti; & videbis de placita inter nos retinendi Victoris necessitudine, stare rationem mihi.* NON *enim* AD HIEMEM, *ut scripseras, apud nos* EXIGENDAM, ADFUIT, *sed ut asseruit, de Narbonensi* (pago) *ubi fratri Postumiano occurrerat, remissus ad te, tunc a te iterum profectus est, quum ad me directus, pervenire potuisset. Jam igitur* HIEME DECEDENTE SUSCEPTUM, *necesse habui* VERNIS MENSIBUS *detinere. Et quia breve spacium videbatur, quod illico solemnitas paschalis concluderet, quum & infirmissimus per idem tempus fuissem, ut ad rescribendi negocium non valerem; apposui de diebus æstivis moras ejus, ut compensarem tecum, si tantum in eo tui temporis usurparem, quantum tu in eodem occupaveras de diebus hibernis, unde concedam, ut si autumno pervenerit ad unanimitatem tuam, ut hiemem rursus impendat tibi.* Ex his liquet, Paulini epistolarum vulgatum ordinem alicubi esse præposterum, atque adeo illam epistolam, quacum *Victor* in Aquitaniam ad *Severum* remitti dicitur, in vulgatis editionibus præponi, quum postponenda illi sit, quæ statim subsequitur, ubi Paulinus *Severum* de Victore, ab se tunc recens suscepto, certiorem facit. Insuper in hac eadem posteriori epistola, Melaniæ ex Oriente Nolam adventus describitur, postquam Nola Romam profecta jam fuerat. In priori fit sermo de *Rufini* discessu, quem Paulinus Melaniæ *comitem* vocat. Quare hæc non prior, sed posterior ordine & tempore, illa non posterior, sed prior censenda est.

III. Utrique epistolæ, ad *Severum* datæ, subnecti debet epist. xliii. alias xxxv. ad Desiderium presbyterum, ad quem Paulinus scribit, *Victorem*, ab se cum epist. xxviii. alias ix. ex præscripto Severi in Gallias antea remissum, ut *ad vindemiæ dies occurreret*, deinde ob subitos rerum obices iterum Nolam reversum, *quum hiems navigationem, & itinera metus clauderent: quibus* (Victor) *impeditus atque* REVOCATUS *necessitati præstitit* LONGAM *dilationem, qui procrastinationem, rogatus, negaverat caritati.* Quinque mensium spacio ab *Junio* ad *Novem-*

Novembrem A. D. 397. *navigationem & itinera metus clausit* ob apparatum belli Gildonici, in Africam transmittendum, ut notat Jacobus Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani pag.cxxxvii. Autumnali & hiberno receptui *Victoris*, accessit longa ægrotatio, & valetudinis reficiendæ necessitas, quæ illum etiam anno insequenti 398. Nolæ detinuerunt usque ad mensem Junii, quo *Paulinus* una cum ipso *Romam* petiit, de more celebraturus festum Apostolorum Petri & Paulli: eoque celebrato, *Victor* discessit, *ut illum* (Severus) *si non eodem* ANNO *quo speraverat, saltem eodem tempore* (vindemiæ) *quo jusserat, occursum reciperet*, inquit Paulinus. Per has moras *Victoris*, quas in A. D. 397. & 398. cecidisse evidens est, Paulinus plures ad Severum scripsit epistolas DIVERSO *tempore, prout impetus festinationum habebat, sicut ipsorum varia lectione monstrabitur*. Sic ille ad *Desiderium*. Ex his epistolis duæ jam memoratæ supersunt, a *Victore* una cum aliis & hac *tertia*, in *Gallias* perlatæ. Sed huic *tertiæ* Jo: Baptista Brunus, qui novam operum Paulini editionem accuravit Parisiis A. D. 1685. vim fecit, traxitque invitam ad A. D. 406. quum tamen prodierit A. D. 398. Chiffletius in Melaniæ chronologia disponenda, unius anni metachronismo peccans, datam existimavit A. D. 399. in suo Paulino illustrato Parte II. cap.xix. etenim cap.xi. reliquas duas jam laudatas epistolas copulavit cum A. D. 398. quo Melaniæ Nolam adventum reduxit, quia non ineunte A. D. 372. sed insequenti ex Urbe in Ægyptum transvectam putavit. Hinc semel admisso errore chronologico, sæpius imposterum labi necesse fuit. Itaque ordo earundem epistolarum nostra sententia sic est digerendus.

1. Epistola xxix. alias x. ad Severum, data est ipso *vere* A. D. 397. postquam Victor Nolam advenerat, & *Melania* illinc Romam profecta fuerat.

2. Epist. xxviii. alias ix. ad Severum, data est *in fine æstatis* ejusdem anni 397. *Victore* ad profectionem parato.

3. Epist. xliii. alias xxxv. ad *Desiderium*, data est A. D. 398. *post festum Apostolorum*, Victore in *Gallias* profecturo.

Ergo Tillemontius, & ab eo in nova editione Paulini adjutus Jo: Baptista Brunus, *duas priores* epistolas A.D. 402. ac *tertiam* A. D. 406. scriptas immerito censuerunt. De prioribus quidem si id verum foret, Melania in Oriente navigasset A. D. 377. post jam extinctam persecutionem Arianorum: quod stare nullo modo potest; nam Paulinus, qui Melaniam POST QUINQUE LUSTRA ad se reversam affirmat, eandem *tempore illo Valentis, quando ecclesiam Dei vivi, furor Arianorum, Rege ipso impietatis satellite, persequebatur*, fugatis & apprehensis Catholicis, præsto fuisse testatur in laudata epistola xxix. §. II. cui omnino similiter loquitur Palladius cap.cxvii. Hanc procellam A. D. 372. & 373. sæviisse, extra omnem controversiam est, ut pridem uberrime ostendimus.

RUFINUS. LIB. IV. C. V. IV. Palladius cap. CXVIII. *quinque lustra* ad *viginti septem* annos dilatat. Sed ex *Melaniæ* itus & reditus epocha, *Hieronymi* & *Paulini* gravissimis testimoniis suffulta, certum est, exsurgere annos tantum XXV. unumque & alterum illum mensem primæ navigationi impensum *ingruente jam hieme* sub finem A. D. 371. quem eundem mensem, *unum & alterum*, Paulinus, rotundo *quinque lustrorum* numero usus, neglexit, Palladius pro *anno toto* accepit, toto etiam A.D. 398. superaddito, quo Melaniam, ipse in Ægypto degens, Romam advenisse intellexerat. Sic Palladius necessario explicatus, nequaquam a Paulino dissentit, neque ullis Criticorum castigationibus indiget, e quorum numero est Pagius A. D. 397. §. v. & etiam Baronius anno eodem §. II. Ad hæc Palladius, in serie temporum minus, quam rerum, disponenda, accuratus, annis XXVII. quos a *Melania* simul & *Rufino* Hierosolymæ sic, ut dixi, transactos enumerat, etiam totos sex illos immiscet, quos Rufinus, annumque *dimidium*, quem Melania, in Ægypti mora impenderunt. Nec Palladius a Palladio dissentit, dum in uno eodemque cap. CXVIII. postquam dixisset, Melaniam XXVII. annos hospites Hierosolymis excepisse, deinde ait, illam *triginta septem* annos ibidem hoc pio munere perfunctam. Etenim priori loco *tempus peregrinationis* ab A. D. 371. ad A. D. 398. respexit, in altero superaddidit *moram & domicilium* a secunda peregrinatione, sive ab A.D. 410. quo ex Italia Hierosolymam remeavit, ad A. D. 420. quo ibidem, ut hinc videmus, vivere desiit. Tillemontius, vir alias in explanandis antiquæ historiæ difficultatibus maxime strenuus, quum Hieronymi, Paulini, & Palladii nodos circa Melaniæ itum, reditum, moramque exstricare non posset, nulli conveniens, & sibi minime constans, multis sese ambagibus involvit in notis ad ejus vitam tomo x. pag. 821. quæ hic repetere non vacat, nec præstat, quum ex hactenus dictis ejus chronologicæ hac in re divinationes evanescant, quæque negocium facessere videbantur, planissima fiant.

V. Hæc quæ hactenus dicta sunt, fusius persequi oportuit ad firmandum, Rufini & Melaniæ reditum nec citius, nec serius contingere potuisse, quam A.D. 397. quo illum magnus historiæ ecclesiasticæ magister Baronius omnium optime consignavit. Verum hæc eadem, ab doctissimis viris minime idoneo tempori consignata, in caussa fuerunt, cur & multa alia id genus peccarint, quæ hic raptim ad examen vocabo, ne quempiam fallant, si forte, hoc loco non improbata, silentio præterirentur. Paulinus in fine epist. XXIX. alias X. ait, Vitam Sancti Martini, olim ab Severo conscriptam, se Melaniæ, tunc hospiti suæ, recitavisse, quemadmodum prius eam recitaverat *venerabili episcopo atque doctissimo Nicetæ, qui ex Dacia Romanis admirandus* ADVENERAT, nimirum antequam Melania advenisset: quæ, si advenit ipso vere anni 397. utique *Nicetas* hieme præcedenti advenisse dicendus erit. Quare omnino fallitur Pagius, qui A. D. 397. §. VI. *Nicetam* post Mela-

laniam advenisse contendit, idest insequenti A. D. 398. Errorem præbuit vulgata chronotaxis epistolarnm Sancti Paulini, in quarum xxviii. alias ix. quum Pagius nullam de *Niceta* mentionem factam videret, hoc sibi sufficere putavit, ut scriptam existimaret priusquam idem episcopus ex Dacia Nolam venisset, nimirum *ante*, non vero *post* epistolam xxix. alias x. Rursum idem Paulinus in laudata epist. xxviii. §. 6. testatur, se *quotannis* canere solitum Natale carmen Sancto Felici, Nolano presbytero, in ejus die festo xiv. Januarii: quæ quidem carmina edi cœpta A. D. 393. quindenus numerus clausit. Horum Natalium *quinto* Nicetas primum interfuit A. D. 397. & postmodum *nono*: quod prodiit A. D. 401. auctore Baronio A.D. 397. §. xv. In hoc enim Natali ix. quod est Poema xxiv. sic Paulinus *Nicetam*, tunc Nolæ præsentem, alloquitur v. 330.

. . . . *Dic quæso*, REDISTI?
Teque ipsum teneo, Niceta, in quo hactenus æger
Noctes atque dies, animo tabente, pependi?
Venisti tandem, QUARTO *mihi* REDDITUS *anno?*

Hæc merito persuaserunt Annalium parenti, Nicetam & *quinto*, & *nono* Natali Sancti Felicis, primum A. D. 397. & postmodum quadriennio serius A. D. 401. Nolæ visum. Sane quum Paulinus verno tempore A. D. 397. Melaniæ secum versanti recitaverit Vitam Sancti Martini: quam *Nicetæ* Episcopo ante recitaverat, planum fit, *Nicetam* hieme ejusdem anni 397. die xiv. Januarii primum Nolæ fuisse. Sed Pagius A. D. 397. §. vii. ex Chiffletio Parte II. cap. ix. has Paulini Natalium epochas turbat, utque Natale I. ab A. D. 393. avulsum, insequenti anno defigat, Natale xiii. ex A. D. 405. ad A.D. 406. transferre conatur, propterea quod in eodem Natali xiii. memoretur excidium Radagaisi Regis Gothorum, quod quum evenerit A. D. 405. ideo sequenti A.D. 406. carmen illud a Paulino conditum putat, trahitque Natale I. ex A.D. 393. ad A.D. 394. ita ut, Chiffletio & Pagio auctoribus *Nicetas* non AD. 397. sed 398. Nolæ Natali v. primum interfuerit. Verum hanc sententiam ab alio etiam recoctam amplecti non possumus: quum enim A.D. 405. Gothis Italiam vastantibus, ipsique Romanæ urbi incubantibus, Paulino, alias sui gregis curæ intentissimo, haudquaquam vacaverit consueta die xiv. Januarii hoc suum pacis & quietis opus peragere; postmodum illud peregit transacta hieme, & vere appetente ejusdem anni 405. adeoque Italia ab irruptione Gothorum jam liberata. Si bene auguror, disertim hoc exponit Paulinus initio Natalis xiii. quod una cum xi. & xii. ex Ambrosianis codicibus prodiit. Etenim Sanctus vates hoc modo Natalis xiii. initium auspicatur pag. 72.

Candida pax, VERNI *grata vice temporis, annum*
POST HIEMES ACTAS, *tranquillo lumine ducit*,
Signatumque pio Sancti Felicis honore
SECURIS *aperit populis. Gaudere serenis*

Men-

RUFINUS. LIB. IV. C. V.

Mentibus ABSTERSA *diri caligine* BELLI
Suadet ovans Felix, quia pacis & ipse patronus,
Cum patribus, Paulo atque Petro & cum fratribus almis
Martyribus, Regem Regum exoravit, amico
Numine, Romani producere tempora Regni,
Instantesque GETAS *ipsis jam faucibus Urbis*
PELLERE.

Caussa latet, cur is, qui hæc in lucem protulit, id sibi licere putaverit, ut contra fidem codicis in primum versum tertiam voculam *lætum* de suo intruderet, primigenia explosa, quam ego *verni* fuisse scio, quamque alias luculenter confirmant verba illa in secundo versu; *post biemes actas*. Eadem primigenia vocula *verni*, in qua una rei cardo versatur, satis clare in codice Ambrosiano repræsentatur. Sed hoc atque alia id genus quam plurima veterem codicem cum nova editione conferenti, facile patebunt. Porro *verni grata vice temporis, post biemes actas* exprimit illud Horatii libro I. Carminum, Ode IV. *solvitur acris biems grata vice veris*. Hæc ostendunt, Paulinum hoc suum Natale carmen XIII. non mense *Januarii*, ut alias consueverat, sed mox subsequenti *verno tempore* cecinisse, statim post deletum Gothorum exercitum; cujus clades *biemi* ejusdem anni 405. propterea copulatur. Nec sane ullo unquam anno Paulinus die XIV. Januarii, ideoque *media bieme*, dixisset *post biemes actas*. Sed neque ulla fuit caussa, cur Paulinus ad insequentem A.D. 406. hoc suum Natale XIII. transferre debuisset, ipsumque annum 405. ab Anniversario carmine vacuum dimittere, licet consueta die XIII. Januarii illud canere nequaquam potuerit. Paulinus certe initium hujus Natalis auspicatur ab Epinicio ob Gothos, ante initium Veris hoc eodem A.D. 405. prostratos; ideoque apud Dungalum, qui Paulini Natales XV. enumerat in Responsis ad Claudium Taurinensem in Bibliotheca PP. Lugdunensi tomo XIV. pag. 218. his plane verbis inscribitur: *De Gothorum exercitus cum suo Rege, interitu*. Ex his patere arbitror, piissimum vatem statim a Gothis devictis transacto die XIII. Januarii Natale suum XIII. ipso vere anni 405. cecinisse. Quum ergo Natale V. fixum maneat A. D. 397. Natale IX. A. D. 401. hocque Natale XIII. A. D. 405. hinc patet *Nicetæ*, *Rufini* & *Melaniæ* Nolam adventum ex A.D. 397. nullo conatu divelli posse. Cetera optandum, Paulini opera omnia per virum industrium & accuratum rursus editum iri, ad veteres codices diligenter exacta, præsertim vero ad Ambrosianum, & Frisingensem, sæculi X. ævum referentem, quo Pauliniani Natales XII. continentur. Hunc memorat R. P. D. Bernardus Pezius in Dissertatione Isagogica ad tomum I. Thesauri anedoctorum pag. XXVII.

VI. Ad Rufinum, quem Baronius vocat *individuum Melaniæ comitem*, redeamus. Rosvveydus in Historia eremitica pag. 444. §. 27. Baronio adversandi potissimam rationem desumit ex silentio Paulini in epist. XXIX. alias X. ad Severum, ubi de *Melania* copiose loqu-

quutus, *Rufinum* omnino filet. Verum fi huic argumento ullum pondus ineffet, fequeretur, celeberrimam feminam, *folam* ad Paulinum ivisse, quam tamen *ampliffimo comitatu* fociatam Paulinus excepit; qui in unius *Melaniæ* laudes effufus, ceteros nominatim recenfere neglexit. Cum his *Rufinum* exftitiffe, jure negari non poteft. Iterum præftat Paulinum audire §. 13. *Tugurium vero noftrum, quod a terra fufpenfum cœnaculo, una porticu cellulis hofpitalibus interpofita, longius tenditur, quafi dilatatum gratia Domini, non folum* SANCTIS, *qui illam* (Melaniam) PLURIMI *comitabantur, fed etiam divitum illorum catervis, non incapaces anguftias præbuit*. Inter hos *fanctos*, ideft laudabilis vitæ homines, unus, idemque præcipuus erat Rufinus, quem in præcedenti epiftola, huic jam adductæ, ut oftendimus, poftponenda, memoratum videmus; ibi enim Paulinus Sulpicio, veterum Annales ab fe poftulanti, quibus nimirum in facra hiftoria texenda uteretur, hoc pacto refpondet: *nunc operis tui curam gerens, quo te pro utilitate fidei noftræ infpiciendis & conferendis præteritorum temporum rationibus occupatum judicafti, quod de me non habui, de Fratris unanimi opulentiore thefauro petivi, & ipfam adnotationem, quam commonitorii vice miferas, literis meis inditam direxi ad Rufinum presbyterum, Sanctæ Melaniæ fpirituali via* COMITEM, *vere* SANCTUM *& pie doctum, & ob hoc intima mihi affectione conjunctum. Si ille has, quæ merito te permovent, de annorum five regnorum, non congruente calculo hiantis hiftoriæ cauffas non ediderit, qui & fcholafticis & falutaribus literis* (*fæcularibus* emendat Baluzius in notis ad præfationem Salviani) *Græce & Latine dives eft, vereor ne apud alium in his regionibus fruftra requiramus. Quod fi præfumptioni de fe meæ fatisfecerit, prima occafione, fi Dominus faverit, tranfmittam unanimitati tuæ, utcumque mihi fuper hac ratione refcripferit*. Hucufque Paulinus, qui de homine peregrino, nec fibi alias vifo, tam fingularia prodere non poterat. Sed quia Rufinus, *Sanctæ Melaniæ fpiritali via* COMES, nempe cum ea redux e facro itinere Hierofolymitano, pridem Nolæ fuerat; ideo Paulinus pietatem & doctrinam ejus coram miratus, Severum nunc primum de tanti viri laudibus edocet. De Melania haudquaquam hoc præftat, quia in *anteriori* epiftola, quæ ob librariorum infcitiam nunc eft *pofterior*, id fufe præftiterat. Idem Paulinus in epiftola XL. alias XXVI. §. 6. Rufinum ab fe coram de rebus Ægyptiis confultum, non obfcure his verbis fignificat, quibus Pfalmi CI. verfum VIII. explanat: *accepi a quodam Sancto, doctiffimo viro, & cariffimo mihi, qui non folum legendo fed etiam peregrinando multa cognovit, Pellicanum avem effe in Ægypto, vel illis juxta partibus ufitatum, proximis Nilo flumini defertis oberrare, ferpentibus vefci, in quos dimicando prævaluerit. Ergo pugnat ut vincat, & victa moritur. Victrix vero & evadit* mor-

RUFINUS. Lib. IV. C.V. *mortem, & acquirit alimoniam. Quod autem nycticorax scriptum est, nycticoram esse verius asserebat, idque probabili ratione videbatur ostendere, quum illam avem hoc loco positam diceret, quam appellamus noctuam, quia secreto noctibus cantus exerceat & volatus, & obscuritate tenebrarum, qua fere cuncta caligant animalia, luminetur.* Rufinum porro, flagitante Paulino, etiam benedictiones Patriarcharum exposuisse; iterumque in Palæstinam rediturum, Nolam a Paulino invitatum, postea dicemus.

HISTORIÆ LITERARIÆ
AQUILEJENSIS
LIBER QUINTUS.

De ſcriptis a Rufino Romæ editis.

CAPUT I.

I. *Macarius doctrinam Origenis contra fatum ſibi a Rufino rogat exponi.* II. *Macarii profeſſio & ſtudia.* III. *Pineti cœnobium ubinam ſteterit, in quo Rufinus Urſejo Abbati Regulam Baſilii Magni latinitate donavit.* IV. *Varia de hac Regula proferuntur.* V. *Librum primum Apologetici Sancti Pamphili pro Origene Rufinus Macario nuncupat.* VI. *Ejuſdem Apologetici examen.* VII. *Rufini Diſſertatio pro Origene.*

EO tandem accedimus, unde Rufino ſumma invidia conflata, quæ illius nomen apud poſteros, de re ipſa parum ſollicitos, magnopere labefactare viſa eſt. Romam cum *Melania* nondum advenerat, quum *Macarius* quidam, vir primarius, monachus certe, ut poſtea probabo, contra mathematicos ſeu Fati adſertores, ſcripturus, & in quibuſdam, tanquam arduis, hæſitans, navim in ſomnis adſpexit, eminus per mare adventantem, quæ portum occupans, nodos difficultatum abſolveret. Quid plura? Vix dum *Rufinus* adparuit, *Macarius* ab eo percontatur, quid de argumento, quod manu verſabat, ſentiret Origenes; hujuſque doctrinam ſibi orat exponi. Quum labori ſe ſubducere *Rufinus*, & quadam ex parte tale aliquid operis ab Sancto Pamphilo martyre in Apologetico ſuo conſcriptum ſubjungeret, hunc eundem Macarius ſibi in latinum ſermonem verti, ſemel iterumque flagitavit. Quamvis autem id ſe præſtiturum abnueret Rufinus, propterea quod *ad latinum ſermonem tricennali jam pene incuria torpuiſſet*, haudquaquam tamen quin Macario auſcultaret, facere potuit. Quare de *Sancti Pamphili Apologetico* pro Origene, mox de libris *Periarchon* in latinum ſermonem transferendis cogitavit, interjecta propria diſſertatiuncula *de adulteratione librorum Origenis*, ut

ab eo, quem male audire didicerat, invidiam amoliretur. Hæc breviter præfari visum est, antequam distinctius & latius singula percurramus. Eadem narrat *Rufinus* Invectiva I. uti vulgo inscribitur, verius inscribenda *Apologia*, ad Apronianum contra epist. XLI. alias LXV. S. Hieronymi ad Pammachium & Oceanum.

II. Admonet me hic locus, priusquam ulterius procedo, ut raptim agam de hoc *Macario*, quandoquidem omni ævo memorandæ controversiæ originem præbuit. Rosvveydus in notis ad Sanctum Paulinum recte monuit, alium ab eo non videri, ad quem Nolanus antistes scripsit epistolam XLIX. alias XXVI. ubi illum enixe sollicitat, ut auxilio esse velit *Secundiniano*, naufragam navim cum mercibus ex Sardinia advectis, a procuratore Postumiani Senatoris repostulanti, qui eam in Brutiorum litore occupaverat: quique judicem provincialem declinaturus, Romam aufugerat. Palam est, hunc eundem esse *Macarium*, quem Palladius in Historia Lausiaca cap. CXXIII. inter eos recenset, qui Pinianum Melaniæ junioris maritum, in Campaniæ & Siciliæ agris agentem, sacræ exercitationis caussa conveniebant. *Similiter etiam,* inquit Palladius, *quidam, nomine Macarius ex Vicaria*. In codice Græco legitur ἀπὸ βικαρίας nempe *Exvicarius*, seu vicaria præfectura defunctus. Hanc phrasin aliis exemplis illustrat Rosvveydus in Onomastico pag. 1059. unde apparet lapsus Abrahami Ortelii in Thesauro geographico, ubi Palladii *Vicariam*, locum quempiam esse existimavit, quum sit nomen officii. Ortelii lapsum correxit Bollandus pag. 90. tom. I. Januarii. A Sidonio lib. I. epist. III. *Vicarianus apex*, ab aliis *Vicarianus honor*: & *Vicariana dignitas* passim; aut etiam *Vicaria* absolute dicebatur, ex Sirmondo ibidem in notis. Præfecti prætorio Italiæ *tres Vicarii* fuerunt. I. Romæ. II. Italiæ. III. Africæ. Primi dispositioni Picenum, Valeria, Campania, Brutii, & Avellinates suberant, ex Cod. Theodosiano lib. IX. tit. XXX. quibus equorum usus lib. V. & LXVIII. lib. XII. tit. I. de Decurionibus, ubi consule Gothofredum. Adi, si lubet, Blondellum de Primatu pag. 917. & Norisium in Dissert. de Synodo V. cap. X. Hac prima Romæ *Vicaria* functus fuerat *Macarius*: unde habemus cur Paulinus *Secundiniani* navim ab eo deprecaretur. Vir *fide*, *eruditione*, *nobilitate*, *& vita clarus* dicitur a Rufino lib. I. Invect. qui, eo, uti diximus, etiam atque etiam rogante, Sancti Pamphili & Origenis Opuscula in latinum sermonem convertit, eidem Macario triplici prologo inscripta, ubi *virum desideriorum*, *& fidelissimum* FRATREM appellat: quo vocabulo ejusdem secum professionis, nempe *monachum*, tunc fuisse designat. Certe idipsum prodit his verbis Gennadius in Catalogo cap. XXVIII. *Macarius monachus scripsit in urbe Roma adversus Mathematicos librum*: *in quo labore*, *orientalium quæsivit solatia scripturarum*, nempe Origenis & Pamphili. Huc alluserat Sanctus Hieronymus in Apologetico II. contra Rufinum: *ergo nisi de Oriente venisses*, *eruditissimus vir hæreret adhuc inter Mathematicos*, *& homines Christiani quid contra fatum dissererent*, *ignorarent*.

rarent. Paullo inferius navim, quæ Rufinum advexerat, in somnis a Macario visam, irridens: *tua navis*, inquit, *Romanæ urbi*, *revelatione*, *promissa*, *aliud pollicetur*, *&* *aliud efficit*. *Mathematicorum venerat solvere quæstiones*, *&* *solvit fidem Christianorum*. Rursus epist. xcvi. alias xvi. ad Principiam, carpens Rufinum & Macarium, licet utriusque suppresso nomine: *tunc librorum* περὶ ἀρχῶν *infamis interpretatio*; *tunc discipulus* ὄλβιος, *&* *vere nominis sui*, *si in talem magistrum non impegisset*, *tunc nostrorum* διδασκάλων *contradictio*, *&* *Pharisæorum turbata est schola*. Sub nomine ὄλβιος, quod *beatum* significat, *Macharius* latet, qui Græce idem sonat, & Sanctis adnumeratur apud Bollandum tom. I. Januarii pag. 90. Nomine vero *Mathematicorum* eo tempore non *Astronomi*, sed Haruspices, Genethliaci, & quos nunc *Astrologos judiciarios* dicimus, accipiebantur, qui passim apud Christianos pessime audiebant, quod omnia a Fato & Stellis derivantes, divinam providentiam & liberum hominis arbitrium penitus elevarent. Horum fallaces divinationes & impia deliramenta, quibus & ipse aliquando fuerat addictus, rejicit Sanctus Augustinus in Confessionibus lib. vii. cap. vi. eosdemque explodit lib. v. de Civitate Dei cap. I. & II. Ad hæc cap. xlv. de diversis quæstionibus, eos eleganter his verbis pingit: *non eos appellarunt Mathematicos veteres*, *qui nunc appellantur*, *sed illos qui temporum numeros motu cœli ac siderum pervestigarunt*. *Adversus eos autem*, *qui nunc appellantur Mathematici*, *volentes actus nostros corporibus cœlestibus subdere*, *&* *nos vendere stellis*, *ipsumque pretium*, *quo vendimur*, *a nobis accipere*, *nihil brevius* *&* *verius dici potest*, *quam eos non respondere nisi acceptis constellationibus*. His consona habet lib. II. de Doctrina Christiana cap. xxi. In libro autem ix. Cod. Theod. integer titulus xvi. est contra maleficos & mathematicos. In istiusmodi ergo homines fati adsertores scribenti Macario suppetias tulit Rufinus *labore orientalium scripturarum*, ut ait Gennadius, nempe latina interpretatione Apologiæ Sancti Pamphili pro Origene, & hujus opere de Principiis.

RUFINUS. LIB. V. CAP. I.

III. Celebre erat eo tempore in agro Romano monasterium *Pineti*, in quod Macarius, aliique monasticæ vitæ professores, ipseque etiam *Rufinus*, Deo vacaturi, secederant. *Rufinum* certe, vixdum ab Oriente reversum, illud cœnobium intrasse, colligimus ex ejus præfatione ad Regulam Sancti Basilii, de qua postea. Sed viri docti disputant, ubinam gentium steterit iste *Pineti* locus. Norisius in Historia Pelagiana lib. I. cap. II. in fine, *locum* Romæ *suburbanum* appellat, eundemque *extra portam Angelicam primo ab urbe lapide* stetisse opinatur. Post Tillemontium to. xii. pag. 310. & to. xiv. pag. 127. alio abiit Johannes Mabillonius in libro I. Annalium Ordinis Sancti Benedicti §. xv. *Pinetum* enim aliis in Sicilia, aliis prope *Rhegium* Julii statuentibus, ipse locat in opido *Classensi* prope Ravennam, ratus idem ac cœnobium Sanctorum Johannis & Stephani, quod Sanctus Gregorius memorat in lib. vii. epist. xviii. Hi omnes Pineti monasterium in ora maritima agri Romani quæ-

ni quærere neglexerunt, ubi illud disertis verbis ponit Rufinus, dum se *adventantem de partibus Orientis, & desiderantem jam fratrum consueta consortia*, in illud ingressum affirmat. Rufinum ergo Hierosolyma reducem, necdum Romam ingressum, *fratrum* (idest monachorum) *consueta consortia* in monasterio Pineti primum exhilararunt. Ejus postea situm graphice delineavit in epistola jam laudata ad Ursejum, loci Abbatem, qui in pervetusto codice Sanctæ Crucis in Hierusalem *Ursacius* appellatur: *superpositum angusto arenosi tramitis dorso, hinc atque hinc passivi maris unda circumluit. Rara tantummodo latentes locos eminus arguit Pinus, ex qua & Pineti clarum nomen sæculo dedit*. Si Pinetum *maris unda circumluebat*, ergo mari incumbebat, & procul ab Urbe aberat. Hoc neque *Pineto* extra portam Angelicam, neque Classensi opido congruit. Si *rara pinus latentes locos* arguebat, ergo juxta *Pineta* Ravennæ esse non potuit, ubi non *rara* sed *frequens* eminet pinus. Denique quid multis opus? Inter Campaniam & Romam *Pinetum* stetisse colligitur ex epist. XLVII. olim XLVIII. Pontii Paulini, qui A.D. 398. Cerealem, Nola Romam ad Sanctum Petrum redeuntem, licet incertus, an Rufinum esset visurus, tamen Rufino tunc in *Pineto* degenti illum commendat: *etsi*, inquit, *incertum mihi fecit* (Cerealis) *quod* AD TE *perrecturus foret*. Rufinus ergo extra Urbem inter Nolam & Romam tunc morabatur, ut propterea eum invisere cupienti, a via Romana nonnihil esset declinandum. Paulinus addit, se, epistolam Rufino reddendam, Cereali dedisse: *itaque chartulæ damnum* SI TE FORTE NON VIDISSET, *quam officii, sicut credimus si te viseret, præoptantes capessere, commisimus epistolam istam non casui, sed fidei. Credimus enim in Domino dirigendam ad te viam sermonis ac filii nostri*. Quare Paulinus dubius hærebat, num Cerealis Romam veniens, ad Rufinum in ipso itinere diverteret, an potius epistolam suam ad illum extra iter esset missurus. Atqui Cerealis ad Rufinum non tulit, sed præmisit epistolam, ut ipsemet Rufinus testatur in ea, qua librum II. de Benedictionibus Patriarcharum ad Paulinum direxit, ubi & locum nominat, in quo tunc morabatur, *Pinetum* scilicet. Malo hoc verbis Rufini explicare: *communem quidem filium Cerealem* NONDUM *videram. Sed is conscius quid mihi doloris infligeret, si reddere moraretur literas tuas*, PRÆMISIT *eas ad me*. In fine sic ait: *quia autem Quadragesimæ diebus, in monasterio* PINETI *positus, hæc rescripsi ad te, etiam fratribus, qui aderant, ineptias meas celare non potui*. Rursus in præfatione lib. III. Periarchon sic Macarium alloquitur to. I. Operum latinorum Origenis editionis I. Erasmi apud Frobenium pag. 818. *Superiores duos Periarchon libellos, te non solum insistente, verum etiam cogente*, DIEBUS QUADRAGESIMÆ *interpretatus sum. Sed quoniam illis diebus etiam tu, religiose frater Macari, &* VICINIUS *monebas, & amplius vacabas, etiam ego amplius operabar. Hos vero posteriores duos tardius explicuimus, dum* AD NOS *ab extrema & ultima parte Urbis rarior exactor acce-*

accedis. In editionibus *Hierothei*, *Erasmi*, & Grynæi, *orbis* pro *urbis* perperam legitur. *Pinetum* reperisse mihi videor in Actis Sancti Cæsarii Terracinensis in Sanctuario Bonini Mombritii tomo I. litera C. ibi enim circa finem hæc leguntur de Sanctis martyribus Felice & Eusebio: *quorum corpora, die jam præclaro, jactavit mare ad littus juxta* PINETA. Hinc satis patere arbitror, monasterium *Pineti* stetitisse in agro Tarracinensi juxta mare; atque huc Macarii monachi somnium respexisse, cui contra fatum scribenti, *per soporem navis quædam ostensa est eminus adventare per pelagus, quæ quum portum fuisset ingressa, nodos suæ hæsitationis absolveret*, teste Rufino Apologiæ lib. I. pag. 360. quippe quæ in littorale monasterium *Pineti*, Macario monacho, tunc ibi degenti, adpellere visa est. In hocce monasterio constitutus Rufinus, uti jam dixi, Basilii Magni Regulam latinitate donavit, obsequuturus Ursejo Abbati, ab se percontanti quænam in Oriente *Servorum Dei haberetur observatio, quæ animi virtus, quæ instituta servarentur in monasteriis*. Eo libentius paruit Rufinus Ursejo pollicenti, *quod per universa occiduæ partis monasteria si hæc Sancti & spiritualis viri* (Basilii) *sancta & spiritualia innotescerent instituta, omnis ille Servorum Dei profectus, qui ex hujusmodi institutionibus nasceretur, eidem quoque Rufino ex eorum vel meritis, vel orationibus aliquid gratiæ, vel mercedis afferret*. Sic Rufinus in epistola ad Ursejum, quem rogat in fine, ut una cum ceteris, qui Regulam legerit, illius sit memor, *aliisque monasteriis exemplaria præbeat, ut secundum instar Cappadociæ omnia monasteria eisdem & non diversis institutis vel observationibus vivant.*

IV. Promissa *Ursacii* sive *Urseji*, ac vota Rufini inania non ceciderunt, ad hanc enim Basilii regulam, latini juris factam, Itali & reliqui Occidentales vitam & mores suos composuerunt, notante Mabillonio in Annalibus lib. I. §. XIII. *Rufinus* triennio serius in Hist. lib. XI. cap. IX. hoc præclarum industriæ suæ monumentum sic memoravit: *transfudimus in latinum Basilii præterea instituta monachorum, optantes, si poterimus, & Dei favor adjuverit, eorum* (utriusque Basilii) *plura transferre*. Isthæc Regula, omnium, quas Occidentales imitari studuerunt, celeberrima, nos monet, ut quædam minus obvia de ea proferamus, quæ in Rufini interpretis laudem maximam cedunt. Magnus Basilius monasticum institutum in Oriente variis regulis Græce editis illustravit, & ad perfectioris disciplinæ normam excoluit. Has accurate recenset Benedictus Haeftenus in Disquisitionibus monasticis lib. I. Tract. IV. Disquisit. XI. Quæ nulla suspicione laborant, hæc sunt.

1. *Regulæ fusius disputatæ*.
2. *Regulæ breviores*.
3. *Constitutiones monasticæ*.
4. *Regula in latinum sermonem conversa*.

Hanc postremam in tres ducentasque interrogationes divisam, *Rufinus* noster ex Basilii fusioribus & brevioribus regulis contexuit, quemadmodum

RUFINUS. LIB.V. CAP.I. dum ob oculos ponit Hugo Menardus in notis ad Concordiam Regularum a Sancto Benedicto Anianensi Abbate initio sæculi IX. confectam, ubi pag. 56. in translationem Rufinianam utranque Basilii regulam, fusius & brevius disputatam migrasse observavit. Eam vetustissimus codex MS. Bibliothecæ Sancti Germani a Pratis in ducentas interrogationes, totidemque responsiones iisdem subjectas, divisam complectitur. Sed in editione Holsteniana tres aliæ interrogationes superadduntur. Vir doctus & pius Edmundus Martene, in Commentario ad Regulam Sancti Benedicti pag. 897. censuit, Basilium ipsum ex utraque Regula sua, breviori & fusiori, tertiam conflasse, quam *Rufinus* latinam reddiderit. Non alius tamen, quam *Rufinus* & conflavit, & latinam reddidit. Ejus interpretatio ordinem regularum, quem Basilianæ præseferunt, nentiquam servat, sæpe enim *Rufinus* non tam interpretem, quam paraphrasten agit, multis etiam de suo intextis, ut censet Haeftenus lib. II. Tract. I. Disquisit. IX. Hinc factum est, ut quotiescumque Basilianæ regulæ segmenta recitantur in Anianensi Concordia, in qua Sancti Benedicti Regula cum aliorum Patrum XXV. Regulis committitur; toties Menardus eadem segmenta ad utranque Basilii Regulam, & ad interpretationem *Rufini* summa diligentia exegerit, unde liquido apparet, dubitari non posse, quin Anianensis in sua Concordia *Rufini* interpretatione usus fuerit, quod Menardus præcipue prodit ad cap.III. §.3. pag. 115. Benedictus Anianensis quo promptius hæc Rufini interpretatio pateret, eam suo Codici Regularum inseruit. Hunc Fabius Chisius apud Ubios Apostolicæ Sedis Apocrisarius, & postea summus Pontifex Alexander VII. jussu viri, sæculorum memoriæ dignissimi, Francisci Cardinalis Barberini senioris ex membranis Coloniensibus descriptum A.D.1643. misit ad Lucam Holstenium, cujus tandem cura prodiit Romæ apud Vitalem Mascardum A. D. 1661. in 4.° & mox Parisiis apud Ludovicum Billaine A. D. 1663. in 4.° Eandem Regulam, a *Rufino* in Italia vulgatam Sancti Benedicti ævo antonomastice dictam fuisse *Regulam Sancti Basilii* notat Haeftenus, tum quod ejus summa, teste *Rufino*, in Oriente observaretur, tum quod, ipso interprete, non sine magno omnium plausu, Occidentali Ecclesiæ primum innotuisset, in plerisque etiam monasteriis usu deinde recepta, quemadmodum illam statim sua cura receptum iri, Ursejus *Rufino* spoponderat. Viros sanctissimos hanc præ oculis habuisse constat; non solum enim Magnus Benedictus eam perfamiliarem habuit, discipulisque suis commendavit cap.LXXIII. suæ Regulæ, ubi plurima ex hac *Rufiniana* mutuatum nos docet Anianensis Concordia; Sed Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. X. cap. XXIX. testatur celebratam in monasteriis a Sancto Aredio institutis. Eam laudat Anonymus in Vita Sancti Eugendi, qui floruit initio sæculi VI. in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini Sæculo I. pag. 576. ubi etiam pag. 253. alius auctor scribit, Sanctum Droctoveum ad Basilianam Regulam a Beato Germano informatum. Sæculo VII. Sanctum Filibertum hanc

hanc ipsam lectione assidua frequentasse testis est auctor ejus Vitæ in Sæculo II. pag. 819. Ex ea Smaragdus testimonia profert in Commentario ad Regulam Sancti Benedicti, eandemque memorat Innocentius II. Summus Pontifex apud Gratianum Caussa XVIII. Quæst. II. cap. XXVI. Ad hæc auctor præfationis in opera G. L. Sancti Basilii *Parisiis* impressa apud *Michaelem Sonnium* A. D. 1617. in folio sic loquitur de Regula, quam *Rufinus* expressit: *exstat etiam asceticorum librorum epitome vel certe Regularum fusius expositarum, quam latinitate donavit Rufinus Aquilejensis, ac librum de Institutis monachorum appellavit, eaque Coloniæ una cum ceteris Rufini operibus seorsim edetur, præsertim quum ordinem Regularum non servet, quem Basilii opera præseferunt*. Isthæc editio Coloniensis nunquam visa est. Fronto Ducæus ibidem tomo II. pagina 28. col. 2. in notis ad Regulam fusius disputatam, inseruit emendationes latinæ versionis *Rufini* ex duobus Mss. codicibus Puteanis. Rufinianam Regulam primus typis vulgavit Johannes Franciscus Brixianus monachus Congregationis Sanctæ Justinæ in libro cui titulus: *Quatuor primum approbatæ religiosis quibusque vivendi regulæ. Venetiis apud Lucam Antonium Juntam A.D. 1500. in 4.°* Hanc editionem postea renovatam vidimus Parisiis apud Johannem Petit 1519. in 4.° ubi tamen qui in codicibns Mss. est *Ursejus*, mendose appellatur *Ursarius* fortasse *Ursacius* dicendus. Monachus Brixianus adnotavit in fine, hanc regulam in suo fonte apud Græcos ampliorem, & in ordine accuratiorem haberi, eamque *se cum aliis ejusdem Basilii diversis tractatibus*, Rufino interprete, propediem Latinis donaturum. Addamus testimonium Damiani de Sancta Maria in præfatione operum Sancti Basilii Græce editorum Venetiis apud Stephanum de Sabio A. D. 1535. in folio, ubi Casparem Contarenum Cardinalem alloquens, Regulam a *Rufino* translatam, *fragmenta*, & *diminutum libellum* appellat. Cum epistola ad Ursejum accessit operibus Sancti Basilii pag. 337. Coloniæ apud Eucharium Cervicornum latine editis A.D. 1531. in folio, ex interpretationibus Jo: Argyropili, Georgii Trapezuntii & Raphaelis Volaterrani. Accessit etiam Regulæ Sancti Benedicti, Commentario illustratæ per Johannem Cardinalem a Turrecremata pag. 537. editionis Coloniensis apud Geruinum Calenium A. D. 1575. in folio. Prosper Stellartius in libro, cui titulus: *Fundamina & regulæ omnium ordinum*, edito *Duaci per Balthassarem Bellerum* A. D. 1626. in 4.° pag. 138. aliam Basilii regulam attulit. Sed Lucas Holstenius in epistola MS. ad Fabium Chisium die VI. Junii A. D. 1643. exarata testatur, germanam veramque *Rufini* interpretationem præ ceteris eam se reperisse quæ laudatur in Concordia Benedicti Anianensis, cujus Codici Regularum seorsum inseritur. Hinc ad membranas Colonienses, olim ex autographo Sancti Maximini Trevirensis descriptas, ubi Rufiniana Regula primo loco legebatur, adamussim expressam Holstenius vulgavit in to. I. Codicis Regularum: *Statuta monachorum Sancti Basilii Episcopi Cæsariensis*

RUFINUS. LIB. V. CAP. I. *riensis* inscribitur in pervetusto codice membraneo Bibliothecæ Sanctæ Crucis in Hierusalem in folio pag. 177. una cum prologo *Sancti Rufini presbyteri* ad Ursacium. Carolus Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum tomo VI. A.D. 821. §. XXVIII. agens de Holstenii Regularum codice, labitur, putans, Chisium, nonnisi postquam ad pontificatum adscendisset, apographum suum, olim Coloniæ descriptum, cum Holstenio communicavisse. Illud enim jamdudum, scilicet A.D. 1643. communicaverat, ut nos ex ipsis Holstenii epistolis hac de re ad Chisium scriptis collegimus. Regulam Basilianam a *Rufino* explicatam, & in Galliis ante A.D. 651. quo Sanctus Gislenus Atheniensis in Belgio sibi Sedem elegit, usu receptam, illuc fortasse pertulit Sanctus Maurus, Magni Benedicti discipulus, & Sancto Aredio æqualis, ut monet Cointius in tomo III. A.D. 651. §. VII. qui etiam mox accuratam & egregiam profecto analysin ejusdem Regulæ exhibet, unde nobis vir doctissimus per singula eundi laborem ademit. Hæc de primo Opere, quod a *Rufino*, in Italiam reverso, scriptum comperimus. Sed Macarius ad alias lucubrationes denuo nos vocat. Apud Gratianum hæc Basilii Regula, *instituta monachorum*, dicta ex *Rufini* interpretatione laudatur 26. Q. VII. cap. VIII. Item Dist. II. cap. I. de Pœnitentia. Nunc de *Pamphili Apologia* pro Origene agamus.

V. Eam *Rufinus* in *Macarii* nomine comparere voluit. Sed quia Origenem ejusque studiosos male audire noverat, invidiam ab se amoliri conatus est proœmio ad Macarium, *virum desideriorum*, ut semel & iterum vocat, nempe alterum Danielem. Non diffitetur quin sibi res ipsa *offensam maximam comparet eorum, qui se læsos putant ab eo, qui de Origene non aliquid male senserit. Et quamquam non suam de eo sententiam, sed Sancti martyris Pamphili Macario sciscitanti* explicaret, ait tamen, se non ambigere, *futuros, qui & in eo læsos se putent, si aliquid pro eo & alieno sermone proferat*. Ipsos tamen deprecari se ait, *nihil præsumpto vel præjudicato animo agere; sed quoniam ad judicium Dei venturi sumus, non refugiant scire quod verum est, ne forte ignorantes delinquant, considerantes, quia falsis criminationibus percutere fratrum infirmorum conscientias in Christum peccare est. Ed ideo* (subjungit Rufinus) *non accommodent criminatoribus aurem suam, nec ab alio discant alterius fidem, maxime quum coram experiri sit copia, & oris sui confessio, quid vel qualiter unusquisque credat, ostendat. Sic enim scriptum est: quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem: & ex verbis suis unusquisque justificabitur, & ex verbis suis condemnabitur*. Hæc præfatus, & lectore in iis, quæ Origeni contraria apud illum inveniuntur, misso ad *brevem Assertionem*, ut vocat, *de Adulteratione librorum Origenis*, quam Sancti Pamphili Apologiæ statim subjecit, Fidei suæ tesseram profert, contra præcipuas hæreses Origeni impactas, omnino pugnantem.

1. Se credere profitetur, *quod Sancta Trinitas coæterna sit & unius naturæ, uniusque virtutis atque substantiæ*, 2. *Quod*

2. *Quod Filius Dei in novissimo tempore homo factus est, & pro peccatis nostris passus est: & in ea ipsa carne, in qua passus est, resurrexit a mortuis; propter quod & resurrectionis spem humano generi tribuit.*

3. *Carnis* (inquit) *resurrectionem non per aliquas præstigias, sicut nonnulli calumniantur, dicimus; sed hanc ipsam carnem, in qua nunc vivimus, resurrecturam credimus, non aliam pro alia, nec corpus aliud, quam hujus carnis dicimus. Sive ergo corpus resurrecturum dicimus, secundum Apostolum dicimus; hoc enim nomine usus est ille: sive carnem dicimus, secundum traditionem symboli confitemur. Stulta enim adinventio calumniæ est, corpus humanum aliud putare esse quam carnem. Sive ergo caro secundum communem fidem, sive corpus secundum Apostolum, dicitur quod resurget, ita credendum est, sicut Apostolus definivit; quia quod resurget in virtute, resurget & in gloria, & incorruptibile resurget & spirituale corpus, quia corruptio incorruptionem non possidebit. Salvis ergo his prærogativis futuri corporis vel carnis, resurrectio carnis credenda est integre atque perfecte, ut & natura carnis eadem servetur, & incorruptione spiritualis corporis status & gloria non infringatur, sic enim scriptum est.* Sic de Fide sua Rufinus circa Trinitatem, Incarnationem, & corporum resurrectionem, quibus nullam difficultatem jure moveri posse consentit Tillemontius tomo XII. pag. 206. *Rufinus* omnia his verbis claudit. *Hæc in Hierosolymis in Ecclesia Dei a Sancto Sacerdote ejus Johanne prædicantur. Hæc nos cum ipso dicimus & tenemus.* Post emissam hoc pacto Fidei suæ regulam, eorum, qui contra credunt, communionem damnat, secum vero sentientibus pacem adprecatur: *siquis, præter hæc vel credit, vel docet, vel a nobis aliter credi, quam exposuimus, putat, anathema sit. Nostræ ergo Fidei documentum siquis habere vult, habeat ex his. Si quidem aut legimus, aut hujus fidei nostræ facimus rationem, secundum Apostolum probantes omnia, quod bonum est tenentes, ab omni specie mala nos abstinentes. Et si qui hanc regulam sequuntur, pax super illos, & super Israel Dei, amen.*

VI. His peractis subsequitur *Apologia Pamphili martyris pro Origene, interprete Rufino*, quemadmodum in editionibus vulgatis inscribitur, quanquam ea primum dumtaxat librum, & loca nonnulla ex illis sex libris separatim decerpta continet, quibus Pamphili Apologiam constitisse proditum est. Martyr invictus eam Cæsareæ Palæstinæ, in carcere clausus cum aliis Fidei Confessoribus scripsit, ut Eusebius, Pamphili in eodem carcere socius, testatur in libro de Martyribus Palæstinæ cap. XI. & Photius cod. CXVIII. cujus hæc sunt verba: *lecti sunt Pamphili martyris & Eusebii pro Origene libri sex; quorum* QUINQUE *sunt a Pamphilo in carcere, præsente etiam Eusebio, elaborati.* SEXTUS *vero postquam jam martyr ferro, privatus vita, ad unice desideratum Deum migrarat, ab Eusebio est absolutus.* Photius totum opus recenset, perinde ac utrunque auctorem haberet, utiturque verbis in multitudinis numero usurpatis, *ajunt*, *addunt*, *commemorant* &c. In fine iterum scribit: *Ori-*

 genis

genis autem Apologiam, ut diximus, Pamphilus & Eusebius, communi carcere inclusi, conscripserunt. Uterque operas contulit in condenda hujusmodi *Apologia*, quam opido elaboratam & longam fuisse, discimus ex Eusebio in Hist. Ecclesiastica lib. VI. cap. XXXV. & ex Socrate lib. III. cap. VII. ac etiam ex ipso Photio, qui nono Christi sæculo totam legit. Iidem auctores nos docent, *quinque* priores libros non ab uno Eusebio, sed a Pamphilo simul & Eusebio, *sextum* ab uno Eusebio post Pamphilum martyrio coronatum, compositos. Hinc factum, ut *quinque* priores libri modo *Pamphilo*, modo *Eusebio* indiscriminatim tribuerentur; *sextus* unum semper *Eusebium* auctorem prætulerit: primo tamen unum *Pamphilum*, non etiam Eusebium auctorem habente, ut postea constabit. Universi operis argumentum fuit defensio Origenis a multis criminationibus, quibus ejus doctrina impetebatur; nonnulli enim Origenianis scriptis intelligendis impares, alii mentis pravitate, multi etiam sinistro affectu prærepti, in Origenem ferebantur, itaut etiam sacrarum literarum studiosos, Origeniana Opera lectitantes pro hæreticis conclamarent, quanquam alias innocentiæ & pietatis laude conspicuos. Plurimi insuper damnatores Origenis non solum quicquam ex ejus operibus nunquam legerant, sed linguam Græcam, qua Origenes scripserat, penitus ignorabant. Nec deerant qui quum ex ejus lucubrationibus, omnem, qua pollebant, eruditionem hausissent, ne id ceteri animadverterent, doctrinam, auctoremque simul verbo & scripto execrabantur. Sic *Pamphilus* in Apologia sua, quam, ut Photius testatur, Confessoribus ad metalla Palæstinæ damnatis, direxit; propterea quod rumoribus & maledictis in Origenem excitatis faciles aures adcommodare viderentur. Constat porro tota propemodum locis integris & testimoniis Origenis præter exordium, quod est veluti epistola ad Confessores jam memoratos. Hæc in antecessum; de his enim infra sermo adhuc recurret. In hac Pamphili Apologia memoratur liber Origenis de *Oratione*, qui tandem Græce prodiit Oxonii e theatro Sheldoniano A. D. 1685. in 12.°

VII. Rufinus translationi Apologiæ S. Pamphili a se absolutæ, dissertationem adjunxit, quam in prologo *brevissimum libellum* vocat, estque ejusdem Apologiæ pars, ab uno Rufino tamen composita, & Macario pariter nuncupata. In hac Rufinus ea, quæ in Origenianis libris Pamphili Apologiæ contraria inveniuntur, ab hæreticis fuisse corrupta, variis argumentis ostendit. Rufinus istud opusculum de *Adulteratione librorum* Origenis, in duas partes secuit. In prima ostendere nititur ejus libros ab Hæreticis fuisse corruptos. Hanc in rem exempla utriusque Clementis, Romani & Alexandrini producit, & Dionysii pariter Alexandrini, quorum scripta eandem aleam subierant. In altera parte Origenem ipsum etiamnum superstitem, in literis suis de corruptione operum suorum, conquestum pertendit. Harum etiam literarum partem adducit, præcipue quam scripsit ad Alexandrinos *contra eos, qui libros ejus, adhuc eo*

viven-

vivente, adulteraverunt. Ad hæc observat, nonnullis Patribus Latinis & Græcis idem illud infortunium accidisse. His expositis, hæc addit: *si ergo & Origenes talia ab hæreticis & malevolis, se esse perpessum, in epistola sua, propria voce conqueritur, & multis aliis catholicis viris tam vivis, quam defunctis eadem acciderunt, similesque fraudes scriptis eorum probantur illatæ; quæ tandem animi obstinatio est, in æquali caussa non æquali uti venia; sed ex eisdem accidentibus, aliis excusationis reverentiam, aliis infamiam criminationis intendere?* Ita Rufinus, qui neque illud silet, acerrimos Origenis hostes, Origenis esse plagiarios, hoc scilicet pacto satis cavisse ratos, ne sua furta detegerentur: *quin potius* (subjungit) *aperienda est hoc in loco veritas latens, non enim possibile est tam iniquo judicio uti quemquam hominum, ut de causa æquali non æqualiter sentiat. Sed quod auctores obtrectationum ejus hi sunt, qui vel in ecclesia disputare latius solent, vel etiam libros scribere, qui totum de Origene vel loquuntur vel scribunt. Ne ego plures ipsorum furta cognoscant, qui utique, si ingrati in magistrum non essent, nequaquam criminosi viderentur, neque simpliciores quosque ab ejus lectione deterrerent*. His tangere voluit Hieronymum, ut recte monuit Grynæus in tomo I. operum Origenis pag. 781. editionis, quam postea memorabo. Ea, quæ sequuntur, Epiphanium carpunt, quanquam Hieronymus lib. II. Apologiæ pag. 417. utraque contra unum Epiphanium ab Rufino prodita interpretatur: *denique quidam ex ipsis, qui, se, velut evangelizandi necessitatem per omnes gentes & per omnes linguas, habere putat, de Origene male loquens, sex millia librorum ejus se legisse, quamplurima fratrum multitudine audiente, confessus est, qui si utique, ut ipse dicere solet, pro cognoscendis malis ejus, ipsos legebat, sufficere poterant ei decem libri ad cognoscendum, aut viginti certe, vel quamplurimum triginta. Sex millia autem libros legere, non jam velle cognoscere est, sed totam pene vitam suam disciplinis ejus & studiis dedere. Quomodo ergo merito iste audiendus est, quum eos culpat, qui instructionis suæ caussa perpauca ejus, salva fidei regula, atque integra pietate legerunt?* Hoc loco perspicuum est, a Rufino Epiphanium carpi, de quo sic Hieronymus in lib. II. Apologiæ in Rufinum pag. 405. *ne me mittas ad sex millia librorum ejus* (Origenis) *quos legisse beatum Papam Epiphanium criminaris*. Rursus lib. III. pag. 461. *hic est ille delirus senex, qui sex mille Origenis libros, te præsente cantavit, qui omnium gentium linguis prædicationem sibi contra Origenem injunctam putat, qui ideo eum legi prohibet, ne alii ejus furta cognoscant*. In epist. XXXIX. alias LXII. pag. 337. ad Theophilum, arguit Johannem Hierosolymitanum, quod Epiphanio objecerit, *sex millia librorum* Origenis ab eodem perlecta; *sex mille Origenis tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit, faciliusque credo testem hujus sermonis, quam auctorem esse mentitum*. Hieronymus tamen epist. XLI. alias LXV. ad Pammachium & Oceanum pag. 346. de libris ab Origene scriptis hæc habet: *mille & eo amplius* tra-

RUFINUS. LIB. V. CAP. I. *tractatus, quos in Ecclesia loquutus, edidit. Innumerabiles praeterea commentarios, quos ipse appellat tomos, & quos nunc praetereo, ne videar operum ejus indicem texere. Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit?* Petro Halloixio in Origene defenso lib. IV. pag. 334. haudquaquam incredibile videtur, eum *sex millia librorum*, scripsisse, modo recenseantur singulae Homiliae, parvi tractatus, dialogi, epistolae, apologiae, non autem libri grandiores, ut nunc vulgo intelligimus; quum Theodorus Mopsvetenus supra *decem millia* librorum scripsisse tradatur apud Pelagium II. Pontificem in epistola ad Eliam Aquilejensem, & etiam apud Facundum Hermianensem lib. VIII. cap. I. Quid quod ipsemet Epiphanius, qui Haeresi LXIV. scripta Origenis *infinita* fuisse testatur, postea §. LXIII. illum *sex millia* librorum scripsisse affirmavit? Concinit auctor epitaphii Origenis, pervetustus, quod postmodum proferemus; ait enim, Origenem tot libros scripsisse, quot hominibus legio constat. Eam sex millibus peditum, & sexcentis equitibus constitisse exploratum est. Dissertationem suam his deinde verbis claudit Rufinus: *sufficere haec ad ostendendum qualiter de Origenis libris sentiendum sit, puto; quod omnis, qui non contentionis sed veritatis studium gerit, facile his tam evidentibus assertionibus adquiescat. Quod si quis in contentione sua permaneat; nos talem consuetudinem non habemus; definitum enim est apud nos, si quando eum* (Origenem) *legimus, secundum Sancti Apostoli commonitionem, tenere quae bona sunt, si quid autem inventum fuerit in his, quod cum* Fide Catholica *non consonat, hoc & ab haereticis suspicamur insertum, & tam ab illius sensu, quam a nostra Fide dicimus alienum: in quo etiamsi fallimur, nihil, ut opinor, periculi hujusmodi errore incurrimus: nam & ipsi, Deo juvante, permanemus illaesi vitando ea, quae suspecta habemus & improbamus. Et accusatores Fratrum non inveniemur apud Deum, quia Diaboli proprium esse hoc opus dicitur accusandi fratres; unde & Diabolus a criminando nomen accepit. Simul & maledicorum sententiam, quae a regno Dei separat eos, qui tales sunt, declinamus.* Sic Rufinus.

CA-

CAPUT II.

I. *Rufinus latine vertit priores libros duos Origenis de Principiis*. II. *Ejusdem versionis conspectus*. III. *Totius operis idea*. IV. *Benedictiones Patriarcharum Pontio Paulino duobus libris explanat*. V. *Rufini & Paulini hac de re epistolæ amœbææ*. VI. *Editiones & codices librorum de Benedictionibus Patriarcharum*. VII. *Rufinus libri tertii & quarti Origenis de Principiis versionem absolvit*.

I. Macarius scriptorum Orientalium maxime avidus, quum in Sancti *Pamphili Apologia* libros *de Principiis* identidem memorari observasset, ab *Rufino* flagitavit, ut eos Romanis auribus adcommodaret. Quocirca *Rufinus* in his quoque *Macario* obsequuturus, latinos fecit libros IV. Origenis de *Principiis*, sive de *Potestatibus*, ut dici posse in *prologo* existimavit. Hanc tamen versionem uno tenore haudquaquam absolvit; sed postquam prooemium *duosque* priores libros latio donasset, amicorum impulsu in aliis conscribendis operam posuit, ut postea dicemus. Hæc *Rufiniana* translatio, tota quanta est, prostat inter varia opera Origenis, studio Constantii Hierothei Canonici regularis Sancti Salvatoris, latine edita *Venetiis apud Lazarum Soardum* A. D. 1514. *in folio*, unde eam cum ceteris, ut videtur, *Erasmus* traxit in suum priorem tomum Origenis Operum, quorum latinæ editioni immortuus, eam absolvendam reliquit Beato Rhenano *Basileæ apud Frobenium* A.D. 1536. duobus tomis in folio. Hæc editio auctior lucem adspexit *Basileæ* similiter apud *Frobenium* A.D. 1551. & postmodum A. D. 1557. variis operibus locupletata, quæ Laurentius Humfridus aliique in latinum sermonem transtulerant. Inde sublatis erroribus, & passim additis notulis iterum exprimendam curavit Jo: Jacobus Grynæus *Basileæ apud Eusebium Episcopium* A. D. 1571. in folio. Hæc editio primis quatuor præstat. *Hierotheus* in prooemio suarum Castigationum, quas Antonio Contareno Patriarchæ Venetiarum nuncupatas, libris Periarchon præposuit, hanc de toto volumine sententiam pronunciavit: *in eo, velut enchiridio, principia Christianæ Religionis consulit; de omnibus præcipuis, de Deo, de Patre videlicet, filio, ac Spiritu Sancto, de divinis mentibus, de mundo, de anima, & de aliis disputatur: quibus tractandis bis contingit obscuriorem sententiam fieri, vel quod materia ea sit, ut ait Rufinus, in qua toto tempore vitæ suæ desudantes philosophi, invenerunt nihil; vel illud Horatianum evenit; brevis esse laboro, obscurus fio*.

II. Perspicuum est, inter omnia opera Adamantii, notissimum fuisse hoc *de Principiis*, ut notat Petrus Daniel Huetius in Origenianis lib.III. cap. III. sect. I. §. II. pag. 266. In illo enim Origenes principia credendo-

rum

rum in religione stabilire conatur. Sed omnium una fuit sententia, hos libros summa obscuritate & difficultate laborare. *Rufinus* ipse, præco alias Origenis, hoc sincere profitetur subsequentibus verbis in prologo ad Macarium: *sunt revera alias & obscurissimi & difficillimi: de rebus enim ibi talibus disputat, in quibus philosophi omni sua ætate consumta, invenire potuerunt nihil. Hic vero noster quantum potuit, id egit, ut Creatoris fidem, & creaturarum rationem, quam illi ad impietatem traxerant, ad pietatem converteret*. Sed illud est auditu molestius, omnes posteriorum sæculorum hæreticos ex hoc eodem volumine, Græce tamen scripto, contra veritatem arma sumsisse. Nimirum Origenes in hoc opere humanas rationes & philosophiam Platonicam magis, quam Verbi Dei scripti & traditi auctoritatem sequutus, tentare potius fortasse voluit, quousque posset hac methodo perveniri, quam exprimere quid ipse vere sentiret. Quare hostes Origenis in libris Periarchon arguendis potissimum insudarunt: eosdemque Pamphilus martyr in Apologia sæpenumero appellat, propterea quod Origenis adversarii in hos unos potissimum accusandos incumberent. De Didymi in eos Commentariis postmodum loquar. Eusebius lib. VI. Hist. Eccl. cap. XXIV. eos testatur Alexandriæ fuisse conscriptos, nimirum ante A. D. 231. Quid speciatim ipsi contineant, breviter adnotat Photius cod. CVIII. *Rufinus* Hieronymusque certatim latinos reddiderunt; Hieronymi tamen translatio jamdudum interiit, neque Græcus codex amplius reperitur, saltem in bibliothecis Europæ. Quare nobis standum est versioni latinæ, cujus auctor Rufinus in prologo ad Macarium fatetur, se præcipue cavisse, ne ea, quæ in libris Origenis discrepantia inveniuntur atque contraria, proferret, ratus, hæc eadem non ab Origene scripta, sed ab hæreticis superaddita, quemadmodum se abunde ostendisse arbitratur & in Apologetico Pamphili, & in suo libello *de Adulteratione librorum Origenis*. Hinc ait: *sicubi ergo nos in libris ejus aliquid contra id invenimus, quod ab ipso in ceteris locis pie de Trinitate fuerat definitum, velut adulteratum hoc, & alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus affirmatam*. Græci codicis loca, ab antiquis auctoribus recitata, in Rufini versione desiderari animadvertit Huetius. Illud maxima admiratione dignum Tillemontio videtur in to. III. pag. 578. edit. II. Hieronymum, Origenis palam jam factum acerrimum hostem, adhuc tamen in epist. LI. alias CIIII. pro solutione cujusdam gravis & præcipuæ quæstionis, Paulinum Nolanum misisse ad libros Periarchon, *quos nuper*, inquit, *Pammachio nostro jubente interpretatus sum*. Rufinus in prologo ait, se in hoc studio vertendi libros Origenis, sequi exemplum Hieronymi, qui multa opera Adamantii, ornate magnificeque præfatus, transtulerat in latinum, *in quibus quum aliquanta offendicula inveniantur in Græco, ita elimavit omnia interpretando atque purgavit, ut nihil in illis, quod a Fide nostra discrepet, latinus lector inveniat*. Sed alia ibidem expressa, præte-

prætereunda non sunt: *Nos ergo*, inquit, *Rufinus*, *rem ab illo quidem* (Hieronymo) *cœptam sequimur & probatam*; *sed non æquis eloquentiæ viribus*, *tanti viri ornare possumus dicta*; *unde vereor*, *ne vitio meo illud accidat*, *ut is vir*, *quem ille alterum post Apostolos Ecclesiæ doctorem*, *scientiæ ac sapientiæ merito comprobavit*, *inopia sermonis nostri longe esse inferior videatur*. Post hæc prologum claudit suæ translationis, exscriptorem lectoremque obtestatus *in conspectu Dei Patris*, *& Filii*, *& Spiritus Sancti*, *per futuri regni fidem*, *per resurrectionis ex mortuis sacramentum*, *per illum*, *qui præparatus est Diabolo & Angelis ejus*, *ignem*, *sic non illum locum æterna hereditate possideat*, *ubi est fletus & stridor dentium*, *& ubi ignis eorum non extinguetur*, *& vermis eorum non morietur*, *ne addat aliquid*, *nec auferat*, *nec immutet*; *sed conferat cum exemplaribus unde conscripserat & emendet ad literam*, *& distinguat*, *& inemendatum vel indistinctum codicem non habeat*, *ne sensuum difficultas*, *si distinctus codex non sit*, *majores obscuritates legentibus generet*. Rufinus hujuscemodi verborum sententiis non sane fortuito prolatis diluere voluit præcipua & omnium pessima dogmata, de quibus Origenes accusabatur. Id Tillemontius optime adnotat to. XII. pag. 211. Hæc *Rufinus* diebus Quadragesimæ scribebat in monasterio *Pineti* A. D. 398. quod testatur in præfatiuncula libri III. Periarchon, in qua Macarium sic alloquitur pag. 711. tomi I. operum Origenis editionis Grynæi: *qui legis*, *memor esto mei in tuis sanctis orationibus*, *ut & nos effici mereamur æmulatores Spiritus*. *Superiores duos Periarchon libellos*, *te non solum insistente*, *verum etiam cogente*, *diebus Quadragesimæ interpretatus sum*. *Sed quoniam illis diebus etiam tu*, *religiose frater Macari*, *& vicinius monebas*, *& amplius vacabas*, *etiam ego amplius operabar*. Duos postea reliquos libros tardius absolvit, quia Romam, & quidem in extremam urbis partem Macarius, a quo urgebatur, post pascha secesserat, quod eo anno 398. contigit die XVIII. Aprilis Cyclo solis XV. lunæ XIX. litera Dominicali C: *Rufinus* in epistola ad Paulinum Nolanum, quæ in vulgatis editionibus præit librum II. de Benedictionibus Patriarcharum, idipsum his verbis adstruit: *quia autem Quadragesimæ diebus in monasterio Pineti positus hæc scripsi ad te*. In præfatione ad librum I. luculenter affirmat, se, Paulino gratificaturum, in eodem cœnobio illud opus eo tempore conscripsisse, quo Origeni transferendo operam dabat: *quantum ergo vel mediocritas intelligentiæ nostræ valet*, *vel tempus indulget*, *vel hi sinunt*, *qui rescripta ad Origenem perurgent*, *quanta*, *res tanta*, *pati potuit*, *brevitate*, *pro eo amore*, *quo confidere nos tibi de omnibus jubes*, *sine præjudicio eorum*, *qui melius aliquid sentire possunt*, *quid nobis de hoc interim Capitulo videatur exprimimus*, nempe de cap. XLIX. libri Geneseos; ubi Jacob, sive Israel Patriarcha, de singulis filiorum ventura prædicit, quæ Paulinus sibi a Rufino explicari postulaverat.

III. Origenes in præfatione librorum Periarchon œconomiam totius operis

RUFINUS. LIB. V. CAP. II. operis delineavit, se dicturum affirmans de Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto, de Anima, de Diabolis, de Mundo, de Scriptura sacra, de Angelis, deque Cœlestibus, an sint animata. In libro I. agit de Deo incorporeo, de Christo ejusque nominibus, de Spiritu Sancto, de animabus rationalibus, deque angelis. In libro II. persequitur argumentum de Mundo, de natura corporea, de Deo, de incarnatione, de Spiritu Sancto, de animabus hominum pecudumque, de angelis & anima Christi, de resurrectione corporum, deque pœnis hujus vitæ & post vitam. In libro III. disceptat de libero arbitrio; de diabolis & peccatis, de Sapientia Dei, de tentationibus, de mundi principio & fine, & de summo bono. In libro IV. de sacris literis, de ratione illas intelligendi, & de Trinitate. Erasmus quæ dura videbantur, suis monitis ad oram positis, castigavit. Hierotheus vero suas ipse Castigationes præmisit. Ante utrumque Didymus Alexandrinus in eosdem Origenis libros *Commentaria* apologetica scribere opus habuit, teste Socrate lib. IV. cap. XXV. quæ Hieronymus lib. II. in Rufinum pag. 148. *breves commentariolos* appellat. His præcipue cæcus ille Didymus in se odium multorum attraxit, unde posterioribus sæculis una cum Origene proscriptus est in Synodo V. aliisque, ut ostendit Norisius in Dissertationis suæ cap. VII. Errores Origeni impacti exstabant præcipue in hoc opere *de Principiis*, quod fuit velut isagoge, sive introductio ad Theologiam. Nobis, ut dixi, Græce scriptum non superest, Synopsim tamen recitat Photius cod. CVIII. tanquam operis, sæculo nono, quo floruit, exstantis: ejusdemque fragmenta occurrunt cod. CCXXXV. ad hæc in Philocalia, & in Justiniani Imperatoris epistola apud Labbeum tomo V. Conciliorum pag. 672. Locum etiam ex codice MS. adfert Nicolaus Fullerus in Miscellaneis theologicis lib. IV. cap. XIII. Universum opus, a *Rufino* latine expressum, habemus, qui illud pro virili correxit, declarans in utroque Prologo libri I. & III. se omnia sustulisse, quæ doctrinæ Ecclesiæ contraria videbantur. Nihilo tamen secius in eo legimus audaces quidem singularesque sententias, quæ quum ex traditione ecclesiastica eductæ non sint, generatim ab omnibus rejiciuntur, magna Origenis auctoritate nequaquam obstante. Is in hoc opere funditus evertenda suscepit Valentini, Marcionis, aliorumque hæreticorum deliria, qui, ut *caussam mali* ostenderetur, *duo principia* excogitaverunt, totidem animas, duplicisque, & inter se diversæ naturæ homines exstare commenti, unos reipsa bonos, alios reipsa malos. Origenes lib. I. cap. V. VI. & VIII. contra statuit, solum Deum, natura sua bonum & immutabilem esse, omnemque creaturam boni & mali capacem, mutationi obnoxiam. Rationalis creaturæ imperfectionem, ut mali caussam, adsignat. Eam sua libertate male utentem ex propriæ originis perfectione, sua culpa decidere, ostendit. Subinde lib. III. cap. I. statuit pro fundamento liberum arbitrium, quod ratione & scripturis solide comprobat, omnibus locis respondens, quibus hæretici abutuntur, ut illud evertant. Sed hoc errat, quod lib. II. cap. I. & VIII. creaturarum

rum inæqualitatem pro effectu earum meriti accipit. Etenim ipso auctore lib. I. cap. VIII. & lib. II. cap. II. & VIII. Deus ante corpora quendam numerum æqualium animarum creavit, quæ quum pro majori parte peccassent, secundum peccatorum mensuram, qualitatemque, in variis corporibus ad id creatis, ut easdem puniat, velut carceribus includantur, ita ut ex spiritibus puris, Angelorum, Astrorum, atque hominum animæ evadant; Origenes enim censet, Angelos anima & corpore subtilissimo constare, & pro suis quemque meritis varia ministeria subire. Putat astra esse animata, pulchrosque carceres, spiritibus minus reis, quam ii sunt, qui Mundum inferiorem colunt, destinatos. Videatur lib. I. cap. VII. lib. II. cap. VI. Primus omnium spirituum, qui ab initio caritate perfectiori adhæsit Deo, meruit eidem conjungi excellentiori modo, nunquam imposterum avellendus: atque hæc est anima Jesu Christi. Ceteri spiritus mutari possunt de bono in malum & de malo in bonum ex lib. II. cap. III. Felicitas beatorum, eos impeccabiles non efficit, ne illam sibimetipsis, potiusquam Deo tribuant. Ceterum Dæmonem ipsum aliquando inimicitiam Dei abjecturum, ejusque malam voluntatem destructum iri, ut Deus sit totus in omnibus, tradit lib. I. cap. VI. Hoc tamen non eventurum nisi post longam sæculorum seriem, quia post hunc alius erit Mundus, pluresque alii, quemadmodum plures ante fuerunt. Nullum enim fuit tempus sine Mundo, neque ullum erit unquam, ne Deus ociari videatur. Hæc lib. II. cap. I. III. V. & VI. Origenem ex Platonis philosophia, quam optime calluit, has opiniones hausisse discimus ex lib. II. cap. XXI. Certe ex ejus Gorgia, Origenes inter cetera hoc speciosum principium didicerat, omnes pœnas esse medicinales, & pro fine habere correctionem illius, qui eas subit. Hoc quidem pœnis æternis adcommodatius Origenes censuit, ratus hoc pacto justitiam Dei cum ejus bonitate in concordiam facile redigi; quod eruimus ex lib. IV. cap. II. Nihil profert, quod sacræ scripturæ testimonio aliquo confirmare non videatur, tamen sæpenumero in sensum violentum tracto. Tres scripturæ sensus optime distinguit, literalem seu grammaticum, figuratum seu allegoricum, anagogicum seu mysticum. Judæorum & hæreticorum errores ostendit, qui nimis secundum literam expressiones figuratas acceperint, & etiam illorum, qui se ubique mysteria invenire opinabantur. Sed in hujusmodi regularum applicatione sæpenumero fallitur, dum sensui mystico nimis tribuit, & literalem nimis negligit. Hi sunt præcipui errores Origenis, ita confirmati & fixi in opere de Principiis, ut ejus corpus & formam constituant. Verum tamen est, ab Origene aliter hæc non proponi, quam dubitanter, & veluti opiniones, quas judicio lectoris submittit. Primo exponit Fidem Ecclesiæ Catholicæ, quidque generatim illa doceat; de ceteris tanquam de opinionibus problematicis agit, circa quas suas cogitationes magna quadam modestia proponit. Hæc una excusatio adduci potest sententiarum, quæ ejus utique sunt. Ab his enim aliæ fuerunt quas ipse omnino damnavit, con-

questus ab hæreticis scripta sua corrupta fuisse, ut discimus ex epistola, quam Rufinus latinitate donavit. Sed tandem Origenis opera multis erroribus infecta permanserunt, tum illis, quos dubitanter ipsemet proposuerat, tum iis, quos hæretici postea dolose inseruerunt. Utrique ob auctoris famam Sectatores plurimos nacti, sæculis insequentibus magnos strepitus in Ecclesia excitarunt.

IV. Ex his, quæ superius dixi, patet, *Rufinum* in *Pineto* non solum libros *Periarchon*, sed & alios lucubrasse intra illud ipsum tempus, quo, Hierosolymis redux, in Romanis partibus moratus est, nimirum a vere anni 397. ad autumnum anni insequentis 398. in cujus fine, scilicet die xxv. Novembris obiit *Siricius* Pontifex. Ab hoc enim adhuc superstite, literis formatis, de more acceptis, *Rufinus* Roma discessit, ut infra videbimus. Scilicet ad *Rufinum*, religionis & doctrinæ fama percelebrem, viris piis & eruditis undique confluentibus, ut scripturarum, & auctorum orientalium thesauros, ab eo secum communicatos, mirarentur, is Regulæ Sancti Basilii, Apologiæ Pamphili, suæ Dissertationi de Adulteratione librorum Origenis, & libris IV. Periarchon, superaddidit duos libros de Benedictionibus Patriarcharum, quos rogatu Pontii Paulini cognomento *Nolani*, nondum tamen *episcopi*, sed tantum *presbyteri*, confecit. Jampridem receptum est, ut verba, quæ Jacob morti proximus cap. XLIX. Geneseos protulit XII. filiis, totidem Tribuum auctoribus, quibus omnis Ebræus populus constabat, *Benedictiones* XII. *Patriarcharum* dicantur, quamquam, præter *Rufinum*, Ambrosius cap. II. de eodem argumento & Theodoritus in Genesim cap. ultimo observent, eum titulum minime congruere ipsi orationi, per quam Jacob maledicit Ruben, Simeoni, ac Levi. Quamobrem *prophetiam* potius, quam *benedictionem* dicendam esse Ambrosius affirmat. *Rufinus* ex Urbe epistolam, nunc deperditam, scripserat ad *Paulinum*. In ea ob nuncium ad se *Concordia* perlatum de obitu matris, ut infra clarius explicari videbimus, se *Romæ in æstu sollicitudinis, & in incerto morarum* esse, amico Paulino indicaverat, illum etiam hortatus, ut Græcis literis perdiscendis operam daret, quod Rufinus Clementis Romani Pontificis translationem, a *Paulino* digestam, non valde probaret. Hæc ex Paulini epist. XLVI. alias XLVII. qua *Rufini* literas, quanquam *breves*, sibi magno refrigerio fuisse respondet, ejusque sollicitudine se affectum significat; sperare tamen illius præsentia se denuo exhilarandum; Græcas literas discere se non posse, nisi *diutius* Rufini *consortio perfruatur*, & *pleniorem* ejus *copiam* habeat, ut illius opibus ditescat. Subinde epistolæ hunc finem imponit: *in tempore sane, quo scripta hæc scribebantur, cecidit sub oculis incidens, proposita lectione, Capitulum illud in Genesi, quo Judas a Jacob benedicitur* (XLIX. 8.) *Et quia Dominus opportunissimam hanc occasionem dederat, pulsare post tempus fores cordis tui placuit. Ergo, si me amas, immo quia multum amas, rogo, ut scribas mihi, ut intelligis ipsam Patriarcharum benedictionem: & si qua ipse*

ipse scis iis meis ardua sensu, & digna cognitione, scire me velis. Specialiter tamen de Capitulo illo Geneseos (XLIX. 11. secundum LXX.) *in quo ait, alligans ad vitem pullum suum, & ad cilicium pullum asinæ suæ; quis suus is pullus sit, vel quis asinæ pullus? Et cur suus ad vitem, asinæ vero pullus ad cilicium alligetur?* Ita *Paulinus*, qui eandem quæstionem sibi a *Desiderio* presbytero dudum propositam indicat epist. XLIII. alias XXXV. §. 3.

V. Quamvis *Rufinus*, ut dictum est, libris Periarchon vertendis Operam daret, paruit tamen amicissimo capiti, librumque primum Jacobei Vaticinii de *Benedictionibus Judæ*, ad *Paulinum* direxit, epistola modestiæ & bonæ frugis plena eidem præmissa; unde nonnulla huc transferam: *quanto magis*, inquit, *ego me tibi excuso & minus idoneum ad responsionem eorum, quæ sciscitaris, adfirmo, tanto tu instantius percontaris, & difficiliora perquiris, ac velut lenti bovis vitio deprehenso cunctantes armos & retrorsum terga cedentia, stimulis pertinacioribus perfodis*. Ait etiam de re ipsa: *quod utique & otii & temporis non parum quærit, &, ut fidelius dicam, quod mentem Spiritu Sancto illuminatam deposcit*. Notandum est porro, de se *Rufinum*, Christiano more, in scriptis suis, modeste admodum & demisse ubique sentire. Hoc video animadversum etiam Tillemontio tom. XII. art. 84. pag. 210. Paulinus vixdum accepta *Rufini* explicatione, per *Cerealem* ex Urbe Nola Romam revertentem, rescripsit epistolam XLVII. alias XLVIII. in *Pinetum* ei deferendam. In hac postquam *Rufinum* rogasset, ne ex Italia *remeaturus* ad Orientem, eo invisitato discederet; etiam postulat, *ut Benedictionem* XII. *Patriarcharum*, cujus (inquit) *jam principium mihi, exposita circa personam Judæ prophetia, triplici, ut jussum est, interpretatione conscriptis paginis, edidisti, per reliquos filios distributam digneris exponere, ut ipse per te fiam conscius veritatis, & magnæ gratiæ ac laudis auctorem habeam, si his* (Desiderio presbytero) *qui de me supra me* (judicantes) *propter operis* (difficultatem) *consulendum me putaverunt, divina potius, & tuo spiritu, quam de meo sensu inepta, respondeam*. Rufinus Quadragesimæ diebus ex *Pineto* ad Paulinum misit quæ postulaverat, nempe librum II. in *Benedictiones* reliquorum XI. Patriarcharum. Hoc totum opus memorat Gennadius in Catalogo his verbis cap. XVII. *disseruit* (Rufinus) *& benedictionem Jacob super Patriarchas triplici, idest historico, morali, & mystico sensu*. At error supinus irrepsit in Isidori Catalogum cap. IV. ubi hæc leguntur: *Paulinus presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiæ genere, libellum satis succincta brevitate compositum*. Cum *Isidoro* facit *Honorius*, de more illum exscribens lib. II. cap. CXVII. Viden, *Paulino* cuidam *presbytero* Opus tribui, quod *Rufinus* rogatu magni illius Pontii Meropii Paulini, postea Nolani episcopi, scripserat? Idem *Isidorus*, cumque eo Aubertus Miræus in scholiis hunc *Paulinum presbyterum* cum ejusdem nominis *diacono* & notario Sancti Ambrosii Mediolanensis, improvide miscuerunt.

runt. Error, quoad opus *Rufini*, suboluit Casimiro Oudino in supplemento Bellarminiano pag. 61. & Tillemontio to. XII. pag. 126. Auctor de XII. Scriptoribus, Isidoro & Hildefonso subjectus, ignorasse videtur, quisnam esset *Paulinus*, ad quem *Rufinus* librum direxit, ait enim cap. V. *Tyrannius Rufinus scripsit ad* QUEMDAM *Paulinum presbyterum de benedictionibus Patriarcharum, triplici intelligentia librum satis succinctum, & clara brevitate compositum*. Mox *Rufinum* sugillat, quod sextam prophetiam de *Dan* non ad *Antichristum*, sed ad Dominum nostrum retulerit: *hic autem*, inquit, *juxta mysticum sensum ea quæ de Dan filio Jacob scripta sunt, non recte de Domino nostro interpretatur, dum procul dubio ad Antichristum eadem pertinere sanctorum Patrum probat assertio*. Sed quamvis hoc vaticinium a nonnullis, quos recenset, Benedictus Pererius tomo IV. in Genesim cap. XLIX. de Antichristo accipiatur, certum est tamen in alias sententias a Patribus trahi, quorum octo Pererius adducit: alii enim de *Samsone*, alii etiam de *Messia* interpretantur.

VI. Hoc opus *Rufini* inversum, confusum, nec tamen totum Constantius Hierotheus sub falso titulo *Homiliæ* XVII. *in Genesim*, proque fœtu Adamantii, primus vulgavit cum Origenianis Operibus in Novum Testamentum post Homilias in Psalmos fol. CIII. editionis Venetæ *apud Lazarum Soardum A. D.* 1516. Opus deinde suo Auctori restitutum, sed priori editione ignorata, *Johannes Heroldus* inseruit *Orthodoxographis Theologiæ sacrosanctæ* tomo II. pag. 1423. unde huc transferam, quæ *Heroldus* de Codice, ex quo opus illud descripsit, initio præfatur, sunt enim lectu maxime digna: *Georgius Pictorius, Vir clarissimus apud Ensisheym medicus excellens, atque de literatura universali optime meritus, quum procul dubio nonnisi vel ingenii summis laboribus aut æris impensa insani, libellum hunc Rufini bibliothecæ suæ, tanquam thesaurum parasset, qua est in literas bonas atque erga amicos humanitate, Domino Henrico Petri, jam sacrorum Auctorum bibliothecam edenti, etiam hunc libellum sponte obtulit: qui quidem Romanorum majusculis literis, iis quidem, quibus Pandectas Florentinorum scriptas vidimus, sine distinctione ulla, ante mille ac plus annos, scriptus erat, venerandæ antiquitatis gemma, mehercle pretiosa. Hunc vero, ut solet, temporis injuria, incuriaque Barbarorum misere laceravit, quippe quum de Benedictione Judæ, mystica tractatur sententia, tres pagellæ rescissæ ac perditæ desiderantur; quarta etsi superfit lacera, quo loco reponenda sit, vix potest divinari. Erat proinde membranula tam tenera, ut teneriorem me vidisse affirmare non ausim: quod quidem tanto plus damni attulit scripto. Equidem ipsum scriptorium atramentum acerbitate sua plures versus erosos ac transparentes reddiderat, ut ex stigmatibus tantum legi possent, nisi si e regione in facie alterius paginæ versus versui responderet, tunc utrinque major instabat labor. Accedebat & hoc quod vel pluvia irrorante, qua olim adservabatur, bibliothecam, vel dum huc atque illuc ad ostentationem*

tionem veteris monumenti perfertur, in marginibus totus madefactus fuerit liber, atque membranula tenerrima, quasi glutino concreta, quod ferme singula folia, non nisi lacerarentur, disjungi aut aperiri possent. Sed & hoc tædii devorare volui, ut qualis qualis oblatus esset, a me describeretur liber: qui quidem finem suum non habet, pauca tamen deesse suspicor. Adhortor itaque studiosos omnes; ut quod huic deest scripto, quacumque occasione in bibliothecis venari velint, ut tandem & integer theologisque minus mancus offerri possit. Idem opus in suis Monumentis Sanctorum Patrum Orthodoxographis, *Heroldo* tamen exscripto, nec nominato, comparere jussit *Johannes Jacobus Grynæus* Basileæ apud Henricum Petri A. D. 1569. to. II. pag. 1065. Iterumque, sed prioribus editionibus pariter ignoratis, edidit Laurentius de la Barre cum aliis *Rufini* lucubrationibus Parisiis apud Michaelem Sonnium A. D. 1580. in folio, suppletis editionibus *Heroldi* & *Grynæi*. Sed peculiari animadversione dignum est, Barreum non solum, quasi nunquam antea vulgatam edidisse *Rufini* epistolam seu præfationem libri I. ad *Paulinum* Nolanum, quam tamen *Heroldus* & *Grynæus* pridem ediderant; sed in ejus extremis duabus lineis lacunam eandem reliquisse, quæ exstat in *Heroldi*, *Gryneique* editionibus, ubi statim in calce Rufinianæ epistolæ post verbum *probabuntur*, lacunæ indicio relicto, subsequitur vox mutila -- *mis ceteris*, in margine vero hæc adnotantur: *hic desunt nonnulla*. Barreus ait, se Rufiniana scripta eruisse ex *reliquiis venerabilis monasterii Montis Dei*. Consonat vetustissimus codex Cæsareus mille & ducentis ab hinc annis literis majusculis & absque singularum vocum distinctione, exaratus, apud Lambecium in Commentariis de Bibliotheca Cæsarea to. II. pag. 800. Hic enim codex libros II. *Rufini* de *Benedictionibus* continet, una cum duabus jam dictis *Paulini* & *Rufini* epistolis amœbæis, non separatim, sed initio simul positis: quarum posteriori ad *Paulinum* uti est in Cæsareo codice, deest integrum folium mox a fine post verbum *probabuntur*. *Folium* vero, quod post lacunam a fine præcedentis folii proxime subsequitur, incipit imperfectæ vocis ultima syllaba -- *mis ceteris*, ut in aliis tribus editionibus jam adductis; unde lacunæ, in omnes postea codices diffusæ, origo & antiquitas patet. Tantam codicis vetustatem frustra elevare conatur Carolus Cæsar Baudelotius in sua utilitate itinerum to. II. pag. 127. edit. I. Ex his consequitur, merito explodi judicium Francisci Sacchini, quem sub *amici Romani* nomine appellat *Fronto Ducæus* in notis ad epist. XLVII. Paulini pag. 833. editionis Plantinianæ A. D. 1622. in 8.° ubi a Sacchino censeri ait Paulini epistolas ad Rufinum *non esse Paulini, quod stilus magis affectatus a quopiam ad similitudinem Paulini, quam genuinus ipsiusmet Paulini videatur*. Hæc eadem habet Sacchinus in Vita Sancti Paulini pag. 179. Sed enimvero hujus censuræ fallaciam & levitatem satis revincunt jam memorati codices, ad Paulini ætatem proxime accedentes, itaut Cotelerius in judicio de libris Recognitionum pag. 484. edit. II. fucum Du-

cæanum passus, *Paulini* epistolam XLVII. *non esse indubiæ auctoritatis* pronunciaverit. Sed Brunum audiamus id refellentem Differt. I. de Epistolis S. Paulini §. XLVII. pag. 113. *non ea sum*, inquit, *perspicacitate, ut quid discriminis inter eum scilicet, & Paulini stilum, interesse mihi appareat: mihique facile persuaderem, non aliud de illis epistolis dubitandi nonnullis fuisse fundamentum, quàm præconceptum in Rufinum odium. Quibusdam enim videtur non potuisse innoxie amari, ex quo orta controversia Rufinum ab Hieronymo abalienavit: cujus tamen caussa Augustini & Paulini in utramque amicitia nullum passa est detrimentum. Sed ex supra allatis luce clarius, has epistolas a Paulino nostro ad Rufinum fuisse scriptas*. Sic *Brunus*, cujus dicta nostris observationibus roborari videmus. Sacchinum præterea nominatim refellit Tillemontius tom. XIV. pag. 710. Recensionem sui codicis post allatum specimen characteris, his verbis claudit Lambecius: *Operæ pretium profecto facturus est, si quis præstantissimum hunc, & veneranda vetustate sua admirandum codicem a capite usque ad calcem cum impressis editionibus accurate contulerit*. Edmundus Martenius in Itinere I. literario Parte II. pag. 138. testatur, in Abbatia Murbacensi in Alsatia alium superesse *Rufini* codicem de *Benedictionibus* XII. Patriarcharum, mille abhinc annis scriptum, quem utinam vir doctus cum editis contulisset. Quod tamen Martenius non fecit, hoc meo rogatu faciendum curavit Eminentissimus Cardinalis Firaus, quum esset Romanæ Sedis Apocrisarius apud *Helvetios*, quæque in codice Murbacensi lacunam antiquissimam in memoratis codicibus implent, hoc loco adscribam. *Probabuntur. Sed eum dicit: non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femore ejus donec veniat is, cui repositum est regnum, scilicet & in ipso gentes sperabunt. Quia donec veniat is, cui repositum est, in quo gentes sperabunt, manifeste de Christo dicitur; cogimur sine dubio alium intelligere esse, quam Christum eum, de cujus semine dux non deficiet, donec Christus veniat. Non enim convenit illum Christum intelligi, de cujus semine dux non deficiet donec Christus veniat, qui utique dux in adventu Christi defecit. Et hoc ipsum indicio fuit, advenisse eum, cui repositum est, idest Christum. Quædam referuntur ad Judam, sicut in compluribus ceteris, etiam in hoc capitulo*. In Chronico Centulensi apud Dacherium tomo IV. Spicilegii pag. 482. edit. I. notatur fuisse A.D. 831. in Abbatia S. Richarii *Explanatio Rufini de* XII. *Benedictionibus Patriarcharum in uno volumine*. Hæc dicenda occurrerunt in libros II. de *Benedictionibus*, quos *Rufinus* in monasterio *Pineti* tempore ipso Quadragesimæ expressit, quo Origeni vertendo studebat, ut superius abunde probatum est. Quare palam fit, nequaquam hoc contingere potuisse post A. D. 398. quia *Rufinus* ante finem ejusdem anni *Aquilejam* profectus, Romam inde non rediit ante A. D. 408. rumorque, ab ejus versione librorum Origenis excitatus, non quidem *post*, sed *ante* A. D. 400. primo percrebuit. Ergo Tillemontius labitur to. XII. pag. 309. ubi *Rufinum* A. D. 410. Romam

ex

ex patria reversum, opus de *Benedictionibus* adgressum fuisse arbitratur. Hoc postea to. XIV. pag. 127. vir doctus prioris sententiæ oblitus A. D. 408. illigavit, quum tamen neutri, sed A. D. 398. uti diximus, illigari debeat.

VII. Nunc ad reliquos libros, *tertium* nimirum, & *quartum* Origenis Periarchon, nobis revertendum est. Ex Rufini altera præfatione colligitur, *duos priores* libros, quos in *Pineti* monasterio converterat, per alienas manus volitasse, duobus reliquis nondum conversis, superque illis rumores in interpretem surrexisse. Ipsa quoque præfatio nos docet, eosdem illos duos posteriores libros, ex intervallo, & serius quam priores, fuisse translatos: quo quidem intervallo Rufinus de Benedictionibus Patriarcharum, instante Paulino, disseruit. Hinc *duobus* iisdem posterioribus libris Periarchon, tanquam novo operi, novum prologum ad Macarium præmisit, quem non præmisisset, si una cum duobus prioribus, quibus prologum suum ante præmiserat, eosdem vulgasset. Adponam verba ipsa ad Macarium ex Rufini altera præfatione libri III. Periarchon; rem enim, de qua agimus, mirifice illustrant: *qui legis, memor esto mei in tuis sanctis orationibus, ut & nos effici mereamur æmulatores Spiritus.* SUPERIORES DUOS *Periarchon libellos, te non solum insistente, verum etiam cogente* DIEBUS QUADRAGESIMÆ *interpretatus sum. Sed quoniam illis diebus etiam tu, religiose frater Macari, & vicinius monebas, & amplius vacabas* (forte *vocabas*, ut legitur in editione Grynæi pag. 711.) *etiam ego amplius operabar. Hos vero* POSTERIORES DUOS TARDIUS *explicuimus, dum ad nos extrema & ultima parte urbis rarior exactor accedis.* Hæc Rufinus de duobus posterioribus libris Periarchon. Rumores ob suam versionem, in Urbe excitatos, mox ita describit: *Verum si meministi quod in præfatiuncula priore commonui, quia indignaturi essent quidam, si nos audissent non aliquid mali loqui; continuo id arbitror perfectum probasti. Quod si in illo opere ita* INFLAMMATI *sunt hi, qui hominum linguas ad male loquendum excitant, dæmones, in quo nondum eorum secreta ad plenum nudaverat; quid in hoc futurum putas, in quo omnes eorum cæcas & occultas vias, quibus humanis cordibus irrepunt, & animas infirmas ac fragiles decipiunt, revelabit? Videbis illico perturbari omnia, seditiones moveri, clamores tota urbe diffundi, ad damnationem vocari eum, qui evangelicæ lucernæ lumine diabolicæ ignorantiæ tenebras fugare conatus est. Verum hæc parvi pendat qui cupit, salva Fidei Catholicæ regula, in divinis eruditionibus exerceri. Illud autem necessario commoneo, quod sicut in* PRIORIBUS LIBRIS *fecimus, etiam in istis observavimus, ne ea, quæ reliquis ejus sententiis & nostræ Fidei contraria videbantur, interpretarer. Sed velut inserta ea ab aliis, & adulterata præterirem. De creaturis vero rationalibus si quid novi duxisse visus est, quia non in hoc est summa Fidei, scientiæ gratia & exercitii, cum forte nobis adversum nonnullas hæreses tali ordine necessaria res-*

RUFINUS. LIB.V.CAP.I. *respondendum est; neque in his libellis, neque in superioribus dicta, repetere etiam in his posterioribus voluit; & brevitatis gratia, aliqua ex his resecare commodum duxi*. Postremo æmulos suos carpens, rem ita concludit: *si quis tamen proficiendi & non obtrectandi studio hæc leget, rectius faciet, si exponi sibi hæc a peritioribus velit; absurdum namque est poetarum ficta carmina & Comœdiarum ridiculas fabulas a Grammaticis exponi, & ea quæ de Deo, vel cœlestibus virtutibus, ac de omni universitate dicuntur, in quibus omnis vel paganorum philosophorum, vel hæreticorum pravus error arguitur, sine magistro & explanatione aliquem posse discere. Et ita fit, ut res difficiles & obscuras malint homines per temeritatem & inscitiam condemnare, quam per diligentiam & studium discere*. Huc usque *Rufinus*. Hæc Periarchon interpretatio exstat in latinis Origenianorum operum editionibus, lib. v. cap. II. §. I. memoratis. In Appendice vero tomi VIII. operum S. Augustini editionis novæ libri II. de Incarnatione Verbi ad Januarium ex Rufiniano Origenis Opere collecti sunt. Jo: Mabillonius in Analectis to. II. pag. 665. testatur in veterrimo *codice Corbejensi* haberi libros Periarchon (utique ex versione Rufini) quibus præfigitur Origenis epitaphium Mabillonio pag. 660. recitatum, & ab aliquo Origenis studioso confectum. quod nuper pro inedito exhibuit Edmundus Martene in itinere literario to. II. pag. 185. Id tale est.

Ille ego Origenes doctor verissimus olim,
Quem primum Fidei gratia clara dedit.
Si mihi credere vis, libros tot millia scripsi,
Quot legio missos mittit in arma viros.
Nulla meos unquam tetigit blasphemia sensus,
Sed probus atque vigil, tutus ab hoste fui.
Sola mihi casum Periarchon dicta dederunt:
His me conjectum undique tela premunt.

Hoc ipsum fœde corruptum antea protulerat *Guido Carmelita* in summa de Hæresibus cap. XLI. ubi illud Isidoro tribuit. Alius versus quosdam e codice Ambrosiano vulgavit, olim scriptos in Bibliotheca S. Isidori Hispalensis, ut titulus præfert, sed ignoravit, in iisdem versibus jam dictum Origenis epitaphium, alicubi varium, reperiri.

CA-

CAPUT III.

I. *Novi rumores in Rufinum ab amicis Hieronymi ob reliqui operis Origeniani translationem excitantur*. II. *Rufinus matre amissa, ad Hieronymum scribit, cumque Siricii pontificis literis formatis, ex Urbe in patriam Concordiam revertitur*. III. *Nonalia quam solius itineris caussa, Mediolano pertransit*. IV. *Ad illum in patria morantem Hieronymus literas scribit, quæ ei non redduntur. Pauliniani, Eusebii, & alterius Rufini iter ex Palæstina Romam quoto anno contigerit*. V. *Hieronymus alias literas ad Pammachium scribit contra præfationem Rufini in libros Periarchon. Inde simultas inter utrumque augetur*. VI. *Rufinus Syrus utrasque Hieronymi literas, Pammachio Rufinoque reddendas, Romam detulit*. VII. *Harum priores summatim recensentur*.

I. NOndum rumor ob priores *duos* libros Periarchon, a *Rufino* translatos, bene conquieverat, quum subinde reliqui duo latinitate donati, ignes sopitos denuo excitarunt; vix enim interpretationis suæ schedas inemendatas, nec publici juris factas, e manibus labi sivit *Rufinus*, quum Pammachius & Oceanus, viri apud Romanos clari nominis, sed Hieronymi, Augustini, & Paulini Nolani amicitia longe clariores, easdem schedas furtim sibi porrectas, & pravis sententiis clam alicubi incrustatas, ut contendit quidem *Rufinus*, ad Sanctum Hieronymum in Palæstinam continuo transmiserunt hoc eodem A. D. 398. quo *Rufinus* post Pascha translationem absolverat. Pammachius & Oceanus *Rufini* nomen reticuerunt in epistola de hac re ad Hieronymum scripta, seu quod in exemplari deesset, seu potius, quod Hieronymum, absque alia explicatione, interpretis nomen facile adsequuturum existimarent. Sane Hieronymus in responso ad literas, ad se per *Rufinum* eodem tempore scriptas, *ex stilo*, ait, se statim præfationis auctorem novisse. Ergo ejus nomen a scripto aberat. Porro summum virum, zelo alias catholicæ fidei ultro inflammatum, Romani proceres in *Rufinum* bono quidem animo, ut credere malim, concitare studuerunt, quædam minus catholice in ejus translatione exposita, quæque impietatem Origenis monstrare poterant, ab interprete subtracta, caussantes. Ideo se, Romanosque omnes novam Periarchon versionem ab Hieronymo flagrantissime cupere, ut interpolata proderet, & male explicata convinceret: utque Hieronymum eo magis accenderent, illius ingenium & Fidem in præfatione Operis ficte laudari addiderunt, quasi ejus nominis fama Rufinus propriam hæresim tegere voluisse putaretur. Sed præstat, verba ipsa brevis alioquin Pammachianæ epistolæ, quæ nunc est XL. alias LXIV. in medium proferre: *Sanctus aliquis ex fratribus schedulas ad nos* CUJUSDAM *detulit, quæ Origenis volumen, quod*

RUFINUS. LIB.V.CAP.III. *Periarchon inscribitur, in latinum sermonem versum tenerent. Et quoniam in his multa sunt, quæ tenuitatem nostri ingenii permovent, quæque minus catholice dicta æstimamus, suspicamur etiam, ad excusationem auctoris, multa de libris ejus esse subtracta, quæ apertam impietatem ejusdem monstrare potuissent, quæsumus præstantiam tuam, ut & hoc specialiter non tum nobis, quam universis, qui in Urbe habitant, profuturum opus digneris impendere, ut supradictum librum Origenis, quemadmodum ab ipso auctore editus est, ad fidem, tuo sermone manifestes: & quæ a defensore ejus interpolata sunt, prodas, ut quæ etiam in his schedulis, quas ad sanctitatem tuam direximus, vel contra catholicam regulam, vel imperite edita sunt, redarguas atque convincas. Sane subtiliter in præfatione operis sui, mentionem, tacito nomine, tuæ sanctitatis expressit, quod, a te promissum opus, ipse compleverit; illud oblique agens, etiam te simili ratione sentire. Purga ergo suspiciones hominum, ne, si dissimulaveris, consentire videaris.* Hæc ad Hieronymum Pammachius & Oceanus, dum inter eum Rufinumque præteritæ simultatis ob caussam Origenianam cicatrices vix coaluerant.

II. Rufinus hoc eodem tempore in patriam profecturus, literas ex Urbe ad Hieronymum scripsit, quibus & se diutius quam animo destinaverat, Romæ mansisse, & *Concordiæ* civitate matrem suam vita functam, significavit, *spiritualium* tamen *parentum* (Chromatii & Eusebii) desiderio ad patriam revocatum, quum alioqui matris amissæ luctu illuc accedere prohiberetur, ne scilicet maternæ domus adspectus dolorem propius augeret, quem procul a patria, animo difficulter premere poterat. De Hieronymo etiam oblique conquestus est, quasi, eo non inscio, morsus Romanorum subiisset. Hæc *Rufini* epistola intercidit. Adhuc tamen Hieronymi ad Pammachium & Oceanum, ipsumque Rufinum responsa supersunt, nosque infra quæ in iis continentur, singulatim recensere conabimur, inde historiam Rufinianam illustraturi. Rufinus hæc interim annum & eo amplius Romæ & Pineti moratus, ad Venetiam nostram properaturus, vasa colligit, literasque formatas, publicas fidei tesseras, nonnisi Catholicis, in alienam parœciam abeuntibus, per episcopos dari solitas, ab Siricio Pontifice de more impetrat. Eas postmodum a Rufino prolatas colligimus ex Hieronymo in lib. III. Apol. ubi ait pag. 459. *Siricii in Domino dormientis profers epistolam*. Et infra pag. 462. *tale quid & contra Papam Anastasium disputas, ut, quia Siricii episcopi habes epistolam, iste contra te scribere non potuerit*. Apertius hoc ipsum pandit in epist. XCVI. alias XVI. ad Principiam, quod est epitaphium Marcellæ: *petunt* (Rufinum innuit) *& impetrant Ecclesiasticas epistolas, ut communicantes discessisse videantur. Nec multum tempus in medio, succedit in Pontificatu vir insignis Anastasius*. Siricium Sanctissimum virum inique culpari, quasi homini hæretico literas communicatorias impartiri non dubitaverit, suo loco apparebit. Rufinus ergo Roma discessit

A. D.

A.D.398. ante diem XXVI. Novembris, quo Siricius diem obiit, ex Daniele Papebrochio in Propylæo par. I. pag. 59. & ex Pagio ad eundem annum §. II. alioqui non *Siricii*, sed *Anastasii* literas communicatorias protulisset. Baronius eodem A.D. 398. §. I. ubi Siricium ait demortuum die XXII. Februarii translationem aliquam hoc die & mense quidem, sed anno insequenti 399. peractam pro die emortuali accepit. V. Bolland. Febr. to. III. p.282. Spacium verbis illis Hieronymianis denotatum, *nec multum tempus in medio menses* aliquot fortasse complectitur ante demortuum Siricium, eique suffectum Anastasium. Hic enim mox die V. Decembris, quæ in diem Dominicam incidit, ordinatus est, ex Pagio A. D. 398. §. V. & A. D. 402. §. XVI. Itaque *Rufinus per mollissimum Flaminiæ iter*, ut ait Hieronymus initio libri II. Apologiæ, Mediolanum primo contendit, ubi Simplicianus Ambrosio, die V. Aprilis elapsi anni 397. terræ mandato, in cathedra Mediolanensi successerat, ut Auctor est Mabillonius in Museo Italico to. I. par. II. pag. 115. Rufinus lib. I. suæ Apologiæ, ab Eusebio Cremonensi interpretationem suam libri Periarchon falsatam contendens, impiam sententiam in suas schedas intrusam, sibi per eudem Eusebium Mediolani recitatam conqueritur: *quum*, inquit, *hujusmodi sententiam apud Mediolanum* (Eusebius) *recitaret*, & *a me quæ exigebat*, *falsa esse dicerentur*, *interrogatus a quo accepisset exemplaria*, *respondit*, *matronam quandam sibi dedisse*. Eusebius, qui in præterito dissidio inter Hieronymum Epiphanio faventem, & Rufinum Johannis Hierosolymitani studiosum, palam, ut dictum est, Hieronymo adhæserat, postea Romam, priusquam Rufinus hinc discederet, ex Oriente pervenerat. Ejus iter adventumque accurate designant hæc verba Hieronymi in libro III. Apologiæ pag. 462. *Paulinianus* & *Eusebius* POST ANNUM *vestræ navigationis profecti sunt*. Rufinum initio veris A. D. 397. Nolam adplicuisse probavimus. Quare Eusebius, qui verno tempore, navigationi congruo A. D. 398. in Italiam transmisisse videtur, ineunte æstate ejusdem anni 398. Romæ jam aderat, ubi Rufinum suæ communionis & consortii participem habuit, priusquam uterque, hic Concordiam, ille Cremonam iturus, Mediolanum proficisceretur. Hoc ipsum Rufinus testatur in lib. I. suæ Apologiæ. *Si hoc*, inquit, *in meis literis* (Eusebius) *invenisset*, & *vere scrupulum aliquem ex ipsa lectione cepisset*, *quum me*, *sicut ipse nosti*, *Romæ positum*, *haberet præsentem*, *continuo utique perquisivisset*, & *ipsa ad me scripta detulisset*, *quippe qui usque ad ipsum tempus etiam* VIDERE ME, & SALUTARE, & *in oratione* COMMUNICARE *solitus erat*. De Eusebio Cremonensi Rufinum hic loqui, nos dubitare non sinunt hæc verba Hieronymi contra Rufinum in lib. I. Apologiæ: *vociferare* & *clamita per plateas*; *non est meus liber*; &, *si meus est*, *schedulas inemendatas Eusebius furto abstulit*. Matronam, quæ Rufini schedas tradidit Eusebio, a quo postea Pammachius & Oceanus eas ad Hieronymum transmittendas, acceperunt, fuisse Marcellam, aperte colligitur ex ejus epitaphio, ut di-

cam inferius. Hieronymus commentarios suos in Jeremiam & Matthæum eidem Eusebio nuncupavit.

III. Norisius Cardinalis ubique *Rufinum* exagitans, Mediolanum hæreses suas disseminandi caussa petiisse scribit in Historia Pelagiana lib.I. cap. II. ut *Venerium* ejusdem Urbis Antistitem in suas partes traheret. Inde postmodum Aquilejam se contulisse, *ut Origenianis deliriis patrium etiam solum locupletaret, & Chromatio, alteri Italiæ metropolitæ, novorum dogmatum virus instillaret, ac pro Catholicæ Fidei rudimentis, quæ ante triginta annos ab eodem, tunc presbytero edoctus fuerat, ingratas profecto vices rependens, impiissimis erroribus sanctissimum juxta ac doctissimum senem imbueret*. Neque vir summus tam atrocia in *Rufinum* sine ullo teste dixisse contentus, hæc statim subjungit: *quis autem heic hominis conatus non execretur, qui uno fere tempore tres primarias Italiæ Ecclesias, Romanam, dein Mediolanensem, postremo Aquilejensem Origenianæ Sectæ adjicere petulantissime pertentavit?* Sed vir disertissimus falsam opinionem induisse mihi videtur. Nolim tamen, ut, dum opinionem non probo, ipsi mihi olim benevolo insultare videar. Hoc enim piaculare. Venerius in cathedra Mediolanensi non sedit ante A. D. 400. quo Simpliciani locum implevit. Hic autem Ambrosio successerat, ut dixi,& constat ex Bollandiani operis continuatoribus in Exegesi præfixa to. VII. Maji. Simplicianum vero, Gaudentium Brixiensem, & Chromatium Aquilejensem, sanctissimos æque ac doctissimos viros, quos eâ tempestate Rufinus utique invisit, Origenianis erroribus faciles aures adcommodare potuisse, absque tantorum præsulum injuria dici nequit, præcipue quum nemo ex illis unquam Rufini consuetudinem fugerit, sed ipse in singulorum perpetua communione vixerit. Beatum Gaudentium, Sancti Philastrii discipulum & in cathedra successorem, Rufinus pridem in in Oriente noverat, ejusdemque postea rogatu factum videbimus, ut Clementis Recognitiones ex Græco in Latinum sermonem transtulerit. Istud iter per Insubres Rufino in patriam suam reversuro, fuit proprium & naturale, ut sic loquar, non indirectum, minus proprium, & ob secretas caussas, homini ex Urbe Roma in Venetiam inferiorem ituro, susceptum. Tunc enim, Ferraria & Venetiis nondum conditis, triplici via Aquilejam perveniri poterat.

Prima litorali, Arimino Ravennam ibatur, unde *septem maria Altinum usque* navigabantur, ut ait Antoninus in Itinerario. Altino postea iter erat Concordiam, Aquilejam. Illo ævo supra Bononiam *Palus* intercedebat, quæ a Vibio Sequestro *Padusa Galliæ, a Pado dicta*, appellatur.

Secunda via mediterranea, *Arimino Cæsenam* ducebat. Inde Faventiam, Forum Cornelii, Bononiam, Mutinam, Regium, Parmam, Fidentiolam, Placentiam, Laudem, Mediolanum, Bergomum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Patavium, Altinum protendebatur.

Tertia, item mediterranea, Arimino Bononiam, Mutinam, Vicum Ser-

Serninum & Varianum, Montem Anianum, Ateste, Patavium, Altinum sternebatur. Hæc ex probatissimis Tabulis itinerariis Antonini & Peutingeri. Rufinus ex his tribus communibus Viis *secundam*, ut sibi commodiorem, delegit.

IV. A.D. 399. ad Rufinum in patria morantem scripta fuit, non tamen reddita, Hieronymi epistola XLII. alias LXVI. in qua vir Sanctus illi respondet epistolæ, quam Rufinus Roma discessurus anno elapso ad eum scripserat. Ait, statim ex elegantia latini sermonis, quo noster epistolam scripserat, sibi quod Rufinus significaverat, patuisse, illum nempe *diu Romæ versatum*, quum linguæ latinæ, cujus in diuturna peregrinatione oblitus quodammodo fuerat, assuevisset: quod scilicet nonnisi longo tempore fieri poterat: *diu*, inquit, *te Romæ moratum*, *sermo proprius indicavit*. Se non ambigere, ait, quia amor *spiritualium parentum* ad patriam revocaverit, quem matris defunctæ luctus ab ejusmodi itinere averterat, ne magis coram doleret quod absens vix ferre poterat. Conscientiæ deinde suæ testem Dominum quum appellasset, *post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem, quo quempiam læderet*, hæc statim subjungit: *vera amicitia quod sentit, dissimulare non debet. Præfatiuncula librorum Periarchon ad me missa est* (nempe a Pammachio & Oceano) *quam ex stilo intellexi tuam esse* (nomen enim Rufini aberat) *in qua oblique, imo aperte ego petor. Qua mente sit scripta, tu videris: qua intelligatur, & stultis patet. Poteram & ego, qui sæpissime figuratas sententias declamavi, aliquid de te, vetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed absit a me, ut quod reprehendo in te, imiter. Quin potius ita sententiam temperavi, ut & objectum crimen effugerem, & amicum, quantum in me est, nec læsus læderem. Sed obsecro te, ut si deinceps aliquem sequi volueris, tuo tantum judicio sis contentus. Aut enim bona sunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio: si mala, peccantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius expostulare volui, quam lacessitus publice desævire, ut animadvertas, me reconciliatas amicitias pure colere, & non juxta Plautinam sententiam, altera manu lapidem tenere, panem offerre altera*. Hæc ad Rufinnm Hieronymus subiratus ob suspiciones a Pammachio & Oceano sibi injectas, quasi falsis & subdolis Rufini laudibns in hæreticorum patrocinium traheretur; quanquam Rufinianæ translationis errores omnino silet. Sub finem epistolæ ait, fratrem suum Paulinianum, qui anno elapso 398. cum Eusebio Cremonensi, ad patriam Stridonem iturus, in Italiam trajecerat, nondum illo anno 399. quo hæc scribebat, ad se reversum; se putare tamen ab Rufino visum Aquilejæ apud Chromatinm metropolitam. Addit insuper, se quendam alium *presbyterum Rufinum per Romam Mediolanum* misisse, atque orasse, ut ipsum Rufinum nostrum, ad quem scribit, suo *animo & obsequio* videret. Quisnam fuerit iste Rufinus, & quanto veritatis dispendio celeberrimi scriptores illum cum nostro conflaverint, postmodum differemus; heic tantum

RUFINUS. LIB. V. CAP. III. tantum dixisse contenti, ejus iter adventumque Romam evenisse hoc eodem anno 399. *bieunium* scilicet postquam noster inde discesserat. Id probant hæc verba Hieronymi lib. III. Apol. pag. 462. *Paulinianus & Eusebius* POST ANNUM *vestræ navigationis profecti sunt. Rufinus in caussa Claudii* POST BIENNIUM *missus*. Nos fugit hæc *caussa Claudii*, ob quam Rufinus alter ex Syria Mediolanum properavit, ubi aula Cæsarea tunc aderat. Gravissima tamen fuerit, quum Hieronymus *pro periculo capitis alieni* illud iter contigisse testetur. His in argumento sinceræ cum nostro Rufino amicitiæ memoratis, epistolæ hunc finem imponit: *ceterisque amicis eadem significavimus* (nempe ut Rufinum ejus nomine salutarent) *ne mordentes invicem, consumamur ad invicem. Jam tuæ moderationis est & tuorum, nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei invenias, qui possint figuratis laudibus delectari*.

V. Hieronymus una cnm hocce responso ad *Rufinum*, aliud quoque ad Pammachium & Oceanum responsum misit, ubi Rufini præfatiunculam fusius refutavit, se ab Origeniano dogmate alienum ostendens; nov amque librorum Periarchon ab se adornatam versionem, adjunxit. In hac tamen epistola vir sanctus Rufini interpretis nomini ubique pepercit, in quo mitissimi erga Rufinum animi specimen dedit, quod Romani nequaquam voluissent. Hinc factum, ut quæ, ex eorundem votis, Hieronymi epistolæ deerant, ipsi vivæ vocis veluti commentario in vulgus sparserint, nomen Rufini palam eo magis exosum reddituri, quo Hieronymi auctoritas illum gravius premere videbatur. Vide librum III. Apologiæ Hieronymianæ pag. 467. Immo quia epistola Hieronymi ad Rufinum, de qua supra mentionem fecimus, paullo mitior videri poterat, ipsi nequaquam reddita est, ut hoc pacto altera ad Pammachium per urbem volitans, Rufinum vehementius læderet. Itaque Rufinus de eadem epistola, ad se quidem scripta, non tamen reddita, post simultatem jam eruptam, sero tandem ab suis amicis Romanis edoctus, putavit, eandem ab Hieronymo tunc recens, non olim, quamquam tamen sub falsa nota temporis, jamdudum elapsi, fuisse conscriptam; idque non fortuito, sed dedita opera factum censuit, ut ipse nimirum gravius incusaretur, quasi molestiæ Hieronymi, pari modestia respondere noluisset. Verum Hieronymus crimen non redditæ epistolæ in amicos Romanos his verbis refundit in libro I. Apologiæ pag. 363. *Ego ille moderatus in epistola publica* (ad Pammachium) *qui diligenter cavi, ne quid in te dictum putares, scripsi ad te* STATIM *brevem epistolam, expostulans super laudibus tuis: quam quia Romæ non eras, amici mei tibi mittere* NOLUERUNT *eo quod te dicerent cum Sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conversatione jactitare: cujus exemplum, buic volumini subdidi, ut scias quantum dolorem quanta moderatione necessitudinis temperavi*. Rursus lib. III. Apol. pag. 468. *novum quoque me putas finxisse mendacium, ut epistolam ad te meo nomine componerem, quasi olim scriptam, quo bonus esse videar & modestus: quam tu nunquam omnino susceperis. Hæc res perfacile probari*

bari potest. Multi Romæ ejus exemplaria habent ante hoc circiter TRIENNIUM, *qui tibi eam mittere noluerunt, scientes quæ de meo nomine jactitares, & quam indigna homine Christiano ac nefanda confingeres. Ego scripsi nesciens quasi ad amicum. Illi non reddiderunt ei, quem inimicum noverant, parcentes & meo errori & tuæ conscientiæ. Et simul argumentaris, quod si talem tibi epistolam scripseram, non debueram contra te in alio libello* (nempe in epistola ad Pammachium & Oceanum) *multa mala scribere. Hic est totus error tuus, & hæc justa querimonia, quod quæ nos in hæreticos dicimus, tu in te dicta confingis; & nisi illis pepercimus te putas esse violatum*; non enim Rufinus in jam dicta epistola ad Pammachium & Oceanum, nominatim appellabatur.

VI. Quum Hieronymus illo ipso tempore, quo ad Pammachium & *Rufinum* literas misit, *Rufinum* alterum *in caussa Claudii* Mediolanum miserit, qui *Rufinum* nostrum ejus verbis salutare debuerat, ominari licet, illum eundem *Rufinum* utramque epistolam superius memoratam ad Pammachium tulisse: a quo postmodum prima, Rufinum sugillans, in vulgus sparsa; altera Aquilejam ad Rufinum neutiquam missa. Pammachium certe his verbis innuit Hieronymus, Rufinum alloquens: *tibi eam mittere* NOLUERUNT, *Aquilejam* scilicet, sive *Concordiam*. Rufinum illum alium, Hieronymi necessarium, a nostro diversum, tunc Romæ apud Pammachium, Hieronymi pariter necessarium, nostrique hostem, mansisse, luculenter nos docent Acta Concilii Carthaginiensis apud Sanctum Augustinum in libro II. de Peccato originali cap. III. ubi hæc referuntur: *Cælestius: dixit Sanctus presbyter Rufinus Romæ, qui mansit cum Sancto Pammachio: Ego audivi illum dicentem, quia tradux peccati non sit*. Hoc post Siricii obitum Rufinique nostratis discessum in patriam, sub Papa Anastasio evenisse, testatur initio sui Commonitorii Marius Mercator: *hanc*, inquit, *ineptam & non minus inimicam rectæ fidei quæstionem (quia tradux peccati non sit) sub sanctæ recordationis Anastasio Romanæ Ecclesiæ summo Pontifice Rufinus quondam, natione Syrus, Romam primus invexit*. Ergo hic *Rufinus, natione Syrus*, ex Syria pridem Romam & Mediolanum missus, Pammachio hospiti suo responsum Hieronymi contra *Tyrannium Rufinum* nostrum natione Italum cum nova translatione librorum Periarchon reddidit, epistolamque ad eundem Rufinum Aquilejam transmittendam: cui tamen a Pammachio nequaquam reddita est. Huetius lib. II. cap. IV. sect.I. §.XII. ait, ideo non fuisse transmissam, quia *per vectaræ moras serius Romam delata fuit*. Non redditæ epistolæ veram caussam accipe. Ob diremtam inter utrunque gratiam, post novam ab Hieronymo paratam librorum Periarchon interpretationem, ejus amici epistolam suppresserunt.

VII. Sed præcipua capita Hieronymianæ epistolæ ad Pammachium recenseamus. Hieronymus diluere satagit Rufinianam præfationem librorum Periarchon, in qua ipse, ut ornatus & magnificus Origenianorum operum interpres & præco, ad sidera extollitur: Hanc laudem Alexandriæ

RUFINUS. LIB.V.CAP.III. xandriæ & Romæ a *Rufino* alias sparsam, contumeliæ loco se habere fatetur: *Schedulæ* (sic orditur Hieronymus,) *quas misistis honorifica me affecerunt contumelia, sic ingenium prædicantes, ut fidei tollerent veritatem*. Ait se Origenem duobus in locis laudasse, in præfatiunculis Homiliarum in Cantica, & libri de Nominibus Ebraicis; nusquam tamen de Origenis *dogmate* se ibi loquutum: *laudavi*, inquit, *interpretem*, *non dogmatisten*, *ingenium*, *non fidem*; *philosophum*, *non Apostolum*. *Quod si volunt super Origene meum scire judicium*, *legant in Ecclesiasten Commentarium*; *replicent in epistolam ad Ephesios tria volumina*, & *intelligent*, *me semper ejus dogmatibus contraisse*. His consona etiam infra repetit, & in epist. XXXIX. alias LXII. ad Theophilum. Hæ tamen excusationes non multum arrident doctissimo Abrincensi Episcopo, *Rufini* alias haudquaquam studioso, in Origenianis lib. II. cap. IV. Sect. I. §. XVII. quum enim Commentarios in Ecclesiasten & in Epistolam ad Ephesios magniloquus Doctor, Adamantii scitis inserserit, eadem vix semel refellit; immo ne Origenem quidem auctorem laudat: quæ si tunc pro falsis habuisset, utique censura notasset: *nam quod dicunt* (inquit Hieronymus in prologo libri II. Commentariorum in Micheam) *Origenis me volumina compilasse*, & *contaminari non decere veterum scripta* (*quod illi maledictum vehemens esse existimant*) *eandem laudem maximam duco, quum illum imitari volo*, *quem cunctis prudentibus* & *vobis placere non dubito*. In præfatione ad librum de Nominibus Ebraicis, neminem ait, nisi imperitum negare, Origenem *post Apostolos Ecclesiarum* esse *magistrum*. Hieronymus deinde in epistola totus in eo est, ut, contra *Rufinum*, ostendat, se temere non laudasse Origenem, magnorum virorum exempla sequutum, a quibus auctores, quanquam alias erroribus scatentes, propter ingenium laudari tamen potuerunt: *Sic*, inquit, *beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur*, *ut ejus scripta probant*: *quumque eruditi* & *ardentis viri delectetur ingenio*, *Montanum cum eo*, *Maximillamque non sequitur*. *Fortissimos libros contra Porphyrium scribit Apollinarius*; *Ecclesiasticam pulchre Eusebius Historiam texuit*, dum tamen alter in mysterio Incarnationis erravit, *Verbum*, non animam, sed solam carnem, adsumsisse somnians, alter impietatis Arii propugnator exstiterit. Postea subjungit: *dum essem juvenis miro discendi ferebar ardore*, *nec juxta quorundam præsumptionem ipse me docui*. Hic manifesto *Rufinum* carpit, quem sine magistro se literas Græcas didicisse gloriatum, Hieronymus etiam alibi tradit. Itaque ait, se Apollinarium Laodicensem, Didymum, & etiam Baraninam Judæum audivisse: omnia ab se Origenis scripta esse perlecta, itaut ejus tamen errores diligenter caverit. Queritur, suas literas olim ad Didymum, quasi ad magistrum scriptas, a quodam (*Rufino*) prolatas fuisse, quanquam nihil *præter honorem* & *salutationem* continerent. Postremo illud urget, se nunquam fuisse Origenistam, sique fuit, se jam esse desinere. Hinc reliquos (*Rufinum*) ad se imitandum hortatur; &, impense laudato

laudato Adamantio, illiusque erroribus explosis, ea omnia despicit, quæ de adulteratione librorum ejus *Rufinus* scripto tradiderat; Apologiamque sub nomine *Pamphili martyris* ab Rufino vulgatam, non Pamphili, sed Didymi, vel alterius fœtum esse contendit. Hieronymus hanc epistolam scribens, ait: *centum quinquaginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri*. Illum A. D. 253. fato functum ostendit Tillemontius to. III. Artic. XXV. pag. 548. & 753. Annis 253. ex sententia Hieronymi adde alios 150. & habebis annos epochæ Christianæ 403. secundum quidem Hieronymum, qui Eusebii ab se latinitate donati calculos sequitur. Hæc epocha quum Dionysianam nostram *biennium* antevertat, ut alibi notavi, deme illud *biennium*, & supererit annus 401. Quare particula *prope* in hoc centum & quinquaginta annorum spacio, secum aliud biennium aufert, unde habemus annum vulgarem 399. quo suam epistolam scripsit Hieronymus. Eandem epocham sic paullo infra confirmat: *cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? Cur profers in medium, quod Petrus & Paullus edere noluerunt?* His verbis innuit ab initio æræ Christianæ tunc annos 400. jam elapsos, & 401. in cursu fuisse. Deme *duos*, quibus epocha Eusebiana nostram vulgarem superat, & habebis annum Dionysianum 399.

CAPUT IV.

I. *Apronianus ad Rufinum mittit exemplar Hieronymianæ epistolæ in vulgus sparsæ. Varia de Aproniano & ejus gente proferuntur.* II. *Rufini Apologia contra Hieronymi epistolam.* III. *Ejusdem Apologiæ libri* I. *synopsis, objectiones dogmaticas continens.* IV. *Rufinus se omnino catholicum, & ab hæresibus Origeni impactis, vacuum fuse demonstrat.* V. *Apologiæ liber* II. *enucleatur.* VI. *Varia in Hieronymum a Rufino congesta.* VII. *Hujus brevior Apologia ad Anastasium.*

I. PAmmachius, Oceanus, ceterique Rufini æmuli Hieronymianæ epistolæ exemplaria, in illius dedecus, continuo per manus hominum spargenda curarunt, Romanis, ut fit, in contraria studia interim scissis, quippe aliis Hieronymo, aliis Rufino faventibus. Pro Rufino præcipuus cum *Macario* eminuit *Apronianus*. Hic epistolæ apographum Aquilejam ad amicum transmisit, quo ex patria sua *Concordia* apud *Chromatium* secesserat. Erat *Apronianus* ex gente *Turcia Asteria Aproniana*, Romæ post sæculorum memoriam nobilissima, quam trabeæ Quirinales, Urbanæ præfecturæ, militaresque & palatinæ dignitates numerosa annorum serie decoraverant. Sed splendidissima martyrum purpura longe illustriorem reddiderat; nam *Rufina* & *Secunda* sorores, ex hac eadem familia, pro Christiana religione mortem oppetierunt A. D. 257. die X. Julii. Hunc Apronianum *Rufinus* ex cultu ido-

RUFINUS. LIB.V.CAP.IV. lorum ad Christi fidem traduxerat, quem ideo in singulis prologis operum, quæ eidem inscripsit, *filium suum* vocat, qua phrasi, eodem sensu a Sancto Paulino mox usurpanda, Rufinus ostendit, se Fidei Christianæ eum peperisse, quanquam subinde etiam *Melania* senior catechesi Apronianum instruxerit, teste Palladio in Historia Lausiaca cap. CXIX. ubi ait de nobilissima femina Romam reversa: *ibi quidem quum esset, beatissimum virum maximæ æstimationis clarissimum Apronianum, qui erat Gentilis, catechesi instituit, persuasitque, ut contineret etiam cum sua uxore, ejus autem sororis filia, Avita nomine*. Hinc patet, *Avitam* ex *Melaniæ* sorore, cujus nomen nos fugit, ortam fuisse. Idem Palladius cap. CXXXIV. *Aproniani* filiam, *Eunomiam* memorat: *vidi etiam beatam Avitam cum ejus marito Aproniano, & eorum filia Eunomia*. Sed piis conjugibus fuit etiam filius *Turcius Asterius*, qui una cum patre baptismi gratiam suscepit, teste Paulino in Natali XIII. ver. 260. ubi de *Piniano*, quem ipse *Paulinus* Christo genuerat, deque *Asterio* sic canit.

Eminet hic proprio mihi filius in grege primus,
Ast aliud mihi par lumen in Asterio est,
Quem simul unanimes vera pietate parentes
Infantem Christo constituere sacrum.
Ut tamquam Samuel primis signatus ab annis
Cresceret, in Sanctis votus, alente Deo.
Prima puer, Christi sub nomine, murmura solvit,
Et Domini nomen prima loquela fuit.
Jamque parente Deo regnis cœlestibus ortus,
Sidereo pariter nomine & ore micat.
Hunc puerum & fratrem fecit pia gratia patri,
Nam pariter sancto flumine sunt geniti:
Quos natura gradu diviserat, hos Deus almo
Munere germanos in sua regna vehit.

Aproniani rogatu multa Græcorum scripta Rufinus latinitate donavit; Homilias Origenis in Psalmos XXXVI. XXXVII. XXXVIII. Gregorii Nazianzeni Apologeticon, Homilias VIII. Basilii Magni, ac Xysti sententias, hasque singulas lucubrationes brevi epistola, seu *prologo*, ut ipse ait, *Aproniano filio suo* nuncupavit. *Avitam* quoque Aproniani uxorem ab Rufino *filiam* dici videbimus, propterea quod utrunque conjugem Jesu Christo genuisset. Heic me ad alia properantem sistit claræ memoriæ Cardinalis Norisius penitioris antiquitatis scrutator diligentissimus, qui in Cenotaphiis Pisanis Dissertatione IV. cap. II. §. I. dum gentem *Turciam Asteriam Apronianam* prisco suo splendori restituit, *Apronianum* nostrum cum aliis *Apronianis* junctim enumerans, pene indictum abire finit. Idem videtur ac *Turcius Secundus Asterius Apronianus*, A.D. 376. Sacerdos Collegii XV. Virorum sacris faciundis apud Onuphrium Pavinium in Commentariis ad librum III. Fastorum pag. 302. qui *Norisio* natus

natus videtur ex altero *Aproniano*, qui præfuit Urbi, Juliano imperante A. D. 363. nam tempora congruunt, titulusque *Viri clarissimi*, quo eum Palladius ornavit. De eo sic cecinit Paulinus in Natali XIII. v. 157. RUFINUS. LIB.V.CAP.IV.

Apronianum Turciæ gentis decus,
Ætate puerum, sensibus canis senem,
Veteri togarum nobilem prosapia,
Sed clariorem Christiano nomine;
Qui mixta veteris & NOVI ORTUS gloria
Vetus est Senator Curiæ, Christo NOVUS.

Aproniani majorum Stemma præstat hoc loco explicare.

A.D. 311. *L. Turcius Secundus Apronianus*
Consul incerti anni.
Ex Panvinio ad Fastos libro III. pag. 296. Grutero pag. CCCCLXXVI. 7. & Norisio Differt. IV. ad Cenotaphia Pisana pag. 433.

A.D. 339. *L. Turcius Apronianus*
Præfectus Urbi.
Ex iisdem & Indiculo Præfectorum Urbis apud Ægidium Bucherium in Commentario de Doctrina temporum pag. 240.

A.D. 363. *L. Turcius Apronianus Asterius:*
Corrector Tusciæ & Umbriæ & Præfectus Urbi.
Ex iisdem.

A.D. 376. *L. Turcius Secundus Asterius Apronianus*
Sacerdos collegii XV *virum sacris faciundis.*
Ex Panvinio ad Fastos lib. III. pag. 302. & ex Norisio pag. 435. A Rufino & Melania Seniore ad Christi fidem conversus A. D. 397.

A.D. 397. *Uxor* Avita, *sororis ejusdem* Melaniæ *filia*.
Ex Palladio in Historia Lausiaca cap. CXIX. & ex Paulino in Natali XIII. v. 230.

RUFINUS.
LIB.V.CAP.IV.

A. D. 398.

Eunomia. Ex Historia Lausiaca capit. CXXXIV. & ex Paulino in Natali XIII. v. 232.	*Turcius Asterius Apronianus*, Una cum patre baptismi gratiam suscepit. Ex Paulino in Natali XIII. v. 270.

Hæc de Aproniano, Rufini necessario exposui, quia virum nobilitate, doctrina, & veritatis agnitæ gloria spectatissimum, scriptores pene silentio prætererant.

II. *Rufinus*, accepto exemplari epistolæ Hieronymianæ ad Pammachium, ratus, quæ contra se scribebantur, haudquaquam sibi negligenda, ad cudendum responsum continuo animum adplicuit. Hoc responsum intercidisse arbitratur *Huetius* in Origenianis lib. II. cap. IV. §. XVIII. & Caveus in Historia sua literaria: in quo errore versari videtur etiam Dupinus tom. III. Bibliothecæ, dum *Rufini* Invectivas perperam dictas, quæ omnium manibus teruntur, contra *Apologiam*, non vero contra Hieronimi *epistolam*, scriptas censuit. Sed *Rufinus epistolæ* ipsi *Apologiam* opposuit, quæ sub falso nomine *Invectivarum* adhuc superest. *Epistolæ* initio quum dixisset Hieronymus: *omittam personas; rebus tantum & criminibus respondebo; neque enim caussæ prodest maledicentibus remaledicere, & adversarios talione mordere*, hoc idem subsequentibus verbis *Rufinus* carpit sub ipso limine suæ Apologiæ: *quia ergo initio hujus Invectionis suæ* (sic vocat Hieronymi epistolam) *promittit se omissurum personas, & rebus tantum & criminibus responsurum; utrunque autem falsum est; nam cui respondeat crimini, quod nullus obtendit? quomodo autem omittit personas, quum interpretem librorum toto Invectionis suæ textu indesinenter incuset & laceret?* Hæc *Rufinus*, qui etiam in libro II. ait, se Hieronymi *Epistolæ* respondere: *apud nonnullos*, inquit, *fratrum, etiam hanc nobis inurere conatus est maculam, & nunc iterare per* LITERAS. Hæ *literæ* sunt epistola ad Pammachium. Multa alia consulto prætereo, quando ex his abunde constat, *Rufini* responsum ad Hieronymianam Epistolam, nequaquam intercidisse, ut viris doctis creditum est. In duos libros *Apologiam* suam dispescuit *Rufinus*, quam postea Librarii *Invectivarum* odioso nomine inscripserunt; nam in lib. I. ipsemet diserte *Apologiam* vocat: *conveniens puto*, inquit, *huic Apologiæ nostræ inserere*, &c. Et non multo ante finem ejusdem lib. I. *concludam Apologiæ nostræ primum volumen*. Quid? Quod ipsemet Hieronymus in lib. III. suæ *Apologiæ* pag. 453. idem affirmat: *de carnis resurrectione quid sentias, jam in Apologia tua didicimus*. Quemadmodum vero Librarii *Invectivarum* nomen Rufinianæ Apologiæ indiderunt, ita non

solum

solum *Rufinus* Hieronymi Epistolam contra se scriptam *Invectivas* & *Invectionem* vocat; sed Hieronymus ipse in lib. III. Rufini *Invectivas* appellat. Noster sic initio Apronianum alloquitur: *perlegi scripta tua, Aproniane, fili carissime, quæ ab amico & fratre bono* (Hieronymo) *de Oriente ad virum nobilissimum Pammachium missa, transmisisti ad me. Recordatus sum sermonis prophetici, qui ait: filii hominum dentes eorum arma & sagittæ & lingua eorum machæra acuta. Verum ad hæc vulnera, quæ infiguntur ex lingua, inter homines medicus pene nullus est: & ideo converti me ad Jesum, cælestem medicum, qui mihi antidotum potentissimam dedit de Evangelii sui pyxide prolatam, quæ vim doloris spe futuri apud se justi examinis, solaretur. Potio ergo ipsa, quam temperavit Jesus, hæc erant verba: beati, inquit, estis quum vos persequuti fuerint & dixerint adversum vos omne malum, mentientes. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cælis. Sic enim persequuti sunt & prophetas, qui erant ante vos.* Hoc se medicamento contentum, de reliquo ait silere decrevisse, sed respondendi ex parte sibi justam necessitatem imponi, proptereaquod nisi hæreseos crimen sibi ab Hieronymo impactum repelleret, apud multos fama sua in magno discrimine versari diceretur; *quare*, inquit, *compellor contra votum meum & propositum respondere, ne forte reticendo, videar crimen agnoscere, quamvis Christiano cetera crimina silendo depellere, exemplo Domini, gloriosum sit. Sed tamen hoc, in Fide, si fiat, maximum scandalum generat.* Primus Apologiæ liber dogmaticis criminationibus refellendis plerunque versatur. Hunc *Rufino* auspicari placuit ab initio epistolæ, ubi Hieronymus scripsit: *Omittam personas, rebus tantum & criminibus respondebo: neque enim caussæ prodest maledicentibus remaledicere, & adversarios talione mordere.* Rufinus verbis a me superius adductis, quum utrumque falsum esse dixisset, *omissa*, ut ait, *omni ironia, & hypocriseos tergiversatione, quæ Deo execrabilis est, se, licet incomtis verbis, & oratione incomposita, responsurum* profitetur, veniam imperitiæ suæ a legentibus sibi concessum iri confidens, *quia*, inquit, *non alios accusamus, sed nosmetipsos a maledictis purgare contendimus*, & ideo studemus, ut non tantum in nobis sermo, quantum veritas luceat. Illud ante omnia Hieronymum vere dixisse fatetur, nimirum, *se non reddere maledictum pro maledicto*, hoc satis verum esse contendit; *non enim pro maledictis sed pro benedictis & laudibus convicia & maledicta* queritur sibi restitui. Hoc ipsum argumentum identidem urget, se in Hieronymo eloquentiam & studium in Græcis interpretandis laudasse, neque se illius unquam Fidem læsisse contendens. Veniam ab eo deprecatur, *siquid asperius, aut incomtius dicturus est*, *quia*, inquit, *imperitum hominem ad respondendum lacessivit, quem sciret non posse per multam dicendi & eloquentiæ copiam id agere, ut is, quem læsum vellet ac vulneratum, nec vulneratus videatur esse nec læsus.* In summa, *qui objectas depellere a se maculas cupit, necessitate sibi* RUFINUS. LIB.V.CAP.IV

ref-

responsionis imposita, cogitare jubet, non quam eleganter & ornate, sed quam vere respondeat.

III. Quoniam Hieronymus initio epistolæ suæ hæc verba protulerat: *quasi sine me hæretici esse non possint*, Rufino hæc eadem in præcipuum suæ disceptationis argumentum repetere placuit. Quare contra omnes hæreses, sibi præcipue, & Origeni, affictas, sacratissimam & perpetuo servatam Fidei suæ regulam statim exponit, utque suum dogma de *Trinitate*, & de *Carnis* resurrectione catholicum esse tueatur, proprium *Aquilejensis* Ecclesiæ morem, ab se cum baptismo susceptum, aperit, in undecimo Symboli Apostolici articulo, ubi carnis resurrectionem profitemur, pronomen *hujus* adjungentis, ut errorem exploderet affirmantium, non in propria carne sed alieno in corpore homines resurrecturos. Sed quandoquidem ipsa res aptius, quam Rufini verbis, explicari vix potest, eadem heic ex parte recitabimus: *ego*, inquit, *sicut & ipse* (Hieronymus) *& omnes norunt, ante annos* FERE TRIGINTA *in monasterio jam positus* (Aquilejæ) *per baptismi gratiam regeneratus, signaculum fidei consequutus sum per sanctos viros Chromatium, Jovinum, & Eusebium, opinatissimos & probatissimos in Ecclesia Dei Episcopos, quorum alter* (Chromatius) *tunc presbyter beatæ memoriæ Valeriani* (Aquilejensis Metropolitæ) *alter Archidiaconus, alius diaconus, simulque pater mihi & doctor fidei fuit. Illi ergo sic mihi tradiderunt, & sic teneo, quod Pater & Filius, & Spiritus Sanctus unius deitatis sint, unius substantiæ, coæterna, inseparabilis, incorporea, invisibilis, incomprehensibilis Trinitas, & sibi soli, ut est, ad perfectum nota: quia nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius: & Spiritus Sanctus est qui scrutatur etiam alta Dei, & ideo caret omni visibilitate corporea; sed intellectuali illo deitatis oculo videt Patrem Filius & Spiritus Sanctus, sicut Pater videt Filium & Spiritum Sanctum; nec est prorsus ulla in Trinitate diversitas, nisi quod ille Pater est, & hic Filius, & ille Spiritus Sanctus; Trinitas in personarum distinctione, unitas in unitate substantiæ, & quod unigenitus Filius Dei, per quem a principio omnia quæ sunt, facta sunt, sive visibilia, sive invisibilia, in novissimis diebus carne & anima humana suscepta, homo factus est, & passus est pro salute nostra. Et tertia die suscitata illa ipsa carne, quæ posita fuerat in sepulcro, resurrexit a mortuis: & eum ipsa eadem carne glorificata, ascendit cœlos, unde & exspectatur venturus ad judicium vivorum & mortuorum. Sed & simili modo nobis quoque spem resurrectionis dedit, ut eodem ordine, eadem consequentia, pari eademque forma, qua ipse Dominus resurrexit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus, non nubes aut auras tenues, ut calumniantur; sed hæc ipsa, in quibus nunc vivimus, vel morimur, nostra corpora recepturi. Nam quomodo verum erit, quod resurrectionem carnis credimus, nisi in ea vere & integre carnis natura servetur? Absque ullis ergo præstigiis, vera & integra carnis hujus nostræ, in qua nunc su-*

fumus, resurrectionem fatemur. Ita *Rufinus* ex symbolo Fidei catholicæ: quod una cum sacramento baptismi se animo imbibisse testatur. Ceterum symboli dogmata ita urget, ut ex antiquæ in Ecclesia disciplinæ publico & notissimo documento suam Fidem plenius tueatur; majores enim nostros Aquilejenses gratiam baptismi suscepturos, per se quidem adultos, infantes vero per compares, palam & publice, fidelium populo audiente, symbolum reddidisse, multis veterum testimoniis, & *Rufini* etiam in Expositione symboli, ostendit vir doctus *Geverhartus Eimenhorstius* in notis ad *Gennadium* de Ecclesiasticis dogmatibus cap. LXXIV. pag. 173. illud *Gennadii* explanans: *baptizandus confitetur Fidem suam coram Sacerdote*, nimirum *Episcopo* ejus sacramenti ministro ordinario. *Rufinus* hæc omnia nequaquam dixisse contentus, resurrectionis articulum ab se luculenter & sine ulla ambage explanatum, adhuc amplius explanat, *singulare*, inquiens, *& præcipuum Ecclesiæ nostræ* (Aquilejensis) *mysterium pandens*. Etenim quum omnes Ecclesiæ post *peccatorum remissionem*, dicant statim CARNIS *resurrectionem*, Aquilejenses nostri, prænomine addito, dicebant, HUJUS *carnis resurrectionem*. Sed heic quoque verba ipsa *Rufini* præstat audire: *Sancta Aquilejensis Ecclesia, Dei spiritu, futuras adversum nos calumnias prævidente, ubi tradit carnis resurrectionem, addit unius pronominis syllabam, & pro eo quod ceteri dicunt* CARNIS *RESURRECTIONEM, nos dicimus* HUJUS *carnis resurrectionem, quo scilicet frontem, ut mos est, in fine symboli signaculo contingentes, & ore, carnis* HUJUS, *videlicet, quam contingimus, resurrectionem fatentes, omnem venenatæ adversum nos linguæ calumniandi aditum præstruamus*. Hoc idem postea in explicatione symboli, *Rufinum* accurate enarrantem audiemus, & insuper omnes hæreses Origeni adscriptas, clare damnantem. Mox omnia jam recitata, isthoc emphatico epiphonemate concludit: *estne aliquid hac confessione plenius? Est aliquid ista expositione perfectius? Sed nihil, ut video, profuit nobis tanta hæc cautela Spiritus Sancti*. Hæc de articulo *resurrectionis* in propria, vera, & palpabili, sed incorruptibili carne humana, quæ ossibus & membris suis constet, latius adhuc persequitur, ut ab se quamcumque ambiguitatis & suspicionis umbram amoliatur, quasi humanum genus in alia carne & corpore, quam humano, resurrecturum credidisset, aut crederet. Expositis quæ Fidem suam de Trinitate, Incarnatione, Resurrectione, secundo adventu, & futuro judicio Salvatoris nostri spectabant, gradum facit ad suam interpretationem librorum Periarchon. Arguebatur Origenes, quasi omnes peccatores, & ipsum etiam Diabolum restitutum iri tradidisset, animas quoque ante creatas esse, quam corpora, easque cœlo deductas & corporibus insertas. Ad hæc *Rufinus*, se nihil, ait, pro Origene agere, nec Apologeticum pro ipso scribere, *sive enim stat apud Deum, sive lapsus est, ipse viderit*; cogi tamen ejus meminisse, quod dum Origenes arguitur, ipse a Hieronymo non jam oblique, sed palam mucrone distri-

RUFINUS. LIB. V. CAP. IV.

cto

RUFINUS. LIB.V.CAP.IV. cto feriatur. Cur interpretationem suam adorsus fuerit, se *paucissimis & verissimis* absoluturum declarat, licet apud Apronianum, quem alloquitur, quique rem bene norat, hoc supervacaneum fortasse videtur; *tamen*, inquit, *& ignorantes convenit noscere, simul etiam quia & hoc non solum ipse* (Hieronymus) *sed & omnis schola ejus* (Pammachius, Oceanus, Marcella, Eusebius) *jactat de nobis, quod quum aliter promiserimus nos in præfationibus translaturos, aliter fecerimus in opere. Ideo non solum ipsis, sed & aliis respondebimus, quibus vel proprius livor mentem, vel criminatio aliena conturbat*. Hæc produnt, *Rufino* ex Urbe significatum, multos contra illum signa contulisse. Occasionem ergo suæ translationis deberi pandit *Macario*, in urbe notissimo, non sibi, quasi nimirum opus malo animo interpretandum delegerit, *quod neque ipse* (Hieronymus) *neque alius quis veterum interpretum delegisset*. Sic vero crimen suum Macarii umbone defendit: *vir*, inquit, *fide, eruditione, nobilitate, vita clarus Macarius, quum opuscula adversus fatum vel mathesim haberet in manibus, eaque utili & necessario labore componeret, in aliquantis vero, quia erat perdifficilis materia, de divinæ providentiæ disserere dispensationibus hæsitaret, per soporem, sibi a Domino tale aliquid dicebat ostensum: quod navis ei quædam demonstraretur eminus adventare per pelagus, quæ quum portum fuisset ingressa, nodos suæ hæsitationis absolveret. Exurgens vero quum de visu sollicitus cogitaret; nos supervenisse ajebat in tempore: quibus continuo & opuscula sua & ambiguitatem indicavit & visum*. Subinde Macarius ab Rufino sciscitatus, quid de talibus sentiret Origenes, *breviter sibi ejus, de singulis quibusque sententias, orat exponi*. Rufinus rem factu esse difficilem caussatus, addidit, *Sanctum tamen Pamphilum martyrem quadam ex parte tale aliquid operis conscripsisse in Apologetico suo*. Macarius *continuo id sibi poscit in latinum verti*, nihil Rufini excusationem moratus, onus propterea detrectantis, quod *usum hujuscemodi operis non haberet, & se ad latinum sermonem tricennali jam pene incuria torpuisse* affirmaret. *Perstitit tamen Macarius deprecans qualicumque sermone notitiam sibi tantum eorum, quæ cupiebat, ostendi*. Quare tandem *Rufinus*, precibus & adjurationibus *Macarii* compulsus, utrumque opus absolvit, in præfationibus fidem suam exponens, protestatus se ita *credere, sicut Fides catholica est*. Singulis, de quibus in iisdem præfationibus lectores monitos voluit, repetitis, suæ Fidei documentum inde habendum esse contendit; ejus salva ratione, se legere, disserere, interpretari secundum illud Apostoli: *omnia probantes, quod bonum est tenentes, ab omni specie mala nos abstinentes*. Neque se ab aliis admonitum vel coactum hæc modo dicere, quæ ante non senserit, quum priusquam ab ullo appeteretur, hæc de sua fide præfatus fuerit, itaut prima confessionis suæ vox omnem contrarii dogmatis suspiciónem procul avertat. In libris Periarchon interpretandis ait se cavisse, ne illa proferret, quæ Origeni ipsi essent contraria, non quæ ab aliis discreparent,

rent,quemadmodum in præfatione se facturum spoponderat : quæ de Deo dicuntur, ad Fidem ; quæ de creaturis ad rationem pertinere declarat. Se nihil sui protulisse; Origenem, ut Apostolum,aut prophetam haudquaquam laudasse;Fidem suam præmisisse,*quæ in omnibus cum ecclesiastica confessione concordet*.In interpretando,se Hieronymi exemplum sequutum, suumque propositum palam etiam designasse. Dum mala ex translatione sustulit, bona reddidit, nihil suum addidisse. In quodam loco interpretando, quæstio habebatur in Valentinianos & Anthropomorphitas, Deum corporeum dicentes, & humanis eum membris habituque describentes; heic *Rufinus*, naturam Dei, nulli visibilem esse sic affirmavit; *aliud quidem est videre, aliter noscere. Videri & videre corporum est, nosci & noscere, intellectualis naturæ est*. Hoc amplius prosequutus, de iis conqueritur, qui *ad insidiandum* sibi de *Oriente transmissi sunt*, (heic designat Eusebium Cremonensem) qui, ut ait, *non solum perversa intelligentia, verum etiam verborum adulterio conati sunt infamare*. Ait se nequaquam loquutum de comparatione Patris aut Filii, sed de ipsa deitatis natura, num ei aptum visibilitatis vocabulum videretur, seque hæreticis respondisse, qui Deum visibilem, quia corporeum, dicunt; visio enim proprie corporis est. Quare Origenes visionis appellationem, tanquam suspectam refugiens, melius putavit in natura deitatis, nempe inter Patrem & Filium, illo sermone uti, quem ipse Dominus definivit: *nemo novit filium, nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius*, hoc pacto ad excludendam occasionem hæresibus, *notionem* potius in natura deitatis, quam visionem dicens; quum *visio* occasionem aliquam hæreticis præbere videretur. *Notio* autem inter Patrem & Filium servat indissociabilem veritatem, præcipue Evangelii auctoritate accedente. Ingenue fatetur, se verba, in Græco incautius fortasse posita, declinavisse, quod ratio, quam exposuit, contra hæreses utilis videretur. Hoc tamen judicio legentium relinquit, eorum scilicet, quorum animus ab invidia, favore, & odio sit vacuus. Non videri id sibi crimini vertendum, quanquam fortasse otiosum, ubi invisibilitatis æqualitas inter Patrem & Filium & Spiritum Sanctum confirmatur Ulterius in schedas suas impia verba, quod supra tetigerat, intrusa fuisse conqueritur. Hoc ut clarius patefiat, utranque lectionem heic junctim repræsentabimus.

I.	II.
Verba genuina Origenianæ versionis Rufini.	*Verba adulterina Origenianæ versionis Rufini.*
Quod si requiris a me, quid etiam de ipso unigenito sentiam, si, ne ipse quidem visibilem dicam naturamDei,qui naturaliter invisibilis est; non sibi statim vel impium videatur esse, vel absurdum; rationem quippe dabimus consequenter.	Quod si requiris a me, quid etiam de ipso unigenito sentiam, si, ne ipse quidem visibilem dicam naturam Dei, qui naturaliter invisibilis est, non tibi statim vel impium, vel absurdum videatur esse, quia sicut Filius Patrem non videt, ita nec Spiritus Sanctus videt Filium.

Ob hoc facinus, ut ait, *in ecclesia inauditum*, acerrime invehitur in Eusebium & Marcellam, neutro tamen pro modestia sua, nominatim expresso. Errore scribentis, aut lapsu sermonis deprehenso, schedas corrigi & emendari voluisset, non falsa interseri, *ut vita fratris infamaretur*. Quum falsam hujusmodi sententiam Mediolani sibi recitaret Eusebius, & ab se quæ legebat, falsa esse dicerentur, *interrogatum a quo accepisset exemplaria*, respondisse significat, *matronam quandam* (Marcellam) *sibi dedisse*. De ea *Rufinus, quæcumque illa est*, nihil se dicere scribit, sed sui eam & Dei conscientiæ derelinquere. Sibi vero Dei testimonium, Macarii & Aproniani sufficere, qui schedas autographas necdum completas, ab initio legerint, & etiamnum assumentum illud adulterinum servet: *quia sicut Filius non videt Patrem, ita nec Spiritus Sanctus Filium videt*. Hoc postquam non solum se nunquam scripsisse, sed & ab alio falsatum indicasset, anathema dicit neganti, quod *non ita videt Filius Patrem, sicut Pater Filium, & non ita videt Spiritus Sanctus Patrem & Filium, sicut videt Pater Filium & Spiritum Sanctum. Videt enim*, inquit, *& verissime videt, sed ut Deus Deum, & lux lucem; non ut caro carnem; sed ut Spiritus Sanctus, non corporeis sensibus, sed virtutibus Deitatis. Siquis hæc negat sit anathema in æternum.* Ex his aperte colligitur, illud assumentum Rufinianæ translationi superadditum, non, ut interpreti, sed, ut Origeni, hæreseos crimen impingeretur, quasi nimirum illud idem in Græco repertum, *Rufinus* ab latina versione resecuisset. Hoc produnt verba Rufini: *memini sane, quod aliquis eorum, quum argueretur falsasse hæc, respondit mihi, in Græco ita haberi, me autem in latino immutare* voluisse. Hac sententiam negat exstare in codice Græco; & quando etiam exstaret, se nequaquam culpandum, si ab interpretatione sua illam resecuit, quum in præfatiunculis suis diserte spoponderit, *se omissurum*, quæ catholicam religionem offenderent, utpote per hæreticos Origenianis scriptis inserta, vel

etiam

etiam ab ipsomet Origene incaute quidem, non consulto prolata. Se propterea nihil absque promisso vel ratione fecisse. Pergit ostendere, in quatuor libris, ab se latinitate donatis, ubi sparsim de Trinitate per singulas paginas disputatur, nullum alium repertum locum, ei similem, quem produxerat. Quare si per omne librorum corpus nusquam sit illa differentia Trinitatis, dici non posse, uno solo capite hæresim ab illo confirmatam fuisse, *qui eam mille capitibus expugnaverit*. Addit, si in schedis suis illud vere repertum fuisset, ipsummet Rufinum tunc Romæ præsentem, & cum Eusebio in oratione communicantem conveniri debuisse, deque errore moneri, ut scripta nondum edita emendarentur: *si hoc*, inquit, *in meis literis invenisset, & vere scrupulum aliquem ex ipsa lectione cepisset, quum me, sicut ipse nosti, Romæ positum, haberet præsentem, continuo utique perquisisset, & ipsa ad me scripta detulisset; quippe qui usque ad ipsum tempus etiam videre me & salutare; & in oratione communicare solitus erat. Contulisset sine dubio mecum de his, quibus videbatur offendi. Inquisisset quomodo a me fuisset prolatum, quomodo haberetur in Græco. Certe etiam hoc gloriæ sufficere sibi putasset, si visus fuisset in dictis nostris vel scriptis fecisse aliquid per se emendari. Aut si furor animi non tam emendare errorem, quam proferre in publicum compulisset, sine dubio nunquam elegisset absentem lacerare, quem potuisset gravius confutare præsentem. Sed istum quia falsi conscientia deterrebat, ad me quidem cujus erant, scripta quæ volebat criminari non detulit, sed per domos, per matronas, per monasteria, per singulos quoque fratrum circumfert, quo solo possit conturbare auditu. Et hoc fecit sub ipso tempore, quo confestim ex urbe discederet, nec vel comprehensus facti sui redderet causas*. Eusebium carpit, quod jussu Hieronymi *magistri sui*, per totam Italiam, turbas sibi excitaverit, conturbarit ecclesias, *aures Sacerdotum*, sive Episcoporum polluerit, Rufini modestia, tanquam conscientia abutendo. A discipulo ad *magistrum* transit, cui objicit novam librorum Periarchon interpretationem ab illo adornatam, omnibus, quæ ipse, ut improbabilia prætermiserat, eidem insertis: *ut Romani*, inquit, *per ipsum cognoscant Origenis mala, & ignorent bona*; scripserat enim Hieronymus aliquando ad Vigilantium: *per me Latini cognoscunt omnes Origenis mala, & ignorant bona*. Ægre fert, se in hæreseos suspicionem adduci, *incestabiliter* mitti *Canes*, qui se *per urbes, per vicos, per iter quoque transeuntem, calumniarum latratibus insectentur*. Tandem ad Hieronymum ipsum orationem suam convertit, qui jamdudum, ut *ecclesiarum magistrum* in decem locis laudarit Origenem, tunc nondum hæreticum. In hoc pressius Hieronymum, quem semper *magistrum* appellat, exagitare non cessat, censuram immitem exercens in ejus commentarios jampridem emissos super epistolas Sancti Pauli. Sed quum Sixtus Senensis in Bibliotheca lib. VI. Annot. 287. & sequentibus, singulas Rufini accusationes cum Hieronymi responsionibus diligenter adduxerit, eas indicasse sufficiat.

RUFINUS. LIB.V.CAP.IV. IV. Postquam dogmaticis objectionibus, ut ait, immerito sibi impactis, in priori suæ Apologiæ libro respondit, in altero varia in Hieronymum congerit. Dolet primo loco jactari, *confœderatos esse quosdam Origeni ad perjurium, & istud mysticæ traditionis arcanum, absconditum esse in sexto Stromatum*. Negat & pernegat, se scire quid sint *Stromatum* libri, ab Origene scripti, seque illos unquam legisse. Ab omni perjurio se alienum profitetur, & secus sentientibus anathema dicit his verbis: *omnis qui docet quacunque ex caussa pejerandum esse, ego dico quod alienus sit a Fide Christi, & ab ecclesiæ unitate catholicæ*. Hinc transit ad criminandum Hieronymum, varias ex ejus scriptis sententias decerpens, quas perperam, vel incaute prolatas esse non dubitat, nempe in libris de Virginitate, Christianorum gradus & ordines lacerasse; Ciceroni, Porphyrio, & Barabbæ Judæo operam dedisse, neque illorum lectionem abjecisse, postquam in somnis ad tribunal Judicis raptus, se illam imposterum abjecturum sacramento affirmasset. De his tamen se judicium omne suspendere profitetur; *quia de anima hominis res agitur, de perjurii crimine, de negationis Christi sacrilegio, non potest facilis haberi condemnatio*; atque hinc declarat, absentes nec reos, nec interrogatos, non debere facile condemnari; qua in re caussam suam agens ita concludit: *quanvis ergo omnes libelli ejus hoc testentur, & superflua de hoc mea videatur assertio, tamen utendum aliquo speciali testimonio est, ne minus plenum his, qui forte ejus scripta non legerunt, videatur esse quod dicimus*. Adversarium graviter increpat, quasi Porphyrio introductore ad logicam uti maluerit, quam illo, qui introducit ad Patrem. Ei crimini vertit, quod per monachos Oliveti quamplurimos Ciceronis dialogos in ipsius Rufini cellulis larga mercede sibi describendos curaverit: quod de Bethleem Hierosolymam veniens, codicem cum dialogo Platonis a M. Tullio latine redditum, ad describendum dederit: in monasterio Bethleemitico partes grammaticas exequens, Virgilium, Comicos, Lyricos, & Historicos auctores pueris, ad discendum Dei timorem sibi traditis exposuerit. Verba, quibus tactus fuerat, quasi se ipsum docuisset, vocat responsione vix digna; Hieronymum doctores suos e Synagoga mercatum (hocque illi sæpius exprobrat) se vero majorem & veriorem obtrectationem promeritum, non quod sine magistro didicerit, sed *quod magis inter multos & præclaros magistros diu moratus, nihil dignum eorum vel magistero vel institutionibus* haberet. Ipsum Hieronymum, addit Rufinus, *non totos triginta dies Alexandriæ, ubi erat Didymus*, commoratum, & tamen gloriari præceptorem habuisse Didymum. Se ibidem *sex annis caussa Dei* commoratum, & *iterum post intervallum aliquot aliis diebus*, ubi Didymum aliosque Didymo non inferiores audierit, quos Hieronymus ne de facie quidem noverit, ut Serapionem, Menitem, Paulum Petri martyris discipulum, utque Macarium, Isidorum, & Pambum, omnes amicos Dei, qui eum hæc docuerint, quæ ipsi a Deo didicissent.

didicissent. Hæc non fine rubore se retexere, non quod suo ingenio magistri, sed magis quod suum ingenium magistris defuerit. Hieronymo rursus irriso, quod Barabbæ Judæo, & Porphyrii scriptis nimiam operam dederit, non solum Origenem, effuse olim ab illo laudatum, sed & multas ejus Homilias in latinum versas ostendit. Se non mirari quæ in se egerit, quum Ambrosium, ut Origenis & Didymi plagiarium, quanquam suppresso nomine, spreverit, & Origenem, ut Apostolum, dogmatisten, & Ecclesiarum magistrum laudibus in cœlum tulerit; se habere Hieronymi epistolam, in qua Ambrosius carperetur; eam nolle tamen se publicare ante tempus, quia *secretiora quædam* contineat. Ob doctrinam & Sanctitatem Ambrosio laudato, juxta hunc, se *pulicem* vocat: non debere conqueri, si post tantum virum ipse Rufinus carpatur, quem tamen Hieronymus in epistolis ante laudaverat, & in *Chronicis Florentio & Bonoso pro vitæ nobilitate* conjunxerat. De iisdem Chronicis Hieronymum Melaniæ nomen erasisse, *cum actus suos vidisset districtioris disciplinæ feminæ displicere*. Se nec Hieronymum, nec alium errantem unquam sequutum, sed *in virtute Christi Ecclesiam Catholicam* sequi, neque ulla sua scripta proferri posse, in quibus vel in juventute errasse convincatur. Hieronymum in Origenis scriptis interpretandis multa sustulisse, idemque a se actum: *Scripta mea*, inquit, *nulla exstant, in quibus error meus aliquis corrigendus sit*, Hieronymi vero multa esse contendens. Illum antea damnasse modum interpretandi *verbum de verbo*, & postea in interpretandis Origenis libris Periarchon hanc ipsam normam, licet inutiliori sermone sequutum. Hieronymum vero in nova sua interpretatione *verbum de verbo* transtulisse, eosque arguere, qui Origenem hæreticum designant, dum tamen adversus eos agit, qui Origenem Catholicum defendunt, quando ipse Rufinus ab eo non culpatur, quod Origenem hæreticum sed catholicum fecerit. Ad Apologeticum pro Origene Pamphilo martyri abjudicandum non satis esse affirmare: *non credo, quia martyris sit. Hoc*, inquit, *si velimus de omnibus scriptorum dicere libellis, quæ erit in singulis probatio, si dicam: non est verum; quia Stromatum libri, quos dicis, Origenis non sunt. Unde ipsius esse probantur? Non ex similitudine styli, quia qui falsum facere vult; hunc potest imitari*. Ad respuenda scripta Pamphili proferri debuisse, quæ reprehensione digna viderentur; *& tunc unusquisque legentium vidisset quid ibi esset absurdum, quid consequens, quid iniquum, quid certe contra Apostolicas regulas*. Sed concesso etiam (quod tamen nequaquam concedit) *Apologiam* pro Origene, non esse martyris *Pamphili*, sed *cujuscunque unius de ecclesia*, non suis verbis usum auctorem, ita ut vis libri ab auctoris merito pendeat, sed ex Origenis libris exempla posuisse, & *quid de singulis sentiat non suis defensoriis verbis, sed ejus ipsius, qui accusabatur ostendere*; itaut non excusantis auctoritate, sed suis dictis Origenes defendatur, ideoque supervacaneam esse de auctore quæstionem, ubi defensio talis est, quæ auctore non egeat.

V. Hie-

RUFINUS. LIB.V.CAP.IV. V. Hieronymus dixerat, *quis prudentium, vel quis Sanctorum aggredi voluit in latinum vertere quod tu ausus es? Ego ipse sæpe rogatus a multis, non feci*. Ad primum respondet Rufinus, *non continuo qui Sanctus & prudens est Latinus, eum linguæ Græcæ notitiam sufficienter habere, nec sanctitati ejus detrahi, cui deest peregrinæ linguæ notitia: aut iterum, non continuo si scentiam quis habet Græci sermonis, etiam voluntatem interpretandi habere, aut etiam si habet, non statim discutiendum, cur ille, qui pauca interpretatus est, non plura, aut non hæc, sed illa transtulerit*. Ad secundum respondet, non opus fuisse Hieronymum libros interpretari, *quorum jam pene omnem continentiam in aliis libris* scripserat, licet in *Rufino* tunc reprehendebat, quod ipse ante sub ejus nominis sermone protulerat. Arguit Hieronymi novam Bibliorum interpretationem latinam, ex Ebræo fonte deductam, quum nemo ante id præstitisset, ob venerationem erga veterem translationem Italicam ex LXXII. Interpretibus derivatam, quam Apostoli ecclesiis Christi tradiderant. Ei crimini vertit quod Susannæ historiam, tanquam apocrypham, cum trium puerorum hymno absciderit; LXXII. *Virorum per cellulas interpretantium unam & consonam vocem, Spiritus Sancti interpretatione prolatam*, translationi suæ, Judæo Barabba adspirante, confectæ, postposuerit. De Italica etiam versione, hæc quæ scribit, notatu digna nobis videntur: *Petrus Romanæ Ecclesiæ per viginti & quatuor annos præfuit. Dubitandum non est, quin, sicut cetera, quæ ad instructionem pertinent, etiam librorum instrumenta Ecclesiæ ipse tradiderit, quæ utique jam tunc, ipso sedente & docente, recitabantur*. Hinc occasionem sumit fuse & acriter invehendi in Hieronymum, quod aliam interpretationem ipse confecerit. Frustra ait, illum in hoc confugere ad auctoritatem Origenis, quem ipse condemnet, præterquamquod Origenes nihil, Hieronymus vero omnes Scripturas ex Ebræis transtulisset. De Pammachio, ad cujus literas, sibi contra Rufinum scriptas, Hieronymus respondit, Rufinus modeste loquitur. Ait enim: *nondum dico quæ sit illa aut qualis epistola. Tamen quoniam viri nobilis Pammachii continet nomen, quid fuisset absurdum, si ei tale aliquid respondisses? Frater, non est temere de alterius opere judicandum; nam & tu ipse nosti quid feceris, quando adversum Jovinianum Romam misi libellos. Quum eos quidam aliter intelligerent, quam ego me dictasse memineram; nonne quum jam a plurimis legerentur, & offenderentur pene omnes, cum quibus etiam tu esse putabaris, exemplaria jam de foro, jam de publico subtraxisti, & hæc non ad aliquem alium, sed ad me remisisti; caussam pariter, quia multi scandalum pati videbantur, insinuans, quomodo ego Apologeticum denuo descripsi, & quæ aliter intelligebantur, ad intelligentiam rectiorem, prout potui, revocavi. Æquum est ergo, ut quod nobis fieri volumus, aliis faciamus. Sicut enim meos libros mihi remisisti, ut a me emendarentur, ita & ad illum suos remitte: & quod culpabile videtur, insinua, ut & ipse se, si in aliquo erravit, emendet.*

det. Tum praeterea & nos jam in multis exercuimus ingenium, & multa jam nobis opuscula desudata sunt. Ille (Rufinus) *hoc primum* PROPE *opus adiit, & fortasse compulsus, & nihil mirum, si fluctuavit in primis. Nec occasio derogandi Christianis captanda est, sed emendationis utilitas requirenda.* Sic Rufinus ab Hieronymo ad Pammachii epistolam rescriptum voluisset. In anacephalaeosi totius Apologiae, quam statim pertexit, ad Apronianum conversus, iterum de Pammachio sic loquitur: *cognoscat etiam per te, fili carissime Aproniane, sanctus vir ille Pammachius, cujus epistolam amicus meus* (Hieronymus) *in invectione vel accusatione hac sua protulit, in Christi adjutorio non studiis, sed innocentiae favendum, nec in caussa veritatis studiose agendum esse magis, quam religiose. Praeceptum est enim Domini, ut non secundum faciem, sed rectum judicemus judicium. Quia sicut in unoquoque minimorum suorum Christus est, qui esurit & sitit & nudus est, & ipse est qui reficitur & induitur, ita in his, qui judicantur injuste, ipse est, qui inique judicatur: & pro his qui odio habentur gratis; ipse dicturus est: odistis me gratis.* Inde paullo acrius instat his verbis: *quomodo Pammachius aestimat hanc caussam & hoc factum suum* (instigandi Hieronymum contra Rufinum) *in tribunalibus Christi judicandum, quum habeat sua conscientia, quod codices illius* (Hieronymi) *contra Jovinianum scriptos, qui jam publice legebantur & reprehendebantur, subtraxerit de manibus legentium, & culpantes prohibuerit atque culpaverit, remiserit vero ad ipsum auctorem libros suos, insinuans ea, quae ad reprehensionem venirent, ut vel emendaret, vel rem quoquo modo posset, curaret. Meos vero non codices, sed schedulas imperfectas, inemendatas, furto cujusdam nebulonis & fraude subtractas, sibique delatas, quum me inibi haberet praesentem, mihi quidem non offerret, neque conquereretur, sed increpare quidem, aut etiam arguere dignaretur, vel per amicum certe aliquem, aut etiam per inimicum; sed ad Orientem mitteret & instigaret linguam ejus hominis, qui eam mitigare non poterat. Quid contra religionem faceret, si me praesentem potius convenisset? Intantum ne colloquio ejus videbamur indigni, ut ab eo nec argui mereremur?* Paullo infra veniam petit, si asperius, quam debuisset, caussam suam peroravit: *nos autem, quamvis necessitate compulsi respondere nisi sumus ei, qui nos amarissime pulsaverat, attamen pro hoc ipso veniam petimus, siquid forte asperius prosequuti sumus, quia Deus conscientiae nostrae testis est, quod multa plura reticuimus, quam protulimus. Penitus autem silere, contra conscientiam criminati, minime potuimus, quum ipsius pene Fidei suae nonnulli jacturam ducerent silentium nostrum.* Ex his postremis eruimus, sicut Romani Hieronymum instigaverant ad respondendum *Rufino*, sic quoque Romanos *Rufinum* instigavisse ad respondendum Hieronymo, utriusque partis studiosis discordiarum flammas utrinque spargentibus, bono fine, ut credere par est, quum utrique egregie catholici, offendicula pertimescerent,

RUFINUS. LIB.V.CAP.IV. rent, & errores aversarentur. Sed quamdiu heic sumus, ab omni prorsus affectu vacuos undequaque esse non licet: nec mirum, si viri alias sanctissimi & doctissimi, humani aliquid patiuntur, id Deo permittente, cujus judicia imperscrutabilia sunt. Rufinus Apologiam pene omnem absolverat, quum monachus quidam (*fratrem* enim appellat) Roma Aquilejam profectus, currenti calcar addidit dum Apologiam sibi ab Rufino relectam probavit, unum tantum excusationis locum prætermissum indicans, quem Romæ *audisset ab obtrectatoribus incusari*, ubi Rufinus in præfatiuncula prima librorum Periarchon, de Hieronymo dixerat: *in his quæ de Origene interpretatus fuerat, nonnulla offendicula esse in Græco, quæ ita tamen interpretando purgaverit, ut nihil in his, quod a Fide nostra discrepet, Latinus sermo inveniat*. Idem monachus (fortasse Chrysogonus Aquilejensis, Rufini sectator, cui Hieronymus scribit epistolam IX. alias XLIV. & quem carpit circa finem libri I.) addidit, a Rufini æmulis spargi, si ipse versionem Hieronymianam, ut omnis offendiculi expertem probarat, versionem Rufini ergo improbandam, quam ipse omnis offendiculi expertem non reddidisset. Rufinus tamen respondet, ab se præstitum quod Hieronymus ante præstiterat. Se de ejus scriptis *absque malitia & calumnia judicasse*: *non quid obtrectationi pateret, sed quid prospectus fuerit interpretantis*, aspexisse in ejus scriptis ab Hieronymo reprehensum quod ipse ante conscripserat. In fine ait, si *Episcoporum synodus* libros Origenis damnandos esse decreverit, prius Græce damnandos, ut latine versi damnentur; se demum Catholicæ Ecclesiæ sententiam contra eosdem Origenis libros amplexurum. Hæc summatim ex utroque libro Rufinianæ Apologiæ recensere visum est.

VI. Rufinus eodem tempore, quo duos superiores libellos ad amicos Romanos misit, aliam breviorem Apologiam pro Fide sua ad Anastasium Pontificem direxit, ut invidiam, sibi apud eundem conflatam, dilueret. Septem capita in ea perpendi possunt, quorum priora quinque respiciunt dogmata Origeni, ut auctori, Rufinoque ut interpreti, adscripta. I. Trinitatem. II. Resurrectionem. III. Extremum judicium. IV. Diaboli damnationem æternam. V. animarum originem. In duobus reliquis capitibus de sua agit latina interpretatione & Fide. Sed præstat ipsa Apologiæ capita singulatim enucleare.

1. Se accepisse ait, quemadmodum in controversiis de Fide seu de quibusdam aliis, apud Anastasium commotis, sui etiam mentio facta fuisset; ipsum vero Pontificem, *velut ab incunabulis per Ecclesiasticæ traditionis regulas* institutum de homine *absente*, *sibique bene & in Fide & in caritate Dei cognito*, *calumniantibus auditum non accommodasse*. Tamen se *post triginta annos parentibus* spiritualibus & consanguineis redditum, non posse tam cito illos deserere, ut hanc ob caussam labores iterans, Romam peteret. Quare in suæ famæ defensionem se æquum putasse ad Anastasium hasce literas scribere: *non*, inquit, *ut de*

san-

sancta mente tua, quæ velut quoddam Dei sacrarium, aliquid iniquum non recipit, maculam suspicionis abstergerem, sed, ut æmulis adversum me forte oblatrantibus baculum quendam tibi confessionis meæ, quo abigerentur, offerrem. Ita Rufinus in capite I. ubi & se probe notum Pontifici, neque Romam ad caussam dicendam se ab illo vocatum innuit; immo neque Anastasium hostibus suis faciles aures præbuisse, clare significat.

2. Fidem suam *persecutionis hæreticorum tempore, quum in Sancta Alexandrina Ecclesia degeret, in carceribus & exsiliis, quæ pro Fide inferebantur*, alias probatam, illamque se iterum cuicunque probare paratum. De Trinitate se ita credere, *quod unius naturæ sit, unius deitatis, unius ejusdemque virtutis atque substantiæ, nec inter Patrem & Filium & Spiritum Sanctum sit prorsus ulla diversitas, nisi quod ille Pater est, & hic Filius, & ille Spiritus Sanctus, Trinitas in personis subsistentibus, unitas in natura, atque substantia. Filium quoque Dei in novissimis diebus natum esse confitetur, ex Virgine & Spiritu Sancto, carnem naturæ humanæ atque animæ suscepisse, in qua passus est, & sepultus, & resurrexit a mortuis, in eadem ipsa carne resurgens, quæ deposita fuerat in sepulcro: cum qua carne simul atque anima post resurrectionem adscendit in cælos, unde & venturus exspectatur ad judicium, judex vivorum ac mortuorum.* Nihil ad Catholicæ Fidei regulas exactius proferri poterat.

3. Ait, se *carnis nostræ resurrectionem fateri, integre & perfecte futuram hujus ipsius carnis nostræ, in qua nunc vivimus, non, ut quidam calumniantur, alteram pro hac resurrecturam se dicere, sed hanc ipsam, nullo omnino ejus membro amputato, vel aliqua corporis parte defecta; sed cui nihil omnino ex omni natura sua desit, nisi sola corruptio.* Hoc promittere Apostolum; hæc sibi de *resurrectione tradita ab his, a quibus sanctum baptisma in Aquilejensi Ecclesia* consequutus fuerat, nempe a Sancto Valeriano metropolita, a *Chromatio*, & Eusebio; *quæ*, inquit, *puto ipsa esse, quæ etiam Apostolica Sedes tradere & docere consuevit.*

4. Se credere profitetur, *judicium futurum, in quo unusquisque recipiat propria corporis, prout gessit sive bona, sive mala; Diabolum etiam æternis ignibus mancipandum*, hocque siquis negat, *partem cum ipso æterni ignis accipiat, ut sentiat quod negavit.*

5. Hinc transit ad quæstionem de anima, de cujus origine quum nondum quicquam definitum haberetur, ait, se exspectare judicium Pontificis: *audio*, inquit, *& de anima quæstiones esse commotas: de qua re utrum recipi debeat querimonia, aut abjici, vos probate.* Apud quam plurimos Ecclesiasticos tractatores ait, se *de hac quæstione diversa* legisse, quæ ad tres omnino sententias redigit. I. Quosdam, *per humani seminis traducem animam diffundi* affirmare. II. Alios, a Deo cotidie creari, & *formatis in utero corporibus infundi*. III. Alios denique,

RUFINUS. LIB. V. CAP. IV. *factas jam olim quum omnia Deus creavit ex nihilo*, & cotidie in corporibus dispensari. Hoc postremum ait sensisse Origenem, & nonnullos alios Græcorum. De se autem ita subjungit: *Ego vero quum hæc singula legerim, Deo teste, dico quia usque ad præsens certi vel definiti aliquid de hac quæstione non teneo; sed Deo relinquo scire quid sit in vero, & si cui ipse revelare dignabitur. Ego tamen hæc singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor præter hoc quod manifeste tradit Ecclesia, Deum esse animarum & corporum conditorem*. Ex his patet, nulli ex tribus sententiis de origine animæ superius adductis *Rufinum* inhæsisse, quamvis ejus præexistentiam, ex *Origenis*, certe non sua, opinione protulerit. Nec solum *Rufinum*, sed & alios viros doctrina & sanctitate probatos in hac dubitatione per plura sæcula fuisse, ubere doctrinæ apparatu docet Cardinalis Norisius in Vindiciis Augustinianis cap. IV. §. 1 I. Petrus Halloixius in Origenis defensi lib. IV. quæst. IV. pag. 281. aliud esse ait, opinari de rebus dubiis & incertis; aliud illas, ut veras & certas, proferre; aliud item quæstionis alicujus ventilandæ caussa varias in medium sententias adducere. Ad hæc aliud unam aliquam ab ecclesia non probatam nec definitam proponere, illique adhærere. Itaque auctor iste contendit, Origenem de animalibus nullum dogma constituisse, more asserentis, sed conjecturas varias adduxisse instar disserentis. Sanctus Pamphilus martyr in Apologia, hoc unum dogma Origenem certo tenuisse testatur: *unius substantiæ omnes animas & immortales & rationales & liberi arbitrii ac voluntatis. Judicandas quoque esse pro his, quæ in hac vita gesserunt, esse itidem factas a Deo, qui universa condidit, & creavit*. Idem martyr pro certo habet, Origenem tractasse de animabus ante corpora exsistentibus non asserendo, sed inquirendo, tanquam de re, in traditionibus Apostolicis non contenta, necdum ab ecclesia definita. Rufinus, dici non potest, animas compage corporis antiquiores, secundum Origenem, credidisse, si neque hanc, neque ullam aliam de origine animæ sententiam tenere se profitetur, sed hoc unum, *quod manifesto tradit Ecclesia, Deum esse animarum & corporum conditorem*.

6. Ait, sibi nunciatum contra se ideo disputari, quod *quædam Origenis, rogatus a fratribus, de Græco in Latinum* transtulerit. Putare se tamen, *quod omnes intelligant, hæc pro solo livore culpari*. Si aliquid displicet in auctore, id in interpretem non detorquendum; se in Græcis sensibus verba latina dedisse tantummodo. Sive ergo illis sensibus laus, sive culpa inest, neutrum sibi imputandum. Quinimmo etiam illud in præfatiuncula se adjecisse, ut aliquando decideret, quæ non ab Origene dicta, sed ab aliis viderentur inserta, propterea quod de iisdem rebus alibi catholica & contraria dixisset.

7. Rogat Summum Pontificem, ne factionibus & calumniis, ei ob hoc patiatur invidiam conflari: *quod*, inquit, *in Ecclesia Dei fieri non licet. Ubi enim simplicitas tuta erit & innocentia, si hic non erit?* Se ne-

neque Origenis defensorem, neque assertorem, neque primum interpretem esse subjungit; alios ante se id præstitisse, quod ipse postremus præstiterat *rogatus a fratribus*. Si jubetur ne fiat, jussionem observari debere imposterum. Si culpantur qui ante fecerunt, debere culpam a primis incipere. Demum omnia ita concludit: *Ego enim præter hanc Fidem, quam supra exposui, idest quam Romana Ecclesia & Alexandrina & Aquilejensis* NOSTRA *tenet, quæque Hierosolymis prædicatur, aliam nec habui unquam in isto homine* (Origene) *nec habeo, nec habebo: & siquis aliter credit, quisquis ille est, anathema sit. Reddent autem in die judicii rationem hi, qui offendicula & dissensiones & scandala fratribus propter invidiam solam generant & livorem*. Fidem Ecclesiæ Alexandrinæ post Romanam recenset, quia sexennio ibidem vixerat, & quia Ecclesiæ Alexandrinæ post Romanam apud omne ævum prius tanta fuit auctoritas, ut Occidentis Ecclesia communionem illius maximi fecerit, consuetudinesque servaverit, ut ex Actis Concilii Aquilejensis, A. D. 381. celebrati, ostendit Caspar Barthius in notis ad Zachariam Mitylenæum pag. 294. Hieronymus in epist. LVIII. alias LXVIII. ad Theophilum scribit: *Romanam Fidem Apostolico ore laudatam, cujus se esse participem Alexandrina Ecclesia gloriatur*. Gelasius pontifex in epistola decretali, quam nos aliquando sinceram, & ab interpolationibus vacuam edidimus, de eadem Ecclesia sic statuit: *secunda autem sedes apud Alexandriam, beati Petri nomine a Marco ejus discipulo, Evangelista, consecrata est*. Huc plane allusit Æneas Parisiensis initio libri contra errores Græcorum apud Dacherium in Spicilegio tomo VII. *quæ sedes*, inquit, *secunda est a prima Romana, ut canonum statuta decernunt*. Hæc *canonum statuta* alia non sunt ab epistola *Gelasii* Pontificis. *Rufinus* post Ecclesiam *Alexandrinam* memorat *Aquilejensem*, in qua tunc degebat, & ubi olim Christi fidem acceperat; ultimo vero loco *Hierosolymitanam*, ubi diu moratus, & ad gradum presbyteri evectus fuerat. Utranque Apologiam scripsit *Rufinus* A. D. 400. Hieronymus enim lib. I. suæ Apologiæ, eodem anno scriptæ, pag. 377. hæc habet: *compulsus sum ante* BIENNIUM *brevi libello tuis contra me præconiis respondere*. Hunc *libellum* ad Pammachium scripsit A.D. 398. ut supra monstravimus. Has duas Apologias subinde *tres libellos, & tria volumina* ab Hieronymo dici apparebit.

CAPUT V.

I. *Rufini utriusque Apologiæ synopsis, ad Hieronymum mittitur.* II. *Qui statim ad utramque respondet.* III. *Apologia Origeniana, quam Hieronymus Pamphilo abjudicat, huic martyri vindicatur.* IV. *Quænam Pamphilus scripserit.* V. *Conjecturæ ad Apologiam Pamphilo abjudicandam excussæ.* VI. *Responsio Hieronymi ad accusationes Rufini.* VII. *Ad alias Rufini accusationes Hieronymi responsa.* VIII. *Refutatio Hieronymi Apologiæ Rufini ad Anastasium papam.*

I. RUfinus utramque Apologiam suam cum amicis Romanis communicavit, qui, secundum votum auctoris, eas nequaquam in vulgus sparserunt; sed *per angulos*, ut ait Hieronymus, suis tantum audiendas ingesserunt. Hieronymus initio libri I. Apologiæ id factum ait, ut & *simplicium* corda percuterent, eique pro se respondendi facultatem auferrent. *Rufinus* contra ait, se libros suos ad eos *tantum* misisse, qui verbis Hieronymi *læsi fuerant, & non ad plures*. Hoc eruitur ex libro III. Apologiæ contra Rufinum. Illud non evasit impune; Pammachius enim & Marcella, quum integrum Apologiarum exemplar obtinere non potuissent, saltem hinc inde præcipua illarum capita studiose corrosa ad Hieronymum festinanter perferenda curarunt, fortasse per Paulinianum ejus fratrem, ex Dalmatia Bethleemum redeuntem. Ut acrius ad respondendum incitaretur, istiusmodi etiam synopsi relatio eorum accessit, quæ ab amicis *Rufini* de Hieronymo vulgabantur. Quare vir Sanctus ubi primum ex amicorum literis & Pauliniani ore se maledice traductum accepit, continuo Apologiam in duos libros distinctam pro se elucubravit, eamque ad Pammachium & Marcellam Romam direxit, utrumque enim *Rufinus*, præter Hieronymum ipsum, perstrinxerat. In inscriptione vulgati operis, non *Marcellæ*, sed *Marcellino* hactenus lectum est: quem Tillemontius tomo XII. pag. 247. Tribunum illum fuisse conjecit, qui A. D. 411. præfuit magnæ collationi Carthaginiensi apud Baronium A. D. 410. §. LVIII. Sed Martianus tandem *Marcellam* pro *Marcellino* ex codicibus MSS. restituit, in quibus hanc epigraphen reperit: *Incipit Hieronymi doctoris egregii adversus tres libros Rufini, calumniatoris invidi, defensio missa Pammachio &* MARCELLÆ. Summa Hieronymianæ Apologiæ huc reducitur.

II. Ex *Pammachii*, *Marcellæ*, & multorum literis se didicisse, accusari in *schola Tyranni* (sive ab amicis *Tyrannii Rufini*) quod libros Periarchon in latinum vertisset, quum tamen ipse *Rufinum* accusaret, quod eandem versionem adgredi non dubitasset. Impudentes vocat, qui medicum arguunt, quod venena prodiderit. Id ab illis præstari, ut *Rufinum*, quem, ut *pharmacopolam* Origenistarum non obscure traducit, *non innocentiæ merito, sed criminis communione tueantur quasi culpam*

 numerus

numerus peccantium minuat, & in personis, non in rebus sit accusatio. Dolet Rufini Apologias contra se scriptas ingeri omnibus audiendas, nec tamen edi, *ut*, inquit, *& simplicium corda percutiant, & mihi facultatem auferant respondendi*. Novum esse *malitiæ genus accusare quod prodi timeas, scribere quod occultes*. Se figuratas Rufini laudes repulisse, quia sub amici nomine, inimici insidias deprehenderat. Jam vero id sibi *Rufinum* in Apologia crimini vertere, quod ante in præfatiuncula librorum *Periarchon* semel iterumque laudi verterat, quum *post reconciliatam simultatem etiam leves suspiciones fugere* debuisset, *ne quod fortuito fecisset, consulto facere putaretur*. Si auctoritatem suo operi perstruebat, laudare potuisse *columnas Ecclesiæ* Hilarium, Ambrosium, Victorinum, Origenis interpretes, quos tamen tacuit, uno laudato Hieronymo, qui se *pulicem* vocat. De priori sua epistola ad Pammachium & Oceanum scripta, sic loquitur: *teneo epistolas vestras, quibus accusatum me scribitis esse, &* HORTAMINI, *ut respondeam criminanti, ne si tacuerim, videar crimen agnoscere*. Ex his colligimus, non unum *Pammachium*, sed *Marcellam* quoque Hieronymo ad scribendum contra *Rufinum* stimulos addidisse, præter Oceanum, cujus nomen quanvis exprimitur in Pammachii epistola ad Hieronymum, hic tamen in suis responsis nunquam eum memorat, nec *Rufinus* vel leviter quidem tangit, cujus rei caussa nos fugit. Addit, se jam respondisse, & quanvis læsum; sic amicitiæ jura servasse, ut se sine accusantis accusatione defenderet, quodque *unus Romæ amicus* (Rufinus) *objecerat*; *a multis in toto orbe inimicis* diceret jactitatum, ne homini, sed criminibus respondere videretur, nunquam enim nominatim expressit *Rufinum*, sed tanquam de pluribus, loquutus est. Alia insuper congerit, ut Rufini laudes sibi jure suspectas fuisse demonstret, seque *apud tacitum lectoris judicium purgatum* reddat, ne prior læsisse videatur. Apologias, quas, Rufino contra se scriptas fuisse didicerat, semel & iterum aspernatur, modo enim ludibrii caussa TRES *libros venustate Attica textos* vocat, paullo post responsum illis minatur his verbis: *sed adversus illos libros qui per angulos garriunt, & furtiva accusatione me mordent, quum* (libri illi tres) *editi fuerint, & de tenebris ad lucem processerint, atque ad nos vel studio fratrum, vel temeritate æmulorum potuerint pervenire, respondere conabor, neque enim magnopere formidandi sunt, quos metuit auctor suus prodere, & tantum confœderatis legendos esse decrevit*. Mox hæc quoque subjungit: *nec læsisse contentus quasi adversus elinguem semperque taciturnum*, TRES *elucubravit libros & antitheses Marcionis de meis opusculis fabricatus est*. Hæ *antitheses*, opus erant, in quo Marcion Vetus Testamenum cum Novo, sive *discordiam Evangelii cum lege committere* ausus est, aut ait Tertullianus, qui toto libro IV. adversus Marcionem, opus refutandum suscepit. *Tres* libri a *Rufino* scripti, quos Hieronymus duobus hujus Apologiæ prioribus refellit, sunt utraque *Rufini* Apologia, quarum *prima*, in *duos libros* distincta,

RUFINUS. EIS.V.CAP. V. stincta, invadit Hieronymum, *Secundam*, quæ est pro fide ad *Anastasium* Pontificem, Hieronymus, sibi nondum visam, contra se scriptam pariter vocat, quia in ea sugillatur. Sectatores *Rufini* Hieronymo succensebant, quod libros *Periarchon* & ipse vertisset, quanquam, ut *noxios & Ecclesiasticæ fidei repugnantes*, damnaret. His Bethleemiticus senex Pammachium alloquens, ita respondet: TUÆ *me, frater Pammachi, &* TUORUM *literæ compulerunt, dicentes, illos ab alio* (Rufino) *fraudulenter esse translatos, & intepolata nonnulla, & vel addita vel mutata ac ne parvam quidem epistolis haberem fidem, misistis exemplaria ejusdem translationis cum præfatiuncula laudatrice mea.* His lectis & collatis cum Græco, ait se illico animadvertisse, ab *Rufino* interprete meliorem in partem mutata, quæ *Origenes de Patre, Filio, & Spiritu Sancto impie dixerat; cetera autem dogmata de Angelorum ruina, de animarum lapsu, de resurrectionis præstigiis, de mundo vel intermundis Epicuri, & de resurrectione omnium in æqualem statum*, vel a *Rufino* ita plene conversa, ut habebantur in Græco, vel de Commentariis Didymi *exaggerata firmiora fuisse posita, ut qui in Trinitate Catholicum legerat, in aliis hæreticum non caveret*. Post *Rufini* translationem & suam inter se comparatas, *in prima*, ait, *laudem auctoris, in secunda vituperationem* contineri. Cur Origenem in quibusdam ante laudasset, se docuisse scribit in epistola ad Pammachium; tunc interpretationis suæ caussam reddidisse, ne scilicet impius, quasi pius Ecclesiis traderetur. Septuaginta libros Origenis, ut *Rufinus* ajebat, se in latinum vertisse fatetur, nec tamen de ullo opere suo Romam commotam. *Ego*, inquit, *per tot annos tam multa convertens nunquam scandalo fui; tu* (Rufine) *ad* PRIMUM *& solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis*. Rufinus ante suum reditum in Italiam, nihil unquam in literas miserat, huc tamen reversus ante libros Periarchon *Regulam Sancti Basilii* latio donavit, sed quum Abbatis Pinetensis privato usui conscripta, nondum passim innotuisset, Hieronymus *primum & solum* opus a *Rufino* confectum, translationem librorum Periarchon existimavit.

III. Hieronymus *Pamphili* Apologiam a *Rufino* latine conversam, totis viribus semel atque iterum invadit, ut magni nominis patrocinio Origenem spoliet. Rationes a Norisio in Dissertatione de Synodo v. cap. XIII. magnopere exaggeratas, quæ *Apologiam* martyri abjudicant, paucis complectar, additis pro *Pamphilo*, *Rufinoque* responsis, præcipue illis, quæ in *Apologiæ* suæ Quæst. VII. sive pag. 132. operum editionis Basileensis apud Henricpetrum anni 1601. edidit Mirandulæ Comes *Jo: Picus*, vel Phœnix, qui ob eandem etiam *Apologiam* a Roberto Cardinali Bellarmino Ecclesiasticis scriptoribus adnumeratur, ut *vir ingenio & doctrina pro ætate maximus*. Hæc responsa nunc certe Christianæ religionis plurimi intersunt, quia impios nefandosque nostri temporis Arianos, & singulatim Christophorum Sandium, mortalium impudentissimum, tanti martyris præsidio exarmant. Hos enim urit, Servatoris

toris nostri divinitatem & *homousion* in *Apologetico* Patris Antenicæni disertissime adstrui. Hoc idem egregie animadvertit strenuus defensor Fidei Nicænæ Georgius Bullus, qui Sect. II. cap. IX. §. 20. pag. 207. iterumque cap. XIII. §. 3. pag. 263. omne studium in eo posuit, ut opus illud *Pamphilo* vindicaret. Ergo Hieronymum audiamus lib. I. Apologiæ pag. 357. *sex libros, ut ante jam dixi, Eusebius Cæsareensis episcopus, Arianæ quondam signifer factionis* (quem tamen ab hoc crimine vindicat Cellerius) *pro Origene scripsit, latissimum & elaboratum opus: & multis testimoniis adprobavit, Origenem juxta se Catholicum, idest juxta nos Arianum. Horum tu primum librum vertis sub nomine martyris. Et miramur, si me homunculum parvi pretii, Origenis laudatorem velis, quum martyri calumniam feceris. Paucisque testimoniis de Filio Dei & Spiritu Sancto commutatis, quæ sciebas displicitura Romanis, cetera usque ad finem integra dimisisti, hoc idem faciens in Apologia quasi Pamphili quod & in Origenis Periarchon translatione fecisti. Si iste Pamphili liber est, de sex libris quis erit primus Eusebii? In ipso volumine, quod tu Pamphili simulas, sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoque & reliquis dicit Eusebius quid in primo libro ante jam dixerit, & quod eadem repetere non debeat. Si totum opus Pamphili est, cur reliquos libros non transfers? Si alterius, cur nomen immutas?* His consona habet lib. II. Apologiæ cap. IV. pag. 407. *vir doctissimus Eusebius* (*doctissimum dixi, non Catholicum, ne more solito mihi & in hoc calumniam struas*) *per sex volumina nihil aliud agit, nisi ut Origenem suæ ostendat Fidei, idest Arianæ perfidiæ: & multa ponit exempla, & hoc constanter probat*. Sic Hieronymus. Num istud opus, *sex volumina*, seu libros complexus, alicubi adhuc superfit, omnino ignoramus. In synopsi, quam exhibet Photius cod. CXVIII. inque libri I. versione latina, a *Rufino* confecta, nullum certe *Arianæ perfidiæ* vestigium deprehenditur: sique Arianum virus in eadem *Apologia*, quam Photius criticorum princeps diligenter excussit, revera delituisset, nulla profecto caussa erat, cur ipse, Ario, & Origeni alias minime blandus, id silentio præterire debuisset. At vero non unus Eusebius, ut Hieronymus censuit, sed Eusebius simul & Pamphilus conjunctis studiis *Apologiam*, pro maxima ejus parte, scripserunt. Hoc disertim testatur qui omnium optime rem novit Eusebius ipsemet lib. VI. Hist. Eccl. cap. XXXIII. *quæcumque vero*, inquit, *de illo* (Origene) *necessario cognoscenda sunt, ea petere licet ex Apologia, quam pro eo ego & sanctus nostri temporis martyr Pamphilus* CONSCRIPSIMUS, *quam quidem nos, propter malevolos quosdam accusatores*, COMMUNI *studio atque opera junctim elaboravimus*. Rufinus lib. VI. Historiæ Eusebianæ cap. XXIV. in fine hoc ipsum ita contraxit: *quæ tamen* (gesta Origenis) *agnosci possunt ex ea, quæ scripta a Sancto Pamphilo martyre Apologia pro ipso una mecum*. Eusebii locum explicat Photius, qui sæculo IX. totam *Apologiam* legit. Ait enim codice CXVIII. supra indicato: *lectus est Pamphili martyris & Eusebii pro Oregine*

RUFINUS. LIB.V.CAP.V. *Origene codex. Tomi autem sunt sex, quorum quinque a Pamphilio in carcere degenti, præsente etiam Eusebio, elaborati sunt. Sextus autem postea quam gladio martyr vita privatus migravit ad Deum, quem concupiscebat, ab Eusebio denique est absolutus.* Antea Photius cod. CXVII. recensuerat scriptorem anonymum, qui aliam *Apologiam* pro Origene condidit, in primis Pamphilum martyrem & Eusebium sequutus: *præ ceteris vero* (ait) *Pamphilo martyri innititur & Eusebio*. Atqui scriptor ille non fuit certe Arianus, qui, teste Photio, *de Sancta Trinitate nihil erratorum adfert. Quin etiam hoc asserit de Origene, nihil eum, quod quidem ad dogma de Trinitate attinet, errasse*. In hoc articulo eandem plane rationem & methodum servat, ac *Apologia*, sub Pamphili nomine a *Rufino* latine edita. Ergo hæc ipsa *Rufini* translatio codicem *Pamphili*, quem Anonymus, in articulo de Trinitate catholicus, Græce legit, fideliter exprimit. Nec puto quenquam eatenus divinationibus indulturum, ut *Rufinum* dicat, non ex suo tantum, sed ex omnibus, quotquot erant, exemplaribus Græcis, Arianismum delevisse, quo facilius Eusebii librum Pamphilo martyri supponeret. Quis hoc unquam dicat, aut credat? Hæc manifeste produnt, Origenis Apologiam recte Pamphilo adscriptam, si Pamphilus perinde ac Eusebius in ea condenda laboravit. Adde, Socratem lib. IV. cap. XXII. totam uni Pamphilo dare. Verba ejus hæc sunt, *meminit quoque illius* (Gregorii Thaumaturgi) *Pamphilus martyr in iis libris, quos pro Origene elaboravit*. At vero lib. III. cap. V. Pamphilum juxta ac Eusebium, *utrumque communiter* pro Origene *insignibus libris* Apologiam scripsisse tradiderat; quippe duorum opus modo utrique, modo alterutri adscribebatur. Certe Synodicon sæculi VI. a Christiano Lupo vulgatum, cujus auctor ubique Origenem pulsat, Eusebium citat *in opere apologetico pro Origene*. Sed *martyris & ipsius Eusebii Cæsareensis nominibus prænotari* testatur epistola CXCVIII. apud Baluzium in Nova collectione tomo I. pag. 895. Jam videmus quo evadat Hieronymi argumentatio adversus Apologeticum, a *Rufino* translatum, ubi ait: *si liber* PRIMUS *non Eusebii, sed Pamphili est, de* SEX *libris quis erit* PRIMUS *Eusebii?* Is erit liber *Pamphili*. Sed alia ratio librum *primum* uni *Pamphilio* vindicat. Eam accipe; sed Picum pro eo loquentem prius audire necesse est. Eusebius apud Hieronymum, inquit Picus, probare conatur, Origenem *fuisse Arianum*. Atqui in Apologetico Pamphili nihil aliud agitur, quam ut probetur, Origenem *non fuisse Arianum*, quæque hæresim Arii confirmantia, in ejus libris occurrunt, non ab illo scripta, sed ab Arianis intrusa. Ergo omnino diversus sit liber iste ab illo necesse est, qui contrariam caussam tuetur. Porro librum hunc *primum* Apologiæ, in *sex libros* distinctæ, *solus Pamphilus* scripsit, teste Hieronymo in Catalogo, quem is ante decennium ediderat, adeoque tempore puro, necdum ab ulla cum Rufino inimicitia turbato. Ait enim cap. LXXV. *Pamphilus scripsit* ANTEQUAM *Eusebius Cæsareensis scriberet, Apologeticum pro Origene*, sive, ut qui est

est *liber primus* Apologiæ in *sex libros* postea distinctæ. His verbis Hieronymus in antecessum explicavit quod postea scripsit cap. LXXXV. ubi inter Opera Eusebii hoc legitur: *Apologiæ pro Origene libri sex*. Hujus Apologiæ *quatuor* subsequentes libros *Pamphilus* & *Eusebius* postmodum collatis studiis una scripserunt in carcere. *Pamphilo* denique martyrii gloria coronato, totum librum *sextum* de suo Eusebius adjunxit, quem unum pro Eusebiano Gelasius I. pontifex agnovit in Decreto, a nobis sincere edito, dum cap. III. de Eusebio ait: *quod in laudibus atque excusatione Origenis Schismatici* UNUM *conscripserit* LIBRUM. Non ergo *sex*, sed *unum* tantum, nempe *sextum* librum de suo Eusebius procudit. In Synodo VII. œcumenica Actione V. apud Labbeum tomo VII. pag. 367. Antipater Bostrorum episcopus *Apologiam Eusebii*, non *Pamphili* refutasse traditur, quia, ut puto, hunc unum librum *sextum* refutavit; quæ enim ex *Sermone primo contradictionum* Antipatri recitantur, præexistentiam animarum refellunt, de qua Pamphilus omnino silet. Floruit Antipater A. D. 460. ex Norisio in Differt. de Synodo V. cap. XIII. Is in caussa esse potuit, cur postea Gelasius A. D. 494. in Decreto eundem *librum unum* notaverit. Jam patet, cur uni *Pamphilo*, & non etiam *Eusebio* unus liber *primus* tribuatur. *Pamphilo* quoque tribuit *Gennadius*, ut postea monstrabo. Ad hæc antiquissimus auctor Prædestinati, quem ante natam *Eutychii* hæresim, hoc est ante A. D. 447. prodiisse constat, quemque alii *Primasio*, alii *Arnobio* juniori adscribunt (qua de re vide præfationem tomi I. Operum Sirmondi §. VII.) ipsum Apologeticum uni *Pamphilo* hisce verbis tribuit cap. XXII. *quicunque usque hodie Origenem legit, si prudenti eum novit recitatione distinguere, deprehendit loca ab hæreticis maculata: quod ita esse Pamphilus in* SUO *Apologetico declaravit*. Rursus cap. XLIII. sic loquitur: *hic* (Pamphilus) EDIDIT *Apologeticum & omnia, quæ Catholici ignorantes mentiuntur, exclusit, ostendens, ea, quæ reprehensibilia inveniuntur in ejus opusculis, Origenis non esse*. Hic auctor scripsit post concertationes hac de re inter Hieronymum, *Rufinumque* editas, & tamen *Rufini* de *Pamphilo* sententiam amplecti maluit. Jo. Trithemius in Catalogo cap. XLVII. & Baronius etiam A. D. 256. §. XL. ab hac sententia nequaquam discedunt. Quum vero universæ *Apologiæ* maxima pars, sive toti libri quatuor, *primo* & *sexto* intermedii, duos simul *Eusebium* & *Pamphilum* indiscriminatim auctorem haberent, *sextus* que insuper totus esset *Eusebii*, haud mirum est, si *Eusebius*, omnium conditor ab Hieronymo aliisque interdum dictus, sive etiam creditus. Post Synodici auctorem, & Photium, Nicephorus Callistus lib. X. cap. XIV. mixtim totos sex libros *Pamphilo* perinde ac *Eusebio* propterea adsignavit, quod omnes in uno codice junctim, non separatim occurrerent. Nec sane *primum* a quinque reliquis avelli oportuit, si in omnibus unicum argumentum duo auctores simul tractabant, adeoque totum opus generatim *Pamphili & Eusebii* pro Origene Apologia dici jure & merito potuit. Tot rationum momenta

RUFINUS. LIB.V.CAP. V. suis omnino calculis adprobavit Lucas Holstenius in notis Mss. ad Catalogum Bellarmini, ubi de Origene agitur: *imo*, inquit, *primus liber indubitate est solius Pamphili. Ceteri Pamphili simul & Eusebii*, nimirum excepto ultimo, qui est solius Eusebii.

IV. Aliam Hieronymi conjecturam examinemus. Liber primus sub nomine Pamphili a Rufino translatus subsequentes quinque commemorat. Ergo omnes ab uno ingenio Eusebii prodierunt; non enim Pamphilus primi auctor solus reliquos etiam tanquam suos, commemorasset. Hoc tamen unde viro magno exciderit, ignoratur. Nam in Pamphili Apologetico adhuc superstite, nullam prorsus subsequentium librorum fit mentio: neque eam faciendi ulla fuit caussa, quum in uno libro suo, undecunque absoluto Sanctus martyr Pamphilus argumentis suo tempore in Origenem excitatis, plene respondeat, vir scilicet Adamantii usque adeo studiosus, *ut maximam partem Origenis voluminum sua manu descripserit*, inquit Hieronymus in Catalogo cap. LXXV. Norisius in Dissert. de Synodo V. cap. XIII. Hieronymum ait loqui de libro I. non prout corruptus fuit a *Rufino*, sed prout in autographo Cæsareensi exstabat. Vereor tamen, ut hoc verum sit. Verba ejus hæc sunt in Apologiæ lib. I. *in ipso volumine, quod tu Pamphili simulas, sequentium librorum facta mentio est*. Atqui volumen, quod Pamphili a Rufino *simulari* dicebatur, est idem ipsum, quod Rufinus vulgavit. Sua enim versione latina hoc *simulare* creditus est, quanquam nec *simulavit* quod revera asseruit. Quod vero subjungit Stridonensis Pater: *in secundo quoque & reliquis dicit Eusebius quid in primo libro ante jam dixerat, & quod eadem repetere non audeat*; hoc *Pamphili* caussam nequaquam evertit; in *secundo* enim & posterioribus libris mentio *primi* utique fieri potuit, immo & debuit, quum hic *primus* jamdudum ab solo *Pamphilo*, post modum *quatuor* reliqui ab *Eusebio* simul & *Pamphilo*, *sextus* denique ab solo *Eusebio* conscripti fuissent. Caussa quam Hieronymus a *Rufino* sciscitabatur, cur *primum* dumtaxat, & non *quinque* reliquos transtulisset, hæc fuit, quia non *Eusebii* simul & *Pamphili*, sed unius *Pamphili* indubitatum pro Origene testimonium, per se integrum & completum, producere voluit. Hinc nulla libros reliquos, ab utroque, non ab uno *Pamphilo* scriptos, transferendi necessitas fuit. Quid? Quod idem *Rufinus* in prologo suo ad *Macarium* se unicum *Apologetici* librum sibi vertendum proposuisse testatur? *librum ejus* (Pamphili) *quem pro Origene in Græco scripsisse traditur, transferri tibi poposceris in latinum*. Non *libros*, sed *librum* memorat. Verba *scripsisse traditur*, nobis ostendunt rem omnium vulgatam, communique traditione notissimam, adeoque tunc primum haud sane confictam.

V. Hæc repræsentare visum est, ut intelligatur, Pamphilum martyrem ex Apologiæ possessione hucusque non dejici. Jam reliquas conjecturas ad examen vocemus. Eusebius *tres libros scripsit* de vita Pamphili, in quorum ultimo hæc tradit: *ipse quidem* PROPRII OPERIS *nihil*

nihil omnino scripsit exceptis EPISTOLIS, *quas ad amicos forte mittebat, intantum se humilitate dejecerat*. Ex Vita Pamphili, nunc deperdita, hæc Hieronymus lib. I. Apologiæ pag. 359. quibus de suo ista subjungit: *defensor Origenis, & laudator Pamphili* (Eusebius) *dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse, nec* PROPRII *quicquam condidisse* SERMONIS: *& hoc dicit, jam Pamphilo martyrio coronato, ne habeas suffugium, post editos ab Eusebio libros, hoc Pamphilum scripsisse*. Utrum verba *proprii operis*, & *proprii sermonis* discrimen aliquod in Græco Eusebii contextu fuisse prodant, puta *propriæ doctrinæ*, quum nobis desit ipsum opus Eusebii, divinare non possumus. Interim certe Eusebius non dicit, Pamphilum *nihil operis*, sed *nihil proprii operis* condidisse, & ejus Apologia nihil habet PROPRII *operis*, sive *doctrinæ*, quandoquidem contra malam doctrinam, Origeni objectam, veram ejus doctrinam, ipsis Origenianis verbis expressam, opponit, ut ex utriusque mutuo collatæ discrimine clare evincatur, Origenis scripta ab hæreticis fuisse corrupta, quum hanc unam quæstionem pertractet, fuerintne libri Origenis corrupti, necne: quod non est *proprii operis* aliquid condere. Ad hæc qui ipsum *Epistolas* scripsisse testatur, utique etiam testatur, eum aliquid *proprii sermonis* scripsisse. Ideo enim Eusebius adjecit: EXCEPTIS *Epistolis*, quod hæ *proprii sermonis* essent; & fortasse id addidit, ut hoc idem opus exciperet. Hinc Hieronymus epistolarum auctores scriptoribus Ecclesiasticis adnumeravit, uti præter Apostolos, Ignatium, Polycarpum, aliosque. Atqui Pamphili Apologeticus, integris locis Origenianis constat præter initium, quod nihil aliud est, quam *Epistola ad Confessores*. Quare id quod in hoc opere ad Pamphilum pertinet, *Epistola* potius dici potest, quam *liber*. Aliud opusculum Pamphili martyris, sed non *proprii sermonis*, sive *doctrinæ*, est *expositio capitum Actuum Apostolorum*, nuperrime editum ab amico nostro V. C. Domno Bernardo de Montfaucon in Bibliotheca Coisliniana pag.78.Eam antea sub ementito nomine Euthalii Episcopi Sulcensis ediderat alter amicus noster Laurentius Zacagnius in Monumentis Ecclesiæ Græcæ pag. 428. Hujus espositionis cum Apologia comparatio, Pamphilum utriusque auctorem esse omnino confirmat, licet latinam tantum *Apologiæ* versionem habeamus. Nec ceteroqui Hieronymus *Apologiæ* stilum Eusebiano conformem esse pronunciavit: & sane lector discrimen aliquod intercedere non diffitebitur. Hæc eadem Pamphili opuscula fortasse comprehendi quodammodo possunt nomine *Indicum librorum Origenis*, quos Eusebius lib. VI. Hist. cap. XXXII. a Pamphilo scriptos fuisse testatur. Revera enim *Indices*, sive excerpta doctrinæ Origenianæ & in Sacram Scripturam, continere videntur.

VI. Pro Pamphilo *Hieronymus* ipse adducebatur, qui ante decennium in Catalogo suo *Apologiam* pro vero fœtu Pamphili memoraverat, Græce conscriptam, necdum a *Rufino* in latinum sermonem conversam: tunc enim Hieronymus nullum imposturæ vestigium, nulla

 men-

RUFINUS. LIB. V. CAP. V. mendacia, nullasque hæreses in exiguo libello deprehenderat, alias auctore Catholico & martyre dignum certe non judicasset. Quin eum legerit, dubitari nequit, quum in prologo Catalogi se excuset, si eos prætermisit, quorum *scripta non legit*. Hieronymus hoc argumento pulsatus, respondet lib. II. Apologiæ I. pag. 419. se in hoc a *Rufino*, qui codicem communicaverat, falsum fuisse: *posui & hunc librum a Pamphilo editum, ita putans esse, ut a te & tuis discipulis fuerat divulgatum. Itaque fraudem tuam errori meo imputare non debes*. At alibi non in *Græco*, sed in *Latino* contextu fraudem a Rufino commissam dicit, & generatim dicit. *Rufinus* tamen hæc omnia diluit in epistola, nunc deperdita, contra quam librum III. suæ *Apologiæ* scripsit Hieronymus. Ego vero puto, *fraudem* illam, siqua fuit, in *inscriptione*, non in *contextu* operis indicari. At si Hieronymus postea codicem reperit, a librariis solo *Eusebii* nomine prænotatum, contra est Eusebius ipse, qui illum non sibi solum, sed *Pamphilo* etiam adscripsit: neque Photius in Græcis hujus *Apologiæ* codicibus, qui ejus ætate supererant, ullum ex erroribus deprehendit, quos Hieronymus generatim ait se deprehendisse, quosque in latina translatione a Rufino sublatos fuisse conqueritur. Hic idem Sanctus Pater ante finem epistolæ XLI. alias LXV. ad Pammachium & Occanum multis aliis variisque inter se conjecturis librum Pamphilo abjudicare conatus fuerat, quas paucis recensere non pigeat.

1. Ait, ab amicis & sectatoribus Origenis conflatum sub nomine Pamphili, ut Adamantium testimonio martyris ab infamia vindicaret. Hanc conjecturam postmodum parvi fecit, dum alias ab hac diversas excogitavit.

2. Ex collatione stili agnosci non posset, ait, utrum sit Pamphili, quum aliud ejus opus non reperiatur. De aliis Pamphili scriptis superius jam dixi: & si opus genuinum comparatione stili nosci non potest, non ideo in dubium verti debet. Sed nec Hieronymus stilum Apologiæ Eusebiano conformem esse dicit.

3. Sex librorum Apologiæ Eusebii *principium* contineri, ait, in Apologia, quæ Pamphilo adscribitur. Non tamen Eusebii, sed Pamphili *principium* illud esse monstravimus.

4. Quum Eusebius & Pamphilus inter se ita convenerint, ut unus ab altero cognomen acceperit, illi ab se invicem dissentire non potuerunt, ut Eusebius Origenem probarit Arianum, Pamphilus vero Catholicum; sed in carcere simul pro una caussa fidei catholicæ detentos fuisse, certissimum est. Quod si postea Eusebius alio abiit, haud inde consequitur, Pamphilum non scripsisse quod scripsit, immo vel hinc patet, librum Pamphili alium esse a libris Eusebii.

5. Hinc adstrui, Apologiam non Pamphili, sed Didymi opusculum esse. Hanc quoque sententiam postea deseruit.

6. Vel saltem cujuslibet alterius, qui ex principio sex librorum Eusebii

sebii illam compegerit, reliquis libris inter se postea compactis. Rei veritas firma consistit, etiamsi principium sex librorum sit Pamphili, ceteri Eusebii. RUFINUS. LIB.V.CAP. V.

7. Concedit, opus esse Pamphili; sed necdum martyris, qui tamen postea martyrio suo errorem Origeni defendendo impensum deleverit. Hoc tamen eo imbecillius est, quod Pamphilus ex Photio codice CXVIII. opusculum in eodem carcere scripserit, in quo A.D. 307. postquam tormentorum vim subiisset, clausus fuerat, teste Eusebio de martyribus Palæstinæ cap. VII. Quare ex more illius ævi tunc erat vere martyr. Deinde biennio serius extremum martyrium subiit.

Sed ipsa verba Hieronymi, licet fusiora, exhibeamus, ut conjecturarum pondus facilius ex se patefiat: *quod Pamphilum proferunt laudatorem ejus* (Origenis) *gratias illis* (Rufino) *ago meo nomine, quod dignum me putaverunt, quem cum martyre calumniarentur. Si enim ab inimicis Origenis libros ejus* (Origenis) *dicitis esse violatos, ut infamarentur, quare mihi non liceat dicere, ab amicis ejus & sectatoribus compositum esse sub nomine Pamphili volumen, quod illum* (Origenem) *testimonio martyris ab infamia vindicaret? Ecce, vos emendatis in Origenis libris quod ille non scripsit: & miramini, si edat aliquis librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere potestis coargui. Ille* (Pamphilus) *qui nihil aliud edidit, facilius patet calumniæ: date quodlibet opus Pamphili: nusquam reperietis. Unde igitur sciam, quod Pamphili sit? Videlicet stilus & saliva docere me poterit. Nunquam credam, quod doctus vir primos ingenii sui fructus quæstionibus & infamiæ dedicarit: & ipsum nomen Apologetici ostendit accusationem; non enim defenditur, nisi quod in crimine est.* Hucusque Hieronymus, cujus verba hoc loco Tillemontius me prærumpere cogit, qui in Commentariis Historiæ Ecclesiasticæ to. V. pag. 750. Hieronymum mirari se ait, quod quum libro I. & II. Apologiæ suæ *Pamphili* opusculum vocasset *primum sex* librorum Eusebii, postea semel, iterumque, ut videbimus, *sexti libri Eusebii principium* vocaverit. Qui fuerat *primus*, cur jam dicitur *sexti principium*? Halloixius in Origene defenso lib. IV. pag. 226. hoc loco Hieronymum secum pugnantem deprehendere sibi videtur. Tillemontius vero ait, ei raptim scribenti hæc excidisse. Sed Norisius in Dissertat. de synodo V. cap. XII. non Hieronymi, sed librarii mendum esse detexit, qui scilicet verba contracta VI. *lib. Eusebii*, reddiderit; adeoque nulla in Hieronymo est contradictio: cujus verba, quæ superius adducta mox subsequuntur, hæc sunt: *Sexti libri* (lege *sex librorum*) *Eusebii super Origenis defensione principium usque ad mille ferme versus liber iste, qui Pamphili dicitur, continet; & in reliquis scriptor ejusdem operis profert testimonia, quibus nititur approbare, Origenem fuisse Catholicum. Eusebius & Pamphilus tantam inter se habuerunt concordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomen acceperit* (Eusebius enim *Pamphili* dici voluit). *Quomodo igitur inter*

ter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto Opere suo Origenem Ariani probet dogmatis, & Pamphilum Nicænæ Synodi, quæ fuit postea, defensorem? Ex quo ostenditur vel Didymi, vel cujuslibet alterius, esse opusculum, qui sexti libri (lege *sex librorum*) *capite detruncato, cetera membra sociarit. Sed concedamus ex superfluo, ut Pamphili sit, sed necdum martyris, ante enim scripsit, quam martyrium perpeteretur: at quomodo, inquies, martyrio dignus fuit? Scilicet ut martyrio deleret errorem, ut unam culpam sanguinis sui effusione purgaret. Quanti in toto orbe martyres antequam cæderentur, variis subjacuerunt peccatis?* Hæc fusius ex Hieronymi epistola referre placuit, quod cum aliis ejus testimoniis collata clare ostendant, ipsum in hac de *Pamphilo* quæstione suis conjecturis parum fidisse, dum aliis postea rationibus libri auctoritatem elevare conatus est, quasi non amplius *Didymum*, sed *Eusebium* auctorem haberet: qua in re Tillemontius *Rufinum* æque ac Hieronymum probe statuisse affirmat, quum uterque simul collatis operis Apologiam pro Origene scripserit, testibus Eusebio, Socrate, & Photio. Distinctione tamen, a nobis superius expressa, utendum est.

Verum Hieronymus librum non esse *Pamphili* propterea contendit, quod iniquum videretur, a martyre hominem defendi, cujus scripta postea damnassent *Anastasius* Pontifex & *Theophilus* Alexandrinus Episcopus. Hieronymi verba hæc sunt lib. 1. pag. 359. *quid facient epistolæ Theophili Episcopi? Quid Papæ Anastasii in toto orbe hæreticum persequentes, quum liber tuus sub nomine Pamphili editus pugnet contra Epistolas eorum, & Episcopali nomini testimonium martyris opponatur?* Sed Jo: Picus pro *Rufino* respondet, illorum propositum fuisse, hæreses illas, & falsa dogmata cujuscumque essent, evellere, quia hoc ad fidem & religionis stabilimentum noverant pertinere. Origenis autem ea esse, ut putabatur a multis, aut non esse, Picus censet Pontifices parum curaturos, immo gratum futurum, si certe probari potuisset, hæreses illas non fuisse ab Origene traditas; pro Fide enim hoc faceret, non contra Fidem; contra hæreticos, non pro hæreticis, qui tanti viri testimonio innixi errorem suum illius nomine tuebantur. Ergo contra Anastasii & Theophili epistolas liber Pamphili non pugnabat, in quo hæreses ab illis damnatæ non excusabantur, sed illarum assertoribus tantus patronus eripiebatur, quemadmodum Sandio & aliis nefandissimis nostri temporis Arianis a Socino instauratis eripitur. Nec unus vero fuit Pamphilus Martyr, qui Origenem antequam damnaretur, a suspicionibus purgare studuerit, quandoquidem hoc etiam a magno Athanasio præstitum notat Bernardus de Montefalconis in præfatione ejus operum pag. XIX. §. 6. & Dominus de la Motte in Historia Tertulliani & Origenis, Lugduni edita A. D. 1691. lib. IV. cap. VI. pag. 416. non diffitetur, aliqua ejus scripta ab hæreticis fuisse corrupta. Nec ideo tamen Athanasius contra Anastasium & Theophilum pugnare dicendus est:

quem

quem quidem Origenem, inquit Picus pag. 134. *si illæ persequuntur epistolæ* (Anastasii & Theophili) *certum est, quod nonnisi ut illarum creditum opinionum hæresiarcham, persequuntur*. Pamphili Apologetico se responsurum promittit Hieronymus lib. II. contra *Rufinum*, quod tamen minime præstitit, quanquam postea xx. annos superfuit. Ceterum si *Pamphilus* fidem catholicam Verbi semper defendit; sique *Rufinus* Pamphili Apologiam verbum de verbo exprimens, quædam tantum, ut Hieronymus objicit, quæ Filium Dei & Spiritum Sanctum respicerent, immutavit, ceu scripta antequam hujusmodi quæstiones propriis formulis in Ecclesia definirentur, fieri potuit, ut *Pamphilus* in sententiis luculentissimis apud Origenem investigandis accuratior undequaque non fuerit. Qui vero mendacia officiosa pro peccatis haberi non putant, credere etiam poterunt, *Rufinum* eo devenisse, ut loca consubstantialitati faventia, illis, quæ revera *Pamphilus* scripserat, supponere non dubitaverit. Beatus Rhenanus in præfatione ad *Sixti* sententias, a *Rufino* editas, hanc ipsam suspicionem, seu potius calumniam his verbis manifestavit: *olim antiqui si quando expedire videbatur, a piis hoc genus mendaciolis non ita abhorrebant*. Mitto aliam Rhenani futilitatem, ubi ait, non *Rufinum*, sed Eusebium *primum pro Origene librum Pamphilo martyri inscripsisse*. Verum quum hæc aliunde certo sciri non possint, quam ex Græco *Apologiæ* codice, quo caremus, *Rufino* istud malæ fidei crimen impingi non debet ob unas suspiciones Hieronymi, qui in lib. I. Apologiæ cap. III. sic scriptum reliquit: *professæ inimicitiæ suspicionem habent mendacii*. Quid? quod *Rufinus* in libro *Apologiæ* contendit, nullam omnino hæresim in libro Sancti *Pamphili*, ab se latine reddito, occurrere, Hieronymumque generatim dumtaxat eum accusare: sique id speciatim præstaret, se accusationis injustitiam omnibus ostensurum. Photius certe, iis quæ Arianam labem redolere possent, maxime infestus, quum in hac Apologia ab se Græce perlecta, nihil censura dignum offenderit, jure affirmari potest, nihil Arianis propitium in illa occurrisse. Hoc ipsum in Defensione Fidei Nicænæ sect. II. cap. 11. §. 20. Bullus affirmat, nihilominus putans, *Rufinum* aliqua sustulisse, quæ duras suspectasque sententias præferre viderentur, nullo interim loco superaddito, quem *Pamphilus* non scripsisset. Sed si Photius, vir perspicacissimus, & in articulo de Trinitate catholicus, hæc eadem in codicibus Græcis, ab se perlectis, nequaquam vidit, *Rufinus* ea videre, & suopte arbitrio resecare potuisse quis credat?

VI. Jam vero ad Hieronymi Apologiam redeamus. In libro I. *Rufinum* arguit conquerentem in se dicta putare quæ in epistola contra Origenistas Hieronymus scripserat: quumque a *Rufino* vapulasset, eum insimulante quod Judæum *Barrabam*, præceptorem, adhibuisset, hunc non *Barrabam*, sed *Baraninam* dictum lepide ostendit, seque Judæum audivisse testatur, quomodo Origenem legerat, scilicet, *non ob fidei veritatem, sed ob eruditionis meritum*. *Aquilejam* ad manus *Rufini* perlata

RUFINUS. LIB.V.CAP.V. lata epiſtola paſchali Theophili Alexandrini, in qua fuſe damnabantur errores Origenis, is ita exhorruit, ut aures ſuas obturaret, eos ab ſe ante ignoratos & ipſe condemnans. Hieronymum hoc dicentem audiamus: *lectis nuper Papæ Theophili epiſtolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturaſſe aures ſuas, & auctorem tanti mali clara cum omnibus voce damnaſſe, & dixiſſe, uſque ad illud tempus ſe ignoraſſe, quod tam nefaria ſcripſerit*. Theophilus A. D. 400. vulgavit epiſtolam paſchalem pro A.D.401. quæ *prima* fuit in tempore, quanquam in ordine ſit *ſecunda* inter opera Hieronymi, qui eam cum ceteris latine vertit: Singulas poſtea ſuis annis accurate reſtituit Noriſius in Hiſtoria Pelagiana inque Diſſertatione pro Sancto *Siricio*. Hieronymus ait, *Rufinum* quæ interpretabatur, ignorare non potuiſſe. Ægre fert, ſuas enarrationes in Paulli epiſtolam ad Epheſios, ab illo accuſari; ſed hoc ſe ex relatu amicorum, non ex *Rufini* ſcriptis didiciſſe fatetur: *fama enim*, inquit, *ad me criminum ejus, non ſcripta venerunt, & ſtultum eſt juxta Apoſtolum, pugnis aerem verberare*. Nec tamen ideo ſui defenſionem tacitus præterit. Non diffitetur, ſe in *Commentariis ad Epheſios* varias ſententias *Origenis*, *Didymi*, & *Apollinarii*, qui inter ſe contraria habent dogmata, lectorum judicio probandas vel improbandas exhibuiſſe; ita tamen ut fidei ſuæ non amitteret veritatem. Rufinum carpit ob jactationem ſcientiæ Græcorum, & oblivionem patrii ſermonis: *prætermitto*, ait, *Græcos, quorum tu jactas ſcientiam, & dum peregrina ſectaris, pene tui ſermonis oblitus es, ne veteri proverbio, ſus Minervam, docere videar, & in ſilvam ligna portare. Illud miror, quod Ariſtarchus noſtri temporis puerilia iſta neſcieris, quanquam tu occupatus in ſenſibus, & ad ſtruendam mihi calumniam cervulus, Grammaticorum & Oratorum præcepta contemſeris, parvi pendens hyperbata poſt anfractus reddere, aſperitatem evitare conſonantium, biulcam fugere dictionem*. Et infra, *niſi forte ſe literas non didiciſſe jurabit: quod nos illi & abſque juramento perfacile credimus*. Neque illum inſtar Paulli Apoſtoli, ſermone imperitum, ſcientia doctum haberi vult, quem ſic ridendum proponit: *tu qui in latinis muſſitas, & teſtudineo gradu moveris potius, quam incedis, vel Græce debes ſcribere, ut apud homines Græci ſermonis ignaros aliena ſcire videaris; vel ſi latina tentaveris, ante audire Grammaticum, ferulæ manum ſubtrahere, & inter parvulos* Ἀθηνογέρων (ideſt *ſenem ſcholaſticum*) *artem loquendi diſcere*. Hinc oſtenſurus, Origeniſtas inter ſe *Orgiis mendaciorum fœderari*, tranſit ad Stromata Origenis, ex quorum libro VI. locum adducit, ubi tradere videtur, aliquando licere mentiri. Suam Pſalmi II. interpretationem, & ſex loca in Commentario ad Epheſios, quæ a *Rufino* reprehendi Paulinianus retulerat, fuſe tuetur; de quo Commentario ſic loquitur: *decem & octo ferme anni ſunt, ex quo iſtos dictavi libros*. Scribebat hæc Hieronymus A. D. 401. Ergo ad Epheſios commentabatur circa A. D. 384. non vero 387. ut viſum Tillemontio in Vita Hieronymi Artic. XLVIII. pag. 114. In

In responsione ad tertium locum epistolæ ad Ephesios, ab Rufino reprehensum, aliam iterum notam chronologicam habemus lib.I. pag.377. ubi ait: *pro quo* (Origene) *compulsus sum ante* BIENNIUM *brevi libello tuis contra me præconiis respondere*, nempe A. D. 399. RUFINUS. LIB.V.CAP.V.

VII. Hieronymus, quem Rufinus ut *maledicum & sacrilegum* accusaverat, prius crimen diluit, se contra nullum, nisi contra invidos loquutum ostendens. Hujusmodi vocat *Luscium Lavinium, vel Asinium Pollionem de genere Corneliorum*. Hæc vocabula *Rufinum* denotant, aliumque monachum, ejus studiosum, ad *Cornelios* genus suum referentem. Ad posterius, quod est sacrilegium & somnii perjurium, ita respondet: *dixi, me sæculares literas deinceps non lecturum. De futuro sponsio est, non præteritæ memoriæ abolitio*. Hoc amplius persequitur, sibi somnium suum objici conquerens, quum scriptum sit: *nec adulterium somnii ducit ad Tartarum, nec corona martyrii in cælum levat*. De Rufino sic etiam scribit: *nimirum iste est Sallustianus Calpurnius, qui nobis per Magnum oratorem non magnam moverat quæstionem, cui libello brevi satisfecimus*. Infra in epist. LXXXIII. alias LXXXIV. ad Magnum hæc habet: *sed per te mihi proponi ab* ALIO *quæstionem, qui forte propter amorem historiarum Sallustii, Calpurnius cognomento Lanarius est*. His allusit ad ejusdem nominis nebulonem, qui prodidit Livium Salinatorem apud Plutarchum in Sertorio. A Hieronymo prope finem Rufinus pungitur, ut severus & gravis: *ego certe ut tibi, homini severissimo, risum moveam, & imiteris aliquando Crassum, quem semel in vita dicit risisse Lucilius; memini me puerum cursitasse per cellulas servulorum* &c. Eundem iterum taxat, quasi literas Græcas ex se didicisse gloriaretur: *miraris, si ego literas Latinas non sum oblitus, quum tu Græcas sine magistro didiceris*. Mox ejus stilum, & rationem scribendi ironice sugillat: *en tu, qui in me parvam criminaris scientiam, & videris tibi literatulus atque Rabbi, responde cur scribere aliqua ausus sis, & virum disertissimum Gregorium pari eloquii splendore transferre? Unde tibi tanta verborum copia, sententiarum lumen, translationum varietas, homini, qui oratoriam vix primis labris in adolescentia degustasti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronem occulte lectitas: & ideo tam disertus es, mihique lectionis ejus crimen intendis, ut solus inter ecclesiasticos tractatores eloquentiæ flumine glorieris, licet magis philosophos sequi videaris, spinas Cleantis, & contorta Chrysippi, non ex arte, quam nescis, sed de ingenii magnitudine. Et quoniam Stoici Logicam sibi vindicant, & tu hujus scientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es: nec quæris quomodo, sed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, si alius non intelligat quid velis dicere, quia non ad omnes, sed ad tuos loqueris*. Hanc stili Rufiniani censuram ita concludit: *denique & ego scripta tua relegens, quanquam interdum non intelligam quid loquaris, & Heraclitum me legere putem; tamen non doleo, nec me pœnitet tarditatis: id enim in legendo patior, quod tu pateris in scribendo*.

bendo. Denique libro I. finem imponit, Chrysogonum Rufini amicum arguens, a quo reprehendebatur quod per baptismum bigamiam tolli dixisset, nec eum esse bigamum vellet, qui unam ante, alteram post baptismum duxisset uxorem. Ei tamen epistola LXXXII. alias LXXXIII. ad Oceanum scripta respondit, Carterii in Hispania episcopi ordinationem defendens, qui unam ante, alteram post baptismum uxorem susceperat.

VIII. Postquam Hieronymus crimina sibi a *Rufino* impacta priore libro diluisset, mox ejusdem Apologiam ad Anastasium Pontificem refutare adgreditur, in qua sibi calumnia strui videbatur; idque præstat Apologiæ particulis identidem recitatis. In *Rufino* modestiam desiderat ubi *fidem & charitatem* suam laudat: nec ferre potest, illum ad summum Pontificem contra *latratores* suos *misisse baculum literarum*. Irridet excusationem, quod propter ætatem & affinium post XXX. annos amplexum pro sui defensione Romam non properaverit: *illud vero*, inquit, *ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se reversum esse jactat, homo, qui nec patrem habet nec matrem, & quos viventes juvenis dereliquit, mortuos senex desiderat: nisi forte parentes, militari vulgarique sermone, cognatos & affines nominat: quos quia non vult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, idcirco patria* (Concordia) *derelicta, Aquilejæ habitat. Periclitatur Romæ illa probatissima fides ejus: & hic supinus & lassulus post triginta annos per mollissimum Flaminiæ iter esseda venire non potest: sicque prætendit longi itineris lassitudinem, quasi triginta annis semper cucurrerit, aut biennio Aquileiæ sedens præteriti itineris labore confectus sit*. Carceres & exsilia Rufinum Alexandriæ pro Fide subiisse non credit absque judicum sententiis, & nisi prodat confessionis suæ acta. Ad hoc alibi a nobis responsurum est. Confessionem, quam de Trinitate & resurrectione protulerat, variis quæstionibus turbat. Sententiam de judicio & Diabolo etiam exagitat, quasi peccata hominum non arbitrii libertati, sed uni Diabolo ab Rufino imputarentur. Hoc tamen postea lenire videtur his verbis: *verum hæc possunt quasi simplicis hominis excusari: & quum eruditos non subterfugiant apud indoctos præferre innocentiæ similitudinem*. Rufinus scripserat: *dicimus quoque judicium futurum*, IN QUO *judicio unusquisque recipiet propria corporis*. Hoc Hieronymus sic carpit: *dixerat judicium futurum, sed homo cautus timuit solum dicere* IN QUO, *& posuit* IN QUO JUDICIO, *ne si non secundo repetiisset judicium, nos obliti superiorum, pro judicio Asinum putaremus*. Dixerat etiam Rufinus: *qui criminantur fratres, cum ipso pariter æterni ignis hereditate* POTIENTUR. Hoc item carpit Hieronymus: *quis enim*, inquit, *unquam audivit* POTIRI *ignibus, frui suppliciis?* Agnoscit Græci sermonis translationem *sed*, ait, *homo Græcus videtur mihi seipsum interpretari voluisse, & pro eo quod apud eos* (Græcos) *dicitur* κληρονομήσουσιν, *& apud nos uno verbo dici potest* HEREDITABUNT, *& ornatius* HEREDITATE POTIENTUR. *Istiusmodi nugis & acyrologiis*

rologiis omnis ejus scatet oratio. Nullum profectò est dubium, quin Hieronymus latinis scriptoribus versandis assuetus, in copia & elegantia sermonis Rufino præstiterit, qui ultro suæ tricennali inter Græcos peregrinationi vitio vertebat, si aliquando, minus latine scribens, offenderet. Eum tamen sæpius in hoc tangit Hieronymus, nam & *Theophrastum* ironice appellat, & quod *querimoniam* pro *quæstione* usurpaverit. Denique ait: *tam pudite & confuse loquitur, ut plus ego in reprehendendo laborem, quam ille in scribendo*. Mox *Arcesilam & Carneadem, qui omnia incerta pronunciant*, se Rufinum putare ait, ubi tres super animarum statu & origine ponit sententias, neutra adhuc præ ceteris ab Ecclesia probata. Infra iterum ejus sic loquutionem perstringit: *mira eloquentia & Attico flore variata! Admiror ausum illum esse hæc Romam verborum portenta transmittere. Compeditam putes linguam ejus, & inextricabilibus nodis ligatam, vix in humanum sonum erumpere*. Alibi ejus *laciniosæ disputationis fastidia* se fugere ait. His nondum finis, nam Hieronymus Rufino succenset quod in transferendis libris Periarchon aliqua addiderit, nonnulla subtraxerit, alia immutaverit, unde bona & mala non tam auctori quam interpreti tribuenda esse contendit. Post multa Origenis mala quum maxime hæretica enumerasset, ex hac supputatione illam summam nasci animadvertit, non aliorum esse quæ Rufinus ex Origene amputavit, cujus ideo mala interpretatus fuerit, quod putaret bona, ideoque tam bona, quam mala Origenis eidem tribuenda, cujus scripta Rufinus in prologo suo comprobasset. Ei non objici quare Origenem interpretatus fuerit, sed quod interpretatus hæretica, præfationis suæ laude firmaverit, inque eorum defensionem præmiserit *quasi martyris librum*. Deinde ita subjungit: *aut certe si ideo interpretaris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipsum præfatione testare, quod prudentissime Papa Anastasius in epistola, quam contra te scribit ad Episcopum Johannem, suo sermone complexus est, me liberans, qui id feci, & te arguens, qui facere noluisti. Ac ne forsitan hoc quoque neget, subjeci exemplum ejus, ut si non vis audire fratrem monentem, audias episcopum condemnantem*.

Etsi vero Apologiæ Pamphili, quam Eusebii esse tuetur, Rufinus multa subtraxerit, & in bonam partem de Filio & Spiritu Sancto mutare conatus fuerit; adhuc tamen multa offendicula in ea reperiri ait. Didymum, certe in Trinitate Catholicum, commentariolos in libros Periarchon dictasse non diffitetur, sed extra Filium & Spiritum Sanctum, in Origenis scita descendere affirmat. Rufinus dixerat, aliorum etiam veterum scripta ab hæreticis fuisse vitiata. Sed hoc non probat Hieronymus, ratus fieri potuisse, *ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel a librariis imperitis, eorum paulatim scripta corrupta sint: vel certe antequam in Alexandria quasi Dæmonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quædam & minus caute loquutos, & quæ non possint perversorum hominum calumniam declinare*. Rufinus adduxerat particu-

RUFINUS. LIB.V. CAP.V.

lam epistolæ ad Alexandrinos, in qua Origenes queritur, libros suos a perditis hominibus fuisse corruptos, negatque, se unquam dixisse diabolum esse salvandum. De Epistolæ sinceritate inter Hieronymum & Rufinum convenit. Sed vir Sanctus hoc loco in versione Rufini duo reprehendit. Unum quod fraudulenter aliqua reticuerit: alterum quod sensum inverterit. Verum Halloixius lib. IV. pag. 290. Rufinum in neutro pecasse autumat, nec illa, quæ reticuit ad librorum depravationem attinere, quemadmodum uno adspectu apud Hieronymum illa adducentem videre est, & mox utriusque loci collatio patefaciet. Quod vero ad sensum pertinet, quanquam nobis Græca Origenis desint, tamen ex Hieronymi, & Rufini versione facile erit rem ipsam adsequi. Utranque igitur committamus. Id fieri voluit Hieronymus his verbis: *conferte Origenis verba, quæ supra ad verbum transtuli, his quæ ab isto* (Rufino) *non versa sunt, sed eversa.*

I.

Fragmentum epistolæ Origenis ex versione Rufini.

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

II.

Fragmentum epistolæ Origenis ex versione Hieronymi.

Quid necesse est de prophetarum sermonibus dicere, quibus sæpissime pastoribus & majoribus natu & sacerdotibus ac principibus populi comminantur, & arguunt eos? Quæ absque nobis de sanctis scripturis elicere potestis & liquido pervidere quod forsitan hoc tempus sit, de quo dicitur: nolite credere amicis, nec speretis in principibus: & nunc impleatur vaticinium: duces populi mei me nescierunt; filii stulti sunt & non sunt sapientes. Sapientes sunt, ut faciant mala; bene autem facere nesciunt: quorum magis misereri, quam eos odisse debemus, & orare pro illis, quam eis maledicere. Ad benedicendum enim, & non maledicendum erecti sumus; unde & Michael quum adversum Diabolum disputaret de Moysi corpore, ne tanto quidem malo ausus est judicium inferre blasphe-

RUFINUS. LIB. V. CAP. V.

* * * * *

blasphemiæ; sed dixit: increpet tibi Dominus. Cui quidem simile etiam in Zacharia legimus: increpet tibi Dominus, diabole: & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Itaque & nos cupimus, increpari a Domino eos, qui noluut cum humilitate a proximis increpari. Dicente autem Michaele: increpet tibi Dominus, Diabole, & Zacharia similiter, utrum increpet, an non increpet Deus diabolum, ipse viderit: & si increpat, quomodo increpet ipse agnoscat... Et post multa (verba sunt Hieronymi) *quæ prolixum est scribere, addit. Nos hoc sentimus, quod ejicientur de regno cælorum non solum qui grandia peccaverunt, verbi gratia fornicatores & adulteri, & masculorum concubitores, & fures, sed & qui minora deliquerunt, ex eo quod scriptum est: neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt; & tam in bonitate, quam in severitate Dei esse mensuram: unde cuncta nitimur agere consilio, in vini quoque potu, & in moderatione sermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo quum propter Dei timorem caveamus in quempiam maledicta conferre recordantes illius dicti: non fuit ausus judicium inferre blasphemiæ quod dicitur de Michaele contra diabolum: & in alio loco: dominationes quidem reprobant, glorias autem blasphemant.*

* * * * *

* * * * *

* * * * *

Quidam eorum, qui libenter habent criminari proximos suos, adscribunt nobis & doctrinæ nostræ crimen blasphemiæ, quod

Quidam eorum qui libenter contentiones reperiunt, adscribunt nobis & nostræ doctrinæ blasphemiam, super qua ipsi viderint,

RUFINUS. LIB.V.CAP.V.

a nobis nunquam audierunt: de quo ipsi viderint, nolentes observare mandatum illud quod dicit: quia maledici regnum Dei non possidebunt, dicentes asserere me, patrem malitiæ & perditionis eorum, qui de regno Dei ejiciuntur, idest diabolum esse salvandum: quod ne aliquis quidem mente motus, & manifeste insaniens dicere potest. Sed nihil mirum mihi videtur, si adulteretur doctrina mea ab inimicis meis, & tali adulterio corrumpatur, quali adulterio corrupta est Epistola Pauli Apostoli.

rint, quomodo illud audiant: neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt, licet patrem malitiæ & perditionis eorum, qui de regno Dei ejicientur, dicant posse salvari: quod ne mente quidem quis captus dicere potest.

Ex utraque hac versione docemur, *Origenem* cum suis popularibus olim conquestum, libros suos ab *hæreticis fuisse corruptos*, sibique ab inimicis afficta quæ nunquam dixisset. Hinc *Rufinus* in libro *de Adulteratione librorum Origenis* postquam ostendisset, hæreticos aliorum etiam Patrum libris furtivas ungues injecisse, nimirum utriusque Clementis, Romani & Alexandrini, & Dionysii etiam Alexandrini, subinde verbis ipsis Origenis ostensurus hujus quoque libros ab illis fuisse corruptos, inde laciniam adducere orsus est, ubi Origenes id proprie ostendit, nimirum ex verbis illis: *quidam eorum*. Quæ autem *Rufinus* utpote supervacanea omisit, ad librorum adulterationem non pertinent, quum solas Origenis querimonias generatim contineant in quosdam Episcopos, illi adversantes, qui hæreticis librorum ejus corruptoribus faciles aures adcommodarant. Hieronymus quidem ait, in tota illa Epistola *Demetrium Alexandrinæ urbis pontificem lacerari*, sed ante inimicitias suas cum *Rufino*, scripserat in Catalogo cap. LIV. *Demetrium tanta in Origenem debacchatum esse insania, ut per totum Mundum super nomine ejus scriberet*. Quare mirum non est, si Origenes Sancti Alexandri Hierosolymitani, & aliorum antistitum communione munitus, de suis hostibus per Demetrium, hominem neque a doctrina neque a sanctitate commendatum, subornatis, generatim conquestus est. Hæc tamen reticuit *Rufinus*, ut inde inchoaret, ubi Origenes de librorum suorum corruptoribus querebatur.

Quod spectat fidem versionis epistolæ Origenianæ, a *Rufino* adornatæ, quanquam nos Græca Origenis verba deficiunt, ex duplici tamen versione simul composita, facile colligimus, uter interpres Origenis sensum fidelius expresserit. *Hieronymus* in epistola ad Pammachium & Oceanum testatur, ex doctrina Origenis sequi *Diabolum* posse salvari,

Ga-

Gabrielem damnari. Origenes in epistola ab *Hieronymo*, latine reddita, hoc suis adversariis objectat: *licet patrem malitiæ & perditionis eorum, qui de regno Dei dejicientur, dicant posse salvari*. Origenes hoc de adversariis suis Valentinianis dicere non potuit; sed hi potius hoc ab Origene dici affirmarunt; *Diabolum* scilicet quum esset naturæ perditæ, nullo modo posse unquam nec potuisse salvari, nec *Gabrielem* damnari, quod naturæ esset salvandæ. Atqui *Origenes* utrunque, eorum naturæ consentaneum pronunciabat, itaut *Diabolus* libero arbitrio recte usus, salvari, *Gabriel* vero prave usus, damnari potuisset. Hinc Valentiniani Origenem increpabant, quasi dixisset, *Diabolum* esse salvandum. Hoc profecto exprimit interpretatio Rufini: *dicentes, patrem malitiæ & perditionis, & eorum, qui de regno Dei rejiciuntur, idest Diabolum* ME DICERE, *esse salvandum: quod ne aliquis quidem mente motus, & manifeste insaniens dicere potest*. Ad hæc *Rufini* versionem comprobant hæc verba Hieronymi libro II. Apol. juxta superius recitata, ubi Origenes, catholicæ Fidei defensor, & Candidus Valentinianæ hæreseos propugnator, disceptant: *asserit Candidus, Diabolum pessimæ esse naturæ, & quæ salvari nunquam possit. Contra hoc recte Origenes respondit, non eum perituræ esse substantiæ, sed voluntate propria corruisse, & posse salvari. Hoc Candidus vertit in* CALUMNIAM, *quasi Origenes dixerit, Diaboli naturam esse salvandam: Quod ille falso objecerat, hic refutat*. Ex his patet, Origenem ubi ait, *Diabolum* potuisse salvari, hoc intelligere *ex parte naturæ*, non malitiæ, ut Valentiniani Adamantio inique exprobrabant.

Reliqua libri II. Apologiæ Hieronymianæ percurramus. Quæ *Rufinus* de *Hilarii*, *Cypriani*, & *Tertulliani* libris falsatis dixerat, Sanctus Pater vertit in dubium. Verba recitat, ubi *Rufinus* Epiphanium, quamquam innominatum, pupugerat, eundemque a *Rufini* reprehensionibus tuetur. *Sex millia librorum Origenis Epiphanius, quamplurima fratrum multitudine audiente, confessus est*, teste *Rufino*; quibus Hieronymus hæc reponit: *in qua multitudine & caterva fratrum tu quoque medius eras, quando ille in sua epistola queritur pro Origenis hæresi, nefaria a te dogmata esse prolata*. Increpito deinde *Rufino* quod dixisset, se non esse *defensorem Origenis, neque assertorem illius*, se scripturum minatur contra libros *Pamphili & Eusebii, si Dominus vitæ hujus dederit spacium*. Dedit autem, ut dixi, ferme ad vicesimum annum, nec tamen quidquam scripsit præter illa, quæ his literis consignavit, se primo vidisse, scribens, librum *Pamphili* in codice *Rufini*, & non sibi fuisse curæ, *quid pro hæretico diceretur, sic semper habuisse, quasi diversum esset opus Pamphili & Eusebii. Postea vero quæstione mota scriptis eorum respondere voluisse, & ob hanc caussam legisse quid pro Origene unusquisque sentiret, perspicueque deprehendisse quod primus liber sex voluminum Eusebii ipse esset, qui unus sub nomine Pamphili* (a Rufino) *editus fuerat, tam Græce, quam Latine, immutatis dun-*

RUFINUS. LIB.V.CAP. V. *duntaxat sensibus de Filio & Spiritu Sancto, qui apertam blasphemiam praeferebant*. Hinc ait factum, ut *ante annos ferme decem*, nempe A.D. 392. *Pamphilum*, tanquam hujus libri auctorem, in Catalogo suo recensuerit cap. LXXV. Ad haec queritur, *commenticiam* epistolam sub suo nomine sparsam, in qua se poenitere testaretur quod adolescens ab Ebraeis deceptus, Ebraea volumina, in quibus nulla esset veritas, in latinum vertisset. Eusebius Cremonensis apud Episcopos Africanos, *qui propter Ecclesiasticas caussas ad Comitatum* (nempe ad Aulam pontificiam) *venerant*, *eam se* reperisse significaverat. Concilium Carthagine habitum A.D. 401. legatos miserat ad *Anastasium* pontificem; *Venerium* Mediolanensem, & *Honorium* Augustum, ex Tillemontio in Vita S. Augustini §. 131. quos quidem legatos ex Africa secum tulisse oportet epistolam, tanquam a Hieronymo ad Africanos conscriptam. Hoc animum ejus vehementer pertulit postquam id non unius *Eusebii*, sed *multorum ex urbe fratrum scripta docuerunt, sciscitantium, an ita se haberet, & a quo ipsa epistola disseminata esset in vulgus, lacrymabiliter indicantium*. Hieronymus epistolam, ex stilo & forma eloquii sibi non esse adjudicandam, ostendit, ejusque fictionem ex conjectura *Rufino* tribuit. Sed *Rufino* obtestante, se non esse epistolae auctorem, Hieronymus reposuit in lib. III. Apologiae, Rufinum sibi perperam dictum putare quod nominatim ipse nemini tribuisset: *quo*, inquit, *non erumpat semel effrenata audacia? Aliorum crimen sibi objecit, ut nos finxisse videamur. Quod absque nomine dictum est, in se dictum refert: & purgans externa peccata, tantum de sua securus est innocentia. Jurat enim, se epistolam non scripsisse ad Afros sub nomine meo, in qua confitear, inductum me a Judaeis mendacia transtulisse: & mittit libros eadem omnia continentes, quae nescisse se jurat. Et miror quomodo prudentia ejus cum alterius nequitia convenerit, ut quod alius in Africa mentitus est, hic concorditer verum diceret, stilique ejus elegantiam nescio quis imperitus posset imitari*. Visus est tamen non alterius, quam *Rufini*, eam ex stili similitudine, judicare. Postquam *Hieronymus* pro nova sua scripturarum translatione, & contra LXX. interpretum versionem, corruptione fusius perorasset, *Apologiae* finem imposuit, significans se tres *Rufini* libros contra se scriptos avide opperiri: *expectans tria amici volumina*. Haec *tria* volumina, ut dixi, erant libri II. *Apologiae*, sive, ut vulgo inscribuntur, *Invectivarum* in Hieronymum, Rufinique *Apologia* ad Anastasium Pontificem pro fide sua.

CA-

CAPUT VI.

I. *Rufinus duobus Hieronymianæ Apologiæ libris Aquilejam sibi perlatis, biduo respondet epistola, nunc deperdita.* II. *Suos libros ad Hieronymum mittit, quem acriter carpit.* III. *Ejusdem epistolæ deperditæ excerpta.* IV. *Anastasii Pontificis & Sancti Epiphanii epistolas in dubium vocat, seque purgans, adversarium varie percellit.* V. *Hieronymus a Sancto Chromatio Aquilejensi antistite monitus, ut a scribendo in Rufinum abstineret, se invitum ad sui defensionem cogi respondet, quod Rufini libri in vulgus sparsi, vagarentur.* VI. *Apologiæ Hieronymi, ejusdemque interpretationes literarum paschalium Theophili, annis & numeris suis restitutæ.* VII. *M. Antonii Sabellici judicia circa Rufinum inter, & Hieronymum contentiones.*

I. Hieronymus ad *tria* Rufini *volumina*, nondum plene sed summatim tantummodo accepta, vix duobus Apologiæ suæ libris, superius recensitis responderat, quum horum exemplar ex Oriente *Aquilejam* ad *Rufinum* per negociatorem allatum est. Utrum illud Hieronymus ipse ad *Rufinum*, an alius miserit, ignoramus. Ex *oriente* per negociatorem allatum dubitari nequit, a quo illuc, unde venerat, propere trajecturo, biduum sibi duntaxat pro responsione concessum, *Rufinus* ita testatus est: *ante biduum mibi quam proficisceretur barum bajulus, in manus venerunt quæ in me declamasti*. Hæc tamen Rufini responsio prorsus intercidit, propterea quod, ut unum Hieronymum terrore & minis Rufinus compesceret, ad illum dumtaxat eam miserit, nec per Italiam vulgari voluerit: quam propterea Gennadius in Catalogo suo nequaquam memorat. Quum ergo hoc *quarto* Rufini opere careamus, cui *secundam* Apologiam, seu potius librum *tertium* Apologiæ suæ Hieronymus statim opposuit, nos illius summam ex eodem lib. III. Hieronymiano, in quo ea *Rufini* responsio refutatur, nunc exspicari conabimur. Itaque *Rufini* responsio fuit *epistola*, ad Hieronymum scripta. Hoc Sanctus doctor passim, & præcipue his verbis prodit: *ante biduum quam ad* NOS *epistolam scriberes, libellos meos in manus tuas venisse testaris, & idcirco non babuisse spacium ex ocio, respondendi. Alioqui si meditatus in nos paratusque dixisses, fulmina jacere, non crimina videreris*. Rufinus hanc epistolam ad unum Hieronymum se scripsisse dixit, ut eum commoneret & emendatum vellet, ne ceteris novum scandalum faceret, illique inter se rixantes, aliis mortem spiritalem inferrent: *ad me* inquit, *epistolam scribis, ut me commoneas, & emendatum velis, ne ceteris scandalum faciat, & aliis furentibus jugulentur alii*. Eam Hieronymus maledictis, criminationibus, mendaciis, & injuriis turpibus plenam fuisse contendit. In summa non tantum epistolam, sed *accusationis volumina* appellat. *Stili elegantiam* vir Sanctus hac vice litte-

 ris

RUFINUS. LIB. V. C. VI. ris Rufinianis ultro largitur, sed propterea *biduo* scriptas fuisse haudquaquam concedit.

II. Ex allatis apud Hieronymum, qui se epistolæ Rufinianæ ordinem & vestigia in respondendo sequutum testatur, videmus, nostrum ipso epistolæ initio se tueri quod *Apologiam* edidisset. Quia vero doctissimus senex *Rufini* Apologeticos libros nondum acceptos refutaverat, eorum summam ab amicis ad se transmissa usus, ideo *Rufinus* totos libros suos, novæ epistolæ adnexos, illi perferendos curavit, se prius ad eos tantum misisse affirmans, qui Hieronymi *verbis læsi fuerant, & non ad plures, quia non ad ostentationem, sed ad ædificationem Christianis loquendum est*. Hieronymus idem innuit his verbis: *mittis mihi & priores libros & recentem epistolam*. *Rufinus* verba addit, quæ ex Hieronymo heic assuam: *noli multo auro redimere notarium meum, sicut amici tui* (Eusebius Cremonensis) *de meis Periarchon schedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digestis, fecerunt, ut facilius falsare possent quod aut nullus haberet, aut admodum pauci. Gratis a me missum suscipe codicem* (Apologiæ) *quem censu magno cuperes comparatum*. Hieronymus in epist. LXIX. alias XCI. ad Augustinum, hanc *Rufini* confidentiam sic perstringit: *misit mihi temeritate solita, sua maledicta Calpurnius cognomento Lanarius, quæ ad Africam quoque studio ejus didici pervenisse, atque breviter ex parte respondi, & libelli ejus vobis misi exemplaria, latius opus* (Apologiam in duos libros distinctam) *quum opportunum fuerit, primo missurus tempore: in quo illud cavi, ne existimationem læderem christianam; sed tantum ut delirantis imperitique mendacium ac vecordiam confutarem*. Augustinus epist. LXXII. alias XCII. inter Hieronymianas, respondit, se nescire quæ scripta contra illum ad *Africam* pervenissent, seque inter tantos viros simultatem haud quaquam probare. Sed de hoc alibi. Pergit *Rufinus* in Hieronymum: *eloquentiam tuam & in præfatione mea laudasse, me fateor. Etiam nunc laudarem, nisi tu eam contra Tullii tui sententiam, multa jactantia faceres odiosam*. Doluit, sibi, per triginta annos extra Latium versato, ferulas ab Hieronymo adhiberi: quem ironice *Philosophum, Rhetorem, Grammaticum, Dialecticum, Ebræum, Græcum, Latinum, trilinguem* appellasse comperimus: hæcque in illum effundit: *tu qui tot disciplinarum oculis vigilas, quomodo venia donandus es, si erraveris, & non perpetuo pudoris silentio contegendus*. Et infra: *imitari te volui, sed refestinante eo, qui ad te remeabat, malui paucis ad te, quam ad alios pro tuis maledictis latius scribere superflua mihi reprehensio fuit in paucis, quæ professa tibi habetur in omnibus*. Hieronymum ait debuisse ad ipsum Rufinum solum, & non ad alios scribere, si eum emendare cupiebat: *quem*, inquit, *in hoc, magister optime, emendare cupiebas, si illi, ad quos scribis, nihil deliquerant? si in me, quem arguis, non ad me scripseras?*

III. Quod suas librorum Origenis translationes spectat, nihil se præstitisse

tisse ait, quod pridem in Commentariis suis ipse *Hieronymus* non præstitisset. Quæ ad elevandam auctoritatem libri, a *Pamphilo* scripti, Hieronymus literis consignaverat, ab *Rufino* irridentur, quod sero nimis, librum martyri abjudicandum censuerit, quem *annos plurimos* ejus legitimum fœtum esse putaverat. Sic postea Hieronymum arguit: *dic, quis tibi permisit, ut interpretans, quædam auferres, quædam mutares, quædam adderes? En tibi dico: quæso quis permiserit, ut in Commentariis tuis quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam de te ipso scriberes, & non de Origene ortum, aut ex te, aut ex alio?* Hæc, ut suam & ipse librorum Periarchon translationem tueatur. *Apologiam* ad Anastasium pro Fide sua *de carnis resurrectione, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis deleta, ab omnibus Italiæ episcopis esse susceptam*, confirmat. *Expositionem Fidei*, a *Theophilo Alexandrino* editam, & in Hieronymi literis indicatam, nondum ad se pervenisse; polliceri se tamen quicquid ille scripserit, sequuturum. Hieronymus vero hoc ab se scriptum non meminisse respondet. In lib. I. *Apologiæ* de duabus Theophili epistolis, *Synodica* & *paschali* contra Origenem loquitur, non de *expositione Fidei*, & forte *Rufinus*, tunc fortasse in legendis raptim Hieronymi libris contra se scriptis, non modica indignatione correptus, unam pro alia intellexit; postmodum ista subjungit: *quid tibi videtur? Habes ne ultra aliquid, quo nervos tuæ loquacitatis intendas? Et indignaris, si putide te loqui arguam, quum comœdiarum turpitudines, & scortorum amatorumque ludicra ecclesiasticus scriptor æstumas?* Ut vero ad Theophilum redeam, ejus se *in omnibus sententiam sequi* ajebat *Rufinus*, quanquam vidisset quæ contra Origenem scripserat, unde Hieronymus contra illum sic argumentum intorquet: *si Papæ Theophili sententiis delectaris, & nefas putas, pontificum decreta convelli, quid de ceteris* (Origenistis) *dicis, quos ipse damnavit?* Eundem præterea sugillans interrogat; quando ipse Theophili sententiam sequi cœperit, respondetque: *tunc credo, quando Paulum, quem ille damnaverat, summo nisu & omnibus studiis defendebas; quando eum per Imperiale scriptum recipere sacerdotium, quod episcopali judicio amiserat, instigabas*. Se *Theophili* discipulum fuisse ajebat *Rufinus*, eos minime accusans, a quibus didicerat, ut Origenem & Didymum Hieronymus accusabat: *magistros meos*, inquit, *nec accuso nec muto*. Ad Hieronymi epistolam contra Vigilantium progreditur, & hujus, tanquam amici sui, partes tueri conatur.

IV. Idipsum pro se agit contra epistolam *Anastasii* pontificis ad Jo. Hierosolymitanum, quam in suspicionem falsitatis trahere videtur, quasi ab Hieronymo vel ab alio certe compositam propterea quod quum illuc ex Urbe scripta diceretur ad *Johannem*, ab hoc tamen ad *Rufinum* missa nequaquam fuisset. Huic opponit *communicatoriam* epistolam sibi, post suam latinam versionem librorum Origenis de *Principiis*, Roma decedenti, traditam ab Siricio pontifice, Anastasii decessore: *quid enim*, inquit,

RUFINUS. LIB. V. C. VI. inquit, *mihi officere potest, quod me ignorante* (Anastasius) *aut scripsit, aut* FORTE NON *scripsit? Et si scripsit, sufficit mihi totius orbis testimonium*; *quod* NULLI *verum videtur, ut tantæ Urbis sacerdos vel innocenti injuriam facere potuerit, vel absenti*. Hieronymus non *unam*, sed *plures* Anastasii contra *Rufinum* epistolas memorat, ex quibus *unam* duntaxat habemus: neque difficile est creditu, earum aliquam si non utramque, ab *Rufini* inimicis fuisse confictam, quemadmodum Hieronymi hostes sub ejus etiam nomine *confictas literas* in Africam misisse narravi. Audi verba Hieronymi. *Esto præteriti anni ego epistolam finxerim. Recentia ad Orientem scripta quis misit, in quibus Papa Anastasius tantis te ornat floribus, ut quum ea legeris, magis te velle defendere incipias quam nos accusare?* Sic postea Hieronymum arguit Rufinus: *numquid & ego non possum enarrare, tu quomodo de urbe discesseris? Quid de te in præsenti judicatum sit? quid postea scriptum? ubi navim conscenderis? quam sancte perjurium vitaveris? Poteram pandere, sed plura servare statui, quam referre*. Alibi hæc quoque ait: *& ut nostram epistolam non probes, Papæ quoque Anastasii simili dicis fraude subuixam, de qua tibi ante respondi: quam si suspicaris ipsius non esse, habes ubi apud eum nos arguas falsitatis. Siu autem ejus est, ut hujus quoque anni contra te epistolæ probant, frustra & falso falsam arguere niteris, quum ex illius vera epistola nostram veram esse doceamus*. Rufinus meminit etiam epistolæ Sancti Epiphanii, in qua ipse arguebatur, aitque, *post osculum, post orationem*, illum contra se scribere non potuisse, quare illam quoque in falsitatis suspicionem vocare non dubitat. De utraque vero epistola *Anastasii* & Epiphanii hæc in Hieronymum prodit: *absit hoc a viris sanctis. De vestra schola solent ista procedere. Vos nobis pacem proficiscentibus dedistis, & a tergo jacula, venenis armata jecistis*. Suam linguæ latinæ imperitiam, de qua ab Hieronymo culpabatur, iterum excusat *triginta annorum* consortio inter Græcos. Transit ad animarum statum, de quarum origine, quemadmodum & aliarum rerum ad physicen pertinentium, quas sigillatim enumerat, se nihil scire testatur. Urget Hieronymum, ut respondeat de *natura rerum*. Perjurii crimen ei rursus opponit, quod in somnis commonitus, sæculares libros se non lecturum promiserit, quos tamen identidem legat. Eum post reconciliatam amicitiam infidelitatis accusat. Epistolam XLII. alias LXVI. nuper ad se redditam, tanquam olim scriptam, elapsi temporis notam falso præferre, recenterque scriptam fuisse arbitratur. Pythagoræ libros ab eo flagitat, quos se legisse gloriatum affirmat, licet nulli Pythagoræ libri reperiantur. Postremo loco Hieronymum ad pœnitentiam cohortatur, petitque privatim, non publice se moneri. Nisi siluerit, minatur interitum, hocque offendiculum ob Ecclesiæ damnum, in caput ejus casurum denunciat. Addere etiam videtur, se ad publicorum tribunalium magistratus eum delaturum. Hoc tamen nusquam ait Rufinus, sed Hieronymus in toto responsionis suæ libro

libro III. ab *Rufino* sibi denunciatum identidem repetit. Ait enim in principio, *terresque criminibus --- in ultima parte epistolæ denunciata morte me deterres, ne audeam respondere criminibus, imo laudibus tuis.* Et post pauca: *mortem minaris --- minaris interitum, nisi tacuero.* Et infra: *terres me gladiis tuis, & accusationem non jam ecclesiasticam, sed tribunalium comminaris --- si aliter creditis, quid vultis occidere? An qui a vobis dissenserit occidendus est? Quis enim timeat qui est paratus occidere? Siquid in te asperum dixero, statim mihi proscriptionem & gladios comminaris --- reservas te ad tribunalia judicum, ut acervum criminum, mihi dum parcis, objeceris.* Hieronymus hæc *Rufinum* in extrema epistola manu sua scripsisse subjungit: *opto te pacem diligere*, tunc enim moris erat, ut propria manu *salutationem* adjungeret, qui aliena manu scribebat. Hæc est summa totius epistolæ *Rufinianæ*, nunquam publici juris factæ, sed ad unum Hieronymum scriptæ, ideoque deperditæ, quam ex ejusdem Hieronymi responso utcunque exspicari conati sumus.

V. Eodem tempore, ut videtur, quo *Rufinus* epistolam scripsit, Sanctus *Chromatius Aquilejensis* Antistes, apud quem morabatur, perlecta Hieronymi Apologia, pro sua caritate auctorem commonuit, ut contentioni, Christianorum animos offendenti, finem imponeret. Viri sanctissimi præcepto se obsequuturum *Hieronymus* sacramento testatus est, sed minis *Rufini* ad respondendum coactum, ne criminum, de quibus accusabatur, reus videretur, si tacuisset. Verba illius hæc sunt initio libri III. *testem invoco Jesum conscientiæ meæ, qui & has literas, & tuam epistolam judicaturus est, me ad Commonitionem Sancti Papæ Chromatii voluisse reticere, & finem facere simultatum, & vincere in bono malum. Sed quia minaris interitum, nisi tacuero, respondere compellor, ne videar tacendo, crimen agnoscere: & lenitatem meam, malæ conscientiæ crimen interpreteris.* Se tamen ita responsurum spondet, ut & objecta diluat, & ab injuria temperet, ne quemquam temere offendat, quum non sit ipse *Rufini* accusator, sed sui defensor. Se Rufini *accusationem* (sic vocat ejus Apologiam) confutasse, quia *Romæ in Italia*, & *per Dalmatiæ insulas* disseminata fuerat. Ejus *Cereales* & *Anabasios*, nempe *Rufini* tabellarios, per provincias cucurrisse, ut Invectivas suis Apologiis Rufinianas prælegerent, quas Hieronymus suas laudes ironice vocat. *Catervatim de Occidente venientes* Rufini *maledicta* sibi narravisse ita memoriter & consentanee, ut cogeretur *non scriptis* ejus, *quæ necdum legerat, sed scriptorum respondere opinionibus, ut volantia toto orbe jacula falsitatis, clypeo veritatis exciperet.* Se, pauperem, auro non redemisse *Rufini* notarium, ut ejus versione & schedis librorum *Periarchon*, nondum emendatis, nec ad purum digestis, potiretur, quasque *Eusebius* Cremonensis eo facilius falsaverit, quo aut *nullus eas haberet, aut admodum pauci*. Eusebii in *Rufinum* accusationem se non approbasse, imo, etiam veram se reprehendere;

non

RUFINUS. LIB. V. C. VI. non tamen suscipere falsitatem schedularum in homine, Latini, & Græci sermonis ignaro. Se non jactasse eloquentiam suam, sed ab *Rufino* laudatam in præfatione libri Periarchon, non libenter accepisse. Si commonitum & emendatum voluisset Hieronymum, ne ceteris damnum inferret, non debuisse libros contra eum scribere ad alios, & legendos per satellites suos toto orbe dispergere. Quum *Rufinus* libros legendos & cantandos omnibus tradidisset, *certatim sibi de Italia & urbe Roma & Dalmatia* nunciatum quibus præconiis iterum ab eodem ornaretur, ideoque ab se *illico* ad objecta responsum suæque Apologiæ libros se ad eos misisse, quos *Rufinus* vulneraverat, ut venena sequeretur antidotus. Ob hanc culpam sibi mitti ab Rufino *& priores libros, & recentem epistolam, plenam injuriarum & criminum*: ad quæ, sibi accusato, provocatoque, minime tacendum, quamquam invitus & repugnans ad hæc verba descendat, & nisi *Rufinus* provocaret, semper se taciturum. Se haudquaquam credere ait, *ante biduum, quam epistolam* scriberet, suæ Apologiæ libros Aquilejam in *Rufini* manus perlatam, & *idcirco non habuisse spatium ex ocio respondendi*, quum non respondere, sed nec legere *biduo* ejus scripta potuerit. Non enim putat, *negociatorem Orientalium mercium, qui & ex Oriente deportata, vendere necesse habebat*, & *Aquileja emere quæ in Oriente rursus adveheret, biduum tantum Aquilejæ fuerit, ut Rufinus raptim & ex tempore contra Hieronymum dictare epistolam cogeretur*. Sed mercator ubi primum appulit in urbem, *sub Occidente omnium maximam*, ut ajebat Justinianus Augustus, Rufino Hieronymi epistolam non statim reddidit, diutius moratus antequam redderet: quam postea, *biduo* ante discessum, ei reddere optime potuit. De *Rufinianæ* Apologiæ libris ad se missis, hæc habet: *libri tui, quos limasti per triennium, disertiores sunt?* Eos *Rufinus* scripserat A. D. 399. Hieronymus autem hæc scribebat A. D. 402. Quia vero obscuritatem & inelegantiam in iisdem, summatim tantum, & non totis ad se allatis notaverat, ideo postquam, *triennio* serius, totos accepit, ait, *Rufinum* eosdem *per triennium* limasse, nec ideo tamen *disertiores* ad ejusdem manua perlatos. Quemadmodum in diuturnis disputationibus, inter viros etiam doctissimos, sæpe contingit, multa hic repetuntur, quæ alias contra *Rufinum* dicta jam fuerant. Talia sunt, Apologiam pro *Origene* non esse *Pamphili* martyris, *Rufinum* in libris Periarchon transferendis mala fide usum. *Eusebium* Cremonensem schedas inemendatas non surripuisse, neque falsasse, *Rufinum* apud *Anastasium* summum pontificem, & apud *Epiphanium* male audire; Latini sermonis imperitia laborare, & cetera hujusmodi. Stridonensis Pater conqueritur, Vigilantium per *Rufini* cunicolos in se insurrexisse, *Rufini*que *malitiam* per Vigilantii *stultitiam* in se debacchatam. Quod ipse de Pythagoræ dogmatibus scripserat, *Rufinum*, tanquam de libris scriptum, accepisse contendit; se non parcere hæreticis, ait, nolle tamen insanire *contra insanientem*, *nec mordere mordentem*. Denique vir bea-

beatus sic claudit responsum: *si pacem desideras, arma depone. Blandienti possum acquiescere, non timeo comminantem. Sit inter nos una fides, & illico pax sequetur.* RUFINUS. LIB. V. C. VI.

VI. Hoc opus a Hieronymo scriptum est mense *Martio* vel *Aprili* A. D. 402. nondum audito nuncio de morte *Anastasii* pontificis, de hoc enim quasi superstite, loquitur lib. III. Apol. p. 468. *hujus quoque anni contra te epistolæ* (Anastasii) *probant*. Obiit *Anastasius* die XXVII. Aprilis hujus anni 402. ut pleræque tabulæ Ecclesiasticæ docent apud Tillemontium nota LXIX. Hæc est etiam Baronii sententia A.D. 402. §. XLII. quam erroris immerito arguit Pagius ibidem §. XVI. Annus Hieronymianæ scriptionis emergit ex ejus sequentibus verbis eodem lib. III. pag. 453. *duas, synodicam & paschalem ejus* (Theophili) *epistolas contra Origenem illiusque discipulos, & alias adversus Apollinarium & eundem Origenem per* HOC *ferme* BIENNIUM *interpretatus sum, & in ædificationem Ecclesiæ legendas nostræ linguæ* (latinæ) *hominibus dedi. Aliud operum ejus nescio me transtulisse*. Ex Cardinali Norisio lib. I. Hist. Pelag. cap. II. & Dissertatione de *Sancto Siricio* pontifice pag. 5. Hieronymus *tres* tantum *paschales* Theophili epistolas, nunc superstites, interpretatus est, non *quinque*, ut putavit Baronius A.D. 399. §. LI. *Theophilus* enim de more suæ Ecclesiæ, quotannis paschalem epistolam publicabat.

Prima, incipiens, *Christum Jesum Dominum*, designavit pascha pro anno 401. die XIX. mensis Pharmuthi, idest XIV. Aprilis Cyclo Solis XVIII. Lunæ III. lit. Dom. F. Hæc quæ plures Origenis errores pandit, & *prima* est, in vulgatis editionibus *secunda* perperam dicitur.

Secunda, incipiens: *Primum solemnitatis augustæ*, in qua errores Apollinarii & Origenis confutantur, designavit pascha pro anno 402. die XI. mensis Pharmuthi, idest die VI. Aprilis, Cyclo Solis XIX. Lunæ IV. lit. Dom. E. Hæc *secunda* in vulgatis editionibus *prima* perperam dicitur.

Tertia pro anno 403. conversa non fuit a Hieronymo, quod Baronius tamen existimavit.

Quarta, incipiens, *nunc quoque Deus*, designavit pascha pro anno bissextili 404. die XXII. mensis Pharmuthi XVII. Aprilis Cyclo Solis XXI. Lunæ VI. literis Dom. C. B.

Ex his nemo non videt, Theophili epistolarum paschalium ordinem in cunctis editionibus esse præposterum, in tomo IX. operum Sancti Hieronymi editionis Mariani Victorii, inque tomo IV. editionis novæ pag. 689. in Bibliotheca Patrum editionis Coloniensis anni 1618. tomo IV. pag. 713. inque tomo V. editionis Lugdunensis pag. 883. quod ex ipsis earundem paschalibus characteribus patet: ut post Norisium, eo minime tamen laudato, animadvertit etiam Abbas Claudius Floriacus in Historia ecclesiastica tomo V. lib. XXI. pag. 131. Hieronymus in verbis superius allatis ait, *per hoc ferme biennium*, nempe A.D. 401. & 402. quia

RUFINUS. LIB. V. C. VI. quia *secundo* hoc anno 402. scripsit librum III. *Apologiæ*; alteramque *Theophili* paschalem epistolam contra *Apollinarium* & *Origenem*, ab se Latino conversam, sive, ut ait, *Alexandrinas opes*, *primo Romam vere*, transmisit ad *Pammachium* & *Marcellam* una cum epistola CLXXXVII. alias LXXVIII. & quidem *Anastasio* adhuc superstite. Hieronymus enim his verbis epistolæ suæ finem imponit: *cui* (Anastasio) *multos imprecamur annos, ut hæreseos rediviva plantaria, per illius studium longo tempore arefacta, moriantur*. Male ergo in nova Hieronymianorum operum editione, to. IV. pag. 689. hæc epistola ad *Anastasium* scripta illigatur A.D. 405. quum ipse *Anastasius* triennio ante obiisset, Petri Sede Innocentio I. relicta, qui eam implere cœpit A.D. 402. Rursus aliud argumentum pro stabilienda epocha anni 402. libri III. *Apologiæ* Hieronymianæ hæc ejus verba suppeditant: *Hæreticorum factio* NUPER *fugata de Ægypto & Alexandria, se Hierosolymam contulit, & huic* (Paullo cuidam Episcopo per Theophilum Alexandrinum deposito) *voluit copulari, ut quorum unus esset dolor, una fieret accusatio, quos ille* (Paullus) REPULIT, SPREVIT, ABJECIT. Et paullo post: *quid tibi videtur de his, qui damnati, palatia obsident*, nempe Aulæ Cæsareæ proceres & ministros in Theophilum instigantes? Ergo monachi a Theophilo *repulsi, spreti, abjecti*, Constantinopolim petierunt. Rem narrat Palladius in Vita Chrysostomi pag. 57. Socrates lib. VI. cap. IX. & Sozomenus lib. VIII. cap. XIII. *Theophilus* in Epistola II. paschali pro A. D. 402. quæ ordine est *prima*, sic ait de Origenistis: *in magnis urbibus lacerant, divitumque obsident fores --- effeminatis auribus & Gentilium odiis se nostri detractione commendant*, nimirum Eunuchis & hominibus christianæ Religionis expertibus. Quare monachi jam Constantinopolim adpulerant, Hieronymo hæc scribente. Adpulerunt autem circa medium vel finem anni 401. ex Tillemontio to. XI. pag. 477. & 635. Ergo liber III. *Apologiæ* scriptus fuit A. D. 402. propвтereaque Hieronymus libros Biblicos, e quorum præfationibus loca quædam in ea proferuntur, ante hunc annum ediderat; perperam enim Humfredus Hodius aliter sentit libro III. de Bibliorum textibus Parte II. cap. II. pag. 357. Difficile est autem priores duos Hieronymianæ *Apologiæ* libros, qui scribi non potuerunt ante finem anni 401. latos fuisse *Aquilejam* ad *Rufinum* ante annum 402. At Hieronymus librum III. post acceptum *Rufini* responsum composuit ante finem veris ejusdem anni 402. ait enim, *Anastasium* adhuc vivere, quod dicere non potuit, nisi antequam de ejus morte, quæ contigit die XXVII. *Aprilis*, nuncium in Orientem advolasset. Hinc lapsus illorum patefit, qui *Anastasii* obitus epocham retro trahunt ad diem XIV. Decembris A.D. 401.

VII. Quod pertinet ad has contentiones inter spectatissimos viros, M. Antonius Sabellicus lib. VI. Exemplorum cap. IX. *de æmulatione*, eas ad hoc studium refert ex parte Rufini: *quid quod*, inquit, *ne Hieronymo quidem, in quo tantum infusi luminis fuit, tantum eloquentiæ, suus defuit æmu-*

æmulus? Sed potuit Rufinus verbis contendere, sanctitate non potuit, quanquam si illud quoque in ambobus pensetur, tantum Stridonensis illa tuba Carnicæ præstitit, quantum Indici Elephantis barritus culicis bombitulo. Adducamus alia *Sabellici* verba ex ejus libro II. de vetustate Aquilejæ, ubi de *Rufino* paullo mitius judicat: *exstant inter cetera, ejus* (Rufini) *epistolæ, immo Invectivæ potius, ad Hieronymum, & Hieronymi ad eum, quæ haud mutuæ emulationis indicio carent. Distat tamen non parum uterque ab altero in eodem scribendi genere. Densior ille, hic copiosior; ille arctius pugnat, hic latius: ille acumine nititur, hic vero pondere. Verum non omnino elegans ille, hic autem non solum elegans, sed comptus etiam, &, brevi, talis, quem pro Ciceroniano ad tribunal Dei increpitum (ut ipse testatur) credere possis. Sed video quam interim inepte faciam homo omnium pene literarum expers, qui tantorum virorum ingenia, velut alter Aristarchus, in trutina suspenderim.* De hoc jurgio æquum judicium protulisse mihi videtur Sigebertus Gemblacensis in Chronico A. D. 401. pag. 13. editionis Auberti Miræi: *Hieronymus*, inquit, *& Rufinus presbyter Aquilejensis, orta inter se simultate pro quæstionibus Scripturarum; satis quidem luculento, sed nimis mordaci sermone in alterutrum conscribunt.* Ado vir Sanctus in Martyrologio die xxx. Septembris recensuit quidem opera Sancti Hieronymi, sed scripta in *Rufinum* prætermittere maluit. Fuit Ado Archiepiscopus Viennensis, Gallosque antistites *Rufini* partibus studuisse, ex infra dicendis constabit. *Ado* sua manu Ravennæ descripserat Martyrologium parvum *Roma Aquilejam* ante transmissum, pro magna sui parte ex *Rufini* historia decerptum. Interim judex, omnium sane probatissimus, æqualis, & ab omni suspicione alienus, utpote amicus utrique, hoc loco est proferendus. Is est *Augustinus* Hipponensis Episcopus, ad quem Hieronymus epistola LXVIII. alias XIII. inter Augustinianas post A. D. 402. scripserat, sibi relatum, *Rufini*, sive, ut ait, *Calpurnii cognomento Lanarii maledicta ad Africam quoque studio ejus pervenisse: ad quæ breviter, ex parte, ipse tamen responderit: & libelli ejus*, inquit, *vobis misi exemplaria*, quæ erant prioris *Apologiæ*, in duos libros distinctæ; *latius opus* (Apologiam II. vel librum III. Apologiæ I.) *quum opportunum fuerit, primo missurus tempore*. Se quoque illud cavisse significat, *ne in quoquam existimationem læderet Christianam, sed tantum ut delirantis imperitique mendacium, ac vecordiam confutaret*. Augustinus perlecta Hieronymi *Apologia*, in ejus partes, pro miti ingenio suo, nequaquam descendit, etsi alias in se subiratum mulcere studeat. Satis habuit, si inter tantos viros discordiæ flammam arsisse vehementer doleret. Nulla *Rufini* contra eum scripta ad Africam pervenisse respondet, seque ex Hieronymi apologeticis literis didicisse, quantum sibi hac in re temperaverit. Se, illius inter eos natæ dissensionis exemplo, territum ait, quum quædam ad se in Hieronymi epistola, ipsius indignationis indicia, observaret. Sed præstat suimet verbis ipsum loquentem audire epist. LXIII. alias XV. cap. III.

RUFINUS. LIB. V. C. VI.

Nn *nescio*

nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam pervenerunt. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis respondens maledictis: quo perlecto, fateor, multum dolui, inter tam caras familiaresque personas, cunctis pene Ecclesiis notissimo amicitiæ vinculo copulatas, tantum malum exstitisse discordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris, quantumque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Ita Augustinus, qui statim subjungit, quod si Apologia, in qua Hieronymus sibi temperavisse significabat, illum adeo terruerat, hinc ominari licebat, quid sibi ex lectione Scriptorum *Rufini* accidere debuisset, si unquam ea legeret, quandoquidem, ut Hieronymus nunciaverat, maledictis scatebant. Ait, ipsum Hieronymum hæc dicere, quem non audet palam reprehendere. *Verumtamen*, inquit, *si eas ipsas cum legissem, contabui dolore, & obrigui timore, quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas forte venissent? Væ mundo ab scandalis! Ecce fit, ecce prorsus impletur quod Veritas ait: quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Quæ sibi enim jam fida pectora refundantur? In cujus sinum tota se projiciat jam fida dilectio? Quis denique amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum & Rufinum hoc, quod plangimus exoriri? O misera & miseranda conditio! O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium, ubi nulla est præscientia futurorum! Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quando nec ipse quidem sibi homo est notus in posterum? Novit enim utcunque vix forte nunc, qualis sit: qualis autem postea futurus sit, ignorat.* His dictis, Hieronymi animum, præteritis suis literis nonnihil offensum, placare studet, & summus doctor, quasi de se agens, Christianam caritatem generatim prædicat. In fine epistolæ ad ejus cum *Rufino* inimicitias iterum redit, seque non probare, nec credere ea, quæ de Rufino scripserat, satis aperte innuit: *quis prudentium non videat, etiam tu quam tolerabiliter feras amicissimi quondam & familiarissimi* (Rufini) *inimicitias, consolante conscientia? Et quemadmodum vel quod jactitat, vel quod a quibusdam* (Pammachio, Oceano, & Marcella) *forsitan creditur, in sinistris armis deputes, quibus non minus, quam dextris contra diabolum dimicatur? Verumtamen illum* (Rufinum) *maluerim aliquo modo mitiorem, quam te isto modo armatiorem* (fortasse *amariorem*). *Hoc magnum & triste miraculum est, ex amicitiis talibus ad has inimicitias pervenisse. Lætum erit & multo majus ex inimicitiis talibus ad pristinam concordiam revertisse.* Hucusque Augustinus, qui epist. CLXVI. olim XXVIII. quæ aliis inscribitur *de origine animæ hominis liber*, innuit cap. V. §. 15. se accepisse Hieronymi *Apologiæ* librum III. ex quo hæc verba recitat: *illud vero, quod in libro adversus Rufinum posuisti, quosdam huic sententiæ calumniari, quod, Deum dare animas adulterinis conceptibus, videatur indignum, unde conantur adstruere meritis gestæ ante carnem vitæ, animas quasi ad ergastula hujusmodi juste posse perduci, non me monet, multa cogitantem,*

quibus

quibus hæc possit calumnia refutari. Recentiores plerique omnes *Rufinum*, ut hæreticum & ab Anastasio Pontifice damnatum, uno ore traducunt. Verum Augustinus, hæreticorum acerrimus hostis, non luxisset tanti viri, ac fuit Hieronymus, dissidium cum homine hæretico, & ab Apostolica Sede damnato, neque optasset, ut *ex inimicitiis talibus ad pristinam concordiam* cum *Rufino* reverteretur; nulla enim societas lucis & tenebrarum esse debet. Quare vel ex uno Sancto Augustino liquet, nunquam *Rufinum* fuisse damnatum, aut pro hæretico habitum, quod postea latius ostendam. Interim reliqua Origenis scripta, a Rufino latine versa, recensere pergamus.

CAPUT VII.

I. *Origenis Homiliæ* XVII. *in* Genesim *non a Hieronymo, sed a* Rufino *latine versæ*. II. *Tredecim in* Exodum, *& sexdecim in* Leviticum. III. *Vigintiocto in* Numeros. IV. *Viginti sex in* Josue. V. *Novem in* Judices, *totidem in* Psalmos, *una in librum I.* Regum, *& quatuor in* Cantica. VI. *Libri decem in* Paulli epistolam ad Romanos. VII. *Homiliæ dubiæ. Quæ sunt in* Lucam, *non* Rufinus, *sed Hieronymus vertit*.

I. QUandoquidem rei connexio a nobis postulat, ut reliquarum Origenis lucubrationum, quas *Rufinus*, amicis obsequuturus, Latio donavit, seriem, ab aliis historiæ literariæ scriptoribus, ferme neglectam, concinnemus, initium auspicabimur ab Homiliis XVII. in Genesim. Has una cum aliis *Ægidio Viterbiensi, divinorum verborum oratori excellenti, Ordinis eremitarum*, & postmodum S. R. E. Cardinali, ab se nuncupatas, primus omnium typis vulgavit Aldus Manutius senior cum hujusmodi inscriptione: *Origenis Homiliæ in Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, Jesum Nave, & librum Judicum, divo Hieronymo interprete. Venetiis A. D.* 1503. *in fol.* Editioni operam commodavit Monachus, qui nomen suum in præfatione reticuit, multum se debere professus sodali suo in cœnobio Patavino Sanctæ Justinæ, Hieronymo a Valentia Hispano. Hanc postea editionem iterum expressit *Bernardinus Benalius* Venetiis A. D. 1512. in folio. Idem monachus Sanctum Hieronymum universi Operis interpretem fecit, nimirum propterea quod in in suis codicibus Mss. unde illud eruit, pro *Rufino*, ab librariis *Hieronymum* scriptum reperisset, ut tanti viri auctoritate volumen acceptius evaderet. Monachus tamen dubitare videtur, an recte Hieronymo ea translatio inscribatur: *non dubitamus*, inquit, *tam auctorem, quam interpretem opus tam egregium absque proœmio nequaquam edidisse, verum scriptorum incuria ad nos minime pervenisse. Neque eo inficias tamen, invenisse quidem nos, nonnullis in exemplaribus nescio quid, proœmii loco inscriptum; nec auctore sane (ut ego senserim) nec interprete nostro dignum. Verum calamus mihi temperandus est; potuit enim latinus in-*

 terpres

RUFINUS. LIB.V. C.VII. *terpres e Græcis bonis (ut ait Comicus) latina facere non bona. Alium tamen prologi, atque alium operis interpretem exstitisse manifestum est. Haudquaquam igitur visum est nobis, pulcherrimo (ut ita dixerim) corpori alienum simul ac horridum præfigere caput, & prima libelli fronte deterruisse potius, quam allexisse lectorem.* Quare monachus prologo illo, quem in codicibus Mss. repererat, improvide prætermisso, omnium earundem Homiliarum Hieronymum interpretem fecit. Sed non ita credulus fuit Desiderius Erasmus, qui suæ editioni Operum Origenis hanc de Homiliis in Genesim censuram adposuit: *Homilias in Genesim vertit Rufinus, non Hieronymus. Præfatio resecta est, quum nec Rufinus nec Hieronymus soleant quicquam edere sine prologo. Rufinus autem gravissima suspicione premebatur quod esset Origenista; sub hoc enim titulo Arianorum hæresis conata est repullulascere. Itaque pro invidioso nomine Rufini suppositum est gratiosum nomen Hieronymi. Hæ nimirum sunt artes librariorum submoventium quæ prima statim fronte deterrent emptorem, & affingentium quæ possent allicere. Non mediocrem orexim habet auctoris celebritas. Simili fuco vulgus imponit incautis, pannum ex Anglia allatum mentiens, qui nunquam vidit Angliam, et pro Belnensi vendentes vinum, quod juxta Lovanii mœnia natum est.* Ita de vero interprete optime quidem Erasmus. De ipso autem Opere sic censet: *stilus multum habet perspicuitatis, satisque commode fluit; licet non usquequaque purus; cui virtuti utinam fidem adjunxisset, quam ab interprete requirimus. At hæc libertas, vel licentia potius, addendi, adimendi, mutandi, Rufinum clamat interpretem. Hanc licentiam fatetur usurpasse se in Leviticum, in Epistolam ad Romanos, in Historiam Ecclesiasticam. Quod porro opus ipse tractavit unquam, quod non ad istum modum contaminarit?* Georgius Bullus in Defensione Fidei Nicænæ Sect. II. cap. IX. §. 20. pagina 209. quando Rufinus id absque lectoris monito nunquam præstitit, hoc ipsum de quo culpatur, illi in sinceri & probi hominis laudem vertit. Bulli verba hæc sunt: *in vertendis quidem plerisque Origenis libris multa de suo addidisse Rufinum constat; sed quotiescumque ea libertate usus fuerit, de eo lectorem suum, prout hominem probum & veri amantem decebat, ipse expresse monuit.* Gennadius in Catalogo cap. XVII. testatur, quicquid Origenis versum est, id omne, præter ea quæ vertit Hieronymus, ab Rufino versum fuisse. Hieronymus autem & ipse in Catalogo, quem provecta ætate confecit, cap. CXXXV. dum quæ ex Origene verterat, nominatim recenset, Homilias in Genesim omnino silet; & tamen testatur, se adhuc juvenem Origenis quædam vertisse. Honorius utroque posterior hoc ipsum loquitur in Catalogo lib. I. cap. CXXXVI. Verum *quid opus his argumentis*, inquit Erasmus, *quum ipse Rufinus in peroratione, quam adjecit Commentariis in Epistolam ad Romanos, profiteatur, se vertisse Origenem in Genesim, Exodum, Leviticum, item in Jesu Nave, & in Librum Judicum, quanvis non nesciam & illic suppositum Hieronymum, sed nimis imprudenter, ut mox docebimus?* Ea peroratio,

peroratio, adjecta commentariis in Paulli Epistolam ad Romanos, exstat tomo II. Operum Origenis ex editione IV. Erasmi per Grynæum adornata, pag. 634. Petrus Daniel Huetius in Origenianis libro III. cap. II. Sect. III. §. I. antiquo codici Bibliothecæ regiæ, in quo illa ipsa, de qua agimus, Homiliarum in Genesim interpretatio, Hieronymo adscribitur, omnem fidem merito abjudicat, eandemque post Erasmum, & Gilbertum Genebrardum uni Rufino deberi agnoscit, quandoquidem Rufinus in Prologo super Homilias XXVIII. in Numeros, disertim testatur, se tunc omnes Origenis Homilias in Pentateuchum, sive in *legem Moysi* vertisse, præter scriptas in Deuteronomium. Atqui *latinas habemus Homilias in quatuor priores libros Pentateuchi*; *quis ergo Rufinum interpretem ausit inficiari*, inquit Huetius? Hoc argumento utitur etiam Chiffletius in loco postmodum adducendo. Hinc merito Genebrardus Homilias in Genesim & quas Origenes scripsit in *Exodum*, *Leviticum*, *Numeros*, *Josue*, *Judices*, sub *Rufini* interpretis nomine inseruit a pag. I. usque ad pag. 221. suæ latinæ editioni Operum Origenis, quam sub hoc titulo publici juris fecit: *Origenis Adamantii magni illius & vetusti scripturarum interpretis, & secundi Ecclesiæ post Apostolos magistri Opera, quæ quidem proferri potuerunt omnia, doctissimorum virorum studio jam olim translata & recognita. Parisiis apud Guillelmum Chaudiere A.D. 1574. in fol.* Hanc postea editionem ab aliis typographis recusam adspeximus. In *Appendice* tomi V. Operum Sancti Augustini editionis novæ Sermo IX. de Rebecca est Homilia X. *Origenis* in Genesim a *Rufino* latine conversa.

II. Rationibus iisdem evincitur, Origenis Homilias XIII. in Exodum, & XVI. in Leviticum, quæ jam dictas proxime sequuntur in editione Grynæi tomo I. pag. 58. & 104. Rufini studio fuisse latinitate donatas; nam & in Prologo Homiliarum in Numeros, ait, se omnia Origeniana, quæ in *lege scripta sunt*, latina reddidisse; & in peroratione Homiliarum in Pauli Epistolam ad Romanos tomo II. pag. 634. luculenter affirmat, se *in Exodum* etiam id præstitisse, & præcipue, inquit, *in his quæ in librum Levitici ab illo* (Origene) *quidem perorandi stilo dictata, a nobis vero explanandi specie translata sunt*. Hoc idem pro Rufino sentit Huetius in loco superius indicato §. II. Fallitur ergo Sixtus Senensis in libro IV. Bibliothecæ, has interpretationes Hieronymo tribuens. Erasmus de translatione Homiliarum in Leviticum hanc profert censuram, paullo asperiorem: *fatetur* (Rufinus) *se has Homilias vertisse liberius, hoc est multa quæ dicit defuisse, de suo attexuisse. Ea temeritas tolerabilior est, quum nominatim indicat quid sustulerit, quid adjecerit, quemadmodum fecit in Historia ecclesiastica, cui detraxit librum IX. & in ejus loco suas narrationes infulsit. At qui legit hoc opus & enarrationem epistolæ ad Romanos, incertus est, utrum legat Origenem, an Rufinum. Hac arte vir gloriæ cupidus putavit, se reperisse viam, qua vel invitis omnibus, tereretur manibus hominum.* Matthæus Petitdidierius tomo I. Animadversionum in Bibliothecam Dupini pagius

RUFINUS. LIB.V. C.VII. gina 15. jure explodit Jo. Rodulphum Wetstenium, perperam suspicantem, in Homilia I. Origenis super Leviticum ab Rufino aliquid immutatum, ubi differitur de Historia Susannæ. Origenis tamen commentarius in Matthæum, Græce adhuc superstes, eadem ferme exhibet, ac latina interpretatio Rufini. Me fugit, cur Labbeus tomo II. de Scriptoribus pag. 141. harum Homiliarum interpretem Hieronymum fecerit. Quam inquus *Rufino* heic, ut alias plerique hominum, sit *Erasmus*, argumento est singularis modestia, qua ubique de se suisque *Rufinus* loquitur. Huetius §. III. pag. 245. quanquam & ipse non bene habet *Rufinum de suo*, ut ait, *quicquid libitumest largientem*, tamen hoc illi deberi agnoscit, quod *legitimo suo auctori restitutæ sunt* (Homiliæ in Leviticum) *quæ inter Cyrilli opera falso venditabantur*. Jodocus Clichtoveus has Homilias in Leviticum, a *Rufino* translatas, primus omnium in lib. XVI. digestas vulgavit Lutetiæ typis *Vvolfgangi Hopylii* A. D. 1514. in folio, ex codice Corbejensi descriptas, sibique a Guillelmo Parvo Ordinis Prædicatorum, & Ludovici XII. Galliarnm Regis a sacris confessionibus, traditas. Hinc patet, quantopere fallatur Vossius in Historia Pelagiana lib. II. parte I. Thesi VI. ubi *Cyrilli* esse hos commentarios in Leviticum putat, vel incerti auctoris. Cyrillo quoque perperam tribuuntur in Latinis ejusdem Patris editionibus, & signanter in illa, quam accuravit Petrus Canisius Coloniæ apud Melchiorem Novesianum A. D. 1546. tomis duobus in folio, in quorum priori pag. 41. laudatæ Homiliæ reperiuntur; & in editione Cyrilli operum, latine facta Parisiis apud Michaelem Sonnium A. D. 1573. in folio pag. 66. Harum codex MS. *Rufino interprete*, exstitit Venetiis in Sancti Antonii Bibliotheca, ante aliquot annos (heu!) flammis absumta. Consulatur Tomasinus in Bibliothecis Venetis pag. 10. Hinc Robertus Bellarminus, qui lib. IV. cap. XI. de Verbo Dei non ausus fuerat definire, an Homiliæ ad Origenem pertinerent, illas postea in Catalogo, absque hæsitatione pro Origenianis agnovit. Quare Huetius merito carpit Heterodoxum quendam, inter Origenis supposititia eas rejicientem; pluresque earundem collectiones fuisse statuit, itaut Rufinianæ, sint aliæ ab Homilia II. in Leviticum, cujus fragmentum exhibetur in Origenis Philocalia cap. I. Prologi vero Homiliarum in Exodum & in Leviticum interciderunt.

III. De translatione Homiliarum XXVIII. in *Numeros* nullum judicium profert *Erasmus*; quare nos fugit, cuinam interpreti easdem tribuerit. *Rufino* tribuit Cassiodorus, testis idoneus in Institutione alibi memorata cap. I. ubi tamen XXX. esse testatur. Exstant illæ sine nomine interpretis to. I. pag. 182. sed Aldus earundem juxta ac reliquarum interpretem facit Hieronymum. Prologi, seu præfationes *Rufini* in Genesim, Exodum, Leviticum, & Numeros desiderantur plane omnes in editionibus typis vulgatis, & etiam in codicibus calamo scriptis, nisi alicubi delitescant; librariis autem vitio vertendum quod evanuerint, ut nimirum Hieronymus earundem Homiliarum interpres pro Rufino facilius vendi-

venditaretur. *Rufinum* porro singulis suis interpretationibus prologum præmisisse, testatur Gennadius in Catalogo cap. XVII. Fraudi larvam Prologi detraxissent, quemadmodum sane detraxit Prologus ille in Galliarum bibliothecis repertus, quo Rufinus *Donatum* quendam præfatur in suam illam translationem Homiliarum XXVIII. in Numeros, quam morti proximus in Sicilia confecit, unde ipse una cum Melania, & ejus comitatu Rhegium Julii Gothorum flammis ardere spectabat. Eundem prologum secum ex codice Bigotiano communicatum, non semel appellat Huetius lib.II. cap.IV. Sect. I. §. XXII. lib. III. cap. II. Sect. I. §. II. Sect. II. §. I. Sect. III. §. I. & IV. Atqui ex eodem codice illum ediderat Henricus Valesius in notis ad Historiam Eusebii lib. VI. cap. XXXVIII. & Petrus Franciscus Chiffletius in Paulino illustrato Parte II. cap. XXV. qui tamen illum ex codicibus Divionensi, Remensi, Claravallensi, Graonensi, & Claramontano, ab se vulgatum, non *Ursacio*, sed *Donato* inscripsit, cui etiam inscribitur in codice Vaticano Urbinate 144. Error a viris doctis Valesio, Huetio, Labbeo, Norisio, & Tillemontio nequaquam visus, titulum codicis acephali occupavit hoc pacto. In *prologo* ipso memoratur *Ursacius*, Rufini notarius, quem exscriptor ob supinam inscitiam ab eo nequaquam distinguens, quem *Rufinus* ibidem alloquitur, *Ursacii* nomen initio *prologi* adposuit; nam etiam in codice 1405. Collegii Sancti Benedicti *Ursacio* inscribitur, in Catalogo codicum MSS. Angliæ Parte II. pag. 136. *Pearsonius* in Vindiciis Ignatianis Parte I. cap. X. pag. 159. laudat codicem Cantabrigiensem, ubi sic legebatur: *Incipit prologus --- Numerorum ad Ursacium*, reliquis vocibus manifeste ob Rufini nomen exosum abrasis. Verum in codicibus a Chiffletio laudatis (sed non in *Vaticano*) prologus Rufinianus Hieronymo adscribitur, perperam tamen, quippe Hieronymum procul hinc abfuisse, quum Alaricum Italiam depopularetur, contraquam de se auctor prologi affirmat, satis ostendunt Hieronymi præfationes in Ezechielem lib. I. & III. ac præsertim epist. XCVI. alias XVI. ad Principiam, ubi cap. V. sic loquitur: *dum hæc aguntur in Jebus, terribilis de Occidente rumor* AFFERTUR, *obsideri Romam, & auro salutem civium redimi*. Ergo prologus non est Hieronymi, procul absentis, sed Rufini præsentis, qui tunc A.D. 409. in Siciliam cum Piniano & ejus familia, in Orientem reversurus, profugerat, de quo alibi. In codice etiam Bibliothecæ Jacobeæ to. II. Catalogi MSSrum Angliæ pag. 141. interpretatio Homiliarum in Numeros Rufino tribuitur. Hæc interpretatio extremus fuit Rufini labor quamquam nos seriem ipsam librorum sequuti, heic in antecessum de ea loquimur. Huetius de illa apposite hoc scribit §. IV. pagina 245. *ex prologo, quem præfixit Rufinus interpretationi suæ octo & viginti Homiliarum Origenis in Numeros, quæ ad hanc diem supersunt, & ex ipso etiam stilo, intelligitur, vehementer eos falli, quicumque alium interpretem assignant, quam Rufinum*. In eodem prologo hæc habet Rufinus: *quæcumque in Numerorum libro sive Homiliatico stilo, sive*

 fice etiam ex his, quæ Excerpta appellantur, scripta reperimus, hæc perurgente te (*Donatum*, non *Ursacium*, alloquitur) *Romana, ut potuimus, voce ex diversis in unum ordinem collecta digessimus*. Hinc Huetius notat, has Homilias undecumque collectas, cum scholiis ab Rufino permixtas: *quod*, inquit, *Rufino interprete dignum erat*. Itaque merito arguit Andream Rivetum, qui in suo Critico Sacro hasce Homilias non Origenis, sed hominis Latini fœtum esse contendit, propterea quod in earum XII. discrimen notetur inter *excudere & excidere*, quæ tamen *Rufini interpretis munificentiæ accepta referenda sunt*, inquit Huetius.

IV. Jam vero gradum faciamus ad Homilias XXVI. in Librum Josue, seu Jesu Nave, quæ exstant apud Grynæum to. I. pag. 284. Lemma Prologi *ad Chromatium*, Hieronymo interpretationem tribuit; *sed tam interpretatio, quam interpretationi præfixus prologus, prorsus Rufinum auctorem habent*, inquit Huetius. Erasmus ejusdem Operis translationem Rufino quidem adjudicat, sed Hieronymi nomen & prologum, a Librariis conficta, audacter pronunciat. De primo non dubito, sed in postremo falli Erasmum pro certo habeo. Hoc priusquam ostendo, ejus verba recitabo: *Hic*, inquit Erasmus, *crevit bibliopolarum audacia. In totius operis frontispicio sat habebant pro Rufino Hieronymum supponere, revulsa præfatione; heic affixerunt præfationem, sed adeo frigidam, adeoque ineptam, ut nullo certiore argumento possit persuaderi, hæc ab Hieronymo non esse versa. Homines suaves existimarunt, neminem addubitaturum, posteaquam ad Chromatium inscripta esset præfatio, ad quem interdum scripsit Hieronymus*. Ceteris exscribendis jam supersedeo, postmodum enim ad Erasmum redibo. Sed illius argumentis rejectis, alio abit Huetius in Origenianis lib. III. cap. II. sect. III. §. V. pag. 246. translationis enim & *Prologi* auctorem facit *Rufinum*, sed tamen viro probo imposturæ crimen impingit, quasi nimirum *dolosis artibus, quum se Origenismi vulgo suspectum esse, propterea que minus vendibiles merces suas intelligeret, fucum incautis lectoribus facere voluerit, & Hieronymi, adversarii sui, nomen præscripserit, quo eum quoque in Origenismi suspicionem vocaret, a quo tam sæpe doctrinæ hujus fuerat criminatus*. Addit, simili vafritie usum in præfatione Commentariorum Origenis in epistolam ad Romanos. Hanc calumniam *Rufino* alibi etiam a viro docto affingi audiemus. Sed scriptor, cetera perspicax, qui in *Erasmo* damnat judicium præceps, ipse plus æquo inanibus conjecturis indulget. Qui enim fieri potuit, ut *Chromatio & Hieronymo*, adhuc viventibus, *Rufinus* in luce hominum adeo putidam & ridiculam fraudem excogitaverit, ut sub larva *Hieronymi* translationem Homiliarum Origenis, ab se publici juris factam, *Chromatio Aquilejensi* Episcopo offerret, & tamen *Chromatius*, Hieronymus, & reliqui ejus necessarii, adeoque *Rufini* hostes, tam bardi & stupidi fuerint, ut tantam fraudem nequaquam olfecerint, nec palam suæ impudentiæ pœnas *Rufinum* dare compulerint? Levitatem conjecturæ penitus difflat

Gen-

Gennadius in Catalogo cap. XVII. ubi omnes translationes Homiliarum Origenis *Rufino* adscribit, iis solis exceptis, quas vertit Hieronymus. Hæ autem, quæ notæ sunt omnibus, ab ipsomet Hieronymo in Catalogo suo recensentur, & ab Honorio lib. I. cap. CXXXVI. Quæ *Rufinum* interpretem habent, *suo prologo discernuntur*, inquit Gennadius, sic *Rufinum* singulis suis interpretationibus *prologos* præmittere consuevisse aperte docens. Itaque interpretatio Homiliarum in *Josue* ævo Gennadii *Rufini* nomine discernebatur. Non ergo *Rufinus* sub Hieronymi adversarii sui persona, illam obtrusit; sed recentiores librarii, ut tanti nominis umbra mortales ludificarent, *Rufino*, qui ob simultatem cum Hieronymo male audiebat, expuncto, ipsum *Hieronymum* supposuerunt, tum in epigraphe, tum etiam in *prologo* ipso, quum alias ab anterioribus libris Rufini nomen & *prologos* totos avulsissent. Neminem puto ignorare, *Chromatium* Hieronymo æque ac *Rufino* fuisse amicitia conjunctum: quod ex utriusque Lucubrationibus patet, adeo ut magnus Antistes utriusque animos non parum exulceratos in pristinam concordiam redigere studuerit. Quid ergo mirum, si *Rufinus* Homilias in *Josue* celeberrimo patriæ suæ metropolitæ, suoque olim Fidei Christianæ doctori nuncupavit, cui Eusebii Historiam, ab se in Latinum sermonem conversam etiam nuncupaverat; siquidem *Rufinus* ad hasce Homilias convertendas, post Eusebii Historiam ab se translatam, incubuisse postea dicemus. In Bibliotheca MS. Antonii Augustini, edita *Tarracone* apud *Philippum Mey* A. D. 1587. in 4°. codex 48. hoc lemmate recensetur: *Origenis Alexandrini, qui & Adamantius, in Librum Josue Homiliæ* XXVI. *Beato Hieronymo interprete, vel Rufino, ad Chromatium. Liber in membrana annorum* CCC. *& ultra, forma quadrati.* Verum ne quid præterire videamur, *Erasmi* hac in re argumenta, singulatim perpensa, recenseamus.

1. Ait, *prologi* auctorem his verbis *Chromatium* affari: *O mi semper venerabilis Chromati*. Immo sic: *O mi semper venerabilis pater Chromati*: quibus ferme verbis eundem alloquitur in *prologo* Historiæ Eusebii. Quare nihil absurdius censura, quam heic exercet *Erasmus*.

2. Totam præfationem talem esse, *ut cuivis operi possit aptari, sententiamque ipsam ex Hieronymi scriptis sublectam*, ab impostore *mira garrulitate dilatatam* falsum omnino est. Præfationes enim, *Rufini* scriptis præfixæ, nihil aliud sunt, quam epistolæ familiares, quibus ad amicos translationes suas mittit, quarum propterea tenor ex ipsis translationibus, quas singulæ epistolæ comitantur, abunde colligitur, præcipue quum nobis desint epistolæ, pro iisdem translationibus obtinendis, ad *Rufinum* ab amicis transmissæ. Quidnam vero *inepti*, *vulgaris*, & *stulti*, ut vocibus utar *Erasmi*, verba hæc Rufiniani prologi continent: *quia ergo & tu, o mi semper venerabilis Pater Chromati, injungis & præcipis nobis, ut aliquid ad ædificationem & constructionem divini taber-*

bernaculi ex Græcorum opibus & copiis conferamus, Oratiunculas XXVI. *in Jesum Nave, quas ex tempore in Ecclesia perorauit Adamantius senex, ex Græco, latine tibi pro virium mearum parvitate disserui?* Quid gravius, quid religiosus, & rei aptius proferri poterat? At Rufinus *nullam adfert caussam* (urget Erasmus) *cur hoc opus Origenis vertendum susceperit*. Caussa est, ut *Chromatio*, id ab se postulanti, obsequeretur.

3. Erasmus negat, Origenem *Oratiunculas ex tempore declamasse*. Hoc tamen ait *Rufinus*, hoc Huetius disertis rationibus evincit lib. III. sect. II. cap. IV. §. IV. ubi censet, Origenis Homilias, partim meditate conscriptas, partim *ex tempore* ab eo recitatas.

4. Reliqua censuræ pars, quam *Erasmus* in prologi stilum pluribus inculcat, non tam probat, non esse Hieronymi, quam esse *Rufini*, qui semper de se modeste sentiens & loquens, fatetur identidem, se ad latine scribendum ob longam moram inter Græcos, *triceunali incuria* torpuisse. Itaque illum populari potius, quam exquisito sermone conscriptas Lucubrationes suas edidisse conspicimus. Audiamus extrema verba, quibus *prologo* ipsi finem imponit: *totum ergo hoc, de tuo judicio pendeat. Siquid suave est, quod placere potest, hoc sit auctoris, neque enim quæ aliis labore parta sunt, diripere, & nostræ laudi applicare justum putamus. Si vero vim sensuum oratio inculti sermonis exasperat, hoc vel mihi, vel (ut cum tua venia dixerim) tibi ipsi reputato, qui opus, quod eruditis debet injungi, expetis ab indoctis*. Non solum ergo interpretatio Homiliarum in Josue ad *Rufinum* pertinet, in quo *Erasmus* & *Huetius* æque consentiunt; sed etiam *prologus*: quod prior negat, alter sic affirmat, quasi *Rufinus* auctor eum fraudulenter Hieronymo suppofuerit, ex Homilia XV. in Josue pag. 315. *Rufino* interprete. Gratianus laciniam transtulit in Caussam XXXIII. Quæst. I. cap. I. Porro ineptam *Erasmi* censuram Magdeburgenses Cent. III. cap. X. adhuc ineptiorem facturi, quod *Erasmus* de *Rufini* prologo scribit, ipsi de Origenis Homiliis dictum prodiderunt, quasi illas Erasmus Origeni abjudicasset. Et tamen Centuriatorum sententiam alii ejusdem farinæ scriptores imprudenter amplexi sunt. Sed quidpiam majus ausus est Jo: Dallæus lib. I. de scriptis Dionysii cap. XLI. ubi Origenianas *Rufini* interpretationes conatur undequaque convellere, haud certe alia de caussa, nisi quia suorum dogmatum novitati eas sæpe adversari cognovit; sed homo heterodoxus non aliud plerunque agit, quam ut illam ipsam licentiam se pandere jactet, qua *Rufinum* in vertendis Græcorum scriptis usum insimulat.

V. Nunc locus postulat, ut patefaciam, Homilias IX. in *Judices* tomo I. pag. 377. editionis Grynæi, de quibus Erasmus penitus silet, *Rufinum* quoque interpretem habuisse. Id in peroratione explanationis in Epistolam ad Romanos pag. 634. ipsemet *Rufinus* disertim testatur, & Huetius pariter animadvertit lib. III. cap. II. sect. III. §. V. pag. 246. Hisce

ce Homiliis librariorum nequitia *prologum* detractum, ut facilius Hieronymo supponerentur, pro certo habeo; ideoque magnam gratiam a nobis iniret, qui illum & ceteros omnes, idem infortunium passos, in antiquis codicibus expiscaretur. Ceterum post Homilias in *Judices*, inter scripta Origenis reperiuntur Homiliæ IX. in Psalterium Davidicum, nempe quinque in Psalmum XXXVI. duæ in Psalmum XXXVII. & duæ pariter in Psalmum XXXVIII. Has a *Rufino* translatas, & cum prologo ad *Apronianum* directas, vulgavit Constantius Hierotheus cum aliis operibus Adamantii in Novum Testamentum, præmissa Apologia Jacobi Merlini pro Origene, *Venetiis apud Lazarum Soardum* A. D. 1516. in folio. Occurrunt ibidem post Homilias in Lucam fol. LXXXVII. exstantque etiam in codice MS. Vaticano Urbinate 65. fol. 34. pag. 2. *Merlinus* Origenis Opera Latina in quatuor partes divisa ediderat *Parisiis* A.D. 1512. tomis duobus in folio: quæ editio ibidem postea recusa fuit A. D. 1519. 1522. & 1530. Sed *Erasmus*, qui Homilias easdem inseruit to. I. pag. 440. editionis *Grynæi* anceps hæret in sæpe memorata censura, num referant Origenis ingenium & phrasim, propiusque accedere ad Chrysostomum putat, vel auctoris fuisse Latini, aut *Rufinum* interpretem, *more suo*, illas contaminasse. Hæc & alia ab *Erasmo* superbe & præpostere dicta, Huetius merito improbans lib. III. cap. I. sect. III. §. VI. pag. 247. eundem criticæ suæ nimium permisisse arbitratur, ubi de interprete scribit: *nec ipse qui præfatur, profitetur, se has Homilias simpliciter vertisse, ut habebantur apud Græcos, nec illic exprimit nomen auctoris*. Sed *verum quidem est*, inquit Huetius, *ac meminisse debuerat Erasmus, auctorum nomina operum initiis præscribi solere, ac proinde præfantem Rufinum necesse non habuisse profiteri, has Homilias se ex Origene vertisse, quum id titulus clamaret*. Hæc Huetius, qui eo *futilius etiam censet argumentum petitum ex Peroratione, in qua nomen auctoris non expressit*. Rufinus de Operibus Origenis ab se latinitate donatis agebat, Origenem ipsum nominaverat; & Homiliarum ipsius in *Genesim*, *Exodum*, & *Leviticum* mentionem fecerat. Addit postea: *illa, quæ in Jesu Nave & Judicum librum, & in Psalmos tricesimum sextum, tricesimum septimum, & tricesimum octavum, simpliciter expressimus, & invenimus*. Hinc non difficulter hæc opera perinde ac proxime laudata, ad Origenem pertinere intelligimus, cujus nomen singulis adponere supervacaneum sane & molestum fuisset. Quod si hæc Origeniani nominis prætermissio dubium auctorem hic facit, cur *Erasmus*, qui de auctore Homiliarum in *Psalmos* dubitavit, de auctore quoque Homiliarum in librum *Judicum* neutiquam dubitavit? Par sane erat utrobique dubitandi ratio, utrobique enim Origenis nomen omittitur. Ita ferme *Huetius*, & ante eum *Genebrardus* in Collectaneis de Vita Origenis cap. V. quæ suæ operum ejus Latinæ editioni præposuit, unde huc nonnulla in rem nostram sunt transferenda. Loquitur Genebrardus de censuris Erasmi: *in iis*, ait, *ita suo stomacho indulsit more, ut in eo, modo majorem animad-*

versionem, modo firmius judicium merito possis requirere. Verbi gratia, censet Homilias in Psal. 36. non esse Origenis. Quin & ubi annotasset, sapere phrasim Chrysostomi, mox subjicit, se suspicari eum, qui scripsit, fuisse latinum. Tu hæc, si potes, inter se conciliato, quum Chrysostomi locutio sit Græcissima. Deinde esse Origenis apparet, quia Homilia 2. de more invehitur in Valentinianos, & Homilia 3. locum Pauli I. *Corinth.* 4. *iisdem verbis adfert, quibus Exodi Homilia* 6. & *Num.* 4. *pro consuetudine perstringit eos, qui hærebant in litera, neglecto spirituali sensu, eumque necessario statuendum probat e versu: non vidi justum derelictum, &c. adeout ad servandam versiculi literariam veritatem, patet locutum de derelictione a rebus spiritualibus, non corporalibus. Et Homilia* 3. *nominat Valentinum, Marcionem, & Basilidem, contra quos in ceteris libris perpetuo fere luctatur. Denique phrasis & sententia & mos Origenianus docent, temeraria fuisse Erasmi judicia; quod commemoro propter prurientes istorum hominum aures, qui protinus destruendum arbitrantur quod ab aliquo corrosum & morsum intellexerunt.* Hæc Genebrardus. Quare inani studio Magdeburgenses, Robertus Cocus, & Guillelmus Perkinsius easdem Homilias ex genuinorum operum Origenis albo expungere, non verentur. Illarum interpretationem *Rufinus*, Aproniano *filio carissimo* gratificaturus se suscepisse testatur in prologo, quem, quia brevis est, huc transferam ex tomo II. Origenis Operum pag. 439. editionis Grynæi: *Quoniam tricesimi sexti, & tricesimi septimi, & tricesimi octavi psalmi expositio tota moralis est, instituta quædam vitæ emendatioris ostendens, & nunc conversionis, ac pœnitentiæ, nunc purgationis & profectuum semitam docet, idcirco tibi eam Aproniane, fili charissime, in novem Oratiunculas, quas Græci Homilias vocant, velut in uno corpore digestam, in Latinum transtuli, ut intra unum codicem collectam haberet dictionem, quæ ad emendationem vel profectionem morum tota respiceret. Hoc sane beneficii præstabit hæc lectio, quod absque labore lectoris intelligentia ejus in propatulo habeatur, quo scilicet vitæ simplicitas, sensu lucido, ac simplici sermone doceatur: ex quo prophetiæ pervenire non solum ad viros, verum etiam ad religiosas fœminas possit, & excolere simplices mentes: ne forte religiosa filia mea, soror in Christo tua, ingrata sit operi nostro, si id semper laboriosum intellectui suo pro asperitate sentiat quæstionum; quia nec corpus humanum ex solis potuisset nervis ossibusque constare, nisi eis divina providentia vel molliciem carnis intexuisset, vel blandimenta pinguedinis.* Huetius, & ex eo Natalis Alexander sæculo III. cap. IV. Artic. II. *Rufinum*, explosо Riveto, interpretem faciunt Homiliæ unicæ in Librum I. Regum, cujus etiam est versio expositionis in Cantica Canticorum, teste Cassiodoro divinarum lectionum cap. v. ubi hæc leguntur: *in Cantica Canticorum duabus Homiliis expositionem Origenis idem Sanctus Hieronymus, latinæ linguæ multiplicator egregius, sua nobis, ut consuevit, probabili translatione prospexit: quas item Rufinus, interpres eloquentissi-*

tissimus, *adjectis quibusdam locis*, *usque ad illud præceptum*, *quod ait*: *Capite nobis vulpes pusillas*, *exterminantes vineas*, *tribus libris latinis explicavit*. In editione *Grynæi* to. I. inchoantur pag. 356. & desinunt pag. 492. quibus tamen desunt prologi consueti. *Rufinus* opus continuæ explanationis, & decem, quos vocant, *tomorum partes*, in Homilias IV. distribuit, de quibus loquitur etiam Pearsonius in Vindiciis Ignatianis Par. I. cap. IX. pag. CXI. Verum *Erasmus* hujusce lucubrationis nequaquam adsequutus auctorem, & eo minus interpretem, utrunque in unum conflat, putatque *hominem Latinum*, *& pulchre doctum ac bene disertum*, non certe *Græcum*. *Quoniam autem is ob modestiam suum nomen apponere noluit*, *librarii præfixerunt nomen Ambrosii*. Ita *Erasmus*, cui continuo adhæserunt Magdeburgenses Cent. III. cap. X. Guillelmus Perkinsius in suo Problemate, aliique mox nominandi. Tantum valet præconcepta opinio contra *Rufinum*, ut Erasmus, ignorato harum Homiliarum interprete, opus ipsum eousque laudarit, ac si non a quoquam latine versum, sed ab latino homine integre compositum existimaret. Sed esse Origenis, & ab *Rufino* latine redditum, ex Cassiodoro locupletissimum testimonium produximus. *Rufinus* tamen de suo nonnulla addidit, unde Rivetus, Robertus Cocus, & id genus pseudocritici Heterodoxi ansam arripuerunt hanc explanationem Origeni abjudicandi, perperam auctori tribuentes quod est interpretis. Formulas populares, & voces *Rufino* usitatissimas, inde collegit *Huetius* lib. III. cap. II. sect. III. §. VII. pag. 249. Ceterum Prologi *Rufini* eandem ob caussam, ob quam ceteri, interciderunt, velut ille in *Numeros*, pridem repertus, quem Latinæ editiones nunquam ante repræsentaverant. Rem firmat etiam vetus codex *Petri Pithoei*, sic inscriptus: *incipit Tractatus Origenis in Cantica Canticorum*, *a Rufino translatus in latinum*. Quare Johannes Martianeus librum ab se minus recte *incerto interpreti* adscriptum, conjecit in tomum V. Operum Sancti Hieronymi pag. 603. Hæc quum ita se habeant, de nihilo est, quod in quibusdam codicibus, Hieronymo & Ambrosio hæc lucubratio tribuitur, ut probe monet *Huetius*.

VI. Hucusque sermonem fecimus de scriptis Origenianis in Vetus Testamentum, quæ *Rufinus* ex Oriente in Italiam redux tulit & precibus amicorum, Latio donavit. Nunc de Origenianis lucubrationibus differendum superest, in Novo Testamento explanando versantibus, quas *Rufinus* pariter latinas fecit, quanquam in vulgatis editionibus sub alienis nominibus circumferuntur. Ex his primum locum obtinent tomi XV. Commentariorum in epistolam Sancti Paulli ad Romanos, quod opus in libros X. divisum, *Rufinus* Heraclii impulsu latinæ linguæ donandum suscepit quo tempore in vertendas Homilias incumbebat, quarum seriem amico obsecuturus, abrumpere debuit. Sic enim ait in Prologo: *volentem me parvo subvectum navigio oram tranquilli littoris stringere*, *& minutos*

RUFINUS. LIB. V. C. VII. *minutos de Græcorum stagnis pisciculos legere, in altum, frater Heracli, laxare vela compellis, relictoque in libros x. opere, quod in transferendis Homiliis senis Adamantii habebam, suades, ut nostra voce quindecim eius volumina, quibus epistolam Paulli ad Romanos disseruit, explicemus: in quibus ille dum sectatur Apostoli sensum, in tam profundum pelagus effertur, ut metus ingens sit illuc eum sequi, ne magnitudine sensuum, velut immanitate opprimar undarum. Deinde nec illud adspicis, quod tenuis mihi est spiritus ad implendam ejus tam magnificam dicendi tubam. Super omnes autem difficultates est, quod interpolati sunt ipsi libri; desunt enim fere apud omnium bibliothecas (incertum sane quo casu) aliquanta ex ipso corpore volumina: & hæc adimplere in latino Opere, & integram consequentiam dare, non est mei ingenii; sed, ut tu credis, qui hæc exigis, muneris fortasse divini. Addis autem, nequid laboribus meis desit, ut omne hoc quindecim voluminum corpus, quod Græcus sermo ad quadraginta fere, aut eo amplius millia versuum produxit, abbreviem, & ad media, si fieri potest, spacia coarctem. Dura sane imperia, & tanquam ab eo, qui pondus operis bujus scire nolit, imposita. Aggrediar tamen, si forte orationibus tuis, quæ mihi, tanquam homini, impossibilia videntur, adspirante Domino, possibilia fiant. Sed ipsum jam, si videtur, Origenem, qualiter præfationem suscepti operis dirigat, andiamus.* Hactenus *Rufinus*, cujus in hoc labore sinceritatem ac bonam fidem laudat Tillemontius to. III. pag. 558. Vir pius disertim fatetur, se in transferendis hisce homiliis libertate usum addendi, & lacunas de suo supplendi. *Theophilus Salodianus* ordinis Fratrum Observantium, ut vocant, de quo in scriptoribus Minorum silet Lucas Waddingus, Origenianum opus in Fesulani monasterii bibliotheca *Hieronymi* interpretis nomine, cum blattis & tineis pugnans, ab se repertum, foras emisit *Venetiis apud Simonem de Luere* A. D. 1506. *in folio*, nuncupavitque Alexandro Portensi Vicetino, equestris ordinis viro, quasi ob inventum thesaurum præ gaudio exsiliens. Istud postea opus ibidem recudit *Bernardinus Benalius* A. D. 1512. *in folio*, suæque Origenianorum operum collectioni tomo II. pag. 455. editionis *Grynæi*, inseruit Erasmus, *Hieronymi* quidem nomine in fronte relicto, cui tamen in censura tomo I. præfixa, opus abjudicat, *Rufinum*que interpretem carpit. Sed ipsummet Erasmum audire præstat: *hic*, inquit, *Librarii magnifice perfricuere frontem & in præfatione & in peroratione, pro Rufino Hieronymum supponentes, hoc est vitrum pro gemma lectori obtrudere conantes, & hactenus sane fefellerunt incautos; nam præfatio poterat utcunque videri Hieronymi; sed in peroratione quasi sorices suo se produnt indicio.* Inde ex eadem peroratione subjungit quæ *Rufinum* auctorem patefaciunt, quanquam *Hieronymum* pro *Rufino* assutum gerunt. Hoc prodit codex Thuanus, cujus verba recitat Cotelerius in Judicio de libris Recognitionum Clementinarum inter opera Sanctorum Patrum, qui temporibus Apostoli-

cis

cis floruerunt pag. 484. editionis II. anni 1698. Ea verba huc libentius adferam, quod non uno in loco vulgatam editionem emendent: *post hoc sane vocat nos opus, quod olim quidem injunctum est, sed nunc a Beato Gaudentio episcopo vehementius perurgetur; Clementis scilicet Romani episcopi, Apostolorum comitis ac successoris, de Recognitione libri, ut in latinum vertantur: in quo opere bene novi, quod laborem labor, multiplicata sorte, suscipiet. Satisfaciam sane in eo amicis meis. Dabo titulo nomen meum, auctoris nihilominus vocabulo permanente, nam Rufini Clemens inscribetur.* Mox subjungit, se ad cetera Origenis opera transferenda aggressurum: *quod si me Dominus implere permiserit, redibimus ad illos, & ad tua desideria, ut in Numerorum, & in Deuteronomii libros, Deo permittente, aliqua dicamus. Hæc enim solum vobis de Pentateucho vel de reliquis Apostoli Paulli epistolis, quæ possumus, Domino protegente debemus.* In margine hujus perorationis pag. 634. editionis *Grynæi* hoc monitum exstat: *vel hinc colligi potest quos Origenis libros Rufinus latina civitate donaverit.* Recte quidem; omnia enim ab se versa & vertenda, singulatim enumerat. *Rufinum* vero Clementis opus reapse in Latinum vertisse alibi audiemus. Iterum sic scribit Erasmus: *hic locus erat eradendus, si voluissent nobis persuadere, hujus operis interpretem esse Hieronymum; constat enim tum ex Gennadio, tum ex ipsius Rufini præfatione, quod Rufinus verterit Clementis Recognitionum libros, non Hieronymus, & ad hunc Gaudentium alias quoque scribit Rufinus. Nihil igitur agunt Librarii, toties inculcantes nomen Hieronymi, immo hæc inculcandi sedulitas auget suspicionem fuci.* Inde ex *Rufiniana* peroratione laciniam ab Librariis depravatam profert, in qua *Rufinus* loquitur, sed sub *Hieronymi* nomine, per falsarios affictо. Hoc non animadverso *Jo. Carolus Bovius* in præfatione ad *Clementis Constitutiones* Apostolicas latine editas *Venetiis apud Jordanum Ziletum* A. D. 1563. in 4.° & *Franciscus Turrianus* in prolegomenis Græcis ad easdem Constitutiones, *Græce* editas, apud eundem typographum eodem anno & forma, pag. 7. ipsum *Hieronymum*, non alium, loqui reapse crediderunt, & propterea castigantur a *Jacobo Usserio* in Dissertatione de Ignatii epistolis cap. VII. Verba Pseudo-Hieronymi, sive *Rufini* hæc sunt pag. 634. *ajunt enim mihi: in his quæ scribis, quoniam plurima tui operis habentur, da titulum nominis tui, & scribe: Hieronymi* (lege *Rufini*) *verbi gratia, in epistolam ad Romanos, explanationum libri.* Et post nonnulla: *satisfaciam sane in eo amicis meis.* Reliqua jam adduxi. Sed *est & illud*, inquit Erasmus, *nonnihil argumenti, quod in gratiam Ursacii, cujus jussu suscepit hunc laborem, vertit Regulam Basilii, & in gratiam Gaudentii, cujus hic meminit, vertit Clementem.* Quod *Erasmus* ait de *Ursacio*, est memoriæ lapsus in viro non semper accuratissimo. *Heraclio* enim, non *Ursacio* opus illud *Rufinus* inscribit, qui neque *Ursacio*, sed *Ursejo* Regulam Sancti Basilii nuncupavit. *Ursacius* vero, sive *Ursatius*, fuit *Rufini* notarius, ipso teste in Prologo Homilia-

RUFINUS. LIB.V. C. VII. miliarum in Numeros, quem, uti jam dixi, *Donati* nomine prænotavit. *Heraclium* tam prologus, quam peroratio, in universis editionibus exhibent, ne excepta quidem Erasmica. Adstipulantur codices manu exarati, Vaticanus Urbinas 62. fol. 96. & in Catalogo MSS. Angliæ to. I. pag. 68. codex 1247. Guillelmi Laudi, ubi recensetur *epistola Rufini ad Heraclium*, quam a *prologo*, de quo loquimur, diversam non credimus. Ut in pauca rem contraham, *Erasmi* animadversio hac in parte verissima est, neminem unquam objecisse Hieronymo, quod ea, quæ verterat, truncarit, inverterit, immutarit, & ex alieno opere suum fecerit: quod tamen *Rufinus* in loco superius adducto, & per Librariorum fraudem Hieronymi perperam credito, sibi objectum fuisse prodit. Sed *Erasmus* hoc etiam animadvertere debuit, *Rufino* haud modicæ profecto laudi potius, quam malæ fidei, tribuendum videri, quod eum nequaquam puduerit, palam fateri, sed id præstitisse quotiescumque id præstitit; neque enim Romanos lectores vir probus fallere voluit, quasi nimirum fidam & simplicem Græcorum interpretationem latinam iis venditaret, sed, ut veracem & religiosum hominem decuit, eosdem candide monuit, se ex Græcis Lucubrationibus, quæ alias per omnium manus tunc volitabant, quasdam veluti decerptiones & compendia rogatu amicorum extraxisse. Neque profecto aliud quam *decerptiones & compendia* fuisse oportuit tot opera ex Græcorum scriptis raptim deducta, quæ in Italiam redux, decem annorum spacio cum Latinis populis communicavit præter alia, quæ illo eodem tempore de proprio conscripsit. Quare hoc ipsum, quod *Rufino* a recentioribus criticis vitio vertitur, laudi vertendum est. Non debuit ergo *Erasmus* ita escandescere, ubi *Rufinus* in peroratione Commentariorum in epistolam Paulli ad Romanos ingenue fatetur, *se Homilias Origenis in Genesim, Exodum, & maxime in Leviticum sic immutasse, ut quæ ille ædificandi studio populariter dixit, ipse explanandi specie transtulerit*: quæ Erasmus obelo ita percellit: *argute vero distinxit ædificationem ab explanatione, quasi non explanatio spectet ædificationem auditorum*. Verba *Rufini* hæc sunt in peroratione pag. 654. *Hactenus nobis in epistolam ad Romanos, prout potuimus, dictantibus, plurimo & labore & tempore desudatum sit; fateor nanque, Heracli, frater amantissime, quod dum tuis desideriis satisfacere cupio, oblitus sum pene mandati, quo præcipitur: onus supra vires tuas ne levaveris: quanvis nobis nec in ceteris, quæ, te insistente, immo potius pensum diurni operis exigente, in latinum vertimus, defuerit plurimus labor, dum supplere cupimus ea, quæ ab Origene in auditorio ecclesiæ extempore non tam explanationis, quam ædificationis intentione perorata sunt, sicut in Homiliis, sive in Oratiunculis in Genesim, & in Exodum fecimus, & præcipue in librum Levitici ab illo quidem perorandi stilo dictata, a nobis vero explanandi specie translata sunt: quem laborem adimplendi quæ deerant, idcirco suscepimus, ne pulsatæ quæstiones & relictæ, quod in Homiliatico dicendi genere*

genere ab illo sæpe fieri solet, latino lectori fastidium generarent. Nam illa, quæ in Jesu Nave, & in Judicum librum, & in XXXVI. XXXVII. *&* XXXVIII. *Psalmum scripsimus, simpliciter expressimus, ut invenimus, & non multo cum labore transtulimus. Quanvis ergo & in ceteris, quæ supra diximus, laboratum nobis sit in supplendis iis quæ omiserat; in hoc tamen opere epistolæ ad Romanos pro his caussis, quas in præfatione comprehendimus, immensus nobis & inæstimabilis incubuit labor. Sed delectabit indulsisse laboribus, si modo, non ut in aliis experti sumus, malevolæ mentes vigiliis nostris contumelias reddant, si non studia obtrectationibus, & labores remunerantur insidiis. Novum quippe apud eos culpæ genus subimus. Ajunt enim mihi.* Reliqua superius recitavi. Hucusque *Rufinus*, qui profecto ob hujusmodi verborum sententiam ab immiti *Erasmo* vapulare non debuit. Miror amplius, non solum *Erasmum*, sed, illi etiam adstipulantem Huetium, virum ceteroquin summe laudandum, lib. III. cap. I. Sect. III. §. XV. pag. 253. in *Rufinum* irasci, quod illud idem opus alibi decurtaverit, alibi etiam suppleverit. Et tamen *Rufinus* in prologo ad *Heraclium* disertim affirmat, eos libros in codicibus Bibliothecarum, quos ipse consuluit, fuisse interpolatos, mutilatosque: quæ est caussa, cur eosdem ipse contraxerit, atque suppleverit. Huc insuper accessit votum *Heraclii* postulantis, ut *quindecim* volumina coarctans, in mediam partem redigeret. Et tamen *Erasmus*, hoc ipsum addidisse, *impudentissimum* vocat. Nescio quo pacto fieri potuerit, ut Johannes Martianæus hunc *Rufini prologum* ad *Heraclium* Hieronymi esse crediderit, cujus epistolis ab se novo ordine digestis illum inseruit tomo IV. num. CVII. pag. 808. Tillemontius to. XII. pag. 308. hunc *Heraclium* minime diversum ab *Heraclio Diacono* putavit, quem memorat Sanctus Hieronymus in epist. c. alias XXXIII. ad Castrucium. Verbis ipsis *Rufini*, quæ superius jam dedi, candoris, pietatis, & modestiæ plenissimis, satis superque *Erasmi* censura refellitur, ut nihil interim dicam de *Huetio*, qui *Erasmi* censuræ de suo addit, non quidem recentiores librarios, sed *Rufinum* ipsum suam hanc interpretationem Origenianam Hieronymo supposuisse, dum *astu, & invidia*, ut ipse ait, *ad declinandam facti invidiam (male quidem audiebat Origenis nomen) & in Hieronymum, a quo sæpe Origenismi caussa exagitatus fuerat, refundendam, nomen suum non apposuit, modestia factum simulans, quod malis artibus actum erat.* In his diluendis horas diutius non teram, quum hæc improvide scripta recitasse, eadem refutasse sit, præcipue quando etiam antiqui codices Mss. supra laudati, non *Hieronymi*, sed *Rufini* interpretis nomen referunt: & *Cassiodori* diserta auctoritas cap. VIII. de Institutione divinarum literarum his verbis nobis adstipulatur: *epistolam ad Romanos Origenes viginti libris Græco sermone declaravit: quos tamen supradictus* RUFINUS, *in decem libros redigens, adhuc copiose transtulit in latinum.* Quid clarius adversus Huetium dici poterat? Nihil omnino.

VII. Hactenus dicta ostendunt, *Rufinum* inique proscindi a recentioribus

ribus criticis, quando ei, de ecclesiasticis literis apud Latinos præclare merito pro contumeliis gratiæ referendæ essent, propterea quod ejus potissimum cura & studio post deperditas Origenianas plerasque lucubrationes, Græce scriptas, illæ saltem, quas ipse latinitate donavit, quasi pauculæ ex magno naufragio superstites tabulæ ad nos pervenerint. Extant insuper tomo II. Operum Origenis pag. 425. Homiliæ x. quas auctor editionis *Erasmus*, se ex variis locis in unum collegisse testatur. In censura, quasdam esse ait, *non Origenis, sed hominis latini, reliquas a Rufino impudenter contaminatas*. Sed quænam sint, neutiquam prodit. Ex his I. III. IV. V. VI. VIII. & IX. sunt in *Matthæum*, II. in *Johannem*, X. est de *Maria Magdalena*, VIII. est de *Epihania Domini*. Ne quid præteream, Johannes Dallæus, & David Blondellus, *Rufinum* Origenis quoque Homiliarum in *Lucam* interpretem faciunt; sed uterque refellitur a Pearsonio in Vindiciis Ignatianis Parte I. cap. IX. pag. 118. Illas enim vertit *Hieronymus*, quanquam in cod. 65. Vaticano Urbinate, *Rufino* tribuuntur. Huic rei fusius immorari non opus est, quandoquidem Hieronymus translationem pro sua agnoscit, *Rufinus*, ut Hieronymianam, carpit; quod Pearsonio accurate observatum.

CAPUT VIII.

I. *Rufinus Basilii Magni Homilias octo, & Gregorii Nazianzeni decem opuscula ab se latine reddita*, Aproniano *inscribit*. II. *Nonnulla de his Gregorianis lucubrationibus proferuntur*. III. *Rufinus Sixti etiam Pythagorici sententias in latinum sermonem translatas ad* Apronianum *mittit, Ayamæ sorori donandas*. IV. *Sixti ætas, religio, & pretium apud antiquos*. V. *Rufinus ob Sixti translationem male habitus, non tamen superstes*. VI. *Cur Sixtinus liber a Gelasio I. rejectus inter apocrypha. De eo variorum sententiæ expositæ*. VII. *Sixti dicta a Græcis passim adducta. Etiam a Latinis*. VIII. *Ejus codices, atque editiones*.

I. R*Ufinus*, qui in Urbe degens, Origenis Homilias in Psalmos, Aproniani rogatu, latinas fecerat, postmodum *Aquilejæ* constitutus, in aliorum etiam interpretationibus laboravit, ut ab eodem amicissimo viro gratiam iniret. In his primo loco memorantur Homiliæ VIII. Sancti Basilii Cæsareensis Episcopi, quas idem Rufinus libro XI. Hist. suæ Ecclesiasticæ cap. IX. testatur, se in latinum vertisse: *ex quibus* (Gregorii & Basilii monumentis) *nos* DENAS *ferme singulorum oratiunculas transfudimus in latinum. Basilii præterea Instituta monachorum*. Ait *denas* FERME, quia *denas* quidem Nazianzeni, sed Basilii *octo* tantum orationes in latinum transfuderat. Labbeus in tomo II. de Scriptoribus Ecclesiasticis pag. 310. & ex eo Caveus, generatim dumtaxat loquuti, *nonnulla a Rufino versa in antiquis* Operum Basilii & Nazianzeni *latinis editio-*

editionibus reperiri tradiderunt. Basilii tamen, præter Regulam monachorum, ego nihil vulgatum ex Rufini versione reperire potui. Sed Bibliotheca Vaticana membraneum codicem Urbinatem 67. mihi subministravit, ubi fol. 201. Homiliæ VIII. Basilianæ a Rufino conversæ cum Prologo ad Apronianum leguntur. Hæc postea Julianus Garnerius ex codicibus regio & Colbertino vulgavit Parisiis A. D. 1722. cum Operibus Sancti Basilii tomo II. pag. 713. Rufinus ad Apronianum in prologo hæc scribit: *aliqua in latinum verti* OLIM *poposceras, Aproniane fili carissime: quod & ex parte aliqua feci in præsenti dum in urbe essem; sed & nunc aliquantum addidi* OCTO *ergo beati Basilii breves istos homeliticos transtuli libellos*. Procul ab Urbe hæc scripsit Rufinus, nempe in patria. *Octo* ergo, non *decem* Basilii homilias, transtulit. Sæculis Rufino posterioribus dum apud Latinos hæc Basilii scripta laudantur, ea ex *Rufini* versione laudari, minime dubito. Ita Origenem, Eusebium, Nicænos canones, Nazianzenum, Xystum, pariterque Basilii Regulas, ex *Rufini* translationibus passim laudari, manifestum est. In nova editione Operum Sancti Augustini post initium tomi IV. exstat Sancti Basilii præfatio ad Commentarium in Psalmos, olim Sancto Augustino attributa, quam novæ editionis auctores interpreti *Rufino* transcribunt, quod fieri video etiam in codice Bibliothecæ Thuanæ tom. II. pagina 456. Hæc est præfatio Homiliæ I. Sancti Basilii, a Rufino latine translata: eam piæ memoriæ Cardinalis Thomasius præposuit utrique Psalterio editionis I. & II. pag. XI. & XLIII.

Post Basilium proxime accedit *Gregorius Nazianzenus*. Hujus *opuscula* ab se latinitate donata, *Rufinus* Aproniano suo pariter nuncupavit, qui eorum interpretationem ab amico, *Aquilejam* abeunte, flagitaverat, ipso *Rufino* teste in epistola, quæ Apologeticum præit, ubi sic *Apronianum* alloquitur: *proficiscenti mihi ex Urbe magnopere injungebas, fili carissime, ut tibi, absens quoque, aliquid operis impenderem, nec nos a consuetis studiis necessitas meæ profectionis inhiberet. Petebas Gregorium Nazianzenum tibi in latinum verti*. Ita *Rufinus*, qui in Historia *denas* Gregorii *oratiunculas*, ut jam dixi, se in latinum sermonem transfudisse memoravit. Has Johannes Adelphus Mulingus edidit Argentinæ A. D. 1508. hoc titulo prænotatas: *Hi sunt in hoc codice libelli* x. *divi Gregorii Nazianzeni*.

1. *Apologeticus liber I.*
2. *De Epiphaniis, sive natali Domini.*
3. *De luminibus, quod est secundis epiphaniis.*
4. *De Fide liber I.*
5. *De Nicæna Fide, de Pentecoste & Spiritu Sancto.*
6. *De semetipso ex agro reverso.*
7. *De dictis Hieremiæ, præsente Imperatore.*
8. *De reconciliatione & unitate monachorum.*
9. *De grandinis vastatione.*

RUFINUS. LIB.V. C.VIII. 10. *De Arianis , quod non liceat semper & publice de Deo contendere .*

Hi libelli , seu potius orationes , in tomo I. Operum Nazianzeni editionis Parisiensis G. L. anni 1630. apud Carolum Morellum , sunt I. XII. XV. XVII. XXVIII. XXXIII. XXXVIII. XXXIX. XLIV. & L. pag. I. 190. 224. 265. 472. 529. 613. 624. 705. 727. 736. non tamen Rufino , sed Jacobo Billio interprete . Ex his falli constat Julianum Garnerium in præfatione tomi II. operum Sancti Basilii pag. LXXXVII. ubi ait : *hodie neque in impressis neque in veteribus libris plus septem aut octo* exstare Nazianzeni Orationes , a Rufino conversas . In fine editionis Argentinensis hæc prostant . *Explicit liber B. Gregorii Nazianzeni , translatus a quodam Rufino , impressus Argentinæ per Johannem Knoblouch anno Domini MDVIII. in* 4°. Editionis auctor *Adelphus* librum dicat Georgio Bohem , Moguntinæ , & Johanni Flamingo , Boppardiensis ecclesiarum presbyteris , quibus palam facit , se Johanni Francisco Pico , Mirandulæ Comiti , necessitudine junctum , seque scripta *Rufini* in lucem ferre , ne tandem pereant . Labbeus , ut vidimus , nihil de hac *Rufini* editione speciatim promit , sed nec de altera , quam cum aliis Nazianzeni operibus ex interpretatione *Petri Mosellani* , & *Bilibaldi Pirckeimeri* , dedit Lipsia A. D. 1522. in 8°. Hic nos moratur *Petrus Franciscus Chifflelius*, qui in Vindiciis Vigilii Tapsensis pag. 57. *quartum* libellum *de Fide* , tantum latine superstitem , Nazianzeno abjudicat : qua in re suffragatorem adsciscit Fridericum Morellum tomo I. Operum Nazianzeni editionis Parisiensis A. D. 1609. in notis ad Orationem XLIX. pag. 726. ubi Morello neutra oratio , de *Fide* , & *Nicæna Fide* Gregorii fœtus videtur ; at *neque ullius auctoris Græci , sed Latini , tametsi antiqui* , propterea quod scripturarum versionem Italam ex Græca LXX. interpretum expressam citet . Andreas Rivetus censuram Morello suffuratus pro sua venditavit cap. XXI. libri II. Critici Sacri . Hæc ferme sunt , quæ Chiffletio , licet codicum MSS. auctoritate veterumque testimoniis destituto , facile persuaserunt , neutrum opus , de *Fide* & *Nicæna Fide* ad Gregorium pertinere . Immo hinc factum putavit , ut in codice Divionensi , qui Gregorii libros a *Rufino* versos complectitur , *prologus* ad *Apronianum* uni Apologetico præfigeretur : quem *prologum* Chiffletius ex eodem codice edidit . Hæc tamen ratio viri docti haud magni fit . Universis enim Gregorianis opusculis ab *Rufino* translatis , simulque compactis , unicum , non plures prologos præfigi decuit . Hoc recte animadvertit Theophilus Raynaudus de Malis & bonis libris Partit. I. Erotem. X. tomo. XI. operum pag. 269. col. 2. ubi tamen hunc librum de Fide Gregorio Nysseno , quasi ex Cassiodoro , falso adjudicat . Ad hæc in eodem Rufini prologo , qui Apologetico , opusculorum primo , præponitur , non unus Apologeticus , sed generatim Gregorii scripta memorantur ; *petebas , Gregorium Nazianzenum tibi in latinum verti* , inquit in principio *Rufinus* . In fine vero : *hunc ergo* (Gregorium)

rium) *absque ullo prorsus lege scrupulo*. Qui *Gregorium* nobis dare se profitetur, non unum ejus *Apologeticum*, sed & alia opera sub uno & eodem prologo nobis dare dicendus est. Quare licet Gennadius in Catalogo cap. XVII. generatim tantum affirmet, Rufinum *Gregorii Nazianzeni eloquentissimi hominis scripta latinis* dedisse; facile tamen est definire, quænam opera dederit; scilicet ea omnia, quæ in editione Argentinensi eidem prologo subjiciuntur. Hæc enim *denario* numero, quem ipsemet, *Rufinus* in Historia expressit, egregie respondent. Disertum testimonium *Rufini* præ omnibus codicibus MSS. nedum Nicolai Fabri & Divionensi, habendum est, in quibus, teste Chiffletio, *quartus* & *quintus* abest Gregorii libellus de *Fide*, ac de *Fide Nicæna*, ita ut *octo* ibi, non *deni* sint libelli, *Rufini* interpretis nomen præferentes. Hi vero in editione Morelliana sunt *octo* Orationes eo, qui subsequitur, ordine I. XXXVIII. XXXIX. XLIV. XVII. XII. XV. XXVIII. Libellum de *Fide Nicæna* Jacobus Usserius in Diatriba de Romanæ Ecclesiæ symbolo pag. 30. ait, ab aliquibus Athanasio tribui, & quamvis in Nazianzeni Operum collectionibus MSS. *Rufino* interprete, recenseatur, unam tamen a Patricio Junio sibi ostensam, in qua illud opusculum deerat, quod Usserius propterea factum putat, quod neque a Gregorio scriptum, neque a *Rufino* Latine versum fuisset. In Bibliotheca Passionea exstant Opera Sancti Gregorii Nazianzeni, Latine tantum, *Basileæ* edita apud *Jo: Hervagium* A. D. 1555. in folio cum notulis MSS. *Latini Latinii*, qui pag. 392. ad oram tractatus *de Fide*, *Rufino* interprete, ita scripsit: *hæc quæ ante epistolas, adjecta ex Rufino sunt, in Græcis codicibus non legimus hodie, idest in excusis ante annum* 1550. Notula videtur amplecti etiam tractatum *de Fide Nicæna*, *Rufino* interprete, exstantem pag. 403. quem Nazianzeni epistolæ subsequuntur. Sed magni non refert, hosce libellos Græce scriptos non reperiri, ut eos Gregorio abjudicemus; multa enim a *Rufino*, aliisque Latine expressa reperiuntur, quorum tamen codices Græci nusquam supersunt. Ejusdem ponderis est quod opponitur, in quibusdam codicibus plures, in aliis pauciores *Rufinianos* Gregorii libellos exstare; sufficit enim in aliquibus omnes exstare, *denos* nimirum, totidemque exstitisse in codice, quo *Adelphus* suam editionem expressit. *Rufinus* loca Sacræ Scripturæ ex LXX. Interpretum editione, tunc omnium manibus trita, non ex vulgata Hieronymi, quam reprehenderat, in translationibus suis usus est. Sic enim Græci LXXVirali Bibliorum versione utebantur; eorumdem etiam Latinos interpretes LXXvirali versione uti docuit. Hoc ergo, quod Morellius contra *Rufinianam* versionem adduxit, pro eadem facit.

II. Hæ *Rufini* versiones apud Occidentales tanti fuerunt, ut ex illis testimonia passim adducerentur. In horariis Ecclesiæ precibus die festo in honorem Sanctissimæ Trinitatis Lectiones II. tertii Nocturni ex libello *de Fide* hoc titulo recitantur. *Homilia Sancti Gregorii Nazianzeni in tractatu de Fide*. Hic idem tractatus, quem sub *Gregorii Orientalis* no-

RUFINUS. LIB.V. C.VIII. nomine laudat Augustinus Epist. CXLVIII. alias CXI. cap. II. §. 10. in universis Operum Sancti Ambrosii editionibus, atque etiam in codicibus MSS. nonnullis, sub ejus nomine latuit, hac epigraphe insignis: *de Fide orthodoxa contra Arianos, alias de Filii divinitate & consubstantialitate*. Hoc movit novæ editionis auctores, ut in Appendice tomi II. pag. 343. opusculum *Rufino* interpreti adscribendum non diffiterentur, avulsumque ex illa fragmentum, quod irrepsit in opera Sancti Hilarii, adsutum libro de Patris & Filii divinitate pag. 1174. editionis novæ, interque sermones Sancto Augustino adscriptos, illi, qui nunc est CXIII. in Appendice Operum editionis novæ tomo V. Parte II. pag. 206. At Godefridus Hermannus in elucidationibus ad Vitam Sancti Ambrosii pag. 30. & Quesnellus in Differt. XIV. §. VII. ad Leonem Magnum, Gregorio Bætico opusculum *de Fide* adscribunt. Contra Caspar Barthius in Adversariis lib. XIII. cap. VIII. alium Bætici librum facit, pridem editum, & a Faustino quopiam interpolatum. Sed de hoc jam satis. Nunc ad reliqua progrediar. Leo Magnus in Epist. CXXXIV. alias XCVII. ad Leonem Augustum cap. IX. ex versione *Rufini* libellum II. Gregorii Nazianzeni laudavit, nempe Homiliam sive orationem XXXVIII. *de Epiphania*, alias *de Nativitate*: cujus laciniam ex eodem interprete adfert Vigilius Tapsensis lib. V. contra Eutychetem cap. XXIII. pag. 79. Hinc facile adducor, ut credam, Gelasium Pontificem A. D. 494. in Concilio Romano *opuscula Gregoriana* ex versione *Rufini* indicasse, dum ea in *Decreto* de Libris Sanctorum Patrum recipiendis designavit his verbis: *item opuscula Beati Gregorii Nazianzeni Episcopi*. Nazianzenus plurima scripsit. Gelasii tamen ætate apud Latinos *opuscula* X. a *Rufino* conversa circumferebantur. Quare Gelasius *opusculorum* appellatione hæc una indicavit, paullo ante a Leone ejus decessore laudata. *Rufini* vero magna laus est, ejus latinam versionem a Summo Pontifice in Concilio Romano probatam fuisse. De *Rufini* Gregorianis voluminibus MSS. aliqua etiam proferamus. Vaticani codices 4259. & 5259. exhibent opusculum seu Librum II. Gregorianum *Rufino* interprete. Is est de Natali Domini. Urbinas 72. Apologeticum una cum prologo ceterisque opusculis comprehendit, non tamen de *Nicæna Fide deque Arianis*. Palatinus 566. Apologeticum quoque cum prologo. Hic libellus etiam servatur in Bibliotheca Sanctæ Crucis in Agro Sessoriano post regulam pastoralem Sancti Gregorii cod. 109. Exstat pariter in Bibliotheca Bodlejana inter MSS. Jo: Seldeni num. 3423. In codice Norvicensi 9333. cetera opuscula sub *prologo* ad *Apronianum* habentur. Hæc didici ex Catalogo MSS. ejusdem Bibliothecæ. Philippus Labbeus in Bibliotheca minori, supplemento VIII. pag. 274. ait, in codice regio 313. haberi aliquot Gregorii orationes ex versione *Rufini*. Rufiniana Nazianzeni Opera MSS. in folio nuper exstabant in Bibliotheca Baluziana, ex ejus Catalogo tomo III. pag. 24. Postmodum transierunt in regiam.

III. Præter libros hactenus recensitos, *Rufinus Sixti* etiam Pytha-

go-

gorici *sententias*, ab se latine redditas, Aproniano inscripsit, sorori donandas, quam æque ac Apronianum, ad Christianam religionem ipse converterat. *Rufinus* enim in prologo *filiam* suam vocat, cujus nomen, quod in vulgatis editionibus deest, prodit auctor libri de Vitis philosophorum cap. cx. ubi *Ayamam* vocat. Quare in prologo Rufini interpretis pro *religiosa filia mea*, legi debet: *religiosa filia Ayama*. Sed prologum ipsum ex editione B. Rhenani subjiciamus.

Rufinus Aproniano suo S. P. D.

Scio quia sicut grex ad vocem proprii pastoris libenter accurrit, ita & religiosus auditor vernaculi doctoris admonitionibus gaudet. Quia ergo, carissime fili Aproniane, religiosa filia mea (lege *Ayama*) *soror jam in Christo tua, poposcerat me, ut ei aliquid, quod legeret, tale componerem, ubi neque laboraret in intelligendo; aperto & satis plano sermone Sixtum in Latinum verti: quem Sixtum ipsum esse tradunt, qui apud vos idem in Urbe Romana Sixtus vocatur, episcopi & martyris gloria decoratus. Hunc ergo quum legerit, inveniet tam brevem, ut videat singulis versibus ingentes explicari sensus; tam vehementem, ut versus sententia ad totius possit perfectionem vitæ sufficere; tam manifestum, ut nec assistens quidem legenti puellæ, exspertem se intellectus esse causetur; omne autem opus ita breve, ut de manu ejus nunquam possit recedere, totus hic liber ibi pristini alicujus pretiosi obtinent Anuli locum. Et revera æquum videtur, ut cui pro verbo Dei terrena ornamenta sorduerant, nunc a nobis ad vicem verbi & sapientiæ monilibus adornetur. Hunc ergo interim habe in manibus pro Anulo. Liber paullo post vero in thesaurum proficiens, totus servetur in corde, sermones disciplinæ & bonorum actuum communionis de intimo suggesturus arcano. Addidi & electa quædam religiosi parentis ad filium, sed breve totum, ut merito omne opusculum, vel Enchiridion Græce, vel Latine Anulus appelletur. Vale.*

Thomas Gale, qui hunc Sixti *Anulum*, sive *Enchiridion* (opus enim utroque modo inscriptum habetur) inseruit opusculis mythologicis, physicis, atque ethicis ab se *Cantabrigiæ* editis apud *Jo: Hayes* A.D. 1671. in octavo, & postmodum elegantius *Amstelodami apud Henricum Vuetstenium* A. D. 1688. in octavo. In his tamen, aliisque editionibus, hoc per indiligentiam in studiosorum commodum peccatum est, quod sententiæ numeris ad oram positis distinctæ non sunt: quas Margarinus Bigneus ad editionem Ludovici Hillessemii recte distinxerat tomo III. Bibliothecæ Patrum editionis I. Parisiensis anni 1575. Rufini prologus, apud Galeum & alibi passim, desideratus: quod & aliis non paucis ejusdem Rufini prologis pariter contigit, ob ejus nomen, ab Hieronymo in invidiam adductum, avulsis, totus exstat in prima *Anuli* editione,

 tione, quam *Symphorianus Champerius* adjunxit libro suo de *Quadruplici vita*, *Lugduni apud Jannot de Campis* A. D. 1507. in 4.° Idem Champerius Sixtum dicans Philiberto Naturello, mirari se ait, librum eximium *a nemine Gallorum* ante, quod sciret, impressum. Hanc editionem ignorasse videtur *Beatus Rhenanus*, qui una cum aliis antiquis auctoribus idem opus hac inscriptione vulgavit: *Æneæ Platonici Christiani de immortalitate animæ, deque corporum resurrectione Dialogus aureus, qui Theophrastus inscibitur, Ambrosio Camaldulensi interprete.*

Athenagoras Atheniensis de resurrectione, Marsilio Ficino interprete.

Xysti Pythagorici sententiæ, Rufino interprete.

Basileæ apud Johannem Frobenium 1516. *in* 4.° Rhenanus in epistola ad Paullum Volzium, inque altera, qua præfatur in *Xystum*, ait, hujus sententias *ad antiquum exemplar, quod apud Divam Fidem Selestadii habetur*, ab se recognitas. Ceterum utraque editio, *Champerii* & *Rhenani* inter se conferri merentur, alicubi enim discrepant, & præsertim in *prologo*: quem sibi minime visum ait Tillemontius to. XII. cap. CXXIX. *Blondellus* autem in Pseudo-Isidoro pag. 58. negat, hodie reperiri. Nam desideratur in omnibus Patrum Bibliothecis, quibus Xysti liber inseritur; tomo III. editionis I. paullo ante memoratæ, tomo V. editionum Parisiensium A. D. 1589. 1609. 1624. 1634. 1644. 1654. tomo III. editionis Coloniensis A. D. 1618. & denique tomo etiam III. ultimæ Lugdunensis A. D. 1677.

IV. Galeus de hoc *Xysto, Sixto*, vel *Sexto*, aut *Sextio* (tot enim modis inscribitur) erudite disserit in præfatione ad opuscula mythologica; sed cum aliis homonymis illum conflare videtur, vel saltem ab aliis non bene distinguere. Nam hic noster, ut literarum fama jam notus, a Cicerone laudari non potuit in lib. II. de Finibus: quem Eusebius in Chronico anno dumtaxat Abrahami 2016. Olympiade CXCIV. floruisse tradit his verbis. *Xystus Pythagoricus philosophus agnoscitur*, sive *clarus habetur*. Sic prostat in editionibus Mombritii, Sichardi, Pontaci, & Scaligeri: estque phrasis Hieronymi interpretis, Olympiade LXI. *Anacreon Lyricus poeta agnoscitur*. Olymp. LXXVI. *Æschylus scriptor tragœdiarum agnoscitur*. Olymp. LXXIV *Diagoras agnoscitur*. Olympiade LXXVII. *Herodotus historiarum scriptor agnoscitur*. Olymp. LXXX. *Ezras Sacerdos apud Ebræos insignis agnoscitur*. Olymp. LXXXI. *Aristarchus tragœdiographus agnoscitur*. Sexcenta hujusmodi exempla passim offendimus. Ad hæc nobis adstipulatur Marianus Scotus, apud quem in Chronico Ætate VI. cap. XXII. anno Augusti XLII. Christi I. hæc legimus: *Sextius Pythagoricus philosophus claruit*. Frustra ergo *Nicolaus Faber* in notis ad Senecæ præfationem libri II. Controversiarum, *nascitur* pro *agnoscitur* in Chronico Eusebii legendum affirmat, ut nimirum de filio, non de patre Eusebius loqui intelligatur. Annus ille, in Chronico expressus, fuit V.C. 753. Augusti XLIII. & primo Christi Do-

sti Domini, secundum Eusebium, cujus epocha, ut alibi dixi, Dionysianam biennio antevertit. Eusebio inhærens Auctor de Vitis philosophorum cap. cx. *Xystum* tradit, *temporibus Octaviani Imperatoris* claruisse. At Cicero C. Vibio Pansa & A. Hirtio Coss. interfectus est anno V. C. 711. Olympiade CLXXXIV. annosque XLIII. priusquam Sextus *agnosceretur*, & clarere cœpisset. Nicolaus Faber in loco supra indicato hunc *Sextum*, de quo Eusebius loquitur, filium facit alterius Sexti, a Seneca sæpe laudati, & præsertim epist. XCVIII. hisce verbis: *honores repulit pater Sextius, qui natus, ut Rempublicam deberet capessere, latum elavum, divo Julio dante, non recepit*, liberius nempe philosophiæ vacaturus. Julius Cæsar confoditur anno XLIV. ante æram Christianam V. C. 710. Ergo *Sextius* pater ad illud tempus Senatoriam dignitatem respuit; cui XX. annorum ætatem præfinit Carolus Sigonius lib. II. cap. I. de Antiquo jure civium Romanorum. Quare nihil impedit, quominus *Sextus pater* is fuerit, qui apud Eusebium post annos XL. Pythagoricæ philosophiæ gloria insignis, floruit sub Augusto. Illi has laudes aptari statim videbimus. Seneca epist. LXIV. gnomicum illud suum dicendi genus ex nostro se hausisse ingenue fatetur. Nec de hoc dubitat Scaliger num. 2017. Verba Senecæ, licet pluscula, adducere non gravabor: *lectus est liber Q. Sextii* PATRIS, *magni, siquid mihi credis, viri, &, licet negent Stoici. Quantum in illo, Dii boni, vigoris! Quantum animi! Hoc non in omnibus philosophis invenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen. Cetera exsanguia sunt. Sustituunt, disputant, cavillantur, non faciunt animum, quia non habent. Quum legeris Sextium, dices: vivit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. Nam hoc Sextius habet, quod & beatæ tibi vitæ ostendet magnitudinem, & desperationem ejus non faciet.* Ubi Seneca *patris* appellatione *Sextium* distinguit, ne *Sextium filium* eidem admisceat, quidni utrumque suo ævo florere demonstrat? Librum certe *Sextii*, quem legerat, *novum*, & non adeo veterem, sed tunc recens editum fuisse innuit. Rursus epist. LIX. *Sextium ecce quum maxime lego, virum acrem Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem.* Hæc de *Sextio* Philosophus Cordubensis: qui consuli etiam potest in libro II. de Ira cap. XXXVI. & lib. III. cap. XXXV. ubi ex eodem *Sextio* profert hanc gnomen: *speculum iratis profuit adspexisse*. Anne *Sextus* noster dicendus qui primus omnium quadraturam circuli demonstravit, teste Simplicio ad Prædicamenta Aristotelis pag. 94. editionis Græcæ Basileensis anni 1551. *in folio*? At alium, & philosophum quidem, sub Hadriano Augusto floruisse tradit Georgius Syncellus pag. 349. Alium, Chæronensem nimirum, Plutarchi nepotem M. Aurelius Augustus audivisse se ait libro I. de rebus suis §. 9. De eo vide Thomam Gatakerum in notis. *Sextus* certe, vel *Sextius*, ab Annæo tantopere commendatus, est noster *Sixtus*, vel *Xystus*, Philosophus Pythagoricus, cujus apud universam antiquitatem celeberrimas sententias *Rufinus* latinitate donavit.

RUFINUS. LIB.V. C.VIII. vit. Homo enim Romanus Græce scripserat, quomodo & alios bene multos scripsisse adnotavit *Scipio Carteromachus* Pistoriensis in oratione de laudibus literarum Græcarum, sæpe edita, & præsertim A.D. 1517. Basileæ apud Jo. Frobenium in 4.° Romanis autem philosophis utrumque *Sextum patrem* & *filium* adnumerat Claudianus Mamertus in lib. II. de statu animæ cap.VIII. Nemo vero ante Galeum observaverat, Senecæ proverbia ex hoc *Sexto* manasse, vividumque illum spiritum, quo Latinus philosophus moralem doctrinam percurrit, ex Græco libro *Sexti* derivatum. Itaque Rufinus non injuria se Romanis auribus gratificaturum putavit, si Græcum Gnomologum illis adcommodaret. Par enim est credere, ei probe cognitum, quanti haberetur non solum a Seneca, aliisque profanis scriptoribus, sed etiam a Christianis, Græcis præsertim, ab eoque in primis, cujus scripta *Rufino* ipsi in deliciis erant. Origenem a me innui, nemo non videt. Origenes hunc eundem nostrum *Sextum* Gnomologum laudavit. Est locus insignis lib.VIII. contra Celsum pag.397. editionis Cantabrigiensis Guillelmi Spenceri: *nec alienum hoc loco fuerit meminisse pulchræ sententiæ, quæ apud Sextum legitur, multis Christianorum celebrata*. Sententia hæc est inter Sixtinas 101. *esus animatorum est quidem indifferens, abstinere tamen præstat, videturque magis rationi consentaneum*. Idem Origenes tomo seu libro XV. commentariorum in Matthæum paullo post initium editionis Huetii to.I. pag.369. aliud *Sexti* dictum profert ex *libro* ejus *Sententiarum*, quem & *bonæ notæ*, & *multorum manibus teri* testatur. Dictum illud subjicio: *quæcumque pars corporis ad intemperantiam te compulerit, projice abs te; satius enim est, parte mutilum, caste vivere, quam ea præditum, perdite*. Huic aliam ex eodem Sixti libro sententiam statim adnectit: *homines quidem ad tuendam reliqui corporis sanitatem membra sua scindentes videas & abjicientes. At quanto melius ad conservandam castitatem?* Utraque paullo aliter versa adhuc superest in *Rufini* Anulo num. 10. 291. Sed Adamantius neutram adprobat, utpote a recto Sanctæ Scripturæ sensu de Eunuchis, longe abeuntem. Ita enim subjungit: *at iis* (Sexto & Philoni) *sacrarum literarum, circa illa sententiam, minime adsequutis, fides habenda non est*. Anne ergo Origenes *Sextum* pro Christiano, vel saltem Judæo accepit, qualis fuerat *Philo*? At Judæum quis credat, Gentilibus & Christianis tantummodo notum? Si Christianum facimus, ut alii etiam fecerunt, illum in gravi & extrema senectute, puta sub Claudio, Apostolorum Petri & Paulli opera ad Christi fidem traductum dicere oportet. *Rufinus* nedum Christianum, sed episcopum urbis Romæ ab aliquibus creditum dicit, & ipse Augustinus interdum credidit. A Sancto Maximo in scholiis ad Dionysium to. II. operum cap.V. pag.55. *Ecclesiasticus philosophus* dicitur, ubi hanc ejus sententiam promit: *neque divinitas, neque ingenitum, neque paternitas substantiam Dei significant*. Thomas Reinesius in epist. XC. ad Daumium pag. 225. nonnullas Sixti Sententias Rufinianæ versionis emaculans, ex *Pythagorico Christianum*

stianum facit. Eodem spectat vir clarus Michael Lequienius amicus noster, *Christianum*, sed *philosophum* ratus in notis ad Sanctum Jo. Damascenum, qui eum sub nomine *Sixti Romani* laudat in sacris Parallelis tomo II. Operum pag. 362. sententia ex eo recitata, quæ iisdem verbis adducitur a Sancto Maximo tomo II. operum editionis Combefisii sermone LX. pag. 670. *neque vox apud pisces, neque virtus apud insipientes quærenda est*. Quæ Lequienio suaserunt, ut Sixtum *Christianum* crederet, tres sunt sententiæ 225. 383. 399. quarum prima innuit baptismum.

1. *Fidelem te esse professus, spopondisti pariter non peccare Deo.*

2. *Sine Deo sunt hi, pro quibus verbum Dei maledicitur.*

3. *Pasce animam verbo Dei, & corpus simplicibus cibis.*

Alias ex Sancto Joh. Damasceno hoc loco proferamus. Sunt vero to. II. pag. 411. 420. 640. 656.

1. *Peccata mulierum imperitia virorum contrahuntur.*

2. *Vir sapiens & tacens honorat Deum, cum noscat qua de caussa taceat.*

3. *Victima Deo est bona voluntas.*

4. *Fieri non potest, ut quis secundum Deum vivat, nisi sapienter & juste cuncta fecerit.* His & reliquas adnectamus, quæ apud Sanctum Maximum exhibentur in Sermonibus per excerpta, uti vocat Combefisius, to. II. Operum pag. 550. 564. 628. 631. & 685.

1. *Ne amicum tibi adhibueris, cui omnia non credis.*

2. *Qui amicum cavillatur, nulla dignus sit laude vel si vera dixerit.*

3. *Necessariorum dum vitæ superstites sunt, curam agito. Morte autem sublata, eorum humo commiscenda cadavera, quod & hoc pium sit ac justum; non enim una cum corpore sepelitur animus. Frustra igitur nimius ille funerum labor suscipitur.*

4. *Malam mulierem sigillum decet.*

5. *Duo sunt, quæ hominem movent, ut Deo curam impendat, impietatis pœna, & religiosæ mentis præmia.*

Si hæc scite dicta nunc in Sixti Anulo desunt, illud in caussa est, quod adnotat Vossius pater in Historia Pelagiana lib. I. cap. XXXI. *Sententiæ istæ non tam eopse modo a Xysto philosopho scriptæ, quam ab alio ex Xysti opere exscriptæ.* Subnectamus quæ Demophili, Democratis, & Secundi, veterum philosophorum, sententiis moralibus inseruntur, per *Lucam Holstenium* Romæ vulgatis apud Mascardum A. D. 1638. in 12.° pag. 116. notat vir doctus, Sententiam I. pag. 33. esse Sixtinam, quam *Rufinus* in duas secuerit num. 79. 80. Aliæ immiscentur Demophileis pag. 117. ad Sixtum referendæ, quas *Rufinus* interpolavit numero 401. 402. Hactenus de antiquis & Græcis quidem Scriptoribus, qui Sixti, ejusque sententiarum meminerunt.

V. Quæ *Rufinus* in prologo ait, se Anulo Sexti addidisse *religiosi paren-*

parentis ad filium, ea Galeus ex Clementinis Recognitionibus sumta, immo restituta, arbitratur, quum Clemens ille vulgatus, Galeo judice, vix quicquam in libro I. Recognitionum & Homiliis habeat, quod ex hoc Sexti libello non sumserit. Ad hæc Galeus, quasi parum dixisset, & illud adjungit, *Rufinum* hoc pandere noluisse, ne *Xysto suo aliquid detrahere auctoritatis, aut forte minori in pretio essent pulchri illi libri Clementis, si quando Sextius detracta persona purus putus ille deprehenderetur Pythagoricus*. Sic ille. Mox libro etiam Pastoris, quem Pseudo-Clementis facile credit, multa ex hoc *Sexto* afficta arbitratur. Sed Galeus, ultra quam decuit, criticem suam provexit, nulla ratione, nullo prorsus testimonio prolato, quo nos in suam sententiam attraheret. Quare Johanni Alberto Fabricio libenter accedo, jure & merito dubitanti in Bibliotheca Græca tomo v. cap. I. pag. 7. an multi adsensuri sint Galeo. Neminem quidem ex eruditis puto adsensurum. Singula enim argnmentis fortioribus indigent. Quod Sixtum respicit, *Rufinus* nec *Pontificem*, nec *Martyrem* fecit, sed a quibusdam putari dixit: *Sixtum*, inquit, *in latinum verti, quem Sixtum episcopum esse* TRADUNT, *qui apud vos in urbe Romana Sixtus vocatur! episcopi & martyris gloria decoratur*. Error proclivis fuit, ut Sixtus *Romanus episcopus* crederetur, qui Sixtus *Romanus* passim audiebat, quomodo etiam Clemens, *Romanus* dictus. Immo Lequienius, quum Damascenus *Sixtum* laudans, *Romanum* dixerit, hinc apparere ait, Sixti Sententias a Græcis habitas, tanquam Sixti essent Romani Pontificis. Cæsar Baronius A. D. 142. §. x. non constare, ait, *priorisne, vel posterioris Sixti, itidem martyris, nomine illum* (Rufinus) *ediderit librum*. Neutrius quidem certe. Ipse enim *Sixtum* tantummodo, non *Pontificem*, non *martyrem* dixit. Ab aliis *Episcopum* dici affirmavit. Non est ergo, cur plerique omnes recentiores post Hieronymum summæ fraudis *Rufinum* arguant, perinde ac Romano Pontifici & martyri librum hominis Ethnici suppofuisset. Hieronymus hunc librum, tanquam Sixti pontificis per os Pelagii & sectatorum volitare audiens, in *Rufini* manes excanduit Epist. XLIII. ad Ctesiphontem, quasi vere Sixti pontificis nomen *Rufinus* Anulo Sixti Pythagorici suspendisset. Puto tamen Hieronymum in Oriente ex relatu aliorum, ut fit, nec viso Sixti libro, aut prologo, loquutum. Hieronymi verbis censuram exponam: *illam autem temeritatem, immo insaniam ejus, quis digno possit explanare sermone, quod librum Sixti Pythagorei, hominis absque Christo atque ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, & Romanæ Ecclesiæ Episcopi prænotavit: in quo juxta dogma Pythagoricorum, qui hominem exæquant Deo, & de ejus dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur, ut qui volumen Philosophi nesciunt, sub martyris nomine, bibant de calice Babylonis. Denique in ipso volumine nulla Prophetarum, nulla Patriarcharum, nulla Apostolorum, nulla Christi fit mentio, ut Episcopum & martyrem sine Christi fide fuisse contendat*:

dat: unde & vos (Pelagiani) *plurima contra Ecclesiam usurpatis testimonia*. Idem vir sanctus circa finem libri I. contra Jovinianum, *Sixti* dictum his verbis laudaverat: *& Xystus in sententiis: adulter est, inquit, in suam uxorem amator ardentior*. Stridonensis Pater scripsit hoc opus antequam in apertam simultatem cum *Rufino* prorumperet, necdum Sexto latine verso. Quare usus fuit codice Græco. Editio enim *Rufini* num. 222. sententiam paullulum aliter reddit: *adulter est in suam uxorem omnis impudicus amator ardentior*. Hanc eandem sententiam Hieronymus iterum recitavit, *Rufinum* (haud tamen expresse nominatum) acerbe sugillans libro VI. in Ezechielem cap. XVIII. *pulchre*, inquit, *in Xysti Pithagorici sententiolis dicitur: adulter est uxoris propriæ amator ardentior: quem librum quidam in latinam linguam transferens, martyris Xysti nomine voluit illustrare, non considerans, in toto volumine, quod in* DUAS PARTES *frustra divisit, Christi nomen & Apostolorum omnium reticeri. Nec mirum si gentilem philosophum in martyrem, & Romanæ urbis Episcopum transtulerit, quum Eusebii quoque Cæsariensis primum pro Origene librum, Pamphili martyris vocabulo commutavit, ut facilius tali laudatore libros impiissimos Periarchon Romanis conciliaret auribus*. Longiusculum testimonium protuli, ne meis verbis viri maximi sensus male contraherem. Eadem caussa iterum facit, ut ex ejus etiam Commentario in Hieremiam lib. IV. cap. XXII. alia verba superioribus consentanea describam: *miserabilis Grunnius* (Rufinus) *qui ad calumniandos sanctos viros aperuit os suum, linguamque suam docuit mendacium, Xysti Pythagorici, hominis gentilissimi, unum librum interpretatus est in latinum, divisitque eum in* DUO VOLUMINA, *& sub nomine sancti martyris Xysti, urbis Romæ Episcopi, ausus est edere: in quibus nulla Christi, nulla Spiritus Sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum fit mentio. Et hunc librum solita temeritate & insania, Anulum nominavit: qui per multas provincias legitur, & maxime ab his, qui* ἀπάθειαν, *& impeccantiam prædicant. Quomodo igitur Dominus Jechoniam instar Anuli de manu sua & digito se projecturum comminatur, ita lectorem obsecro, ut nefarium librum abjiciat, legatque, si voluerit, ut ceteros libros, non ut volumen Ecclesiasticum*. Postremum hoc Hieronymus jure postulat, neque aliter postulavit *Rufinus* interpres. Mirari hoc loco subit, Gerardum Jo: Vossium, alias diffusæ lectionis hominem, subactoque judicio præditum, qui in libro de Philosophorum sectis cap. VI. §. 43. postquam tradidisset Sixti Enchiridion *aliquoties in Germania* editum *cum præfatione Rufini ad Apronianum*, hæc subinde verba de ipso interprete scribere potuerit: *in qua* (præfatione) *dicit Sextum hunc Pythagoreum eundem esse atque fit Sixtus sive Xystus Papa & martyr*. Nusquam hoc dixit *Rufinus*, qui ab aliis traditum dicit. Sed præjudicia menti infixa id sæpenumero agunt, ut res ipsas, licet perspicuas, nostrisque oculis subjectas propius videre prohi-

RUFINUS. LIB.V. C.VIII. hibeamur. *Vossius* ad eundem scopulum pridem offenderat in Historia Pelagiana lib. I. cap. XXXI. Rufinum, narrans, *Xysti Pythagorici Philosophi commentarios a se versos sub Xysti martyris nomine edidisse*. Hinc facile fuit, alios quoque doctissimos viros eamdem incudem tundere, *Norisium* in Historia Pelagiana lib. I. cap. II. Brunonem Neusser, sive Honoratum Fabrum, in Prodromo velitari pag. 80. col. 2. Aubertum Miræum in notis ad Gennadium, ut minorum gentium scriptores omittam.

VI. Locus Hieronymi, proxime adductus, contra librum, quatenus temere martyri adscriptum, in caussa esse potuit, cur Gelasius pontifex in Concilio Romano LXX. Episcoporum eundem rejecerit inter apocryphos, publicæ nimirum & canonicæ auctoritatis expertes. Nam in *Decreto*, quod nos jamdudum Gelasio asseruimus, sic legitur: *liber proverbiorum ab hæreticis conscriptus*, *&* SANCTI *Xysti nomine præsignatus*, *apocryphus*. Verba hæc: *Sancti Xysti nomine præsignatus* notanda sunt. Nam *Sancti* prænomen a librariis, vel fortasse ab hæreticis est incrustatum, non sane a *Rufino*. Id res clamat, & *Rufinus* agnoscit. Vossius in Historia Pelagiana, mirum videri ait, quod Gelasius *non a gentilibus*, *sed ab hæreticis scriptas dicat* Xysti sententias. Id ait pontifex, quod Pelagiana factio *Xysti* hujus auctoritate abuteretur, quasi *Episcopi* & *martyris*. Forte etiam quod *Xystum* interpolasset. Non certe *propter Rufinum interpretem*, ut suspicatur Vossius. Gelasius enim in hoc ipso Decreto *Rufinum* honorifice nominat, & Nazianzeni opuscula, eodem interprete, libris recipiendis adnumerat. His & illud adde, Galeum ex MSS. codicibus olfecisse, *duas Sixtini Anuli editiones*, inter se diversas, antiquitus factas. Utraque ad *Rufinum* pertinere non potuit. Quid ergo vetat, alterutram ab *hæreticis* cusam arbitrari, quam Gelasius notare voluerit? Baronius A. D. 410. §. LXIV. Gelasianæ censuræ putat occasionem dedisse loca biblica ab *Rufino* in Sixti librum intrusa. Sed Hieronymus non illi hoc facinus exprobrat. Nec sane tacuisset, si *Rufinus* verbo Dei scripto Philosophum, gentilem creditum, interpolasset. *Rufinus*, uti vidimus ex Hieronymo, Gnomologicon illud Sixti in *duas partes* discriminavit. Eundem ordinem servavit Champerius, non tamen Rhenanus, Bigneus, Galeus, ceterique. Sed gnomen recitemus ex editione Champerii, quam licet Pelagius & Augustinus Sixtinam agnoscant, in reliquis tamen editionibus universis frustra quæris: *libertatem arbitrii sui permisit hominibus Deus*, *ut pure*, *&* *sine peccato viventes*, *Deo similes fiant*. Hoc evincit, editionem Champerii ad fidem codicis longe omnium antiquissimi & sincerissimi expressam. Quum Pelagius hunc locum, duosque alios, tanquam Xysti *Romanæ Ecclesiæ Episcopi & martyris* pro se recitasset, eos Augustinus bona fide ratus auctoris, vere Summi pontificis, & vere martyris, in sensum catholicum emollire conatus est cap. LXIV. §. 77. libri de *Natura & Gratia* contra Pelagium: *quis item*, inquit, *Christianus ignorat*, *quod*

quod beatissimum Xystum Romanæ Ecclesiæ Episcopum, & Domini martyrem commemorat (Pelagius) *quia libertatem arbitrii sui permisit hominibus Deus, ut pure & sine peccato viventes, similes fiant Deo?* Hanc sententiam sub Xysti pontificis & martyris nomine a Pelagio pro sua hæresi adductam, Augustinus, ut hæresiarcham tanti nominis auctoritate exarmaret, subsequentibus verbis catholicam reddere conatur: *Sed ad ipsum arbitrium pertinet vocantem audire & credere, & ab eo, in quem credit, non peccandi adjutorium postulare. Nam utique quum dicit: similes fiant Deo, per caritatem Dei futuri sunt similes Deo: quæ diffusa est in cordibus nostris non naturæ possibilitate, nec libero arbitrio, quod est in nobis, sed per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Mox duas alias Sixti sententias Augustinus promit ex ejus *Anulo* nu. 40. 53. *Et quod dicit idem martyr: templum sanctum est Deo mens pura, & altare optimum est ei cor mundum & sine peccato; quis nescit ad istam perfectionem perducendum cor mundum, dum interior homo renovatur de die in diem, non tamen sine gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum? Item quod ait ipse: vir castus & sine peccato potestatem accepit a Deo esse Filius Dei, ne quum quisque factus fuerit ita castus, & sine peccato (quod ubi & quando in eo perficitur, nonnulla quæstio est, inter quos tamen constat, fieri posse, & sine mediatore Dei & hominum homine Christo Jesu fieri non posse) tamen, ut dicere cœperam, prudenter Xystus admonuit, ne quum fuerit quisque talis factus, & per hoc recte inter filios Dei deputatus, putetur ipsius fuisse potestatis, quam per gratiam accepit a Deo quum eam non haberet in natura jam vitiata atque depravata, sicut in Evangelio legitur.* Hactenus Augustinus, Sixti sententias, quas pontificis & martyris crediderat, lenire studens. Sed postmodum illarum auctore detecto non quidem Christianorum *pontifice* nec *martyre*, se deceptum pro candore suo fassus est in libro II. Retractationum cap. XIII. quod egregium facinus, & ingenui pudoris plenum laudat Ecclesia Lugdunensis in libro *de Tribus epistolis* to. II. Auctarii Bibliothecæ Patrum pag. 1194. Augustini verba huc adferam: *in libro de Natura & Gratia contra Pelagium verba quædam, quæ, velut Xysti Romani Episcopi & martyris, Pelagius posuit, ita defendi, tanquam revera ejusdem Xysti essent. Sed postea legi Xysti Philosophi esse, non Xysti Christiani.* Non quærit Augustinus quis fuerit *Xystus* ille philosophus. Tantum nec *Episcopum*, nec *martyrem* fuisse ait. Puto Augustinum, perlecto ipso Xysti libro, & *Rufini* prologo, fucum ab hæresiarcha sibi factum agnovisse. Certe, ut statim agnosceret, *una prologi* inspectio sufficere poterat, quomodo suffecit Gennadio, qui in venerandæ antiquitatis codice Vaticano Alexandrino num. 8. post Hieronymi Catalogum cap. CII. vel XVII. latinas *Rufini* versiones enumerans, ait, eum *Xysti Romani sententias* exhibuisse: ubi non sane *Romanæ urbis episcopum*, nec *martyrem* dicit. In vulgatis *Gennadii* editionibus omittitur vox *Romani*, quam tamen Xystum lau-

RUFINUS. LIB.V. C.VIII. laudans, adstruit Sanctus Jo: Damascenus. Honorius, alias fidus *Gennadii* exscriptor, in re nostra cum eodem consentit, quamquam non *Romani*, sed *Philosophi* nomen usurpat cap. XVII. ubi *Rufinum* vertisse ait *Xysti philosophi sententias*. De suo addit: *contra mathematicos*; sententias enim *contra mathematicos* Gennadius a Sixtinis distinxit, & *Pamphili* esse dixit. De his inferius differemus. Sed miro mirius est, post omnem erroris nebulam, de Xysto philosopho, non pontifice, sententiarum auctore dissipatam, adhuc repertum, qui Xystum ex philosopho Pythagorico pontificem faceret. Is est Auctor libelli de XII. Scriptoribus Ecclesiasticis, Isidoro & Ildefonso subjectus, qui cap. I. hæc literis consignavit: *Xystus Episcopus Romanæ urbis & martyr, composuit ad instar Salomonis librum Proverbiorum tam brevi eloquio, ut in singulis versiculis singulæ explicentur sententiæ: cui quidem opusculo hæretici quædam contra ecclesiasticam fidem inseruerunt, quo facilius sub nomine tanti martyris perversorum dogmatum reciperetur assertio. Sed is, qui catholicum se esse meminit, probando legat, & ea quæ veritati contraria sunt, non recipiat. Quidam autem* (Gelasius in Decreto) *putant, eundem librum ab hæreticis, non a Xysto fuisse dicatum. Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo* (de Natura & Gratia cap. LXIV.) *ab eodem martyre hoc opus compositum esse fatetur*. Sed, vir bone, legendæ tibi fuerant Augustini Retractationes, in quibus se deceptum non diffitetur.

VII. Ceterum cum Fabricio in Bibliotheca latina lib. IV. cap. III. pag. 332. editionis IV. optandum, ut hæ sententiæ, pleræque aureæ, Græce reperiantur, ad antiquos Rufinianæ versionis codices conferendæ. Pauca illarum fragmenta sub nomine *Pythagoræ* & aliorum, immo interdum nullius, sparsim occurrunt apud Johannem Stobæum, inque Gnomis Sancti *Nili*, cujus eas operibus inseruit *Josephus Maria Suaresius*, episcopus Vasionensis pag. 548. Quædam leguntur, ut dixi, inter sententias *Demophili* & *Democratis*, ab *Holstenio* primum G. L. vulgatis: qui indicavit in Scholiis, Idem vir præstans in notis Mss. ad Xysti editionem, auctore *Ludovico Hillessemio*, quam servant plutei Bibliothecæ Angelicæ, alias Xysti sententias exstare innuit apud *Hieroclem* & *Jamblicum*. Quæ apud Græcos scriptores ecclesiasticos, Origenem, Maximum, & Damascenum, habentur, supra congessi §. V. Quod ad Sixtinam *Rufini* versionem attinet, illi auctoritatem conciliat Occidentalium monachorum Patriarcha Sanctus Benedictus, ea usus in Regulæ suæ cap. VII. in fine, ubi, tanquam ex libro, passim recepto, hanc ejus sententiam profert ex num. 134. *Sicut scriptum est, sapiens verbis innotescit paucis*. Magister etiam in Regula cap. XI. apud Holstenium in tomo II. codicis Regularium, velut ex Origene sententiam adducit, quæ tamen ornat Anulum Xysti num. 144. *melius est lapidem in vanum jactare, quam verbum*. In Causa Dei contra Pelagium pag. 101. & 104. alias exhibet Thomas Bradvvardinus ordinis minorum Conventualium quem ordo

ordo scholasticorum *doctorem profundum* cognominavit, quique obiit Archiepiscopus Cantuariensis xv. Kal. Septembres A. D. 1349. ex Henrici Whartoni Anglia Sacra tom. I. pag. 119. Auctor libri de *Vitis Philosophorum* primævis typis excusi, quasdam etiam inseruit capite cx. His adde vulgati *Isidori* epistolas decretales, quarum nonnullæ Sixti Pythagorici ex versione *Rufini*, sententiis scatent, ut tertia Alexandri I. prior Sixti I. prior itidem Pii I. Melchiadis posterior, Zephyrini prior, Callisti utraque, Pontiani posterior, Anteri unica, Cornelii posterior, Lucii unica. Quod ait *Blondellus* in prolegomenis pag. 64. 65. 66. 71. has sententias a *Rufino* in latinum translatas A. D. 390. stare nequit, *septennio* scilicet prius, quam ex Oriente in Italiam trajiceret, ubi constat versionem ab illo adornatam. Post censuram, qua Hieronymus in Xystum generatim animadverterat, Johannes Maria Brasichellensis in Indice librorum expurgandorum pag. 189. omnes infra positas ejus sententias singulatim cavendas monet. 7. 120. 124. 125. 184. 194. 200. 248. 252. 263. 265. 287. 299. 306. 336. 342. 343. 393. 396. 409. *vel enim*, inquit, *hæreticæ*, *vel erroneæ*, *vel male sonantes sunt*. Innuit autem Bibliothecam Patrum editionis II. Parisiensis A. D. 1589. to. v. pag. 769. ubi *Xysti Rufiniani* sententiæ singulatim enumerantur: sunt vero illæ 430. RUFINUS. LIB. V. C. VIII.

VIII. Ut tandem hanc de *Xysto* disceptationem absolvam, ejus codices, calamo & typis expressos, paucis complectar. Ex *Galeo* discimus, latina exemplaria harum *Parabolarum*, ut Seneca appellat, adeo inter se discrepare, ut ferme constet, duas Xysti *editiones* antiquitus prodiisse. Codicum enim quidam plures, alii pauciores sententias comprehendunt. Alibi multa repetuntur, atque ordo immutatur. Alia quoque exemplaria non uno tenore procedunt, sed duas partes constituunt: quod posterius a Hieronymo notatum animadvertimus, & in Champeriana editione servatum. Denique Galeus nullum se codicem nactum affirmat, cui ex accurata prædictorum collatione aliqua accessio fieri non possit. Xysti latinus codex inter Mss. Bibliothecæ Vossianæ, nunc Leidensis reponitur a Paullo Colomesio in Catalogo pag. 878. Operum editionis Fabricii. Hactenus de Xysti codicibus manu exaratis. Nunc describam editiones typis excusas.

1. Symphoriani Champerii. Lugduni apud Jannot de Campis 1507. in 4.° *cum prologo Rufini ad Apronianum*.

2. Cum Pythagoræ aureis carminibus. *Wittenburgi* in officina Grunenbergi 1514. in 4.°

3. Beati Rhenani. Basileæ apud Jo: Frobenium 1516. in 4.° *cum eodem prologo, nonnihil tamen diverso. Hanc primamque editionem superius recensui*.

4. Lovanii 1518. in 4.°

5. Basileæ 1520. in 4.°

6. Coloniæ 1522. in 4.°

RUFINUS. LIB.V.C.VIII.

7. Parisiis 1541. in 4.°

8. Venetiis *ad signum Spei* 1552. in 12.° *sine prologo* fol. 122. post indicem libelli, sic inscripti: *Dicta pretiosa sive loci communes ex omnibus fere doctoribus, qui in sacris literis scripserunt, per Desensorem Theologum vetustissimum excerpti.*

9. Coloniæ *apud Maternum Cholinum* 1574. *in* 8.° sine *prologo*: & cum hoc titulo: *Sententiæ Sixti aut Xysti, quæ veræ sapientiæ præceptis refertæ sunt, & ad cœlestem disciplinam animos informant, Ludovici Hillessemii Andernaci docta explanatione illustratæ.* Hillessemius, qui de Sixto primus benemereri voluit, sententiis per numeros ad oram distinctis, & Commentario explicatis, librum dicavit Gregorio XIII. Summo Pontifici. Margarinus Bigneus, omissis notis, ex hac editione suam expressit tom. III. Bibliothecæ Patrum pag. 962. editionis I. Parisiensis apud Michaelem Sonnium 1575. unde reliquæ omnes manarunt.

10. Johannis a Fuchte *Helmestadii apud Jacobum Lucium* 1615. in 12.° sine *prologo*. Epigraphen accipe. *Gnomæ sive sententiæ de moribus, non minus eruditæ, quam piæ, Xysti philosophi, Laurentii Pisani, & Thalassii episcopi, nunc primum seorsum editæ studio Johannis a Fuchte.*

11. Thomæ Galei, *Cantabrigiæ apud Jo: Hayes* 1671. in 8.° & deinde Amstelodami apud Henricum Wetstenium 1688. in 8.° sine *prologo*.

CAPUT IX.

I. *Evagrii, cujus opuscula Rufinus latine convertit, patria & cognomen.* II. *Accusationes in illum congestæ.* III. *Ejus laudes.* IV. *Scripta a Rufino translata, adhuc exstantia.* V. *Sententiæ Pamphili martyris adversus Mathematicos ab eodem conversæ excutiuntur.*

I. PRæter Xystinas, *Evagrii* etiam *sententias* Rufinus latinitate donavit. Auctores habeo Hieronymum & Gennadium. Idem Evagrius, utraque fama celeberrimus, ab Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem *Ponticus Hyperborita* cognominatur: in codicibus Johannis Martianei, *Iberita*, sive *Hiberita*: aptius *Iborita*, ut postea dicam. Stridonensis Pater de illo statim hæc subdit: *qui scribit ad Virgines, scribit ad monachos, scribit ad eam* (Melaniam) *cujus nomen nigredinis testatur perfidiæ tenebras. Edidit librum &* SENTENTIAS περὶ ἀπαθείας, *quam nos impossibilitatem, vel imperturbationem possumus dicere, quando nunquam animus ullo perturbationis vitio commovetur, &, ut simpliciter dicam, vel saxum, vel Deus est. Hujus* LIBROS *per orientem Græcos, &* INTERPRETANTE *discipulo ejus Rufino* LATINOS *plerique in Occidente* LECTITANT. Ita Hieronymus. In prologo Dialogi contra Pelagianos

lagianos rursus Evagrium exagitat, eidem juxta atque aliis hæreticis sententiam adscribens, *posse ad perfectionem*, &, *non dicam ad similitudinem, sed æqualitatem Dei humanam virtutem & scientiam pervenire, ita ut asserant, se ne cogitatione quidem & ignorantia, quum ad consummationis culmen adscenderint, posse peccare*. In prologo libri IV. in Hieremiam contra Rufinum & Evagrium, quasi Origenis asseclas, ejusdemque errorum armigeros indignatur his verbis: *Commentarios*, inquit, *in Hieremiam per intervalla dictabam, ut, quod deerat ocio, superesset industriæ, quum subito hæresis Pythagoræ & Zenonis ἀπαθείας, & ἀναμαρτησίας, idest impassibilitatis & impeccantiæ, quæ olim in Origene, & dudum in discipulis ejus Grunnio* (Rufino) *Evagrio, & Joviniano jugulata est; & non solum in Occidente, sed in Orientis partibus sibilare*. Multa scripsit Evagrius, quæ post Gennadium cap. XI. recensentur ab Antonio Pagio A.D. 388. §. XV. a Casimiro Oudino in Supplemento Bellarminiano pag. 47. atque etiam a Ludovico Dupino initio tomi III. Bibliothecæ. Librum tamen *Sententiarum*, quem Rufinus ex Græco in Latinum sermonem transtulit, omnes jejune attingunt, vel ferme intactum prætereunt, ne excepto quidem *Tillemontio*, qui res *Evagrii* alias copiose persequitur in tomo X. Commentariorum de Historia Ecclesiastica. Ex Palladio in Historia Lausiaca cap. LXXXVI. *Evagrius* fuit *genere Ponticus civitatis Iberorum*, vel *Hiberorum*, ex Paradiso Heraclidis cap. XXV. & ex Sozomeno lib. VI. cap. XXX. *Ibora* tamen (non *Ibera*) urbs ad Helenopontum in Asia minori, memoratur Justiniano in Novella XXVIII. quam urbem Gregorius Nyssenus, *Evagrii* amicus, tom. II. Operum editionis Parisiensis Ægidii Morelli anni 1638. pag. 212. Oratione de XL. Martyribus, locat prope cœnobium Sanctorum Basilii & Macrinæ, unde, ut ait, *non procul abest parva civitas, quam Iboram vocant*. Ejus Episcopus *Uranius* subscripsit Actioni VI. Concilii Chalcedonensis apud Labbeum tom. IV. pag. 589. Codex Palladii apud Rosvveydum in Historia eremitica pag. 789. num. 134. habet ἰβόρων *Ibororum* pro ἰβήρων *Iberorum*. Ergo minime dubitandum, quin apud Hieronymum, cum Rosvveydo, & Henrico Valesio in notis ad Sozomenum, legi debeat *Iborita*, vel forte *Hyborita* pro *Hyperborita*. Violentæ enim & quodammodo ænigmaticæ Tillemontii & Cotelerii explicationes videntur: quorum ille *Hyperboritam* exaggeratione quadam ab Hieronymo scribi potuisse conjicit, propterea quod *Pontus*, patria *Evagrii*, esset borealis, contra ac Palæstina, ubi Hieronymus hæc scribens morabatur; Cotelerius vero in Monumentis Ecclesiæ Græcæ tom. III. pag. 543. *Hyperiboritam*, vel *Hyperiberitam* scriptum ab Hieronymo suspicatur, nomine in maledictum contorto, quasi supra *Iberitas*, populares suos, *Iberita*, atque *Iberitis* pejor; quod nimirum *Iberi*, sive *Hiberi*, ceteræque Ponticæ gentes male audirent, teste præ aliis Septimio sub initio librorum in Marcionem. Idem vir doctus, Cotelerium dico, pag. 677. se codices Mss. *bene multos* vidisse ait, in quibus legitur *Hiborita*, & *Hiberita*: *Hyborita*

 etiam,

RUFINUS. LIB.V.CAP.IX. etiam, ex quo factum *Hyperborita*. Sed vero similius existimo, virum Sanctum procul a scommate, unam *Evagrii* patriam designare voluisse, ut illum ab aliis *Evagriis*, tunc notissimis, discriminaret, puta ab *Evagrio* Antiocheno Episcopo, *Evagrio* Sancti Johannis Chrysostomi necessario, & *Evagrio* presbytero, qui A. D. 381. Concilio Aquilejensi interfuerat. Hic noster *Evagrius*, professione monachus, cujus opuscula *Rufinus* latine vertit, viris sanctitate & doctrina maxime illustribus operam dedit, Gregorio Nazianzeno præceptore usus, a magno Basilio Lector, a Gregorio Nysseno Diaconus ordinatus, in Ecclesia Constantinopolitana sub Nectario, Archidiaconi munere functus, unde Hierosolymam digressus, a *Melania* exceptus est, cujus suasu monachum induit. Tandem sub utroque Macario, aliisque sanctissimis viris, Deo vacaturus, in Nitriæ & Cellularum deserta secessit, ubi ex hac vita migravit A. D. 399. circa festum Epiphaniæ, ætatis suæ LIV. postquam Theophilo Alexandrino, onus Episcopatus sibi imponere satagenti, se subduxisset. De *Evagrio Iborita* ex Ponto, cujus scripta *Rufinus*, ejus necessarius, cum Latinis communicavit, hæc carptim delibavi. Cetera Tillemontius fusiori calamo exequitur.

II. Quanto odio Theophilus Ægyptios monachos, in Origenismi suspicionem vocatos, insectaretur, alibi dictum. Hieronymus Theophili opinionem generatim sequutus, *Evagrium*, quasi Adamantii erroribus plenum, primus omnium *Pelagii* præcursoribus adnumeravit. Etenim satis erat Origenis studiosum videri, ut quis in *Pelagianismi* suspicionem incurreret. Viri Summi Petrus Daniel Huetius in Origenianis lib. II. cap. IV. Sect. III. §. XIV. & *Henricus Noris* in Dissert. de Concilio V. cap. VII. *Evagrium* perinde ac Origenem Didymumque in eodem Concilio, & ex illo in VI. & VII. damnari quidem ostenderunt. Sed Honoratus Faber in Prodromo velitari Parte III. cap. II. §. IX. pag. 77. contra Norisium, qui Petrum Halloixium, ut patronum Origenis, acriter impugnaverat, non diffitetur quidem, Synodum V. damnavisse errores Origeni, aliisque antea defunctis, nimirum *Evagrio* & *Dydimo* impactos: non tamen ideo tunc Origenem ab Ecclesia damnatum admittit, nec *Evagrium*, aut *Didymum* certe. Constat enim apud Catholicos, Synodum V. antequam a Summo Pontifice confirmaretur, non fuisse *œcumenicam*, teste etiam Baronio A. D. 553. §. CCXXIV. utpote celebratam *sine Ecclesia Occidentali*, *& sine Legatis Apostolicæ Sedis*: immo non solum non approbante, sed expresse refragante Vigilio pontifice. Vigilius illam quidem postmodum adprobavit epistola decretali, quam publici juris fecit Petrus de Marca, licet Garnerius in notis ad Liberatum Diaconum de ea dubitet. Verum, utcunque sit, hac tantum parte adprobavit, in qua *Tria capitula* condemnaverat: de quo dubitari non potest, de eo enim exstat Vigilii Constitutum apud Baluzium in Conciliis pag. 1552. De *Evagrio* ceterisque altum in eo silentium. Subsecuti pontifices, Pelagius uterque, & Gregorius Magnus in Vigilii vestigia presse incur-

incurrentes, nihil ex Synodo v. adprobaverunt præter unam *Trium capitulorum* condemnationem. Quare Vigilius & Successores Synodum v. quantum ad Trium capitulorum condemnationem dumtaxat adprobaverunt, non quantum ad alia in eadem Synodo acta: quorum multa nunquam adprobare potuerunt, ut Faber ostendit. Ex his unum fuit *Evagrii* damnatio, cujus errores Sedi Apostolicæ non innotuerant. Alios autem, quos ut hæreticos eadem Synodus v. damnavit, Apostolica Sedes in aliis Conciliis ante damnaverat, & nova tunc eorundem adprobatione, quantum ad hæc, opus non fuit. Optavit quidem, immo & flagitavit Theophilus cumque eo Hieronymus, ut Apostolica Sedes Theophili damnationem Origenis confirmaret, sed minime obtinuit. Hieronymus epist. LXXVIII. ad Pammachium & Marcellam, ait, *prædicationem Cathedræ Marci Evangelistæ, Cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet*, sed tamen non confirmavit, quanquam Hieronymus ibidem subjungit, *celebri sermone vulgatum, beatum quoque Papam Anastasium*, &c. Baron. pag.99. to.5. Cetera apud Fabrum videri possunt. Non me quidem fugit, post Hieronymum a Johanne Climaco *Evagrium* propter *apathiam* reprehensum in Gradu XIV. Scalæ Paradisi pag.203. Operum editionis Parisiensis Matthæi Raderi. Sed Dionysius Carthusianus dicto Climaci, sensum *Evagrii* præferre non dubitat in Enarrationibus ad Scalam Climaci, Gradu XXIX. fol. CXXVII. editionis Coloniensis apud Melchiorem Novesianum A. D. 1540. in folio. Aliquot post *Evagrium* sæculis Antiochus Abbas, Heraclii Augusti æqualis, Homilia CXXX. pag.234. to. XII. Bibliothecæ Patrum editionis Morellianæ G. L. anni 1634. *Evagrio*, Origeni, & Didymo errores adscribit de præexistentia animarum ante mundi conditum, deque omnium rerum, quæ fuerunt, renovatione. Eadem illi tribuunt Cyrillus Scythopolitanus in Vita Sancti Sabæ, & Joh. Zonaras canone in Deiparam, uterque in Monumentis Cotelerii to. III. pag.374. 468. Ad ea tempora etiam Joh. Moschus sive Sophronius in Prato Spirituali cap. CLXXVII. pag. 916. editionis II. Rosvveydi, narrationem attexit, *Evagrii* famæ parum æquam: quem tamen *Sanctitatis* titulo ornari in codice Barberino testatur *Suaresius* ad Nilum pag.610. Quod alibi etiam factum videbimus. De justitia tot accusationum, quæ in *Evagrium* cumulantur, Deus judex est. Pro eo interim stat, quod crimen Origenismi viris etiam sanctitate venerandis fuerit impactum: quos inter Chrysostomo primas deberi, a nullo ignoratur. Scripta *Evagrii*, quæ supersunt, passim laudari certissimum est, etiam quæ *Rufinum* interpretem habuerunt. Hæc enim a Sancto Benedicto Anianensi magni facta postmodum ostendemus. Quod respicit *apathiæ* vocem, nemo prudens omnes Scriptores ea usos facile arguet. Siquidem auctor Vitæ Sancti Pachomii, errorum Origenis, quos aversatur, penitus expers, eadem voce, juxta ac *Evagrius*, utitur apud Laurentium Surium die XIV. Maii. Marcus, qui Vitam Sancti Porphyrii Gazensis descripsit apud Bollandum die XXVI. Februarii pag.660.

§. 101.

RUFINUS. LIB.V.CAP.IX. §. 101. *apathiæ* vocem pariter usurpavit. Huc etiam ad partes advoco Eliam Cretensem metropolitam in Scholiis ad Gradum XXX. Scalæ Climaci pag.445. ubi sic loquitur: *ego enim apathiam, sive tranquillitatem animi nihil aliud esse existimo, quam mentis in corde Cœlum, quod omnes improbas dæmonum artes deinceps pro ludo & ludibrio habet & contemnit*. Confer *Raderi* doctam observationem ad caput IV. pagina 471. bonum sensum *apathiæ* tribuentis, & Bernardini Rosignolii suffragium adsciscentis ex libro II. de disciplina Christianæ perfectionis cap. XXVII. pagina 341. Huc facit Magnus Basilius in Regulæ fusioris præfatione, aliique non pauci, qui ab *apathiæ* vocabulo nequaquam abhorruerunt, quum probe nossent, rectam significationem commode admittere, quanvis stricte considerata, malam involvat. Hinc Pelagiana hæresi ex Orco egressa, vox *apathiæ* passim suspecta. Suspecti quammaxime qui vocem in scriptis suis quomodocunque usurpassent, ut *Xystus*, *Evagrius Ponticus*, & eorum interpres *Rufinus*. Pelagius enim hoc etiam docuit, posse hominem in hac vita eo perfectionis adscendere, ut ab affectibus vacuus, ultra non peccet, ex Historiæ Pelagianæ Scriptoribus, Vossio libro I. cap. III. & Norisio lib. I. cap. I. Egregia tamen est animadversio viri in veterum Patrum lectione exercitatissimi Cotelerii, in notis ad Recognitiones Clementis libro I. cap. II. §. 13. *apathiam*, stricte sumtam, esse *imperturbabilitatem*, atque *impeccantiam*; sed laxius interdum ab antiquis Patribus usurpari pro eo statu, in quo positus vir Sanctus per gratiam Dei minus crebris, & minoribus tentationibus sit obnoxius, nec gravioribus peccatis succumbit. *Apathiam* sic explicatam admittit Sanctus Maximus, cui to. I. Operum pag. 399. Centuria I. de Caritate cap. XXXVI. ea est *pacatus animi status, quo is ægre ad vitium movetur*. Iterum consule eundem Sanctissimum, doctrinaque theologica instructissimum Patrem pag. 441. 451. 521. 570. 571. & 654. His enim, aut nullo explicatum iveris quæ apud alios pios scriptores bene multos, nedum *Evagrium*, de apathia passim offendimus.

II. *Evagrium* in vivis agentem a nullo accusatum reperio. Mortuum, nemo unquam præter Hieronymum, integro centum & quinquaginta annorum spacio, accusavit; ne ipsemet quidem Theophilus Alexandrinus, alias in multos Ægypti monachos, tanquam Origenistas, mox ab *Evagrii* obitu, sæviens. Sed Hieronymo, ne *Evagrium* probaret, satis fuit, illum *Melania Rufinoque*, *Ammonio* item, reliquisque solitariis, per Theophilum male habitis, amicitia adhæsisse. Ceterum nemo ex antiquis Scriptoribus *Evagrium* sine laudis præfatione memoravit; non *Palladius*, non *Rufinus*, non *Socrates* lib. IV. cap. XVIII. non *Sozomenus* lib. VI. cap. XXX. Non Sanctus *Prosper* in Chronico editionis Scaligeri, non denique Gennadius. *Evagrii* sententiæ passim receptæ a Græcis Patribus, Nilo, Maximo, Damasceno. Ad hæc in Historia eremitica ejus auctoritas non semel adducitur lib. I. pag. 568. §. 14. & pagina 582. §. 5. Etiam in Catenis Patrum Græcorum: eandemque Sanctus

Doro-

Dorotheus monacus laudat lib. XII. de Doctrinis. At enim ex his male audit unus & alter, quippe Origeni addictus. Plerique tamen suspicionibus vacant: nec Novatianismo, qui Socrati impingitur, quicquam cum Origene & Pelagio commune fuit. Adi postremo loco Regulam Sancti Antonii Abbatis editam ab Abrahamo Ecchellensi pag. 75. in qua *Beati Evagrii* laus est. Quid jam de sanctissimis viris dicam, quibus stricto necessitudinis vinculo adhæsit? Quid de utroque Macario? Quid de Arsenio? Quid demum de Isidoro Pelusiota, cujus epistola CCLI. libri I. scripta est ad Evagrium Diaconum? Quod pro eo dixi de Concilio V. ab Apostolica Sede, quantum ad unam Trium Capitulorum, non Evagrii, condemnationem, adprobato, hoc idem auctoritas Sancti Benedicti Anianensis confirmat, quem *apathiæ* nomen, Evagrii scriptis insertum, nequaquam deterruit, quominus tria ejus opuscula, utpote ab erroribus vacua, & religiosæ vitæ perutilia, in suum Codicem regularum transcriberet. Immo Evagrii lucubrationes apud Occidentales tanti fuerunt, ut aliquando ejus liber de *Conflictu virtutum & vitiorum*, primariis Ecclesiæ Latinæ doctoribus, Augustino & Ambrosio tributum fuerit; Leoni etiam Pontifici, Isidoro, & Autperto. Adi Appendicem tomi VI. Operum Sancti Augustini editionis novæ pag. 219. ubi de *Conflictu vitiorum & virtutum* inscribitur. Esse autem Evagrii *Antirrheticum*, ab Gennadio conversum, nemo animadvertit præter unum, talium callentissimum, Lucam Holstenium in notis MSS. ad Roberti Bellarmini Catalogum; unde perspicuum fit, Evagrii Antirrheticum a viris doctis frustra quæri. Holstenius monet, quæ in extremo libro leguntur de *regula* Sancti Benedicti, esse assumentum, quod MSS. vetusta non agnoscunt. Etiam auctores novæ, quam dixi, editionis, testantur in MSS. quibusdam, & in editione Erasmica librum carere capitibus duobus postremis XXVII. & XXVIII. eundemque his verbis claudi: *tu autem homo Dei vigilanti studio attende quæ dico, ipso adjuvante, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum, amen*. Hæc de Evagrii doctrina. Ad mores quod attinet, nihil profecto simplicius & sanctius animo effingi potest, quam ejus vitæ historia, uti eam refert Palladius, qui toto novennio eum novit.

IV. His præmissis pro *Evagrio*, cujus caussa *Rufino* communis est, jam ad *Evagrii* Opera Græce scripta, & per nostrum conversa, accedamus. Ea recenset Gennadius, inque duas classes partitur in Catalogo cap. XI. Quædam enim ait ab se, quædam ab alio (Rufinum intellige) latine translata. Quæ in posteriorem hanc classem rejicit, hæc sunt.

1. Liber centum Sententiarum ad monachos, sive anachoretas.
2. Liber de vita communi cœnobitarum ad Synoditas, alias Sententiæ de *apathia*.
3. Liber ad Virgines Deo sacratas.

De primo opere scribit Gennadius eodem cap. XI. *composuit & anachoretis librum* CENTUM SENTENTIARUM, *per capitula digestum*. Mox alium librum recenset: *& eruditis ac studiosis*

(librum)

(librum) *quinquaginta Sententiarum, quem ego latinum feci. Nam superiorem* (librum centum Sententiarum) OLIM TRANSLATUM, *quia vitiatum & per tempus confusum vidi, partim reinterpretando, partim emendando, auctoris veritati restitui*. In Gennadii vetustissimo codice Vaticano ob antiquarii incogitantiam hic aliqua desunt. Ex vulgatis liquet, librum *centum Sententiarum* ab alio interprete olim conversum, sed ignavia librariorum corruptum: quem Gennadius ad veteres codices exegit & emendavit. Primus ille *centum Sententiarum* interpres non alius fuit, quam *Rufinus*, si Gennadium quidem Gennadio explicamus. Gennadius autem cap. XVII. de *Rufini* Græcorum operum translationibus loquens, generatim ait, eum exhibuisse *Evagrii Sententias*. Hunc eundem librum cum reliquis duobus perspicue designavit Hieronymus ad Ctesiphontem de *Evagrio* sermonem trahens.

1. *Scribit ad* VIRGINES.

2. *Scribit ad* MONACHOS.

3. *Edidit librum &* SENTENTIAS περὶ ἀπαθείας, *quam nos impassibilitatem vel imperturbabilitatem possumus dicere, quando nunquam animus ullo perturbationis vitio commovetur, &, ut simpliciter dicam, vel saxum, vel Deus est. Hujus* (Evagrii) LIBROS *per Orientem Græcos, &* INTERPRETANTE *discipulo ejus Rufino*, LATINOS *plerique in Occidente* LECTITANT.

Non jam unum ergo, sed plures Evagrii *libros* Rufinus transtulit: *Tres* nimirum, supra a me recensitos. Quid luculentius? *Primum* Gennadius eodem cap. XI. librum *centum Sententiarum* appellat, *Secundum* sic refert: *Composuit et Cœnobitis et Synoditis doctrinam aptam vitæ communi*. De *Synoditis*, qui iidem sunt ac *cænobitæ*, ne ego, ut alius fecit, Cangii scrinia compilem, vide utrumque ejus Glossarium. *Tertium* Evagrii librum his verbis Gennadius designat: *et ad Virgines Deo sacratas libellum competentem religioni et sexui*. Tria hæc opera *Evagrii* adhuc supersunt, licet *Rufini* interpretis nomine & prologo ablatis, quomodo alibi quoque hæc eadem ablata observavimus. Nam Gennadius de *Rufini* translationibus hoc peculiare adnotavit: *horum omnium quæcumque præmissis prologis a* LATINIS *leguntur, a Rufino sunt* INTERPRETATA. De his nihil recentes Literatorum nomenclatores. Non enim ad codicem regularum Sancti Benedicti Abbatis Anianensis, quem octingentis ab hinc annis scriptum publici juris fecit Holstenius, digitum intenderunt. Immo ex his unus Guillelmus Caveus *Evagrii opuscula* ab *Rufino* translata, *deperditis* adnumeravit A.D. 390. Sed Appendix ejusdem codicis ex membranis Floriacensibus Reginæ Svecorum, nunc Vaticanis, tria jam dicta monachi *Iboritæ* opuscula, a *Rufino* conversa nobis servavit. Priora duo absque ulla distinctione sententiarum ob similitudinem in unum coaluerunt, utrique hac una epigraphe imposita, in duas tamen, ut quilibet liber suam habeat, hoc pacto dividenda.

1. *Evagrii monachi Sententiæ*.

2. *Ad*

2. *Ad eos, qui in Cœnobiis et Xenodochiis habitant*. Hi sunt *Synoditæ*. Cœnobia enim hujusmodi, etiam *Synodochia*, seu *Xenodochia* dicebantur apud Cangium in Glossario.

Primus Evagrii liber, *centum Sententiis* constans, hisce verbis absolvitur pag. 35. editionis Parisiensis: *suave est mel et dulcis favus, Scientia autem Dei dulcior ambobus*. Mox alter libellus subsequitur: *ad eos, qui in Cœnobiis et Xenodochiis habitant fratres, seu Cœnobitas et Synoditas*; non scilicet solitarios, sed cum aliis degentes; atque his verbis inchoatur: *audi monache, sermones Patris tui*. His *duobus* succedaneum venit *tertium* opusculum, quod, præter Hieronymum & Gennadium, Socrates cum reliquis memorat lib. IV. cap. XXIII. *Sententiæ ad Virgines*. In his porro libris, & præsertim in primo occurrit *apathia*, sive *impassibilitas*, quæ in libris Evagrii Latinis & Græcis Hieronymum tantopere offenderat: manifestius hoc fiet, si exempla aliqua huc adferam, unde clare id comprobetur.

Pag. 34. *Qui servituti subjicit carnes suas, impassibilis erit*.

Pag. 35. *Sedes autem impassibilitatis anima bene operans*.

Pag. 36. *Sine impassibilitate non exaltabitur Cor. Caritatem antecedit impassibilitas, impassibilitatem generat prudentia*.

Pag. 37. *Longanimis monachus impassibilitate gaudebit, monachus prudens impassibilis erit*.

Pag. 40. *Quæ miseretur liventibus oculis suis, et tabescentibus carnibus suis, non lætabitur impassibilitate*.

Habemus ergo *tres Evagrii libros* a Rufino conversos, & a Hieronymo nominatim indicatos, qui jamdudum periisse credebantur. Jam vero summopere optandum, ut singuli seorsum dispositi, & sententiis per numeros ad oram distinctis, quod Xysto factum notavimus, cum reliquis Rufini operibus, tam alienis, quam propriis in unum corpus redactis, officinas typographicas subeant.

V. Quandoquidem *Xysti* & *Evagrii* sententias a Rufino conversas excussimus, locus postulat, ut etiam Pamphili martyris *sententias adversus mathematicos*, ab eodem Rufino conversas, excutiamus, de quibus alibi mentionem aliquam fecimus, & facit Gennadius cap. XVII. In hujus tamen verbis mendum latere credidit Tillemontius tom. XII. Artic. CXXIX. quoniam Sanctus Pamphilus non *sententias adversum mathematicos*, sed pro Origene *Apologeticum* scripsisse legitur: quem Gennadius indicare voluit. Caveus A. D. 390. post Labbeum tom. II. pag. 310. easdem sententias *deperditis* adnumerat, suspicatus etiam, in nomine *Pamphili* Gennadium alucinari. Norisius, in Dissert. de Synodo V. cap. XIII. *Rufinum* nostrum, ab se cum alio *Rufino*, hæreticorum antesignano, commixtum, exagitans, crimen fraudis & imposturæ propterea eidem Rufino adglutinat, quod in priori Apologia, Macario scribenti *contra mathematicos*, persuaserit, *Sanctum Pamphilum martyrem quadam ex parte tale aliquid operis conscripsisse in Apologetico*;

 hoc

hoc quod Pamphilus scripserat, se translaturum pollicitus, nec postea transtulerit. Ex his doctissimus Cardinalis se agnovisse ait, Gennadium a Rufino in errorem abductum; nam, inquit, in *Pamphili* Apologetico, quem *Rufinus* Macario nuncupavit, nihil prolatum legitur *contra mathematicos vel Fati assertores*. Tantum de *Patre, de Filii æternitate et consubstantialitate; de Sancti Spiritus divinitate, de Verbi incarnatione ac Christo Domino, de pœnis damnatorum, et de animarum transmigratione ibidem differitur*. Norisius mox percontatur, quodnam igitur opus *contra mathematicos* Pamphilus scripsit? Quomodo *Rufinus* eorum, quæ *Macarius*, scire cupiebat, notitiam tradiderit? Tandem putat, *imposturæ* originem latuisse in reliquis libris quinque Apologeticis pro Origene, nunc deperditis, quos idem vir summus uni *Eusebio*, non item ut debuit, *Pamphilo*, tribuit. In horum aliquo dicta Origenis *contra mathematicos* recitata existimat; hosque libros omnes, Rufinum transferre voluisse. At vix *primum* interpretatus, manum de tabula amovit, veritus, inquit Norisius, ne reliqui libri *quinque*, non *Pamphili*, sed *Eusebii* esse cognoscerentur, si eos vertisset. Hinc error Gennadii, rem infectam pro facta accipientis. His & illud addit Norisius, *Rufinum* noluisse Apologetico, ab se converso, *primi libri* nomen imponere, ne ab alio, quam a Sancto *Pamphilo*, compositus putaretur. Ego de ipso Apologetico, & an *libri primi* unus *Pamphilus* auctor fuerit, necne abunde disserui lib. v. cap. v. §. III. & IV. Nunc ostendam, *Rufinum* Macario promissis stetisse, dum illum *unum* unius *Pamphili* martyris librum, qui *primus* fuit *sex librorum* Apologetici, latine convertit; non item ceteros vertisse, quia Pamphilus contra mathematicos in eo uno, qui *primus* & suus fuit, non etiam in reliquis, scripserat. Rei veræ, & luce meridiana clarioris, explicationem accipe. *Pamphilus* in illo ipso *Apologetico* suo, qui ex versione Rufini etiamnum superest to. I. Operum Origenis pag. 758. editionis Grynæi, tuetur humani arbitrii libertatem *contra mathematicos*, & *Fati* assertores, humanas actiones astrorum cursui & motibus impie tribuentes. Verba sunt Pamphili: *consequens est intelligere, non nos necessitati esse subjectos, ut omni modo, etiamsi nolimus, vel bona, vel mala agere cogamur. Si enim nostri arbitrii sumus, impugnare fortasse nos possunt aliquæ virtutes ad peccatum, & aliæ juvare ad salutem. Non tamen necessitate cogimur vel recte agere vel male: quod fieri arbitrantur* (mathematici & judiciarii astrologi vulgo dicti) *qui stellarum cursus & motus, causam dicunt humanorum esse gestorum. Non eorum, quæ extra arbitrii libertatem accidunt, sed eorum, quæ in nostra sunt posita potestate*. Ad hæc vir sanctus pag. 760. hæreticorum albo illos adscribit, *qui liberi arbitrii potestatem ex animabus auferre nituntur, velut pernicioso dogmate communi humanæ vitæ, & virtuti continentiæ labem quandam inferre judicandi sunt, ne humani propositi reputetur bonum quid vel facere, vel dicere, vel sentire, ex quo ad contemtum aut negligentiam divini judicis*

cis mens humana firmabitur. Et infra. *Habendum est autem in ecclesiasticis observationibus, quod neque hominum quis a Deo in perditionem traditus est; sed unusquisque pereuntium sua negligentia pereat & culpa, qui habens arbitrii liberi potestatem, eligere quod bonum est et potuit et debuit. Quod etiam de ipso diabolo sentiendum est*. Hæc testimonia contra *astrologos* seu *mathematicos*, ex ipso Sancti *Pamphili* Apologetico excerpta, *Rufini* probitatem ab *impostura* & fraudis calumnia vindicant. Recte enim *Macario* scribenti *contra mathematicos* Rufinum dixisse produnt, Pamphilum *tale aliquid Operis conscripsisse in Apologetico suo*, qui erat primus *librorum sex* ab illo uno conscriptus quum reliqui IV. non ab eo uno, sed ab eo & Eusebio simul conscripti fuissent, ultimus vero ab uno Eusebio. Hoc quod *Pamphilus* scripsit, etiamnum superest in ejusdem *Apologetico*. Non ergo Gennadius, a Rufino in errorem abductus, Pamphili *Sententias adversus mathematicos*, quæ nullæ essent, operibus a *Rufino* conversis adnumeravit; sed quod *Pamphilus* in Apologetico *adversus mathematicos* vere scripserat, & Rufinus latine converterat, hoc idem Gennadius expressit vocabulo *Sententiarum adversus mathematicos*; quamvis *Apologeticum* potius quam *Sententias* appellare debuisset. Non enim Gennadius quasi *duos libros* a Rufino conversos, Pamphilo adscripsit, *Apologeticum* & *Sententias adversus mathematicos*, sed *unum* tantum adscripsit, ut titulo *Sententiarum adversus mathematicos* palam faceret, unum martyris *Apologeticum* ab se denotari. Ne librum indictum præteriret, alterutro eum nomine indicare debuit. Indicavit autem nomine *Sententiarum adversus mathematicos*. Minime tamen hoc loco dissimulandum, in vetustissimo Gennadii codice Vaticano haudquaquam legi ut in vulgatis: *interpretatus est etiam* (Rufinus) *Sententias Pamphili martyris adversus mathematicos*. Sed post *Evagrii Sententias* mox sequitur: *Pamphili martyris adversus mathematicos*, intellige forsan *librum*, vel *Apologeticum*. Utcumque Gennadius scripserit, certe *librum primum Apologetici* indicavit, eundemque pro fœtu Sancti Pamphili agnovit. Jam ergo patet, in Sancti Pamphili *Apologetico* re vera hujusce martyris *Sententias adversus mathematicos*, a Rufino conversas, etiamnum exstare: quas viri docti vel nunquam exstitisse, vel jamdudum periisse censuerant. His pro Rufino observatis, nolo quicquam Norisii laudum imminui. Virum, interioribus literis ornandis locupletandisque natum, semper summe suspexi. Sed nusquam labi, Diis, non hominibus datum. Nunc ceteris quoque Rufini translationibus evolvendis operam demus.

CAPUT X.

I. *Clementis Recognitiones Græcas post earum translationem, ab amico Paulino Nolano frustra tentatam, Rufinus latine convertit.* II. *Rogatu Sanctæ Silviæ, Rufini præfecti prætorio sororis, opus adgreditur, quod Gaudentio Brixiano Episcopo nuncupat.* III. *Verus præfationis auctor & Recognitionum interpres Rufinus.* IV. *Bellarmini locus circa Clementis Recognitiones expenditur.* V. *Variæ inscriptiones Recognitionum Clementis recitantur.* VI. *Auctor Recognitionum inquiritur.* VII. *Ejusdem ætas statuitur.* VIII. *Dodvveli sententia refellitur.* IX. *Censura Gelasii Papæ de Recognitionibus.* X. *Variæ Recognitionum editiones numerantur.*

I. PAulinus Nolanus Epist. XLVI. olim XLVII. *Rufinum* ex Cœnobio *Pineti*, ut alibi dixi, Romam iturum, humanissime salutavit, gratiis amico habitis, quod se de Græcis litteris attentius perdiscendis commonuisset, postquam Latinam Operum Sancti Clementis ab se adornatam editionem, ad eundem Rufinum transmiserat. Vir sanctus & modestissimus imperitiæ suæ tribuit, quod alicubi sensum magis quam verba, quippe ab se non intellecta, converterit. Sed Paulinum ipsum loquentem audiamus: *sane quod admonere digneris affectu illo, quo nos, sicut te diligis, ut studium in Græcis literis attentius sumam, libenter accipio. Sed implere non valeo, nisi forte desideria mea adjuvat Dominus, ut diutius consortio tuo perfruar. Nam quomodo profectum capere potero sermonis ignoti, si desit a quo ignorata condiscam? Credo enim, in translatione Sancti* CLEMENTIS *præter alias ingenii mei defectiones, hanc te potissimum imperitiæ meæ penuriam considerasse, quod aliqua, in quibus intelligere verba non potui, sensu potius apprehenso, vel, ut verius dicam, opinata transtulerit: quo magis egeo misericordia Dei, ut pleniorem mihi tui copiam tribuat; quia pro divitiis erit pauperi, ut micas, a divitis mensa cadentes, avido famelici cordis ore colligere.* De *Clemente Romano* Paulinum hic loqui, non est cur quisquam dubitet cum Heriberto Rosvveydo. Suo enim is nomine ab Alexandrino, aliisque, apud veteres antonomastice se distinguebat. Rufinus, qui Clementinas Recognitiones in libros X. distinctas una cum aliis bene multis Græcorum codicibus ex Oriente secum attulerat, in Italiam redux, Paulino hospiti interpretandas commodaverat. Sed Paulinus interpretationem adgressus, ultimam ei manum nequaquam imposuit, quod Rufinus ex specimine ad se misso, eam minus accurate confectam deprehendisset, sanctum virum, ut majus studium in Græcis literis poneret, benevole hortatus. Hæc omnia nobis prodit Paulinus. Rosvveydus monet in notis, *Rufinum vel Paulinum interpretationem interpolasse, vel de novo Clementinos illos vertisse.* Vir doctus in re clara hærere non debuit. Hoc enim po-

ste-

sterius certissimum est. Neque *Rufinus* alienam interpretationem, & ab se non probatam, sibi usurpasset. Hanc Rosvveydi dubitationem illud satis convellit, quod Paulinus *aliqua, in quibus intelligere verba non potuit, sensu potius apprehenso* se vertisse dicat. Rufinus vero, *non solum a sententiis, sed nec a sermonibus quidem satis, elocutionibusque* se discessisse profitetur: *quæ res*, inquit, *quamvis minus ornatum, magis tamen fidele narrationis reddit eloquium*.

II. *Rufinus* hunc suæ Clementinæ translationis laborem susceperat, rogatus olim a Sancta *Silvia* Virgine, quam Paulinus laudat epist. XXXI. alias XI. ad Severum, eam testatus, *multorum ex Oriente martyrum* reliquias in Italiam convexisse. De illa *Rufinus* in *prologo* Operis Clementini ad *Gaudentium Brixianum* Episcopum: *nos*, inquit, *quos & ingenii tenuitas minus promtos, & senecta jam tardos reddit, ac segnes, opus, quod* OLIM *veneranda memoriæ* SILVIA *injunxerat, ut Clementem nostra lingua redderemus, & tu deinceps jure hæreditario poscebas, licet* MULTAS *post* MORAS, *tamen aliquando restituimus. Prædam non parvam, Græcorum bibliothecis ereptam, nostrorum usibus & utilitatibus convertamus, ut, quos própriis non possumus, peregrinis nutriamus alimoniis. Nam & solent suaviora videri peregrina, interdum vero & utiliora*. Ait *Rufinus*, Gaudentium *hæreditario jure* ab se poposcisse hanc translationem, propterea quod Sancta *Silvia* Virgo, cui eandem ipse spoponderat, Brixiæ, in sede Gaudentii diem suum obiisset, ubi ejus corpus quiescit in æde Sancti Johannis, recoliturque memoria die XV. Decembris, ex Actis Sanctorum Bollandianis die XXVII. Aprilis pag. 495. §. 3. Palladius, qui in Historia Lausiaca cap. CXLII. se cum *Silvia*, LX. annos agente, Ægyptum petiisse testatur, *Salviam*, alias *Silvaniam*, & *Rufini Exprafecti sororem*, vocat. In veteri tamen ejusdem Historiæ suæ versione, quæ *Paradisus Heraclidis* inscribitur, non *Silvaniam*, aut *Salviam*, sed *Silviam* dicit cap. XLII. pag. 977. editionis II. Rosvveydi. Uterque vero, Palladius & Heraclides, initio capitis subsequentis, auctor est, Sanctam Olympiadem, Ecclesiæ Constantinopolitanæ Diaconissam, *Silviæ* egregias virtutes sibi imitandas proposuisse. Tanta nimirum *Silviæ* fuit claritudo & fama sanctitatis, ut aliis in exemplum daretur! Vocabulum *exprafecti*, Græce τῦ ἀπὸ ἐπάρχων, non est cur Tillemontius tomo XI. pag. 639. ad tempus itineris Palladii cum *Silvia* in Ægyptum, sive ad A. D. 388. referendum dicat, quum vere ad A. D. 420. quo scribebat *Palladius*, referri debeat. *Rufinus* enim *Silviæ* frater, & Præfectus Pretorio in Oriente sub Arcadio Augusto, affectatæ tyrannidis pœnas luit Constantinopoli V. Kal. Decembres A. D. 395. adeoque post A.D. 388. ex Philostorgio Gothofredi lib. XI. cap. II. & ex Socrate lib. VI. cap. I. *Rufino* fratre sublato, *Silvia* soror in Italiam trajecit, ubi aderat A. D. 398. ex Paulini epist. XXXI. alias XI. Hoc enim anno post festum Sanctorum Apostolorum Petri & Paulli, ut dictum est lib. IV. cap. V. §. III. Paulinus Victorem in Aquitaniam ad Severum dimisit cum eadem epistola,

RUFINUS. LIB. V. CAP. X. la, cui pro consecratione novæ basilicæ addidit particulam sanctissimæ Crucis, ex Melania impetratam. Sed non ita addidit sacros cineres, a Severo expetitos, quibus carere se dixit. Victorem tamen ait, *spem ejusdem gratiæ copiosam habere a Sancta* SILVIA, *quæ illi de multorum ex Oriente martyrum reliquiis spopondisset*. Ergo *Silvia* ex *Oriente* in Italiam ad illud tempus reverterat. Hac vero circa finem sæculi IV. Brixiæ demortua, Gaudentius urbis episcopus *jure hereditario* Clementinas Recognitiones poposcit, quas Rufinus noster *Silviæ* viventi pridem spoponderat. Idem Rufinus sub finem perorationis Commentariorum Origenis in Paulli epistolam ad Romanos his verbis fidem suam Gaudentio obligaverat: *post hoc sane vocat nos opus, quod* OLIM *quidem injunctum est* (a Silvia). *Sed nunc* (post Silviæ mortem) *a beato Gaudentio episcopo vehementius perurgetur, Clementis scilicet Romani episcopi Apostolorum comitis: quorum ut successoribus darem cognitionem, libri a nobis in latinum vertuntur*. Rosvveydus in notis ad Paulini epistolam XLVII. quæ in nova editione est XLVI. postque eum Cotelerius ad Recognitiones æque ancipites sunt, *Gaudentio Brixiano, an Novariensi* Rufinus illud opus inscripserit. Alio abiit primus libri vulgator Jacobus Faber Stapulensis, *Gaudentium gloriosum Christi martyrem pariter & Ariminensium episcopum* præ oculis habens: qui tamen sub Constantio Augusto, tanto ante, pro Christo sanguinem fuderat. Varie variis hoc pacto ferram ducentibus, quanto melius David Blondellus in Pseudo-Isidoro pag. 28. de *Brixiensi* omnino intellexit! Rufinum in præfatione ad *Gaudentium*, hoc diserte comprobantem audiamus: *tibi quidem Gaudenti*, NOSTRORUM *decus insigne* DOCTORUM, *tantus ingenii vigor, immo tanta spiritus gratia est, ut siquid a te etiam* COTIDIANI ELOQUII *more dicitur; si quid in* ECCLESIA DECLARATUR, *id in* LIBRIS HABERI, *& ad* INSTRUCTIONEM TRADI *posteris, debeat*. Infra vero: *æquum est sane tibi, qui hæc etiam* GRÆCE LEGERIS (*ne forte in aliquibus a nobis servatum translationis ordinem putes*) *interpretationis nostræ indicare consilium*. Hæc elogia, in *Gaudentium* episcopum a *Rufino* congesta, uni *Brixiano* aptari possunt; præterea nemini. Is enim fuit *Doctor*, vel *Tractator* insignis. Ita enim qui Verbum Dei sacrasque literas vel voce vel scripto exponerent ac docerent, ab ecclesiasticis Scriptoribus passim dici, adnotavit Franciscus Bernardinus Ferrarius lib. I. de Ritu sacrarum concionum cap. II. ex *Gaudentio Brixiano* exemplum etiam adducens, a quo *Sermones* sui, *in Ecclesia declamati* (ut Rufinus loqui amat) *Tractatus* dicuntur in præfatione ad Benivolum. Horum egregiam editionem nuper accuravit V.C. Paullus Galeardus Canonicus Brixianus. Idem eximius antistes se comperisse ait, *a notariis, latenter adpositis*, Tractatus suos, ex ore loquentis collectos. Hoc idem inquit Rufinus his verbis: *si quid a te, etiam* COTIDIANI ELOQUII more *dicitur, si quid in Ecclesia* DECLAMATUR, *id in* LIBRIS HABERI, *& ad* INSTRUCTIONEM TRADI *videmus*, ab iis nimirum, qui

qui notarios, ea omnia clam excepturos, submittebant. *Gaudentius*, teste Rufino, Græcas literas calluit. Quidni vero, qui sacras peregrinationes per Orientem se suscepisse testatur, ubi eousque fama ejus virtutum pervenit, ut Orientalium Præsulum suasu episcopali oneri, post Philastrii obitum, a suis per Legationem eo missam sibi denunciato, humeros supposuerit? Ibidem Jo: Chrysostomo nondum episcopo, stricta necessitudine adhæsit, proque eo, postmodum episcopatu dejecto, Legatus Ecclesiæ Romanæ Constantinopolim missus est. Adi ejusdem Gaudentii sermonem XVI. Chrysostomi epistolam CLXXXIV. Palladii Dialogum cap. IV. & Nicephorum Callistum lib. XIII. cap. XXXIII. Itaque nullum superest dubium, quin *Gaudentius episcopus*, cui Rufinus *Clementem* suum nuncupavit, fuerit *Brixianus*, non alius. RUFINUS. LIB. V. CAP. X.

III. Hæc fusius prosequutus sum propter doctissimos viros, Sixtum Senensem, & Robertum Bellarminum venerabilem Cardinalem, quorum ille in libro II. Bibliothecæ, hic in Catalogo A. D. 390. *Rufini* præfationem ad *Gaudentium* pro commenticia nimis propere habuerunt. Bellarmini proferam verba ob glossam, quam Labbeus to. II. pag. 309. illis adnectit: *sicut ipsæ Recognitiones falso fortasse tribuuntur Clementi, ita etiam non est incredibile falso illi adjunctam fuisse præfationem Rufini, quasi interpretis*. Ad hæc sic scribit Labbeus: *verum imposturam non agnovit Gennadius, nec ejus sequaces Honorius & Tritbemius*. Post Joh. Rainoldum, nostrorum perfidum exscriptorem, in Censura apocryphorum, eodem ac Sixtus & Bellarminus, spectavit Gerardus Joh. Vossius in lib. II. de Historicis Græcis cap. IX. *Rufini vel alterius sub ejus nomine* præfationem appellans. Immo infra nedum præfationem *prorsus ficticiam*, sed & libros ipsos Recognitionum *ab alio*, quam a Rufino *translatos*, se credere malle significat. Vossio ad errorem præiverat Caspar Barthius. Verba ipsius adferam ex Adversariis lib. XLV. cap. V. *Recognitionum Clementis titulo inscripti libri, Clementem auctorem ne auctorem & Rufinum interpretem habeant, non est facile decidere*. Viris literatura excultissimis nollem hæc excidissent. Nunquid difficile est *decidere* quod spissa & locuples veterum monumentorum auctoritas comprobat? Nihili ergo est Rufinus ipse in Peroratione Commentariorum Origenis in Paulli epistolam ad Romanos, ubi, *Gaudentio episcopo perurgente*, se operam dare ait, ut *Clementem* Latinum faciat? Nihili Gennadius capite XVII. *Clementis Romani Recognitionum* libros a Rufino latine redditos narrans? Longum fit iter conficiendum, si alios deinde rem eandem testantes percurrere velim. At indictum abire non patiar unum & alterum. Anastasius Bibliothecarius in epistola ad Johannem Diaconum, Operum Jacobi Sirmondi to. III. pag. 472. *Clementem*, ait, *quem Rufinus, nostræ linguæ redditum, restitutum, & redeuntem, ad Gaudentium scribens, innuit*. Sanctus Aldhelmus sive Althelmus Scireburnensis episcopus cap. XXV. de Laudibus virginitatis pag. 316. editionis Londinensis, emendatæ ab Henrico Whartono, laudat *Itinerarium Petri*

(sunt

(sunt Clementis Recognitiones) *Rufino in Latinum ex Græcorum bibliothecis vertente*. Tam disertis testibus consonant Recognitionum codices Mss. plane omnes, *Rufini* interpretis nomen præferentes. Quominus ergo viros, insigniter doctos, ad alia properantes hæc fugerint, non est ambigendum; alias rem certam pro commento non habuissent. E junioribus *Cotelerius* in Judicio de libris Recognitionum pag. 484. editionis novæ, Rufini esse præfationem ad Gaudentium juxta ac versionem totius Operis, ex stilo etiam probari ait: & codicum vetustiorum præsidio utranque Rufino vindicat. Unus enim, quem laudat, sic incipit: *Rufini presbyteri præfatio ad Gaudentium pontificem in Itinerarium Clementis, ab eo ex Græco in Latinum conversum*. Et post præfationem, Clementisque ad Jacobum epistolam, ita habet: *Itinerarii Clementis, Petri Apostoli successoris, liber primus incipit, a Rufino traductus*. Ceterum Bellarminus agnovit, Clementinas Recognitiones a Rufino latine conversas, neque de hoc dubitavit; nam Baronio judice A. D. 102. §. XXII. *nemo est, qui dubitare debeat, quum Gennadius hoc ipsum de Rufino testetur*. Et tamen Dupinum audire nobis contingit in tomo III. Bibliothecæ, omnino aliam sententiam Bellarmino tribuentem, eam scilicet, quam refutavimus. Nec minus spisso errore tanto ante irretitum deprehendimus *Anastasium* Bibliothecarium in epistola pridem adducta, cumque illo e junioribus Petrum Danielem Huetium in libro de Claris interpretibus pag. 151. quando hæc verba, quibus Rufinus præfationem suam ad Gaudentium, auspicatur, *ut Clementem nostræ linguæ redderemus*, ita acceperunt, quasi *Recognitiones*, ipsæ *latine scriptæ* primum fuissent; postmodum deperditæ, & demum a Rufino e *Grecia*, in Latium restitutæ, non e *Græco* translatæ. At plane aliud, non hoc scripsit Rufinus, apud quem viri docti primis tantum voculis, uti fit, raptim perlectis, in errorem adducti sunt.

IV. Nec penitus nobis prætereundus est alter Bellarmini locus. In Catalogo enim A. D. 92. hæc de Clementinis Recognitionibus scribit: *teste Epiphanio hæresi 30. Clemens ipse testatur, Circuitus Petri, a se conscriptos, ab hæreticis depravatos fuisse*. Vir purpuratus hæc hausit ex magnis Annalibus A. D. 41. §. X. & A. D. 102. §. XXI. Verum Lucas Holstenius non hoc dicere Epiphanium detexit, sed *ex encycliis epistolis Beati Clementis, quæ in Ecclesiis leguntur, Periodos istas falsitatis convinci. Neque enim congruere cum stilo Sancti Clementis, neque cum ejus docendi modo*. Verba sunt *Holstenii* in notis Mss. ad Bellarmini Catalogum, in Museo nostro servatum. Lapsum tanti viri indicavi, ne ulli amplius ob dicentis auctoritatem sit caussa offensionis, ut nuper fuit alteri viro docto, quem corrigens, nominare non debeo, ne amicitiam, quæ mihi cum eo intercedit, lædere videar. Idem Epiphanius Hæresi XXX. §. XV. *Clementinos* libros fuisse ab Ebionitis corruptos testatur. Photius etiam cod. CXIII. vocat *refertum opus absurdis nugis, non sine plurimis ex Arii opinione in Filium blasphemiis*. Hæc suaserunt magni nomi-

nominis Theologo Dionysio Petavio lib. I. de Trinitate cap. III. §. extremo, Photianos codices magis fuisse depravatos, quam sit interpretatio *Rufini*; qui ea sustulerit, quæ ab hæreticis, præsertim Eunomianis, ingesta, idem *Rufinus* monuerat in opusculo de *Adulteratione librorum Origenis*, quippe quæ eodem *Rufino* teste, *ecclesiastica regula omnino non recipiat*. Sed memoria repetendum, *binas* Recognitionum veteres *editiones* a Rufino indicari in præfatione ad *Gaudentium*, nimirum quomodo Xysti Sententiarum *binas* pariter *editiones* antiquitus factas monuimus. Rufinum ea de re loquentem audiamus: *puto quod non te* (Gaudenti) *lateat, Clementis hujus in Græco ejusdem operis* ἀναγνώσεων, *hoc est Recognitionum*, DUAS EDITIONES haberi, & DUO CORPORA esse LIBRORUM, *in aliquantis quidem diversa*; *in multis tamen, ejusdem narrationis*. *Denique pars ultima hujus operis, in qua de transformatione Simonis refertur, in* UNO CORPORE *habetur*. *Sunt autem & quædam in* UTROQUE CORPORE *de ingenito Deo, genitoque disserta, & de aliis nonnullis, quæ, ut nihil amplius dicam, excesserunt intelligentiam nostram*. Jam dispice quamnam Clementini Operis editionem *Epiphanius* & *Photius* censura perstrinxerint. Non certe quam *Rufinus* latine convertit. Hæc enim ab hæreticorum depravationibus vacat, eandemque etiam Græce scriptam vacasse, nos credere jubent viri Sancti *Paulinus* & *Gaudentius*, qui eam per amicum Latio donandam studuerunt. Fabricius in Bibliotheca Græca to. v. cap. I. pag. 35. in allatis *Rufini* verbis pro ἀναγνώσεων legendum putat ἀναγνωρισμῶν ex *Rufino* ipso in libello de Adulteratione librorum Origenis, & ex Photio cod. CXIII. quanvis omnes Recognitionum antiqui codices ἀναγνώσεων exhibent: quod perinde est. Hinc enim operi inscriptio, quia in illo narratur, quomodo Clemens, parentes, & fratres se mutuo *recognoscant*.

V. De variis Recognitionum Clementinarum inscriptionibus post Cotelerium pag. 484. accurate agit *Jo. Ernestus Grabius* in Spicilegio Patrum to. I. pag. 275. ubi & plures earundem egregios codices Mss. in Bibliotheca Oxoniensi adservatos enumerat.

1. Recognitiones } *Clementis*.
2. Recognitio }
3. Clementis Romani Itinerarium ad Jacobum fratrem Domini.
4. Itinerarium Sancti Clementis de factis & dictis B. Petri Apostoli
5. Acta Petri Apostoli.
6. Circuitus } *Petri*.
7. Periodus }
8. Itinerarium }
9. Historia }
10. Chronica } *Clementis*.
11. Gesta }
12. Liber }
13. Libri }

14. De vera disputatione Petri Apostoli contra falsitatem Simonis magi.

15. De disputatione Petri cum Simone mago.

Titulum *Disputationis* vel *Dialogi Petri cum Apione*, quem Henricus Valesius & Cotelerius huic operi indiderunt, *Grabius* expungit. Nomen *Itinerarii*, seu, quod idem est, *Circuitus*, & *Periodi*, frequentius operi adhæsit ob historiam itineris, quod Petrus Hierosolymis Antiochiam suscepisse credebatur, prætergressus Cæsarea, Dora, Ptolemaide, Tyro, Sidone, Beryto, Tripoli, Orthosiade, Antarado, & Laodicea. Holstenio tamen in notis Mss. ad Catalogum Bellarmini visum est, *Itinerarium a Recognitionibus* differre, neque esse earundem *compendium*; volumen intelligens Parisiis editum cum latina versione Joachimi Perionii. Sed Vossius lib.II. de Historicis Græcis cap. IX. pene in fine, *opus non admodum antiquum hoc esse, præter dictionem, multis argumentis* convinci animadvertit. Luculentius hoc patebit, si Barthius adeatur, illud examinans in Adversariis lib. XXXII. cap.XIV. & lib.XXXVII. cap.XXIII. Libri inscriptio sic loquitur: *Clementis Romani episcopi de rebus gestis, peregrinationibus, atque concionibus Sancti Petri, Epitome ad Jacobum Hierosolymitanum Episcopum. Parisiis apud Hadrianum Turnebum* 1555. in 4.° Cotelerius, qui ad septem Mss. codices regios istud opus collatum vulgavit, pag. 749. post *Recognitiones* & *Homilias*, nihil aliud esse deprehendit, quam puram *Epitomen*, non tamen ex solis *Recognitionibus*, a *Rufino* editis, conflatam, sed etiam ex *Homiliis* & *epistola Clementis ad Jacobum*. Item ex ejusdem *martyrio*, & *narratione Ephræmi episcopi Chersonesi*, quæ ibidem subjungitur. Hoc ipsum, quod ex parte Baronius viderat A.D.102. §.XXII. Cotelerius locis ad oram indicatis, sedulo adstruit, ratus, ab iis contextum opus, qui doctrinæ ac pietatis suæ esse duxerunt, ea, quæ in libris jam dictis (alterius tamen editionis, a veteribus memoratæ, quod censuit Baronius) supervacua, falsa, & periculosa videbantur, vel tollere, vel mutare aut corrigere. Itaque is liber non unius Recognitionum voluminis *Epitomen* se prodit: quod Perionius, & Vossius ad solam *Rufini* versionem respicientes, existimarunt; sed aliarum etiam farraginum, ejusdem tamen commatis, jure compaginem dixeris, qualem Cotelerius ter factam didicit ex codicibus Mss. bibliothecæ Regis Galliarum.

VI. Ceterum libri Recognitionum alium plane a Sancto Clemente, post Petrum *tertio* vel *quarto* Romanæ Ecclesiæ pontifice, architectum habuerunt. Ad ejus ætatem quod attinet, eum ante Origenem floruisse, in comperto est. Origenes enim qui sub Elagabalo florere cœpit, primus omnium testimonia ex illo, tanquam scriptore jam noto, & *Clementis* nomine quidem distincto, semel atque iterum promit in tomo III. Commentariorum ad cap. I. ver. 14. Geneseos: qui licet ferme universi interciderint, locus tamen Origenis ex Recognitionum libro X. cap. X. etiam-

etiamnum superest in Philocalia cap. XXII. Alius quoque legitur in Commentariis ad caput XXVI. ver. 6. Matthæi, perinde ex Recognitionum libro VII. cap. XXXVIII. deductus. Quamobrem Clementini operis artifex, Origene junior dici non potest, sed paullo senior, quod nimirum ad tempus scriptionis pertinet. Ante Origenem, seu mavis *tertium* Christi Domini *sæculum*, nemo unquam *Recognitiones* laudavit, nemo Clementinorum mentionem fecit. Libri auctorem *tertio* demum Christi *sæculo* vixisse, duo produnt. Unum, quod ex *Bardesanis* Syri Dialogo de *Fato* contra Abidam Astrologum, laciniam bene longam suffuratus, suam fecerit, fortasse quod non facile id agnitum iri putaret, quum *Bardesanes* non Græce, sed *Chaldaice* scripsisset. Alterum quod de civitate Romana, universo orbi donata, non obscure loquatur. Atqui *Bardesanes* sub M. *Aurelio* Augusto floruit circa A. D. 171. cui Dialogum suum nuncupavit. *Caracalla* vero circa A. D. 215. gentes Romano imperio subjectas, propriisque antea legibus usas, in Urbis rerum dominæ jura, constitutione edita, primus omnium transire jussit. Ne res in dubium venire possit, jam per singula ibimus. Eusebius in Præparatione Evangelica lib. VI. cap. X. *Bardesanis* Dialogi partem Græce translatam nobis servavit, quæ in Recognitionibus Clementinis, secundum Cotelerii divisionem, a capite XIX. ad caput XXIX. latine exstat. Joh. Ernestus Grabius in Spicilegio to. I. pag. 290. Clementinam Rufini versionem, & Græcum Bardesanis contextum, quem non aliunde sumtum, sed proprio ingenio ab se confectum, auctor *Bardesanes* affirmat, e regione dispositum, ita inter se comparavit, ut quilibet statim agnoscat, quatenus conveniat uterque, vel discrepet. Varias item notulas subjecit, quibus potissimum demonstratur, Clementinorum artificem nonnulla immutasse, alicubi paraphrasten egisse, quædam minus recte accepisse. alia omisisse, alia denique interpolasse, ut nimirum quæ ex Bardesane suppilaverat, ipse narrationibus suis consentanea redderet. Quod prorsus rem conficit, Clementinum scilicet auctorem ex Bardesane, tanquam hoc juniorem, non Bardesanem ex eo, sua mutuatum, locus est lib. IX. Recognitionum cap. XXVII. ex quo evidenter discimus, hoc idem opus ante editam ab Imp. Antonino Caracalla Constitutionem, cujus meminit Ulpianus in lege XVII. D. *de Statu hominum*, concinnari nullo modo potuisse. Locum ipsum recitabo, cui etiam *Bardesanis* verba e regione conjungam, ut *Bardesanem* quodammodo cum ipso Recognitionum auctore committens, clarius patefaciam, quid hic posterior, tanquam a Clemente Romano dictum, *Bardesanis* verbis de suo addiderit, quid immutaverit.

RUFINUS. LIB. V. CAP. X.

I.

Clemens lib. IX. Recognitionum cap. XXVII.

Certe quod in promptu est noscere quanti Imperatores, gentium, quas vicerunt, leges & instituta mutarunt? Quod evidenter a Romanis factum docetur, qui tamen OMNEM *pene* ORBEM, *omnesque nationes propriis* PRIMO & *variis legibus institutisque viventes, in* ROMANORUM JUS & CIVILIA SCITA *verterunt.*

II.

Bardesanes in Dialogo de Fato apud Eusebium lib. VI. Præparationis Evangelicæ cap. X.

Πόσοι βασιλεῖς κρατήσαντες ἐθνῶν, παρήγαγον τοὺς τοὺς πρὸ αὐτῶν νόμους, καὶ ἔθεντο τοὺς ἰδίους.

Quicumque Reges aut Imperatores, subactis gentibus, mutarunt positas ante se leges, & proprias induxerunt.

Jam ex collatione utriusque Scriptoris perspectum redditur, Bardesanem generatim locutum, nullam ante se legem particularem ab Augustis editam respexisse, eoque minus Caracallæ Constitutionem. Verba insuper modo adducta Bardesanem eadem Constitutione antiquiorem omnino produnt: atque hoc ipsum in caussa fuit, cur eadem *Bardesanis* verba a posterioris ætatis homine Pseudo Clemente suppilata interpolarentur. Hic enim Antonianam Constitutionem omni ambage seposita ita ob oculos ponit, ut suas ipse Recognitiones non ante, sed post Constitutionem a Caracalla vulgatam, procusas, plane nobis exhibeat. Certa quippe sunt & manifesta, quæ in verbis proxime allatis testimonia leguntur, totum scilicet qua patuit orbem Romanum, gentesque Romano Imperio subjectas, variis antea legibus usas, tandem jubente Caracalla omnes in Romanorum jus transiisse. Quare Pseudo-Clemens hæc, quæ adeo luculenter scripsit, ante Caracallam scribere non potuit. Hujus, quam dixi, Constitutionem, duabus Exercitationibus, *Orbis Romani* titulo editis, egregie illustravit Ezechiel Spanhemius, ætatem Pseudo-Clementis ex verbis a me depromtis subodoratus pag. 248. & 579. Ex his perspicimus quantopere fallantur qui Clementini Scriptoris ætatem *sæculo secundo* præfinire voluerunt. Horum agmen ducit Blondellus in prolegomenis ad Pseudo-Isidorum pag. 59. inque censura epistolæ I. Clementis pag. 28. Blondelli sententiæ, ut videtur, accessit Cotelerius in suo de Libris Recognitionum Judicio pag. 484. & demum etiam Grabius tom. I. Spicilegii pag. 277. 279. Cunctis tamen ad hanc eamdem sententiam præiverat Sixtus Senensis in libro II. Bibliothecæ.

VII. Sed cum Henrico Dodvvello nobis etiam res est, *Bardesanem* Caracalla juniorem faciente. Dodvvellus enim Differt. IV. in Irenæum §. XXXV. pag. 360. & Differt. VI. §. XI. pag. 443. veterum testimoniis, qui *Bardesanem* sub Marco floruisse tradunt, insuper habitis, Elagabalo parem facit, qui ex gente Antoninorum ortus, juxta ac Aurelius, *Marci* prænomen habuit. Grabius tom. I. Spicilegii pag. 317. se hanc sententiam

tentiam amplexurum promisit, & priorem emendaturum. Sed eum promissis stetisse non video. Quæ ab antiquis de *Bardesane* tradita sunt, accurate digessit Baronius A. D. 175. §. XVI. *Marci Antonini* senioris æqualem omnes plane constituunt, de hoc certe ab antiquioribus, & præsertim ab ipsis ejus commentationibus edocti. Ii sunt Eusebius Hist. Ecclesiast. lib. IV. cap. XXIX. & in Chronico, Olympiade CCXXXVII. anno Christi Domini 173. qui æræ vulgari A. 171. respondet: quo quidem anno Eusebius Valentini hæresim, a *Bardesane* palam seminari cœptam tradit; quum tamen contra Marcionis errorem ante scripsisset, quod præter Epiphanium Hæresi LVI. & Theodoritum lib. I. Hæreticarum fabularum cap. XXII. docemur ab Augustino cap. XXXV. de Hæresibus. Annus, quem dixi, Eusebianus 173. M. Aurelii Augusti annum XI. refert. His plane consonat Theodoritus, qui tom. IV. Operum editionis Sirmondi pag. 208. *Bardesanem* M. Veri Cæsaris temporibus floruisse dicit. Hoc Epiphanius etiam comprobat Hæresi LVI. §. I. testatus, Bardesanem post excessum Abgari Edessæ dynastæ *Antonini Veri* ævum attigisse. Hieronymus in Catalogo cap. XXXIII. ait, eum Valentini hæresim, quam primo sectatus fuerat, postea confutasse, novamque statuisse: & librum de Fato *M. Antonino* tradidisse. Tillemontius, qui res *Bardesanis* fuse persequitur tom. II. pag. 454. post Henricum Valesium in notis ad Eusebium, eo propendet, ut hunc *Antoninum*, non *Augustum*, sed ex *Bardesanis* amicis, in Dialogo colloquentibus, unum existimet. Atqui *Augustus* omnino dicendus, qui Mesopotamia & Edessa, *Bardesanis* patria, potitus est. Neque enim Syrorum fuit *Antonini* nomen, neque Dialogus uni ex amicis in eo colloquentibus nuncupari debuit. At neque in caussa quidquam esse potuit, quominus librum Syriacum *Antonino*, Augustorum doctissimo, inscriberet, ut ingerit Tillemontius. Scilicet *Aurelio* deerant qui eum Græce converterent. His adde ex Epiphanio, *Bardesanem* ab *Aurelio* tanti factum, ut eum in suam superstitionem per Apollonium trahere conatus fuerit. Ergo quem alii *Antoninum*, Hieronymus, qui *Bardesanis* librum, Græce conversum, legit, *M. Antoninum* recte appellavit, cui nuncupatum dixit. *Marci* enim prænomine etiam solo, *Aurelium* seniorem apud veteres Scriptores præcipue denotari, ostendit Spanhemius tom. I. Differt. X. pag. 32. Adjiciamus & aliud pro *Bardesanis* ætate, cui non parum inest momenti contra Dodvvellum. Bardesanes apud Eusebium de Præparat. Evangel. lib. IV. cap. X. hæc habet: Χθὲς οἱ Ρωμαῖοι τῆς Ἀραβίας κρατήσαντες, τοὺς τῶν Βαρβάρων νόμους ἤλλαξαν: NUDIUS TERTIUS *Romani Arabia potiti, Barbarorum leges mutarunt*. Trajanus Augustus *Arabiam* primo subegit, ex Dione lib. LXVIII. pag. 777. unde antiquarii in ejus nummis legi norunt ARAB. ADQUIS. Vide Spanhemium tom. I. Differt. IX. pag. 185. Sed & sub *M. Aurelio* rursus bello subactam, constat ex Dione lib. LXXI. pag. 812. quod A. D. 170. illigandum censet Tillemontius in Historia Imperatorum tom. II. pag. 366. *Bardesanes* tamen ineunte Sæculo III. sub

Ela-

Elagabalo inepte dixisset, Arabiam *nudius tertius* a Romanis subactam, quam initio Sæculi II. *Trajanus*, vel *M. Aurelius* tunc primum subegisset. Bene vero de utroque id dicere potuit ipse sub *Marco* vivens. Alia hujus generis possem afferre. Sed hæc plus satis evincunt, *Bardesanem* sub *M. Aurelio Antonino* seniore claruisse, adeoque illum nullo modo Recognitionum Clementinarum auctore juniorem, multoque minus earundem auctorem, dici posse: quod tamen Caveus cogitavit. Præter Græcos, Epiphanium, aliosque veteres Patres, etiam Chronici Edesseni a V. C. Josepho Simonio Assemano nuper editi auctor, in Bibliotheca Orientali tom. I. pag. 389. *Bardesanem* retulit ad tempora *M. Aurelii*. Photius Cod. CCXXIII. dum *Theodori*, Tarsi Episcopi, libros VIII. *contra Fatum* recenset, ait, eum cap. I. & L. *simul dum Fati opinionem convellit, etiam Bardesanis sententiam* refellere; nam *etsi animam quidem a Fato, & a natalicia notatione, quæ dicitur, liberam dimittit, arbitrii libertatem illi conservando; corpus tamen, & quæcumque corpus spectant, Fato gubernando subjecit*. Hæ nimirum sunt *veterum errorum sordes*, quas, teste Eusebio *Rufini*, lib. IV. cap. XXX. *Bardesanes* ex integro non deposuit, dum Valentinianos deseruit; ac propterea Hieronymus de eo tradit, quanvis Valentinianos quos primum sectatus fuerat, confutasset, tamen *novam hæresim* condidisse. De hac Ernestus Salomon Cyprianus in notis ad Hieronymi Catalogum hæc habet: *vellem dixisset quænam fuerint novæ illius hæreseos capita*. Paullo post, Augustinum carpere non veretur, quod *Bardesani* errores tribuerit de *Fato*, quum tamen contra *Fatum* scripserit. Ita quidem certe, quod ad liberum hominis arbitrium attinet; sed *corpus tamen, & quæcumque corpus spectant, Fato gubernanda subjecit*, teste Theodoro Tarsensi. Verba Augustini de *Bardesane* hæc sunt cap. XXXV. de Hæresibus: *non per omnia in Valentini hæresim lapsus est* (postquam resipuisset) *addens de suo, ut Fato adscriberet conversationes hominum*. Sed hæc postrema, *addens &c.* non exstare in Mss. codicibus monent curatores novæ editionis quæ tamen explicant superiora. Hæc de *Bardesane* paullo fusius differere compulit ejus plagiarius Pseudo-Clemens, Recognitionum artifex, quandoquidem cum plagiariis latere se putantibus, non raro nobis res est. Doddvvellus compactas censet Recognitiones inter A.D. 218. & 231. Verius dixisset inter A. D. 211. & 217. etenim A. D. 211. solus imperare cœpit *Caracalla*, novæ, quam dixi, *Constitutionis* auctor, in Recognitionum libris laudatæ. Mox eodem A. D. 217. *Caracalla* occidit. His repellitur maximus Petri Allixii lapsus in Diatriba de Anno & mense natali Domini pag. 8. ajentis, *Pseudo-Clementem* vixisse *non diu ante Sulpicium*, ante quem tamen 200. annos vixit. Origenes primus Recognitionum præco, Caracallæ iram fugiens, Alexandria in *Palæstinam* primo secessit. Bis autem illuc eum convolasse animadvertit Huetius in Origenianis libro I. cap. II. §. VI. pag. 10. Prius Origenis iter in *Palæstinam*, ubi Cæsareæ pedem fixit, sanctoque Alexandro Hierosolymorum

ſolymorum Epiſcopo innotuit, ab Huetio illigatur A. D. 215. Ibi tantus ei honor habitus eſt, ut nondum ſacris initiato miniſterium deferretur Verbi Dei publice in Eccleſia explanandi coram epiſcopis. Ex hoc itinere, poſt cæſum Caracallam A. D. 217. Origenes Hieroſolymis Alexandriam redux, ſecum Recognitiones tuliſſe dicendus eſt, unde ipſe illarum ſententias ſuis Commentariis admiſcuit, quorum *octo priores tomos* in Geneſim Euſebius lib. VI. Hiſt. cap. XIX. ex *tomo* eorum *nono* oſtendit, Alexandriæ fuiſſe conſcriptos, & quidem poſt Origenis iter illud primum in Palæſtinam. *Recognitiones* vero in *Palæſtina* concinnatas, cum *Blondello* facile credimus; quandoquidem in illis *Thronus Hieroſolymitanæ Eccleſiæ* ſupra ceteros extollitur. Hoc non parum juvat, quod eaſdem ex *Palæſtina* in *Italiam Rufinus* quoque primus advexerit. Ceterum operi, ex argumento vox *Recognitionum* adhæſit. *Recognitio* enim, ſive *agnitio*, ex Ariſtotele in *Arte poetica*, oritur, quum homines olim inter ſe conjunctiſſimi, tandem multos poſt caſus in tragœdiis & comœdiis ſe mutuo nec opinato agnoſcunt. Ita plane in hac Pſeudo-Clementis commentatione Fauſtiniano Mattidiæ, ac filiis, Clementi, Fauſto, & Fauſtino contingit. Itaque cum inſcriptione formam etiam operis poeticam accepiſſe, vero perquam ſimile ſit Dodvvello pag. 444. Diſſertationum in Irenæum. Genuinum & primarium *Recognitionum* artificem, doctrina quidem ac varietate rerum & copia abundare non diffitemur; philoſophum tamen ſe prodere, nemo non videt. At *Catholicum* certe, quanvis philologum magis, quam theologum. Ob viri famam, judicium Jo. Pici Mirandulani de eo adferam, *doctrinam continere Apoſtolicam*. Hoc debemus *Jacobo Fabro Stapulenſi* in epiſtola ad Jacobum Ramirum, pontificem Catinenſem, primæ ſuæ editioni *Clementinarum Recognitionum* præpoſita. Quicumque tamen is auctor fuerit, quandoquidem ſub larva latere maluit, critico judicio parum inſtructus videtur, maximeque diverſus ſe prodit a *Clemente*, viro Apoſtolico, a cujus manu prodiit admiranda illa epiſtola nomine Eccleſiæ Romanæ ad Corinthios. Id plurimis ab hinc ſæculis, uti dixi, obſervaverat Epiphanius. Librorum analyſi pertexenda ſuperſedemus, quum id præſtiterit Nicolaus Nurrius in Apparatu ad Bibliothecam Patrum to. I. differt. IX. pag. 211.

VIII. Sed Gelaſius pontifex in Decreto genuino, ex veterrimo codice Vaticano, olim a me edito, hanc cenſuram de Recognitionibus, a *Rufino* converſis, pronunciavit: *Itinerarium, nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur Sancti Clementis, apocryphum*. Nullus hic, ut in ceteris editionibus, *librorum numerus* explicatur, quia is pendebat ex arbitrio librariorum. Gelaſius, *Sancti Clementis* opus quidem *appellari* non *eſſe*, dixit, eique publicam lectionem & canonicam auctoritatem vocabulo *apocryphi* abjudicavit. Gelaſium in Concilio Romano LXX. epiſcoporum ſic definientem, Clementinas *Recognitiones* a *Rufino* tranſlatas, ſub nomine *Itinerarii* indicaſſe, haud dubitandum. Non ideo tamen

RUFINUS. LIB.V. CAP.X. men privata auctoritas apud plurimos Ecclesiæ Latinæ scriptores illis defuit. De Græcis non loquor. De *Rufini* versione Latina agens Sanctus Isidorus Hispalensis episcopus, ex ea testimonium adduxit capite XVII. & XXXI. de Natura rerum, & lib. III. Originum cap. L. Locum apud Sanctum Aldhelmum in libro de Laudibus virginitatis, supra attuli. Beda in Hexæmeron ad capita I. VI. VII. VIII. Geneseos, in Acta Apostolorum cap. V. §. 34. Retractatione ad eundem locum, & cap. III. de Ratione temporum, Recognitionibus utitur ex lib. I. cap. XXXI. §. 23. Item Agobardus de Judaicis superstitionibus cap. XVI. Freculfus in Chronicis to. II. lib. II. cap. X. cumque his Hincmarus de Divortio Lotharii & Tetbergæ cap. IX. Honorius etiam de Luminaribus Ecclesiæ cap. XV. Ad hæc Cæsarius monachus ex lib. VIII. cap. XXIX. §. 70. locum suppilatum transtulit in Dialogos suos, Responsione CXL. At Humbertus Cardinalis Episcopus Silvæ Candidæ, & S. R. E. apocrisarius Constantinopoli in Responsione ad Nicetam Pectoratum post tomum XI. Annalium Baronii pag. 798. editionis Coloniensis, adversarium redarguit, quod *Clementis*, idest *Petri*, *Itinerarii*, licet apocryphi, testimonia pro Sabbati jejunio, adduxisset, codice *Græco* tamen, non *Rufini Latino*, fortasse usus. Hos Libros, quanquam *apocryphos*, idest publicæ auctoritatis expertes, quum sint maximæ antiquitatis, non parum fructus idcirco adferre posse, cum Nurrio sentimus. Nam Christianæ Religionis *Apologia* sunt, & gentilium fabulæ, cultusque ethnici, Fatique adsertorum errores, in ea refutantur. Neque inutile opus iis esse poterit, qui philosophorum opiniones, gentium mores, consuetudines, allegoricasque fabularum explicationes scire voluerint. Nec sane facile esset plurima Latinorum loca intelligere, si his Recognitionibus careremus. Hoc etiam fatetur auctor præfationis ad novam *Cotelerii* editionem, qui alias de more suo non pauca perperam dicit.

IX. Grabius in Spicilegio to. I. pag. 290. ex codice Bodlejano breve fragmentum depromsit, libro X. *Recognitionum* adnectendum, in reliquis editionibus desideratum. De his *Recognitionibus*, a *Rufino* vulgatis, juniorum etiam post veterum judicia, proferamus. Omnium ferme ordinum Scriptores *Clementi Romano* easdem abjudicant. Primo ex *Cardinalium Senatu Baronius*, prudentia & gravitate admirandus. A. D. 34. §. CCLXXX. & CCXCI. A. D. 41. §. X. A. D. 44. §. XXXVI. A. D. 51. §. LIII. A. D. 102. §. XXII.

Baronium subsequitur *Bellarminus* in Catalogo, & libro II. de Romano Pontifice cap. II.

Ex *ordine episcoporum* Carolus Bovius Ostunensis Antistes in præfatione ad Constitutiones Apostolicas.

Ex *Ordine Prædicatorum* Franciscus Victoria to. II. Relactione XII. de arte magica §. 35.

Ex *presbyteris Societatis Jesu* Benedictus Pererius in Genesim lib. II. Quæst. I. pag. 40. editiouis I. Romanæ. Jo. Lorinus in Acta Apostolorum

rum cap. XIX. §. IX. Nicolaus Serarius to. I. opusculorum de Apostolis §. 1. pag. 27. editionis Moguntinæ 1611. Antonius Possevinus in Apparatu.

Ex *Academia Lovaniensi* Jo. Driedo to. I. de Ecclesiæ Dogmatibus, Parte v. lib. IV. cap. v. fol. 255. 2. editionis Lovanii 1572.

Ex *Academia Parisiensi* Natalis Beda contra Jacobum Fabrum, Proposit. 103.

At *Cotelerii* verba non præteribo, totius commentationis argumenta complexi in præfatione suæ editionis, ubi vocat *syntagma, theologicis, historicis, philosophicis, & astrologicis rebus refertum*. Accedat etiam Barthius, qui in Adversariis lib. XLV. cap. V. libros ait, *antiquos esse, & bonarum rerum plenos*. Eosdem sæpenumero illustrat, & acri etiam censura perstringit, *vetus fragmentum appellans*, & Latine conversum, quum nondum *genus dicendi barbarismis admodum inquinatum esset, nec mistam olim Gothorum aut talium illuviem oleat, etsi suis etiam nævis non careat*. Rem concludit, *bonorum monitorum gratia* se talia libenter perlegere: *tam*, inquit, *de veritate eorum securi, quam si Appulejum, aut Apollonium aliquem, vel Philostratum volveremus*. Recte quidem ita censet Barthius de veritate historica, si hanc interdum spectes. Non ita de dogmate, de quo aliter Lambertus Gruterus, postea dicendus, sic statuit: *nusquam non in hoc libro defenditur liberum hominis arbitrium, baptismi & Eucharistiæ vis, necessitas, ac dignitas. Præterea Trinitas personarum unius Dei, providentiaque adstruuntur. Docetur item non contemnenda esse miracula ad martyrum sepulcra edita. Sed sunt hic tamen loci quidam, veluti nævi, quos pium lectorem vel caute legere, vel suspectos habere oportet. Nequis fallatur, ejusmodi hæc sunt numeris notata suis locis, ut quis observare possit*. Hi nævi, a *Grutero* explicati, *sex* numero sunt, qui apud ipsum videri possunt. Postremo loco adjungamus Hugonis Grotii de his libris judicium ex to. III. operum pag. 488. *Recognitionum qui dicuntur libri, eatenus apud me valent, quatenus aliorum dictis congruunt. Ceteroquin probo Cardinalis Baronii de iis judicium, qui ex Epiphanio, Rufino, aliisque, dicit, illis libris plurima fuisse assuta, & inter ea omnes illas fabulas de iis, quæ Cæsareæ fecisse dicitur Petrus contra Simonem*.

X. Jam tandem ad varias Clementini Operis editiones veniamus. *Jacobus Faber Stapulensis primus omnium* eas, a *Rufino* conversas, inque libros & capita distinctas, typis vulgavit in volumine sic prænotato.

Paradisus Heraclidis.
Epistola Clementis.
Recognitiones Petri Apostoli.
Complementum epistolæ Clementis.
Epistola Anacleti.
Parisiis ex officina Bellovisiana impensis Jo. Parvi 1504. in fol. parvo.

 Hanc

Hanc perraram *Fabri* editionem post duos & viginti annos ingnoravit Sichardus, *vetustissimorum librorum venator*, ut de se prædicat in epistola ad Bernardum Clesium episcopum Tridentinum, ac postmodum Cardinalem. Huic enim *Sichardus* ex duobus MSS. codicibus, Basileensi & Schonaugiensi, idem opus cum quibusdam aliis ab se erutum, & brevibus scholiis alicubi instructum nuncupavit. At Vossius etiam, & Fabricius editionem Fabri ignoraverunt. Ille enim lib.II. cap. IX. de Historicis Græcis, alter vero in Bibliotheca to. v. pag.36. *primam* omnium Sichardinam appellaverunt. Hujus inscriptionem subjicio.

Divi Clementis Recognitionum libri x. *ad Jacobum fratrem Domini Rufino Torano Aquilejense interprete, cui accessit non pœnitenda epistolarum pars vetustissimorum episcoporum hactenus non visa, eorum qui ab hinc annis MCC. Romanæ Ecclesiæ præfuerunt. Basileæ per Jo. Bebelium* 1526. *in folio*.

Decennio serius hæc editio *Sichardi*, primorum quatuor Ecclesiæ Conciliorum decretis aucta, iterum prodiit Basileæ apud Bebelium A.D. 1536. in folio. Hanc, quæ *tertia* est, Barthius pro *prima* accepit lib.XIV. cap.V. in fine. Vossius judicii defectum *Sichardo* imputat, quod *pro genuino Clemente* habuerit. Hoc tamen ætati potius, judicio critico parum assuetæ, adscribendum. Etenim non unus *Sichardus*, sed ante eum Stapulensis, & postmodum Perionius, Lambertus Gruterus, aliique non pauci, viri cetera docti, pro *genuino Clemente* habuerunt. Duo in *Sichardo* non ferenda censemus. Primum, quod Recognitiones ab Eusebio suppilatas tradiderit. Alterum multo gravius (nec nobis solum, sed Barthio etiam & Vossio) quod *Gelasii* & LXX. episcoporum de Clemente judicium reprehendere non sit veritus. Eum tamen Decreti Gelasiani *vulgata lectio* fefellit, ubi Clementinum *Itinerarium* in capita & libros distinguitur, secus ac MSS. codicum veritas comprobat. Quanquam sane capitum divisionem non ita esse insolentem, ut putavit *Sichardus*, prima *Fabri* editio demonstrat. Hunc lapidem offensionis genuinus & vetustissimus *Gelasius* a me editus, jam sustulit, de scripta solum, non de librorum, & eo minus de capitum numero sententiam ferens. Reliquæ Clementinorum operum editiones a Sichardina manarunt, ut Coloniensis ex officina Melchioris Novesiani 1547. in 8.° & Parisiensis apud Audoenum Parvum, alias apud Michaelem Sonnium, & Sebastianum Nivellium 1568. in 8.° quæ eadem est, mutato solum operis titulo. Sed nemo in Rufinianis Clementis Recognitionibus majorem operam impendit, quam *Lambertus Gruterus*, Maximiliani II. Imp. a sacris concionibus. Universa enim, quæ sub nomine Clementino circumferuntur, ipse in unum congessit, præfationibus, argumentis, notis, & monitis ornata vulgavit. Operis titulum, etsi æquo longiorem, audire non pigeat, quandoquidem Historicum literarium non dedecet minutiora hæc persequi, deque librorum etiam inscriptionibus agere.

Clementina, hoc est B. Clementis Romani, Divorum Petri & Pauli

Pauli Principum Apostolorum discipuli, & in Rom. Sede Successoris Pontificis, Sapientissimi philosophi, martyrisque fortissimi opera, quæ quidem in hunc usque diem a variis auctoribus collecta, conversa, emendataque latine exstant, omnia cum nova præfatione de veris falsisque B. Clementis scriptis, postremaque eorundem fideli emendatione, ac diligenti argumentorum difficiliumque locorum explanatione D. Lamberti Gruteri Venradii ad Reverendissimum & Illustrissimum Principem D. Danielem Sanctæ Sedis Moguntinæ Archiepiscopum, Sacri Romani Imperii Principem Electorem, Germaniæque Archicancellarium. Coloniæ Agrippinæ apud Jo. Birckmannum 1569. *in folio*.

Hæc editio, nonnullis resectis, postmodum transiit in Bibliothecam Patrum editionis Lugdunensis to. II. pag. 376. Sed omnium plane industriam & diligentiam vicit Jo. Baptista Cotelerius, de ecclesiastica antiquitate præclare meritus, qui *Clementis* pseudepigrapha omnia a *Rufino* translata, cum aliis nonnullis iterum publica luce donavit volumine inscripto: *Sanctorum Patrum, qui temporibus Apostolicis floruerunt, opera, versionibus, notis, & indicibus illustrata. Luteciæ apud Petrum Le-Petit* 1672. *in folio*. Collectio hæc præstantissima, novis subinde lucubrationibus aucta, prodiit *Amstelodami* sub nomine *Antuerpiæ*, Huguetanorum sumtibus A. D. 1698. tomis duobus in folio, cum subjectis ipsi Patrum contextui in singulis paginis Cotelerii & aliorum notis, ut facilius & commodius lectoribus præsto essent, quum antea seorsum prostarent. Sed qui editioni præfuit Jo. Clericus epistolam nuncupatoriam, & præfationem, ubi Cotelerius suorum operum lectoribus rationem exponit, consulto omittens, utranque editionem, hujusmodi scripta versantibus, ex parte necessariam reddidit. In hac *secunda* editione to. I. pag. 487. exstant *Recognitionum Sancti Clementis ad Jacobum fratrem Domini libri* x. *a Rufino Torano, Aquilejense presbytero, e Græco in Latinum versi cum ejusdem interpretis præfatione ad Gaudentium episcopum*. Cotelerius totum opus ad sex egregios codices accuratissime exegit, variantes lectiones adtexuit, notisque brevibus, sed bonæ frugis, *Clementem* ubi opus fuit, passim illustravit, libris in capita post *Fabrum*, quanquam diversa ratione, distinctis. Codices MSS. quibus est usus, in præfatione prioris hujus editionis enumerantur.

1. Sorbonicus.
2. Thuanus.
3. Regius.
4. Petri Candelerii.
5. Carmelitarum excalceatorum.

Nurrius in sua dissertatione de his libris pag. 224. alium Colbertinum adducit. Palatinum quoque pervetustum servant plutei Vaticani nu. 147. *Faber* in margine præfationis *Rufini* ad *Gaudentium*, ubi *de ingenito genitoque Deo* agitur, hæc verba adnotavit: *pars illa de ingenito, genito-*

que Deo, cognoscitur, ab Eunomio, aut ab aliis, qui Eunomii sequebantur errorem, vitiata, ut & epistola Paulli ad Corinthios a Marcione corrupta fuerat. Merito igitur illud Eunomii interpretandum non fuit, ut neque Marcion in Paulo. Istud *Scholion* in ceteris editionibus, & in hac ipsa Cotelerii, desideratur, etiamsi in Coloniensi anni 1547. quæ Sichardinam fideliter exprimit, *Scholion* persimile ad oram legeretur: *corrupta hæc fuisse suspicor ab Eunomio, quemadmodum epistola Pauli ad Corinthios a Marcione.* Vossius idem *Scholion* adducit ex *prima*, ut ait, editione *Sichardi*, in qua non legitur quidem certe. Hæc tamen, quæ in *Clemente* suo, ut ab hæreticis corrupta, prætermisit *Rufinus*, reliquæ ejus versioni inserta reperit Cotelerius in tribus codicibus, Candeleriano, Sorbonico, & Thuano, suntque *decem capita*, inter primum & duodecimum clausa, de quibus ait: *nescio quis igitur quod a Rufino prætermissum fuerat, sibi sumsit, ut intepretaretur.* Hoc adsumentum prodit, ni fallor, versionem *Rufini* antiquitus ad Græca exemplaria recognitam & collatam. In omnibus vero exemplaribus *Rufinus Toranus* legitur, non *Tyrannius Rufinus*. Nam librarii pro *Tyrannio*, Rufini prænomine, *Tyrannum* legentes, & postea rem truculentam metuentes, ex *Tyranno Toranum* facere, ac *Rufino* instar cognominis, postponere maluerunt: quod deinde ingenia eruditorum sic torsit, ut non defuerit, qui a *Tora*, Sabinorum urbe excisa, deductam appellationem putaverit, ut dixi lib. IV. cap. I. §. II. quanquam *Rufini* patrium nomen *Aquilejense*, ab eadem appellatione longe diversum, post *Toranum* ibidem subsequeretur. Hoc loco pauca alia adnotabo. Johannes Albertus Fabricius in suo codice Apocryphorum novi Testamenti, Hamburgi edito A. D. 1703. pag. 413. & 439. in spuriam Historiam, Abdiæ, alias Melitoni attributam, quam Wolfgangus Lazius ex codice Mf.Cœnobio Ossiacensis in Carinthia primus edendam curavit *Basileæ apud Johan. Oporinum* A.D. 1551. in folio, multa ad verbum transfusa ex *Rufini* contextu Recognitionum Clementinarum legi observavit. Geverhardus Elmenhorstius in notis ad *Arnobium* editionis *Lugduni Batavorum apud Johannem Maire* A. D. 1651. in 4.° ad librum IV. a pag. 15. ad pag. 152. ex eodem *Rufini* contextu multa in rem suam ad Arnobii sermonem illustrandum adducit.

Nunc ad epistolam, Recognitionum libris subjectam, deveniamus. Romæ ex ædibus Populi Romani A. D. 1591. prodierunt epistolæ Summorum Pontificum, tribus tomis distinctæ, in quorum primo ante omnes alias exstat quæ dicitur Clementina ad Jacobum fratrem Domini, *Rufino* interprete. Huic pag. 7. adnectitur spuria appendix cum epigraphe ad oram: *Compendiolum Fidei Christianæ*. Labbeus, qui to.I. Conciliorum pag. 89. illam inseruit, de additamento ita scribit: *hic desinit epistola in quibusdam codicibus. Cetera sunt vice appendicis addita circa annum* 800. *ut videtur*. Idem ferme ait Mabillonius in Analectis tomo I. pag. 142. Petrus Crabbe, assumento conjunctam epistolam, inseruerat

inferuerat tomo I. Conciliorum pag. 14. edit. *Coloniæ apud Petrum Quentel* A. D. 1538. At *Sicbardus* in *prima* sua editione anni 1526. quartæ ex epistolis Clementis, appendicem ita inscriptam subjecerat: *Compendium Fidei*. Quæ in *altera* ejus editione anni 1536. ipsi epistolæ conjungitur. *Gruterus* quoque, *Sicbardum* sequutus, conjunxit post Constitutiones Apostolicas pag. 345. quam tamen *Faber* ante disjunxerat. Theodorus Bibliander libro inscripto *Christiana & catholica doctrina*, *Basileæ per Jacobum Parcum* 1550. in 8.°. pag. 221. eandem epistolam, *Rufino* interprete, inseruit, sed ablata appendice. Ea tamen sine nomine interpretis, & sine appendice dudum inserta fuerat paginæ 7. alterius libri, sic prænotati: *epistolæ aliquot illustres, graves, & eruditæ, extra Bibliorum canonem licet, Apostolicæ tamen & piæ. Augustæ Vindelicorum per Alexandrum Weyssenborn* 1529. in 8.° Primam inter epistolas Pseudo-Isidori temere statuit, qui eam virulentis notis de more configit, *Blondellus*. Quanti eam fecerit *Franciscus Turrianus*, inde constat, quod lib. II. cap. III. & XIII. pro Canonibus Apostolicis & epistolis decretalibus contra Magdeburgenses, *Coloniæ apud Gervinum Calenium* A. D. 1573. in 4.° eam & pro vera tueatur, & latinæ versioni roborandæ, ex codice Vaticano Græcum ejus contextum non semel advocet. At enim libro IV. cap. XXIV. *Rufinum* versionis auctorem esse, quum careat *prologo*, non admittit. Quis vero ignorat, *Rufinum* longioribus tantum Græcorum scriptis, ab se translatis, non brevi ac simplici epistolæ, ex Gennadii sententia, *prologos* dare debuisse? Epistolæ antiquitatem adstruit testimonium *Rufini*, ab se *olim interpretatam*, *atque editam* adseverantis in præfatione ad Gaudentium; Recognitionibus non præmissam, quia *tempore posterior est*, nempe Recognitionibus a Clemente, ut putabatur, antea conscriptis. Istud *Rufini* consilium Cotelerius sequutus, eam & ipse Operi Clementino postposuit, licet codici Carmelitico insertam inter præfationem, & Recognitiones reperisset. Ita sane etiam codices, quibus usus fuit Stapulensis, insertam habuerunt, & Photius quoque cod. CXIII. aperte ait, in exemplaribus Græcis eam libris Recognitionum præponi solitam. Postponitur tamen in codice Palatino sine spuria appendice. Epistolæ ipsi additur in collectionibus Vaticanis Isidori cod. 629. fol. 127. & cod. 630. fol. 6. Quin ergo Clementis epistola ad Jacobum, quam *Rufinus* latinam fecit, ea sit pura puta, quæ omnium manibus teritur, jure ambigi nequit, nec sane dubitat Bellarminus lib. II. de Romano Pontifice cap. XIV. post initium. Ipsemet *Blondellus* hoc idem satis evincit, quanvis suæ sectæ virus censuræ immisceat. *Cotelerius* quum post Recognitiones eandem epistolam Græce & Latine, sine ullo additamento, edidisset, mox *Rufini* interpretationem subjecit, ad veteres editiones & codices Mss. de more collatam, & in capita XX. distinctam, quorum duodevicesimum citari observavit in Concilio I. Vasensi, A. D. 442. celebrato canone VI. apud Labbeum tom. III. pag. 1458. in Capitularibus Francorum tom. II. pag. 1127. inque

que Concilio Metensi canone XII. apud Labbeum tom. IX. pag. 416. Citatur quoque a Nicolao I. Pontifice epist. XLIX. a Johanne VIII. epistola CCXXXIV. & a Gregorio VII. lib. VIII. epist. XXI. Ad ejus epigraphen tanto ante allusit Sidonius lib. VI. epist. I. eandemque Bibliothecarius in *Clemente* laudavit. Antiquissima esse creditur perinde ac sunt libri Recognitionum. At *Clementi* ante *Blondellum*, quinque insignes S. R. E. Cardinales abjudicaverant, *Turrecremata* in summa Ecclesiæ lib. II. cap. CI. *Cusanus* in Concordantia catholica lib. III. cap. II. *Baronius* A. D. 69. §. XLIII. *Bellarminus* in Catalogo, & *Peronius* in iterato Responso ad Regem Britaniæ cap. XXXI. pag. 159. Ex antiquioribus idem sanxerant *Petrus Comestor* in Historia Actuum Apostolorum cap. CI. ac postea *Marsilius Patavinus* in Defensorio pacis, Parte II. cap. XXVII. & *Gobelinus Persona* in Cosmodromio Ætate VI. cap. VII. De epistola III. Clementina, cujus interpretatio *Rufino* etiam tribuitur, nihil dicam, quum liqueat, eam ad Isidori merces ex toto spectare. Nondum *Clementem* dimitto, quin *Patricii Junii*, & Dodvvelli errores pandam. Is in fine suæ præfationis ad auream *Clementis* epistolam ad *Corinthios* pag. 131. editionis Coteleriana, sibi ex quodam Lobiensi catalogo blanditus fuit, ejusdem epistolæ versionem latinam, ab Hieronymo factam, alicubi delitescere. Sed *Cotelerius* spem *Junii* pertenuem aut nullam esse postea cognovit, suspicatus, librarios ex versione epistolæ Clementinæ ad Jacobum nomen *Rufini* invisum erasisse, ut eam Hieronymiano honestarent. Hoc alibi pariter factum narravimus. De *Rufino* etiam dictum observo a Dodvvello in additamentis ad Pearsonii opuscula Parte I. cap. VI. §. XXI. pag. 214. Clementem ab eo primum *martyris* titulo fuisse ornatum. Hinc Doduvellus martyrii laureolam Clementi auferre conatur. Sed frustra conaris, nec auferes quidem certe, Dodvvelle. In vetustissimo enim *Codice Sacramentorum*, quem summa doctrina, & pietate venerabilis Cardinalis Josephus Maria Thomasius publici juris fecit, *Beati Clementis Sacerdotis &* MARTYRIS *natalicia* celebrantur lib. II. §. LXV. pag. 176. Hujus autem codicis preces & orandi formulas, Constantino Magno antiquiores cum Jo: Morino statuit hujusmodi rerum longe intelligentissimus, & in iis dijudicandis facile princeps Thomasius. Ætate Rufini Zosimus Pontifex epist. II. ad Africanos, tanquam de re alias notissima loquens, ait, Clementem Christi Fidem, quam a Petro *didicerat & docuerat*, suo *martyrio* consecrasse. Alia hujus generis vide apud Tillemontium tom. II. pag. 563. ubi *Rufinum* primigeniam Ecclesiæ Romanæ traditionem, a *Clementis* ævo & *martyrio* vere deductam, sequutum animadvertit, dum elogio *martyris* eum decoravit in libello de Adulteratione librorum Origenis.

CA-

CAPUT XI.

I. *Rufinus Chromatio Aquilejensium antistiti obsecuturus, Historiam Eusebii Latinam facit, librisque duobus auget.* II. *Quid in Eusebianis praestiterit, quid in suis, a Dupino perperam reprehensis.* III. *Rufini Historia a Gallis maximi facta; item ab Anglis, & Africanis Patribus.* IV. *A Graeis similiter.* V. *Graci duos ejusdem libros Graece convertentes, suos faciunt.* VI. *Concilium Nicaenum* II. *eorundem testimonio utitur.* VII. *Latinae versionis Eusebianae historiae per Rufinum praestantia ostenditur.* VIII. *Gelasii censura explicatur.* IX. *Variae editiones recensentur.*

I. AD omnium, quae *Rufinus* ediderit, celeberrimum opus progrediamur. De Historia ecclesiastica loquor, ab Eusebio Graece scripta, quam LX. annos post ejus mortem, *Rufinus* ab se translatam, & libris duobus auctam cum Latinis communicavit, jubente Chromatio nostrorum Aquilejensium antistite, cui suam interpretationem, praemisso de morte prologo, nuncupavit. Viri docti hunc *Rufini* literarium laborem conjiciunt in A. D. 400. quo Alaricus Gothorum Rex, superatis Alpibus Juliis, Italiam primum invasit; quasi *Rufinus* Chromatium alloquens hoc idem testetur, ubi id operis sibi a sanctissimo viro injunctum ait, *tempore, quo disruptis Italiae claustris, Alarico duce Gothorum, se pestifer morbus infudit, & agros, armenta, viros longe lateque vastavit*. Alaricus tamen non *semel tantum*, sed *iterum*, & *tertium* Italiam populabundus intravit, A. D. 400. 402. & 408. Sed *Rufinum* loqui de *prima* ejus irruptione, quae apud Prosperum & Cassiodorum primo consulatui Stiliconis, & proinde A. D. 400. illigatur, ambigi nequit. Si enim de alia irruptione *Alarici* loqui voluisset, eam utique, ne cum *prima* confunderetur, explicatius indicasset. *Rufini* verba idipsum confirmant: TEMPORE, *quo disruptis Italiae claustris*. Haec unicam quidem ab *Alarico* irruptionem, Rufino scribente factam, ob oculos ponunt. Quod argumentum fortius eo est, quo Tillemontius utitur to. XII. nota LXXXIX. *Rufinum* scilicet neque in *prologo*, neque in Historia, loquentem de Theodosio Magno, quicquam tangere, quo a juniore illum distinguat, qui natus initio Aprilis A. D. 401. & subinde XI. die Januarii A. D. 402. declaratus Augustus, Arcadio patri octennis successit die I. Maii A. D. 408. adeo ut *Rufinus* Historiam suam intra *biennium*, Tillemontio judice, absolutam ediderit. Certe edidit ante A. D. 402. quo Alaricus *secundo* in Italiam advenit. Nunquid vero timeri poterat, ne jampridem mortui Imperatoris egregia facinora, tunc recens nato infantulo homonymo adscriberentur, nisi historicus

RUFINUS. LIB.V.CAP.XI. disertis verbis unum ab altero distinguens, erroris occasionem auferret? Paullo rectius sic differemus. *Chromatius*, cui *Rufinus* Historiam inscribit, diem obiit A.D. 406. ut alibi dictum. Ergo *Rufinus*, qui post A.D. 400. in suam lucubrationem condendam incubuit, eam ante A.D. 407. utique absolvit. Immo ante A.D. 402. quo *secunda* Alarici irruptio facta est. Nec sane *Rufinus* statim a prima irruptione, sed aliquo post tempore animum ad scribendum adpulit POST *dirupta Italiæ claustra*, ut etiam Pearsonius observat in Vindiciis Ignatianis Parte I. cap. VI. pag. 88. postquam scilicet *pestifer morbus*, a Gothorum exercitu in Venetiam nostram allatus, florentissimam, & primo barbarorum furori obviam regionem vastasset: quod non ictu oculi, sed temporis spacio fieri oportuit. Quare *Chromatius* optimi pastoris officio fungens, ut novæ lectionis blando veluti pharmaco, suorum, & nostratium, qui tantis malis supererant, præteritæ calamitatis memoriam leniret, Historiam Eusebii e Græco in Latinum sermonem a *Rufino* transferendam curavit: quod a presbytero, in aliis etiam occupato, cito fieri non potuit. Rem aptioribus verbis, quam iis ipsis, quæ in hoc explicando *Rufinus* adhibuit, me declarare posse non credo: *peritorum dicunt esse medicorum, ubi imminere urbibus vel regionibus generales viderint morbos, providere aliquod medicamenti, vel poculi genus, quo præmuniti homines ab imminenti defendantur exitio: quod tu venerande pater* CHROMATI, *medicinæ exequens genus*, TEMPORE, QUO DIRUPTIS *Italiæ claustris ab Alarico duce Gothorum, se pestifer morbus* INFUDIT, *& agros, armenta, viros longe lateque* VASTAVIT, *populis, tibi a Deo commissis, feralis exitii aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali cogitatione subtractæ, melioribus occupatæ studiis tenerentur, injungis mihi, ut Ecclesiasticam Historiam, quam vir eruditissimus Eusebius Cæsariensis Græco sermone conscripsit, in Latinum vertam: cujus lectione animus audientium vinctus, dum notitiam rerum gestarum avidius petit*, OBLIVIONE *quodammodo malorum, quæ gererentur, acciperet: a quo ego opere quum excusare me vellem, utpote inferior & impar, & qui in tam multis annis usum Latini sermonis amiserim, consideravi quod non absque aliquo Apostolicæ institutionis ordine nobis ita præciperes*. Pergit *Rufinus* tam modeste, quam pie tenuitatem suam, operi transferendo imparem, præcipientis auctoritate excusare. Librum X. *omissis quæ videbantur superflua*, cum libro IX. ab se conjunctum ingenue fatetur, *quoniam perparum habebat in rebus gestis, per reliqua omnia in episcoporum panegyricis tractatibus, nihil ad scientiam rerum conferentibus*, Libros X. atque etiam XI. totos se conscripsisse ait, *partim ex majorum traditionibus, partim ex his, quæ nostra memoria comprehenderat. Ceterum omne opus* (Eusebii) *res in Ecclesia gestas ab Salvatoris adscensione, & deinceps*, continere subjungit. Suos vero Libellos *duos* ab Constantino & Arianæ hæresis incunabulis ad A.D. 395. quo diem obiit Theodosius Magnus,

Magnus, pertingere affirmat, seque hos, ut *Chromatii* quoque, *patris religiosi*, præceptis obtemperaret, partim *ex majorum literis*, partim ex sua *memoria* breviter addidisse. Falsus ergo est Radulphus de Diceto, qui *Rufinum* ait, Historiam suam terminare A. D. 399. Eum vide inter Anglicanæ Historiæ scriptores antiquos, a Roberto Tvvysden publici juris factos to. I. pag. 431. RUFINUS. LIB. V. CAP. XI.

II. *Rufinum* in Eusebio transferendo nimia libertate usum critici vociferantur. Sane multa abstulit, plura *addidit*, nonnulla mutavit. Revelationes, Alexandro Hierosolymorum Episcopo factas, quas non satis perspicue refert Eusebius lib. VI. cap. XI. *Rufinus* libro eodem capite VIII. optime exponit. Libro VII. adsuit narrationem de miraculis Sancti Georgii, qua caret Eusebius. Libro IX. de suo adtexuit concionem Sancti Luciani martyris. Pauca de multis indico, quibus *Rufini* ope Eusebius ditescit. Ad hæc in libro VI. & in VII. ordinem capitum nonnihil mutavit. Hinc Vossius in libro II. de Historicis Latinis cap. XI. Eusebianam *Rufini* versionem ne paraphrasin quidem dici posse arbitratur, *sed proprium opus, in quo tamen Eusebium plurimum exscripserit, multa adeo addit, multa demit, multa mutat*. Rufinum in reliquis duobus Historiæ suæ libris concinnandis, annorumque ratione digerenda, credulum fuisse juniores caussantur, incertosque vulgi rumores plus æquo sequutum. Palmarium ejusmodi exemplum, quod proferunt, exstat lib. x. cap. XIV. ubi narrationem adtexit de pueris in littore maris ab Athanasio puero baptizatis. Hanc ex *Rufino* didicerunt Socrates lib. I. cap. XV. & Sozomenus lib. II. cap. XVII. Sed de rei veritate eruditi inter se certant. Nam Bollandiani Scriptores die II. Maii cap. I. §. 20. pag. 188. de illa ex parte ambigunt: quam tamen ut veram ex toto propugnat Antonius Pagius A.D. 311. §. XXVII. Contra est amicus noster insignis Bernardus de Montefalconis in Vita Sancti Athanasii, quæ elegantem hujus operum editionem præcedit, atque hanc sententiam amplectitur Tillemontius tom. VIII. Nota I. At Bollandiani sodales sua rursus tueri conantur in Historia Patriarcharum Alexandrinorum tom. V. Junii: quibus Montefalconius epistolam opposuit, Parisiis editam A.D. 1710. in qua diligenter inquirit, *an vera narratio Rufini de baptizatis pueris ab Athanasio puero*. Pro *Rufino* memorare sufficiat, hæc ab illo non ex sua, sed ex aliorum fide narrari. Verba sunt lib. x. cap. XIV. *ab his, qui cum ipso* (Athanasio) *vitam duxerunt* ACCEPIMUS. Iis locupletiores testes, qui *cum ipso Athanasio vitam duxerant*, profecto audire non poterat. M. Antonius Muretus Variarum lectionum lib. XIII. cap. X. istum puerorum lusum aliis exemplis illustrat. Hæc faciunt, ut neque Dupinum probare possim, qui in to. III. Bibliothecæ quorundam *Rufinum* insimulat, quæ facile diluuntur.

I. Ait ab eodem tradi, Athanasium post Concilium Tyri, sexennio in cisterna latuisse. Id quidem dicit *Rufinus* lib. x. cap. XVIII.

RUFINUS. LIB.V.CAP.XI. sed ex relatu aliorum dicit. Idque ex verbo *fertur* probe colligitur.

2. Caussatur, ab eodem inverti ordinem temporum in historia Athanasii. Hoc ideo visum Dupino, quia *Rufinus* plenam de Athanasio historiam non dedit, sed pauca ex plurimis delibavit, ut subsequentibus verbis palam facit lib. I. cap. XIV. in fine: *quoniam talia ac tanta ejus gesta sunt, ut magnitudo quidem rerum nihil me praterire patiatur, multitudo vero gestorum* QUAMPLURIMA *cogat* OMITTERE, *incertus æstuat animus dum deliberare non valet quid teneat, quid omittat. Et ideo* PAUCA *nos, ad rem pertinentia,* MEMORABIMUS. *Reliqua ejus fama narrabit, sine dubio minora vero nunciatura. Nam nihil quod addere possit inveniet.*

3. Noster male audit apud Dupinum, quasi parum faveat viris magnis, Gregorio Nazianzeno & Basilio. Sed eum iniquo hoc crimine purgat elogium, quod utrique intexit perhonorificum lib. I. cap. IX. ne interim loquar de studio, quod *Rufinus* impendit in utriusque libris Latina civitate donandis: quod signum est maximum, quanti eos fecerit. Sanctus Aldhelmus in libro de Laudibus Virginitatis pag. 320. quam longe aberret Dupinus his verbis comprobat: *Rufinus mira verborum urbanitate præditus, in prologo Apologetici plenius exposuit*, nempe laudes Gregorii Nazianzeni.

4. Falso dici a *Rufino* ait, Hilarium diris devotum, & post Concilium Mediolanense in exilium missum. Sed longum sit omnes Dupini alucinationes refellere, an dicam referre? Falso dici a *Rufino* ait, quæ in Historia sua nunquam dixit. In opusculo quidem de adulteratione Librorum Origenis ait, *librum instructionis plenissimæ ab Hilario Pictavensi ad emendationem eorum, qui Ariminensi perfidiæ subscripserunt, conscriptum, ita ab inimicis illius corruptum esse, ut cum illi postea in Concilio Episcoporum secundum ea, quæ in libello ipsius se corrupisse noverant, hæreticum eum cœpissent vocare, ac prolatus libellus talis inventus esset, quem ipse non agnosceret, fecerint eum excommunicatum de concilii conventione discedere*. Hæc vere scripsit *Rufinus*. Ad hæc reclamat Hieronymus lib. II. Apologiæ I. *Synodus, a qua excommunicatus est, in qua Urbe fuit?* (Mediolani eam fuisse ait Dupinus ex Historia Rufini) *Dic episcoporum vocabula. Profer sententias subscriptorum, vel diversitatem, vel consonantiam. Doce qui eo anno Consules fuerint? Quis Imperator hanc Synodum jussit congregari? Galliæne tantum episcopi fuerint, an & Italiæ & Hispaniæ? Certe ob quam caussam Synodus congregata sit? Nihil horum nominat.* Quid ad hæc *Rufinus* responderit, ob deperditam ejus epistolam, ignoramus. Sed vir egregius Petrus Coustantius in vita Sancti Hilarii, quam ejus operibus ab se illustratis præposuit pag. CXIX. §. 107. librum, a *Rufino* memoratum, eum intelligi putat, quo Hilarius Historiam Ariminensis ac Seleuciensis Synodorum complexus fuerat, cujus fragmenta exstant pag. 1279. Cumque

que *Rufinus* auditu tantum accepisset, Hilarium ab Auxentio hæretico hæreticum vocitatum, & conventu habito, ex urbe Mediolano egredi jussum, facile sibi animo finxit, ob libri illius, quem dolo malo falsatum audierat, depravationem, ab hæreticis factam, libri auctorem Hilarium, non solum e civitate, sed e conventu etiam expulsum. In opusculo ergo de Adulteratione librorum Origenis id scripsit *Rufinus*, non in *Historia*, quam nondum condiderat. In hac vero lib. XI. cap. XXX. & XXXI. de Hilario narrat quæ nemo improbat. Non ea certe, quæ Dupinus decoctor comminiscitur: cujus permagnam indiligentiam satis mirari non possum.

III. *Rufinus* ergo toti occidenti primævos historiæ ecclesiasticæ fontes, antea ignoratos, vel parum notos, maximo omnium plausu reseravit; unde Latini majores nostri, Christianorum gesta perdiscere, & Gallicani præsertim Episcopi Nicænas definitiones mutuari potuerunt, quas *Rufinus* abbreviatas in canones XXII. diviserat lib. X. cap. VI. Jacobus Sirmondus in rimandis Ecclesiasticæ historiæ penetralibus opido sagax, id primus olfecit in notis ad Concilium II. Arelatense apud Labbeum tomo IV. Conciliorum pag. 1813. Hinc Nicæni canones, ex *Rufino* petiti, in Codicem antiquæ Ecclesiæ Gallicanæ migrarunt. De hoc agit Quesnellus in Dissertatione Leonina XVI. cap. XV. Sed homo invidus *Sirmondum* primæ observationis laude fraudat, quæ huic uni debetur. Res ipsa perspicue proditur ex Concilio II. Arelatensi, duobus & quadraginta annis post editam *Rufini* Historiam congregato A.D.444. apud Labbeum tom. IV. pag. 1012. Proditur ex canonum etiam excerptis, quæ epistolæ Johannis II. Pontificis ad Cæsarium Arelatensem ob examen caussæ Contumeliosi Rejensis Episcopi, subjecta leguntur ad A.D. 535. Ibi enim apud Labbeum pag. 1756. præmittitur canon Concilii Nicæni, verbum de verbo ex *Rufino* descriptus, a quo undecimus numeratur. Canon I. Concilii II. Arelatensis exprimit Canonem II. Nicænum, uti est apud *Rufinum*. Canon Arelatensis VII. ex primo Nicæno *Rufini* desumtus est. Canon X. respicit *Rufini* Canones XII. & XIII. Canon XV. ex Canone *altero Rufini* derivatur. Canon XVI. Nicænum Canonem XXI. versionis *Rufini* fideliter exhibet. Quare palam est, Arelatenses Patres, sua decreta condentes, Nicænos canones ipsis *Rufini* verbis in codice suo descriptos habuisse, quorum notitia quemadmodum ante *Rufinum* apud Gallicanas Ecclesias obscura habebatur, ita postmodum avide hausta est eorumdem canonum versio, a nostro data in suo Eusebianæ Historiæ supplemento. Magno enim in pretio fuit *Rufinus* doctissimis & sanctissimis viris universi Occidentis, si unum *Hieronymum* eumque quodam tempore excipiamus; maxime vero apud Gallos. Hoc a Sirmondo alibi etiam notatum, observo; nimirum ad Sidonium, qui annos quinquaginta post *Rufini* obitum Latinas ejus versiones summopere commendavit lib. II. Epist. IX. Post Sidonium Gregorius Turonensis antistes, in Historia Francorum lib. IX. cap. XV. *Rufini* Historiam Eusebii interpre-

tationi conjunctim sub *Eusebii* nomine laudans, *Arius*, inquit, *quem projecisse in secessum exta Historiographus narravit Eusebius*, immo *Rufinus* lib. x. cap. xiv. Accedat postremo loco Hincmari Remensis Archiepiscopi de *Rufini* Historia testimonium, sane perhonorificum. Is enim tom. II. Operum pag. 463. hæc habet: *decimus Historiæ Ecclesiasticæ liber Rufini, qui in Catalogo Apostolicæ Sedis inter recipiendos libros describitur*. Ordo rerum, & regionum vicinitas facit, ut ex gente Anglorum huc advocem Sanctum *Aldhelmum*, & Venerabilem *Bedam*. Is in libro de Laudibus Virginitatis pag. 328. ex decimo *Rufini* libro auctoritatem arcessit; hic vero de Temporum ratione cap. xxviii. totum locum Eusebianum ex *Rufini* libro vii. cap. xxviii. describit. Si ex Anglia in Africam trajicimus, *Rufini* Historiam ab ejus amico Augustino Hipponensi laudari audiemus. In libro de Cura gerenda pro mortuis cap. vi. *legimus*, inquit, *in Ecclesiastica Historia, quam Græce scripsit Eusebius, & in latinam linguam vertit Rufinus, martyrum corpora in Gallia canibus exposita*. In libro de hæresibus cap. lxxxiii. eandem iterum laudat: *quum Eusebii Historiam scrutatus essem, cui Rufinus a se in linguam latinam translatæ subsequentium etiam temporum duos libros addidit, non inveni aliquam hæresim, quam non legerim apud istos Jovinianistas*. Post Hipponensem, Victor, Vitensis Episcopus, in Historia persecutionis Vandalicæ, quam scripsit A.D. 487. lib. v. cap. xviii. de *Rufini* Historia magnifice loquitur. Argumento enim quod versabat, se imparem eousque fatetur, ut illi explicando vix sufficeret Tullius, Sallustius, Eusebius, *aut ejus translator, Græcæ facundiæ, latinisque floribus Rufinus ornatus*. Etiam Vigilius, Tapsensis Episcopus, qui floruit ad A.D. 560. *Rufinum* ad manus habuit, eoque, non tamen speciatim ab se nominato, usus est. Totum enim caput I. libri vi. contra Arianos ex Rufiniana Historia & rerum sensu, & ipsis ferme verbis deduxit. De morte Constantini Magni Vigilius sic loquitur: *denique dum ejus caussa* (Arii) *ab Episcopis diutius retractatur, idem Constantinus Imperator in suburbano quodam, cui Nicomediæ nomen est, finali ordinato judicio, tricesimo primo Imperii sui anno diem clausit extremum*. Rufinus lib. ix. cap. xi. rem ipsam his verbis narraverat: *interea dum hæc apud Alexandriam frustra agitantur, venerabilis Augustus Constantinus in suburbana villa Nicomediæ tricesimo & primo Imperii sui anno diem functus est*. Vigilius suburbanam villam, cujus nomen *Rufinus* omisit, *Nicomediam* putavit: quam tamen Hieronymus in Chronico, Olympiadis cclxxix. anno II. Christi Domini Eusebiano 338. *Ancyronem*, sive *Achyronem* (variant enim codices) dictam prodit.

IV. At neque uni *Latini*, sed ipsi etiam *Græci* duos *Rufini* libros, Eusebio additos, magni fecerunt. Rem ob oculos ponit, quod ipsi suos reddiderint; unde *Cyrillus Alexandrinus*, ac Gelasius Cyzicenus, & quod majus est, etiam Concilium II. Nicænum iisdem *Rufini* libris, Græce conversis, sua comprobaverunt. Ut rei veritas constet, singulis

non-

nonnihil immorari necesse est. De *Cyrillo Alexandrino* postmodum loquar. *Cyzicenus*, qui florebat A. D. 476. sæpe suas narrationes *Rufini* auctoritate confirmat, ducemque initio Operis sibi constituit. Petrus Daniel Huetius in Dialogo de Claris Interpretibus pag. 135. edit.I. animadvertit, hunc *Gelasium* e duobus *Rufini* libris non pauca in suos de *Nicæna Synodo* transtulisse, & non tam interpretatum, quam mutuatum res, ad institutum suum facientes. Photius autem quum tradidisset, *Gelasium* Cæsareensem in Palæstina Episcopum, a Cyziceno diversum, hortatu *Cyrilli* avunculi sui, Hierosolymorum Episcopi, Eusebianam Historiam prosequutum, mox *Cyrillum* ipsum Græcum Rufinianæ Historiæ interpretem facere videtur. Do verba Photii ex codice LXXXIX. *alibi autem legendo, hoc quidem comperi, Cyrillum ipsum cum hoc Gelasio, Rufini Romani Historiam in Græcum vertisse sermonem, non vero propriam suam aliquam condidisse*. Addit Photius, si id verum est, quod comperit, hunc *Gelasium* Cæsareensem vetustiorem esse *Gelasio* Cyziceno, cujus Historiam Concilii Nicæni ex *Rufino* pariter expressam superius retulerat cod. LXXXVIII. Nec Photius silentio præterit, ab hoc Gelasio Cyziceno, prioris *Gelasii* & *Rufini* dicta laudari. Quare non unum, sed *tres Gelasios* Cæsareæ in Palæstina episcopos Photius enumerat, quos inquit, *discernere nequeas*. Primus *Gelasius* fuit sororis Cyrilli filius, quem avunculus Euzojo, Acacii successori, Cæsareensem in Palæstina episcopum suffecit. Adi Epiphanium Hæresi LXXIII. §. 37. & Hieronymum in Catalogo cap. CXXX. Secundus Gelasius scripsit contra Anomæos apud Photium cod. CII. *Tertius Gelasius* est Cyzicenus. At *Gelasium*, Cyrilli sororis filium, Cyrillumque ipsum Rufinianæ Historiæ interpretes facere, nugari est. Nam *Cyrillus* extinctus est A. D. 384. die XVIII. Martii, ex Antonio Augustino Toutteeo ad Cyrillum pag. LXXXV. *Gelasius vero* obiit A.D. 394. cui in Sede Cæsareensi Johannes successit A.D.395. quando certe *Rufinus* nondum ex Palæstina in Italiam transfretaverat; ubi postmodum *Historiam* suam condidit. Tillemontius to.VIII. nota VIII. ad *Cyrillum* Hierosolymitanum, Photio innixus, *Gelasii* hujus Historiam aliam facit ab Historia *Rufini*, quamvis Eusebii Historiam se augere profiteatur. Sed non levi errore irretitur vir cetero qui accuratus. Photius enim ibidem loquitur de Historia *Gelasii Cyziceni*, quam superiori codice recensuerat, non de alia Historia *Gelasii*, qui (ut ipse quidem existimat) *Rufini* Eusebianum supplementum Græce reddiderit. Verba Photii codice LXXXVIII. hæc sunt: *& hic certe Gelasius* (Rufini Græcus interpres) *diserta quoque dicendi forma ab illo* (Cyziceno) *discrepat; quanquam uterque longe est eo Gelasio, qui adversus Anomæos scripsit, inferior*. De Cyziceno hæc scripserat: *ipsa porro dictio ad humilem vilemque stilum plus æquo vergere animadvertetur*. Vide Fabricium in Bibl.Græca to.VIII.pag.370. Photius similiter scripsit cod.XV. ut nullum sit dubium, quin comparationem fecerit inter Gelasium Cyzicenum, quatenus Historiæ Nicænæ Synodi conditorem, prioremque illum Gelasium, *Rufini* in-

RUFINUS. LIB. V. CAP. XI. interpretem, ab se creditum; non vero inter duos Gelasios, in eodem argumento versatos, alterum, qui Historiam Eusebianam auxerit, alterum ejusdem Historiæ interpretem. Cyzicenus lib. I. cap. VII. de Actis Nicænæ Synodi citat *Gelasium*, & *Rufinum*; hunc, ut primarium auctorem, illum, ut interpretem: quod in Photii oculos etiam incurrit.

V. Huetius in Dialogo pag. 131. Romanæ linguæ dignitati hoc tribuit, quod *Græca* conversio *Gelasii*, infra Latinum exemplar habita vel seriem temporum ferre non potuerit, vel in Bibliothecarum pulvere cum tineis luctetur. Apud Latinos quidem non abnuo; secus vero apud Græcos. Nam in Catalogo Græcorum codicum Bibliothecæ Constantinopolitanæ apud Lambecium tom. I. pag. 149. extare dicitur *Rufini presbyteri magnæ Ecclesiæ Historia ecclesiastica*. Præterea in Bibliotheca Juris canonici veteris Christophori Justelli to. I. pag. 405. exstat epistola Cyrilli Alexandrini, ad Synodum Africanam, scripta A. D. 419. ad quam Cyrillus mittit exemplar Nicænæ Synodi: *quod*, inquit, *& in Ecclesiastica Historia, requirentes, invenietis*. Justellus in notis pag. 443. *Rufini* Historiam a Cyrillo heic designari nos monet, quippe quæ apud Græcos æque ac Latinos tunc esset maxime pervulgata, decennio scilicet ab *Rufini* obitu. At, quæso te, lector, hic parum siste. Nam *Cyrillum Alexandrinum*, *Theophili* fratris filium & successorem, qui primus Græcorum, *Rufini* Historiam, ut omnibus notam, laudavit; non vero alium, ejusdem interpretem fuisse arbitror: quem *Photius* homonymia deceptus, nec observato ordine temporum, cum *Cyrillo* Hierosolymitano confuderit, Photii errorem nuper vidit etiam Toutteeus Differt. II. ad Cyrillum cap. I. §. 5. pag. xcv. Cyrilli verba, ecclesiasticam historiam non solum *Græcis*, sed *Latinis*, scilicet Africanis, ad quos tunc scribebat, maxime notam, antonomastice indicant. Hæc fuit Rufiniana, Græce & Latine conscripta; præter hanc nulla. Henricus Dodvvellus Socratem *Rufini* versione Græca usum animadvertit in libro de Jure Laicorum cap. IV. pag. 278. Theodoritum Petavius in Diatriba de potestate consecrandi cap. II. pag. 83. Nec sane aliunde, quam ex *Rufino*, historiam Frumentii uterque haurire potuit, dum eam unus & primus omnium *Rufinus* literis consignaverat lib. x. cap. IX. ab Ædesio Tyri presbytero sibi narratam; unde ceteri Scriptores eam didicerunt, quamque Dodvvellus egregie tuetur. Socrates quidem lib. I. cap. XII. in fine, de Sancto Spiridione, Cypri Episcopo agens, *Rufini* Historiam laudat, sed *Latine* videtur innuere se eam legisse, nisi *Græcam* legerit: quod verisimilius puto, illamque designet, quam *Rufinus* Latine scripsit. En Socratis verba: *atque hæc ego tum a multis Cypriis audita accepi, tum in syntagmate Rufini cujusdam presbyteri, Romana lingua conscripto, posita inveni. Ex quo quidem libro tum hæc ipsa tum alia, quæ paullo post dicentur, collegi*. Rufinum iterum laudat cap. XV. in fine: *Hæc de Athanasio Rufinus in libris suis commemoravit*. cap. XIX. in fine: *Hæc Rufinus ab Ædesio, qui & ipse Tyri presbyter* pos-

postmodum factus est, se accepisse narrat. Hanc Frumentii Historiam ex *Rufino*, quem tamen haud nominat, sumsit etiam Sozomenus lib. II. cap. XXIV. & Theodoritus lib. I. cap. XXIII. Ex *Rufino*, ut multa alia, transiit in Menologium Græcorum, in Martyrologium Usuardinum Greveni & Molani, & postea in ipsas tabulas Ecclesiæ Romanæ die XXVII. Octobris. Socrates libro eodem cap. XXI. prope finem rursus laudat Rufinum: *Hæc Rufinus se a Bacurio didicisse scribit*. Socrates & Sozomenus Historias suas perduxerunt ad A. D. 439. quo florebant. Theodoritus suam scripsit A. D. 450. Idem Socrates initio libri II. *Rufinum* pariter citat, qui *Romanorum lingua ecclesiasticam historiam composuit*. Verum in *temporum* notatione aberrare ait in quibusdam, ad Athanasium pertinentibus, & plurima prætermittere: de quibus, uti diximus, ipsemet *Rufinus* lectorem monuerat, quæque critici plus æquo exaggerant, interque hos Valesius in Vita Socratis, & Fabricius tomo VI. pag. 119. Postmodum Socrates meliora documenta nactus, librum I. & II. posterioribus curis ex toto dictavit: at *retentis nihilominus iis, in quibus Rufinus a veritate minime aberravit*. Post hos, *Rufini* historiam, Græce scriptam, laudavit Theophanes in Chronographia pag. 19. RUFINUS. LIB. V. CAP. XI.

VI. Sed *Rufino* maximus honor accedit, quod Concilium II. Nicænum Actione I. apud Labbeum tom. VII. pag. 79. de episcopis, ab hæresi ad catholicam fidem redeuntibus, & statim recipiendis, agens, testimonium adduxerit *ex ecclesiastica Historia Rufini presbyteri Romæ*, quod est in lib. X. cap. XXVIII. Ne discedam ab Ecclesia Latina, hæc semper & *Rufinum* & ejus Historiam plurimi fecit, quam tantum non publica lectione dignam declaravit. Ejus enim *Martyrologia Rufini* libris creverunt, & præsertim *venerabile* illud & *perantiquum*, a Hieronymiano diversum, quod olim Ecclesiæ Romanæ proprium, *parvum*que appellatum, una cum Adoniano publica luce donavit Heribertus Rosvveydus. Hoc idem *martyrologium* multis in locis ex *Rufino* conflatum ostenderat Henricus Valesius in Dissertatione, quam Eusebio, ab se præclare illustrato subjecit. Neque id diffitetur V. C. Jo: Baptista Sollerius, ejusdem Martyrologii Romani *parvi* strenuus vindex, in præfatione ad Usuardum pag. XXXIV. §. 86. ubi contra Valesium & Romæ illud confectum circa A. D. 770. & *Aquilejam* a Romano Pontifice missum, ut nostrates ritui Romano se conformarent, & a Sancto *Adone* Viennensi Ravennæ ante A. D. 860. exscriptum egregie demonstrat. Quid speciatim hujus *martyrologii* auctor, quid *Ado*, quid *Usuardus*, cujus martyrologium Ecclesia Romana postmodum adoptavit, ex *Rufino* desumserint, idem *Sollerius*, aliique Hagiologi abunde indicarunt, ut jam actum agere non sit opus. Pro *Rufino* hoc tantum addo, nævos, qui ejus *historiæ* tribuuntur, plerosque a multitudine exemplarium fluxisse, nimirum ex pretio, in quo eadem historia habita est. Quare cum majoribus nostris grates *Rufino*, quod Ecclesiæ Latinæ primus omnium Christianæ historiæ fontes reseraverit, non injuriæ rependendæ, ut cum aliis recentioribus

se-

RUFINUS. LIB.V.CAP.XI. fecisse video Guillelmum Cave in Historia literaria A.D. 390. ubi, de *Rufino* disceptans, in multis errat, & præcipue dum *subleſta fide versionem* Eusebii, ab illo adornatam appellat, propterea quod multa contraxerit, multa addiderit, multa prætermiserit. Sed quum *Rufinus* hæc non ut Grammatista uni literæ adhærens sententias potius, quam verba secutus, additis & decurtatis non paucis, & monito lectore se præstitisse ingenue fateatur in prologo ad *Chromatium*, cur hæc eadem in crimen *subleſtæ fidei* a Scriptore Anglo vertuntur? Periniquum est quoque de *Rufino* judicium Huetii in Dialogo de Claris interpretibus pag. 151. Postquam enim plurima, quæ Latinam a *Rufino* conversionem adepta sunt, & postremo loco, *Eusebii Historiam*, enumerasset, asperrimis verbis & tanti viri gravitate minime dignis, sic in nostrum præclare de Ecclesia Latina deque suis ipsis Gallis præcipue meritum sæviit: *ad insaniam usque ineptivit, & extra modum profusissima verbiloquentia processit. Corruptissimis ad hæc usus est codicibus, & judicio caruit critico, quo falsa a veris discerneret*. Huetius Rufino *profusissimam verbiloquentiam* adscribit. Sed non ita censuit Gallorum eruditissimus, ut Mamertus Claudianus & ipse Gallus, vocat *Sidonium*, cujus lib. IV. epist. 11I. est illud *ut Orosius affluit, ut Rufinus* STRINGITUR, *ut Eusebius narrat*. Hoc de *Rufino* propterea dictum adnotat Jo: Savaro, quod *ecclesiasticam perstrinxit Historiam*. Sed alio id trahit Gaufredus Canonicus regularis epist. XLVIII. apud Martenium in Thesauro to. I. pag. 549. ubi hæc scribit ad Johannem Abbatem: *ut Rufinus* STRINGITIS. Sane immerito *profusissima verbiloquentia* illi imputatur, qui brevitati adeo studuit, ut *decem* libros in *novem* contraxerit. Nos *Huetio*, cui admodum juveni hæc exciderunt, opponemus Henricum Valesium, in eodem stadio *Rufini* æmulum, qui in sua egregia Eusebii editione licet presbyteri nostri versionem alicubi non amplectatur ex more novorum interpretum, qui, ut suas translationes extollant, veteres deprimunt; tamen passim *Rufini* versione suam confirmat; non raro ait, Eusebiano contextui eam commentarii vicem præstare. In summa Valesius de *Rufino* longe aliter ac Huetius sentit, de quo in præfatione ita scribit: *Rufinus, quanvis sensum potius Eusebii sequatur, quam verba, tersus est tamen, nec legentibus injucundus: ac vel eo nomine plurimum laudandus, quod ecclesiasticam Historiam primus Latinæ linguæ hominibus dedit, cujus versione ad nostram usque ætatem usa est occidentalis Ecclesia*. Immo virum insignem post editos Ecclesiæ Græcæ Historicos, de Latinæ etiam Ecclesiæ Historicis edendis atque illustrandis, *Rufino*que in primis, meditatum, nos docet Hadrianus Valesius in Vita Henrici fratris seorsim edita Lipsiæ A. D. 1680. & postmodum cum Eusebio Francofurti ad secundas Valesii curas impresso A. D. 1695. apud *Balthassarem Christophorum* Wustium pro *Henrico* Wetstenio bibliopola Amstelodamensi. En verba Hadriani, de Henrico fratre loquentis: *sacræ Historiæ Græcis auctoribus Latinos, Sulpicium Severum, Turanium* (lege Tyrannium) *Rufinum, Cassiodori Sena-*

Senatoris historiam tripartitam, Liberatum Diaconum, nonnullorum alios cum priscis membranis collatos, & opera sua emendatos, commentariisque expositos adjungere constituerat, si ei diutius vivere contigisset. Utinam contigisset! Haberet enim a suis Ecclesia Latina, unde Græcæ usquequaque non invideret, præsertim tanti viri accedentibus commentariis. Optandum, ut alius publico bono hoc præstet, quod Valesius præstare non potuit.

VII. De his, quæ occasione Canonis VI. Nicæni, a *Rufino* relati lib. X. cap. VI. viri docti ultro citroque differuerunt, ne a proposito divertar, alibi agam. Quod vero de Eusebianæ translationis præstantia, ad Græci auctoris genium explicandum aptissima, Valesius adnotavit, hoc idem alii quoque adnotarunt. Inde obscuris primigenii contextus verbis persæpe lux data, veræque lectioni nativa integritas restituta. In eo etiam Romanæ linguæ formulas, ab ingruente barbarie nondum tactas, periti, hujusmodi elegantiarum aucupes observarunt; unde factum, ut Janus Gebhardus, infra laudandus, Rufinum *stilo terso, & facundia in narrationibus perspicua*, Historiam Eusebii prosequutum pronunciaverit. Ne Valesiana exempla percenseamus, quorum ob maximam copiam, non est animus numerum inire, Scaliger, alias & ipse *Rufino* parum æquus, unum & alterum subministrabit. Itaque Scaliger in Animadversionibus ad Chronicon Eusebii num. 2084. verba ejus Græca in fine libri II. Historiæ ecclesiasticæ, non aliunde, quam ex *Rufini* translatione restituit, & Christophorsoni versionem redarguit: quod facit etiam num. 2086. locum libri III. cap. VII. examinans. At postea num. 2203. ad alium locum libri V. cap. XXI. editionis *Rufini*, hunc perinde ac Hieronymum carpit, quasi uterque Græcum sensum de Apollonio male perceperit. Tum hæc addit: *neque dubito, Hieronymum, quum illam scriberet* (in Catalogo cap. XLII.) *non Græcum Eusebii exemplar; sed Rufini interpretationem Latinam in manibus habuisse*. Itane, vir magne, Hieronymus, qui A. D. 392. Catalogum suum concinnavit, *Rufini interpretationem Latinam* post A. D. 400. conscriptam *in manibus habuit*? Pearsonius in Vindiciis Ignatianis Parte I. cap. VI. pag. 293. edit. II. hunc lapsum in Scaligero pariter, & in Valesio ad Eusebium lib. V. cap. XX. ante me castigavit. Mitto inscitiam Rhenani, qui in sua epistola Eusebio præposita, *Rufini libros duos ex Tripartita desumtos, & velut hujus esse compendium*, tradidit, quum tamen illorum auctores longe post *Rufini* obitum scripserint, a quo sua derivarunt. De *Rufino* eleganter loquente, & *thoracem* pro clypeo, in quo imago seu protome expressa est, usurpante, rursus Scaligerum consule num. 2286. Sed *Rufinum* sugillat num. 2065. & 2285. Nec tamen perdifficile esset *Rufinum* tueri. Scaligero æquior & mitior Holstenius in notis ad Acta Sanctarum Perpetuæ & Felicitatis verbis Rufinianæ versionis crebro & non sine præconio utitur ut pag. 123. 144. 155. 167. 180. 181. inque animadversionibus ad Martyrologium pag. 257. editionis Parisiensis. Holstenio consonant critici

RUFINUS. LIB.V.CAP.XI. insignes, eximiæ sibi laudi tribuentes ad Rufinianæ Historiæ contextum illustrandum haud perfunctoriam operam impendere. Hos inter excellit Janus Gebhardus in *Crepundiis*, seu juvenilibus curis, ut vocat, quas Hanoviæ edidit typis Wechelianis A. D. 1615. in 4.° & nuper Jo: Hermannus Schminckius iterum Marpurgi edendas curavit in Syntagmate critico variorum. In his enim *Crepundiis* Gebhardus sæpenumero Historiam Rufinianam ad membranas Palatinas & Gruterianas castigatissimas emaculat, lib.I. cap.II. v. VI. VIII. XI. XVI. lib. II. cap.VI. VIII. lib. III. cap. VI. & XXI. Rursus id facit in Antiquis lectionibus Herbonæ primum impressis A.D. 1618. in 8.° & a Schminckio recusis, nempe lib. I. cap. IV. & XXV. Idem fausto omine præstitit Barthius in Adversariis lib.I. cap.IV. lib.IV. cap. XV. lib.XXV. cap. I. & fusius lib.XXIX. cap.XI. Etiam Thomas Reinesius in Variis lectionibus lib. I. cap. IV. Nec tacendi Geverhartus Elmenhorstius & Jo: Savaro, qui Arnobii & Sidonii loquendi modos cum Rufiniana Historia committentes illustrant, ille in notis ad lib. I. pag. 20. alter ad lib. I. epist. V.

VIII. Labore delassatum ferme in *Rufini* laudibus colligendis, hic me sistit Sanctus Gelasius Pontifex. In Decreto enim, quod condidit in Concilio Romano LXX. Episcoporum cap. IV. Eusebii Historiam a Rufino conversam apocryphis adnumeravit: *Historia Eusebii Pamphili apocrypha*. Miror Henricum Valesium, ingenio & eruditione præstantem, in notis ad Eusebium lib. VI. cap. XIV. genuinum hujus vocis *apocryphi* sensum non assequutum. Æque ac Valesius assequuti non sunt *Pearsonius*, *Caveus*, aliique, a me olim expensi in Antiquitatibus Hortanis lib. III. cap. III. §. III. unde aliqua huc transferam. Apud veteres Patres *apocrypha* ea vere sunt, quæ *canonicis* opponuntur. Hinc Annalium parens Baronius A. D. 31. §. LX. *apocrypha* esse ait *quasi non hagiographa*, *non tamen*, *ut ea* (Gelasius) *ab Ecclesia omnino proscribat*. Augustinus tradit lib.XV. cap.XXIII. de Civitate Dei, ea denotari *nomine apocryphorum*, quæ *ab auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt*. Duplex enim erat Scriptura, *canonica*, cujus auctor Spiritus Sanctus, & *apocrypha*, cujus auctor homo solus. Illa publice in Ecclesia, hæc non ita, legi poterat. Quare librum *apocryphum* esse, idem censetur, atque auctoritate carere, qua *publice* in *Ecclesia*, ut *canonica* leguntur, legi possit. Duplicis etiam generis apocrypha Gelasius enumerat, *orthodoxorum*, & *hæreticorum*. Hæc omnino rejiciuntur, illa canonicis opponuntur, & publica tantum, ob nævos quosdam, in Ecclesia lectione privantur. Exstat enim Canon apud Ferrandum in Breviario num. 238. *ut præter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur*. Ita quoque sentit Petrus de Marca lib. III. cap.I. §. VII. de Concordia, & Petrus Franciscus Chiffletius ad Vigilium Tapsensem pag. 147. Hæc ostendunt, Eusebii Historiam publica tantum in Ecclesia lectione per Gelasium privari, dum *apocrypha* declaratur: in quem censum ob suos nævos veniunt Lactantius, Severus Sulpicius, Commodianus, Arnobius, Clemens

Alexan-

Alexandrinus, aliique præstantissimi auctores. Immo Gelasius cap. III. quod est *de opusculis recipiendis*, non solum Eusebii Historiam, sed & Chronicon a Hieronymo translatum, & auctum, *propter rerum*, ut ait, *singularum notitiam, quæ ad instructionem pertinent, usquequaque renuendos*, a se non dici, palam testatur. His refellitur Beati Rhenani impudentia in epistola, Eusebio *Rufini* præfixa, ubi Gelasium, ait, interdicere nobis voluisse Eusebii lectione, *vel ab aliquo asino adjectum ejus decreto, Historiam Eusebii apocrypham* esse, vel tandem Gelasium, sibi ipsi contrarium, improbare librum alibi a se probatum. Hæc Rhenanus perperam scripsit, vero sensu *apocryphorum* non intellecto. Libros tamen duos, quibus Eusebium *Rufinus* prosequitur, ab Ecclesia Romana Catalogo recipiendorum adscribi, testis est Hincmarus Remensis, a me superius adductus; unde refellitur Algerus in libro de Misericordia & justitia cap. LII. apud Edmundum Martenium in Thesauro to. v. pag. 1045. ubi quod *Rufinus* refert de pueris ab Athanasio puero baptizatis, propterea improbat, quod Rufini *Historia Ecclesiastica minus judicatur authentica*. Sed non ita censuit Sanctus Gregorius Magnus, qui in Regesto lib. IV. epist. XXXI. ad Mauricium Augustum *Rufini* Historiam, ut *authenticam*, & generatim receptam his verbis laudavit: *Ecclesiastica quoque testatur Historia, quia quum piæ memoriæ Constantino Principi, scripto oblatæ accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit, & eosdem, qui accusati fuerant, episcopos convocans, in eorum conspectu libellos, quos acceperat, incendit &c.* Locus est apud *Rufinum* lib. x. cap. II. quem innuit etiam Johannes Diaconus in Vita magni Pontificis cap. III. Quanta vero fuerit apud omnes hujus Rufinianæ Historiæ æstimatio, manifestius adhuc reddunt plurima illius exemplaria per omnem Europam olim diffusa, quorum non pauca in variis bibliothecis etiamnum supersunt. Ut a nostratibus incipiam, bibliotheca Ecclesiæ principis in municipio Sancti Danielis elegantem Rufinianæ Historiæ codicem servat. In tabulario Canonicorum Civitatis Fori-Julii alius exstat egregius codex membraneus in folio, complectens Historiam *Rufini*, & etiam *Victoris episcopi Patriæ Vitensis de persecutione Vandalica*, quibus accedunt *Hieronymi & Gennadii* Catalogi cum Regula Sancti Pachomii. Quatuor alios in bibliothecis Patavinis exstantes recenset Jacobus Philippus Tomasinus pag. 7. 17. 45. 76. Sunt in Ecclesia episcopali, apud Canonicos regulares Sancti Johannis in Viridario, in Cœnobio Sanctæ Justinæ, & apud Eremitas Augustinianos. Duos memorat Bernardus Montefalconius in Diario Italico pag. 377. & 392. Primum in Abbatia Florentina, alterum in Fesulana. Duos Romæ pariter servant plutei Vaticani num. 1978. & 5089. Alium Bibliotheca etiam Capranicensis. Valesius in testimoniis, suæ editioni pro Eusebio præfixis, laudat codicem Ecclesiæ Parisiensis ante 800. annos exaratum: quem, aut alium, in notis ad lib. IV. cap. XXII. & ad lib. VIII. cap. I. & XVI. in subsidium adducit, & *vetustissimum* vocat. In Catalogo codi-

RUFINUS. LIB. V. CAP. XI.

cum MSS. Angliæ to. II. pag. 21. & 25. enumerantur Wigorniensis 872. & Sarisberiensis 1001. His alius adjungatur cœnobii Einsidlensis, cujus indicium debeo amplissimo Archiepiscopo Ephesiorum Dominico Passioneo, Sanctæ Sedis Apostolicæ Apocrisario apud Rempublicam Helvetiorum. Georgius Colvenerius in notis ad librum II. cap. XXII. §. 2. de *Apibus* pag. 33. citat suum veterem codicem MS. Historiæ Rufini, ubi legitur lib. III. cap. I. *Bartholomæum* Apostolum *in Indiam interiorem* pro *citeriore* ivisse, ut ibidem habet Cantipratanus pag. 244. Edmundus Martenius in Itinerario I. Parte II. pag. 208. alios *Rufini* codices MSS. superesse ait in Abbatia Cambronensi monachorum Cisterciensium in episcopatu Cameracensi.

IX. Jam tandem *Rufini Historiæ* editiones, typographicis formis expressas, percurramus. *Prima* debetur *Johanni Philippo de Lignamine* Messanensi Xysti IV. summi Pontificis Archiatrorum comiti, equestri dignitate ornato ab eo, quem ipse, Pontificis commissarius apud Velitras & Vallem montium exceperat, Ferdinando Siciliæ Rege, & *terræ citra Pharum*, quo nomine Regnum alterum Apuliæ, Neapolitanum vulgo dictum, Ecclesia Romana appellare consuevit. Idem *Johannes Philippus* ex officina impressoria, quam Romæ in ædibus suis instruxerat, Historiam Eusebianam, a *Rufino* translatam, deque suo auctam, vulgandam curavit A. D. 1476. Inscriptio, quæ non, ut alias in prima pagina, sed post Lignaminei ad Xystum pontificem nuncupatoriam epistolam, legitur, hæc est: *Liber Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii Cæsariensis, quam* BEATUS *Rufinus presbyter de Græco in Latinum transtulit*. In fine operis in forma *folii* adscribuntur hæc verba: *millesimo* CCCCLXXVI. *die* XV. *Maii P. M. Sixti quarti anno ejus quinto completum est hoc opus*. In epistola Xysto IV. Historiam nuncupans, eum laudat *quod inter paucos admodum Principes Italiæ, ingeniis faveat, viros literatos & doctos honoribus & præmiis dignis attollat & nutriat, in quem omnis eruditorum turba suspirat & clamat*. Ait se post plurima, suo jussu typis impressa, & eidem Xysto dicata, animum convertisse ad Historiam, & ab hac Rufiniana auspicatum. Editio paucis obvia, quam, ut vetustissimam laudat merito Janus Gethardus, est elegans, literis tamen paullo crassioribus, & syllabis, ex sæculi genio sæpe contractis. Copula & vulgari numero septenario ferme respondet, quomodo in Mss. a sæculo XI. interdum occurrit. Vide Mabillonii rem diplomaticam pag 423. & 429. edit. II. & Jo. Michaelem Heineccium in Syntagmate de sigillis pag. 219. quibus adde auctores Adnotationum ad Jo. Boccatii Decameronem pag. 94. & Leonardum Salviatum in Animadversionibus suis de Lingua Italica to. I. lib. III. cap. VIII. IX. X. Adstipulatur lapis Basilicæ Sancti Paulli in Via Ostiensi apud Margarinum pag. XIX. num. 252. Charta est nitida, solida & magna, cujus margine amplo & spacioso totius contextus forma circumquaque vallatur. Typographi juniores, in aliis ceteroqui non paucis supra seniores illos præstantes, certe hanc splendi-

splendidam & magnificam imprimendi formam dedidicerunt, vel assequi nolunt. Hujus editionis singulis libris *capitula* præfiguntur, quæ alii *titulos* vocant, ex quibus lectores quid in libris tractetur, uno quasi intuitu agnoscunt. Hoc ab Eusebio ipso, non ab alio, factum observat Valesius in notis ad caput I. libri I. *Rufinum*que in suo exemplari eadem reperisse: idque apparere ex MSS. *Rufini* codicibus, quorum unum, ut jam dixi, ante 700. annos descriptum penes se habuit. Hæc ostendunt Lignamineum quoque suam editionem ex vetusto codice expressisse. De hujusmodi titulis egi lib. III. cap. I. §. v. *Primam* hanc Eusebii Rufiniani editionem, per Lignamineum curatam, tanti omnes fecerunt, ut vix edita, statim distracta fuerit. Hoc inde fit palam, quod mox eodem anno *rursus* illam *iterari* oportuerit iisdem notis & signis, quibus prior in lucem prodierat, si unam epistolam nuncupatoriam & librum primum excipiamus, qui novos plane typos subiit, ut eam cum priore conferenti patebit. *Secundam hanc editionem*, a priori perparum diversam, Lignamineus apparere voluit in nomine Guillelmi de Estoutavilla episcopi Ostiensis, S. R. E. Cardinalis Rotomagensis nuncupati, quo dignum opus, prædicat, ex *rerum gestarum cognitione*, *&* *auctoris præstantia*, *& quoniam disciplinam ecclesiasticam sapit*. Cardinali, quem laudat a reparatis templis Sancti Augustini, & Sanctæ Mariæ majoris, quinque millia diversorum auctorum volumina *in hanc usque diem* (xv. Maii 1476.) suo jussu impressa significat. Inter hæc speciatim nominat opuscula Sixti IV. *de Sanguine Christi*, *de potentia Dei*, *& de futuris contingentibus*. Ceteros auctores ab eodem excusos, quos ego observaverim, in gratiam bibliophilorum hic obiter adnotabo.

1. Iliados Homeri libri III. IV. V. XIII. XVIII. XIX. latino carmine expressi a Nicolao de Valle, & a Lælio patre vulgati. *Romæ in domo Jo. Philippi de Lignamine* 1474. in 4°.

2. Terentii Comœdiæ instar prosæ in 4°.

3. Joh. Philippi de Lignamine Chronicon Summorum Pontificum Imperatorumque 1474. in 4°.

4. *Il Pungilingua di Domenico Cavalca da Vico Pisano* 1472. in folio.

In præfatione ad Matthæum Marci Abbatem Sancti Placidi, ait, se a biennio quo Romæ moratur, subsequentes libros edidisse.

Quintilianum.
Suetonium.
Leonem.
Lactantium.
Ambrosium de officiis.
Laurentii Vallæ elegantiam.
Horatii opuscula.

5. Probæ cento cum opusculis Philippi Dominicani. Romæ, apud Philippum de Lignamine 1481. in 4°.

6. Dell'

6. *Dell' Immorlalità dell' anima, dialogo di Frate Jacopo Canfaro Domenicano. Romæ* &c. 1473. in fol.

7. Flavii Blondi Italia & Roma instaurata. *Romæ* &c. 1474. in fol.

8. Epistolæ magni Turci, editæ a Laudivio equite Hierosolymitano. *Romæ* &c. 1473. in 4°.

Tertia Eusebii editio, pariter elegans, geminam subsequuta, quæ una tamen censeri potest, alium medicum, auctorem habuit, Johannem Schallum Herosfeldensem, cujus cura & typis Mantuæ prodiit A.D. 1479. in folio, Romana editione ignorata. Eam Schallus dicavit Friderico Gonzagæ Mantuæ Marchioni, in fine operis hoc epigrammate adjuncto:

Transtulit Ausonias istud Rufinus ad aures
Eusebii clarum Cæsariensis opus.
Schallus Joannes celebri Germanicus arte
Ære premit, Mantus Principe Fæderico.
Quum datus est finis, referebat Julius annos
Mille quater centum septuaginta novem.
Hunc eme qui docti nomen, qui limen Olympi
Quæris. Habet præsens munus utrumque liber.
Hinc cæleste bonum sanctosque docebere mores,
Et prodesse magis lectio nulla potest.

Quarta editio lucem vidit Parisiis, typis Petri Lovet A. D. 1497. in 4. *Quinta* editio in forma folii minoris, typis quos *Gothicos* vocant, & tacito nomine artificis, facta est Argentinæ A.D. 1514. cum Bedæ Historia Ecclesiastica gentis Anglorum. Hanc, ut rarissimam, & sibi non visam memoravit Petrus Franciscus Chiffletius in notis ad Bedæ & Fredegarii concordiam pag. 319. apud quem Johannes Gravius eam Bedæ editionem, depravatissimam & mendosissimam vocat. *Sexta* editio debetur *Gaufrido Boussardo*, Theologo Parisiensi. Hic enim Argentinensem Eusebii editionem Bedæ adnexam quum immensis erroribus scatere deprehendisset, ab se recognitam denuo vulgandam curavit *Parisiis* in 8. sed sine typographi nomine & temporis nota, nuncupavitque Stephano Poncherio Senatus Galliarum Præsidi & postea Parisiensium antistiti. Mox eodem typorum genere, ac superior prodiit, *Lugduni*, apud *Benedictum Bonnyn* A. D. 1523. & 1533. in 8.° *Boussardus* in præfatione ad Poncherium ait, se hanc Historiam quum *jam apud bibliopolas perinde ac non exstaret, nusquam reperiri* videret, imprimendam curasse diligentissime castigatam. *Etsi enim*, inquit, *superioribus annis impressa fuisset* (Argentinæ A. D. 1514.) *mendæ tamen, quibus abunde respersus erat codex, quum in notis, signis & punctis, tum in ipsis vocabulis & integris sententiis, plerosque literarum amantes jure ab ejus lectione deterrere poterant, & legentes non parum offendere. Quare ipse Boussardus multis exemplaribus & archetypis, quos ex variis bibliothecis conquisierat, eam castigavit & emendavit, quam potuit accuratissime, non sententias modo, sed singulas pene syllabas*. In *Rufini* ver-

versione laudat *fermonis culturam, quæ tanta est, ut quum Græca sit Historia, mirum sit tantam in vertendo venustatem servasse Rufinum. Rufinus etiam Aquilejensis presbyter, utriusque linguæ peritissimus Græcum Eusebium Latinum fecit, jacentemque nostrorum auribus contradidit. Nec id modo sed & novem illius, duos posteriores addidit libros, partim ex majorum traditionibus, partim ex his, quæ rerum experimento didicerat, ab se pari cultura compositos.* Tot labores a *Boussardo* exantlatos non inconcinne laudavit *Publius Faustus Andrelinus* Foro-Liviensis poeta laureatus. Ejus carmen adscribo. RUFINUS. LIB.V.CAP.XL

Inclyta si quæris Sanctorum gesta virorum,
Omnia tam cultum scripta volumen habet.
Obsita quæ fuerant, magnoque oppressa veterno,
Boussardi poliit lima diserta mei:
Boussardi æternos digni vixisse per annos,
Quo reliqua e turpi vindicet acta situ.
Et positum est cunctis certo caput ordine rebus,
Ut facilis brevius semita pandat iter.
Quid non longa dies multis oblitterat annis?
Sed nihil est, quod non sedula cura novet.

Hanc *Boussardi* editionem iterum expressit *Parisiis Franciscus Regnault* A. D. 1525. in 8.° Hæc *septimæ* editionis loco esse potest. *Octavam* editionem accuravit Beatus prænomine, non merito, Rhenanus *Basileæ* apud *Joh. Frobenium* A. D. 1523. in folio. Totam libri inscriptionem adponam: *Auctores Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii Pamphili Cæsariensis libri* IX. *Rufino interprete, Rufini presbyteri Aquilejensis libri duo, recogniti ad antiqua exemplaria Latina per Beatum Rhenanum. Item ex Theodorito episcopo Cyrensi, Sozomeno & Socrate Constantinopolitano libri* XII. *versi ab Epiphanio Scholastico, adbreviati per Cassiodorum Senatorem, unde illis Tripartitæ Historiæ vocabulum; emendati & hi multis locis, additis passim Græcis epistolis plerisque Synodorum ac Imperatorum e tomis Theodoriti, cum & Latinæ versioni ex his succurratur, tum ut velut monimenta quædam Christianæ antiquitatis conserventur, & habeat lector φιλέλλην quod non sine fructu conferat.* Rhenanus passim notulas suas margini adscripsit. *Octavam* hanc editionem *Frobenius* A. D. 1528. in folio, abjectis Rhenani præfationibus iteravit: quod tamen minime factum in editione III. a Rhenano recognita *Basileæ* pariter apud *Frobenium* A. D. 1539. in folio. Huic editioni quæ *decima* est, accessit Victor Vitensis de Persecutione Vandalica, & liber V. Theodoriti, conversus a Joachimo Camerario. Eandem expressit Galeotus a Prato *Parisiis* A. D. 1541. in folio. Deinde inserta fuit tomo III. Operum Eusebii Latine editorum *Basileæ* apud Henricpetrum A. D. 1542. in folio. Ex *decima* Rhenani editione *undecima* facta est Antuerpiæ apud Joh. Steelsium A. D. 1548. tom. II. in 8.° addita Vita Constantini, interprete Joh. Portesio, & Theodoriti

RUFINUS. LIB.V.CAP.XI. doriti Historia. Huic *decimam tertiam* subjungamus cum brevibus scholiis Johannis Jacobi Grynæi tomo II. eorumdem Eusebii Operum Basileæ pariter editorum apud Henricpetrum A. D. 1570. in folio, ubi tamen liber x. est ex versione Johannis Christophorsoni, liber vero xI. ex Rufino. Eusebii Historia a Christophorsono Latine reddita cum ceteris Historiæ Ecclesiasticæ conditoribus prodiit *Lovanii apud Servatium Sassenum* A.D. 1569. tomis duobus in 8.° *Coloniæ apud Arnoldum Birckmannum* A.D. 1570. in folio, cumque Scholiis Johannis Curterii, & duobus libris Rufini *Parisiis apud Nicolaum Chesnau* A. D. 1571. in folio. Ceterum post has xv. editiones Historiæ Ecclesiasticæ, Scriptores Græci, ex interpretatione Wolfgangi Musculi, prodierunt *Basileæ* non semel *apud Frobenium* A. D. 1549. 1554. 1557. in folio, ubi post Eusebium de Vita Constantini exstant libri II. Historiæ Rufini. Hos tamen Johannes Dadræus rejecit ab Eusebii operibus, quæ Latina edidit *Parisiis apud Michaelem Sonnium* A.D. 1581. in folio, usus versione Christophorsoni, & Scholiis Curterii. Musculi editio varie aucta, & chronographia Abrahami Bucholzeri exornata prodiit *Basileæ apud Sebast. Henricpetrum* A.D. 1611. in folio. Postmodum Renatus Barreus Rufini librum x. & xI. a ceteris avulsum, inseruit ejus opusculis Parisiis apud Sonnium A. D. 1580. in folio. Eusebianam Rufini Historiam in linguam Italicam vertit Benedictus Ægius Spoletinus. In Teutonicam transtulit Caspar Hedion, Argentorati excusam apud Johannem Hervagium A.D. 1545. in folio.

CAPUT XII.

I. *Rufini historia eremitica.* II. *Aliquando Hieronymo adscripta.* III. *Rufinus enarrat alterius, non suam historiam itinerum per solitudines monasteriorum Ægypti.* IV. *Is est Petronius Bononiensis, non alius.* V. *Idem multis rationibus comprobatur.* VI. *Deque hoc difficultates tolluntur.* VII. *Cur opus Hieronymo adscriptum.*

I. AB ecclesiastica ad eremiticam *Rufini* Historiam recensendam devenimus. Antiqui & juniores, qui de re literaria commentarios ediderunt, eam ob difficultates, quibus involvitur, vix tactam, & ne leviter quidem excussam præteriisse comperiuntur. Hujusmodi opus *Rufinus* quum Historiam suam scriberet, sub manu habere se innuit lib. xI. cap. Iv. Etenim Sanctorum Patrum, quos in Nitriæ eremo florere cognoverat, facta mentione, obiter ait, se *proprio opere* fusius eorundem gesta enarraturum: *verum si singulorum mirabilium gesta prosequi velimus, excludimur a proposita brevitate, maxime quum* HÆC NARRATIONEM PROPRII OPERIS *mereantur*. Istam postmodum *narrationem proprii operis* a Rufino seorsum confectam, ex Hieronymo perspicue intelligimus, qui in epistola XLIII. ad Ctesiphontem, monachorum

rum Vitas a *Rufino* descriptas sugillat his verbis: *hujus* (Evagrii) *libros* (sententiarum) *per Orientem Græcos*, &, *interpretante discipulo ejus Rufino*, *Latinos*, *plerique in Occidente lectitant*. QUI (Rufinus) LIBRUM *quoque* SCRIPSIT, *quasi* DE MONACHIS, *multosque in eo enumerat*, *qui nunquam fuerunt*. Hunc locum subobscurum infra explicabo, ad quem critici hærent, quasi Hieronymus, eos traderet a *Rufino* enumerari, qui nunquam fuissent in rerum natura; quum tamen ad unum omnes certo certius fuisse constet. Prosequitur Hieronymus: & *quos fuisse scribit*, *Origenistas ab episcopis damnatos*, *esse non dubium est*, *Ammonium videlicet* & *Eusebium*, & *ipsum Evagrium*. *Or quoque* & *Isidorum* & *multos alios*, *quos enumerare tædium est*. *Et juxta illud Lucretii* (lib. IV. v. 19.)

Et veluti pueris, *absynthia tetra*, *medentes*
Quum dare conantur, *prius oras pocula circum*
Contingunt dulci mellis flavoque liquore.

Ita ille (Rufinus) *unum Johannem* (Eremitam) *in ipsius libri posuit principio*: *quem* & *catholicum*, & *sanctum fuisse non dubium est*, *ut per illius occasionem ceteros*, *quos posuerat hæreticos*, *ecclesiæ introduceret*. Ad hæc Hieronymus alia *Rufini* opera vellicat, ob *Evagrium*, *Xystum*, *Pamphilum*, & *Origenem*, ab ipso Latinis auribus accommodatos. Quare nullo modo ambigi potest, quin *Rufinus* de *Monachis*, seu *Vitis Patrum* scripserit, non quidem, ut *interpres*, sed ut primarius quodammodo *auctor*, contra ac *Erasmus* existimavit in notis ad Hieronymi Epistolam ad Ctesiphontem, ubi suopte arbitrio *Evagrium Ponticum* totius operis conditorem, *Rufinum* interpretem, fecit. Verum & alii eruditi viri has *Vitas Patrum*, quæ *Rufini* sunt, *Evagrio* tribuerunt. Horum sententias recenset Heribertus Rosvveydus in prolegomeno IV. pag. XVII. Historiæ eremiticæ editionis II. Plantinianæ A. D. 1628. cujus librum II. constituit idem *Rufini* opus de *Monachis* seu *Vitis Patrum*, adstipulantibus etiam antiquis codicibus Mss. compluribus, ut Audomarensi optimæ notæ apud Rosvveydum, prolegomeno XXIV. pag. LXXVII. Item aliis apud Henricum Gravium in notis ad epistolam Hieronymi ad Ctesiphontem: quibus unum adjungo ex Bibliotheca Bigotiana pag.20. qui nunc est in regia Parisiensi. Ad hæc ipsemet *Rufinus* cap. XXIX. pag. 482. se ejusdem libri II. de Vitis Patrum scriptorem perspicue prodit. Nam loquens de *Macario* Alexandrino, lectorem eo mittit, ubi ante de illo scripserat, nimirum ad suam Historiam Ecclesiasticam. Sunt verba ejus: *sed* & *multa*, *ut diximus*, *alia*, *de operibus Sancti Macarii Alexandrini mirabilia feruntur*, *ex quibus nonnulla in undecimo libro Ecclesiasticæ Historiæ inserta*, *qui requirit*, *inveniet*. Inveniet autem in libro XI. cap. IV. quæ desunt in hoc libro II. de *Vitis Patrum*, videlicet.

1. De cœco illuminato, qui pulvere ex cella Macarii deterso, & aqua putei, quo bibere consueverat, macerato, oculos tinxit.

RUFINUS. 2. De leænæ catulis visu donatis.

LIB. V. C. XII. Postremo loco ad confirmandum, hujus libri scriptorem esse *Rufinum*, illud accedit, quod statim a præfatione, initium operis illud est, quod Hieronymus epistola ad Ctesiphontem, esse adnotaverat in libro, cujus Rufinum auctorem facit, vita nimirum Sancti Johannis Eremitæ: *unum*, inquit, *Johannem in ipsius libri posuit principio, quem & catholicum & sanctum fuisse non dubium est*. Atque hinc apparet, quam spisse erraverit Johannes Martianeus in notis ad eundem locum Hieronymianæ epistolæ tom. IV. Operum pag. 476. ubi verbis jam adductis *Johannem Chrysostomum* designari credidit. Hoc certe credidit inconsulto Rufino, qui a *Johanne Lycopolita*, non a *Chrysostomo*, *Constantinopolitano Episcopo*, initium libri auspicatur. Cur enim monachorum agmini episcopum præposuisset? Idem *Rufinus* de reliquis subinde agit, de quibus Hieronymus, ab eo in libro suo agi, scripserat. Hi, secundum Hieronymi ordinem, sunt.

1. *Ammonius*, *Eusebius*, & *Euthymius* cap. XXIII. pag. 478.
2. *Evagrius Ponticus* cap. XXVII. pag. 479.
3. *Or* sive *Hor* cap. II. pag. 457.
4. *Isidorus* cap. XVII. pag. 475.

Tot ergo tantisque caussis suadentibus certissimum fit, Historiam monachorum, quam Rufino Hieronymus tribuit, hanc eandem omnino esse, quæ nunc apud Rosvveydum constituit librum II. Historiæ Eremiticæ de Vitis Patrum. Quidquam enim luculentius, quidquam fortius & disertius, pro certo & legitimo libri scriptore Rufino evincendo, excogitari vix poterat. Nec sane minori argumentorum apparatu & pondere ad id demonstrandum opus erat, ob dubia nobis ex ipso Rufini libro adversantia: quorum vim plerique omnes haud aliter se declinare posse censuerunt, quam si eundem librum Rufino abjudicarent, vel Rufinum interpretem tantum, non conditorem assererent. Hinc alii *Palladio* eum tribuerunt. Alii *Evagrio* episcopo Antiocheno, ut Martinus Delrius in notis ad Octaviam tragœdiam, Senecæ adscriptam pag. 552. Alii denique post Erasmum *Evagrio Pontico*, ut Conradus Gesnerus in Bibliotheca, Georgius Wicelius in epistola ante Historiam Divorum, Johannes Molanus in cap. XIII. de Martyrologiis, Goldastus in notis ad Valerianum Cemeliensem de Bono disciplinæ pag. 89. & Baronius in notis ad dies XV. & XVII. Januarii, & XXVII. Martii. In Annalibus etiam A. D. 393. §. XXIX. & XXXV. A.D. 394. §. XX. & alibi sæpenumero. Nec desunt codices Mss. qui *Postumianum* monachum libri auctorem faciant. Singulas horum sententias diligenter excussit Rosvveydus in prolegomeno IV.

II. Sed nulla ex XX. ipsius operis editionibus, ab eodem viro docto enumeratis, alium auctorem, quam *Hieronymum* præfert: qui hoc pacto ejus Historiæ, quam sugillaverat in epistola ad Ctesiphontem, auctor evasit, adstipulante Johanne Trithemio in Catalogo cap. C. ubi hunc

hunc librum *de Vita Patrum*, incipientem : *Benedictus Deus*, Hieronymi esse tradidit. Hinc Rosvveydus, tot sententiis, *Rufino* nequaquam faventibus, haud parum vexatus, tandem illuc animo inclinat prolegomeno IV. §. X. pag. XXVIII. ut *Rufinum* non primarium libri *auctorem*, sed *interpretem* credat. Hunc vero duas ob caussas proprium nomen non adscripsisse comminiscitur. I. quod non auderet nomine suo librum exstrudere, quo nonnulli Origenistæ continerentur. II. quod non tam esset libri conditor, quam merus interpres, quum pene omnia in illo narrata, apud *Palladium* & *Heraclidem* legerentur. Quare alterntrum, vel quempiam alium, suppresso nomine, illum Græce edidisse arbitratur, quem *Rufinus* postea in Latinum sermonem transtulerit. Ita ferme Rosvveydus. Verum his facile obviam itur. Utraque Historia, tam *Palladii*, quam *Heraclidis*, quæ unum sunt, non ante sed post *Rufini* obitum in lucem prodiit. Hoc inde manifeste evincitur, quod in utraque *Rufinus* memoratur, utpote homo, qui jamdudum floruerit. Non ergo is hanc eandem *Historiam*, post se editam & concinnatam, interpretari ullo modo potuit. Editam vero fuisse A. D. 420. ipsemet *Palladius* auctor diserte nos docet in præfatione ad Lausum, ubi ait, se *anno vicesimo Episcopatus*, *vitæ suæ quinquagesimo tertio* ad scribendam *Historiam* suam Lausiacam animum adpulisse. Atqui *Palladius* A. D. 400. ad episcopatum Helenopolitanum adscendit, & mense Majo ejusdem anni interfuit Concilio Constantinopolitano, in quo Antoninus Ephesi episcopus de simonia accusatus est. Adi Tillemontium tomo XI. in *Palladio* Articulo VI. pag. 514. *Rufinus* autem decennio ante vulgatam *Palladii* Historiam ad plures migraverat, ut postea videbimus. Ad hæc apud Hieronymum in epistola ad Ctesiphontem *Rufinus* male audit, non ut *interpres*, sed ut primarius *conditor* Historiæ monachorum. Ex his liquet, quantopere fallatur Rosvveydus alium, quam *Rufinum*, libri auctorem constituens. Ergo alia via nobis ineunda, ut omnes difficultates, quæ nec paucæ, nec parvæ sunt, e medio tollamus. Istud vero accurate fieri non poterit, nisi eas ex ipso *Rufini* libro petitas ad examen revocaverimus: quod Rosvveydus præstare neglexit.

RUFINUS. LIB. V. C. XII.

III. Itaque scriptor libri de *Vitis Patrum*, quem nos, cum Hieronymo, *Rufinum* omnino esse contendimus, testatur in prologo, inque ipso operis contextu, se describere *Historiam itinerum*, quæ diversis temporibus is, qui in libro loquitur, per solitudines monasteriorum Ægypti ante susceperat, & rerum seriem, quas propriis oculis viderat, suisque auribus hauserat. Jam vero ex primo libri capite planum fit, *Rufino* ea convenire non posse, quæ de Sancto Johanne Lycopolita ibidem narrantur. Quandoquidem Rufinus, uti dixi lib. IV. cap. II. post A. D. 385. quo *Theophilus* Cathedram Alexandrinam inscendit, nunquam fuit in Ægypto. At contra qui loquitur in Historia lib. II. cap. I. pag. 457. una cum Sancto Jo: Lycopolita in Thebaide versabatur sub finem A. D. 394. se de *Hierosolymis ad eum utilitatis & profectus animæ*

RUFINUS. LIB.V. C.XII. *caussa* venisse testatus, dum *Theodosii Magni* de *Eugenio* tyranno victoria *Alexandriæ* nunciata est. Atqui *Rufinus* hoc tempore, non in *Ægypto*, neque in *Thebaide*, sed *Hierosolymis* aderat, interque se altercantibus Johanne urbis episcopo, Epiphanio & Hieronymo, ipse Johannis partes fovebat, ut dixi lib. IV. cap. III. Neque hic finis difficultatum. Qui enim ea eundem Sanctum virum *Johannem* Lycopolitam accesserant, *septem* numerabantur, quorum *unus*, *ceteris adolescentior*, erat dignitate *Diaconus*, reliqui Laici. Hic & *Diaconus* & *adolescens*, quem præ modestia latere volentem, *Sanctus Johannes* detexit, ab eo, qui loquitur in Historia, mihi diversus non est. Sed de hoc postmodum. *Rufinus* certe A. D. 394. neque *adolescens*, neque *Diaconus* dici poterat, quem Epiphanius in epistola ad Jo: Hierosolymitanum hoc eodem A. D. 394. scripta, non diu post Pascha, semel atque iterum *presbyteri* nomine appellat. Quod ad alios pios viros, in Historia memoratos attinet, itinerum auctor duobus sociis stipatus beatum *Apollonium* ab se visum ait, *annorum fere octoginta* cap. VII. pag. 460. Eundem LV. annos natum dicit, *Juliano Augusto*, qui A. D. 361. imperare cœpit, interiitque A. D. 363. Quare itinerum auctor *Apollonium* allocutus est circa A. D. 388. *Rufino* procul in Palæstina morante. Idem itinerum auctor cap. XXIII. pag. 478. quo tempore *Ammonium*, *Eusebium*, & *Euthymium* invisit, *Dioscorum* illorum fratrem, *Hermopoleos Episcopum* vocat. Atqui A. D. 390. is nondum erat *Episcopus*, ex Tillemontio in Theophilo Alexandrino tom. XI. Artic. III. pag. 447. adeo ut itinerum auctor ante hunc A. D. 390. *Ammonium* convenisse dicendus non sit. Idem porro *Dioscorus* A. D. 394. erat *Episcopus*. Tunc enim die XXIX. Septembris subscripsit Concilio Constantinopolitano apud Labbeum tom. II. pag. 1151. Rursus itinerum auctor cap. XXVIII. pag. 479. de *Evagrio*, tanquam de monacho, tunc fama notissimo, sermonem instituit. *Evagrius* tamen Ægyptiam solitudinem ante A. D. 382. haudquaquam intravit, obiitque A. D. 399. Ait etiam auctor, Evagrium *pane penitus abstinuisse*, quem, teste Palladio ejus discipulo, cap. LXXXVI. pag. 764. non comedit, nisi post A.D. 397. Denique de *duobus Macariis* loquitur cap. XXVIII. pag. 479. Sed velut de monachis ab se minime visis, utpote extinctis antequam ipse in Nitriam veniret. Prior obierat circa A. D. 390. Alter circa A. D. 395. *Rufinus* contra, semel, iterum, & tertium se utrumque *Macarium* novisse testatur. Eum vide lib. II. in Hieronymum, & in Historia lib. XI. cap. IV. & VIII.

IV. Hæc fuse prosequi oportuit, ut nostræ sententiæ fundamenta substrueremus; unde, sicut, vel uno Hieronymo, instar omnium teste, constat, *Rufinum* libri scriptorem, sic pariter constat, itinerum & rerum, quæ in libro exponuntur, auctorem, ibidem loquentem, non esse *Rufinum*, sed omnino alium, tunc in Ægypto versatum, dum *Rufinus* in Palæstina degebat. Quare alius erit nobis *libri scriptor*, alius *rerum*

scrip-

scriptarum auctor. Scilicet *Rufinus* alterius itineribus describendis manum & calamum commodavit; unde pariter contigit, ut ore alieno in libro suo loquente, suam Historiam, non ut opus proprium, sed plane alienum laudaverit. Ergo liber ad duos pertinet, ad libri scriptorem, & ad rerum in illo narratarum auctorem. Hinc ei neuter suum nomen adposuit, ne quisque sibi uni, opus, quod ad utrumque pertinebat, tribueret. Hoc idem in caussa fuit, cur *Gennadius* de *Rufino* agens cap. XI. eundem librum, quem tamen optime novit, una cum reliquis *Rufini* scriptis non recensuerit, utpote opus alienum ex parte, non totum *Rufini*: quod tamen Hieronymus, ut *Rufini* proprium recensuerat. Sed *Gennadius* de Sancto *Petronio* Bononiensi verba faciens, illud probe recensuit cap. XLI. unde lux nobis adfulget, quæ omnem obscuritatem dispellat. Hinc siparium tollitur, quo rem totam perspicue videamus. *Gennadius* ergo de Petronio hæc literis consignavit: *Petronius Bononiensis Ecclesiæ episcopus, vir sanctæ vitæ, &* MONACHORUM *studiis ab* ADOLESCENTIA *exercitatus, scripsisse* PUTATUR *Vitas Patrum* MONACHORUM *Ægypti, quas velut speculum ac normam professionis suæ, monachi amplectuntur*. Gennadius librum innuit, in Ecclesia receptum, & passim probatum. Similia habet *Gennadii* exscriptor Honorius in Catalogo lib. II. cap. XLI. Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib. XX. cap. XXV. & Boninus Mombritius in Sanctuario tom. II. litera P. Rosvveydus in prolegomeno IV. §. VII. pag. 21. a *Gennadio* indicari arbitratur librum II. de Vitis Patrum, quem Hieronymus, *Rufini* esse tradiderat. *Gennadius* autem de *Petronio* ait, *scripsisse* PUTATUR, quia non ipse, sed *Rufinus* sub *Petronii* nomine revera librum conscripserat. Quare certum jam redditur, Vitas Patrum, quæ in capita XXXIII. subjectis itinerum periculis, distinguuntur, a *Rufino* esse enarratas, non suo tamen, sed *Petronii nomine*, qui ubique semper in libro loquitur, resque ab se visas in monasteriis Ægypti, testis oculatus & verax per manum *Rufini* accurate describit. Sanctus *Petronius*, teste *Gennadio*, fuit alterius *Petronii*, Præfecti Prætorio, filius, quem pro *Anicio Probo* accepit Baronius die IV. Octobris. Sed diversus non fuit a *Petronio* Præfecto Prætorio Galliarum, cujus fit mentio in Honorii & Theodosii Augg. Constitutione A. D. 418. vulgata. Eam dedit *Sirmondus* in notis ad Sidonium pag. 148. editionis II. Hic noster ab Eucherio Lugdunensi in epistola de Contemtu Mundi, quam pag. 29. editionis Rosvveydi ab se scriptam testatur A. U. 1185. cui respondet annus vulgaris 433. vocatur *in Italia* NUNC *antistes ex illa plenissima mundanæ potestatis Sede*. Eucherius Gallus his verbis innuit Galliarum præfecturam *Petronii patris*, quam *Petronius* filius vir Sanctus pro Christo contemsit. Hic vero Christianæ simplicitatis multo magis, quam eloquentiæ, fuit studiosus: quod ipse, modestia ornatissimus, fatetur in prologo hujus Historiæ, de qua disceptamus: *ad tantarum rerum narrationem minus idonei sumus, nec dignum videtur ingentium rerum exiguos ac parvos fieri auctores, præcelsasque*

RUFINUS. LIB. V. C. XII.

RUFINUS. LIB. V. C. XII. *celsasque virtutes humili narrare sermone*. Mox ad opus vulgandum se induci ait, *quoniam fratrum caritas eorum, qui in monte sancto Oliveti commanent, hoc a nobis* FREQUENTER *exposcit, ut Ægyptiorum* MONACHORUM VITAM, *virtutesque animi, & cultum pietatis, atque abstinentiæ robur, quod in eis* CORAM VIDIMUS *explicemus*. Hæc liquido ostendunt, *Petronio* in Italiam reduci, cum monachis *Oliveti*, unde ante Ægyptum petiverat, necessitudinem, & literarum commercium intercessisse.

V. *Rufinus*, ut dixi lib. IV. cap. II. cum monachis *Oliveti* diu vixerat. Inde libri, ad monachos *Oliveti*, per *Petronium* (seu Rufinum) missi, Hieronymus, Bethleemi, *Oliveto* proximi, incola *Rufinum* auctorem comperit, licet ejus nomen haudquaquam præferret. Hinc Bethleemiticus senex, data occasione, rei notitiam inseruit epistolæ ad Ctesiphontem, unde ad posterorum memoriam devenit. Ut res a *Rufino* in hac Historia descriptas *Petronio*, non *Rufino*, tribuamus, facit etiam *Gennadius*, a quo *Petronius* dicitur *monachorum studiis ab* ADOLESCENTIA *exercitatus*, idemque *Theodosio* (secundo) *Arcadii filio, & Valentiniano* (tertio) *regnantibus* excessisse, inter annum scilicet 425. & 450. Hic enim chronologicus character, licet non fixus, satis est tamen, ut nobis ostendat, Petronium *adolescentem* fuisse, quum se in Ægypto *monachorum studiis exercuit*: illique omnino conveniunt quæ apud ipsum leguntur cap. I. de Sancto *Johanne Lycopolita*, eundem *Petronium* sociosque reliquos interrogante: *si quis*, inquit, *in nobis esset clericus?* Quumque omnes negarent, & ipse spiritu Dei monitus, Diaconum inter eos esse sciret, præ modestia latere cupiente, *Sanctus Johannes ut eum vidit, & quidem cum esset* ADOLESCENTIOR *ceteris, digito ostendens eum, hic inquit diaconus est*. Petronius ergo A. D. 388. & 394. Ægypti solitariis immixtus, *adolescens* erat, atque *diaconus*: qui postmodum *Bononiensis episcopus*. Ita ex *Gennadio*, Petronium de se, tanquam de alio, ibidem loquutum agnoscimus. Sed quid opus pluribus? *Gennadius* testatur, *Petronium* eloquentiæ laude nequaquam excelluisse. Librum enim *de ordinatione episcopi*, ejus nomine circumlatum, hac præcipua de caussa eidem abjudicat, quod eleganter esset conscriptus, *quem*, inquit, LINGUA ELEGANTIOR *ostendit* NON ESSE *ipsius, sed, ut quidam dicunt, patris ejus*. Hæc, reliquis copulata, certo veluti charactere designant, *Petronium*, paullo post *Rufinum* ex Oriente in Italiam reversum, & scribendi arte minus instructum, amici calamo usum in describenda suarum peregrinationum Historia, quas per Ægypti secessus, ex sæculi more, susceperat. Cetera, de hoc scripto verba, a *Gennadio* prolata, rem adhuc amplius extra omnem controversiam ponunt: *scripsisse* PUTATUR *Vitas Patrum monachorum Ægypti*. Quum enim *Petronius* vita sua magis, quam calamo Ægyptiorum Patrum mores exprimere sciret, hoc fecit per manum *Rufini*, unde librum alii *Rufino*, alii *Petronio*, alii nemini tribuerunt. Hinc ortum illud incertum

certum & dubium Gennadii *scripsisse putatur*. Idem *Gennadius* in codice Vaticano de vero libri scriptore omnino anceps cap. XI. opus nullo auctoris nomine memoravit: *Evagrius*, inquit, *monachus*, *supradicti Macarii familiaris discipulus*, *divina*, *&* *mundana literatura insignis* (*cujus*, *liber qui adtitulatur* VITA PATRUM, *velut continentissimi viri*, *mentionem facit*) *scripsit multa*. Istud *Evagrii* præconium exstat apud *Rufinum* in *Vita Patrum* lib. II. cap. XXVII. pag. 479. Proxima *Gennadii* parenthesis decepit Baronium A. D. 388. §. CV. & Bellarminum in Catalogo; sed Honorium ante omnes in lib. II. cap. XI. Hi enim, *Gennadii* verbis male perceptis, libri conditorem *Evagrium* crediderunt. Scilicet *Evagrium* tam parum modestum fuisse dicemus, ut eum in proprio opere tot laudibus se cumulare non puduerit, quot sunt eæ, quæ ei tribuuntur in eodem cap. XXVII? Hoc merito pernegant Aubertus Miræus in notis ad *Gennadium*, & Rosvveydus in prolegomeno IV. §. V. pag. XVIII. *Lucas Holstenius* in notis Mss. ad *Bellarmini* Catalogum, ubi de Hieronymo agitur, *Gennadii* locum de *Evagrio* non bene intelligi animadvertit. Sed alio abiit Gerardus Johannes Vossius in lib. II. de Historicis Græcis cap. XIX. ratus plerasque Rufinianæ Historiæ vitas ex *Timotheo* Alexandrino desumtas, quem talia scripsisse narrat Sozomenus lib. VI. cap. XXIX. Rosvveydus in hac sententia Vossio præiverat prolegomeno IV. §. I. pag. XII. Nec Tillemontius refragatur tom. XII. pag. 658. sane *Rufinum*, aliqua saltem ex parte, eorum scriptis ditatum, qui pridem hujusmodi commentationibus inclaruerant. Ex his unus fuit sane *Timotheus*, quem tamen *Petronius*, in toto opere loquens, ab se unquam visum nequaquam prodit. Præterea *Timotheus*, qui A. D. 385. in Sede Alexandrina successorem habuit *Theophilum*, de rebus, quæ *Petronio* cum monachis Ægypti postmodum contigerunt, scribere non potuit: neque hunc sane *Rufinus* exscribere, dum amici sui *Petronii* itinera descripsit, quæ *fratres*, *in Oliveto commanentes*, ab ipso *Petronio* sibi enarrari postulaverant, quum tamen Timotheum, apud Orientales passim obvium, legere possent.

VI. Ex his patere arbitror, quam inaniter, post Rosvveydum, Cotelerius in notis ad Monumenta Græca to. III. pag. 566. *Rufinum* libri *interpretem*, non *auctorem* fecerit. Hieronymus enim ut *primarium auctorem*, non ut merum *interpretem* eum vellicat, illique uni totum opus tribuit, vitasque integras, quibus conflatur. Idem Rosvveydus prolegomeno IV. §. X. pag. XXVIII. ait, pene omnia, in libro narrata, apud *Palladium* & *Heraclidem* reperiri, adeoque alterutrum hæc, quæ *Rufinus* verterit, Græce antea scripsisse. Sed ex his potius contrarium educitur, hoc est *Rufini* librum Latinum in Græcum sermonem postea conversum, Palladiique Historiæ ob rerum cognationem immixtum, ut ex utroque auctore unum corpus fieret. Etenim in Historia Palladii a capite XLIII. pag. 738. ad caput LXXVI. pag. 760. editionis II. Rosvveydi prostant quæcumque de Ægypti solitariis *Rufinus* exposuit, ut conferenti patebit

RUFINUS. LIB. V. C. XII. patebit. Rosvveydus ad singulorum capitum oram id probe adnotavit. Cotelerius autem in tomo supra indicato, pag. 564. 565. quatuor MSS. codices numerat, *Rufini* Historiam Græce conversam, exhibentes, non *Heraclidis*, ut ipse, non inspecto *Rufino*, arbitratur. *Palladius* vero, qui miram simplicitatem, fidelitatemque ubique spirans, præcipuam in eo curam adhibuit, ut ingenuo pudore fateretur, per quos profecerat, nequaquam dicendus tam turpe plagium commisisse, ut totam *Rufini* Historiam, nusquam, ne semel quidem prolato ejus nomine, suam faceret, quum multa in eodem comperiantur, quæ Palladius sibi immerito tribuisset. Id unico exemplo demonstrare sufficiat. Apud *Palladium* cap.XLIII. pag. 738. & sub finem capitis XLVI. pag. 745. exstant quæ ex capite I. Historiæ *Rufini*, Petronio accidisse adnotavimus, dum esset cum *Johanne* Lycopolita. Hoc unum, & nuncius præsertim victoriæ Theodosianæ de *Eugenio* tyranno, satis est, ut videamus, ab alio, quam a Palladio, *Rufini* Historiam cum Lausiaca olim conflatam, cui subinde alii fortasse, ut non raro contingit, alia miscuernnt. Hujus mixtionis alia quoque argumenta investiganti, facile suppetent. Ejusmodi illud est, quod de Sancto *Johanne* duobus in locis, de monachis Nitriensibus pariter & Tabennensibus, duobus in locis, differitur, capite XXXVIII. pag.736. & cap.XLVIII. pag. 746. Hæc rerum confusio eruditorum mentes, in alterntra Historia discernenda non parum turbavit, adeo, nt etiam Cotelerius, vir cetera perspicax, *Rufinum* ex hoc fonte Græco suum opus derivasse crediderit. At contra, in Græcum opus, *Rufini* commentatio migravit. Nam *Rufini* Historia, olim *Græce* reddita fuit, cujus præfationem & partem edidit Cotelerius to.III. pag.171. ex codicibus Colbertinis & regiis, quos laudat pag. 564. ubi in codice Colbertino 1213. *Rufini* Historiam Græce scriptam, & *Hieronymi presbyteri Dalmatæ* nomen proferentem, post *Palladii* Lausiacam exstare adnotavit. Hoc etiam Rosvveydus ex MSS. codicibus Venetis & Augustanis animadverterat in prolegomeno IV. §. VIII. pag. XXIII. Qnid ergo mirum, si XX. *Latinæ editiones* eam Hieronymo tribnnnt? Pura puta hæc eadem *Rufini* Historia, Græce versa, & sub titulo *Historiæ monachorum Ægypti*, Hieronymo adscripta, exstat in Bibliotheca Coisliniana, teste *Montefalconio* nostro pag. 198. quem tamen fugit ejus legitimus auctor. Fugit etiam *Johannem Meursium*, qui in præfatione ad Palladii Historiam Lausiacam, quam Græce vulgavit, apud se esse ait librum *de Vitis Patrum Ægypti*, scilicet a nostro nequaquam diversum.

VII. Neque putes, hodie aut heri, istud *Rufini* opus Hieronymo tribui cœptum, & ejus nomine circumferri. Ævo enim *Gelasii* I. sub finem sæculi V. jam id inoleverat. Erroris caussam accipe. Hieronymus aliquas Patrum Vitas enarraverat. Cum his *Rufinianæ*, ob similitudinem argumenti, compactæ, & ob causas, superius expressas, nemini adscriptæ, statim una cum reliquis, ad Hieronymum pertinere creditæ sunt. Apud *Gelasium* in Decreto cap.III. quod est *de opusculis recipiendis,*

dis, hæc verba leguntur: *Vitas Patrum*, *Pauli*, *Antonii*, *Hilarionis*, & OMNIUM *eremitarum*, *quas tamen beatissimus scripsit Hieronymus*, *cum omni bonore suscipimus*. At Hieronymus *Paulli* tantum, *Hilarionis*, & *Malchi* Vitas scripserat; præterea nullas. Etenim *Antonii* Vitam, ab *Athanasio Græce* editam, *Evagrius*, Antiochenus episcopus, *Latinam* fecit. Ceteras *Rufinus* descripsit, quas OMNIUM *eremitarum* nomine *Gelasius* designavit. Ergo hæ Patrum Vitæ, ævo *Gelasii*, pro Hieronymianis passim vulgo habitæ. *Historia* enim *Lausiaca*, ubi aliorum gesta explicantur, nostris occidentalibus tunc vix, aut parum nota. Neque unquam certe *Hieronymo*, sed *Palladio* semper, aut *Heraclidi*, tributa est. *Gelasius* dum has *Vitas*, a *Hieronymo* scriptas, diserte recipit, alias propterea non rejicit. Ita mecum Rosvveydus in prolegomeno xv. pag.XLVIII. At quidpiam aliud, notatu maxime dignum, de *Palladio* proferam, unde hactenus dicta confirmabuntur. Etiamnum superest Græca ejus Historiæ pervetusta Latina translatio, quæ interpolationes Græcorum codicum detegit universas. Ea quippe assumentis, quæ ex *Rufino* in eosdem *codices Græcos* postea irrepserunt, plane omnibus vacat, habetqne nonnulla, quæ a Græcis absunt, ut a Rosvveydo adnotatur in margine. Eam translationem Latinam, in capita LVIII. distinctam, & *Lauso* nuncupatam, sub nomine *Paradisi Heraclidis* una cum *Clementis Recognitionibus*, ut alibi dixi, primus vulgavit *Jacobus Faber Stapulensis* ex *officina Bellovisiana Parisiorum* A.D.1503. *die* XXIII. *Februarii*, ut legitur in fine *Heraclidis*. Sed totius voluminis impressio absoluta est A.D. 1504. idibus Juliis Julio II. Pontifice Maximo. Faber in epistola ad Jacobum Ramirium, Catinensem episcopum ab se ait, *Heraclidis* & *Clementis* libros vetustate & situ in antiquis bibliothecis marcentes repertos. Post Fabrum *Aloysius Lippomanus* Veronensis episcopus, literarum gloria, & pietatis laude clarus, *Paradisum*, quem Franciscus Turrianus cum MS. Palladii exemplari in Bibliotheca Venetorum contulerat, Palladio restitutum inseruit tomo III. de Vitis Sanctorum, Venetiis edito ad signum spei A.D. 1554. pag.144. Illum postea Rosvveydus accedere voluit suæ Historiæ eremiticæ pag. 939. in cujus prolegomeno IV. §. CIII. *Paradisum Heraclidis* a sincera Historia *Palladii* nequaquam distinguit. Sunt alia quoque in hoc *Paradiso*, quæ sensu & ordine, a Græco, quem habemus, contextu, non parum absunt, itaut evidenter pateat, Latinam hanc translationem ad correctiores, & alicubi diversos a nostris, codices MSS. fuisse accuratam. Ubi vero nostris conformia exemplaria sequitur, Græci auctoris genium ita exprimit, ut nihil supra. Tillemontius, cujus industriæ multa debemus, to. XI. pag. 642. se ignorare ait, unde *Paradisi* nomen operi adhæserit. Adhæsit ex ipso opere, ubi de viris beatis sermo instituitur, quorum Sedes est *Paradisus*. Nomen *Heraclidis* in codices Græcos, & deinde in translationem Latinam, ex *Rufino* manasse arbitror, qui in Historia Ecclesiastica lib. XI. cap. IV. monachis Nitriæ ab se memoratis *Heraclidem* quendam admi-

 scet.

RUFINUS. LIB.V. C.XII.

scet. Cotelerius to. III. pag.563. codicem Colbertinum recenset n.4303. in quo hæc Historia tribuitur *Heraclidi* episcopo Cappadociæ. Alius *Heraclides* Ephesi episcopus, homo Græcus, hunc *Paradisum* Latine concinnasse nequaquam dicendus. Auctor enim in codice Græco perinde ac in Latino pag.966. *Bithyniæ episcopum* dicit, nimirum *Helenopoleos*, quæ fuit sedes *Palladii*, non *Heraclidis*. Post indicia tam luculenta, jure ambigi nequit, quominus larvatus hic *Heraclides*, in Palladii præfationem ad Lausum, nonnihil immutatam intrusus, alienas possessiones invaserit: quod criticorum ingenia non parum torsit. Nam *Bellarminus* in Catalogo *Palladium* duorum operum auctorem facit, *Paradisi Heraclidis*, & *Historiæ Lausiacæ*. Vossius lib. II. de Historicis Græcis cap.XIX. Historiam Lausiacam ex duobus libris conflatam putavit, *Palladii* uno, altero *Heraclidis*: in cujus sententiam descendit Caveus. Sed postquam ostendimus, *Paradisum* Heraclidis, genuinam esse Palladii Historiam Lausiacam, nemo amplius cum larvis luctabitur, accedente præsertim auctoritate codicis MS. Cardinalis Bessarionis, quem Lippomanus *emendatissimum* vocat. De tribus aliis hujus Historiæ Latinæ codicibus consulendus Rosvveydus in prolegomeno XXV. pagina LXXXIV. Hæc dicenda visa sunt de *Vitis patrum*, Sancti *Petronii* nomine a *Rufino* adornatis; proque illorum solatio,qui vitam monasticam profitentur, non solum in *Græcum*, sed in *Syriacum* quoque, & *Arabicum* sermonem conversis, ut hoc me docuit vir pius Gabriel Eva Maronita ex Libano monachus Sancti Antonii, & Nicosiensis in Cypro Archiepiscopus. In tot translationibus & editionibus, subsequenti capite memorandis, verissimum esse comperio quod de hisce Vitis Patrum scribit *Gennadius* cap. XLI. *eas velut speculum ac normam professionis suæ monachi amplectuntur*. Ceterum ad vitandas ambages ipsum opus hac epigraphe præsignari debuisset.

Rufini presbyteri Aquilejensis
Historia monachorum
Seu Vitæ patrum
Et itinera per Ægyptum,
Sancti Petronii
Bononiensis nomine scripta.

Denique optandum, ut sincera & primigenia *Palladii* Historia Lausiaca ad veteres codices MSS. qui Parisiis & alibi suppetunt, exacta atque recognita, prodeat in lucem una cum Latina versione vulgari *Heraclidis*.

CA-

CAPUT XIII.

I. *Hieronymi de hoc Rufini opere testimonium explicatum*. II. *Quid de illorum sanctitate dicendum, quos Hieronymus carpit*. III. *Caussæ recitantur, ob quas Hieronymus minus fortasse æquus fuit Rufino & Petronio*. IV. *Variæ editiones Operis de Vitis Patrum proferuntur*.

I. Commentarium de Vita patrum, Sancti Petronii nomine a Rufino conscriptum, superiori capite excussi. Nunc de illo quid variis temporibus dictum, quid factum, investigandum. Censura, quam Hieronymus, in adversarium commotior, ejus libro inussit in epistola ad Ctesiphontem, pro judicio privato de re historica, generatim habita est, cui nunquam accessit concors Ecclesiæ consensus. Hinc impedire non potuit, quominus Historia monachorum in Occidente perinde atque in Oriente per Sanctorum virorum manus & ora volitaret, immo ipsius etiam Hieronymi nomen adsumeret. Sed ipsa Hieronymi verba per me alibi adducta, hic iterum recitare non pigeat; quandoquidem a viris doctis minus considerate perlecta, ulcus celare, quod medicam manum posceret, hactenus visa sunt. Do verba Sancti Doctoris: *qui* (Rufinus) *librum quoque scripsit* QUASI *de monachis*, MULTOS*que in eo enumerat, qui* NUNQUAM *fuerunt*: *& quos* FUISSE *scribit*, *Origenistas*, *& ab episcopis damnatos*, *esse non dubium est*. Ad hæc verba, tanquam ad aquas, critici perinsignes olim hæserunt, & ego quoque, fateor, aliquando hæsi, alium plane sensum cum ceteris, Hieronymo affingens, quam qui ejus verbis subest. Eximius Rosvveydus in Historia eremitica pag.447. num.4. de se id fateri non erubescit. Ita enim scribit: *tales in hoc libro, qui nunquam fuerint, deprehendere non possum; quum vix ullus occurrat, cui non & alii auctores testimonium dicant*. Certe *Petronius* per calamum *Rufini* testatur in prologo, se enarrare *quæ*, ut ait, *coram vidimus*. Videre autem non potuit monachos, *qui nunquam fuerunt*. Cotelerius in Monumentis tom. III. pag. 566. rectius, inquit, ad sensum esset: *fuisse scimus* pro *fuisse scribit*. Hinc etiam intelligi ait, *magnum doctorem aut nescisse, aut saltem dissimulasse, Rufinum non fuisse libri auctorem, sed tantum interpretem*. Immo non *interpretem*, sed primarium auctorem, quod fuse a nobis ostensum est. Deinde pag. 678. veram lectionem ex codice Colbertino hanc esse arbitratur: *& quos describit, fuisse Origenistas*. Tillemontius tom. XII. Artic. CXXV. pag. 306. existimat rem creditu difficillimam a Hieronymo scribi, nempe *Rufinum* de *monachis* agere, qui *nunquam fuerint*, locusque in constructione obscurus illi videtur pag. 657. nota LXXX. Quid jam nos de sensu verborum, quæ tantis viris crucem fixerunt, pronunciabimus? Ea si pensiculate attendantur, perspicua, mul-

RUFINUS. LIB. V. C. XIII. loque limo turbata apparebunt. Hieronymus in epist. XVIII. alias XXII. ad Eustochium de custodia virginitatis, & post eum *Johannes Cassianus* in Collatione XVIII. cap. IV. *triplex* genus monachorum distinguunt, *duo* optima, *tertium* tepidum. Hi sunt. I. *Cœnobitæ* in commune viventes. II. *Anachoretæ* soli per deserta habitantes. III. *Sarabaitæ*, qui *semetipsos a cœnobiorum congregationibus sequestrarent, ac sigillatim suas curarent necessitates*, ait Cassianus cap. VII. Duo Benedicti, Casinas in Regula cap. I. & Anianensis in Concordia regularum cap. III. *quartum* genus addunt, *gyrovagos*, per se satis notos. De singulis erudite agunt Edmundus Martenius, & Hugo Menardus, ut riusque Benedicti interpretes. His tertium Benedictum adjunge, scilicet Hæftenum in Disquisitionibus monasticis Tract. II. Disquisit. I. Monachi primi generis, quod est *monasteriale*, *militans sub regula & Abbate*, ut post Hieronymum & Cassianum ait magnus Benedictus, proprie *monachi* dicebantur. Hujus generis, Cassiano teste, *maximus numerus monachorum per universam commoratur Ægyptum*, nimirum *divisis & sejunctis cellulis*, ut ait Hieronymus, vel *separati cellulis*, ex *Rufino* in prologo libri, de quo disputamus. Cassiani verba Petronius mire confirmat in eodem prologo: *numero immensi sunt*. Amplius cap. XVIII. innumeras multitudines monachorum ab se visas testatus. Hi stricte & proprie *monachi* dicti: *istud ergo* SOLUM *fuit antiquissimum monachorum genus*, ex Cassiano cap. V. At *Rufinus* sive *Petronius* præter *monachos cœnobitas*, nonnullos *anachoretas* enumerat, qui in præruptis montibus, & locis ferme inaccessis, commercio Dei propius fruituri, delitescebant. Hi vero prius in *cœnobiis* instituti, *jamque in actuali conversatione perfecti*, *solitudinis elegere secreta*, inquit idem Cassianus. Vide Hæftenum Tract. II. Disquisit. IV. Ob aliquos *anachoretas* cum *monachis*, in Historia *Rufini* permixtos, Hieronymus, QUASI *de monachis* librum ab eo editum dixit, de iis nempe, qui ad unum omnes non essent *monachi cœnobitæ*, sed etiam *anachoretæ*: cujusmodi sunt *Elias* cap. XII. *Pythirion* cap. XIII. *Apelles* cap. XV. *Paphnutius* cap. XVI. & alii fortasse. Hinc Prosper in Chronico A.D. 395. de *Johanne* loquens non tantum *monachum* dixit, sed etiam *anachoretam*, ut ejus institutum recte distingueret. Hi sunt, a *Rufino* enumerati, qui, teste Hieronymo, *nunquam fuerunt monachi* cœnobitæ, sed semper *anachoretæ*. Quippe qui essent in solitudine tam longævi, ut nemo sciret, eos unquam in *cœnobiis* fuisse. Hos vir sanctus neutiquam tangit, sed reliquos anachoretas, quos *Rufinus* monachos cœnobitas *fuisse scribit*, ipse *Origenistas & ab Episcopis damnatos* esse dicit. Quis jam neget, Hieronymi verba esse planissima?

II. Ad Origenistas quod attinet, nullus in his Vitis error deprehenditur, unde vel minimum improbari possint. Immo universa de illis exposita miram & magnam sanctimoniam redolent. Neque de Ecclesiasticis dogmatibus in his disputatur, sed justorum mores tantum, con-

ver-

versatio, & exempla narrantur. Nec Sanctus *Petronius*, qui hæc refert, quique nullam Origenismi suspicionem unquam subiit, Origenistas, ab Episcopis damnatos, laudasset. Georgius Colvenerius in præfatione ad Thomæ Cantipratani Bonum universale de Apibus, quomodo inscripsit miracula & exempla memorabilia, Duaci edita apud Balthassarem Bellerum 1605. inquo laudat *Rufinum* Aquilejensem, qui *Vitas Patrum conscripsit*, pag.464. Ludovicus Thomassinus to.I. Theologicorum dogmatum de Deo laudat Rufinum in Vitis Patrum, agens de peccato, quod ex negligentia nascitur lib. x. cap. L. pag. 705. & pariter cap. LIII. pag. 709. ac pag.597. De *gratia* & prædestinatione agens lib.IX.cap.XV. eum similiter laudat. Ad hæc in antiquis Græcorum Menæis, & Latinorum Martyrologiis, quidam eorum Patrum pro viris sanctis habentur, & a viris sanctis laudantur. Tabulæ Ecclesiæ Romanæ *Johannem* ex *Rufino* memorant die XXVII. Martii, Menæa die XX. Septembris. De hujus maxima Sanctitate ne ipse quidem Hieronymus dubitavit. Notissimus is apud veteres scriptores Ecclesiasticos, Cassianum Institut. lib. IV. cap. XXIII. & Collat. XXIV. cap. XXV. Augustinum de Civitate Dei lib. V. cap. XXVI. & Eucherium de laude Eremi pag. 29. editionis Rosvveydi; apud Usuardum in Martyrologio Greveni, inque Maurolyciano est die XII. Novembris. In Menæis vero die VII. Augusti. De eodem post *Rufinum* ex Latinis meminit Sidonius Carm. XVI. v. 101. ex Græcis Sozomenus lib. VI. cap. XXVIII. & Nicephorus Calistus lib. IX. cap. XXXIV. *Ammonium* referunt Menæa die XXVI. Januarii, deque ejus sanctitate Georgius Alexandrinus agit in Vita Chrysostomi. Ejus *Beni*, & *Theonis* meminit Sozomenus lib. VI. cap. XXVIII. & Nicephorus lib. IX. cap. XXXIV. De *Evagrio* alibi dixi. Sed nimius sim, si ea, quæ de singulis passim dicuntur, congerere velim. In Calendario Æthiopico, quod Jobus Ludolfus edidit Francofurti A.D. 1691. memoratur die XIV. Februarii Sanctus *Philemon*: cujus notitia manavit ex *Rufini* lib. II. cap. XIX. de Vitis Patrum. Consulatur Rosvveydus in notis, Historiæ subnexis. *Theophilus* Alexandrinus in epist. CXI. alias LXVII. inter Hieronymianas, ad Epiphanium scribens, de monachis, quos Stridonensis Pater sugillat in epistola ad Ctesiphontem, *didici*, ait, *quod calumniatores veræ Fidei, Ammonius, Eusebius, & Euthymius, novo pro hæresi furore bacchantes, Constantinopolim navigarint*. *Didicit* nimirum Theophilus ex sui similibus. Epiphanius de hac re certiorem fecit Hieronymum Epist. LXIII. alias LXXIII. & *Theophilus* quoque aliis duabus, quæ sunt LXIX. & LXXIII. olim LXXII. Hieronymus postea epist. LIX. olim LXX. & LXI. olim LXXI. Theophilo de explosis damnatisque ex voto iisdem monachis gratulatur. In Epistola XXXVIII. olim LXI. ad Pammachium contra Jo: Hierosolymitanum hæc scribit: *iste Isidorus, qui in cœlum tuis laudibus tollitur, idipsum infamatur Alexandriæ, quod tu Hierosolymæ*, nempe Origenismi. Quatuor hi monachi *Ammonius*, *Eusebius*, *Euthymius*, *Isidorus* in *Rufini* commentatione reperiuntur. Hi solitarii, quos Theophi-

RUFINUS. LIB. V. C. XIII. philus Alexandrinus ob crimen Origenismi ex Nitriæ cellulis fugaverat, quum Hierosolymam primum & mox Constantinopolim fugam arripuissent, a Jo: Chrysostomo in sinum & communionem suam, ut probi & catholici, recepti sunt. Hinc Theophilus, quem doctrina, astus, & Sedis auctoritas maxime inflabant, in virum sanctissimum eousque exarsit, ut eum fœdis calumniis oneratum, pravis artibus Episcopatu dejectum, & exilio damnatum, mori tandem coegerit, schisma in tota Ecclesia hac de caussa excitare minime veritus. Baronius, quem odium adversus hæresim, & Theophili nomen præstrinxit, Nitriensium caussam præjudicavit A. D. 400. §. III. pro Theophilo Orientis & Occidentis consensum in Origenistas armatum stetisse arbitratus. Chrysostomum tamen excusat, quod Nitriensibus, se hæreticos pernegantibus, Theophilique rabiem ex privatis caussis deducentibus, fidem præstiterit, quasi eos, ipse Christianæ caritatis amantissimus, & pacis arbiter, in Theophili gratiam & auctoritatem hoc pacto restituere voluerit. Sed Rosvveydus, doctrina & religione clarissimus in prolegomeno XV. pag. XLVIII. ad Historiam eremiticam, solitarios ab Hieronymo pro Origenistis habitos animadvertens, illorumque nonnullos inter Sanctos Ecclesiæ Græcæ Fastis adscriptos, & a viris sanctis laudatos cernens, eos aliquando Origenis erroribus captos existimavit, qui tamen postmodum resipuerint. Menardus tamen, sive *Godefridus Hermannus* in Vita Chrysostomi lib. V. cap. II. eorum caussam, aliis sanctissimis viris communem, egregie tuetur. Apud Photium cod. CLIX. in libello Acacii, contra Chrysostomum exhibito in Synodo ad Quercum, hæc leguntur: *quod Beatus Epiphanius propter Origenistas Ammonium, Euthymium, Eusebium, Heraclidem, & Palladium, noluit cum Chrysostomo communicare*. Hieronymus quoque, ut vidimus, eosdem Origenistis adnumeravit. At non fuit legitima & explorata suspicio, si Chrysostomus, vir maxime sanctus, maximeque orthodoxus cum iisdem solitariis, licet in suspicionem adductis, immo damnatis, communicare perrexit.

II. Ne quicquam prætereamus in re, quæ non tam Nitrienses monachos, & *Rufinum* libri scriptorem, quam beatissimos viros Chrysostomum & Petronium, eorundem sanctimoniæ oculatos testes, & disertos præcones, respicit, alia quæpiam adducam, quibus Christophorus a Castro apud Rosvveydum in prolegomeno XV. pag. L. pro illis certavit, Hieronymi, aliorumque sententiis satisfacturus. Viri enim sanctissimi utrinque steterunt, utrinque Episcopi. Magna cordis præparatione audienda hæc sunt, neque nos offendere, sed potius de infirmitate humana monere debent. Nemo nescit, veritatem esse animam historiæ, sed historia Ecclesiæ in ædificationem & exemplum Christianorum ducenda. Epiphanius & Hieronymus Origenem, immo Chrysostomum ipsum aversabantur, zelo, non malitia ducti, a qua tanti viri longissime abfuerunt. Theophili tamen malitia illos fefellit, quæ eousque processit, ut truculentum librum in Chrysostomum ediderit,

rit, quem Hieronymus ex Græco Latinum fecit. Laciniam Hieronymianæ versionis adducit Facundus Hermianensis lib. VI. cap. V. ubi *enormen & horribilem librum* appellat. Chrysostomus, Petronius, & Olympias Ecclesiæ Constantinopolitanæ Diaconissa bono zelo pariter ducti Nitriensibus studuerunt. Atqui pro Chrysostomo contra Theophilum stetit Ecclesia universa cum suo capite Innocentio I. Castrium, virum doctum & religiosissimum audiamus. Rem in pauca conferam. Theophili & Epiphanii ævo, sub finem sæculi IV. in Orientis partibus quæstio percrebuit de *natura Dei*, utrum scilicet humanam formam haberet necne. Simpliciores, præsertim ex monachis, quasi corporeum sibi imaginabantur, unde *Anthropomorphitæ* audierunt; hique Origeni erant adversi, quod Deum esse spiritum docuisset. Qui hanc Origenis sententiam tuebantur, sapientiores & catholici omnes, apud simpliciores illos pro Origenistis habiti sunt. Contra qui Origenem quomodocumque arguebant pro Anthropomorphitis traducti, quasi Origeni propterea essent infesti, quod Deum esse spiritum tradidisset. Hinc Theophilus Alexandrinus sanctum Epiphanium, licet in omnibus catholice sentientem, Anthropomorphitis interdum adnumeravit apud Socratem lib. VI. cap. IX. Sozomenum lib. VIII. cap. XIV. & Nicephorum lib. XIII. cap. XII. Immo ipsum etiam Hieronymum Origeni, cujus antea fuerat studiosus, adversari incipientem, *Rufinus* in libris Apologiarum eodem invidioso nomine traduxit, & Johannes Hierosolymitanus Epiphanium, teste Hieronymo in Epist. XXXVIII. alias LXI. ad Pammachium. Rufinus quoque eandem hæresim Hieronymo exprobravit lib. I. Invect. Alii contra Origenis hostes in aliam partem ruebant. Ejus enim operum studiosis, licet Catholicis, Origenianas hæreses tribuebant. Sic eas Epiphanius, Hieronymus, & Theophilus Chrysostomo & monachis tribuerunt: quo prætextu Theophilus, monachis Nitriæ, qui, illius mores non probantes, ab eodem recesserant, teterrimum bellum indixit, coacto etiam in eos monachorum Anthropomorphitarum exercitu: unde illos ad se Constantinopolim confugientes, christiana caritate motus Chrysostomus, servato tamen sacrorum canonum ordine, excepit, ut pro illorum periculo apud Theophilum se deprecatorem præberet, de re ipsa etiam edocto universalis Ecclesiæ capite Innocentio I. Hoc adnotat Tillemontius tom. XI. Artic. LXVI. & LXVII. Sed Theophilus, qui ob tam pium sanctumque integerrimi Episcopi officium flecti debuit, tantum abfuit, ut flecteretur, ut contra, furiis agitatus in deprecatorem exarserit. Hinc magna in Chrysostomum odia usque ad ejus e throno Constantinopolitano depositionem, dirum exsilium, & extremam internecionem. Monachos ipsos, ne ab iis discedamus, Georgius Alexandrinus & Palladius in Vita Chrysostomi, Socrates, Sozomenus, Sulpicius, & Isidorus Pelusiota, una voce commendant, quos Hieronymus a Theophilo deceptus traducit. Nec unus Epiphanius, sed Theophilus ipse post dejectum Chrysostomum monachos Constantinopoli com-

RUFINUS. LIB.V. C.XIII. commorantes in communionem & gratiam eandem recepit. Sic ferme ex Castrio suo Rosvveydus. Castrio tamen jungendus Godefridus Hermannus, rem fusius & luculentius pertractans in Vita Chrysostomi sub Menardi nomine edita, lib. v. cap. II. & III. & post eum Tillemontius tom. XI. pag. 183. 185. & 477. & 485. Nos horum sententiæ manus dare cogimur potius, quam Baronio, cujus viri anctoritas caussam præjudicavit A. D. 400. §. I. post Aloysium Lippomanum tom. III. de Vitis Sanctorum pag. 144. ubi se vix adduci posse affirmavit, ut sex anachoretas ab Hieronymo tactos, eos ipsos esse crederet, qui in Rufini libro memorantur; quum ex his aliqui fuerint Antonii discipuli, alii Basilii & Nazianzeni alumni, omnesque vitæ honestate præstantes, divinisque charismatibus insigniti, prodigiis etiam patratis clari, & optimo fine consummati. Atqui Lippomanus tot laudes in Rufinianos monachos plane contulit, qui diversi a Hieronymianis non sunt.

IV. Jam varias operis Rufiniani editiones, quæ vicesimum numerum implent, recenseamus. Editio omninm *prima* videtur, quæ typis plane rudibus sine inscriptione in partes III. distincta, cumque indice in principio prodiit *Ulmæ apud Johannem Zainer* in folio sine anno Editio II. sine typographi nomine, loco, & anno, libris v. comprehensa in forma folii, his verbis inchoatur: *incipit præfatio beati Hieronymi presbyteri in primum librum de Vita Sanctorum Patrum*. Deinde: *benedictus Deus*. Hic, ut in superiori editione, liber Rufini primo loco statuitur. Rosvveydus hanc ante A. D. 1471. propterea factam arbitratur, quod Dionysius Carthusianus, qui obiit ipso A. D. in articulo LI. de quatuor Novissimis historiam *Macarii* de cranio sacrificuli ethnici invento, narrat ex libro IV. de Vitis Patrum, quæ in hac prima editione libro IV. habetur.

Editio III. huic per omnia conformis sic inchoatur: *incipit prologus*.

Editio IV. utrique similis ita incipit; *prologus in fructuosum*.

Editio V. sine inscriptione, in quatuor partes divisa, prodiit Norimbergæ apud Antonium Koburger A. D. 1478. in folio maximo, cujus præfatio incipit: *ne occasione stili, in hoc opere observati*. Primo loco, ut in superioribus, exstant sub Hieronymi nomine Vitæ Patrum a Rufino descriptæ. Hujus editionis ordinem subsequentes XII. fideliter exprimunt, nimirum.

Editio VI. pariter *Norimbergæ apud Antonium Koburger* A. D. 1480. in folio minori.

Editio VII. Germanica ut videtur, sine loco & typographo A. D. 1483. in folio.

Editio VIII. *Venetiis apud Octavianum Scotum* Modœtiensem A. D. 1483. in 4.°

Editio IX. Germanica, ut videtur, incerto loco & typograho A. D. 1485. in folio.

Edi-

Editio X. *Lugduni per Nicolaum Wolff de Lutrera apud Jacobum Huguetanum* A.D. 1502. in 4.°

Editio XI. *Lugduni per Jannot de Campis* 1507. in 4.°

Editio XII. *Venetiis per Bonetum Locatellum* 1508. in 4.°

Editio XIII. *Lugduni per Stephanum Balam* 1509. in 4.°

Editio XIV. *Lugduni per Jacobum Sachon* 1512. in 4.°

Editio XV. *Venetiis per Nicolaum de Francofordia* 1512. in 4.°

Editio XVI. *Lugduni per Jacobum Miit* 1515. in 4.°

Editio XVII. *Lugduni per Jacobum Marescal* 1520. in 4.°

Editio XVIII. sic prænotatur: *D. Hieronymi sacrarum literarum interpretis, ut celeberrimi, ita & peritissimi, in Vitas Patrum, opus pium Christianoque lectori perutile, cujus crebra lectio peccatoris etiam saxeum cor emollit, ac ipsum ad nostræ Religionis Zelum non mediocriter allicit. Lugduni per Antonium Vincent* 1536. in 4.° Uno anno serius hanc editionem factam scripsit Rosvveydus. Celsus Hugo Dissutus in epistola nuncupatoria ad Jo: de Poupeto Cabilonensem Episcopum, quæ omnes editiones Lugdunenses comitatur, ait, se, *vetustiori adhibito exemplari*, opus tot mendis fœdatum purgasse, *ut antiqui vix libri vestigia comperiat quispiam*.

Editio XIX. libris V. distincta, prodiit hoc titulo: *Prototypon veteris Ecclesiæ continens Vitas, gesta, dictaque Sanctorum Dei amicorum utriusque sexus, auctore seu rhapsodo S. Hieronymo partim, partim aliis atque aliis. Coloniæ per Casparem Gennepæum A. D.* 1547. *in folio*. Qui hanc editionem adornavit Theodoricus Loher Carthusianus, in epistola, qua præfatur Ottonem Truchsesium Cardinalem & Episcopum Augustanum, testatur, se has *Vitas Patrum ex antiquis & fide dignis exemplaribus Mss. octo, aut decem, simul collatis*, recognovisse, & veteri integritati restituisse. Novum in ordinem Vitas digessit, inter quarum auctores *Petronium* enumerat.

Editio XX. quæ a superiori non differt, nisi in epigraphe, & in nuncupatoria epistola, sic inscribitur: *Vitæ Sanctorum Patrum, veteris, Catholicæ atque Apostolicæ Ecclesiæ, dicta gestaque insignia & admiranda excellentium aliquot Dei amicorum utriusque sexus complectens, auctore D. Hieronymo partim, partimque aliis, quos versa pagina nosse poteris, accepta & approbata ab Ecclesia Catholica ante annos plus mille quinquaginta. Coloniæ apud Casparem Gennepæum* 1548. in folio. Loherius Henrico Abbati in Wiblinghen Ordinis S. Benedicti, operæ ab se præstitæ rationem sic reddit: *Vitas Patrum modo a plus mille erroribus, qui passim intercurrebant, ad vetustissima pariter ac diversa exemplaria repurgavimus: nam multa sunt restaurata, pleraque adjecta, nonnulla adempta, omnia denique adeo adamussim examinata, ut non modo renovatus, sed plane renatus tantus thesaurus (haud sine gravi tamen labore) ab omnibus piis merito excipi possit*.

Editio XXI. Compluti facta est apud Jo: Gratianum 1596. in 4.°

RUFINUS. LIB.V. C.XIII. Sed jam satis editionum Latinarum Historiæ Rufini de Vitis Patrum, quæ nomine alieno, ante Heribertum Rosvveydum typographicis formis excusæ sunt. Ut operis pretium, omnium ferme populorum consensu agnitum, magis eluceat, ejus in exteras quoque linguas conversiones recenseamus.

Post *Græcam*, *Syriacam*, & *Arabicam* translationes, nobis occurrit *Italica* I. in libros VI. distincta. *Venetiis apud Antonium Bartholomæi* A.D. 1476. in folio.

Italica II. cum figuris ex nova interpretatione Jo: Marii Verdizzotti. *Venetiis apud Gurras* A. D. 1589. in 4.°

Gallica I. Lugduni A.D. 1486. laudatur in editione Anglica mox adducenda.

Gallica II. cum figuris, interprete anonymo. Parisiis apud Jo:Duprè A.D. 1494. in folio.

Gallica III. Parisiis absque indicio anni & typographi in 4°.

Gallica IV. cum figuris interprete anonymo. Parisiis apud Guillelmum Chaudiere A.D. 1605. in 4.°

Gallica V. interprete Jacobo Gaultier. Parisiis apud Guillelmum de la Nove A.D. 1606. in 8.°

Gallica VI. per Arnaldum Andillium. Parisiis apud Petrum Petitum A.D. 1657. to.2. in 4.° editio IV.

Gallica VII. Fosseo interprete, laudatur a Tillemontio in Vita S. Apollonii tom. X. pag. 36.

Belgica I. Ivvollæ per Petrum Van Os A.D. 1490. in folio parvo.

Belgica II. Delphis apud Henricum Eckert A. D. 1498. in folio parvo.

Belgica III. Leydæ apud Jo: Seversoem A. D. 1511. in folio parvo.

Germanica cum figuris in folio.

Anglica cum figuris, interprete Guillelmo Capton. Westmonasterii apud Wynkyn de Worde A. D. 1495. ad exemplar impressum. Lugduni A.D. 1486.

Tantus hic & tam varius editionum & translationum numerus Rosvveydum a nova Rufini aliorumque ejusdem argumenti operum editione, antiquis codicibus in subsidium vocatis, paranda, nequaquam deterruit. Hi codices, Belgici plerique omnes, ad quorum fidem Rufini librum se exegisse testatur proleg. XXIV. pag. LXXVI. subsequentes sunt.

1. Affligeniensis.
2. Aquicinctinus.
3. Audomarensis, *Rufini* nomine inscriptus.
4. Bibrachensis.
5. Bonæ spei.
6. Cambronensis.
7. Cameracensis major.
8. Cameracensis minor.

9. Cartusianus prope Bruxellas.
10. Claromarescanus.
11. Crispiniensis.
12. Florianensis.
13. Ingolstadiensis.
14. Insulanus Sancti Jacobi.
15. Lætiensis major.
16. Lætiensis minor.
17. Moretianus.
18. Rebdorffensis.

His perinsignibus adjumentis collatum & recognitum *Rufini* opus, coaluit magno corpori de *Vitis Patrum*, sive *Historiæ eremiticæ*, cura & studio Rosvveydi, sub auspiciis Antonii de Winghe Abbatis Lætiensis ordinis S. Benedicti, vulgatæ Antuerpiæ typis Plantinianis A.D. 1615. in folio, & mox Lugduni A.D. 1617. Ceterum de hoc labore suscipiendo magnum Baronium aliquando cogitasse, conscii ejus studiorum significarunt alteri viro magno Jacobo Cardinali Peronio apud Rosvveydum. Immo Baronius ipse id se facturum diserte innuit in notis ad diem XVIII. Januarii. Sed editio, reliquarum præstantissima & absolutissima ea est, quam denuo laboratam octo post annos, distractis jam primis exemplaribus, *Rosvveydus* iterum accuravit: cujus hoc loco integram inscriptionem recitabo. *Vitæ Patrum, de Vita & verbis Seniorum, sive Historiæ eremiticæ libri X. auctoribus suis & nitori pristino restituti; ac notationibus illustrati opera & studio Heriberti Rosvveydi Ultrajectini e Soc. Jesu Theologi. Accedit Onomasticon rerum & verborum difficiliorum cum multiplici Indice etiam concionatorio.*

Editio secunda varie aucta & illustrata.

Antuerpiæ ex officina Plantiniana MDCXXVIII. in folio.

Quæ in antiquis editionibus primo loco exstat *Rufini* Historia, heic librum II. conficit. Primus enim totus tributus est Vitis, quas Hieronymus, aliisque scripserunt. Idem liber II. eruditis præludiis, & notationibus illustratus, inchoatur pag. 424. & desinit pag. 491. constans capitibus XXXIII. præter prologum, & etiam epilogum, in quo postremo octo pericula numerantur, quæ Sanctus Petronius subiit, nudis pedibus Thebaidem, Tabennam, Nitriam, ceterasque Ægypti solitudines peragrans: quarum situs patet in Chorographia mansionum eremiticarum, quam *Rosvveydus* egregie delineatam & æri incisam Operi suo præposuit.

Sed de inscriptione Operis nostri quædam dicenda sunt. *Ægyptiorum monachorum Vitam*, dicit *Rufinus* in prologo. *Vitas Patrum* a plerisque veterum dici legimus apud Rosvveydum prolegom. I. pag. III. & recte quidem certe ex Vossio de Vitiis sermonis lib. VII. post literam Z. Idem nomen, quanvis ceteros etiam libros nostro adnexos comprehendat, antonomastice tamen, præcipueque unum Rufinianum omnium

 pri-

RUFINUS. LIB.V. C.XIII. primum, tunc Hieronymi, vulgo, creditum, ejusdemque nomine in Græcum sermonem translatum, indicavit, ut vidimus ex verbis Gelasii & Gennadii. Hoc etiam patet ex Sancto Benedicto, qui in Regula cap. XLII. earum lectionem monachis suis commendans, præcipit, *ut unus legat* VITAS PATRUM, utique secundum illud Gennadii in Catalogo cap. XLI. ubi de his ipsis *Rufini* Vitis loquens ait: *eas velut speculum &* NORMAM *professionis suæ* MONACHI *amplectuntur*. Idem opus indicari videtur his Cassiodori verbis de Institutione divinarum literarum cap. XXXII. VITAS PATRUM, *confessiones fidelium, passiones martyrum legite*. Gregorius Turonensis lib. I. de *Vita Patrum* sui sæculi cap. XII. laudat VITAS PATRUM *ac institutionem monachorum*. Fulbertus Carnotensis epist. LXXIX. *mitto tibi Cyprianum cum Porphyrio, &* VITAS PATRUM *cum Psalterio*. Quum hi, aliique scriptores, *Vitas Patrum* in quarto casu positas, commendassent, hinc factum, ut eædem hæ nostræ *Rufini Vitæ* non solum in plerisque libris, antiquitus editis, sed etiam in aliquo ex vetustis codicibus Mss. quasi recto casu, vel ἀπτώτως, & unica voce indeclinabili, *Vitas Patrum* inscriberentur: qua de re agit Rosvveydus in prolegomeno I. pag. VIII.

Ex dictis facile intelligimus, quanta olim hujus libri auctoritas passim apud viros sanctissimos fuerit: quem etiam, scripturam publice legendam & ab erroribus vacuam Gelasius Pontifex dixit. Sanctus Eucherius Lugdunensis episcopus in epistola de *Laude Eremi* huc respexit, ubi ait: *quid nunc ergo Johannem, Macariumque commemorem, aliosque complures, quorum conversatio dum in desertis est, in cælis facta est?* Siquidem, observante Rosvveydo in notis ad Eucherium pag. 45. hic liber tunc ferme in manibus erat. Johannes occurrit in cap. I. Nec de alio Sidonius loquitur carm. XVI. v. 99.

Qua nunc Elias, nunc te jubet ire Johannes,
Nunc duo Macarii, nunc & Paphnutius heros,
Nunc Or, nunc Ammon.

Hi omnes in *Rufini* libro memorantur. Ad hæc in Martyrologio Romano die XXVIII. Martii, quæ de Sancto *Johanne* Eremita leguntur, ex *Rufino* manarunt. Rosvveydus prolegomeno V. pag. XXIX. *Rufino* quoque transscribit librum III. de Vitis Patrum superiori subjunctum, quem editi Hieronymo adjudicant. Fatetur tamen vir probus & doctus nihil subsidii ad auctorem indagandum ex codicibus Mss. sibi suppetere præter similitudinem stili, & quandam allusionem inter hæc verba prologi libri II. *ut dubitari non debeat, eorum meritis adhuc stare mundum*, & hæc initio prologi libri III. *Vere mundum quis dubitet meritis stare Sanctorum*. Vossius Rosvveydum secutus, de Historicis Latinis lib. II. cap. XI. hunc posteriorem librum Rufino & ipse tribuens, id *ex dictione cognosci* pronunciat. Sed aliis forsan aliter judicare facile est. Hoc tamen agere supervacaneum, dum illa ipsa per Rosvveydum detecta *allusio* ostendit, posteriorem hunc librum serius concinnatum. Liber II.

omnino

omnino unus, perfectus & absolutus, complectitur totum *Itinerarium* Sancti Petronii per Ægypti solitudines. Hunc unum innuunt Hieronymi verba in epistola ad Ctesiphontem: LIBRUM (non *libros*) *scripsit quasi de monachis*. Quos ibi nominat, sunt omnes in hoc libro II. Nemo in *tertio*. Rosvveydus in notis pag. 534. observat, prologum hujus libri III. ex Palladii proœmiis derivatum. Atqui hoc ipso manifestum fit, post *Palladii* Historiam prodiisse, sive post A. D. 420. atque adeo post *Rufinum*, jampridem extinctum. Tillemontius in Vita Sancti Hieronymi Artic. CXXV. to. XII. pag. 306. ad evincendum, hunc librum III. longo tempore post *Rufinum* fuisse edolatum, hoc unum sufficere ait, quod cap. CLXIII. pag. 524. Sancti *Arsenii* obitum memoret, quem ante A. D. 443. statui non posse docet in ejus Vita tomo XIV. Artic. X. pag. 697. Ergo hic liber ad *Rufinum* nequaquam pertinet.

CAPUT XIV.

I. *Rufinus commentarium scribit in Symbolum Apostolorum. Breviter in eo contenta recensentur*. II. *Testimonia tam Veterum, quam Recentiorum adducuntur*. III. *Hujus Commentarii variæ editiones*.

I. Gennadius in Catalogo cap. XVII. ceteris Rufini lucubrationibus, *proprio labore, immo gratia Dei & dono* confectis, *Symboli* explicationem adnumerat, de qua tam magnificum testimonium circumferri testatur, *ut in ejus comparatione alii nec exposuisse credantur*. Argumento est, quod majores nostri aliquando Cypriani martyris opus, aliquando Hieronymi existimaverint: utrumque perperam sane vel uno teste Gennadio. Laurentius quidam incertæ Sedis episcopus, quem Rufinus in ipso statim limine vocat *fidelissimum Papam*, & cujus erga *scripturas divinas amorem & studium* alibi laudat, Christi Sacramentorum interposita religione, per literas Rufinum adstrinxerat, ut *aliquid de fide secundum Symboli traditionem, rationemque* componeret. Suspicor, hunc *Laurentium* unum fuisse ex episcopis metropoli Aquilejensi attributis, puta *Concordiæ*, Rufini patriæ: cujus sedes vacat apud Ughellum ante sæculum sextum. Rufinus certe quotiescumque Aquilejensis Ecclesiæ disciplinam adducit, multitudinis numero usurpato, eam *Laurentii* perinde ac suam facere videtur. Rufini verbis hoc doceo: *duo isti sermones in Ecclesia Romana Symbolo habentur. Constat apud* NOS *additos, hæreseos caussa Sabellii, illius profecto, quæ a* NOSTRIS *Patripassiana appellatur*. Et mox: *ut ergo excluderetur talis impietas de Patre, videntur hac addidisse* MAJORES NOSTRI, hoc est Rufini & Laurentii, si bene auguror. Alibi ait: *& ideo satis caute Ecclesia* NOSTRA *Fidem Symboli docet*. Hæc enim semper ad unum Rufinum referri, vix puto, sed ad eum etiam, quem alloquitur, *Laurentium episcopum*. Jam ad propositum redeamus. Itaque Rufinus præmissa excusatio-

RUFINUS. LIB.V. C.XIV. tione, qua singularem suam modestiam patefacit, opum ipsum adgreditur. Tamen nec *idoneus* ad scribendum haberi vult, nec ignarus, quam non *sit absque periculo multorum judiciis ingenium tenue & exile committere*: quibus verbis fortasse invidiam sibi nuper ab Hieronymi necessariis conflatam designat. Sed fretus *Laurentii Episcopi* precibus, quibus apud Deum petitionis impositæ necessitatem juvari postulat, *obedientiæ magis reverentia, quam ingenii præsumptione* se dicere tentaturum affirmat, quæ *quidem non tam perfectorum exercitiis digna videantur, quam quæ ad parvulorum in Christo & incipientium, librentur, auditum*. Nonnullos ex ecclesiasticis Tractatoribus aliqua de Symbolo *pie & breviter* edidisse testatur, & *Photinum* etiam Sirmiensem Episcopum. Hunc tamen, non, ut rationem veræ Fidei audientibus explanaret, sed ut simpliciter dicta ad argumentum *hæretici* dogmatis traheret. Se vero ait Symboli simplicitatem verbis *Apostolicis* enarraturum, *vel quæ omissa videntur a prioribus* adimpleturum. Symbolum Fidei, ut *normam futuræ prædicationis, & regulam credentibus dandam*, confectum ait ab Apostolis in uno positis & Spiritu Sancto repletis: qua in re ad universalem omnium Ecclesiarum traditionem appellat: *hæc traditio Ecclesiis data est. Tradunt majores nostri*. Dupinum in tomo v. Bibliothecæ quinto sæculo primum & solum Rufinum Apostolos Symboli auctores fecisse affirmantem, hinc spissi erroris jure arguit Matthæus Petitdierius in Animadversionibus to. I. pag. 96. *Symbolum* Græce, Latine *collatio, indicium, vel signum*, Rufino est, quoniam Apostoli in unum contulerunt quod unusquisque sensit, & quia istud *indicium non scribi chartulis aut membranis, sed requiri credentium cordibus tradiderunt, per quod agnosceretur is, qui Christum vere, secundum Apostolorum regulas prædicaret* tunc maxime, *dum multi ex circumeuntibus Judæis simulabant se esse Apostolos Christi, & lucri alicujus vel ventris gratia ad prædicandum proficiscebantur, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nunciantes*. Id exemplo a militia petito illustrat, ubi *Symbolo* vel tessera socius ab hoste distinguitur. Hoc Symbolum Apostolicæ Fidei, quod *verbum breviatum*, & *brevialem sermonem* vocat, cum Aquilejensi commissum expandam, quoniam Rufinus utrumque committens pariter explicat.

Sym-

I.	II.
Symbolum Apostolicum vetus.	*Symbolum Aquilejense.*
Credo in Deum Patrem omnipotentem, & in Christum Jesum, unicum ejus Filium Dominum nostrum qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, crucifixus sub Pontio Pilato, & sepultus descendit ad inferna. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad Cœlos. Sedet ad dexteram Patris. Inde venturus est judicare vivos & mortuos. Et in Spiritu Sancto. Sanctam Ecclesiam; Remissionem peccatorum; Carnis resurrectionem.	Credo in Deo Patre omnipotente, *invisibili et impassibili*,& in Christo Jesu unico Filio ejus Domino nostro, qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, crucifixus sub Pontio Pilato, & sepultus descendit ad inferna. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad Cœlos. Sedet ad dexteram Patris. Inde venturus est judicare vivos & mortuos. Et in Spiritu Sancto. Sanctam Ecclesiam. Remissionem peccatorum. HUJUS carnis resurrectionem.

Hactenus utrumque Symbolum, paulo accuratius quam in tabula quatuor veterum Symbolorum ante primum tomum Bibliothecæ Dupinianæ. In editionem Lugdunensem vox *Catholicam* post *Ecclesiam* irrepsit, Nam abest a ceteris editionibus, neque a Rufino explicatur. Idem interpres Rufinus singulos articulos contra hæreticos & paganos tanta reconditæ & sincerioris doctrinæ copia & excellentia exponit, ut nihil doctore & theologo Christiano dignius excogitari possit. Observat, in diversis Ecclesiis aliqua primis verbis *Credo in DeoPatre omnipotente,adjecta inveniri. In Ecclesia tamen* (inquit) *urbis Romæ hoc non deprehenditur factum, quod ego propterea esse arbitror, quod neque hæresis ulla ibi sumsit exordium, & mos inibi servatur antiquus, eos, qui gratiam baptismi suscepturi sunt, publice, idest Fidelium populo audiente, Symbolum reddere.* Hinc publicus auditus adjectionem nullam admittebat. Contra *in ceteris locis propter nonnullos hæreticos addita quædam videri, per quæ novellæ doctrinæ sensus crederetur excludi*: quibus statim ista subnectit: *Nos tamen illum ordinem sequimur, quem in Aquilejensi Ecclesia lavacri gratia suscepimus.* Vel hoc unum primos hujus opusculi editionis auctores monere debuisset, ne illud *Cypriano*, nec *Hieronymo* adscriberent, quorum neuter *in Aquilejensi Ecclesia lavacri gratiam suscepit.* Suum illum ordinem Aquilejensis Ecclesiæ ita explicat. *His* (Patrem omnipotentem) *additur*: *invisibilem & impassibilem. Sciendum quod duo isti sermones in Ecclesiæ Romanæ Symbolo non habentur. Constat autem apud nos additos hæreseos caussa Sabellii, illius profecto, quæ a nostris Patripassiana appellatur, idest, quæ & Patrem ipsum*

ipsum vel ex Virgine natum dicit, & visibilem factum esse, vel passum affirmat in carne. Ut ergo excluderetur talis impietas, de Patre videntur hæc addidisse Majores, & invisibilem Patrem atque impassibilem dixisse. Constat enim Filium, non Patrem incarnatum & ex carne natum, & ex nativitate carnis Filium visibilem & passibilem factum. Orientales Ecclesias pene omnes in primis articulis tradere animadvertit: *credo in unum Deum Patrem omnipotentem, & in Christum Jesum, unicum Filium ejus, Dominum nostrum.* Scilicet non numero *unum*, sed universitate: qui propterea *unus* dicitur, quod alius non sit. Quid *Dei*, quid *Patris* vocabula indicent, paucis exponit; Divinæ generationis Filii a Patre, mysterium ineffabile enarrat, Deum tamen *credendum* Patrem unici Filii Dei Domini nostri, non *discutiendum* esse, pronunciat. Postquam multa de Filio Dei unico, de Trinitate, deque Virgine matre dixisset, contra Paganorum obtrectationes insurgit, nos irridentium, quando audiunt prædicari Virginis partum, quibus ubi secundum sensum eorum respondit, hæc subdit: *nihil ibi ducas impossibile, ubi aderat virtus Altissimi. Nihil de humana fragilitate cogites, ubi plenitudo inerat divinitatis.* Notat, in Ecclesiæ Romanæ & Orientalium Symbolo non haberi articulum, *descendit ad inferna*, vim tamen verbi eandem *esse in eo quod sepultus dicitur*. Hunc articulum, & subsequentem, *tertia die resurrexit a mortuis*, divinis Scripturis fuse & doctissime explanat. Quod dicitur *judicare vivos & mortuos*, non ideo dictum ait, *quod alii vivi, alii mortui ad judicium veniant, sed quod animas simul judicabit & corpora, in quibus vivos animas, mortuos corpora nominavit.* In Spiritus Sancti commemoratione adimpleri docet mysterium Trinitatis. Distinctionem personarum paucis complectitur, inque illis vocabulis, *ubi de divinitate ordinatur Fides*, IN *Deo Patre* dici, & IN *Christo Filio ejus*, & IN *Spiritu Sancto*. In ceteris, ubi *non de divinitate, sed de creaturis, & de mysteriis sermo est*, IN *præpositionem non addi, ut dicatur* IN *Sancta Ecclesia, sed Sanctam Ecclesiam credendam esse, non ut Deum, sed, ut Ecclesiam, Deo congregatam. Et remissionem, non* IN *remissionem peccatorum: & resurrectionem, non* IN *resurrectionem carnis*. Quare hac præpositione IN, creatorem a creaturis secerni, divina separari ab humanis. Hic ex occasione Scripturarum volumina enumerat, *quæ secundum majorum traditionem per Spiritum Sanctum inspirata creduntur, & Ecclesiis Christi tradita.* Id se præstare ait *evidenti numero, sicut ex Patrum monumentis accepimus*. Hos libros in duas classes dividit, in *Canonicos* & *Ecclesiasticos*, a me hic dispositos.

CLA-

CLASSIS I.

Libri Canonici

I.
Veteris Testamenti.

1. Genesis.
2. Exodus.
3. Leviticus.
4. Numerus.
5. Deuteronomium.
6. Jesus Nave.
7. Judicum simul cum Ruth.
8. Regnorum libri IV. quos Ebræi duos numerant.
9. Paralipomenon, alias liber dierum.
10. Esdræ libri II.
11. Esther.
12. Esaias.
13. Hieremias.
14. Ezechiel.
15. Daniel.
16. Duodecim Prophetarum liber unus.
17. Job.
18. Psalmi David.
19. Proverbia.) Salomonis.
20. Ecclesiastes.)
21. Cantica Canticorum.)

II.
Novi Testamenti.

1. Matthæi. } Evangelia IV.
2. Marci. }
3. Lucæ. }
4. Johannis. }
5. Lucæ Actus Apostolorum.
6. Pauli Epistolæ XIV.
7. Petri Epistolæ II.
8. Jacobi una.
9. Judæ una.
10. Johannis tres.
11. Johannis Apocalypsis.

Rufinus hunc indiculum Scripturarum ita concludit: *hæc sunt, quæ Patres intra canonem concluserunt, & ex quibus Fidei nostræ assertiones* con-

RUFINUS. LIB.V.C.XIV. *constare voluerunt. Sciendum tamen est, quod & alii libri sunt Canonici, sed Ecclesiastici a majoribus appellati*. Hi vero subsequentes sunt.

CLASSIS II.

Libri Ecclesiastici

I.

Veteris Testamenti.

1. Sapientia Salomonis.
2. Sapientia Sirach, sive Ecclesiasticus.
3. Tobias.
4. Judith.
5. Maccabæorum libri.

II.

Novi Testamenti.

1. Libellus, qui dicitur *Pastoris* sive *Hermæ*.
2. Alter, qui appellatur *Duæ viæ* vel *Judicium Petri*.

Ita hos duos libros postremos cum doctissimo Cotelerio in Judicio de *Hermæ Pastore* pag. 73. distinguendos putamus. In editione Barrei *Hermes* pro *Hermæ* perperam legitur. Rufinus scribit, majores nostros hæc legi quidem in Ecclesiis voluisse, *non tamen proferri ad auctoritatem ex his, Fidei, confirmandam*. Ceterum ipse in hoc catalogo concinnando sequutus est canonem Ebræorum: quod & alios ex patribus antea fecisse compertum est. Nihilominus ævo ipso *Rufini* divina hujus secundæ Classis librorum Veteris Testamenti auctoritas ab universa Ecclesia agnita & recepta est. Nam Concilium III. Carthaginense canone XLVII. codex Ecclesiæ Africanæ cap. XXIV. Innocentius I. epist. II. ad Exsuperium Tolosatem, & Augustinus lib. II. de Doctrina Christiana cap. VIII. §. 13. demto *Pastore* & *Judicio Petri*, hos omnes inter libros *canonicos* recensuerunt. Hinc refutatur Andreas Rivetus, qui in Pseudocritico lib. II. cap. XV. postquam Rufini opus, omnium consensu *eruditum & lectu dignissimum*, appellasset, statim addidit: *nisi quod Papistis displicet in eo, quod cum Hieronymo diligenter libros canonicos a non canonicis discriminat*. Sed eodem ævo Ecclesiæ auctoritas rectius eos *discriminavit*: quod *hæreticis & Riveto nequaquam placet*. Notandum tamen a *Rufino* epistolam ad Ebræos inter XIV. canonicas Paulo tribui, alias tredecim solæ essent. Ceteras Scripturas, duabus istis classibus prætermissas, inter apocryphas Rufinus ait memorari, *quas in Ecclesiis legi noluerunt*. Dici *Sanctam Ecclesiam*, *quæ Fidem Christi integram servat*, & non habet *maculam aut rugam*, ut distinguatur ab Ecclesiis hæreticorum, *quæ non sunt sine macula* & ruga perfidiæ. Subinde hæreticorum licet non omnium, qui hujusmodi ecclesias non *Sanctas* congregaverunt, seriem ita subnectit.

1. Mar-

1. Marcion.
2. Valentinus.
3. Ebion.
4. Manichæus.
5. Paulus Samosatenus.
6. Photinus.
7. Arius.
8. Ennomius.
9. Donatus.
10. Novatus.

In exponendo articulo, qui ad *carnis resurrectionem* attinet Rufinus multus est contra *Valentinianos*, *Manichæos*, & *Infideles*, fortasse etiam contra objectiones sibi ab Hieronymo (quem tamen nequaquam nominat) de hoc eodem articulo impactas. Quod enim libro II. Apologiæ de singulari disciplina ecclesiæ *Aquilejensis* pro se jam dixerat, hoc iterum dicit, nempe in articulo de *carnis resurrectione*, ab Ecclesia illa sua addi pronomen *hujus*, ut veram, naturalem, humanam, & propriam carnem induendam ostendat: *ideo*, inquit, *satis caute Ecclesia nostra* (Aquilejensis) *Fidem Symboli docet*, *quæ in eo*, *quod a ceteris traditur*, *carnis resurrectionem*, *uno addito pronomine*, *tradidit* HUJUS *carnis resurrectionem*. HUJUS *sine dubio*, *quam habet is*, *qui profitetur*, *signaculo crucis fronti imposito*, *quo sciat unusquisque Fidelium carnem suam*, *si mundam servaverit a peccato*, *futuram esse vas honoris*, *utile Domino*, *ad omne opus bonum paratum*. Deinde post pauca, quæ *commonitionis tantummodo gratia* ab se dici ait, fatetur, hunc articulum ad Fidem suam manifestandam se explicuisse: *hæc quidem ad probationem dicta sunt professionis nostræ*, *qua confitemur in Symbolo* HUJUS *carnis resurrectionem*. Mox brevi & veræ pietatis plena, totius explicationis anacephalæosi subjuncta, operi finem imponit, sine ulla ambage ad rectam fidei normam de articulo vitæ æternæ locutus. Hæc iis addita, quibus superius hæreticorum dogmata *Rufinus* improbat, ejus Fidem per omnia Catholicam produnt. Nihil sane modestius, nihil sincerius a tanto viro scribi exspectari poterat.

II. Jam audiamus illustre de hoc *Rufini* opere testimonium ex Cassiano lib. VII. de Incarnatione cap. XXVII. *Rufinus quoque*, *Christianæ philosophiæ vir*, *haud contemnenda ecclesiasticorum doctorum portio*, *ita in expositione Symboli de Domini nativitate testatur*: *Filius enim*, *inquit*, *Dei*, *nascitur ex Virgine*, *non principaliter soli carni sociatus*, *sed anima*, *inter carnem Deumque mediante*, *generatus*. *Nunquid obscure Deum ex homine natum testificatus est*? Quæ Cassianus ex *Rufino* adducit, exstant pag. 177. editionis Barrei. Idem Cassianus cap. XXIV. *paucorum sanctorum virorum atque illustrium Sacerdotum dicta* se subjuncturum affirmaverat, *ut id*, inquiens, *quod auctoritate testimoniorum sacrorum jam approbavimus*, *etiam fide præsentis temporis roboremus*. Patres vero hi sunt ex Latinis.

1. Hi-

RUFINUS. LIB.V. C.XIV.

1. Hilarius.
2. Ambrosius.
3. Hieronymus.
4. Rufinus.
5. Augustinus.

Postmodum Græcos adducit. Ex recentioribus *Jacobus Pamelius* huic scripto, ab se inter opera Cypriani edito, primas tribuit, *in confirmandis pulcherrime Fidei articulis ex utriusque Testamenti prophetiis scripturisque*. Andreas Saussayus in gloria Sancti Andreæ Apostoli lib. II. cap. v. pag. 130. *Rufinus*, ait, *Aquilejensis presbyter doctrina sane & eloquentia perillustris, hoc symbolum ita feliciter interpretatus est, ut ipse Cyprianus putaretur; unde etiamnum luculenta ejus expositio inter Cypriani opera recensetur*. Subsequitur Jo: Baptista Cotelerius in Monumentis Ecclesiæ Græcæ tom. III. pag. 677. notans Justinum martyrem in Dialogo cum Tryphone, & Cyrillum Hierosolymitanum in Catechesi XIII. perinde ac *Rufinum* in expositione Symboli pag. 181. editionis Barrei locum Oseæ cap. x. v. 6. enarravisse arbitratur ut *Herodi* adplicandum. Sane Augustinus Touttee, qui novam editionem operum Sancti Cyrilli accuravit, in notis ad eandem Catechesim pag. 186. 193. & 200. inde *Rufinum* sua sumsisse declarat. Quid ni vero sumsisse homo in Græcorum scriptis tandiu versatus, & Cyrilli in primis, quem noverat, cujus etiam Ecclesiæ erat *presbyter*? Generatim quoque eum nominat ubi ait, ecclesiasticos tractatores aliqua de Symbolo *pie & breviter* edidisse. *Breviter* enim de Symbolo Cyrillus in Catechesi, quam diximus, aliqua scripserat. Jacobus Usserius in Diatriba de Romanæ Ecclesiæ Symbolo pag. 7. observat, *Venantium Fortunatum* in sua explicatione Symboli, *Rufinum* secutum. Hoc factum, quia Fortunatus *lavacri gratiam* in Aquilejensi Ecclesia, perinde ac *Rufinus*, acceperat, ut suo loco ostendam. Gerardus Jo: Vossius lib. VII. de Vitiis Sermonis tom. v. Operum pag. 380. col. 2. in hoc *Rufini* opere verbum *nubor* legi notavit, utique ex ore vulgi sumtum. Plautum illo usum, notat in Minerva Franciscus Sanctius lib. III. cap. III. §. 258. pag. 393. edit. III. Perizonii. Idem Vossius lib. VIII. pag. 389. observat quoque a *Rufino Actus* Apostolicos & *Actibus* Apostolicis dici, qui alias *Acta* & *Actis* dicuntur. Gebhardus Elmenhorstius in notis ad Arnobium quædam *Rufini* loca ex hoc eodem opere adducit, Arnobianis conformia ad librum II. pag. 64. editionis Lugduni Batavorum anni 1651.

III. Hujus Expositionis principem editionem puto illam, quam laudavit *Johannes Fellus* in notis ad appendicem Operum Sancti Cypriani, primum Oxonii e theatro Sheldoniano A.D. 1682. in folio & postmodum Amstelodami & Bremæ excusorum. Isti appendici Fellus *Rufini* expositionem adjunxit, propterea quod alii quoque adjunxissent. Editio, quam dixi, sub ipsis rei typographicæ initiis seorsum prodiit, hoc titulo insignis: *Expositio Sancti Hieronymi in Symbolum Apostolorum ad*

Papam

Papam Laurentium. *Oxoniæ* 1468. in 4.° absque ullo typographi nomine. Hanc vidit, recensuitque in Annalibus typographicis Michael Mattaire to. I. pag. 63. ubi ait Th. Barlovvium exemplari sua manu hanc notulam addidisse: *Rufini est hæc Expositio, non Hieronymi*. In MS. codice Vaticano 343. folio 1. idem quoque opus *Hieronymi* nomen præfert. Hæc falsa inscriptio imposuit *M. Antonio Sabellico*, ut Hieronymum *Aquilejæ* tinctum putaret, ubi se *tinctum* dicit auctor Expositionis Rufinus. Do verba *Sabellici* ex libro III. de Antiquitate Aquilejæ: *Hieronymus autem se baptismatis lavacro Aquilejæ insignitum in Symboli Expositione testatur: quo fit, ut vel in ea urbe eum natum confiteamur oporteat, vel certe non procul inde: quippe quem Aquilejensis parochiæ, vel ex hoc ipso fuisse, manifeste apparet*. Hunc *Sabellici* errorem, patriæ Ecclesiæ perhonorificum, nostrates libenter hauserunt, & præ his *Candidus* in Commentariis libro II. ante finem. Henricus Palladius libro IX. frigide addit: id multos, *non inani forsitan argumento* sibi persuasisse. At heus viri boni! *Hieronymus* semel atque iterum manifeste prodit, se *Romæ*, non *Aquilejæ*, Christi *vestem albam*, in baptismo dari solitam, induisse. Consulatur ejus Epist. XIV. alias LVII. & XVI. alias LVIII. ad *Damasum*. Mendum tamen istud, cujus fundus exstitit prava inscriptio, quam dixi, *Expositionis in Symbolum*, mox delevit prima editio prioris voluminis Epistolarum Sancti Hieronymi, biennium post illam Oxoniensem expressa *Romæ in domo Petri de Maximis juxta campum Floræ, præsidentibus magistris Conrado Svveynheim & Arnoldo Pannartz* A. D. 1470. in folio. In hoc enim volumine *Expositio in Symbolum* prostat, non quidem *Hieronymo*, sed *Rufino*, legitimo auctori, attributa. Labbeus in Bibliotheca minori, supplemento IX. pag. 340. universa *Rufini* opera hoc volumine comprehendi perperam credidit, & Caveum pariter secum in errorem traxit, quum tamen nihil ex *Rufini* scriptis præter *Symboli* enarrationem, initio positam, eo volumine comprehendatur. Codex Germanensis in fine operum Sancti Cypriani pag. CXCVIII. editionis regiæ Baluzii 1726. in folio a Rufino æque tribuit his verbis. *Expositio Symboli Sancti Rufini*. Erasmus, qui primus istum *Rufini* fœtum inseruit operibus Sancti Cypriani, Basileæ apud Frobenium A. D. 1519. 1525. & 1530. & in officina Hervagiana A. D. 1540. in folio excusis, ita de eo scribit in epistola ad Laurentium Puccium Cardinalem: *Symbolum Fidei, quod in evulgatis pariter ac descriptis voluminibus, Cypriani titulum habet, inter opera Divi Hieronymi fertur Rufini nomine*. Infra vero in notis post epistolam: *stilus satis arguit, hoc opus non esse Cypriani, & inter opera Hieronymi fertur inscriptum Rufino. Nec abhorret phrasis a frasi Rufini: & inter hujus opera magnifice de Symbolo meminit Gennadius, quod adeo præclare dicit esse dissertum, ut ceteri ad hunc dixisse videantur*. In indice pariter hæc leguntur: *Symboli expositio non est Cypriani, quod hæreticos posteriores enumerat*. In Censura operum Origenis editionum Basileensium, ubi

RUFINUS. LIB. V. C. XV.

 ubi Erasmus de Librariis queritur, hoc crimen illis adscribit: *Symbolum a Rufino explicatum, in Cypriani nomen transtulerunt; sed ita multis commutatis, ut ipsa res clamitet non casu, sed de industria factum esse*. Hoc pacto *Erasmus* expunxit, quæ pridem in Declarationibus suis ad censuras Facultatis Parisiensis Cypriani fœtum ratus, scripserat to.IX. operum editionis primæ pag.701. Optandum, ut in nova editione hujus præstantissimæ Explicationis, præteritæ omnes Cypriani, Hieronymi, & *Rufini* nominibus excusæ, cum codicibus MSS. diligenter collatæ, emendentur, contextu in capita scisso, ne Symboli articuli, vel *sermones*, ut vocat *Rufinus*, indiscriminatim & confuse cum *explicatione* ipsa coalescant, quemadmodum in primis editionibus coaluerunt. Paulus Manutius omnium optime distinxit in sua editione Romana operum Sancti Cypriani anni 1563. in folio pag. 381. Singuli enim articuli separatim dispositi, & ante singulas enarrationis partes diverso charactere in medio paginæ expressi, legentium oculis offerri debent. Editionibus jam adductis subsequentes accedant. *Lugdunensis* apud Sebastianum. Gryphium cum operibus Sancti Cypriani A.D.1537. in 8.° to.II. pag. 154. *Jacobi Pamelii* cum iisdem operibus, *Antuerpiæ* per Jo. Stelsium 1568. in fol. Mariani Victorii cum operibus Sancti Hieronymi, *Romæ* in ædibus Populi Romani A. D. 1576. tomo IX. pag. 108. Denique Renatus Laurentius Barreus eandem Symboli Explicationem cum aliis *Rufini* operibus vulgavit *Parisiis* apud Michaelem Sonnium A. D. 1580. pag. 169.

CAPUT XV.

I. *Anatolii Alexandrini canon paschalis a Rufino latine conversus*. II. *Ejus Epistolæ omnes deperditæ*. III. *Aliqua e Latino in Græcum sermonem transtulit*.

I. ÆGidius Bucherius in Commentario de Doctrina temporum pagina 439. e veteri codice MS. primus in lucem edidit Anatolii Alexandrini Laodicensis episcopi Canonem paschalem, cujus versionem Latinam Rufino æque omnes adscribere ait pag. 450. scilicet tanquam Eusebianæ ejus Historiæ adjungendum. Rufinus enim Eusebianam Historiam latine vertit atque etiam interpolavit. Adi Jacobum Usserium in Syntagmate de LXX. Interpretibus cap.V. pag.50. ubi ex lib.VI. cap.XIII. locum interpolatum adducit. Eusebius enim Canonem hunc decemnovennalem laudat lib.VII. Hist. cap.XXVI. & Beda initio Epistolæ de Æquinoctio, quam emendatiorem edidit Petrus Franciscus Chiffletius in Dissertatione de Beda cap. III. Laudat etiam cap. IV. & XXXIII. de Ratione temporum, deinde Colmannus Scotorum Episcopus apud eundem Bedam lib. III. Hist. Ecclesiasticæ gentis Anglorum cap. XXV. Jo. Georgius Hervvartus in Nova Chronologia cap.CCXXXVI. Canonis hujus Anatoliani

ni initium a vulgari anno Christi 277. Probi Imperatoris *secundo*, deducit; at vero Bucherius ab anno antecedente 276. deducendum esse contendit. RUFINUS. LIB.V. C.XV.

II. Atque hæc dicta sint de Rufini sinceris & genuinis operibus, quæ nobis supersunt. Nam Epistolas *ad timorem Dei exhortatorias multas* in Gennadiani Catalogi capite VII. memoratas, post generale tot sæculorum silentium, alicubi inter blattas & tineas etiamnum delitescere, vix sperari posse censemus. *Inter has*, inquit Gennadius, *præeminent illæ, quas ad Probam dedit*. Hæc est Anicia Falconia Proba, Sexti Petronii Probi uxor, super omnes Imperii Romani feminas genere perinde ac virtute clarissima, ad quam scribit Jo. Chrysostomus Epist. CLXVIII. quamque Hieronymus Epist. XCVII. alias VIII. de servanda Virginitate ad Demetriadem Virginem Julianæ filiam, & Probæ neptem, miris & magnis laudibus extollit, quarum laciniam hic assuam: *Proba illa*, inquit, *omnium dignitatum, & cunctæ nobilitatis in Orbe Romano nomen illustrius: cujus Sanctitas, & in universos effusa bonitas etiam apud Barbaros venerabilis fuit, quam trium liberorum Probini, Olybrii, & Probi non fatigarunt ordinarii consulatus: & quum, incensis direptisque omnibus, in Urbe captivitas sit, nunc habitas venundare dicitur possessiones, & facere sibi amicos de iniquo Mammona, qui se recipiant in æterna tabernacula, ut erubescat omnis Ecclesiastici ministerii gradus, & cassa nomina monachorum emere prædia, tanta nobilitate vendente*. Hæc scribebat Hieronymus A. D. 414. post Urbem jampridem ab Alarico direptam, adeoque post Rufini obitum, ut infra dicemus. Rufinus ergo tantæ heroidis necessitudine claruit, perinde ac Johannes Chrysostomus, & Hieronymus, sanctissimi viri. De Proba insuper aliqua dixi in Antiquitatibus Hortæ lib.II. cap.IV. §.III.

III. Hieronymus lib. III. Apologiæ pag.468. Rufinum his verbis alloquitur: *tu etiam Latinos libros in Græcum vertis: nobis dare nostris externa prohibebis?* Quos libros e Latino in Græcum sermonem Rufinus verterit, ignoramus. Hoc tamen satis refellit Humfredum Hodium, qui lib.I. de Bibliorum textibus originalibus cap.IX. §.3. pag.51. constare ait, Rufinum *Græcarum literarum non fuisse valde peritum, nec intellexisse quid τὸ τάχα significaret*, Rufinum scilicet, qui ad triginta annos inter Græcos versatus doctissimos, inde *maxima parte Græcorum bibliothecam Latinis exhibuit*, ut ait Gennadius in Catalogo cap.XVII.

CA-

CAPUT XVI.

I. *An Rufinus Flavii Josephi operum Latinus interpres*. II. *Varia de Josephi antiquissimo codice Mediolanensi*. III. *Num Hieronymus & Ambrosius Josephum Latine converterint. Egesippus est Josephus de Bello Judaico ab Ambrosio Latine contractus*. IV. *Friderici Gronovii collatio inter phrases Ambrosii, & Egesippi adprobata & defensa*. V. *Josephi versio Rufino abjudicatur*.

I. AD lucubrationes alienas, Rufino adscriptas, devenio. Principem locum obtinent *Flavii Josephi* opera omnia, quorum e Græco in Latinum sermonem antiqua translatio, vulgo *Rufinum* auctorem præfert. De hoc minime dubitat Philippus Labbeus in notis ad Catalogum Bellarmini tom. II. pag. 308. & post eum Ludovicus Dupinus tom. III. Bibliothecæ. Hinc Rufinus, ut certus, nec dubius Josephi interpres, non raro ab imperiosis criticis Erasmo, Scaligero, Casaubono, aliisque immaniter vapulat. Mitior tamen & cautior est Caspar Barthius in Adversariis lib. XLIV. cap. XXIII. in fine, ubi anceps hæret, num in Josepho Rufinum agnoscat. In Commentario ad Claudianum pag. 1105. *interpres*, inquit, *Josephi, nec Rufini nomen ubique ferens, nec illo in multis indignus*. Vossius lib. II. de Historicis Latinis cap. XI. de Rufino loquens, hæc memoriæ mandavit: *inter alia, quæ Gennadius & ex eo Honorius commemorat, Clementis Romani Recognitiones & Flavium Josephum Latine transtulit. De Clementis* Recognitionibus post Gennadii testimonium non est cur dubitemus. De *Josepho* tamen *Gennadius* & *Honorius* omnino silent, speciatim saltem, nisi generatim loqui dicamus, ubi Gennadius ait, Rufinum *maxima parte Græcorum bibliothecas Latinis* exhibuisse. Hoc tamen *generatim* dictum, mox singulari enumeratione ita explicat: *Basilii scilicet*, & quæ subsequuntur, *Josephi* nomine haud reticendo, si in illis fuisset. Ex veteribus, qui loquatur, unicus est *Cassiodorus*, ineuntis sexti sæculi scriptor: testis ipse quidem satis locuples, modo perspicuis disertisque verbis *Rufinum* Josephi interpretem faceret. Atqui anceps omnino est Cassiodorus; deque libris *septem* captivitatis sive belli Judaici tantum loquitur, non de aliis *Antiquitatum Judaicarum*, quos se *ab amicis magno labore in libros* XXII. Latine vertendos curasse ait, quum nondum a quoquam latine versi fuissent. Verba ejus de *septem*, quos dixi, *libris*, hæc sunt cap. XVII. de Institutione divinarum literarum: *qui etiam* (Josephus) *& alios septem libros captivitatis Judaicæ mirabili nitore conscripsit. Quorum translationem alii Hieronymo, alii Ambrosio, alii deputant* RUFINO: *quæ dum talibus adscribitur, omnino dictionis eximiæ merita declarantur*. Hæc produnt, quo loco *Rufinus* habeatur. Caussas, cur ea translatio singulis adscripta fuerit, investigemus. Et pri-

primo quidem, quod Rufinum spectat, ipse ob tot alias suas translationes in ore omnium versabatur. Quare Josephi quoque translatio illi adscribi facile potuit.

II. Jamdudum rumor increbuit, in *Bibliotheca Ambrosiana* ipsum *Rufini* autographum, vel saltem apographum longe antiquissimum in cortice Ægyptio descriptum servari. Primus, quem reperi ejus meminisse initio sæculi XVI. est *Ponticus Virunius* in Vita Emanuelis Chrysoloræ ante suas in ejus Erotemata a Guarino contracta, *Declarationes tumultuarias*, quas vocat, *Ferrariæ* editas *apud Johannem Mazochum* A. D. 1509. in 8.° *Ponticum* de hac Josephini codicis translatione mirifice judicantem præstat audire. Nam & circa A. D. 350. & ab Hieronymo descriptam affirmat. Verba ejus hæc sunt: *exstat Divi Hieronymi, & propria manu, originalis liber Rufini, in Divi Ambrosii Mediolani, in capsa plumbi, pejor* (nempe male habitus si bene auguror) *qui in papyris vel characteribus Langobardorum antiquis. Anni sunt mille & centum & quinquaginta vel circa, ut ego, qui non ignarus illarum formarum, multas paginas volverim, antequam aliquid cognoscere potuissem.* Sic *Ponticus Virunius*: de quo homine, deque ejus scriptis quamplurimis, non pauca a me adnotata prodierunt in Diario Literatorum Italiæ tom. XXIV. pag. 245. Nempe, *Virunio* judice, Hieronymus medio sæculo IV. characteres adhibuit, qui tamen sæculo VI. apud nos primum visi. Quippe tunc *Langobardi* Italiam ingressi sunt. Sed *Pontico* credenda hæc relinquamus, qui & Ravennæ vidisse se ait tabulas papyraceas sub *Hadriano Augusto* confectas. Neque hæc dixisse contentus, testatur, tunc recens (*nuper*) Corcyrenses, seu *Phaaces*, *privilegium duum millium annorum literis aureis conscriptum, cum propria manu Alexandri Magni, Venetiis depromsisse. Cui & Senatores caput denudarunt, & majora concesserunt.* Fuit *Ponticus* certe vir perinsignis, divinationibus tamen suis mirifice indulgens, quique proprii ingenii deliriis se facile abripi sineret. Hujusmodi homines nunquam desunt. Petrus Paullus Boscha libro I. de origine & statu Bibliothecæ Ambrosianæ pag. 10. codicem illum Mediolanensem non Hieronymi, sed *Rufini* manu *ab hinc annos mille & treceutos* scriptum narrat: qua in ætate adsignanda Virunio proxime accedit. Ad hæc ex Jo:Petro Puricello in Dissertatione Nazariana cap. LXIV. §.35. pag.372. ab *Attila* post Aquilejam eversam, autographum ad Insubres perlatum, conjectura *non futili* arbitrari se ait. Bene sit tam secure & feliciter divinantibus! Jo: Mabillonius, qui codicem contrectavit, vir in dijudicandis hujusmodi cimeliis opido sagax, & peritus quam maxime, in Museo Italico tom. I. pag. 12. scriptum testatur *ante annos mille & centum, haud multo post Rufini ætatem*: cui & ipse librum adsignat, quo, ait, contineri *aliquot libros Flavii Josephi de Antiquitatibus Judaicis, Rufino interprete.* De literarum forma sic censet: *scriptura codicis non quadrata sed minutior est, qualis ævo Justiniani obtinebat, formæ fere similis ei,*

RUFINUS. LIB.V. C.XVI. *quam ex charta Ravennensi retulimus in libro* v. *de re diplomatica*. Sic Mabillonius. Sunt vero fragmenta librorum VI. VII. VIII. IX. & X. *de Antiquitatibus Judaicis*, ab imperito compactore male dispofita. Vir fummus codicem cum edita Jofephi verfione conferre non potuit, quod ea non præsto esset. Hoc non factum dolet Caveus in Rufino A. D. 390. Sed ego certior factus fum, codicem ab editis non difcrepare; in quo præterea nufquam Rufini nomen apparet. Cur autem appareat, fi *Rufini* non eft? Librorum de *Bello Judaico* Rufinum ab nonnullis interpretem putari, ait Caffiodorus; non tamen horumce librorum *de Antiquitatibus Judaicis*. Hos enim Senator teftatur, fe *ab amicis* vertendos curaffe, quod Græce tantum legerentur. *Caffiodori* verba ex eodem, quod fuperius adduxi, capite XVII. de Inftitutione divinarum literarum, huc adfero: *hunc tamen* (Jofephum *de Antiquitatibus Judaicis*) *ab* AMICIS NOSTRIS, *quoniam eft fubtilis nimis & multiplex, magno labore in libris* XXII. *converti fecimus in Latinum*. Hi *amici*, quorum opera in Græcorum fcriptis Latio donandis Caffiodorus utebatur, quinam fuerint, videamus. In Inftitutione jam adducta *tres* tantum ab eo nominari comperio. Hi funt.

1. *Epiphanius Scholafticus*, qui codicem encyclium pro defenfione Concilii Calchedonenfis, Caffiodoro flagitante, Latinum fecit, ex laudata Inftitutione cap. XVII. quem, inquit, *codicem a viro difertiffimo Epiphanio fecimus in Latinum de Græco fermone converti*. Exftat in Conciliis Labbei tom. IV. pag. 891. cujus emendationes vulgavit Baluzius in nova Collectione Conciliorum pag. 1400. Didymi etiam *expofitiones* Salomonis Proverbiorum, & VII. *Canonicarum Epiftolarum* fibi ab Epiphanio fuiffe translatas, Caffiodorus prodit cap. V. & VIII. Ad hæc Epiphanius Sozomeni, Socratis, & Theodoriti Hiftorias convertit, inque XII. libros diftribuit: quibus in compendium redactis Senator fuam Tripartitam conflavit. Hujus præfationem confule.

2. *Bellator presbyter*, Origenis Homilias in Efdram latio donavit, rogatu pariter Caffiodori, hoc eodem tefte cap. VI.

3. *Mutianus* Jo: Chryfoftomi Homilias XXXIV. in epiftolam ad Ebræos latinas fecit, Caffiodoro item obfequuturus, quem vide hoc teftantem cap. VIII.

Hos ergo *amicos* tres, non alios, in convertendis Jofephi *Antiquitatibus Judaicis* Caffiodorus adhibuit, præque ceteris fortaffis, ut ego arbitror, omnium principem *Epiphanium*, cui alias ea translatio interdum tribuitur, licet illam Caffiodorus ei nominatim non tribuat. Quare nullo modo ambigi poteft, quin codex Ambrofianus, ipfa ætate Caffiodori, Juftiniano imperante, Latine exaratus, ab *amicis* Caffiodori prodierit. Mirum eft, viros doctos hactenus in contrariam fententiam uno agmine iviffe. Nam præter jam adductos, Renatus Laurentius de la Barre in præfatione ad opufcula Rufini, de eo fic fcribit; *Jofephi etiam Latinam fecit hiftoriam, cujus exemplar affervatur Medio-*

diolani in æde Sancti Ambrosii, Langobardicis scriptum literis. His conformia habet Johannes Henricus Hottingerus in Bibliothecario cap. II. §. III. pag. 33. & Hieronymus Welschius in Epistola ad Bosium post Reinesianas pag. 470. Rufinum de compacto Ambrosiani codicis auctorem facientes, quem tamen nihil de Josephi operibus in Latinum vertisse palam est.

III. Sed cur, inquies, librorum VII. *de Bello Judaico* Latina translatio, ad Hieronymum interpretem, quod ait Senator, pertinere aliquando credita est? Caussam accipe. Hieronymus in epist. LII. alias XXVIII. ad Lucinium Bæticum scripta, hæc habet: *porro Josephi libros, & Sanctorum Papiæ & Polycarpi volumina falsus ad te rumor pertulit, a me esse translata, quia nec ocii mei, nec virium est, tantas res eadem in alteram linguam exprimere venustate*. Hæc Hieronymus. Postmodum viro magno aliquid *ocii & virium* ad Josephum transferendum suppetiisse, existimatum: quod tamen suppetiit nunquam. De Ambrosio aliter disserendum. Exstant libri V. Latini *de Bello Judaico*, seu *de Gestis Judæorum*, qui etiam *de Urbis Hierosolymitanæ excidio* propterea inscribuntur, quod inde a Maccabæis ad Hierosolymæ urbis & templi ruinam sub T. Vespasiano Augusto deducantur. Hi libri jamdudum *Egesippi*, sive *Ægesippi*, aut *Hegesippi* conditoris nomen præferunt: quod recentiores criticos mirifice torsit. Alii enim *Egesippum* illum putarunt, qui libros V. Historiæ Ecclesiasticæ sub Aniceto pontifice scripsit circa A. D. 170. teste Eusebio multis in locis, & Hieronymo in Catalogo cap. XXII. Hujus sententiæ primus auctor, quem viderim, fuit Guillelmus Pastrengicus Petrarchæ necessarius in Originibus rerum fol. 27. Alii *Egesippum* quendam genuinum, juniorem tamen, excogitarunt. At postea in ejus ætate adsignanda sibi ungues rodere & caput scalpere coacti sunt. Istius enim Egesippi codex Græcus, unde versio Latina fluxerit, nusquam repertus est. Latinus etiam perinde ac Græcus iste *Egesippus*, generatim indictus ante Sæculum XII. quo Johannes Saresberiensis illius meminit in Policratico libro VI. & VIII. Ad hæc junior hic *Egesippus* aliqua narrat, non tantum sæculo IV. sed etiam X. primum audita, si Vossio auscultamus in lib. II. cap. XIV. de Historicis Græcis prope finem. Philippus Cluverius in Commentario de tribus Rheni alveis pag. 71. ab *Hegesippo* Rhenum bicornem ex Virgilio dici animadvertit, neque eum esse Theodosio Imp. antiquiorem. Ejus ætatem, de qua nemo etiamnum quid certi affirmare potuit, auctore Cluverio, nos designabimus. Hic *Egesippus*, qui hypobolimæus est, alicubi incrustatus, & sub corrupti nominis larva delitescens, perquam facile se suamque ætatem criticorum notitiæ subduxit. Sed rem aliquando aperiamus. Is est purus putus Josephus *de Bello Judaico* Latine contractus, is nimirum, quem subobscure a Sancto Ambrosio Mediolanensi translatum ait Cassiodorus. Hoc membranæ non unæ, sed multæ eæque antiquissimæ; hoc sermo, & stilus; hoc ratio, hoc illustrium quorundam in re literaria virorum auctoritas abunde confirmant,

RUFINUS. Lib.V. C.XVI. mant. Andreas Masius, sacræ antiquitatis peritia excellens, hoc idem olfecit, quantum colligere possumus ex Latini Latinii ad eum dato responso A. D. 1566. tom. II. Epistolarum pag. 119. Lectum enim a Masio *Egesippum* miratur Latinius, quippe qui eum non magni faceret. Sed eo magis miratur, Masium eo animum induxisse, ut ab *Ambrosio* latine versum putaret; *nisi tamen*, inquit, *si adolescenti fortasse, nondum ad judicandum apto, ea excidisse velis, quæ exercitationis tantum gratia tentasset*. Ita est. Ambrosius *adolescens*, necdum episcopus, istud opus concinnasse dicendus est. Latinius, & ab eo consultus Guillelmus Sirletus ignorabant, in *Egesippo Josephum* latere: quod alii quoque ante ignoraverant. Angelus Decembrius, domo Vigletano in Insubribus, in Politia literaria, quam dicavit Pio II. Pont. Max. hæc habet libro I. parte v. fol. IX. pag. 2. editionis Augustanæ apud Henricum Steynerum A. D. 1540. in folio: *ejusdem Historiæ* (Judæorum a Josepho scriptæ) *venerabilis scriptor Ægesippus complectendus*. Decembrius primigenium libri auctorem, *Egesippum* quidem ab *Ambrosio* tamen Latine translatum putavit. Sic enim ait libro VII. Parte LXXVI. fol. CXXXVIII. *Ægesippus vocabulum Historici Græci, ex capra & equo compositum: qui de bello Titi cum Judæis scripsit, a doctore Ambrosio Latine translatus*. Decembrio addamus Georgium Cortesium Cardinalem. Hic post epistolas suas pag. 354. quin *Ægesippi*, interpres fuerit *Ambrosius*, neutiquam dubitat, sed postea & ipse *Ægesippum* Ambrosii eundem facit, atque illum, de quo Eusebius & Hieronymus meminerunt. Isaacus Vossius in Appendice ad librum de LXX. Interpretibus pag. 127. *Egesippi* nomen non ex *capra & equo*, ut pronunciavit Decembrius; sed ex *Josippo* ortum animadvertit. Librarii enim *Josippi* nomen idest *Josephi*, mutarunt in *Igisippi*: *cujus rei* (loquitur Vossius) *fidem faciunt membranæ nostræ pervetustæ, in quibus eraso Josippi nomine, alterum substitutum comparet*. Paullus Colomesius eadem refert pag. 685. Operum editionis Fabricii. Alii codices Mss. longe antiquissimi, atque integerrimi, sinceram Vossii membranarum lectionem perperam *erasam*, restituentes, infra numerabuntur. Ego interim hanc *erasionem* sæculo XII. antiquiorem vix puto. Etenim Ordericus Vitalis in Historia, quam perduxit ad A. D. 1141. primus omnium occurrit, qui hunc *Egesippum* laudaverit. Laudavit autem lib. II. pag. 408. *Egesippus*, inquit, *vir Sanctus & eruditus, Apostolorum temporibus vicinus in quinto Commentariorum suorum libro Jacobi Justi meminit*. Hæc leguntur lib. v. editionis Barrei. Eodem ævo Orderici Jo: Saresberiensis cum aliis historicis Egesippum laudavit in Policratico libro VI. cap. XVIII. pag. 318. & lib. VIII. cap. XVIII. & XIX. pag. 552. & 555. Scriptor Anonymus *de modo legendi Sacram Scripturam* nuper editus ab Edmundo Martene in Thesauro Anecdotorum to. I. pag. 488. monuit, legendos *ex latere Josephum & Egesippum*. Henricus Valesius ad Eusebium lib. I. cap. x. observat, in Ecclesiæ Parisiensis perantiquo codice Eusebiano, ex *Rufini* versione, semper *Joseppus* legi, ubi in Græco est Ἰώσηπος. Petrus Apollonius Collatinus

latinus de Cattaneis Novarienfis, Decembrio æqualis, argumento hausto ex Egefippo, exeidium Hierofolymitanum carmine heroico defcripfit, & in quatuor libros digeffit, in quorum fecundo *Jofipus* pro *Jofepho* ufurpatur, & dactylo exprimitur. Hactenus dicta undequaque confirmat præftantiffimus Mabillonius in Mufeo Italico to. I. pag. 14. laudans veterrimum codicem Bibliotheeæ Ambrofianæ, in quo non *Egefippi*, fed *Jofeppi liber* v. legitur in fuperiori margine plurium paginarum. Sicut enim *Jofephus* Græce Ἰώσηπος dicitur, ita *Jofeppus* Latine ab interprete dictus eft pro *Jofepho*. Hine poftea *Jofippus*, *Egifippus*, & tandem fpurius *Egefippus*, inftar illius vetuftioris prodiit. Initio libri II. ejufdem codicis Mediolanenfis hæc leguntur: *Ambrofius epifcopus de Græco tranftulit in Latinum*. Alium codicem Taurinenfem, Mediolanenfi conformem, ibidem Mabillonius recenfet. Codex cœnobii Cremifanenfis in Auftria apud Fabricium in Bibliotheca Latina tomo III. fic infcribitur: *tractatus Ambrofii epifcopi de Hiftoria Jofephi captivi, translati ab ipfo de Græco in Latinum*. Alium codicem, Egefippi, & Sancti Ambrofii nomina præferentem, fervat Florentiæ Bibliotheca Gaddiana, a me contrectatus A. D. 1717. menfe Maji. Caveo in Hiftoria literaria A. D. 374. hæc eadem Hiftoria vulgati *Egefippi* laxior eft *Jofephi* Latina converfio, in qua pauca exftent, quæ in Flavii Jofephi *Antiquitatibus & Bello Judaico* non habeantur. *Liberior Jofephi de Bello Judaico interpretatio* vocatur a Paullo Colomefio pag. 695. operum. A Francifeo Petrareha in Itinerario Syriaco pag. 562. operum editionis Bafileenfis laudatur *Egefippus libro* III. *Hiftoriarum*, *Jofephum fecutus*. Hortenfius Landus Mediolanenfis Medicus, plurium voluminum Italicorum & Latinorum auctor ingeniofus & lepidus, in eo, quod Italice *Ferulam fcriptorum veterum & recentium* infcripfit pag. 17. ait, *Hegefippum errores Jofephi* caftigaviffe. Neuter *Jofephum* in *Hegefippo* latentem vidit. Notandum eft tamen, Ambrofium non tam interpretem Jofephi librorum, quam novi operis conditorem fuiffe; quippe qui libros *feptem*, in *quinque* contraxerit, & de fuo quædam addiderit, unde libri ætas educitur. Jure ergo Ifaacus Voffius in Appendice nuper adducta refellit Chriftianum Schotanum, Jofephi Antiquitatum Latinam translationem Rufino tribuentem. Jure etiam affirmat verfionem *Egefippi* five *Jofippi* effe Ambrofii, hocque *tam certum effe*, *quam quod certiffimum*. Sed errat vir præftans dum verfionem *Belli Judaici* effe Rufini ex ftilo argui arbitratur.

IV. Johannes Fridericus Gronovius Monobiblon obfervatorum in Scriptoribus Ecclefiafticis vulgavit Daventriæ apud Joannem Columbum A. D. 1651. in 12.° Vir doctus in hoc opere, ftilum *Ambrofianum* cum *Jofippiano* committit, eafdemque phrafes ab utroque frequentatas, eafdem dictiones & verborum argutias utrique Scriptori in deliciis paffim habitas, fexcentis locis utrinque productis, emendatis & illuftratis, animadvertit cap. I. VI. XI. XVI. XXI. XXII. XXIII. XXIV. iis prætermiffis,

RUFINUS. LIB.V.C.XVI. missis, quæ etsi valde Ambrosio familiaria, quia tamen & æqualibus frequentata, magis ævum quam auctorem coarguere viderentur. Hæc tam multa & tam singularia, sibique similia, nec alibi obvia, non duobus, sed uni tantum auctori adscribenda. In duos enim cadere potuisse, nemo qui hæc paullum accurate perpenderit, sibi unquam facile persuaserit: quod tamen sibi persuaderi passus est Sebastianus Nanus Tillemontius in Commentariis de Historia ecclesiastica to. I. pag.541. judicio quidem non suo, sed alieno ductus, auctorum scilicet postremæ editionis operum Sancti Ambrosii, *Parisiis* excusæ *apud Jo. Baptistam Coignardum* A. D. 1690. in folio. Siquidem viri docti, mihique amicissimi, in præfatione primi voluminis pag.5. ajunt, comparationem, a *Gronovio* institutam, fallacem esse, quum ex auctoribus diversissimis, inter se affines loquendi formulas hinc & inde resecare & componere, cuivis promtum sit: nihilque huic operi insit Ambrosiani stili judiciique. Tillemontius suum his calculum addidit, dicendi characterem placidum nimis & lene fluentem ratus, quam ut Ambrosio tribui possit, dictionesque ipsas in multis ejusdem ævi scriptis facile occurrere. Verum hæc nimis generatim dicuntur: nec Ambrosii stilus non est placidus, nec lene fluens. Dictiones vero, quas *Gronovius* corrasit, nusquam spissius, quam apud *Ambrosium* occurrunt: nec formulæ ipsæ tam paucæ numero sunt, & in quovis scriptore obviæ, ut multis adscribi possint; singulares enim & plurimæ sunt, unique *Ambrosio* familiares: præterea nemini. His visis, *Philippus Labbeus*, talium & ipse judex aptissimus, in to.I. de Scriptoribus pag.420. *Gronovii* conjecturam non improbabilem judicavit; vel dici debere censuit, Pseudoegesippum Ambrosio æqualem, Ambrosii verba & sententias studiosissima æmulatione suffuratum. *Nec enim*, inquit, *ovum ovo similius*, quam Ambrosii & Pseudoegesippi locutio sibi similis est. Nos, duorum eam esse, nullomodo concedimus, Sed utranque ab *uno* eodemque ingenio & manu profectam, cum viris egregiis statuimus. Magni operis Bollandiani Scriptores to. v. Junii pag.390.391.& 400. de nostro Egesippo locuti, Gronovii sententiam, post Labbeum, haud obscure amplectuntur. Ludovicus Vives tanto ante in librum XXI. cap. X. Sancti Augustini de Civitate Dei, *Ambrosium* operi patrem adsignaverat. Adsignat etiam princeps editio Brixiana, hoc lemmate inscripta. Hegesippi, historiographi fidelissimi & inter Christianos disertissimi, Historia de Bello Judaico, sceptri sublatione, Judæorum dispersione & Hierosolymitano excidio, a divo Ambrosio Mediolanensium Antistite, e Græca latina facta cum ejusdem anacephalæosi & tabellis congruentiarum, cum Josephi libris etiam de gestis Maccabæorum. Brixiæ per Antonium Moretum 1500. in folio. Huic succedit editio Parisiensis, cui hæc verba inscribuntur. *Ægesippi Historia de excidio Hierosolymitano, a Divo Ambrosio Mediolanensi antistite, e Græca Latina facta. Parisiis in ædibus Ascensionis* 1510. *in folio*. Coloniensis etiam sumtibus Godefridi Hittorpii apud Jo. Soterem A.D. 1530.

in

in folio sic prænotata. *Egesippi historiographi inter Scriptores ecclesiasticos vetustissimi, de rebus a Judæorum Principibus in obsidione fortiter gestis, deque excidio Hierosolymorum, aliarumque civitatum adjacentium libri* v. *divo Ambrosio Mediolanensi episcopo interprete*. Idem *Gronovius* cap. I. re diligenter expensa, *Ambrosium*, virum disertum, *ætate adolescentiori, aut in exordiis pontificatus sui, opus hoc lusisse* arbitratur. Ambrosio tamen, ut hoc opus conderet, nunquam vacasse, ajunt curatores Ambrosianæ editionis, & ex iis Tillemontius. Sed hoc nulla ratione ajunt. Nunquid vacare non potuit, dum fuit Consularis Liguriæ & Æmiliæ? Quasi vero & aliis in magistratu occupatis non vacaverit spissa & hoc majora opera condere. Sed Gronovium audiamus: *ita multa apud utrunque gemina germana reperiuntur, quibus bene exactis vix possis pati, quin unum esse & professorum nomen auctoris sui, & hujus dissimulantis illud, scripti auctorem exclames*. Rem plane conficit vir summe doctus ac talium judex certe perspicacissimus *Lucas Holstenius* in fine Monobibli editionis I. ad se dono missi ab auctore Gronovio, ubi hæc manu sua adnotavit: *quæ vir doctus primo harum observationum capite erudite disputat de spurio Hegesippi nomine, & de vero ejus Historiæ auctore Ambrosio, confirmantur auctoritate antiquissimi codicis M.S. Palatini in Vaticana Bibliotheca, ubi hæc operis inscriptio habetur: incipit tractatus Sancti Ambrosii Episcopi, de Historia Josippi captivi, translata ex Græco in Latinum. Quocirca expuncto falso Hegesippi nomine, verus operi titulus sic constituendus videtur: Sancti Ambrosii episcopi continuatio Historiæ gentis Judæorum ex Josippo*. Ita *Holstenius* in suo exemplari nunc Bibliothecæ Angelicæ. Ab Henrico Valesio in notis ad Ammianum lib. XVI. cap. VII. dicitur *Josippus ab Sancto Ambrosio versus in Latinum sermonem*. His concinit Jo. Pricæus, vir & ipse doctrinæ præstantia conspicuus. Initio enim Egesippi, quem Cornelius Gualtherus ab se illustratum edidit *Coloniæ apud Maternum Cholinum* A.D. 1559. in 8.° Pricæus manu sua hæc adnotavit: *Petrus Scriverius ad Martialem lib. I. epig. 76. Pseudo-Hegesippus (qui in vetusto MS. Glossographo in voce, defænero, Ambrosius in Hegesippo, citatur) de Bello Judaico & excidio Hierosolymitano lib. I. cap.* XXXII. *Antonius, inquit, Cleopatræ amori defæneratus inserviebat, atque addictus ejus libidini famulabatur. Hegesippus hic est suppositicius, & infimæ plane vetustatis scriptor, qui non contentus verbis Josephi, ut videatur aliquid novi afferre, sæpe nobis sincerum vas incrustat: quod magni Scaligeri in Animadversionibus Eusebianis de eo judicium est*. Ex Scriverio hæc Pricæus in exemplari Bibliothecæ Angelicæ, cujus margini notulas etiam inspersit. Veterum codicum MSS. *Ambrosii* nomen præferentium, quos appellavi, numerum auget Cantabrigiensis a Carolo Daubuzio laudatus in libro I. de Testimonio Josephi §. XI. pag. 16. in quo codice ad finem libri I. perinde ac in Mediolanensi, leguntur hæc verba: *beatissimi Ambrosii translatio ex Josepho. Liber primus explicit*.

Unum

RUFINUS. LIB.V.C.XVI. Unum Claromontanum, a me supra indicatum, curatores editionis Ambrosianæ addiderunt, in quo liber IV. his verbis inscribitur: *Sancti Ambrosii episcopi, Dispersionis Judæorum Flavii Josephi Historiographi capitulum quartum*. Alios duos memorat Barthius in Adversariis lib. XXXIV. cap. XI. pag. 1564. ubi tamen ipse, *impudentia non parva monachorum, Ambrosium interpretem affictum* suopte ingenio arbitratur: quod temere & ridicule dictum est. Cur enim, & cui bono monachi tot codicibus ubique dispersis alienum *Ambrosii* nomen, non vero aliud, affingere voluissent? Nempe ex *illa fama vulgari*, de qua loquitur *Cassiodorus*, si audimus curatores editionis Ambrosianæ. Verum si ex *illa fama* quidquam recte deducitur, *Hieronymi* etiam, & *Rufini* æque ac *Ambrosii*, nomina, *Pseudoegesippi* codicibus affingi debuissent. Uterque enim præter *Ambrosium* vulgo Josephi interpres creditus apud Senatorem. At Barthius id dixit, quia verum aliquem *Egesippum*, non *spurium*, hunc esse putabat, *immanibus tamen cumulis, ex Rufini Josepho petitis*, interpolatum. Sic censuit lib. XLVI. cap. IV. pagina 2128. Sed ex jam adductis hæc evanescunt. Contra ergo sic recte concluditur: ex *fama*, vera quidem, & certa, Ambrosius, Josephi libros aliquos contractos, deque suo alicubi auctos, latine edidisse, quibus licet subdubitanter, adscripta fuerit latina translatio librorum VII. *de Bello Judaico*, quum certum eorundem librorum interpretis nomen ignoraretur. Ex his falli deprehendo Jacobum Durantium Casellium lib. II. Variarum lectionum cap. XIII. ubi adducto Josephi testimonio ex libro V. de Bello Judaico, mox aliud ei simile adducit ex vulgato Egesippo, sic præfatus: *Hegesippus, qui Josephi Historiam κατὰ πόδα sequutus est, & potius functus interpretis, quam scriptoris officio*. Immo utroque, *Scriptoris* nimirum, & *interpretis*, contraquam Vossius arbitratur lib. II. de Historicis Græcis cap. XIV. Ergo *Egesippi* nomen est *spurium* & recens, opus ipsum genuinum & vetus. Ævo Theodosiano plerique omnes eundem illigant: ii etiam, qui *Ambrosium* ejus conditorem non agnoscunt. Nec ante, nec post V. sæculum arbitratur Tillemontius tomo I. pagina 54. & Gronovii observationibus de stilo Ambrosiano conformi, nihil solidi opponit pagina 541. *Scriptor fanæ antiquus* dicitur ab Isaaco Casaubono Exercit. II. pagina 205. editionis I. Hæc una distinctio ambages frangit, quæ Vossium irretiverunt in parte altera libri III. de Historicis Latinis pag. 706. ubi *Egesippum* inter Scriptores *incertæ ætatis* locavit. Quare huic *Pseudoegesippo* non Pseudorufini Josephus ab interpolatore aliquo infertus est, ut credidit Barthius jure a Friderico Gronovio refutatus cap. XXIV. pag. 265. sed potius *Josepho* per *Ambrosium* contracto, & alicubi aucto, præter nominis corruptionem, quædam infarcta sunt, quæ pristinam veri auctoris faciem sic immutarunt, ut alius crederetur. Gronovius cap. XVI. pag. 165. de ipso opere hæc literis consignavit: *Judaicæ Iliados conditor, qui Hegesippi, quam suo nomine, nosci maluit*.

Ope-

Operis conditori tribuit quod Librariis tribuendum erat. Hi enim, uti ex jam dictis manifeste patet, ex *Josippi* nomine *Hegesippum* sive *Egesippum* confixerunt. Erasmus epist. 1303. episcopo Rivensi pag. 1420. operum to. III. Parte II. edit. novæ ita scribit: *Rufinus quidem nihil unquam vertit bona fide, sed in hoc auctore* (Josepho) *videntur multi suo lusisse arbitrio.* Sæculi IV. Scriptorem putat Pearsonius in Annalibus Paulinis pag. 50. quando nimirum non deerant, qui linguæ latinæ studium adhuc excolerent, judice Tillemontio to. I. pag. 540. cujusmodi censendus Ambrosius, vir nobilis & Romanus. Cornelius Gualtherus, cujus editio *Egesippi* non semel prodiit, quædam ejus assumenta ex codicum MSS. collatione distinxit. Barthius etiam multis in locis emaculavit. Idem opus exstat insertum Historiæ Christianæ Laurentii Barrei, *Parisiis* excusæ *apud Michaelem Sonnium* A. D. 1563. pag. 123. & in Bibliotheca Patrum Lugdunensi to. V. pag. 1123.

V. Hæc fusius a me scripta sunt, ne Josephi versionem ullam *Rufino* adscribamus, utque ejus nomen ex codicibus MSS. perinde ac typis impressis Josephi libris, expungamus, præsertim vero ex editione prima inter omnes Rufini nomen præferentes, quæ hac epigraphe prænotatur. *Josephi libri* XX. *Antiquitatum de Græco in Latinum traducti per Venerabilem Rufinum Aquilejensem, virum doctissimum. De Bello Judaico libri* VII. *per eundem traducti, Venetiis per Raynaldum de Novimagio* 1481. *in folio*. Hanc subsequitur alia editio pariter Veneta apud Jo. Vercellensem A. D. 1486. in folio; mox alia ibidem apud Bernardinum Vercellensem A. D. 1502. in folio, & Mediolanensis apud Alexandrum Minutianum A. D. 1513. in folio. Has excipit Erasmica hoc titulo insignis: *Flavii Josephi, patria Hierosolymitani, religione Judæi, inter Græcos historiographos cum primis facundi, opera quædam Rufino presbytero interprete. Quibus post primam aliorum editionem, loca nec pauca, nec omnino levis momenti ex vetustissimorum codicum collatione restituta. Basileæ apud Johannem Frobenium* 1524. *in folio*. Elegantior editio est, quam decennio serius accuravit Sigismundus Gelenius sic inscripta:

Flavii Josephi Antiquitatum Judaicarum libri XX. *ad vetera exemplaria diligenter recogniti.*

De Bello Judaico libri VII. *ex collatione Græcorum codicum castigatiores quam unquam ante redditi.*

Contra Apionem libri II. *pro corruptis ante jam ex Græco itidem non solum emendati sed etiam suppleti.*

De imperio rationis sive de Maccabæis liber unus, a Desiderio Erasmo Roterodamo recognitus. Basileæ ex officina Frobeniana 1534. in folio. Gelenius in præfatione testatur, se libros Antiquitatum ad *vetera exemplaria Latina*, Belli Judaici ad Græcos codices duos recognovisse. Sed ob Antiquitatum inelegantiam, non putat ab uno utrunque opus Latine conversum, vel hac una conjectura, quod quum Josephus in concionibus sit ubique sui similis, hæc quoties in opere Antiquitatum inci-

 dunt,

dunt, miram balbutiem referant. Contra in sequentis operis orationibus *Rufinus* propius Josephum adsequitur, ejusque declamatoriam quandam facultatem longe magis, quam ille alter, quisquis est, exprimit, id quod evidentius apparet in duabus, altera libro III. ubi dissuadet mortem sibi consciscendam, altera libro VII. ubi eandem rem verso stilo suadet; Unum ex Eleazari cujusdam persona, aliud ex sua. Ita *Gelenius*, in *Rufino* cum aliis errans. Ab his diversa est editio perinde Latina, Basileæ facta apud Frobenium A.D. 1567. in folio, ubi in sola interpretatione libri de Maccabæis, quæ incipit, *disputaturus*, se genium *Rufini* agnoscere ait *Emericus Bigotius* inter epistolas Reinesianas ad Antonium Bosium pag. 382. Sed ex hactenus dictis hæc quoque sententia, nulla veterum auctoritate firmata, satis superque refellitur. Josephi libri XX. de Bello Judaico, septemque de antiquitatibus Judaicis sine nomine interpretis edidit Augustæ Jo: Schusler anno 1470. in folio magno. Quinquennio serius oculatissimum hac in re se ostendit *Bartholomæus Platyna*, Sedis Apostolicæ Bibliothecarius, qui Josephi libros VII. de *Bello Judaico*, ab se recognitos, nullo interpretis nomine adjuncto, cum hac inscriptione vulgavit: *Historiarum Josephi libri numero septem*. In fine sic legitur: *impressit clarus & diligentiss. artifex Arnoldus Pannartz natione Germanus in domo viri nobilis Petri de Max. civis Romani, anno incarnati Verbi MCCCCLXXV. die vero* XXV. *Novem. Seden. Sixto* IIII. *Pont. Max. anno ejus* V. *Platyna emendavit*. Notandum est hic, librum III. IV. V. VI. & VII. non *Josephi*, sed *Josippi* a *Platyna* inscribi, ne cuiquam insolens videatur, in Ambrosiana versione *Josippum* pro *Josepho* appellari. *Platyna* quoque, non *Platina* in primis Editionibus dicitur, inque epitaphio ad dexteram portam minorem Basilicæ Liberianæ, quod Mabillonius exscripsit tom. I. Musei Italici pag. 66. Rei caussam vide apud Lambecium in notis ad Platynæ Historiam Mantuanam pag. 445. *Platynam* vero *Bartholomæum*, non *Baptistam*, dixi, quia se ipse sic dixit, &, sic eum adhuc superstitem, alii dixerunt in Diario literatorum Italiæ tom. XIII. pag. 416. Addo *Hieronymum Aleandrum seniorem*, in officio Bibliothecarii Apostolici ex Platynæ successoribus unum, qui in decessorum Catalogo Mſ. *Barptolemæum* appellat. Eodem consilio, in edendis Josephi libris VII. de *Bello Judaico* una cum duobus contra Apionem, & ad Epaphroditum, sine nomine interpretis usus est quinquennio serius Ludovicus Cendrata Veronensis, dum typis exprimendos curavit *Veronæ per magistrum Petrum Maufer Gallicum* A.D. 1480. *in folio*. Cendrata opus dicavit Antonio Donato, Veronæ tunc Prætori, pridem Legato pro Republica Veneta ad Regem Galliarum, & ad Summum Pontificem Sixtum XV. a quo non solum equestri dignitate, sed raro, ne dicam unico, exemplo, etiam *Rosa aurea* donatus est. Hoc ignoravit Carolus Cartharius in Narratione historica de Rosa aurea pontificia. Eorundem librorum VII. de *Bello Judaico* elegantem habemus Italicam translationem, Florentiæ excu-

excusam apud Bartholomæum P. anno 1493. in folio sine nomine interpretis, qui ex *Platynæ* editione suam expressit, ideoque *Rufini* nomen recte omisit. Omisit quoque Vossius, a quo in Etymologico, v. *proeli*, laudatur *eruditus Josephi interpres*. Contumeliæ igitur, quas in Rufinum, ut Josephi interpretem, bacchantes jaciunt Erasmus Epist. 11. libri XXIV. ad Episcopum Rivensem, Scaliger in notis ad fragmenta Berosi pag. 10. 35. 45. & Casaubonus Exercit. I. pag. 30. 59. 135. 155. non certe *Rufino*, sed alii debentur. An Rufinus Josephi interpres esset dicendus, hæsit Ezechiel Spanhemius, *Rufino seu Epiphanio Scholastico* versionem tribuens in notis ad Callimachum tom. II. pag. 57. 695. *Epiphanii* sit, per me licet, dummodo Rufini non sit: quem suis e Græco versionibus *prologos*, quibus discernerentur, addidisse quum scribat Gennadius in Catalogo cap. XVII. quumque Josephi omnes antiqui codices *prologo* careant, hoc unum sufficit, quo ejusmodi omnes Latinas versiones *Rufino* abjudicemus. Hinc Holstenius in Catalogo Mss. codicum Mediceorum ex vulgari opinione loquutus est, ubi hæc literis commendavit: *Scamno* LXVI. *cod.* I. *Josephus ex versione Rufini, scriptus charactere Langobardico, folio majori, forma & vetustate spectabilis.* Haud enim in ipso codice, qui libros tantum XVII. *Judaicarum Antiquitatum* cum particula libri XVIII. complectitur, nomen *Rufini* exstat. *Prologus* quidem anteit, non tamen interpretis, sed Josephi auctoris, qui in prima litera pictus cernitur, calamo arrepto scripturas. In eadem Bibliotheca Medicea alii Josephini codices pervetusti, latine scripti adservantur, in quibus nomen *Rufini* haudquaquam legitur quod tamen præferunt recentiores unus & alter, utpote scripti circa finem sæculi XIV.

CAPUT XVII.

I. *Commentarii in* LXXV. *Davidis Psalmos Rufino perperam attributi.* II. *Similiter Commentarii in Oseam, Jobelem, & Amos.* III. *Incerti auctoris est Vita S. Eugeniæ, non Rufini.*

I. Alii fœtus, *Rufino* suppositi, aurem vellunt. Antonius de Albone, Archiepiscopus Lugdunensis, & Primas Galliarum, A.D. 1570. librum vulgavit sic prænotatum: *Ruffini* (pro Rufini) *Aquilejensis presbyteri in* LXXV. *Davidis Psalmos commentarius ex vetustissimo exemplari bibliothecæ monasterii insulæ Barbatæ juxta Lugdunum, nunc primum in lucem editus. Lugduni apud Guillelmum Rovillium* 1570. *in folio*. Hic idem liber decennio serius, prima tantum pagina, pro more bibliopolarum, immutata, & *Parisiis* excusa apud *Michaelem Sonnium*, constituit tomum II. Rufini Operum, studio Renati Laurentii de la Barre editorum. Alboneus in gravi admodum & eleganti epistola, qua

RUFINUS. LIB.V.C.XVII. Sancto Pio V. Pontifici librum nuncupavit, se *offendisse ait Commentarios Ruffini presbyteri Aquilejensis in LXXV. Davidis Psalmos, notis & characteribus, qui summam antiquitatem præseferrent, descriptos, & membranis propemodum exesis, ac ipsa vetustate & situ attritis, commendatos: quos quum avide perlegisset, aliisque viris eruditis legendos tradidisset, censuit non esse hunc thesaurum denuo defodiendum, sed luci ac auræ exhibendum*. Mox addit, se ab hac editione curanda non fuisse deterritum, quod ex amicis quidam adnotassent, operis conditorem *plerisque ac infinitis prope locis ita cum Augustino in suis tractatibus in Psalmos consentire, ut eædem sæpe sint sententiæ, eadem verba atque adeo similes inter se periodi*. Nam in hoc opere evenisse existimavit, *quod D.Ambrosio in suis libris Hexaemeron, ac de Spiritu Sancto, contigit, ut quemadmodum hic integras in suum opus ex Divo Basilio periodos transtulit, sic ex Ruffino, veluti alibi ex Hieronymo & Cypriano, in suos ille commentarios quamplurima derivarit*; Ad hæc ex *ipsa stili facundia & æquabili dicendi genere* constare arbitratur, opus *Rufini* esse, suffragante, si Deo placet, etiam *Gelasio*, quippe qui in *Decreto*, eum *nonnullas scripturas* interpretatum, tradit, nimirum hos *Psalmos*, si illum audimus. *Gelasius* tamen non de *Scripturis divinis*, sed de *Patrum Græcorum* scriptis a *Rufino* translatis loquitur. Præter stilum a Rufiniano longe abhorrentem, unum *Gennadii* silentium *Rufino* totum opus abjudicat. In Psalmos I. II. & IV. ver. I. periodi integræ ex *Augustino* descriptæ leguntur. In Psalmum IX. fol. 242. est locus incipiens *prima persecutio*, verbum de verbo translatus ex Augustino in Psalmum II. Cotelerius in notis ad sinceram Clementinam epistolam I. ad Corinthios pag. 166. §. 23. *Augustini* enarrationem in Psalmum XLIX. versu 21. his Commentariis intrusam fuisse observavit. Jo: Lorinus in præfatione Commentariorum in *Psalmos* cap. XVI. pag. 13. primus supposititio fœtui propius larvam detraxit: *non esse*, inquit, *ut in titulo tamen est, Aquilejensem illum presbyterum, antagonistam Hieronymi, ratio non una persuadet, quod, ut observabit qui leget, ipsissimas Augustini usurpat, verbis etiam iisdem, licet redactis in compendium, sententias. Inverisimile autem est, Augustino etiam aliquanto juniorem, & qui sit ausus cum Hieronymo contendere, Augustini fere perpetuo usurum doctrina fuisse verbisque. Immo nonnunquam transscribit multo recentioris Gregorii sententias, ut in Psalmum LXVIII. ex Gregorii Homilia XII. in Ezechielem. Sed nec ullum legi, qui operibus Rufini annumeret dictum in Psalmos Commentarium. Non Gennadium, non Honorium*. Sic *Lorinus*, qui ejusdem sui operis tomum primum vulgavit *Lugduni apud Jacobum Cardon* A.D. 1623. Hæc *Labbeum* induxerunt, ut in tom. II. de Scriptoribus pag. 306. libri auctorem sexto sæculo recentiorem faceret, vel saltem a quopiam post Augustinum & Gregorium alienis centonibus tectum putaret. Miror, Baluzium in notis ad Cyprianum passim laudare hunc Rufinum in Psalmos, quasi

quasi verum. Sed quum nomenclatores ad unum omnes, ante A.D.1570. opus istud silentio prætererint, nos *Rufini* esse haudquaquam credimus, quanquam *Jacobus Usserius* in Historia de Scripturis & sacris vernaculis pag. 67. ex eo, tanquam ex *Rufini* legitimo commentario, testimonium adducit. In fine operis aliqua deesse videntur, quæ ab aliis aliunde erui atque edi cupit Lugdunensis antistes. Labbeus monet, in Bibliotheca minori Parte I. pag. 23. adservari *Parisiis* in Bibliotheca Sancti Germani cod. 73. *Rufini Aquilejensis presbyteri in Psalmos* LXXVI. *Commentarios diversos ab editis*. RUFINUS. LIB.V.C.XVII.

II. Alia opera non prius edita, quæ *Barreus* ex reliquiis MSS. monasterii Montis Dei pro Rufinianis vulgavit, to. I. pag. 25. hæc sunt.

1. *Commentarii in Oseam prophetam libri* III.
2. *In Jobelem liber unus*.
3. *In Amos libri* II.

Antiquissimus omnium, qui hos libros nostro adscripserit, a me repertus *Jo: Columna* Ordinis Prædicatorum in codice Ms. de Viris illustribus, Venetiis dein servato in Bibliotheca Cœnobii Sanctorum Johannis & Paulli. Is florebat A. D. 1255. quo ab Alexandro IV. ad Ecclesiam Messanensem evectum adnotat Jacobus Echardus in summa Sancti Thomæ vindicata pag. 405. Post *Columnam* eosdem libros *Rufino* tribuit *Andreas Dandulus* Dux Venetorum in Chronico Ms. lib. IV. cap. XIV. Parte XXVII. & eodem ævo Guillelmus Pastrengicus in Originibus rerum fol. 63. 2. Deinde Jo: Trithemius in Catalogo cap. CII. ubi omnes hos libros, qui *sex* sunt, in *tres* dividit. Addit præterea librum, aliis indictum, de *Sacramentis*. Nostri operis auctor in præfatione testatur, se in libros etiam Salomonis disseruisse, seque *explanationes duodecim prophetarum, qui Minores non pro meritis, sed pro numero versuum nominantur*, adgressum. *Dupinus* in Bibliotheca tom. III. mirari se ait, cur *Gennadius* cetera nostri opera enumerans, de hoc non meminerit: quod ipse ex stilo aliisque rationibus, quas tamen non recitat, pro fœtu Rufiniano agnoscendum audacter pronunciat. Secus tamen & rectius visum est Tillemontio, cui tom. XII. pag. 315. & 659. creditu difficile fit, opus tam diffusum a *Rufino* concinnari potuisse, quod *Gennadius* postea ignoraverit, qui minutiora ejus scripta non ignoravit. Medio saltem sæculo V. confectum videtur. Etenim in præfatione libri I. in *Oseam* ea laudat, quæ Sancti, Jo: Chrysostomus, & Hieronymus Commentaria in Minores prophetas ediderant, nihil loquutus de Cyrillo Alexandrino & Theodorito, qui in eodem argumento versati sunt. Chrysostomum *Sancti Johannis Constantinopolitæ* elogio designat. Hieronymum *Sancti* prænomine haud vocat. Hæc produnt libri auctorem vixisse quum nondum communis erga eum veneratio & cultus inolevisset. De utroque tamen sic loquitur, quasi jampridem mortuis. At *Rufinus* decennio ante Hieronymum, *triennio* post Chrysostomum excessit. Origenis Explanationes parvi admodum, immo nihili facit. Hoc quantum *Rufini* ge-

RUFINUS. LIB.V.C.XVII. genium dedeceat, neminem fugit. *Rufino* enim, qui Origeni per omnia addictissimus fuit, quid his præfationis verbis minus proprium affingi potest? *Origenes autem proprio tenore decurrens, allegoriarum magis lepida, quam historicarum explanationum solida & tenenda componit.* Mox *Hieronymum* arguit, quod *vel per allegorias, vel per fabulosas Judæorum traditiones tota ejus defluat oratio.* Hæc *Rufinum*, Origenis admiratorem non referunt, sed neque ea, quæ in Hieronymum hic atque alibi cadunt pag. 86. & 147. *Rufinus* enim nusquam se viri Sancti adversarium ostendit extra libros pro se in eum studiose compositos. In aliis nunquam.

Sed molestius est quod auctor, se non *Italam* Sacræ Scripturæ editionem ex LXX. Interpretibus deductam, sed *Vulgatam*, ab Hieronymo ad Ebraicos fontes expressam, utpote inter alias præstantissimam, sequi profiteatur. Quid hoc absurdius, & a *Rufini* ingenio & scriptis alienius? *Pseudorufini* verba audiamus: *dehinc nostri operis ut lector agnoscat, & quam sim editionem sequutus, & quo præcipue considerato, munus hoc difficillimæ explanationis assumserim, ut si & ipse de eorum numero est, aut de nihilo me fecisse cognoscat, ut* ISTAM POSTERIOREM EDITIONEM, *quæ secundum Ebræum appellatur, eligerem. Quandoquidem in prioribus editionibus elocutiones vitatæ frequenter sensum vel doctrinæ vel narrationis dirumpant, ut divinatione magis quam conditione opus esse videatur.* POSTERIOR *autem ista translatio, etsi non multum ipsi contextui splendoris adjecit; tamen elocutionum integritate, illa, quæ diximus interceptorum damna frequenter evitat.* Hunc locum, ut Rufinianum, adduxit Humfredus Hodius in *Addendis* operi suo de Bibliorum textibus originalibus in fine *Syllabi* capitum. Adduxit etiam Jo: Millius in prolegomenis ad Testamentum novum, Oxonii Græce editum A. D. 1707. in folio pag. LXXXIII. col. 1. Sed tamen addidit intra parenthesim (*nisi titulus Commentarii nos forte fallat*). Quin *fallat*, non est ambigendum. Rufinum sincerum pro veteri editione LXXvirali, utpote ab suo Origene exacta, adversus Hieronymum stetisse nemini manifestum non est: quo nomine sic eumdem Stridonensem doctorem acriter vellicavit libro II. Apologiæ: *an, ut divinarum scripturarum libros, quos ad plenissimum Fidei instrumentum, Ecclesiis Christi Apostoli tradiderunt, nova nunc & ab Judæis mutata interpretatione mutares?* Et post pauca. *Ista vero, quæ nunc tu interpretaris, & per Ecclesias & monasteria, per opida & castella transmittis, quomodo suscipiemus? Tanquam divina, an tanquam humana? Et quid facimus, quod quæ prophetarum vel Legislatorum nominibus titulantur, veriora hæc abs te, quam illa, quæ Apostoli probaverunt, affirmantur? Istud commissum dic quomodo emendabitur? Immo nefas quomodo expiabitur? Si enim in explicanda lege aliquid aliter sensisse, damnabile apud te ducitur, ipsam legem pervertere in aliud, quam Apostoli tradiderunt, quoties damnabile judicandum est? Cur non magis pro hujus teme-*

veritate dicam: quis ex tot & tantis prudentibus & sanctis viris, qui ante fuerunt, ad istud opus ausus sit manus mittere. Quis præsumsit sacras Sancti Spiritus voces, & divina volumina temerare? Hæc *Rufinus* pro versione LXXVIRALI contra Hieronymum. Reliqua longiora sunt, quam ut omnia huc adducantur. Augustinus cum eo sensit Epist. LXXXII. alias XIX. §. 35. Sed jam adducta sufficiunt ad evincendum, quam abhorreret *Rufinus* ab nova Bibliorum interpretatione, quæ non LXX. Interpretes, Apostolico ore laudatos, sed Ebræum codicem sequeretur. Hanc suam sententiam alibi semel iterumque confirmat. Nam prætermquamquod in explicatione Symboli *Italam* versionem sectatur; in Historia sua Eusebiana lib. VI. cap. XXIII. hæc habet: *id pro vero solum habendum in Scripturis divinis, quod* LXX. *Interpretes transtulerunt: quoniam id solum est, quod auctoritate Apostolica confirmatum est*. Scio, novos Eusebii interpretes, *Musculum*, *Christophorsonum*, *Valesium* hæc non habere, quia fortasse in codices corruptos, & mancos inciderunt, ut de duobus primis ait *Alphonsus Salmero* in prolegomeno V. biblico pag. 54. Sed *Rufinus* Eusebianæ versioni de suo hæc inseruit. Ideo magis rem nostram confirmant. Nunquid vero de *Rufino* id affirmabimus, Hieronymi amicitiæ se iterum insinuare voluisse, novam ejus editionem adprobando? At quis non videt, hoc ipsum Hieronymo esse injuriosum, qui post versionem libri *Periarchon*, nunquam *Rufini* amicitias coluit? Colere autem debuisset post rejectum a *Rufino* Origenem receptamque ab eo Hieronymianam Bibliorum versionem. Jam se prodit immanis alucinatio Sebastiani Munsteri, suspicantis in præfatione Veteris Testamenti ab se Ebraice & Latine editi *Basileæ ex officina Bebeliana* A.D. 1534. pag. XI. in folio, *Rufinum* fuisse auctorem *Vulgatæ Latinæ* versionis: *sive Rufinus fuerit, sive quicunque alius*. Fortasse *Munstero* fuit fraudi male intellectus *Gelasius*, de *Rufino* in Decreto sic loquens: *nonnullas Scripturas interpretatus est*. Ante Munsterum *Paullus de Middelburgo* in Parte II. libro I. *de Paschate* errorem huic similem hauserat ex Gennadii verbis: *quæcunque, præmissis prologis a Latinis leguntur, a Rufino interpretata sunt*. Atqui tam *Gelasius*, quam *Gennadius* de opusculis quorundam Græcorum Patrum, non de ullis *Sacræ Scripturæ* libris, a *Rufino* versis, loquuntur.

Quanquam hæc satis; Commentarium tamen alia etiam ex eodem petita nostro abjudicant. Auctor enim neminem inter Latinos fuisse ait, qui prophetas explanaverit. Videtur ergo ignorasse Hieronymi studia: quem postmodum inter *Syros & Græcos* statim adnumerat. Ex his fuisse ait, qui *Prophetarum scripta edisserere niterentur*, Chrysostomum & Hieronymum: quorum prior Græce, alter Latine id præstitit. Denique a præfatione abest modestia, *Rufino* propria. Neque omittendum quod scribit lib. I. in Amos pag. 123. *Thecue autem viculus esse* DICITUR, *in quo pastorum habitet multitudo, septimo a Bethleem urbe milliario*. Hæc olent Hieronymum prologo in Amos scribentem: *Thecue sex millibus ad me-*

RUFINUS. LIB. V. C. XVII. *medianam plagam abest a Sancta Bethleem*. Et in Hieremiam cap. VI. *Thecuam quoque viculum esse, in monte situm, & XII. millibus ab Hierosolymis separatum cotidie oculis cernimus*. De hoc *viculo* erudite agit Hadrianus Relandus in Palæstina illustrata tom. II. pag. 1028. *Rufinus* vero, qui ad XX. annos Hierosolymæ vixit, nunquid *Thecuam* & ipse *lustrare* non debuit, sed alieno relatu de ea scribere: *viculus esse dicitur*? *Rufino* etiam, tandiu apud Orientales morato, parum convenit quod pag. 147. de *Veneris Stella* seu *Lucifero*, a Saracenis culto, pariter ex alieno relatu, dicitur; *quem usque hodie Saraceni colere* FERUNTUR. Hoc dixit Hieronymus lib. II. in Amos cap. V. *Sidus Dei vestri, Ebraice dicitur Chochab, idest Luciferi, quem Saraceni hucusque venerantur*. Consulatur Jo: Seldenus in Syntagmate II. de Diis Syris cap. IV. Ergo hic *Pseudorufinus* vixit ante exortam Muhamedis sectam; opus tamen præter *Gennadium*, ignoravit *Senator* cap. III. de Institutione divinarum literarum, ubi ex Latinis unum Hieronymum & Ambrosium in Prophetas scripsisse commemorat. Quod ad dicendi characterem attinet *Rufiniano* haudquaquam accedit, qui est elegantior, luculentior, eoque minus affectatus & tumidus. Sed alio abit *Theophilus Raynaudus* Erotemate X. de Malis & bonis libris tomo XI. Operum pag. 294. ubi ex *elegantia & concinnitate, quæ in his Commentariis efflorescit*, Rufino, ut ait, *Scriptori impolito & barbaro*, abjudicat. Similiter sentit de Explicatione *Symboli*. Nos tamen, quibus non licet esse tam disertis, de utriusque stilo cum doctissimis viris aliter omnino sentiendum putamus. Istud opus *Rufinum* mentiri, primus omnium longe ante Raynaudum sodalem suum, subodoratus fuerat *Franciscus Ribera* in Commentariis ad XII. Prophetas *Romæ* primum editis apud *Jacobum Tornerium* A. D. 1590. in 4.° Istic enim pag. 91. §. 78. ad verba Oseæ cap. II. *ecce ego lactabo eam*, quæ verba *Pseudorufinus* pag. 42. sic explicat: *lactatio quoque cibum mannæ videtur ostendere*; Ribera hæc scribit: *lactare hoc loco significat decipere: & hoc verbum juxta significationem suam multos decepit, in quibus Rupertum, & Rufinum: quod quidem miror, quum Græcæ linguæ satis peritus fuerit, & e Græco verbo potuerit intelligere quid valeret Latinum. Jampridem cœperam mihi persuadere, hæc in tres Prophetas Commentaria non esse Rufini illius, qui in Hieronymum scripsit (impar congressus Achilli) quod utriusque Operis stilus sit dissimilis: & nunc ex hac ejus interpretatione magis intelligo*.

III. Ejusdem commatis est Vita *Sanctæ Eugeniæ Virginis & martyris*, quam foras misit Rosvveydus in Historia eremitica pag. 340. incerto quidem auctore, quanquam in notis pag. 349. Goldasto adsentire videtur, eam *Rufino* adscribenti: *quod*, inquit, *si ex Mss. ipse hausit, facile consentio. Certe stilus non abludit a stilo Rufini*. Vossius concinit lib. II. de Historicis Latinis cap. XI. Hoc tamen unum & nimis generale argumentum, ex stilo, non est semper tutum. Vossii de Goldasto verba hæc sunt: *quod facere arbitror manuscriptorum fide subnixum*. Immo ex simplici

plici conjectura se id facere ait *Goldastus* in notis ad caput XXVII. tomi I. Partis I. Rerum Alamannicarum: *vetustissima historia*, inquit, *Sanctæ Eugeniæ, interprete eodem*, NI FALLOR, *Rufino*. In codice meo Mſ. exstat Sanctæ Eugeniæ Historia, ab hac non parum diversa, nulloque adscripto nomine auctoris.

CAPUT XVIII.

I. *Sub Rufini nomine duplex* Libellus Fidei, *superiori sæculo editus*. II. *Prior, continens* XII. *Anathematismos, Rufino nostro minime attribuendus; sed alteri*. III. *Multo minus posterior, Pelagiana labe infectus: septem Rufini recensentur*. IV. *Posterior Libellus Rufinum Palæstinum, vel alium auctorem habet*.

I. QUæstionem gravissimam, interque magni nominis criticos theologosque agitatam, adgredior, utrum *Rufino* Aquilejensi recte adscribatur, necne, duplex *libellus Fidei*, præterito sæculo ex antiquis codicibus Mss. in lucem eductus. In altero, qui est brevior, varii anathematismi contra varias hæreses proferuntur. In altero, qui est fusior, Pelagianum virus expanditur. Hinc hæreses omnes, iisdem libellis comprehensæ, *Rufino* Aquilejensi, utriusque libelli credito auctori, nullo non genere contumeliarum adjudicatæ. Absit, ut nostrum, qui usque ad exitum sanctissimis suæ ætatis præsulibus, aliisque probatissimis viris catholicæ communionis glutino adhæsit, quemque post obitum Sancta mater Ecclesia *pium & religiosum* scriptorem agnovit, ad impias hæreticorum partes unquam transfugisse credamus. Hoc, Deo dante, ostensurus, de breviore libello primum differere instituo.

II. A.D. 1673. in Italia pariter & in Galliis prior idem libellus typographicis formis excusus est. Illum enim Henricus Noris lib. I. cap. III. Historiæ Pelagianæ, Patavii editæ, & Jo: Garnerius inter opera Marii Mercatoris Luteciæ vulgata to. I. pag. 114. ex codicibus Vaticano & Bellovacensi, in quibus *Rufino* cuidam adscribitur, publica luce donarunt. Constat XII. Anathematismis adversus non unam, sed multas & varias hæreses, plerasque ad Origenem potissimum referendas. Hæc Norisium eo facile adduxerunt, ut libellum Rufini nostri esse crederet: qui errorum suspicionem, qua apud Anastasium pontificem laboraverat, Romam redux, hac formula Fidei coram Innocentio successore, ab se procul excusserit. Hinc idem Norisius provinciæ suæ & nostræ, quæ una est, gratulatur, insignem Scriptorem Rufinum se omni tandem Origenianæ hæreseos labe purgasse. Norisii sententiam amplexus est Josephus Cardinalis Aguirrius in Commentariis ad Theologiam Sancti Anselmi tom. III. Tract. VI. cap. LXVIII. Disput. CXI. Sect. V. §.39. pag. 204. editionis Romanæ. Sex viri summi ab adsciticio Rufini nomine decepti sunt. Hoc prima libelli verba perspicue produnt: *propter venerationem Sanctorum locorum, Hierosolymam & Bethleem* VENIMUS, *& intelleximus plurimos fratres*

RUFINUS. L.V. C.XVIII. *in nobis scandalizari eo, quod audierint nos multa hæretica, & quæ contra Fidem Ecclesiæ veniunt, profiteri. Itaque, Deo præsente, testamur &c.* Hæc patefaciunt, non Romæ, sed in locis Sanctis Hierosolymæ, & Bethleem hanc professionem Fidei prodiisse. Rufinus autem inde semel in Italiam reversus, nunquam illuc in loca Sancta remeavit, in Sicilia apud Messanam demortuus. Norisius paullo ante eandem formulam ab se editam, id adnotavit: quæ vel hoc uno ex capite Rufini esse non potest. Garnerius, vir opido perspicax & Ecclesiasticæ rei peritissimus, qui quam multa doctrinæ tum historicæ, tum dogmaticæ arcana libellus iste brevissimus contineat, peregregie explicavit, ex primis, quæ protuli, verbis, constare ait, *ubi sit editus ille Fidei libellus, scilicet Hierosolymis, aut Bethleemi, quo confluebat infinita vis sive presbyterorum, sive monachorum*. Eum ad pontificatum Siricii, sive A. D. 398. trahendum Garnerius non abnuit, dum in Palæstina de Origene quæstiones magna animorum contentione efferbuerunt, Epiphanio & Hieronymo ex una, Jo: Hierosolymitano & Rufino altera ex parte mutuo diffidentibus. Sed Bethleemiticus senex leviora non silens, amicitia soluta, hanc palinodiam Rufino auctori exprobrasset, si eam Bethleemi, ubi erat Hieronymus, aut in proxima urbe Sancta, cecinisset. Immo etiam Romæ vulgata, ad manus Hieronymi advolasset, curantibus necessariis, qui alias Rufini totos libros ad eum mittere satagebant. Nec sane Hieronymus, decennium Rufino superstes, piis correcti presbyteri manibus postmodum insultasset, quod Norisius eum fecisse non diffitetur. Quare sine maxima Hieronymi injuria hi Anathematismi Rufino transscribi non possunt. Sed ab imperitis Librariis, quod Garnerius censet pag. 122. col. 2. ejus nomine insigniti, & epistolæ Anastasii pontificis ad Jo: Hierosolymitanum, quam subsequuntur, & in qua Rufinus nominatur, adnexi, in Acta Marii Mercatoris, ubi Rufini alicujus fit mentio, irrepserunt. Cautius tamen atque sagacius a Rigberio Francogermano, seu Gabriele Gerberonio, & postmodum Stephano Baluzio actum est, qui ab suis Marii Operum editionibus perinde Anastasii epistolam, & Pseudorufini Anathematismos, tanquam scriptiones omnino alienas, abesse voluerunt. Garnerius pag. 115. & 116. suspicatur hosce Anathematismos Rufino cuipiam, Hieronymi discipulo, non Aquilejensi, tribuendos, ei nimirum, quem vir Sanctus in *caussa Claudii* ex Syria Romam & Mediolanum ab se missum scribit epist. XLI. alias LXVI. ad Rufinum Aquilejensem, & lib. III. Apologiæ pag. 462. Immo vero ab ipsomet Hieronymo scripti sunt. Rem detexit vir de ecclesiasticis literis optime meritus Mabillonius in Museo Italico tom. I. pag. 218. ubi libellum antiquissimum characteribus Langobardicis se in Bibliotheca Bobiensi reperisse testatur, hoc lemmate inscriptum: *Abbreviatio Fidei catholicæ, exposita a Sancto Hieronymo, ut quidam in hæresim lapsi corrigerentur*. Addit Mabillonius, hanc Bobiensem expositionem constare articulis seu Anathematismis XII. sub nomine *Rufini* editis a Garnerio inter opera Mercatoris, nimirum in

in Appendice I. ad priorem partem pag. 114. non vero ut ille ait memoriæ lapsu, in Dissertatione x. quæ in toto volumine nulla est. Quare libellus (qui potius, quam singularis unius hominis, errores suos ejurantis, palinodia, quædam est generalis formula Fidei, ab Hieronymo scripta pro iis, qui Origenismi postulabantur, in communionem recipiendis) si ad Rufinum ullum aliquando pertinuit, is certe Aquilejensis non fuit, sed alius, & fortasse ille *natione Syrus*, qui hæresim de peccato originali *Romam primus invexit*, ut narrat Mercator in Commonitorio; quanquam confessio hæc nihil continet, quod hæresi Pelagianæ favere videatur. Garnerius, qui singulos ejus articulos egregie enucleavit, in omnibus Hieronymi doctrinam reperit, etiam in nonnullis, in quibus Ecclesia cum non sequitur, puta in parte illa primi articuli, in qua traditur, Christianos recte credentes, peccatores tamen, non æterno, sed temporario supplicio damnandos. Itaque omnes Anathematismi in doctrinam Hieronymianæ contrariam, non æque tamen ab aliis Patribus proscriptam, intorquentur. Neque enim duodecimus in eos, *qui dicunt, animas prius fuisse, quam natæ sint, & non cum corpore a Deo cotidie fieri*, ab Augustino fuisset admissus, quæstionem hanc velut incertam definire non auso. Hinc Garnerius pag. 116. recte ait, Confessionem hanc in nulla Ecclesia fuisse publicam, *sed privatam potius, & alicujus sive clericorum cœtus, sive monasterii, propriam*, puta Bethleemitici, in quo Hieronymus morabatur. Ad hæc *anathematis* nomen non ea notione in hac formula accipitur, qua vulgo accipi solet pro executione canonica, sed pro generali alia, seu pro damnatione dicti alicujus, quemadmodum acceptum fuit in Concilio Diospolitano, in quo anathemate percussum est *stultiloquium*. Adi Concilia Baluzii pag. 363. In omnibus libelli Anathematismis Origenes percellitur, ortæque ex eo hæreses Paulli Samosateni, Arii, Apollinarii, & Photini. Nulla damnatur, quam Hieronymus aliquando Origeni non objecerit. Codicis Bobiensis auctoritatem, alias per se satis validam, hæc undequaque confirmant. Quo tempore confessio facta est, nempe, ex Garnerio, circa A. D. 394. quum nondum inter Hieronymum & Jo: Hierosolymitanum controversiæ deferbuissent, plures aliæ a variis hominibus Fidei formulæ prodierunt, prout quæstiones hinc inde ortæ postulare videbantur. Sic Rufinus noster *Apologiam* suam ad Anastasium, & *Explicationem Symboli* ad Laurentium. Sic Nazianzenus Anathematismos contra Apollinaristas. Sic Theodorus Mopsvestenus, sic Cœlestius & Pelagius, sic Julianus fecerunt. Ceterum omnes Anathematismi formulæ Bobiensis Origeniana dogmata, quæ Hieronymus aversabatur, potissimum feriunt: etiam illa, in quibus Ecclesia nihildum definierat, quale est de animarum origine, quas cotidie fieri decernitur articulo xii. Rufinus noster in Apologia ad Anastasium, *Deo*, inquit, *teste, dico, quia usque ad præsens, certi aut definiti aliquid de ea quæstione non teneo*. Rursus: *adhuc ignorare confiteor præter hoc, quod manifeste tradit Ecclesia, Deum & animarum & corporum conditorem*.

RUFINUS. L.V. C.XVIII. *rem*. Norisius sententiam a Hieronymo propugnatam, sæculo tandem XII. ita, ut nunc est, receptam fuisse animadvertit in Vindiciis Augustinianis cap. IV. §. III. ubi hac de re plenissime agit, & ex eo Natalis Alexander sæculo V. cap. IV. artic. III. §. X. Aguirrius in Theologia Sancti Anselmi tom. III. cap. LXVIII. Disput. CXI. §. 41. pag. 205. observat, in hoc libello nullam legi ejurationem erroris, quod non detur tradux peccati, ob quem Rufinus quidam pessime audierat apud Sanctum Augustinum, aliosque orthodoxos. At vel hoc virum egregium monere debuit, ne *duos Rufinos* in unum conflans, libellum Aquilejensi adjudicaret, qui Augustini amicissimus, peccati traducem nunquam negavit.

III. A breviori Pseudorufini *libello Fidei* ad fusiorem oratio nostra convertitur. Hunc primus omnium edidit Jacobus Sirmondus, propriis & alienis veterum scriptis publica luce donatis, peræque celebris. Inscriptio libri est: *Rufini presbyteri provinciæ Palæstinæ liber de Fide cum notis Jacobi Sirmondi. Parisiis apud Sebastianum Cramoisy* 1650. *in* 8.° Garnerius postea rursus vulgavit inter opera Mercatoris Dissertat. V. pag. 285. prætermissis tamen Sirmondi notis. Denique Jacobus de la Baune una cum notis inseruit pag. 274. to. I. operum Sirmondi Parisiis editorum typographia regia A. D. 1696. Opusculum in capita LXI. dispescitur apud Sirmondum, qui Græco primum sermone scriptum existimavit. Garnerius ab Juliano Eclanensi episcopo, Pelagii hæresiarchæ patrono, latine redditum censet. Eclanum in Hirpinis stetisse & nunc Fricentum seu Frequentum, Abellinensi episcopatui conjunctum, dici opinatur Garnerius pag. 146. col. 2. Rectius tamen Holstenius in notis ad Cluverium pag. 273. Itinerarii Antoniniani distantiam XV. milliarium retinens, Eclanum circa Mirabellam inter Fricentum & Beneventum collocat, ubi vestigia urbis maxima apparent. Dupinus, cujus indiligentiæ non parva specimina passim offendimus, in tomo IV. Bibliothecæ Part. II. ait, Jo. Diaconum hunc libellum *Rufino presbytero Aquilejensi* tribuere. Id falsum est; nam Jo. Diaconus, qui in expositione M. S. Heptateuchi, Parisiis servata in cœnobio Sancti Germani, bis libri hujus testimonio utitur, semel in Genesi, & rursus in Exodo, utrobique hunc titulum usurpavit: *ex libro de Fide Rufini*. Ubi autem *Rufinum* audimus, non continuo *Aquilejensem* cogitare debemus. Plures enim Rufinos, Ecclesiasticos viros, forte etiam sibi invicem notos, uno & eodem tempore claruisse, perspicuis literarum documentis proditum est.

1. Sanctus Jo. Chrysostomus *Rufino presbytero* scribit epist. CXXVI. quem rogat, in Phœnicem proficisci, monachis opitulaturum, quos, cæsis superstites, Gentiles vulneribus affecerant.

2. Sanctus Nilus ad *Rufinum*, quem laudibus magnis exornat, varias epistolas scribit, præcipue XVII. & LIV. libri IV. Hunc, quem ἡσυχαστὴν vocat Nilus, nempe *solitarium & quietis amantem*, exponente Petro Possino, Josephus Maria Suaresius in Indice operum Nili pag. 612. col. 2. eundem ac nostrum facit. Tillemontius tamen to. XII. §. XLV. pag. 108. ana-

anachoretam aut reclusum, & in deserto & solitario loco viventem potius, quam monachum, ideoque a nostro diversum, existimat. Huic sententiæ omnino adhæremus. RUFINUS. L.V. C.XVIII.

3. *Rufinus* officio *diaconus* occurrit apud Sanctum Augustinum epistola CXIIX. alias LIX. ad Paulinum Nolanum, presbyteri nostri amicum.

4. Rufinum presbyterum ab his diversum, & cum Aquilejensi minime confundendum, ut alibi dixi & iterum dico, nobis suggerit Sanctus Hieronymus epist. XLII. alias LXVI. ad nostrum ex Oriente reducem scripta, in cujus fine sic legitur: *sanctum quoque presbyterum Rufinum, ob quandam caussam per Romam Mediolanum misimus, & oravimus, ut nostro animo vos* (Rufinum Aquilejensem) *videret*. Hunc rursus lib. III. Apologiæ pag. 462. semel iterumque commemorat: *volo tamen scire quæ sint ista jacula venenata, quæ post tergum vestrum nos jecisse conquereris. Vincentius Paulinianus, Eusebius,* RUFINUS *presbyteri: quorum Vincentius multo tempore ante vos Romam venit. Paulinianus & Eusebius post annum vestræ navigationis profecti sunt* (A. D. 398.) RUFINUS *in caussa Claudii post biennium missus* (A. D. 399.) *omnes vel pro re familiari, vel pro periculo capitis alieni*. Vincentius, Eusebius & Paulinianus *pro re familiari* in Italiam transfretarunt. Ergo Rufinus *pro periculo capitis alieni* Mediolanum properavit. Rufinus Aquilejensis suspicabatur Hieronymi artibus ad invidiam sibi apud Romanos conflandam missos. Quartum hunc Rufinum a Syro diversum nequaquam putamus.

5. Hieronymi epistola *de Judicio Salomonis, & Sectione parvuli*, quæ nunc est tomo II. operum pag. 616. constanter in omnibus codicibus MSS. inscripta est *ad Rufinum presbyterum Romæ*: quem a superioribus diversum esse arbitramur.

6. Historiæ Pelagianæ scriptores *sextum* Rufinum, Sancto Prospero amicissimum memorant, qui ad eum eruditissimam scripsit epistolam de gratia Dei & libero hominis arbitrio. Exstat in tertia Appendice tomi X. Operum Sancti Augustini. Eum Gabriel Vasquez in Commentariis ad primam partem Sancti Thomæ Disput. XCI. cap. V. num. 74. spisso nimium errore pro Aquilejensi accepit, qui XX. ante annis in Sicilia occubuerat.

7. Postremo loco *septimum* Rufinum Aquilejensem nostrum locamus.

Ut de Rufini libello dicere pergam, Sirmondus in prologo ait, se in binis Corbejensibus Mss. notatum reperisse, *non a Rufino, sed a Pelagio editum sub nomine Rufini*. Ipse tamen utrunque levi negocio refelli arbitratur, propterea quod nec Rufino Aquilejensi liber conveniat, qui Origenem velut impium & nefarium passim exagitat, nec Pelagio, cujus primarium decretum evertit, *Adam sive peccasset sive non peccasset mortem obiturum*. Baunius in præfatione tomi I. Operum Sirmondi §. III. notat hunc libellum saltem ea ex parte, quæ tangit peccatum Originale, prope ad verbum exscriptum videri ex Juliani libello Fidei, quem ex codice MS. Ecclesiæ Veronensis Garnerius vulgavit. Demum quod

RUFINUS. L.V. C.XVIII. quod ad libri ætatem attinet, Garnerius non modo ante Neſtorii & Eutychetis tempora, ſed etiam ex Sirmondi ſententia, ante Pelagii damnationem ſcriptum exiſtimat, propterea quod ibi nulla contentionum de Chriſti gratia mentio inſeratur. Baunius Garnerii hac de re editam Diſſertationem ſecundis curis auctam & prælo paratam exſtare teſtatur.

Curatores poſtremæ editionis operum Sancti Auguſtini in addendis ad tomum VIII. quæ exſtant poſt Indices in fine tomi XI. de auctore hujus libelli, qui *Rufino* perperam datur, quædam monuerunt, notari digniſſima. Quare eorum ſummam huc transferam. Auguſtinus lib. XXXVIII. de Trinitate hæc habet: *acute ſane* QUIDAM *reſpondit hæretico, verſatiſſime interroganti, utrum Deus Filium volens aut nolens genuerit, ut ſi diceret nolens abſurdiſſima Dei miſeria ſequeretur, ſi autem volens, continuo, quod intendebat, velut invicta ratione concluderet, non naturæ eſſe Filium, ſed voluntatis. At ille vigilantiſſime viciſſim quæſivit ab eo, utrum Deus volens an nolens ſit Deus*. His Auguſtini verbis apprime conveniunt, quæ Sirmondianus Rufini libellus de Fide habet capite LIII. pag. 315. *quum igitur nos interrogaverint, utrum Deus procreaverit Filium necne, & acceperint a nobis reſponſum: procreavit; ſtatim adjiciunt interrogationem hujuſmodi, quam Græci dilemmatam vocant; invitus an ſponte? Hoc autem faciunt, ut, ſi dixerimus, invitus, mox adjiciant: quod ſi invitus procreavit Filium, quomodo non eſt impium de Deo hoc dicere, quod generationis neceſſitati ſubjungatur? Sin autem, Sponte, dixerimus, illi rurſus adjiciunt quod ſibi libitum eſt: ergo ſi ſponte procreavit, quaſi voluntate procreatus, inter ipſum & omnia cetera, quæ Dei pariter voluntate creata ſunt, nulla penitus haberi diſcretio poterit*. Et infra: *& nos contra interrogabimus eos ſimili modo interrogationis eorum, utrum ſponte Deus bonus ſit an invitus?* Nihil ſane aptius & luculentius ad evincendum, in loco ex Auguſtino a me ſuperius prolato hunc libellum Sirmondianum indicari. Quis ſit ejus auctor, non ſtatim dicendum. In calce vetuſtiſſimi codicis Corbejenſis, uncialibus literis ſcripto, hæc ſubjiciuntur: *explicit Rufini presbyteri provinciæ Palæſtinæ liber de Fide, translatus de Græco in Latinum ſermonem. Amen*. Rufino presbytero adſcribit Jo. Diaconus. Sirmondus tamen fatetur, inſcriptionem vel ex hoc mentiri; *quod Origenem, velut impium & nefarium*, paſſim libri auctor exagitet. Præterea, cui *translatus de Græco in Latinum ſermonem* videatur liber, in quo legas cap. LIII. *interrogationem hujuſmodi, quam Græci dilemmatam vocant?* Rurſus cap. LV. *figmentum ſuum, quod Græci ſophiſma vocant?* Ac demum cap. LX. de Sabellianis: *unum ac ſolum Deum Filium ſimul & Patrem per unam partem orationis pronunciare aſſolent, quaſi Græce dicatur υἱοπάτωρ, Filiopatrem*. Hæc *Latinum* potius ſcriptorem ſonant, ſua ſenſa per Græcos explicare nitentem. Et quidem in codice MS. Corbejenſi lineis tranſverſis prorſus jugulatur memorata inſcriptio, cujus locum obtinet alia hæc nota, a ſecunda, ſed prope æquali manu, adpoſita: *huc-*

uſque

usque blasphemiæ Pelagii hæretici contra fidem Catholicam, quas sub nomine Catholici falso titulo indidit. Præterea in fronte totius operis exstat hæc admonitio, literis Merovingicis ac pene fugientibus exarata: *hic liber, qui attitulatur Rufini, non te seducat, o pie lector, quia Pelagianus est, & blasphemiis Pelagianorum plenus. Simulans enim contra Arianos disputationem, venena suæ hæreseos inseruit. Unde hortor caritatem tuam, ut hunc blasphemum de vestro codice abscindatis: & pro eo librum Sancti Augustini de vera religione describite, ut quantitatem reparetis*, hoc est, ut de voluminis magnitudine nihil decedat. Ad hæc in ora ipsius libri adnotatur: *hic liber non Rufini, sed Pelagii hæretici, in quo contra fidem Catholicam multæ continentur blasphemiæ*. Verum adversus tam antiquam totiesque repetitam viri docti observationem objicit *Sirmondus*, Pelagio librum non convenire, qui Adam, si mandatum Dei servasset, non moriturum fuisse approbet, adeoque primarium evertat Pelagii decretum, quo ille Adamum, sive peccasset sive non peccasset, mortem obiturum fuisse contendebat. Gennadius tamen prædictis notis non parum suffragatur in Catalogo, ubi ait cap. XLII. *Pelagius antequam proderetur hæreticus, scripsit libros tres de Fide Trinitatis*. Gennadio pondus addit Jo. Diaconus, qui non *unum* librum *de Fide*, jam vulgatum, sed & *secundum*, qui non exstat, *Rufini* nomine citat. Sed & responsum, ex Gennadio, ad id, quod Sirmondus objicit, in promtu est. Nihil enim mirum, si hæresiarches ex Fide Catholica, in qua natus altusque fuerat, aliquid scripserit priusquam hæresim suam excogitaret. Ad Augustinum quod attinet, ab ejus ingenio prorsus alienum non erat, id non sine laude commemorare, quod hæreticus bene senserat. Illius etiam nomen, si Pelagius ipse non prius latere voluisset, forsitan Augustinus non tacuisset. Ex dictis sequitur, falsum titulum, qui libellum *de Fide* Rufino adscribat, & notas, quæ illum Pelagio vindicent, non temerarias, nec improbandam sententiam, qua in Augustini libro de Trinitate cap. XV. is ipse laudari existimetur. Hinc pariter discimus, quantum antiquis cordi fuerit, ne hæreticum opus incaute legeretur, immo, ut *abscinderetur* ac prorsus *supprimeretur*, licet eo commode & ad rem Ecclesiæ, usus sit Augustinus, quomodo & alii Patres argumentis Arii Sabellium, ac Sabellii Arium impugnaverunt.

IV. Itaque *Rufinus Aquilejensis* a juniorum nonnullis perperam conflatur cum *Rufino* presbytero *Palæstino*, sive quocumque alio, ad quem *libellus* jam recensitus pertinere videatur. Perperam etiam cum *Rufino*, Cœlestii hæretici magistro, sive alius a *Palæstino* sit, sive nequaquam diversus. *Syrus* enim is dicitur a Mario Mercatore, Latino homine, in Commonitorio. Atqui *Syrum* non dixisset, quem *Aquilejensem* esse totus occidens, immo & oriens agnoscebat: & præcipue Augustinus *Rufini* perinde ac Marii necessarius. Cui enim Occidentalium ignotus erat *Rufinus Aquilejensis*, tot scriptis, tot amicitiis, & vel una inter eum & Hieronymum contentione, ab ipso Augustino improbata, cele-

RUFINUS. L.V. C.XVIII. celeberrimus? Nemo ignorabat, *Rufinum* nostrum Aquilejensem (non sane *Palæstinum* aut *Syrum*) ab Hieronymo tanto ante laudatum in Chronico & in epistolis: a Paulino Nolano pariter in epistolis. Fuerit Mercator natione *Campanus*, quod putat *Garnerius*, fuerit *Afer*, ut alii conjiciunt, ipse unus ignorare non potuit quem nemo ignorabat. Erat enim Rufinus Aquilejensis passim in ore famæ non solum in *Campania*, ubi Nola, sed in *Africa*, ubi *Augustinus*, qui ex ejusdem *Rufini* editis libris Historiæ Ecclesiasticæ, & Sixti Pythagorici, testimonia in operibus suis protulerat, quemadmodum eodem sæculo, quo floruit *Marius*, alii quoque Africani, *Victor Vitensis*, & *Vigilius Tapsensis* in suis protulerunt. Ad hæc Jo. Cassianus, *Rufino* & Mario æqualis, in Syria primum, deinde Romæ, & mox in Galliis notissimus, Rufini *Expositionem Symboli* suis in libris laudaverat, in qua idem *Rufinus* Aquilejæ se tinctum prodiderat. Qui ergo a Mario, vel a quovis Latinorum *Palæstinus* aut *Syrus* dici potuit? Sed nempe hoc ajunt, quia multos annos in Syria vixit. At Hieronymus etiam vixit, obiitque, nec propterea *Syrum* aut *Palæstinum* eum aliquis appellavit. Palladius, homo Syrus, & ipse *Rufino* & Mario æqualis, *Aquilejensem*, non Syrum dixit: dixit quoque Gennadius, Mario suppar. Hæc omnia in unum coeuntia, mihi persuadent, & cuiquam, ni fallor, persuadebunt, *Rufinum* Syrum aut Palæstinum dici non debuisse nec potuisse qui *Aquilejensis* erat. Immo hinc aperte deduci puto, Rufinum, *Syrum* aut *Palæstinum* ideo dictum, ne cum *Aquilejensi* confunderetur. Nollem ab Josepho Aguirrio Cardinali in Theologia Sancti Anselmi tomo III. Tract. VI. cap. LXVIII. Disput. CXI. Sect. IV. §. 30. & Disput. CXII. Sect. VI. §. 62. *Rufinum* illum *Syrum* cum *Aquilejensi* commixtum. Id enim fecit vir optimus, omni antiquitate reclamante, & omnino frivolis argumentis inductus. Aguirrium magna pietatis & doctrinæ laude in Senatu S.R.E. venerandum suspexi: qui si viveret, quo erat animi candore, me ab se dissentire alacriter pateretur. Siquidem aliunde constat, religiosissimum Cardinalem priores sententias suas non bene subnixas, ingenuo pudore exuere nunquam veritum. *Neque enim*, ut ait Quinctilianus de Institutione oratoria libro X. cap. I. *id statim legenti persuasum sit, omnia, quæ magni auctores dixerunt, utique esse perfecta. Nam labuntur aliquando & oneri cedunt.* Hæc in antecessum de Rufino *Syro*, ab *Aquilejensi* diverso, occasione libelli *de fide*, a Sirmondo vulgati, nostroque ab aliquibus attributi. *De Syro* enim rursus post *Aquilejensis* obitum, cujus acta pergo enarrare; quandoquidem ejusdem opera omnia *vera* & *spuria*, *exstantia* & *deperdita*, hactenus recensui.

CA.

CAPUT XIX.

I. Theophili Alexandrini epistola ad Anastasium Papam circa Paschatis celebrationem turbas excitat in Ecclesia. II. Rufinus ab Anastasio minime damnatus. III. Hoc præter alia ostendit ejusdem cum præcipuis Italiæ Episcopis communicatio. IV. Ejus tantum librorum Periarchon versio non probata. V. Rufini responsa ad Hieronymum circa Anastasii Papæ epistolam ad Jo: Hierosolymitanum. VI. Simultas inter Hieronymum, & Rufinum ab Augustino improbata.

I. UT *Rufini* libros una serie atque ordine comprehenderem, cetera ejusdem acta paullum seponere oportuit. Nunc tandem omnium *Rufini* operum recensionem absolvi; quare illuc redeo, unde diverti. Fervente dissidio inter Hieronymum & *Rufinum* ob Latine versos Origenis libros Periarchon, *Theophilus* Alexandrinus pro A. D. 401. scripserat *primam* paschalem Epistolam, quæ in vulgatis Hieronymi operum editionibus *secunda* est, ut alibi dixi. Hæc, quæ plurium Origenis errorum Catalogum ex capta occasione diei paschalis prænunciandi, in epistolam intrusorum, complectebatur, a Hieronymo Latine reddita, Romamque de more transmissa, ut Paschatis ejusdem anni 401. certam diem denunciaret, *Anastasium* pontificem mire turbavit. Latini enim, observante Norisio, Græci hominis errores nondum perspectos habuerant. Eodem Norisio auctore, *Anastasius* ubi primum accepit *Theophili* epistolam, nihil ultra morandum ratus, *Origenem lata sententia condemnavit*, quod ipsum eodem anno 401. in suis Ecclesiis fecisse ait *Venerium* & *Chromatium*, duos Mediolani & Aquilejæ Italicos metropolitas. Hoc tamen gratis dicitur a viro doctissimo. Neque enim disciplina Ecclesiæ Romanæ ferebat, ut Summus Pontifex unis literis Theophili de *Origene* obiter & callide agentibus excitatus, illico Origenem condemnaret, inconsultis Occidentalibus, aut saltem concilio, vel presbyterio Romano: quod profecto statim fieri non poterat. Vir purpuratus promulgationem literarum *Theophili*, quæ præter diei paschalis denunciationem, errorum Origenis Catalogum complecterentur, *condemnationem* Origenis appellavit, quando unum Pascha earundem literarum promulgatione denunciatum est. Non enim Ecclesia Romana condemnationes ab aliis Episcopis factas denunciabat; sed ipsa suas, tanquam omnium Ecclesiarum mater & princeps, aliis denunciandas, semper edere consuevit. Episcopo Alexandrino cura incumbebat, diem investigandi, quo pascha quotannis celebrandum. De hoc tanto ante certam reddebat Apostolicam Sedem, *ut hujus scripti ad longinquiores Ecclesias indicium generaliter percurreret*, inquit Leo magnus in Epist. XCIV. alias LXIV. ad Marcianum Augustum. Etenim Pontifex, præmature accepto Episcopi Alexandrini consilio, diem Paschatis sequuturi, *omnibus*

RUFINUS. LIB. V. C. XIX. *occidentalium partium Sacerdotibus* denunciabat, ut ait idem Leo Magnus epist. CXII. ad Marcianum Augustum. Hi *Sacerdotes*, erant omnes Romani Patriarchatus metropolitæ, per Galliam Cisalpinam, Venetiam & Istriam, Illyricum, Britannias, Gallias, Hispanias, & Africam constituti, nimirum per totam Europam usque ad Thraciam. Siquidem has omnes provincias Ecclesiasticas, Romano Patriarchatu comprehensas, palam est, & dudum ostendit Norisius in Responsis ad Gerras germanas Francisci Macedi pag. 41. Ea paschalis denunciatio promulgabatur ex præscripto Canonis I. Concilii I. Arelatensis in editione Labbei to. I. pag. 1427. Vide Franciscum Bernardinum Ferrarium de Ritu sacrarum concionum lib. I. cap. XXV. Apud Alexandrinos in *praecedenti festo Epiphaniæ*, diaconorum præconio id fieri consuevit: quod præcipue constat ex Cassiani collatione X. cap. I. pag. 364. edit. Ciaconii. At vero paschales literas ab Antistite Alexandrino ad Romanum, a quo reliquæ occidentales accepturæ essent Ecclesiæ, in Epiphania vulgaturæ, *anno superiori* præmitti solitas, recte adnotavit Baronius A. D. 399. §. III. a Norisio in Historia Pelagiana lib. I. cap. II. & Pagio A.D. 401. §. VIII. immerito confutatus. Hæc fuse alibi persequor, de anno emortuali S. Athanasii disceptans. Hieronymus initio libri III. Apologiæ pag. 453. quem librum scripsit ineunte A. D. 402. ait, se DUAS Theophili paschales epistolas *per hoc ferme biennium* Latinas fecisse, præterea nullas. Ergo Hieronymus earum *primam* pro A. D. 401. latinam fecit initio A.D.400. Romam mittendam, & per totum Occidentem ab ejus Patriarcha Pontifice Romano subinde vulgandam. Vulgata est autem Romæ primum ab *Anastasio*, qui, ut Primas & Exarchus totius Italiæ, vulgandas mox pariter misit ad duos sui istius Exarchatus primarum sedium metropolitas, qui tunc *soli in totius Italiæ* continenti habebantur, *Galliæ Cisalpinæ* nimirum, *Venetiæ* & *Istriæ*, *Venerius*, & *Chromatius*, ad quos in conventibus suarum Ecclesiarum easdem *solemnes* literas, uti eas vocat Cassianus, vulgare, & reliquis Episcopis comprovincialibus sibi subjectis denunciare pertinuit. Hæc eo tendunt, ut omnibus pateat, *Anastasium* Romanum Pontificem, *Venerium* Mediolanensem, & *Chromatium* Aquilejensem antistites, ubi Theophili Alexandrini literas paschales pro A.D. 401. in suis Ecclesiis vulgarunt, in id unum intendisse, ut certum diem Paschæ ejusdem anni suis populis prænunciarent, licet obiter in iisdem literis nonnulli Origenis errores, antea Latinis ignoti, recenserentur, quorum damnatio Paschalis diei prænunciationem nequaquam spectabat. Theophilus dedita opera paschalibus literis Origenianos errores, ab se studiose collectos, addiderat, ne Pascha prænunciari posset, quin pariter iidem errores prælegerentur. Rem his verbis expressit Hieronymus Apol. I. lib. II. pag. 417. *Episcopi Anastasius, Theophilus, & Venerius, & Chromatius, & omnis tam Orientis, quam Occidentis Catholicorum* SYNODUS, *qui pari sententia, quia pari spiritu, illum* (Origenem) *hæreticum* DENUNCIANT

CIANT *populis*, *&c.* Ecclesiæ conventum in die festo Epiphaniæ congregatum, ut futuri paschalis festi ac sententiæ Alexandrinæ in Origenem denunciationem audiret, *Synodum* appellat. Hoc idem dicit *Theophilus* apud Justinianum Aug. in Epistola ad Mennam, sive tractatu adversus Origenis errores tom. v. Conciliorum Labbei pag. 658. B. Ita enim ait, in Sermone quodam ad Monachos, Origenismi nota insimulatos: *anathematizantes Origenem, ceterosque hæreticos exemplo nostro, & Anastasii S. R. E. Episcopi, qui ex veteribus certaminibus clarus, nobilissimi populi dux creatus est: quem & universa beatorum Occidentis Episcoporum* SYNODUS, *quæ accepit ac probavit Alexandrinorum Ecclesiæ sententiam in impium latam*, *&c.* Hæc scripsit Theophilus ex Anastasii pontificis literis, quibus respondit, se ejus paschalem Epistolam pro A. D. 401. qua errores Origenis etiam continebantur, per duos Italiæ metropolitas *Venerium* & *Chromatium* ceterosque totius Occidentis primarum sedium Episcopos vulgandas curasse. Ex *Theophilo* deinde rei notitiam habuit Hieronymus. Vox *Synodus* fefellit doctissimum virum *Norisium*, & *Garnerium* quoque in notis ad Liberatum pag. 227. ratos vere in *Synodis Italicis, Romæ, Mediolani, Aquilejæ*, damnatum *Origenem*, quum tamen Synodi illæ seu provincialium conventus non ad damnandum Origenem convenerint, sed ad audiendas a metropolitis Theophili *epistolas*, futuri paschatis diem certam quotannis de more prænunciantes. Audi Hieronymum in literis ad Theophilum: *Vincentius presbyter ante biduum, quam hanc epistolam darem, de Urbe venit, & suppliciter te salutat, crebroque sermone concelebrat, Romam & Italiam tuis* EPISTOLIS (non *Synodis*) *liberatam*; nimirum ab Origenismo, quia *Theophili* paschales epistolæ in Epiphania a singulis metropolitis & episcopis Italiæ in comprovincialium & populorum frequentia perlectæ, Catalogos etiam errorum Origenis ab eodem Theophilo cusos complectebantur.

II. *Rufinus*, Aquilejæ degens, quum in Epiphania anni 401. hæ *Theophili* paschales literæ a diacono in Ecclesia de more prælegerentur, audita recensione errorum *Origenis*, exhorruit, seque illos ante ignorasse pronunciavit. Hoc ab amicis *Aquilejensibus* Hieronymo scriptum est. Rem ipse narrat his verbis Apol. lib. I. pag. 363. *lectis* NUPER *papæ Theophili* EPISTOLIS, *in quibus Origenis exponit errores, dicitur* (Rufinus) *obturasse aures suas, & auctorem tanti mali clara cum omnibus voce damnasse, & dixisse usque ad illud tempus se ignorasse quod tam nefaria scripsisset*. Hæc Hieronymi verba nos docent, Origenis *condemnationem*, ut vocat, quam *Chromatius*, præsente *Rufino*, Aquilejæ publicavit, non aliud fuisse, quam *paschalem* Theophili *Epistolam*. De *Anastasio* & *Venerio* idem omnino dicendum est. Hieronymus promulgationem paschalis epistolæ, in qua præter paschatis prænunciationem, etiam Origenis errores explicabantur, vocat *condemnationem* Origenis. Norisius in Historia Pelagiana lib. I. cap. 1I. verborum Hieronymi sensum minus recte assecutus, ait, *in ea*

 tamen

RUFINUS. LIB.V. C.XIX. *tamen Origenis damnatione, Rufinum minime nominatum*. Hoc verissimum est. Cur enim *Rufinus* in Theophili *paschalibus literis*, ubique terrarum legendis, nominari debuit? Tanta inest magnis nominibus auctoritas, ut secum aliquando celeberrimos viros in errorem abducere possint! Quum Baronius ex loco Hieronymi, non bene percepto, Origenem ab *Anastasio* pontifice, & mox, eo indicente, a *Venerio* Mediolanensi, & a *Chromatio* Aquilejensi palam damnatum tradidisset A. D. 400. §. LXIII. postmodum alii viri, literarum laude clari, in Baronii vestigia incurrentes, idipsum tradiderunt. Hi sunt post Norisium Johannes Garnerius, & Pagius. Ille ad Marium Mercatorem, inque Dissertatione ad Liberatum Diaconum cap.v. §.I. pag.227. Pagius vero A. D. 401. §. IX. Immo hic postremus *Rufinum* eadem Origenis damnatione comprehensum, quod Norisius jure negaverat, asseverare non dubitavit; quippe quem invitus decepit *Garnerius*, qui epistolam Anastasii ad Jo: Hierosolymitanum, ex codice Bellovacensi denuo ab se editam interpolavit ferme integro capite VIII. quod Origenis & *Rufini damnationem* involveret. Et tamen *Garnerius*, ne quenquam falleret, ipsam interpolationem, ab se factam, & charactere diverso expressam, ingenue fatetur in notis pag. 112. col. I. Epistolam ab interpolationibus vacuam, Baronius, præter alios ediderat A. D. 402. §. XXVI. in qua nullam Origenis, nullam *Rufini damnationem* offendimus: nulla *Venerii*, nulla *Chromatii* in *Synodis* suorum comprovincialium, Origenem Rufinumque damnantium, fit mentio. Unum de *Rufino* ait ibi Anastasius, solius Dei esse de eo judicare. Ergo ipse nullum de illo judicium tulit, eundemque minime condemnavit. Addit, se de Origene quidquam antea nesciisse. Mentem suam de *Rufini* translatione librorum Periarchon Johanni deinde aperit, illam scilicet *puris mentibus* (Pammachii, Oceani, & Marcellæ) quandam *nebulam* excitasse, quasi *Rufinus* interpres Fidem Catholicam ea lædere voluisset. Suum tamen de libro judicium, ex una *Rufini* interpretis intentione pendere declarat. Si enim errores damnat, se hoc approbare ait. Si erroribus adsentitur, hoc se non admittere, sed jure & merito condemnare. Hoc Dei providentiæ gratum fore confidit. Eadem se ad Sanctum *Venerium* Mediolanensem scripsisse testatur, qui scilicet pro *Rufino* ad Anastasium scripserat, hortatus, ne *superflua laboraret formidine, neque vano timore sollicitaretur* ob *Rufini* translationem. Se curaturum, ut populi sibi crediti ab *Rufini* versione caveant, ne *devotas mentes immissa sui caligine labefactare conetur*. Arcadii & Honorii Augustorum literas ad se delatas, quibus catholici Origenis lectione interdicerentur. Ita deinde concludit: *hactenus sententiæ meæ forma processerit*. Atqui nulla certe in Rufinum, *sententiæ* damnationis *forma processit* in eadem epistola, neque in ullo alio veteri monumento. Querelæ in *Rufinum* amicum & suæ Ecclesiæ presbyterum, sparsæ, *Johannem* adegerant, ut suspiciones suas in illarum auctores apud *Anastasium* effunderet. Pontifex hac de re ad *Johannem* respondens,

dens, rogat suspiciones deponat, memineritque, Dei esse corda hominum introspicere, de *Rufino* hoc addens: *propria mente Origenis dicta in Latinum transtulit, & probavit: nec dissimilis ab eo est, qui alienis vitiis præstat assensum. Illud tamen scire* (te) *cupio, ita haberi a nostris partibus alienum, ut quid agat, ubi sit, nescire cupiamus. Ipse denique viderit ubi possit absolvi*. Hæc summa literarum *Anastasii* ad Johannem, quas Baronius A. D. 402. §. XXVI. & XXX. huic anno defixit, nondum scilicet evoluto die XXVIII. Aprilis, quo Pontifex vivere desiit. At citius datas infra ostendemus. *Anastasius* tamen eas nec Romæ, neque in Italia, vulgavit, quippe qui *privatim* scriptas ad unum Johannem dedit, si vere scripsit. Dubitatum enim a *Rufino*, & a viris doctis superioris ævi. Sed, per me, scriptæ fuerint. Eas enim pro vere scriptis admitto. Inde tamen elici puto, *Anastasii* privatam & familiarem epistolam, ad antistitem Hierosolymitanum datam, pro decreto *Synodico*, in Origenem & *Rufinum* palam edito, nequaquam habendas. Etenim judiciaria Ecclesiæ Romanæ decreta, *Romæ* prius, quam alibi, vulgari consueverunt. *Rufinus* in Venetia morabatur, adeoque intra terminos Primatus & Exarchatus Romani pontificis, ad quem *Apologiam* suam miserat, ideoque publicam damnationis pœnam promeritus, summi pontificis peremtorio judicio, ex Romanæ Ecclesiæ & ævi disciplina palam Romæ edito, damnari debuisset. Hoc factum est nunquam. Miror quam maxime, duos longe doctissimos & religiosissimos Cardinales, Baronium, & ex eo Jacobum Peronium in Responso iterato ad Regem Britanniæ cap. XXXIII. Pagium etiam A. D. 401. §. XVI. Tillemontium tom. XII. artic. c. pag. 242. & Natalem Alexandrum sæculo IV. cap. VI. artic. XXXII. peremtoriam anathematis sententiam Romæ ab Anastasio pontifice in *Rufinum* latam arbitratos; nec tamen eos animadvertisse, ex hac sua credulitate, Apostolicæ Sedi permagnam injuriam irrogari. Si enim *Rufinus* anathematis sententia confixus unquam fuisset, uni Apostolicæ Sedi, non alii, eam tollere licuisset, quum in canone Apostolorum XXV. alias XXXIII. & in V. Nicæni Concilii caveatur, ne sejunctus ab Ecclesiæ communione per *sententiam damnationis*, ab alio quocumque suscipi possit, nisi prius ab ipso, qui sejunxerit, susceptus fuerit. Hoc pariter statuit Concilii I. Antiocheni canon VI. Adi Labbeum tom. II. pag. 46. & 563.

III. Jam vero quid absurdius, & Romanæ Sedi, omnique disciplinæ Ecclesiasticæ injuriosius excogitari potest, quam *Rufinum* dicere a prima Sede anathematis vinculo innodatum, neque absolutum, a præcipuis tamen Italiæ Episcopis in communionem suam benevole exceptum? Exceperunt enim *Venerius* Mediolanensis, *Chromatius* Aquilejensis, *Laurentius* Concordiensis, *Petronius* Bononiensis, & *Gaudentius* Brixianus, Galliæ Cisalpinæ & Venetiæ Episcopi magna sanctitate venerandi. Immo *Chromatius* Bethleemiticum senem monuit, ut *finem faceret simultatum*, ipso teste libro III. Apol. pag. 437. Anne *Chromatius* pro homine

RUFINUS. LIB.V. C.XIX. ne *damnato* id monuisset? Anne ipse, aliique, Anastasii Summi pontificis & totius Italiæ Primatis, judiciaria sententia despectui habita, *Rufinum* in Catholicam communionem contra Petri cathedram suscipere ausi fuissent? Hi enim omnes *Rufinum*, sibi apprime carum, suæque communionis participem, nemine reclamante, usque ad vitæ finem habuerunt, ut interim de utraque Melania, aliisque Romanis, de Paulino Nolano, Augustino Hipponensi, & Johanne Hierosolymitano, spectatissimis pariter viris, & præsulibus in Ecclesia celeberrimis, taceam, quos *Rufini* amicitiam semper coluisse, ex literarum monumentis a me adductis, & adhuc fortasse adducendis, fit manifestum. Anne vero tanti antistites, hominis in Romanæ Ecclesiæ senatu a fidelium communione rescissi, amicitiam coluissent? De tantis viris hoc dicere non sustinet animus. Hoc ipsum dici, nefas putavit Honoratus Faber in Prodromo velitari Parte II. cap. II. pag. 84. col. I. Immo qunm *Rufinus* cohorruerit, auditis Origenianis erroribus, fuæque Fidei confessionem ediderit, certum videri ait, ab *Anastasio* neqnaqnam *damnatum*, sed suæ conscientiæ, & divino jndicio relictum. Unum etiam addere juverit. Si Anastasius *Rufinum* a communione fidelinm segregare voluisset, non ad Jo: Hierosolymitanum, non ad *Venerium* Mediolanensem, sed, ut universalis Ecclesiæ Episcopns, & etiam totius Italiæ Exarchus & Primas, ad *Chromatium* Aquilejensem, in cujus Ecclesiæ presbyterio tunc *Rufinus* aderat, judiciariam condemnationis sententiam, in eum Romæ vulgatam, misisset. *Chromatio* enim Venetiæ & Istriæ Primati nihil erat cum Mediolanensi, nihil cum Hierosolymitano. Hoc Anastasius perspicue patefecerat, ubi Theophili Alexandrini paschalem epistolam pro A. D. 401. a Hieronymo Latine conversam, non ad unum *Venerium* Galliæ *Cisalpinæ* Primatem, sed ad *Chromatium* pariter, Venetiæ & Istriæ metropolitam, transmisit, ceteris Episcopis suæ Ecclesiæ contributis aut suffraganeis, vulgandam. Hæc disciplina a Summo Pontifice servata fuisset in anathemate adversus *Rufinum* vulgando. *Rufinus* enim in *Chromatii* parœcia, si Aquilejæ, vel in ejus provincia, si *Concordiæ* aderat, morabatur. Moratum vero Aquilejæ, fervente hac controversia, satis ostensum est.

IV. Ex his jnre concludi potest, immo & debet, *Rufinum* Aquilejensem ab Anastasio Pontifice non fuisse damnatum, sed solam ejus latinam versionem librorum Origenis Periarchon non probatam, vel, si mavis, rejectam, idque non edicto aliquo vel decreto Synodico, sed privata epistola ad Jo: Hierosolymitanum, cujus epistolæ nullam *Rufinus* in Italia a Romanis suis notitiam habuit unqnam, neque ab illo ipso, ad quem scripta fuerat, quanquam sibi amicissimo; sed ab nno Hieronymo, qui primus illam ei exprobravit & misit. Sic enim habet in Apologiæ lib. II. pag. 405. *certe si ideo interpretaris, ut eum* (Origenem) *hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipsum præfatione testare: quod prudentissime Papa Anastasius in epistola, quam contra te scribit ad episcopum*

pum

pum Johannem, suo sermone complexus est. Hieronymus, ipsa Anastasii epistola Apologiæ suæ mox adjuncta, hæc subdit: *ac ne forsitan hoc quoque neges, subjeci exemplum ejus, ut si non vis audire fratrem* (Hieronymum) *monentem, audias episcopum* (Anastasium) *condemnantem*. Ex his docemur, ut Anastasii epistola, ad Johannem scripta, *Rufino* innotesceret, Roma, non Bethleemo ad illum mitti debuisse, & quidem ab adversario: qui, si Romæ vulgatam scivisset, hoc idem in *Apologia* semel atque iterum inculcasset, hoc *Rufino* jure exprobrasset, ipsum Anastasianæ epistolæ exemplum è Palæstina ad *Rufinum* mittendi, nulla necessitate compulsus. Misit, quia in Italia ignorari sciebat. Hieronymus Apologiam hanc adornavit A.D. 401. Ait enim libro I. pag. 377. se *ante biennium* adversus laudes a *Rufino* in prologo versionis librorum Periarchon sibi datas, scripsisse. Scripsit autem A.D. 399. ut a me alibi animadversum. Ergo Hieronymus A.D. 401. priorem suam Apologiam in libros II. distinctam adornavit. Pagius contra Baronium, Huetium, & Norisium aliis rationibus hoc idem urget A.D. 401. §. X. *Venerius*, in literis Anastasii memoratus, olim Ambrosii Diaconus, in Mediolanensi Cathedra Simpliciano successerat A.D. 400.

V. Jam videamus quid *Rufinus* in literis contra duos Hieronymianæ Apologiæ libros de epistola Anastasiana, per Hieronymum ad se transmissam, responderit. *Rufini* literas, ad unum Hieronymum scriptas, olim periisse jam monui. Sed earundem summa colligitur ex Hieronymiano responso, quod est liber III. alias Apologia II. Ejus loca decerpam ex eodem lib. III. Hieronymi pag. 455. 457. 459. 462. 468. editionis novæ.

1. Rufinus ait, *de Papa Anastasio, nulli verum videri, ut tantæ Urbis Sacerdos innocenti* (Rufino) *injuriam facere potuerit vel absenti*.

2. Epistolam *Sancti Papæ Anastasii esse confictam*.

3. *Ab eo* (Johanne Hierosolymitano) *cui missa esset, debuisse ad Rufinum transmitti*.

4. *Siricii, præcessoris ejus* (Anastasii) *se habere testimonium*, seu literas formatas, quibus, tanquam certæ suæ fidei tessera, munitus Roma in patriam discesserat. De istiusmodi literis formatis consulendus Philippus Priorius. Eas quum Rufinus palam obtinuerit post Romæ sparsam librorum Periarchon Latinam versionem, jam sibi privatas literas, sub nomine *Anastasii* confictas, officere non posse. Sufficere sibi *totius Orbis testimonium*.

5. Hieronymus Anastasii literas, ab se ad *Rufinum* ex Oriente transmissas, *præteriti anni epistolam* vocat, atque alia *recentia ad Orientem* SCRIPTA commemorat, *in quibus Papa Anastasius tantis eum* (Rufinum) *ornet floribus*. Quænam hæc *scripta* fuerint, ignoramus. Anne fuerunt ejusdem commatis ac epistola, de qua loquimur? Certe mirum est, a nullo ex antiquis laudari, neque Hieronymum hæc quoque scripta

ta ad Rufinum misisse, aut quid essent, clarius explicare noluisse; quandoquidem Rufinum *tantis ornabant floribus*. Nunquid responsum quodpiam ad Theophili Alexandrini paschales epistolas fuerunt, in quibus Origenis errores expositi? Ita censendum est.

6. Rufinus iterum Siricii *formatam* epistolam, sibi Roma Aquilejam proficiscenti traditam, ingerit, hanc non credens, ab Anastasio successore infringi potuisse, nullos se, post Siricii decessum, errores sparsisse deprehensos, immo universis *totius Italiæ episcopis puram & apertam suæ fidei confessionem suscipientibus*, & *expositionem comprobantibus*. Hieronymus quidem non abnuit, quin *Italiæ episcopi* Rufini confessionem fidei comprobaverint. Tantum se id mirari ait: *miror, quomodo probaverit Italia quod Roma contemsit: episcopi susceperint quod Sedes Apostolica condemnavit*. Anastasius Rufini Apologiæ pro Fide sua, nihil reposuit. Hoc Hieronymus *contemtionem* appellat. Anastasii vero epistolam ad Johannem Hierosolymitanum, Rufino parum æquam, Rufinianæ Apologiæ *condemnationem* appellat.

7. Rufinus addit, Apostolicam Sedem *pacificas* literas semel datas, absque novo crimine hæreseos, revocare non consuevisse. Demum Anastasianam epistolam vocat FALSAM, & *fraude subnixam*.

Notandum est porro, eam certe ab Hieronymo pugnaciter non obtrudi pro vera. Hoc unum Hieronymus ait, (& verum ait) ab se non esse *confictam*. Rufinum de ejusdem epistolæ veritate in patria sua suspicantem, Hieronymus Romam mittit; ad Romanæ Ecclesiæ *chartarium* mittit. Hoc ipsum evincit, *Romæ* palam non fuisse vulgatam; alias cur epistola recentissima, deque tanta quæstione edita, quæ omnibus nota, atque obvia esse debuisset, in arcanis summorum pontificum tabulariis, tanquam res abdita, & vetus, quærenda? *Rufini* æmuli, Hieronymique studiosi ejusmodi epistolam clam abdi, nec palam haberi, anne passi fuissent? Magnus doctor opponit, Anastasium in Rufinum, licet pridem Siricii literis communicatoriis munitum, *scribere potuisse*; eum tamen *vere* scripsisse non dicit. Sed neque magnus doctor unquam prodit, unde ipse Anastasianæ, quæ jactabatur, epistolæ exemplum habuerit; an ab ipso Johanne Hierosolymitano, an ab alio. Hoc certe palam prodi ab eo debuisset, ut sinceram esse neganti, os facilius obstrueretur. Sane haud sit credibile, Johannem, qui pro amico *Rufino* ad Anastasium scripserat, Anastasii responsum, sibi uni de amico scriptum, & neutri opido gratum, in vulgus ita spargere voluisse, ut ejus exemplum non ex Urbe, non ex parte Johannis, sed ab ipso Hieronymo ad *Rufinum* ludibrii caussa mitteretur. Hieronymus antri Bethleemitici incola, in oratorum castris innutritus, neque de Italicis rebus ob regionum longinquitatem, ab *Rufini* æmulis sincere ac sufficienter instructus, eloquentiæ arte caussam agit. *Rufinus* epistolam suam his verbis clauserat: *opto, te pacem diligere*. Hinc ipse *Rufinus* beati *Chromatii* monitis obsecutus, quibus Hieronymus invitum se obsequi non posse excusaverat, ejusdem Hie-

Hieronymi libro II. nihil reposuit: quodque hominem, pacis amantem docuit, literas suas, ad Hieronymum pro se scriptas, nequaquam in vulgus sparsit. Nec sane Hieronymus dehinc *Rufinum* perstrinxit, *nominatim* scilicet. Si enim interdum sub *alienis nominibus*, & in ænigmate id fecit, non fecisse dicendus est, quod sub larva faciebat, fortasse nolens intelligi de quo loqueretur, seque hoc pacto offendiculum vitare studens. Ad Anastasianam epistolam quod attinet, tanto animorum dissidio ultro citroque flagrante, hujusmodi epistolas confingi potuisse, haudquaquam difficile est, quum aliæ quoque Hieronymo, quasi palinodiam canenti, suppositæ, in Africam transvolaverint, ipso teste lib. I. Apologiæ pag. 419. Hanc tamen Anastasianam epistolam ab Hieronymo pro germana *primo* habitam, non dubitamus. Sed ex quo *Rufinus* eam falsitatis insimulavit, Hieronymus pro illius sinceritate mordicus certasse haudquaquam videtur. Librum ejus *tertium* pensiculate consideranti hoc facile patefiet. Post *Rufinum* Petrus Halloixius in Origene defenso libro IV. Quæst. VIII. pag. 333. & Honoratus Faber in Prodromo velitari Parte II. cap. II. pag. 84. col. 1. certe Anastasianam epistolam *in dubium vocare* non sunt veriti. RUFINUS. LIB. V. C. XIX.

VI. Amarulenta hæc inter tantos viros jurgia Sanctus Augustinus, utrique amicissimus, pro miti animo suo, probare non potuit. Hieronymus enim A. D. 402. Asterio subdiacono ex locis sanctis in Africam reversuro, tradidit epistolam suam inter Augustinianas LXVIII. olim XIII. ad Augustinum ferendam. Hieromymus in hac meminit responsi ab se nuper dati ad *Rufini* literas, aitque de ejus scriptis, sibi nunciatum, *in Africam* pervenisse, quorum ipse confutationem ad Augustinum pridem transmiserit. Latius opus Apologiæ, in *duos libros* distinctæ, se commodiori tempore missurum promittit. Do verba Hieronymi: *misit mihi temeritate solita, maledicta sua* (literas in ejusdem Hieronymi libros duos Apologiæ) *Calpurnius cognomento Lanarius*. Sic *Rufinum* appellat, ad ejusdem nominis proditorem alludens, qui, ex Plutarcho in Sertorio, Livium Salinatorem, sub cujus signis militabat, fœde obtruncavit. Pergit Hieronymus, quæ (maledicta, sive *Rufini* literæ adversus libros duos Hieronymianæ Apologiæ) *ad Africam quoque, studio ejus* (Rufini) *dici pervenisse. Ad quæ breviter respondi* (Apologia I. seu libro III. Apologiæ) *& libelli ejus vobis misi exemplaria. Latius opus* (suam Apologiam primam in libros duos distinctam) *quum opportunum fuerit, primo missurus tempore: in quo istud cavi, ne in quoquam existimationem læderem Christianam, sed tantum ut delirantis imperitique mendacium ac vecordiam confutarem.*

Augustinus, perlectis Hieronymi literis, animo concidit. Etenim in non vulgaribus magni senis erga se benevolentiæ argumentis, novit, illum nonnihil in se subiratum. Vir placidissimus, libri ejus in *Rufinum* lectione perculsus, pene contremuit, illacrymatus, tam insignes amicos, & omnium præconiis antea celebratos, in tantum irarum æstum

 ruisse.

RUFINUS. ruisse. Hinc peropportuna occasione arrepta, rescripsit ad Hieronymum
LIB.V. C.XIX. epistolam XV. nunc LXXIII. opus vere aureum, & caritatis modestiæque plenissimum. Verba, quæ Hieronymi, Rufinique animorum motus respiciunt, ad humanæ levitatis documentum huc adferam ex capite II. ejusdem epistolæ, quam nuperi Augustinianæ editionis auctores conjiciunt in A. D. 404. scilicet post utriusque viri scriptionibus finem impositum, palam saltem, & potissimum ex parte *Rufini*. Verba hæc sunt: *nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam pervenerint. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis respondens maledictis. Quo perlecto, fateor, multum dolui, inter tam caras familiaresque personas*, CUNCTIS *pene ecclesiis* NOTISSIMO *amicitiæ vinculo copulatas, tantum malum exstitisse discordiæ. Et tu quidem, quantum tibi modereris, quantumque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Verumtamen, si eas ipsas cum legissem, contabui dolore, & obrigui timore; quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas forte venissent? Væ mundo ab scandalis! Ecce fit, ecce prorsus impletur quod Veritas ait: quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Quæ sibi enim jam fida pectora tuto refundantur? In cujus sinum tota se projiciat secura dilectio? Quis denique amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum & Rufinum hoc, quod plangimus, exoriri? O misera & miseranda conditio! O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium, ubi nulla est præscientia futurorum? Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quando nec ipse quidem sibi homo est notus in posterum? Novit enim utcunque vix forte, nunc qualis sit. Qualis autem postea futurus sit, ignorat*. Ita Augustinus.

Curatores novæ Augustinianæ editionis in præfatione to.II.cap.LXVIII. ancipites hærent, utram *Apologiam* Hieronymus Augustino transmiserit, *primam* ne, an *secundam*. Certe *primam* in *duos libros* distinctam non misit, quam *latius opus* appellat, seque postea missurum promittit. Ergo *secundam* ab se missam innuit, in qua ad *Rufinianam* epistolam, jam deperditam, *ex parte*, ut loquitur, vel *summatim* tunc recens responderat. Hipponensis Præsul in epistola CLXVI. ad Hieronymum cap.v. §.15. ex eadem hujus Apologia II. pag. 464. testimonium profert *de origine animæ*. Ex verbis antea recitatis colligimus, Augustinum, quamvis Hieronymianam *Apologiam* II. legisset, & *Rufiniana* scripta ignoraret, in discordia, quæ utrunque scindebat, neutri adhæsisse. Id unum præstitit, ut tantas inimicitias ingemisceret, easdemque e medio tolli summopere optaret. Quem Hieronymus *Calpurnium Lanarium* dixerat, Augustinus ipse proprio & vero nomine *Rufinum* dicit. Tunc ergo A. D. 404. *biennium* ab *Anastasii* decessu, nulla damnatio in *Rufinum* audita; alias Præsul Sanctissimus Hieronymo, viro undequaque catholico, adversus *hæreticum*, & a prima Sede percussum, adhæsisset. Media enim consilia in religionis negocio pessima semper, & nunquam tuta.

tuta. Quum Augustinus neutri adhæserit, æque utrunque pro amico & vere catholico agnovit. Hoc idem agnitum ab Honorato Fabro in Prodromo velitari Parte II. cap.II. §.XVI. pag.82. col.2. RUFINUS. LIB. V. C. XX.

CAPUT XX.

I. *Rufinus Urbe discedit cum Melania iterum in Palæstinam trajecturus. Annus emortualis Publicolæ senioris, Melaniæ filii decernitur.* II. *Roma ab Alarico Gothorum Rege obsessa, atque direpta.* III. *Rufini obitus, locus mortis, & tempus adsignatur.* IV. *Rufini laudes recensentur.*

I. QUoto Christi anno *Rufinus* post Apologias, aliasque lucubrationes, ab se *Aquilejæ* confectas, suis valedixerit, in Palæstinam cum *Melania* iterum trajecturus, nondum cuiquam bene compertum. Post demortuum *Anastasium* pontificem id contigisse pro certo habeo, immo & post *Chromatii* decessum, quem A. D. 407. illigandum ostendi libro III. cap. III. §.IX. Tunc *Rufinus* sanctissimo patre orbatus, postquam decennii moram cum suis traxisset, Romam reversus est, jam septennium sedente Anastasii successore *Innocentio* pontifice. Anno insequenti 408. Alarico Rege Gothorum Urbi Romæ incubante, ab utriusque Melaniæ familiis statutum est suæ saluti consulere, atque in Siciliam navigare, unde *Melania* senior cum *Rufino* Hierosolymam cogitaverat. Cum *Melania* seniore præcipui aderant præter *Rufinum*, *Albina*, Melaniæ nurus cum filiis, *Publicola juniore*, *Melania* item juniore, & Piniano conjuge, de quibus aliqua dixi libro V. cap. IV. §.VII. Palladius horum amicus, &, dum Romæ Chrysostomi caussam ageret, olim hospes, hæc referens cap.XCIX. indictum præteriit *Publicolam Seniorem*, *Melaniæ Senioris* filium, *junioris* parentem, & Piniani socerum, Christianis virtutibus plusquam senatoria dignitate suspiciendum. Jure autem præteriit, quippe quem prius extinctum noverat. Melania senior amplissimos fundos non solum in Campania & Sicilia, sed in Gallia etiam, Hispania, atque Africa possidebat: quæ, *Publicola utroque sublato*, ad Melaniam juniorem, ut Publicolæ *senioris* filiam, & *junioris* sororem, devenerunt. Huic enim ea tribuit Palladius. Jamdudum inter præcipuos rei literariæ summates nobilis quæstio Chronologica, unde aliæ pendent, varie agitata est, quoto Christi anno *Publicola senior* vivere desierit. Annalium parens hoc statuit A. D. 409. §.XXVII. Similiter Annalium Scholiastes Pagius §.IX. Ab utroque immane discessit Petrus Franciscus Chiffletius in Paulino illustrato Parte II. cap.XXXIV. ad A. D. 416. id transferens. Alio itidem abiit Norisius in Adventoria pag.20. ubi non perfunctorie pro A. D. 399. certavit. Sed curatores novæ editionis Sancti Augustini, & post eos Tillemontius in locis infra indicandis, uni A.D. 408. sibi adhærendum putarunt. Ex

hoc præstantium virorum dissidio non pauci Chronologici errores fluxerunt, quos facile tolli crediderim, si *Publicolæ* senioris mortem, certo quodam charactere designatam, in A. D. 400. conjecero. Exstat epistola XLVI. olim inter Augustinianas CLIII. qua *Publicola* idem *senior* Hipponensem antistitem consulit de nonnullis, teneriorem animum suum turbantibus, quæ Africanis conductoribus rerum suarum in latifundiis Arzugitanæ provinciæ cum paganis intercedebant. Eandem epistolam jam dicti Curatores datam fecerunt A. D. 398. Mirum est, viros egregios in Vita Augustini libro IV. cap. XV. §. 4. *incertum* putasse quis ille *Publicola* esset. Tillemontium tomo X. pag. 823. & tomo XIII. pag. 323. suspicio incessit, pro *Melaniæ senioris* nato, esse accipiendum. Quin is fuerit, loca indicata dubitare non sinunt. *Melania mater*, ut isthæc sua latifundia in Africa inviseret, sacrisque Augustini colloquiis frueretur, adhuc superstite *filio Publicola*, illuc solvit. Sanctus Paulinus Nolanus epist. XCIV. alias CCXLIX. inter Augustinianas, gratiis Augustino actis de epistola (nunc deperdita) ad se una cum libro quodam per illum transmissa, quam Romæ ad diem festum Apostolorum Petri & Pauli a Quinto Diacono, aliquamdiu antea ibidem morato, acceperant, prosequitur laudes *Melaniæ senioris* & *Publicolæ unici filii*, de cujus ille recenti dormitione præcedentibus literis Augustinum docuerat, eum precatus, ut cognatam suam *Melaniam* in tanta jactura solaretur. Hinc palam fit, *Publicolam seniorem* Romæ, ubi inter Senatores numerabatur, non alibi, diem obiisse, postquam *Melania mater* in Africam trajecisset. Hoc amplius firmatur. Postquam Augustinus *Melaniam* de fortitudine animique constantia in filii amissione, ad Paulinum scribens, laudasset, idem Paulinus, qui hæc in suo ad Augustinum iterato responso ex epistola ad se scripta recenset, semel atque iterum ait, de moribus & sanctitate *Publicolæ*, se ad illum antea *scripsisse*. Ergo *Publicola* senior non in Africa, sed in Italia e vivis excesserat. Hæc a me frustra non dici constabit inferius, ubi agam de *Publicola juniore*. Ex Paulini epistola, in qua Augustinianam, ad se scriptam, summatim refert, huc aliqua adducam: *docuisti me in spiritu veritatis salubre moderandi in occiduis mortalibus animi temperamentum, quo & illam beatam matrem & aviam Melaniam (matrem* unici filii *Publicolæ* I. *aviam* Publicolæ II. & *Melaniæ* II.) *flevisse carnalem obitum unici filii taciturno quidem luctu, non tamen sicco a lacrymis dolore*, VIDISTI, *cujus quidem modestas & graves lacrymas, sicut* PROPIOR *& æqualior animæ ejus spiritus, altius* INTELLEXISTI, *& perfectæ in Christo feminæ, salva virilis animi fortitudine, cor maternum de cordis sui similitudine melius ex æquo statu contemplatus es, ut eam primum pro naturali affectione permotam, deinde caussa potiore compunctam flevisse* PERSPICERES, *non tam illud humanum, quod* UNICUM FILIUM *conditione mortali defunctum in præsenti sæculo amisisset, quam quod propemodum in sæculari vanitate præventum (quia necdum illum deseruerat* SENA-

TO-

TORIÆ *dignitatis ambitio*) *non juxta sanctam votorum suorum avaritiam cogitaret assumtum, ut de conversionis gloria transisset ad gloriam resurrectionis, communem cum matre requiem coronamque capturus, si hujus sæculi vita, matris exemplo, saccum togæ & monasterium* SENATUI *prætulisset*. Mox subdit, se ante de hujus *Publicolæ* I. virtutibus ad illum scripsisse: *verumtamen idem vir* (Publicola) *ut &* ANTEA RETULISSE *me puto sanctitati tuæ, his operibus locupletatus* ABSCESSIT, *ut maternæ humilitatis nobilitatem si veste non gesserit, tamen mente prætulerit*. Infra vero: *sed cesso plura de memoria tam dilecti mihi, quam devoti Christo hominis, enarrare, quum & in* PRISTINIS *literis non pauca super eo narrasse me reputem, & nihil possim de beata hujus filii matre, & sanctorum pari radice ramorum, Melania, melius aut sanctius prædicare, quam sanctitas tua in eam* PROFARI & DISPUTARE *dignata est*. Ex his discimus, Paulinum *Publicolæ senioris* mortem, literis, Melaniæ in Africa etiam fortasse reddendis, Augustino primum nunciasse ante diem XXIX. Junii, in quem cadit festum Sanctorum Petri & Pauli. Ut annum certissimum habeamus, rem aliam, anno emortuali *Publicolæ senioris* adnexam, exstricare debemus. Augustinus epistolam subsequentem XCV. alias CCL. rursus dedit Paulino, quam Possidius Calamensium episcopus ei detulit, dum Ecclesiæ suæ, a Paganis Calamensibus subversæ, caussam acturus, in Italiam *ad Comitatum*, sive Aulam Cæsaream, navigavit: *ad istam lætitiam* (inquit Augustinus) *qua* VOBISCUM EST *frater Possidius, quum ex ipso* AUDIERITIS *quam tristis eum caussa compulerit, hoc me verissime dicere cognoscetis*. Speciatim de his agit Sanctus Pater in Epist. XCI. alias CCII. ad Nectarium, Calamensem, & paganum §. 8. *contra*, inquit, RECENTISSIMAS LEGES, *Kalendis Juniis festo paganorum sacrilega solemnitas agitata est, nemine prohibente, tam insolenti ausu, ut, quod nec Juliani temporibus factum est, petulantissima turba saltantium in eodem prorsus vico ante fores transiret Ecclesiæ. Quam rem illicitissimam, atque indignissimam clericis prohibere tentantibus*, Ecclesia lapidata est. *Deinde post dies ferme octo, quum* LEGES NOTISSIMAS *episcopus* (Possidius) *ordini* (Magistratuum) *replicasset, & dum ea, quæ* JUSSA *sunt* (ab Honorio Augusto) *velut implere disponunt, iterum Ecclesia lapidata est*. Cetera, auditu horrenda, a gentilibus perpetrata, Augustinus narrare pergit. *Recentissimæ* & *notissimæ* leges, quas magnus Præsul semel & iterum memorat, ab Honorio Augusto in Paganos Africæ, latæ fuerant A. D. 399. *Manlio Theodoro* V. C. *Consule*. Tunc enim, eodem Augustino teste in libro XVIII. de Civitate Dei cap. XVIII. *in civitate notissima & eminentissima Carthagine Africæ, Gaudentius & Jovius comites Imperatoris Honorii* XIV. *Kal. Aprilis falsorum Deorum templa everterunt & simulacra fregerunt*. Hæc gentilium templorum eversio, & simulacrorum fractio Augustis etiam legibus fulciri debuerunt. Ipsas leges, in quas Calamenses Pagani, suos ritus nuper

RUFINUS. LIB. V. C. XX. nuper proscriptos agitantes, peccaverant, Augustinus, non *unam*, sed *plures* innuens, *recentissimas*, dixit. Quænam fuerint, accuratius investigemus. In codice Theodosiano lib. XVI. tit. X. *de Paganis*, *sacrificiis & templis*, exstant leges XVII. & XVIII. ad Apollodorum Proconsulem Africæ. Utraque Patavio data est die XX. Augusti A. D. 399. *Theodoro* V. C. *Cons.* Honorius in priori de altera mentionem facit, quam in paganorum sacrificia nuper ediderat: *profanos*, inquit, *ritus* JAM *salubri* LEGE *submovimus*. Hæc in præsentia non exstat. In eadem Lege XVII. Honorius festos conventus, ludosque gentilium permittit, *sed absque ullo sacrificio, atque ulla superstitione damnabili*. Huc etiam lex XVIII. revocanda est, in qua Honorius ita decernit: *si quis sacrificio fuerit deprehensus, in eum legibus vindicetur*. Calamenses in has leges peccarant, dum *festo Paganorum sacrilega solemnitas* (per eos) *agitata est*, teste Augustino, qui hanc Paganorum solemnitatem *sacrilegam*, *illicitissimam*, & *indignissimam* vocat, quia profanos gentilium ritus & sacrificia, *recentissimis* Honorii legibus vetita, repræsentabant. Jam ergo habemus certum annum & mensem, quo Afrorum superstitiosas solemnitates Honorius sanctionibus exstirpandas curavit, quas Augustinus *recentissimas*, & Afris suis *notissimas* merito dixit, quum ad Proconsulem Africæ scriptæ essent. Nunc *Publicolæ* annus emortualis facile se ipse pandet. Contra has leges *recentissimas & notissimas*, utpote nuper vulgatas, Pagani Calamenses peccarunt. Ergo id factum post diem XX. Augusti anni 399. quo datæ fuerunt. Hipponensis antistes ait, crimen perpetratum *Kalendis Juniis*. Ergo perpetratum est subsequente A. D. 400. quo Possidius Calamensis episcopus ob idem scelus ad *Comitatum* navigavit, literasque Hipponensis ad Nolanum detulit post *Melaniæ senioris* itum in Africam, & *Publicolæ* excessum. Quare ut in pauca rem contraham, sic statuendum.

1. Leges Augustales contra Paganos prodierunt die XX. Augusti A. D. 399.
2. *Melania senior* in Africam solvit, & *Publicola* filius obiit A. D. 400. ante mensem Junii.
3. Tumultus Calamæ excitatur die prima Junii A. D. 400.
4. Iter Possidii in Italiam ad Imperatorem, eodem anno, mense Augusti susceptum.

Die XXVIII. Martii A. D. 401. *post menses ferme* OCTO a Possidii navigatione in Italiam, Augustinus literas ejus accepit, quum Nectarius ante illud tempus; Possidio Calamæ adhuc degenti, Augustini literas tradidisset. Hoc patet ex Augustiniana epistola CIV. alias CCLIV. ad Nectarium, cujus verba hæc sunt: *legi literas benignitatis tuæ, quibus mihi* LONGE POSTEA *respondisti, quam meas ad te perferendas dedi. Nam ego rescripseram, quum adhuc* NOBISCUM *esset, neque navigasset, Sanctus frater Possidius. Has autem, quas mei caussa illi dignatus es reddere, accepi* VI. *Kal. Aprilis post menses ferme* OCTO,

quam

quam scripseram. Hi *octo menses* ab die xxvii. Martii A. D. 401. retrocedendo, pertingunt ad mensem Augusti A. D. 400. quo mense Possidius Calamæ degens, necdum in Italiam profectus, Augustini literas ab Nectario sibi traditas acceperat. Hæc produnt, curatores Augustinianæ editionis in Vita Sancti Præsulis lib. vi. cap. v. post Tillemontium to. x. pag. 608. & to. xiii. pag. 460. decessum *Publicolæ senioris*, ex præposteris supputationibus, rejecisse in A. D. 407. Serius enim, quam oportuisset, A. D. 402. *Melaniæ matris* reditum ex Palæstina in Urbem statuerunt: quem nos cum primoribus viris e schola Chronologorum, ab A. D. 397. nullo pacto avelli posse monstravimus. Hinc, illi *Melaniæ* adventu in locum non suum rejecto, ejus quoque itum in Africam ulterius in locum non suum, traxerunt. Semel enim errore Chronologico admisso, alios idemtidem nasci, & familiam ducere necesse fuit. Errorem auxerunt *duo Publicolæ* in unum conflati, & *unica* Honorii lex, edita A. D. 408. præ *duabus* aliis, immo *tribus*, accepta: quæ A.D. 399. ab eodem Augusto, hanc in rem editæ fuerant. Viri præclari initio tomi II. operum Sancti Augustini num. xc. xci. xciv. & xcv. & in notula ad eandem Epistolam xci. alias cii. cumque iis Tillemontius tomo xiii. pag. 997. Hipponensem Præsulem de alia lege loqui censuerunt, quam *Sirmondus* in Appendice ad codicem Theodosianum vulgavit num. xii. quamque postea *Gothofredus* in eundem codicem transtulit lib. xvi. tit. x. L. xix. Atqui vir Sanctus semel atque iterum *Leges recentissimas & notissimas* vocans, non *unam* sed *plures* vocat, & quidem *Manlio Theodoro V.C. Conf.* promulgatas, ut dixi. Hæ vero ipsæ sunt, quas A.D. 399. datas memoravi, quæque sane post novennium A. D. 408. *una* tantum, eaque *recentissima*, ab Augustino dici non poterant. Alia lex, post novennium edita, quam, inconsultis libris de Civitate Dei, viri præstantes ab Augustino indicari crediderunt, neque *Proconsuli Africæ* missa est, cui tamen mitti debuit, si ad Africam pertinebat, nec sancita fuit *Theodoro V.C. Conf.* De scholio etiam, apud Sirmondum eidem Legi subjecto, in quo, *proposita Carthagine* pronunciatur, non obscure ambigit *Gothofredus*, cui vitiosum videtur. Ad hæc ipsa Lex *Romæ* dicitur data, quum tamen Honorius die xvi. Octobris, quo Lex prodiit, *Basso & Philippo Coss.* A. D. 408. non *Romæ*, sed *Ravennæ* consisteret. Sed nondum satis difficultatum. Hæc enim Lex multa jubet, vel in Africa pridem jussa & executioni mandata, vel paganorum Calamensium crimini nequaquam aptanda. Ea sunt.

1. De annonis templorum ad annonam militarem transferendis.
2. De simulacris.
3. De aris evellendis & destruendis.
4. De templis ad usum publicum vindicandis.
5. De conviviis & solemnitatibus, prohibendis.

Jam vero ubi contrariæ sententiæ patronos hujus Legis præsidio exarmavi, alias Leges supra indicatas rei nostræ accommodemus. Ab eth-

RUFINUS. LIB. V. C. XX.

RUFINUS. LIB. V. C. XX. ethnicis Calamensibus in Legem XVII. alteri, nunc deperditæ, innixam, quæ nuper *profanos ritus submoverat*, maxime peccatum est. Ab his enim *profano sacrificio & superstitione damnabili* peccatum est, teste Augustino ad Nectarium, eorum gregalem, dum per eos *festo paganorum sacrilega solemnitas agitata est*. Hoc *festum*, hæc *solemnitas* tantisper me sistunt. *Floralia* peropportune occurrunt, quæ Sanctus Præsul utique innuit. *Floram* certe paullo ante memoraverat, cujus, inquit, *ludi scenici tam effusiore & licentiore turpitudine celebrantur, ut quivis intelligat, quale dæmonium sit, quod placari aliter non potest, nisi illic non aves, non quadrupedes, non denique sanguis humanus, sed multo scelestius, pudor humanus, tanquam immolatus intereat*. Nihil ergo æque fœdum & sacrilegum, ac Floralia: qui *ludi tanto devotius, quanto turpius celebrari solent*, eodem teste libro II. de Civitate Dei cap. XXVII. His simillima habet Arnobius Afer in libro VII. adversus gentes. In veterum Fastis legimus quidem *Floralia* initio Maii celebrari solita, sed quum edictis Cæsareis jam essent sublata, Pœni gentiles de improviso Kalendis Juniis ea tandem agitare statuerunt. Sed Fastos aliquando in hujusmodi etiam solemnibus variasse, adnotatum memini a Simeone Bosio in epist. II. libri XVI. Ciceronis ad Atticum. Verba hæc Augustini, *solemnitas agitata*, ferme exstare in Lege, quam viri eruditi in rem suam trahere conantur, ubi gentiles *quidquam solemnitatis agitare* vetantur, leve admodum est, ut vel hinc de eadem Lege virum sanctum loquutum suadeant. Formula enim est, profanis gentilium ludis pompisque designandis obvia, passimque usurpata, idem sonans ac *exhibita*. Adi Gothofredum in Glossario nomico v. *agitare*. Hæc fusius excussi, ut quæstionem de anno emortuali *Publicolæ senioris*, ex tumultu Calamensi non removendo, explicarem, utque *Melaniam seniorem*, filio jamdudum orbatam, cum *Rufino* cognatisque in Siciliam ante Urbis excidium migrasse, certis argumentis ostenderem. Ea, quæ digessi, cum *Palladio*, teste idoneo, quippe oculato, undequaque consentiunt. Etiam cum Vitæ *Melaniæ junioris* conditore apud Laurentium Surium in Vitis Sanctorum die XXXI. Decembris. Palladius enim auctor est cap. CXVIII. *Melaniam seniorem* ex Palæstina Romam rediisse ubi primum de *Melaniæ* neptis *statu audivisset*; *eam & nupsisse & velle sæculo renunciare*, videlicet A. D. 397. qui fuit extremus Siricii Pontificis, ut alibi ostensum. *Melaniam juniorem* anno ætatis XIV. Piniano nuptam tradit cum Vitæ scriptore Palladius cap. CXIX. eam testatus ætatis suæ anno XX. postquam annos VII. cum Piniano vixisset, duobus liberis & patre *Publicola* orbatam, Mundo renunciasse. Post singula hæc criteria, suis quæque rationibus, in unum coeuntibus, fulta, uno omnia intuitu, secundum ordinem chronologicum, spectanda subjicio.

A.D. 397. *Melania senior* Hierosolymis Romam redit, nepte *Melania* ætatis suæ anno XIV. Piniano nupta.

399. Ho-

399. Honorius Auguſtus in Pœnos gentiles tres Leges, Apollodoro Proconſuli Africæ inſcriptas, vulgat. RUFINUS. LIB. V. C. XX.

400. *Melania ſeniore* in Africam profecta, *Publicola*, *filius unicus*, Romæ obit. Paulinus Nolanus de hoc Auguſtinum certiorem facit, cujus reſponſum jam pridem ſcriptum Romæ, accipit a Quinto Diacono die XXIX. Junii. Tumultus Paganorum Calamæ excitatur. Poſſidius Calamenſis Epiſcopus poſt menſem Julii in Italiam tranſmittit.

403. *Melania junior* aviæ ſuaſu annum agens XX. poſt annos VII. cum Piniano tranſactos, Mundo cum conjuge vale dicit.

408. *Melania utraque* cum ſuis & *Rufino* ex Urbe ob pudicitiam ſervandam, in Siciliam trajiciunt.

II. Eodem A. D. 408. quo nobiliſſimus piarum mulierum atque hominum cœtus in Siciliam appulit, Roma ab Alarico Rege Gothorum obſeſſa eſt, multoque auro redemta. Mox fœdifragus Barbarus inſequenti A. D. 409. rerum Dominam miſerandum in modum diripuit atque vaſtavit. Dies atratus, Ægyptiis & Cannenſibus adnumerandus, menſis Auguſti fuit XXIV. cum duobus ſubſequentibus. *Melania ſenior*, futurorum præſcia tantam cladem vaticinata, ſuis raptim divenditis, proximorum ſaluti, atque honeſtati paullo ante celeri fuga conſuluit. Hæc ſecundum Pagianos calculos, quos hic probe exactos, ceteriſque præferendos comperio, continenter, nobilitarunt annos 408. & 409. Eximium chronologum vide A. D. 408. §. II. & XVI. annoque 410. §. VII. & ſubſequentibus. Tillemontius, qui Pagianas Lucubrationes, quippe nondum editas, ignoravit, Urbis exitium defixit A. D. 410. in Hiſtoria Imperatorum tom. V. pag. 411. Palladius rem ſic narrat in Hiſtoria Lauſiaca cap. CXVIII. *poſtquam autem hi omnes* (*utraque Melania*, *Albina*, *Pinianus*, & præter *Rufinum*, *Publicola junior*) *Roma abſceſſiſſent*, *qui catecheſi inſtituti fuerant a beata Melania*, *barbarica quædam procella* (Gothorum) *quæ etiam in prophetis jam olim poſita fuerat*, *in Romam irruit*, *& nec æneas quidem ſtatuas reliquit in foro*. Tanta ſtrage inflatus Alaricus, in Latium, Campaniam, Bruttios, Calabroſque, furibundus excurrens, luctu & funeribus omnia complevit. Rei teſtem habemus *Olympiodorum*, cujus Hiſtoriæ luculentas lacinias nobis ſervavit Photius cod. LXXX. Sed *Rufinus* Olympiodori teſtimonium mirifice illuſtrat. Is enim cum inclyto Romanorum procerum comitatu Meſſanam elapſus, Rhegium Julii, in cuſpide Italiæ Siculo freto imminens, Gothorum flammis ardere conſpexit. Extremam vir pius tunc manum Latinæ verſioni Origenis *Homiliarum in Numeros* imponebat. Viri percelebres in his literis id tandem nos docuerunt, Henricus Valeſius, & Petrus Franciſcus Chiffletius, qui *Rufini* prologum, eidem verſioni de more præpoſitum, diverſo loco & tempore, ex diverſis quiſque codicibus, publica typorum luce donarunt, Valeſius quidem in notis ad caput XXXVIII. libri VI. Euſebianæ Hiſtoriæ Pariſiis excuſæ apud Anto-

nium Vitrè A. D. 1659. Chiffletius autem, Valesii editione ignorata, in Parte II. cap. XXV. Paulini illustrati ex Divionensi editione Philiberti Chavance A. D. 1662. Tillemontius ob non visam *Chifletii* editionem non semel erravit tomo XII. artic. CXXVIII. pag. 311. Nam & *Ursacio* prologum inscriptum credidit, & hunc a puero, Rufini notario, distinxit. Opus fuse recensui lib. V. cap. VII. §. III. Emendatior est editio *Valesii*, alicubi tamen ope Chiffletianæ emendanda. *Rufinus Donatum* quendam verbis Cypriani martyris ad alium *Donatum*, alloquitur. Ei se pollicitum ait scriptorum omnium Origenis in Pentateuchum Latinam versionem. *Donatus* iste anne Siculus fuit? Certe in *Sicilia* cum *Rufino* pariter morabatur A.D. 409. dum Rhegium Julii, Regis Alarici exercitu flammas injiciente, conflagrabat. At *Donatus* fortasse cum *Rufino* ex Urbe in Siciliam & ipse confugerat. Nostrum loquentem audiamus: *reddendæ pollicitationi non tempestivum, ut ille ait, sed tempestuosum nobis tempus ac turbidum fuit. Quis enim ibi stilo locus est, ubi hostilia tela metuuntur, ubi in oculis est urbium agrorumque vastatio, ubi fugitur per marina discrimina: & ne ipsa quidem absque metu habentur exsilia? In* CONSPECTU *etenim, ut* VIDEBAS *etiam* IPSE, NOSTRO, *Barbarus, qui Rheginum opidum miscebat incendio, angustissimo a* NOBIS *freto, ubi Italiæ solum Siculo dirimitur, arcebatur. In his ergo posito quæ esse ad scribendum securitas potuit, & præcipue ad interpretandum, ubi non ita proprios expedire sensus, ut alienos captare proponitur?* Mox addit, se noctes, ab hostium timore magis tutas, *quasi ad solamen malorum, levandæque peregrinationis gratia*, impendisse Latine reddendis Origenis Homiliis, sive etiam *excerptis*, aut scholiis in *Numeros*. Origenis enim, ut Valesius ex Sedulio, Hieronymoque animadvertit, triplex opus fuit in Sacram Scripturam. I. *Commentarii*. II. *Scholia*. III. *Homiliæ*, sive *Tractatus*. De hoc triplici opere in Prologo agit etiam *Rufinus*. I. *Homelias*. II. *Excerpta*. III. *Explicationes* appellans. *Hæc perurgente te, inquit, Romana, ut potuimus, voce, ex diversis in unum ordinem collecta digessimus. Te quoque ipso in quamplurimis* JUVANTE *Ursacii nostri laborem, dum, nimis cupidus, puerili notarii tardum putas esse ministerium.* Quare *Donatus* & *Ursacius* Rufino in describenda Origenis Latina versione, a manu fuerunt. *Ursacius* frater Exsuperantii, in Lucania Episcopi, memoratur apud Uranium in Vita Sancti Paulini Nolani cap. II. Denique ait *Rufinus*, ex omnibus ab Origene in *Legem Mosaicam* scriptis, solas *oratiunculas* in *Deuteronomium* sibi vertendas superesse. *Has, inquit, si Dominus juverit, & sanitatem dederit oculis, reliquo corpori cupimus sociare, quamvis amantissimus filius* NOSTER *Pinianus, cujus religiosum cœtum pro amore pudicitiæ profugum* COMITAMUR, *injungat & alia. Sed orate communiter ut adsit Dominus, & temporibus pacem tribuat, gratiam laborantibus donet, fructumque operis nostri in profectum legentium promat.* *Donatus* ergo & *Ursacius* in sanctis-

ctissimo illo Romulidum choro etiam fuerunt, *Rufinum* tunc oculorum morbo vexante. At Rufinus, quæ amico spoponderat, ad umbilicum perducere non potuit.

III. Paullo post enim morbo, quem dixerat, & senio prægravatus, vivendi finem fecit: & quidem *Messana* in conspectu *Rhegii Julii*, ultima Italiæ civitate, quo religiosum cœtum sequutus, profugerat. Nec sane felicius, quam in complexu tam pii sodalitii, vir summe pius animam efflare poterat. Norisius, qui libro I. cap. III. Historiæ Pelagianæ post Baronium, *Rhegii* eversionem illigavit A.D. 410. *Rufini* exitum ad finem ejusdem anni, vel ad initium sequentis sistendum existimavit. Alaricus die XXVII. Augusti, triduo ab Urbe expugnata, victrices copias in Latium & magnam Græciam populabundus induxit. *Rufinus* ipse Donatum alloquens, Rheginum incendium, ut recens quidem, sed jam præteritum; morbum vero, quo affligebatur, ut *præsentem* memorat. Quare A. D. 410. post *Rhegium* exustum Rufinus diem clausit extremum. De mense & die apud antiquiores non liquet. Martyrologium tamen, de quo sub nomine *Florarii Sanctorum* Hagiologi Antuerpienses crebram mentionem faciunt, *Rufinum* exhibet die XIV. *Junii*, ibidem tom. II. pag. 782. col. 2. Emortualem ejus locum & tempus Hieronymus magnificis verbis expressit in prologo libri I. Commentariorum in Ezechielem, cui interpretando in Bethleemi receptu ineunte A. D. 411. manus admovit, resumto stilo, quem præterito A. D. 410. animo fractus ob nuncium, de capta Urbe a se perlatum, suspenderat. Vide Pagium rem accurate explicantem A. D. 410. §. XVII. & XXVII. Postmodum Hieronymus *Rufini* morte in Palæstina, ubi notissimus erat, pervulgata, quin defuncti adversarii manibus obscure insultaret, se continere non potuit. Sic enim Eustochium Virginem alloquitur: *tu indesinenter hoc flagitas, & magno vulneri* (ob captam Urbem) *cicatrix paulatim obducitur*, SCORPIUS *que* INTER *Enceladum & Porphyrionem Trinacriæ humo* PREMITUR, *&* HYDRA *multorum capitum contra nos aliquando sibilare* CESSAVIT. In insula, quam veteres *Trinacriam* vocarunt, *Rufinus* pridem obierat, inter Sicanos, Encelado & Porphyrioni gigantibus superimpositos montes, quos canunt fabulæ poetarum. Stridonensis Pater *Scorpium* plurium brachiorum, & *Hydram multorum capitum* per ambages *Rufinum* dixit, ob ingentem eorum numerum, qui illi studebant. In Hieronymi codices, typis vulgatos, *Porphyrius* irrepsit pro *Porphyrione*: quæ est egregia emendatio purpurati viri Jacobi Peronii in Responso iterato ad Regem Anglorum sectione I. §. 9. De utroque gigante Apollodorus in Bibliotheca libro I. Ad *Porphyrionem*, *magnum gigantem*, alludit Martialis lib. XIII. epigram. LXXV. Hoc eo diligentius confirmavi, quod Henricus Valesius, vir de re Ecclesiastica præclare meritus, in notis ad Historiam Eu-

RUFINUS. LIB.V. C. XX. sebii libro VI. cap. XIX. *Porphyrium* philosophum, ab Hieronymo indicari commentus fuerit. Sed *Porphyrium* in Sicilia periisse non constat, quanquam apud Siculos magnum sibi in scribendo nomen paravit. Ad mortuos autem, sepultosque in Sicilia, & *gigantes* quidem, lacertorum vi & magnitudine bellum superius intentare conatos, alludit Hieronymus: quæ de *Porphyrio* vere dici non possunt. Adi Lucam Holstenium in Dissertatione de Vita Porphyrii cap. II. & III. Ulcus in Hieronymi verbis a Peronio detectum nemo criticorum animadverterat. Sed & alius error Valesii expungendus, ubi Rufinum, *capta Urbe*, in *Siciliam* se recepisse arbitratur, qui tamen ante Urbem obsessam illuc se receperat, ut satis ostensum est.

IV. Hic fuit *Rufini* presbyteri exitus, viri in Ecclesia Latina Sacræ Historiæ parentis: quem Orientales peræque ac nostri ob doctrinam & religionem plurimi semper fecerunt, ut per totam hanc historiam patefactum. Plerique omnes, literarum & pietatis laude in communione Catholica spectatissimi, hi præsertim, qui Episcopali fastigio insignes in Ecclesia fulserunt, superstitem in sinu fovere & colere, ejusdemque partes tutari eo ipso tempore visi sunt, quo is a Hieronymo diffidens, cum hæreticis numerabatur, ab illo uno scilicet; ab aliis non certe. Qui Sanctus Pater, licet maximus undequaque, apud illos tamen in hac controversia efficere haudquaquam potuit, ut Rufinum, omnibus probe notum, usque ad ultimum vitæ finem percarum habentes, in Hieronymi partes transire voluerint, viri alias hæreticorum acerrimi hostes, *Rufinoque*, si ex illis fuisset, nullo pacto adhæsuri. Immo & *beatum*, ac *sanctum* honoris caussa dictum ostendimus. Præter Hieronymum, illique studentes unum & alterum, nemo unquam ea ætate *Rufinum* in hæreseos suspicionem traxit, nemo Episcoporum a sua communione disjunxit. Non certe Siricius, non Anastasius, neque Innocentius Pontifices, quibus in cathedra Petri successive sedentibus, intra Romani Primatus terminos, Romæ, Aquilejæ, & Messanæ duodecim annos Rufinus vixit. Non Paulinus Nolanus, non Venerius Mediolanensis, non Gaudentius Brixiensis, non Petronius Bononiensis, non Chromatius Aquilejensis, non Laurentius fortasse Concordiensis, non Augustinus Hipponensis, non Johannes Hierosolymitanus: qui sane omnes celeberrimi & absolutissimi antistites, *Rufino* familiarissime usi sunt. Quare sicut Hieronymi partes perpauci sequuti sunt, ubi, a Theophilo Alexandrino deceptus, Chrysostomum, virum sanctissimum, pro hæretico sugillavit, ita perpaucis suadere potuit, *Rufinum* hæreseos nota inurendum. Norisius Cardinalis in Historia Pelagiana lib. I. cap. II. Origenistarum opera factum ait, ut sanctissimi viri mutuis dissensionibus conflictarentur. Hinc ex Hieronymiana ad Theophilum epistola hæc verba in Chrysostomum, e throno Con-

Constantinopolitano dejectum, & mortuum adducit: *Johannem, qui dudum Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, Deo placere semper optavimus, & caussas perditionis ejus, in quas ferebatur, nequaquam credere voluimus. Sed ille, ut cetera flagitia ejus taceam, Origenistas, in suam recipiens familiam, ex his plurimos ad sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter Episcopos clarum in orbe sidus effulsit, non parvo mærore contristans, meruit audire: cecidit, cecidit Babylon*. His paria, & longe majora adversus Chrysostomum lecta in libro Theophili Alexandrini, quem Hieronymus Latinum fecit, testatur Facundus Hermianensis in Defensione trium Capitulorum lib. VI. cap. V. Recte Facundus in rem quoque nostram ibidem hæc scribit, digna certe quæ omnium animis infigantur: *nos autem in illo libro non qualis Johannes, qui nihil horum merebatur; nec qualis Theophilus; cujus virtus in multis probata, sed potius qualis sit miserabilis humana vita, cognoscimus, de qua scriptum est, quia tentatio est super terram. Nam si talia talibus acciderunt, quid nobis metuendum non sit, nostrique similibus?* Sed nemo nescit qua acerbitate non solum Hieronymus, sed & Cyrillus Alexandrinus Epistola ad Atticum, in Chrysostomum sævierint. Hanc pro iis apologiam donat *Nicephorus Callistus* in Historia Ecclesiastica lib. XIV. cap. XXVIII. quam profert etiam Baronius A. D. 412. §. LXI. *homines enim illi erant, & humanis passionibus obnoxii*. Alia his similia vide apud *Norisium* Dissertat. III. de Uno ex Trinitate carne passo pag. 169. Fuit Hieronymus doctrina, pœnitentia, & sanctitate vere maximus, summeque orthodoxus, qui vel leves & minimas suspicionum umbras in religionis negotio ferre non posset. Itaque haud mirum, si zelo ductus, & absens, eas umbras interdum ex aliorum relatu, in viris etiam sanæ Fidei auctas insectatus est. At in hujusmodi rebus non unius, licet summæ auctoritatis viri, testimonium toti reliquæ Ecclesiæ consensui præponendum. Hæc ipsa magni nominis & doctrinæ virum Norisium permoverunt, ut in libro I. cap. IV. Historiæ Pelagianæ hæc de *Rufino* literis consignaret: *ceterum Rufinus non fuit hæreticus, licet Hieronymus eundem hæreticis adnumeret: neque enim Sanctus Paulinus tam religiosam cum eodem amicitiam coluisset, neque Pinianus & Melania illum una secum in Siciliam adduxissent: neque in suburbano Pineti monasterio degere potuisset, si palam hæresi infectus fuisset*. His adde cetera, ad ejus pietatem asserendam a me congesta. Norisius, Rufinum errorum suspiciones, quibus apud Anastasium laboravit, coram Innocentio Pontifice ab se procul excussisse arbitratur, libello scilicet, quem idem vir purpuratus vulgavit. Sed hunc ad nostrum non pertinere, necessariis argumentis ostensum est. *Rufinus* vero suspiciones quascumque Apologia sua ad *Anastasium*, & Commentario in Symbolum satis superque ab se procul excussit: cui quidem Commentario Hieronymus nihil unquam opposuit. Ante Norisium Johannes

RUFINUS. LIB. V. C. XX. nes Bollandus tom. I. Januarii die 1I. pag. 90. col. 2. §. 6. agens de Sancto Macario, *Rufini* amico, pariter scripserat, presbyterum nostrum errores Origenis, quibus æque ac Macarius fuerat imbutus, deinde ejuravisse, idque se, ubi de *Rufino* scriberet, *suo loco* dicturum. De *Rufino* ergo, ut Sancto alicubi, se scripturum proposuerat Bollandus. At *Rufinus* certe, & Macarius errores, quos nunquam imbiberant, ejurare non potuerunt.

Tyrannii Rufini opera, de quibus Lib. V. *disseruimus.*

I.
Sincera.

1. *Scripta propria.*

Dissertatio de Adulteratione librorum Origenis.

Benedictionum XII. Patriarcharum explanatio.

Apologia, seu Invectivarum libri 1I. adversus Hieronymum.

Apologia pro Fide sua ad Anastasium Pontificem.

Historiæ Ecclesiasticæ libri 1I., scilicet X., & XI. post historiam Eusebianam.

Historia Eremitica, sive vitæ Patrum.

Explicatio Symboli.

2. *Versa e Græca in Latinam Linguam.*

Basilii Magni Regula.

Basilii Magni Homiliæ VIII.

Liber I. Apologiæ Pamphili pro Origene; in quo Sententiæ adversus Mathematicos.

Origenis Libri Quatuor περὶ ἀρχῶν.

Ejusdem Homiliæ XVII. in Genesim.

---- XIII. in Exodum.

---- XVI. in Leviticum.

---- XXVIII. in Numeros.

---- XXVI. in Josue.

---- IX. in Judices.

---- IX. in Psalmos.

---- I. in Librum I. Regum.

---- IV. in Cantica Canticorum.

---- Tomi XV. in libros X. distincti in epistolam D. Paulli ad Romanos.

Gre-

Gregorii Nazianzeni Opuscula x. hoc est.
Apologetici Liber unus.
De Epiphaniis.
De Luminibus.
De Fide Liber Unus.
De Nicæna Fide, Pentecoste, & Spiritu S.
De Semetipso ex agro reverso.
De Dictis Hieremiæ.
De Reconciliatione, & unitate Monachorum.
De Grandinis vastatione.
De Arianis.
Sixti Pythagorici Sententiæ.
Evagrii C. Sententiæ ad Monachos.
---- Sententiæ de Apathia.
---- Liber ad Virgines.
Clementis Romani Recognitiones.
Eusebii Historiæ Ecclesiasticæ libri IX.
Anatolii Alexandrini Canon Paschalis.

II.

Suppositicia, & Aliena.

Versio Origenis Homiliarum in Lucam, non Rufini, cui adscribitur, sed Hieronymi.
---- Josephi Operum, non Rufini, sed Ambrosii.
Commentarii in LXXV. priores Davidis Psalmos.
---- In Oseam.
---- In Johelem.
---- In Amos.
Vita S. Eugeniæ.
Libellus de Fide brevior.
Libellus de Fide fusior.

III.

Dubia.

Origenis Homiliæ VII. in Matthæum.
---- I. in Johannem.
---- de Maria Magdalena.
---- de Epiphania Domini; in Latinum conversæ.

IV. De-

RUFINUS.
LIB. V. C. XX.

IV.

Deperdita.

Epiſtola ad Hieronymum, in qua hujus prima Apologia confutatur.

Epiſtolæ ad Aniciam Falconiam Probam.

Librorum aliquot e Latino in Græcum ſermonem converſio.

F I N I S.

JUS-

JUSTI

FONTANINI

Archiepiſcopi Ancyrani

De Anno emortuali

SANCTI ATHANASII

Patriarchæ Alexandrini

DISSERTATIO.

DISSERTATIO.

I.

ERUDITORUM animos jampridem variae sententiae distinuerunt de anno emortuali Sancti Athanasii, hic a nobis necessario examinandae, ut tempus, eidem anno connexum, quo Melania & Rufinus in Ægypto primum adparuerunt, firmius stabiliatur. Etenim alii A. D. 371. alii A. D. 375. Sanctissimum Patriarcham decessisse contendunt, utrique mediae viae, quam tenuit Baronius, propemodum obliti, dum is A. D. 372. strenuum Fidei Catholicae defensorem ad praemia aeterna evocatum existimavit. Nobis, qui Baronii suffragio hac in re libenter accedimus, quia inter omnes auctores praecipuam laudem hujus quaestionis penes illum exstare arbitramur, singulorum pondus perpendere opus est, ut viri magni calculos longe accuratissimos ceteris praestare ostendamus, quod seorsum ab Historia Literaria Aquilejensi facere visum est, ne illius cursus longiori disquisitione perturbaretur. Nequaquam tamen est animus, ut Scriptorum, quos merita in rem literariam clarissimos reddiderunt, laudum cumulo vel minimum detrahatur, sicubi veritatis inquirendae caussa ab illorum judicio discedimus, quandoquidem citra ullius injuriam haud parvi profecto interest, obitum Athanasii suo anno restitui, in quo restituendo viri celeberrimi desudarunt, quum ille sit quaedam veluti epocha generalis, unde maximae in antiquitate ecclesiastica res pendent; nec solum enim persequutio inde Alexandrina deducitur, sed gesta Hieronymi, Rufini, & Melaniae, Historia etiam Palladii, & Paulini Nolani epistolae non modicum illustrantur, ut in Historia nostra visum est, cujus potissimum scriptio nos perpulit, ut in eundem annum e tenebris antiquitatis eruendum, gnaviter incumberemus. Primae ergo sententiae auctor est Socrates lib. IV. cap. XIX. ubi Athanasium demortuum facit Gratiano II. & Probo Coss. nempe A. D. 371. eique praeter Godefridum Hermannum in Vita lib. XI. cap. XVII. & Petrum Franciscum Chiffletium in Paulino illustrato parte II. cap. XI. adstipulantur Bollandiani auctores in tomo I. Maii pag. 248. iterumque in Historia Patriarcharum Alexandrinorum, tomo V. Junii praefixa, hoc fulti Baronii axiomate, quod ex A. D. 69. §. XXXVI. in medium sistunt: *tempora annumerata per Consules libentioribus sunt accipienda auribus, quum ceteris illa frequentior, liberalior, & verior esse noscatur chronographia, quae a fastis deducta est Consularibus.* Hac, ut puto, ratione victus chronologorum facile princeps Dionysius Petavius in lib. XIII. de Doctrina temporum A. D. 371.

atque alibi etiam, Socratis narrationi adquievit. At vero lib.II. epist. IX. ad alium magni nominis Chronologum Ægidium Bucherium, sui argumenti pondus inde augeri existimavit, quod Nicephorus testetur in Chronico, Theophilum Athanasio successorem datum anno XV. post ejusdem obitum. Datus est autem Arcadio & Bautone Coss. A.D. 385. ex Socrate lib. V. cap.XII. & quidem post diem XXVI. Julii, quo Timotheus decessit. Sed hinc potius sequeretur, Athanasii obitum contigisse A.D. 370. Itaque benigna explicatione juvandus est, ubi ait pag.416. Petrum post Athanasium in exilio vixisse *anno uno*, Lucium annis V. Petrum secundo anno uno, Timotheum annis VIII. quem excepit Theophilus. Aliud est Theophilum annos XV. ab Athanasii decessu Episcopum sedisse, aliud sedere cœpisse postquam Athanasii quatuor Successores annos XV. in eadem sede explevissent. Hinc enim sequitur, Theophilum anno demum XVI. iis successorem datum. Critici, omni præconio majores, duce Baronio, cum Socrate signa conferunt; nec tamen omnes in eundem scopum arma collineant; nam Baronius stat pro A. D. 372. Ceteri pro A.D. 373. haud segniter pugnant; atque hi sunt Henricus Norisius in Censura contra Johannem Garnerium pag.45. ubi sententiam Baronianam expungit ab se olim probatam in Historia Pelagiana lib. I. cap. II. Antonius Pagius A. D. 372. §.IX. Sebastianus Nanius, Tillemontius in Commentariis historiæ ecclesiasticæ tomo VI. pag.582. & tom.VIII. pag.252. 721. & Bernardus de Montefalconis, insignis Benedictinæ familiæ monachus, in Vita, quam operibus Athanasianis præfixit; nuperque adhuc locupletius in epistola inscripta: *an vera narratio Rufini de baptizatis pueris ab Athanasio puero*, in qua summus & vir & amicus animadvertit, Socratem non raro confusum, res omnino disparatas conjungere, atque adeo tunc esse præcipue accuratum, quando acta publica cum notis consularibus recitat, non ita vero, ubi cum iisdem notis, proprio marte dispositis, aliquod gestum enarrat. Quare effatum Baronii per Hagiologos Bollandianos adductum, *de antiquis scriptoribus* accipiendum, ut ipsemet doctissimus Cardinalis statim se accipere explicat, nimirum de æqualibus, non ita de illis, qui rem notis consularibus suopte ingenio distinguunt, cui tamen ipsi haudquaquam æquales, sed posteriores fuerunt. Alia id genus in Socrate deprehendit vir illustris de Montefalconis, cujusmodi est, ubi scribit Historicus, Athanasium demortuum *post quadraginta sex annos in Episcopatu* completos: qui numerus quidem certe Socrati opponitur; sed tamen nobis facilem viam sternit ad Athanasii annum emortualem proxime detegendum. Etenim Sanctus Alexander Episcopus Alexandrinus ab Concilio Nicæno redux A. D. 326. Athanasio sibi in successorem adlecto, diem obiit eodem anno, mensibus quinque nondum exactis ab receptione Meletianorum, quæ contigit uno vel altero mense post absolutum Concilium. Id testatur ipsemet Athanasius in Apologia II. tomo I. Operum pag.178. editionis novæ, & Theodoritus lib.I. cap.XXV. At vero annorum numerum hinc ad A. D. 371. deductum,

quo

quo Socrates ejus obitum signat, non *quadraginta sex annos*, sed solos *quadraginta quinque* conficere exploratum est. Neque hic annorum numerus compleri poterit, etiamsi illum cum sociis Bollandianis, præter vetustatis censensum, inchoare velimus ab die XVIII. Januarii, non vero ab exeunte Aprili anni 326. tres enim menses & aliquot dies, qui inde reliqui exsurgerent, *quadraginta quinque annos* eousque amplificare non possunt, *ut quadraginta sex integros* constituere videantur. Enimvero Cyrillus in Sede Alexandrina, annis circiter quadraginta duntaxat post Athanasium, Episcopus, disertim testatur in epistola I. ad solitarios to. V. Operum parte II. pag.3. eundem decessorem suum Alexandrinæ Ecclesiæ præfuisse *annis integris quadraginta sex*: ἐφ᾽ ὅλοις ἔτεσιν τεσσαράκοντα καὶ ἕξ, quod de annis jampridem elapsis, non de elapsuris intelligendum esse, nemo, ut puto, negabit, quanquam secus visum fuerit Paschasio Quesnello, qui probationes ex numero annorum pontificatus, *indirectas* judicans, easdem cum Proteriana mortis Athanasii epocha, & cum Hieronymi calculo stare posse pronunciavit in tomo II. Operum Sancti Leonis pag.900. Quot autem errores hic cubent, postmodum apparebit. Interim Socrati & Cyrillo, in eodem numero annorum determinando, consonat etiam Rufinus, Athanasii olim funeri præsens, ubi ait lib. XI. cap.III. illum quievisse *quadragesimo & sexto anno Sacerdotii sui*. Idem habent Sozomenus lib.VI. cap.XIX. Auctor farraginis Alexandrinæ in excerptis Eusebianis Scaligeri pag.84. Theophanes, Anastasius Bibliothecarius, & Nicephorus in Chronicis quanquam alias ab errore non vacui: quibus Arabicos etiam scriptores jungit Eusebius Renaudotius in Historia Patriarcharum Alexandrinorum Jacobitarum pag. 96. Quapropter hæc omnia conjunctim exposita, in Sancti Athanasii annorum Episcopalium numero expresse definiendo, nulla arte infirmari posse crediderim; ideoque Rufini & ceterorum annos haudquaquam cavos, sed undique plenos & integros Cyrilli auctoritas reddit: qui sui decessoris elogium dedita opera scribens, rem adeo vulgatam atque testatam ignorare non potuit; quique *quadraginta sex annos integros* non appellasset, qui tantum *quadraginta quinque* fuissent. Quare etiamsi tres menses a Bollandianis excogitatos admitteremus, adhuc probandum esset, tres illos eosdem menses diserto & luculento vocabulo non solum *anni*, sed *anni integri*, sive pleni & absoluti ab Cyrillo denotari potuisse.

II. Multa alia huic loco possem attexere, sed quæ docte & copiose disseruit Cl. Montefalconius, invitos etiam fateri cogunt, Athanasii mortem in A. D. 371. ab laudatissimis viris frustra referri. Vereor tamen, ut eadem felicitate, qua illinc dejicitur, conjici possit in A.D.373. quemadmodum conjiciendam esse non dubitant præstantes viri Pagius, Tillemontius, & post eos Montefalconius, qui postremus omnium uberrime hanc spartam ornavit, ita ut nihil sibi reliqui fecerit in ea, quam memoravi epistola de *Narratione Rufini*. Fundus, in quo tanti viri consistunt, est epistola Proterii Alexandrini ad Pontificem Leonem Magnum

gnum A. D. 454. conscripta, quam post Petavium latine vulgavit Ægidius Bucherius in Commentario de Doctrina temporum; ibi enim pag. 84. hæc leguntur: *in octogesimo nono anno ab Imperio Diocletiani, superstite beatæ memoriæ patre nostro & Episcopo Anastasio (lege Athanasio) cum* XIV. *Luna Paschalis* XXVIII. *die mensis Phaminot, idest nono Kalendarum Aprilium die provenisset die dominico, in subsequentem translata est hebdomadem, ita ut quinta die Pharmoti, hoc est pridie Kalendarum Aprilium, celebraretur Pascha dominicum*. Hæ notæ Chronologicæ in A. D. 373. quadrare noscuntur: quo Pascha in subsequentem Dominicam, sive diem XXXI. Martii translatum fuisse tradit epistola: & superstite quidem Athanasio, qui postmodum inter mortales vivere desierit, si assertoribus ejusdem anni 373. auscultare velimus. Hæc enim variis doctis persuaserunt, supremum diem Athanasii extra A. D. 373. non esse quærendum. Nec profecto illorum sententia male procederet, dummodo & reliqui characteres, quemadmodum ab A. D. 371. abhorrent, ita ut cum vulgato Proterii calculo in annum 373. sponte sua & æquo pede concurrerent. Verum hic Rhodus hic saltus, ubi enim hanc supputationem amplecti velimus, annos Athanasii non tantum *quadraginta sex integros* ex veterum scriptorum consensu illi attributos, numerabimus; sed *quadraginta septem* universa antiquitate reclamante, numerari videbimus. Atque hæc caussa est cur tutius & commodius existimem, ne latum quidem unguem deflectere a Baronii sententia, qui A. D. 372. §. XII. Socratis collegio consulari posthabito, licet ab se olim excepto in notis ad Martyrologium, hæc literis consignavit: *hoc item anno, iisdemque Consulibus (Modesto & Arintheo) Sanctus Athanasius Episcopus Alexandrinus post innumeros pro tuenda Fide Catholica susceptos labores, quum sedisset annos* QUADRAGINTA SEX, *sexto nonas Maii solutus carnis vinculis, accepturus immortalitatis coronam migravit in Cœlum. Hic primo corrigimus quod aliquando cum Socrate nos dixisse meminimus, ipsum anno superiori, nempe trecentesimo septuagesimo primo, defunctum esse. Porro cum constet, anno sequenti a Nicæno Concilio, nempe Domini trecentesimo vicesimo sexto, fuisse creatum episcopum Alexandrinum; ad hunc usque annum oportuit pervenisse; licet apud Hieronymi Chronicon anno sequenti ponatur substitutio successoris*. Ita Baronius: cujus tamen calculis Hieronymum etiam concinere, secus atque ipsi visum est, inferius monstrabo. Idem vir purpuratus postquam *Rufini*, tunc in Ægypto cum *Melania* versantis, & Cyrilli quoque Alexandrini testimonia de annis ab Athanasio in Episcopatu transactis, recitasset, *Cyrillum hæc omnia exploratissima habuisse* merito censet, *utpote ejusdem Ecclesiæ episcopum*; atque hinc *mendacii* Socratem arguit, qui quum *totidem ejus sedis annos Athanasio tribuat, decessisse tamen ait anno superiori, Gratiano & Probo Consulibus*; quanquam haud sane mentitum Socratem puto: sed humani aliquid passum, ut viris etiam summis non raro accidit, unum par consulum oscitanter pro alio, eidem proximo, sumsisse non dubito.

Ad

Ad Proterianam epistolam, quam, utpote suo tempore necdum editam, Baronius non vidit, postmodum revertemur. Sane præter exactum & præfinitum annorum numerum, cetera omnia huic A. D. 372. prorsus conveniunt, quæ neque A. D. 371. neque 373. aptari ullo modo possunt, ut statim visuri sumus. Et primum illud peculiarem observationem meretur, quod non solum Pagius A. D. 372. §. XIII. sed etiam Montefalconius pag. 41. uno ore confirmant, Rufinum scilicet ac Melaniam, qui A.D. 371. *ingruente jam hieme*, ex Hieronymi epistola XXII. alias XXV. in Palæstinam profecturi, ex Urbe discesserant, Alexandriæ visos A.D. 372. quo Melania ab Sancto Athanasio pelle ovina donata est, quam hyena in mercedem restituti catulo suo oculorum usus, Marco Abbati, Marcus postea Athanasio obtulerat. Id ex ore Melaniæ se accepisse tradit Palladius in Paradiso Heraclidis cap. VI. pag. 954. editionis II. Heriberti Rosvveydi. Hac enim antiqua versione Historiæ Lausiacæ heic libenter atque alibi utimur, quotiescumque recentior interpres Gentianus Hervetus ob Græci codicis corruptionem ab errore non vacat. Sane haudquaquam vacare deprehenditur cap. XX. de ovina pelle sermonem faciens. Adi Pagium A. D. 372. §. XIX. ubi locum ex conjectura feliciter emendavit, ad quem, multiplici limo turbatum, hæsisse comperio non solum Rosvveydum in notis ad Palladium pag. 786. §. 52. Sed præterea Chiffletium in Paulino illustrato parte II. pap. XI. & Tillemontium ad Vitam Sancti Macarii tomo VIII. pag. 811. Alium, sed similem eventum, Rufinus de Macario narrat lib. XI. cap. IV. Alium item de alio monacho Sulpicius in Dialogo I. cap. IX. locum Palladii, nuper adductum ad mentem Pagii ex codicibus MSS. postea restituit Montefalconius pag. 40.

III. Constat ergo *Melaniam*, ipsa *Melania* apud Palladium, suum necessarium narrante, pellem ovinam accepisse ab Athanasio. Hanc tamen accepisse non potuit, nisi A.D. 372. quo Ægyptum intravit; nam, teste Palladio, cap. CXVII. *sex menses* tantum in Ægypto morata est. Et quemadmodum Marcus moriturus pellem Athanasio reliquerat; ita & Athanasium nonnisi moriturum eodem A. D. 372. Melaniæ illam reliquisse pro certo habeo. Cur enim tam cito antequam moreretur pretiosas exuvias a viro Sancto postremis tabulis sibi relictas, in matronæ insignis quidem, sed peregrinæ, & vix dum sibi fortasse notæ possessionem transferre voluisset? Aliud in hac disceptatione validum argumentum suppetit ex Rufino, in re quam vidit, fide dignissimo; is enim in lib. XI. cap. II. & III. testatur, Alexandriæ CONTINUO *post Athanasii obitum* persecutionem in Catholicos excitatam ab Arianis, quibus Valens Augustus favebat, *Tatiano Alexandriæ præsidente*: quod nonnisi A.D. 372. contingere potuit; Etenim anno insequenti 373. non amplius *Tatianus*, sed *Palladius*, qui eidem in præfectura Ægypti successerat, Alexandriæ præsidebat, ex Socrate lib. IV. cap. XX. & ex Theodorito lib. IV. cap. XXII. *Rufinus* porro omnem hac in caussa dubitationem convellit, dum præfectum nominat, sub quo CONTINUO *post Athanasii obitum* ea persecutio

tio exarsit: in qua & ipsemet *Rufinus* exsilia & carceres subiit; unde ait: *quæ præsens* VIDI, *loquor*; & *eorum gesta refero*, *quorum passionibus socius esse promerui*. Melaniam in hac eadem persecutione, CONTINUO post Athanasii obitum conflata, intra illos *sex menses*, quos in Ægypto transegit A. D. 372. fugatos & apprehensos fovendo, christiana virtute excelluisse, auctorem habeo Paulinum Nolanum, qui epist. XXIX. alias X. §. XI. hæc, non perfunctorie legenda, scribit ad Severum Sulpicium: *de multis tamen in illa* (Melania) *virtutibus Dei, unam saltem, de qua ejus omnia æstimentur opera, prædicabo. Tempore illo Valentis, quando Ecclesiam Dei vivi furor Arianorum, Rege ipso impietatis satellite, persequebatur, hæc erat princeps vel particeps cunctis pro fide instantibus. Hæc fugatos recipiebat, aut apprehensos comitabatur. Sed cum eos recepisset in latebram, qui propter insignem fidem majore & hæreticorum odio infestabantur, & occultantium detegebantur invidia, gravi tunc seditione diabolicis facibus inflammata, quasi contra legem publicam contumax protrahi, ac pati jussa est; quæ illos manebant, nisi prodere maluisset: Processit impavide cupida passionis, & injuria publicationis exsultans, quamvis non expectasset trahi, tracturos antevolans ad judicem: qui confusus veneratione præsentis, non exsecutus est infidelitatis iram, dum fidei miratur audaciam*. Hæc Paulinus de Melania, in æstu Alexandrinæ persecutionis intrepida: quæ latius referre visum est, propterea quod multum ad hoc argumentum illustrandum conferre videantur. Ne vero alios quam Ægyptios ab strenua muliere adiutos intelligamus, hæc Nolanus antistes ibi statim subjungit: *eadem tempestate per triduum quinque millia monachorum latentium panibus suis pavit*. De Monachis Nitriæ, tunc post cives Alexandrinos ab eadem procella compressis, agit Rufinus in loco a nobis superius indicato. Tatianus mense Majo A. D. 367. Ægypto præerat, ex Gothofredo in Chronologia codicis Theodosiani pag. LXX. Auctor Farraginis Alexandrinæ testari videtur, Tatianum Ægypto præfuisse per *quadriennium*, scilicet integrum, non computato primo anno, quo cœpit; neque ultimo, haud integro, quo præfecturam finiit, fortasse propterea quod illi duo anni pleni non essent; sive primum decessori, ultimum successori potius reliquerit. Sed idem auctor vel sarcinator, utpote confusus & barbarus, magna luce non raro indiget, ut critici norunt. Ait tamen diserte, sub *Tatiano Augustalio* Athanasium obiisse, eique suffectum Petrum archipresbyterum. Eundem Tatianum A.D. 374. expræfecto Ægypti Comitem sacrarum largitionum habemus in Chronologia Gothofredi pag. XCIV. Sed iterum postea per triennium Ægypto præfuit A. D. 374. 375. 376. de quo auctor Farraginis Alexandrinæ pag. 84. ubi tamen Consules turbatos esse observat Gothofredus. Quia vero in eadem Farragine, *Modesto & Arintheo* Coss; statim post Tatianum, *Publius Augustalius* occurrit (quod fortasse fuerit Palladii prænomen; nisi cum Pagio A. D. 372. §. XII. *Palladium* pro *Publio* legere malimus) hinc discimus, hoc eodem A. D. 372. quo iidem

iidem Consules processerunt, Tatianum egressum, & Palladium ingressum Præfecturam Ægypti; itaut prius semestre spatium Tatianus, qui statim post mortuum Athanasium mense Majo, in Catholicos præferociter sæviit; posterius vero Palladius, qui persecutionem ab Tatiano inceptam, eadem æstate continuavit, res Alexandrinas pro Valente Augusto, supremi judices administraverint. Agebat eo tempore Valens Antiochiæ, ubi legem jussit die XIII. Maji ex Chronologia Gothofredi pag. XCI. Quare, teste Socrate lib. IV. cap. XXI. *Ariani absque mora Imperatori, tunc Antiochiæ agenti, curaverunt significandam Athanasii mortem*: Idem Historicus hæc postea subjungit. PAUCIS DIEBUS *interjectis, Euzojus Antiochenæ Sedis simul & hæreseos Arianæ præses. temporis occasione captata, decrevit ire Alexandriam, uti administrationem ecclesiarum ibidem Lucio pariter Ariano traderet*.

IV. Hæc *sine mora & paucis interjectis diebus* ab morte Athanasii fieri omnia non potuissent A. D. 373. quia Valens hieme tantum hujus anni mansit Antiochiæ; æstatem vero, qua Athanasius obiisset, non Antiochiæ, sed procul in bello contra Saporem Persarum Regem traduxit, e quo victor Antiochiam ad stativa hiberna remeavit. Ita ex Ammiano & Zosimo Tillemontius to. V. Hist. Imperatorum pag. 105. Quare Valens A. D. 372. æstatem agens Antiochiæ nuncium accepit de morte Athanasii, imperavitque, ut auctor est Socrates, Magno Comiti largitionum, & Palladio, qui Tatiano in præfectura Ægypti tunc recens eodem anno successerat, ut impii Euzoii propositum copiis militaribus adjuvarent. In hoc Theodoriti etiam testimonium concurrit, qui lib. IV. cap. XXI. tradit, post collocatum in throno pontificali Petrum, *confestim* provinciæ præfectum Palladium, hominem cultu idololatram, cum gentilium & Judæorum phalange Ecclesiam Catholicorum vallasse, ut in Petrum manus injiceret.

V. Fortassis hæc tam fuse persequendo nimius videar; sed tamen quando huc pervenit oratio, novum adhuc robur ex Sancto Hieronymo adjungam, de quo peropportune me monent qui ejus auctoritatem vel temere elevant, vel perperam citant. Hieronymus ergo in Chronico Eusebiano ab se aucto, Petri Athanasio suffecti ordinationem statuit sub anno I. Olympiadis 288. cui respondere putant annum Dionysianum 373. atque hinc fit, ut certantes pro anno emortuali 371. Hieronymi chronologicos canones insuper habeant: qui vero pugnant pro A. D. 373. illorum se præsidio tueantur. Sic porro Hieronymi auctoritas variam fortunam subit. Sed viri docti ad alia properantes animadvertisse haudquaquam videntur, sub illo eodem anno in Chronico Eusebiano nonnulla alia, Petri ordinationi conjuncta, memorari, quæ tamen nullo pacto in A. D. 373. conjici possunt. Hæc ut exploratius patefiant, integrum Hieronymi latereulum, ut prostat in editione Scaligeri, hic lubet enucleare.

Laterculus Chronici Euſebiani, *auctore*
SANCTO HIERONYMO.

Annus Chriſti ſecundum Euſebium 374.	Annus I. Olympiadis 288.	Annus Abrahami 2389.	I. Saxones cæſi Deuſone in regione Francorum.
			II. Burgundionum octoginta fere millia, quod nunquam ANTE, ad Rhenum deſcenderunt.
			III. Clearchus præfectus urbis Conſtantinopolis AGNOSCITUR; a quo neceſſaria & diu expectata votis aqua inducitur civitati.
			IV. Alexandriæ ORDINATUR epiſcopus Petrus, qui poſt Valentis interitum, tam affabilis in recipiendis hæreticis fuit, ut nonnullis ſuſpicionem acceptæ pecuniæ intulerit.

1. Nunc locus poſtulat ut hujuſce laterculi Hieronymiani ſingula ſegmenta explicem, unde magnam lucem anno emortuali Sancti Athanaſii affulgere nemo, ut auguror, in dubium vocabit. Saxones per Theodoſium Comitem *bellis navalibus* conſumtos ſub Valentiniano Imp. A. D. 369. eruimus ex Pacato in cap. v. Panegyrici ad Theodoſium Magnum, ejuſdem Comitis filium. Iterum poſtea occidione occiſi fuerunt Valentiniano & Valente Auguſtis III. Coſs. nempe A.D. 370. ex Ammiano lib. XXVIII. cap. v. Ob hanc injuriam popularibus illatam quum Saxones A. D. 372. tertium in Gallias erupturi per Germaniam magno agmine ingruerent, Valentinianus Deuſonem illorum clade nobilitavit: quod præter Hieronymum ſcribit Paullus Oroſius in lib. VII. cap. XXXII. quorum prior in regione *Francorum*, alter in Francorum terris eoſdem Saxones ab Valentiniano devictos literis prodidit. Deuſonem porro oppidum cultu Herculis in nummis Poſtumi Auguſti olim inſigne, nunc vulgo *Duitſium*, ex adverſo Coloniæ Agrippinæ in regione Francorum ſtetiſſe, docet Johannes Iſacius Pontanus in Originibus Francicis lib. II. cap. III. & Thomas Reineſius epiſt. XXXV. ad Rupertum pag. 276. Hanc duplicem Saxonum cladem, ab aliis in unum conflatam, diſtinxit Hadrianus Valeſius in rebus Francicis lib. I. pag. 47. proptereaquod altera incurſio navalis, altera pedeſtris extiterit. Illam Ammianus Valentiniano & Valente Auguſtis III. hanc Caſſiodorus in Chronico iiſdem Auguſtis IV. Conſulibus factam teſtantur. Sed quia Hieronymus poſteriorem locat initio anni I. Olympiadis 288. quod ab A.D. 372. ſeparandum non

non esse mox apparebit, ideo illam sub finem ejusdem anni contigisse crediderim, quam postea in longinquis regionibus initio anni sequentis vulgatam, Cassiodorus illi anno defixerit, nisi potius ex male perceptis Hieronymi calculis illam Cassiodorus in eundem annum rejecit; quod libentius existimaverim.

2. Valesius ut duas Saxonum clades, ita & duas Burgundionum expeditiones iisdem annis illigatas distinguit; alteram quidem ab Ammiano, alteram ab Hieronymo, Orosio, & Cassiodoro uno eodemque numero *octoginta millium* determinatam. Profecto hæc verba Hieronymi: *Burgundionum octoginta fere millia, quod* NUNQUAM ANTE, *ad Rhenum descenderunt*, argumento sunt, alias expeditiones contra Gallos a Burgundionibus *ante* susceptas; neque Hieronymum, testem æqualem, in re tam nova legitimo tempori consignanda, falli debuisse facile reputaverim. Petavium in hanc eandem sententiam ivisse conspicio in lib. XIII. de Doctrina temporum, ubi Periodo Juliana 5085. A. D. 372. Burgundionum ad Rhenum descensum consignat.

3. Clearchus Constantinopoli præsse cœpit A.D. 372. ex Gothofredo in Chronologia codicis Theodosiani pag. xc. quo in munere biennium insumsit; deque exordio præfecturæ Clearchi Hieronymum loqui, pandit verbum *agnoscitur*.

4. Ubi Hieronymus isti exordio conjungit ordinationem Petri, Athanasio suffecti, cujus obitum silet, satis aperte indicat eandem ordinationem ab se copulari cum A. D. 372. non autem cum anno insequenti 373. Eusebius pariter atque ejus continuator Hieronymus annum primum Olympiadis cum auspicantur ab Kalendis Octobribus, Olympiadas vulgares, ab solstitio æstivo, sive ab die XIX. Junii inchoatas, antecedentibus, eidem anno Olympiadico ita deducto ceteras epochas jungunt. Hoc adnotarunt Petavius de doctrina temporum lib. IX. cap. I. & XLVI. & Pagius in Dissertatione de Periodo Græco-Romana §. LXXXIII. Heic tamen legitur *Septembris* pro *Octobris*, manifesto errore typographi vel exscriptoris, propterea emendando ex §. XXIX. præfationis, ubi idem Pagius initium anni Abrahamitici, cui initium quoque anni Olympiadici apud Eusebium copulatur, deducit ab Kalendis Octobribus, non vero Septembribus. Quum ergo quilibet annus Olympiadicus ex annis præcedentis autumno trahatur, eundem quoque annum Olympiadicum inde secum res trahere necesse est, quæ illi tempori adhærent; ita ut annus primus Olympiadis 288. in annos vulgares 372. & 373. se extendat. Quare non semper quæ annis singulis Olympiadicis adsignantur, ad unum tantummodo Christi annum, sed ad alterutrum, vel ad utrumque pertinere dicenda sunt. Huc totum laterculum proxime expositum venire, quæque ibidem clauduntur, citra A. D. 372. nequaquam egredi, certissimum est. Rursus aliunde adstruitur annus Dyonisianus 372. in præsentem quæstionem vocatus. In laterculo a nobis exhibito, Petri Alexandrini ordinatio connectitur an-

 no

no Abrahamitico 2389. Deme hinc numeros millenarios & septemdecim, supererit annus Dionysianus 372. quo obitus Athanasii & Petri ordinatio evenerunt, Cyclo solis XVII. Lunæ XII. literis Dominicalibus A. G. Indict. XV. Quia vero anni Abrahami duobus Cyclis Lunaribus Cyclos Dionysianos superant, deme illos, & habebis Cyclum Lunæ XII. jam adnotatum. Hæc ex methodo, quam Pagius ad annos Abrahamiticos cum Dionysianis in Chronico Eusebii copulandos tradidit in Dissertatione de Periodo Græco-Romana §. LXXIX. quæ quidem methodus quanquam est facilis, nemini tamen antea observata. Postremò hæc omnia mirifice solidantur ex A.D. 374. cui annus primus Olympiadis in Hieronymiano Chronico adnectitur, nam epocha Incarnationis, qua utitur Eusebius & ejus continuator Hieronymus, biennio Dionysianam antevertit, ex Pagio proxime adducto §. LXXVIII. adeoque annus Christi 374. qui ibidem signatur, detracto biennio, exprimit annum vulgarem Dionysianum 372. Vereor ne tam spissa tricarum hujusmodi conglobatio fastidium pariat; sed illa quodammodo necessaria erat ad demonstrandum tot & tam luculentis chronologiæ characteribus, ordinationem Petri in eundem annum esse defixam; atque hinc tantum abest, ut Hieronymus eorum sententiam adstruat, qui in A.D. 373. Athanasii obitum referunt, ut e contrario Baronianam & nostram omnino tueatur, dum Petri ordinationem eidem anno 372. conjungit, quo Athanasius in Cœlum migravit. Desinant ergo Hieronymi calculos aspernari, qui eosdem suis divinationibus adversantes offendunt. Huc faciunt verba Montefalconii, ad Hieronymum, non pro illo quidem, sed pro nobis loquentem, adcommodata: *ille vero, utpote Athanasio æqualis & oculatus, ut dicam, testis, hac in re fide dignus est, tum quia tanti antistitis, qui illo ævo pro ecclesiæ lumine passim habebatur, annum obitus non videtur ignorare potuisse; tum quia fide dignioribus, nempe ipsis Athanasii successoribus accinit*. Eadem in Quesnellum regeruntur, qui Hieronymi auctoritatem ab se male perceptam cum Proterio componi posse immerito censuit. Hæc omnia ob oculos repræsentare visum est, ut plenius intelligatur, annum emortualem Athanasii ab A.D. 372. non esse amovendum.

6. Nunc reliquum est, ut argumento occurramus, ex Athanasii epistolis Paschalibus derivato; quæ licet nondum recentioribus visæ, & fortasse olim prorsus deperditæ, quum tamen numero *quadraginta septem* in Arabum scriptis recenseantur, inde clarissimus Montefalconius consequi putat, Athanasium post A. D. 326. totidem Paschata suis epistolis prænunciasse, quot præterlapsa numerantur ab A. D. 327. quo primum Pascha Athanasius Episcopus celebravit, ad A.D. 373. quo virum sanctissimum defunctum fuisse contendit. Sed enimvero, si jam dicta hucusque, probe consistunt, neque numerus earundem epistolarum fatiscit, necesse est, Athanasium adhuc superstitem A.D. 372. epistolam Paschalem XLVII. exarasse pro insequenti A. D. 373. ut non leve indicium

cium nobis suppeditat epistola Sancti Proterii, de qua postea. Quod si Athanasius A. D. 373. expirasset, non XLVII; sed XLVIII. paschales epistolas edidisset, quarum ultima anni insequentis 374. Pascha denunciare debuisset. Neque enim litem intendam de die & mense emortuali Sancti Alexandri pontificis Alexandrini & ejus successoris Athanasii, quum persuasum habeam illum denatum die XVII. Aprilis A.D 326. hunc vero die II. Maii A.D. 372. unde effluunt *quadraginta sex anni integri* Athanasianæ sessionis. In hos dies vetustissima Christianorum monumenta conspirant, & si qua ab his diversos adsignant, ad alias omnino caussas, quam mortis, referendos esse non ambigo.

7. Multis consulto præteritis, quæ sicut contra A. D. 371. optime pugnant, ita pro anno 373. nequaquam faciunt, silentio prætermitti nequaquam debet Proterii Alexandrini epistola; quandoquidem in ea, velut in arce munitissima, viri docti consistunt. Illam Græce, ut Proterius scripsit, post sæculorum memoriam nemo hactenus vidit, latinamque Dionysii Exigui versionem ex mendoso codice post Petavium eduxit Bucherius, ut dictum est; qui nec illam erroribus scatere dissimulavit, tum in ipso nomine Sancti Athanasii, tum in notis etiam numeralibus, & in aliis nonnullis, de quibus in ora lectores identidem monuit, eaque Bollandistæ recensuerunt die II. Maii pag. 248. §. 401. Id tanto ante Proterius prædixerat in fine epistolæ se passurum per librariorum audaciam & interpretum latinorum inscitiam; qui *Græca non valentes diligenter exprimere, læderent veritatem*. Ergo his omnibus circumspectis, haudquaquam mirari subit, si isthæc latina translatio, utpote saltem ex apographo minus integro accepta, se in pluribus opido vitiosam prodit; ita ut ubi ait A. D. 373. *superstite Athanasio* Pascha in *subsequentem* hebdomadam *translatum* fuisse, absque alia explicatione, perpaucam fidem mereatur. Hoc sane jamdudum Criticis majorum gentium suboluit, quos nequaquaquam movit hujus epistolæ auctoritas, ut in A. D. 373. obitum Athanasii conferrent. Nec auctor novæ editionis Operum Sancti Leonis Magni, qui illam epistolam tomo I. pag. 646. ex codice Oxoniensi emendatiorem inseruit, ab omni macula immunem reddere potuit. Hinc Bollandianos continuatores suspicio incessit, primitus in codice Græco lectum fuisse ἀποβιόντος, *defuncto*, in cujus postea locum facili errore ἐπιβιόντος *superstite*, ab librario scriptum, vel ab interprete lectum fuerit. Petavius in notis ad eandem epistolam ex codice Jacobi Sirmondi ab se editam sub finem tomi II. de Doctrina temporum, Proterium alucinatum existimavit, quasi nempe Athanasium, qui ante decesserat, adhuc illo tempore vixisse crediderit. Tillemontius tomo VIII. pag. 720. errorem inde oriri potuisse consentit, quod Proterius in tabulario Ecclesiæ Alexandrinæ Pascha pro A. D. 373. *pridem* ab Athanasio digestum comperisset, ordinatumque, ut eo anno celebraretur die XXXI; non vero XXIV. Martii: quod, inquit, *ordinasse* potuit A.D. 371. immo vero 372. ut statim patebit.

bit. Idipsum pridem conjecerant Bollandi continuatores, Proterium narrasse rati, non quid factum A.D. 373. adhuc *superstite Athanasio*, sed quid Athanasius adhuc superstes pro ejusdem anni celebratione Paschatis, biennio citius fecisset; quandoquidem in Ecclesia Alexandrina tabulæ Paschales in antecessum digerebantur ex præscripto Concilii Nicæni, cujus judicium res paschales subjerant.

8. Sed conjecturis præstantium ingenio & doctrina virorum sepositis, omnes difficultatum nodi facile dissolventur, si veterem & sacrum illum rei paschalis denunciandæ ritum penitus introspexerimus. Enimvero cum Episcopo Alexandrino cura incumberet investigandæ diei, qua pascha quotannis celebrandum, ut patet ex epistola XCIV. alias LXIV. Sancti Leonis Magni ad Marcianum Augustum; Athanasius non A. D. 371. sed 372. investigare debuit diem Paschatis anni insequentis 373. de quo mature certa redderetur Apostolica Sedes, ut *hujus scripti ad longinquiores Ecclesias indicium generaliter percurreret*, ait *idem Pontifex*; nam post acceptum ab Alexandrino consilium, ad eandem Sedem Apostolicam pertinebat diem paschatis sequuturi *omnibus Occidentalium partium Sacerdotibus* denunciare, ut inquit idem Leo Magnus epist. CXII. ad Marcianum Augustum; nimirum cunctis Romani Patriarchatus Metropolitis per Italiam, Illyricum solidum, Britannias, Gallias, Hispanias, & Africam, nempe toti Europæ usque ad Thraciam, idque secundum Canonem I. Concilii I. Arelatensis in editione Labbei to. I. pag. 1427. Vide Norisium in responsis ad Gerras germanas Francisci Macedi pag. 41. & si lubet, consule etiam Franciscum Bernardinum Ferrarium in libro I. cap. XXV. de Ritu sacrarum concionum. Ejusdem Romani Patriarchatus amplitudinem his verbis innuunt Patres Arelatenses in epistola synodali ad Sanctum Silvestrum pontificem pag. 1419. *qui majores diœceses tenes utique patriarchales*, quas superius nominavi. Eadem ratione Sanctus Basilius epist. x. ad Gregorium Nazianzenum vocat Romanum Pontificem *Occidentalium Antesignanum*. Quamobrem Athanasius neque A. D. 371. anticipare, neque usque ad A. D. 373. differre debuit, nec potuit, investigationem & prænunciationem diei paschalis pro eodem A. D. 373. Porro diem paschalem, per universas Ægypti Ecclesias denunciandum, in præcedenti festo Epiphaniæ, diaconorum præconio apud Alexandrinos vulgari consuevisse, præcipue constat ex Cassiani Collatione x. cap. II. At vero literas paschales ab Antistite Alexandrino ad Romanum, a quo reliquæ accepturæ essent Ecclesiæ, anno superiori præmissas, jam adnotavit Baronius A. D. 399. §. III. a Norisio perperam refutatus lib. I. Hist. Pelagianæ cap. II. Siquidem Leo Magnus accepta a Proterio Alexandrino epistola, de qua agimus, ut celebratio Paschatis A. D. 455. explicabatur, idem Summus Pontifex de more *Episcopis per Gallias & Hispanias constitutis* pascha anni sequuturi denunciavit V. *Kalendas Augustas* præcedentis anni 454. ut liquet ex epistola CIX. alias XCV. Leo autem epistola CXII. Marcianum Augustum cer-

certiorem reddit de die paschali mox sequuturo, ut ab se dudum Episcopis, sive, ut ipsa ejus verba usurpem, omnibus *Occidentalium partium Sacerdotibus intimato: quem Alexandrini Episcopi declaravit instructio.* Profecto hoc ipsum, nulla pene vi epistolæ Proterianæ illata, haud obscure subsequentia verba loqui videntur: *in octogesimo nono quidem anno ab Imperio Diocletiani, superstite beatæ memoriæ Patre nostro & Episcopo Athanasio.* Latinus interpres verborum ordinem nonnihil invertit, unde quædam obscuritas orta est, quum scribere debuisset: *superstite beatæ memoriæ Patre nostro & Episcopo Athanasio* (nempe A. D. 372.) *in octogesimo nono quidem anno* (nempe A. D. 373.) *Pascha translatum est, &c.* adeo ut vir sanctus adhuc superstes A. D. 372. Pascha anni 373. in subsequentem hebdomadam transferendum curaverit. Annus Diocletiani 89. ex Petavio Lib. x. cap. LXXII. iniit a Thoth fixo, nempe ab die XXIX. Augusti A. D. 372. post jam mortuum Athanasium, qui tamen adhuc superstes Ecclesiam monuit epistola paschali XLVII. de translatione Paschatis anni 373. proxime sequuturi. Hæc nobis in re, hactenus maxime dubia, vero propiora, & quantum assequi possumus clara, & quodammodo certa visa sunt. Quare jam tandem in comperto est, annum 372. quo Modestus & Arinthæus consules processerunt, obitu magni viri insignem fuisse, totque ac tanta testimonia junctim coeuntia idipsum confirmant, ut ea quæ aliorsum abire videntur, vel explicari, vel cum nostris calculis in concordiam redigi, vel omnino rejici debeant. Sed rem omnem unico testimonio adhuc conficiam, eoque locupletissimo, huc adducto, ex epistola Sancti Cyrilli ad Aurelium Carthaginensem, aliosque Episcopos in Africana Synodo congregatos apud Petavium to. II. de Doctrina temporum pag. 503. editionis II. Verba Cyrilli hæc sunt: *de Pascha vero, ut scripsistis, mandamus vobis* IX. *Kalendas Majas nos* FUTURA *Indictione celebrare.* Hæc *futura* Indictio eo anno 420. fuit III. iniitque, de more, a Kalendis Septembribus; Ergo epistola, hoc idem prænuncians, scripta est A. D. 419. Indictione II. adeoque Cyrillus ante Septembrem ejusdem anni 419. pascha futuri anni 420. Patribus Africanis significavit. Desunt enim in primigenio codice Græco verba hæc v. *Kal. Decembris*, quæ perperam adsuta leguntur initio versionis latinæ ejusdem epistolæ, ut Petavius lib. II. Epist. VIII. indicavit Ægidio Bucherio. Jam vero quod pertinet ad diem mortis Sancti Athanasii, variæ sententiæ, æque ac de anno, circumeunt; quas omnes accurate recenset Tillemontius tom. VIII. pag. 722. qui tamen cum Bollandianis observat, Latinos, Græcos, Ægyptios eum colere die II. Maii, nempe VII. Mensis Bescinas, sive Pachonis: qui dies A. D. 372. incidere debuit in Feriam III. currentibus tunc literis Dominicalibus A.G. Ipso autem die VII. Bescinas sanctum Præsulem decessisse docet Chronicon Orientale, ex Arabico in Latinum sermonem translatum ab Abrahamo Ecchellensi, ubi tamen pag. 117. perperam legitur die *Jovis* pro die *Martis*, erroremque satis produnt anni XLVI. & dies

XV. Atha-

xv. Athanasianæ sessionis, ibidem expressi, & deducti ab die xxii. Pharmuti, seu xvii. Aprilis annis 326. quo obiit Sanctus Alexander, Athanasii decessor: quanquam alias adeo in tuto posita res est, ut fulciri non egeat auctoritate Chronici Orientalis, quæ sane extra res Muhamedicas haud magni fit, ubi cum antiquioribus non convenit; auctor enim est recens, quippe qui scripserit Hegira 655. nempe A. D. 1257. Ceterum pro eodem mense Majo emortuali invictum argumentum suppeditare videntur, quæ de Melania retulimus. Hæc enim *cum ingruente jam hieme*, hoc est circa Novembrem A. D. 371. trajecerit in Ægyptum, ibique intra semestrem moram pellis ovinæ ab Athanasio morituro donum acceperit, consequens est, Athanasium obiisse intra illam semestrem moram, quæ Junium quidem non transcendit; nam Hieronymus in epist. I. alias xli. *mediæ fervore æstatis Rufinum* & *Melaniam* in Ægypto adhuc esse putabat, quum tamen *Ægypti Confessores*, & *voluntate jam Martyres* tunc exsulassent, quos CONTINUO *post Athanasii obitum* exsulasse jam patefecimus.

C A.

CATALOGUS
VIRORUM ILLUSTRIUM
Provinciæ Fori-Julii.

A

AGresta Julius.
Albanus Antonius.
Albertus Illyricus sive Unacius.
Albinus Gaspar.
Aleander Franciscus Archiep.
—— Hieronymus Card.
—— Hieronymus junior.
Altanus Alexander.
—— Antonius Ep. Urbini & Sacræ Rotæ Auditor.
—— Henricus senior.
—— Jo. Baptista.
—— Lambertus.
Amaltheus Aloysius.
—— Ascanius.
—— Attilius.
—— Aurelius.
—— Cornelius.
—— Franciscus.
—— Hieronymus.
—— Joh. Baptista.
—— Julius.
—— Octavianus.
—— Paulus; qui omnes floruerunt sæculo XVI.
Amasæus Celius.
—— Gregorius.
—— Hieronymus.
—— Leonardus.
—— Pompilius.
—— Romulus.
Amulius Franciscus.
Anonymi auctores historiæ Patriarcharum usque ad annum 1400.
Anonymus auctor martyrologii Rosvveydi.
Anonymus Gradensis auctor Chronicorum Patriarchæ Gradensis.
Arcanus Julius.
Arigonius Jo. Baptista.
Astæus Hieronymus Epis. Verulanus.
Asthemius Joh. Paulus.
ab Attemps Johannes.
Aylinus Jo. de Maniaco.

B

BElgradus Alphonsus.
Bellonius Antonius de Utino.
Beltramius Bernardinus.
Berengarius Dux & Rex.
Bigarella Hieronymus.
Bondus Johannes.
Bonomus Petrus Epis. Tergestinus.
Boreatus Ascanius.
Bratteolus Jacobus.
Brevius.
Brunettus Horatius Portus Naonis.
Buchius Hieremias.
Bujatus Fridericus.
Buonajutus Hieronymus: Amatus Johannes sunt auctores dubii, quamvis unus dicatur de Spilimbergio, alter Aquilejensis.

C

CAimus Eusebius.
—— Pompeus.
Camillus Julius.
Cancianinus Jo. Dominicus.
Candidus Johannes.
Canussius.
Capodaleus Jo. Baptista.
Caporiacus Pompeus.
Carga Camillus.
—— Johannes.
—— Leonardus.
Carrara Franciscus Joh.
Casonus Hieronymus Opiterginus.
Celinensis Nardinus.
Cellottus Paulus.
Cesarini Hieronymus.
CHROMATIUS S.
Cillenius Dominicus.
—— Mercurius.
Cimbriacus Quinctius Æmilianus.
Citterninus Gibellinus.
Claricinus Nicolaus.
Clarius Joh. Baptista.
Codroipus Franciscus.
Colonius Ludovicus.

Coloretus Bernardinus.
—— Leander Card.
—— Martius.
—— Sebastianus.
—— Ulisses.
Cortona Petrus.
Crassus Carolus de Utino Medicus qui obiit annum agens xx.
Cylenius Raphael de Tolmetio.
Cynthius Acedensis.

D

Dacianus Joseph.
Decianus Tiberius Jurisconsultus.
Diana Augustinus.
Dircæus Vincentius.
Draco Nicolaus.

E

Euherardus Sanctus.

F

Fabricius Daniel de Utino.
Fanius Jacobus.
—— Joh. Baptista.
Fiducius Marcus Antonius.
Flaminius Marcus Antonius.
Florius Jacobus.
Florus a Premariaco.
Fontanella Dominicus.
FORTUNATIANUS.
Fortunatus Venantius.
Forza Fabius.
—— Virginius.
Franceschi Franciscus.
Franceschinus Antonius.
—— Marius.
Frangipanus Claudius Cornelius.
—— Cornelius senior.
—— Fridericus Ord. S.Augustini.
Frumentarius Hadrianus.
—— Joh. Baptista.

G

Gallus Cornelius.
Gordinus de Marano Jacobus.
Gradensis Dominicus.
Gratiani Nicolaus.
Gratianus Publius Augustus.

H

Heliodorus ab Altino.
HERMES PASTOR.
Hœdus Petrus.

I

Jacobus de Utino Canonicus Aquilejensis.
Julianus Canonicus Civitatis Fori-Julii.
Justi Vincentius.

L

Laurentius ab Aquileja.
Lauretus Petrus de Utino Ord. Præd.
Laurius, sive Lorius Jacobus.
Leonardus de Utino.
Leporeus Ludovicus.
Lilianus Tranquillus.
Locatellus Hieronymus.
—— Bernardinus de Glemona.
—— Maphens Civitatis Fori Julii.
Lodovici Hieronymus.
Lucanus Bartolus.
Luisinus Aloysius.
—— Franciscus.
—— Fridericus.
—— Riccardus.

M

Macheropius Franciscus.
Maetanus Joseph.
Malacrida Martius.
Manciannus Higyuius de Glemona.
Maniacus Leonardus.
Maninus Octavianus.
Mantica Franciscus Cardinalis.
Marchetanus Petrus.
Maronius Andreas.
Martellus Ludovicus de Utino.
Maurus de Arcano Johannes.
Maximus Patriarcha.
Melchiorius Franciscus Opiterginus.
Mezzarota Ludovicus Patriarcha & Cardinalis.
Miliana Benedictus.
Milottus Petrus.
Minadoi Joh. Thomas Rhodiginus medicus & nobilis Utinensis.
Minucius Minuci.
Mirtheus Bertrandus.
Miutius Æmilius.

Moi-

N

O

P

R

S

T

V

Valerianus Sanctus.
Valvasonius Erasmus.
—— de Maniaco Jacobus.
Vatius Marcus.
De Vecchis Germanus Monachus Camaldulensis.

Z

Zamorrus de Utino Ord. S. Francisci Cappucinorum.

Viri illustres Portus Naonis.

Astæus Hieronymus.
Biscottus Nicolaus.
Brunettus Dominicus.
—— Horatius.
Calderarius Gothardus.
a Capreto Petrus.
—— Castorius.
Casella Donatus.
Crescendulus Curtius.
Fabricius Dominus Montisrealis.
Feltrensis Antonius.
Ferrus Petrus.
Franceschinus Hermolaus.
Frumentarius Joh. Baptista.
Gabellus Joh. Baptista.
Maronius Andreas.
—— Paullus.
Maximilianus Antonius.
Michilinus Franciscus.
Montisrealis Carolus.
Motensis Franciscus.
—— Liberalis.
Odoricus Beatus.
Onestius Jacobus.
Phœnix Octavius.
Pomi Petrus & Johannes.
Quequi Antonius.
Richerii Franciscus, Hector, & Lucius.
Rorarii Ludovicus & Hieronymus.
de Rinaldis Lucas, & Nicolaus.
Rosacius Joseph.
Sabinus Franciscus,

I N.

INDEX RERUM.

A

B

C

Can-

Con-

Erne-

F

G

H

Her-

I

K

L

M

—— Vi-

N

O

P

Q

R

S

Titia-

T

V

Ur-

EXCUDEBANT ROMAE
NICOLAUS ET MARCUS PAGLIARINI
BIBLIOPOLAE ET TYPOGRAPHI
AD THEATRUM POMPEII
ANNO CIↃ. IↃ. CC. XLII. MENSE MAJO
SEDENTE
BENEDICTO XIV. PONT. OPT. MAX.
ANNO II.